

ČASOPIS
ARCHIVNÍ ŠKOLY

REDIGUJÍ

GUSTAV FRIEDRICH, BEDŘICH JENŠOVSKÝ
A JAROSLAV PROKEŠ

ROČNÍK XV.—XVI.

(1937—1938)

V PRAZE 1940

DRUCKEREI DES PROTEKTORATES BÖHMEN UND MÄHREN IN PRAG.
TISKÁRNA PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA V PRAZE.

NÁKLADEM ARCHIVNÍ ŠKOLY PRAHA IV.

VYDÁNO S PODPOROU MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ
 A NÁRODNÍ OSVĚTY
 I ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

OBSAH:

ČLÁNKY:

	Strana
<i>Bartoš Fr. M.</i> , Po stopách pozůstalosti M. J. Husi	69—88
<i>Dauphin-Meunier A.</i> , Bankovní archivy	107—122
<i>Doskočil Karel</i> , Protonotář Jindřich Vlach a notář Jindřich Vlach z Isernie ✓	89—106
<i>Haas Antonín</i> , Archiv Karlovy university v Praze	1—68
<i>Klepl Jan</i> , Péče o soukromé prameny moderních hospodářských dějin	123—190
<i>Kabrda Josef</i> , Turecké prameny k bulharským dějinám a jejich zpracování v Bulharsku	200—231
<i>Meinert H.</i> , Hospodářství a archivy	99—106
<i>Nuhlíček Josef</i> , Nejstarší městské knihy pacovské	191—199

LITERATURA:

<i>Battelli Giulio</i> , Lezioni di Paleografia. — Pont. Scuola Vaticana di Paleografia e Diplomatica, Città del Vaticano 1936, v. 8 ^o ; (<i>Zdeněk Kristen</i>)	276—279
<i>Doskočil Karel</i> , Listy a listiny z dějin československých 869— 1938. (<i>Fr. Beneš</i>)	239—242
<i>Federici Vincenzo</i> , La scrittura delle cancellerie italiane dal se- colo XI al XVII. Fac-simili per le Scuole di Paleografia degli Archivi di Stato.-Roma, P. Sansaini, MDCCCXXXIII. (<i>Zdeněk Kristen</i>)	279—285
<i>Guide international des archives</i> . Europe. Paris, Institut inter- national de coopération intellectuelle. — Rome, Biblio- teca d'arte editrice. (<i>Jan Morávek</i>)	250—258
<i>Hrubý František</i> , Moravské korespondence a akta z let 1620 až 1636. Sv. 1, 1620—1624, sv. 2, 1625—1636 (Listy Karla st. z Žerotína 1628—1636). Publikace Zemského archivu v Brně, nová řada sv. II. Brno 1934 a 1937 (<i>Jaroslav Prokeš</i>)	232—237
<i>Inventare österreichischer staatlicher Archive</i> . V. Inventare des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs. 6. Gesamtinventar	

- des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs. Aufgebaut auf der Geschichte des Archivs und seiner Bestände. Herausgegeben unter Mitwirkung von L. Gross, J. K. Mayr, J. Seidel, F. Antonius, F. v. Reinöhl, O. Schmid, P. Kletler, O. Brunner, F. Huter, W. Latzke, W. Kraus und L. v. Lacroix von L. Bittner. Dritter Band des Gesamtinventars, Wien 1938. (—ouš) 264—274
- Mitteilungen der preußischen Archivverwaltung.* Heft 26. Übersicht über die Bestände des Geheimen Staatsarchivs zu Berlin-Dahlem. 3. Teil, X.—XI. Hauptabteilung. Leipzig 1939. (—ouš) 274—276
- Opočenská-Jeršová Maria*, Inventár archívu Slovenského Národného Muzea v Turčianskom sv. Martine. Čiastka 1. Archivné depôt. (—ouš) 261—264
- Regesta fonda „Militare“.* Díl I. a II. V Praze 1937 a 1938. (M. Volf) 237—239
- Renner Jan*, Historie a soupis archívu královského města Rakovníka. Nákladem musejního spolku v Rakovníce. (—ouš) 259—261
- Sborník archívu ministerstva vnitra RČS.*, rediguje Dr. Jaroslav Prokeš. Sv. XI., v Praze 1938. Sv. XII., v Praze 1939 (B. M.) 242—250

PŘEHLEDY A VÝTAHY:

- Abb Dr.*, Un projet de prêt international 359
- Agnello Giuseppe*, Il Prospetto della Cattedrale di Siracusa e l'opera dello scultore palermitano Ignazio Marabitti . . 336
- Acht P.*, Studien zum Urkundenwesen der Speyrer Bischöfe im 12. und im Anfang des 13. Jahrhunderts (Speyer in seinem Verhältnis zur Reichskanzlei) 306
- Acht P.*, Ein verschollenes Kopialbuch der Abtei Seligenstadt 319
- Appelt Heinrich*, Die falschen Papsturkunden des Klosters St. Bénigne de Dijon 297
- Archeion.* Czasopismo naukowe poświęcone sprawom archiwalnym. XIV., XV., XVI. Warszawa 1936, 1937—1938, 1938—1939. (Em. Janoušek) 321—331
- Archiv für Urkundenforschung, XIV. Band.* Herausgegeben von Dr. Karl Brandt, Berlin—Leipzig 1936 (Haas) 305—309
- Archiv für Urkundenforschung, XV. Band* (Haas) 309—321
- Archiv Sudetských Němců 292
- Archives et Bibliothèques.* Paris, Ière année 1935, IIe année 1936, IIIe année 1937—1938 (Marie Jelínková) 353—360

- Archivi.* Archivi d'Italia e Rassegna internazionale degli archivi. Serie II. anno IV. Roma 1937. (Bedřich Jenšovský) . . . 331—338
- Archivy hudební na Slovensku 292
- Archivy notářské v Itálii 334
- Artonne André*, Les bases de l'histoire économique et la conservation des Archives des maisons de commerce en Angleterre 351
- Avezou Robert-Vieillard Jeanne*, Lettres originales de Charles VI conservées aux Archives de la Couronne d'Aragon à Barcelone 347
- Badecki K. Dr.*, Katalog knih městského archívu lvovského . 330
- Bachulski Alexy*, Archivy hospodářské 328
- Baroni Costantino*, Aggiunte all'Opera dell'architetto milanese Gerolamo Quadrio 336
- Barré L. Carolus*, L'ordonance de Philippe le Hardi et l'organisation de la juridiction gracieuse 344
- Bárta Jan*, Život na staré huti 337
- Bartoš F. M.*, Archivum Taboriense 352
- Beaulieux Charles*, Transformations de la Bibliothèque de l'Université de Paris 358
- Beck M.*, Zur Landnahme der Franken 317
- Beer Karl*, Zur Wehr- und Gerichtsorganisation böhmischer Grenzgebiete im Mittelalter 303
- Beer Karl*, Zur Frage nach dem Verfasser der Reformatio Sigismundi 299
- Bibliothèque de l'École des chartes.* Revue d'érudition publiée par la Société de l'École des chartes et consacrée spécialement à l'étude du moyen-âge. Paris XCIV. (1933), XCV. (1934), XCVI. (1935), XCVII. (1936), XCVIII. (1937), XCIX. (1938). (Marie Jelínková) 338—353
- Bittner Ludwig*, Zur Geschichte der tschechischen Umsturzbewegung in den Jahren 1914 und 1915. Nach den russischen Akten 304
- Bittner Ludwig*, Das Gesamtinventar des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs (Band II.) 329, 337
- Bittner Ludwig*, Verzeichnis von Werken die in den Jahren 1935 und 1936 auf Grund von Materialien aus österreichischen Archiven erschienen sind 337
- Böhm Jaroslav Dr.*, O organizovaný a soustavný výzkum sídlišť 291

<i>Böhm Jaroslav Dr.</i> , Prehistorie a přírodní vědy	290
<i>Bossuat Robert</i> , Anciennes traductions françaises du „De officiis“ de Cicéron	345
<i>Bossuat Robert</i> , Jean Miélot, traducteur de Cicéron	345
<i>Bossuat Robert</i> , Leçon d'ouverture du cours des sources narratives et littéraires de l'histoire de France à l'École des chartes	351
<i>Bourgin Georges</i> , Les dépouilles dispersées	356—357
<i>Bourgin Georges</i> , Pillages d'archives	357
<i>Bourgin Georges</i> , Les archives privées en Italie	357
<i>Brandi K.</i> , Grundlegung einer deutschen Inschriftenkunde	310
<i>Brett Suzanne</i> , La science chimique et les livres. Une visite à la maison de la chimie	359
<i>Britsch Amédée</i> , Les bibliothèques à Paris avant 1789	356
<i>Brun Robert</i> , Notes sur le commerce des objets d'art en France et principalement à Avignon à la fin du XIV ^e siècle	345
<i>Brunel Clovis</i> , Notice et extrait du manuscrit 1095 de la bibliothèque de Marseille contenant des sermons catalans	349
<i>Brunel Clovis</i> , Notice du manuscrit 60 de la bibliothèque de la ville de Rodez, contenant entre autres un sermon de Saint Vincent Ferrier	349
<i>Brunner Otto</i> , Das österreichische Institut für Geschichtsforschung und seine Stellung in der deutschen Geschichtswissenschaft	304
<i>Bulst-Thiele M. L.</i> , Ein Brief aus Lorsch	312
<i>Buraggi Carlo</i> , Dvorní archiv v Turině	338
<i>Buschbell G. Dr.</i> , Die Instruktion Karls V. für den Kardinal von Trient, Christoph Madruzzo, nach Rom (vom 11. Juni 1546)	307
<i>Caillet Robert</i> , La Bibliothèque Inguimbertaine	355—356
<i>Camerani Vittorio</i> , Gli studi bibliografici in Italia	359
<i>Camerani Vittorio</i> , Le Biblioteche italiane. Storia e situazione attuale	358
<i>Caron Pierre</i> , International Bibliography of historical Sciences	360
<i>Ceci Giuseppe</i> , Notizie e documenti su artisti napoletani	336
<i>Celier Léonce</i> , Fuites	356
<i>Celier Léonce</i> , Rapports des administrations publiques avec les archives. Décret du 21 juillet 1936	357
<i>Cencetti Giorgio</i> , Sull' Archivio come „Universitas rerum“	331

<i>Cencetti Giorgio</i> , Il I Convegno della R. Deputazione Toscana di Storia Patria e la questione degli Archivi privati	331
Congrès international des sciences historiques de Zurich	352
<i>Corbett James</i> , L'alchimiste Léonard de Maurberg (XIV ^e siècle). Sa collection de recettes et ses voyages	343
<i>Cornélis Henri</i> , Une loi pour l'intelligence	354
<i>Cota G.</i> , Archivi di Stato e Archivi notarili	338
<i>Coville Alfred</i> , Un ami de Nicolas de Clamanges, Jacques de Nouvion (1372—1411)	343
<i>Crozet Leo</i> , Projet de catalogue photographique	355
<i>Cuvelier Joseph</i> , Travaux du cours pratique d'archivéonomie donné pendant l'année 1927	353
<i>Dąbkowski Przemysław</i> , Katalog dawnych aktów sądowych województwa ruskiego i bełzkiego	330
<i>Dacier Emile</i> , En lisant Gabriel Naudé	356
<i>Dacier Emile</i> , La description des reliures anciennes. „Semis“ ou „semé“?	356
<i>Delcambre Étienne</i> , Géographie historique du Velay	345
<i>Delfos L.</i> , Die verschollene Urkunde der Utrechter Union	307
<i>Déprez Eugène</i> , Un essai d'Union nationale à la veille du traité de Troyes (1419)	341
<i>Deutsches Archiv für Geschichte des Mittelalters</i> . 1. Jahrgang 1937, 2. Jahrgang 1938. Weimar. — Archiv für Urkundenforschung, XV. Band (Neue Folge I. Band). Berlin 1937—1938 (Haas)	309—321
<i>Dieudonné A.</i> , Notes de bibliographie. Numismatique	359
Diplômes des souverains carolingiens conservés dans les archives et bibliothèques de France	352
Disposizioni sugli scarti d'archivio	335
<i>Dobrodinský Jaroslav</i> , Konservace starých zvonů	292
<i>Dölger F.</i> , Empfängerausstellung in der byzantinischen Kaiserkanzlei?	319
<i>Dopsch Alfons</i> , Die Ständemacht in Österreich zur Zeit Friedrichs des Schönen (1313)	303
<i>Duboscq Guy</i> , Le mariage de Charles d'Anjou, comte du Maine, et le comté de Guise (1431—1435)	342
Dům chemie v Paříži	359
<i>Dumrath K.</i> , Zum Diplom Heinrichs II. für den Ministerialen Rafold	314

<i>Dupieux Paul</i> , Les attributions de la juridiction consulaire de Paris (1563—1722)	344
<i>Dupont-Ferrier Gustave</i> , Les avocats à la Cour du Trésor de 1401 à 1515	344
<i>Durand Georges</i> , Richard de Gerberoy, évêque d'Amiens	345
<i>Duvergé Suzanne</i> , Registres de la chancellerie navarraise au temps de Charles le Mauvais	347—348
<i>Dvorník František</i> , Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance	353
<i>Dvořák Jan</i> (nekrolog),	292
<i>Eisenberg Nana</i> , Studien zur Historiographie über Kaiser Leopold I.	299
<i>Eisner J. Dr.</i> , Výzkum na hradišti Děvína u Bratislavy	286—287
<i>Engel Wilhelm</i> , Deutsches Mittelalter. Aufgabe und Weg seiner Erforschung	310
<i>Erdmann K.</i> , Tribur und Rom. Zur Vorgeschichte der Canossafahrt	313
<i>Erdmann C.</i> , Der ungesalbte König	316
<i>Erlová Nelly</i> , Diktatoren frühmittelalterlichen Papstbriefe	318
<i>Estienne Joseph</i> , Trois baillis du roi en Vermandois: Pierre de Villevaudé, Pierre de Béthisy, Guillaume Paté (1197—1200)	344
<i>Estienne Joseph</i> , Usage du style de l'Annonciation à Arras et à Amiens au début du XIII ^e siècle	350
<i>Fiala Ernst</i> , Das Lebensbekenntnis Herzog Friedrichs II. von Österreich für das Bistum Passau	305
<i>Fichtenau v. Heinrich</i> , Wolfger von Prüfening	298
<i>Fichtenau v. Heinrich</i> , Studien zu Gerhoh von Reichersberg	300
<i>Fijalka Jan</i> (nekrolog)	330
<i>Filangeri R.</i> , Il nuovo salone per gli archivi gentilizi nel R. Archivio di Stato di Napoli	335
Filmování novin	358
<i>Fink K. A.</i> , König Sigmund und Aragon. Die Bündnisverhandlungen von der Romfahrt	315
<i>Firme Terre</i> , Espagne. Effets de la guerre civile sur les archives	357
<i>Fournier P. F.</i> , Nouveaux documents sur le jurisconsulte Pierre Jacobi et sa famille	349
<i>Fraccacreta Augusto</i> , Un fondo giudiziario sul brigantaggio nell'Italia meridionale (1862—1866) conservato nel R. Archivio di Stato di Roma	336

<i>François Michel</i> , Albisse del Bene, surintendant général des finances françaises en Italie. Étude de six registres de ses comptes de 1551 à 1556	348
<i>Friess Edmund</i> , Zur österreichischen Wertung der Sense im Kriege vom 17. bis 19. Jahrhundert	303
<i>Fuchs Hermann</i> , Progrès de l'unification des règles catalographiques	355
<i>Fuchs Robert</i> , Die Instruktion Karls V. für den Kardinal von Trient Christoph Madruzzo, nach Rom (vom 11. Juni 1546), aus der Geheimschrift ohne Schlüssel entziffert	307
<i>Gasse I.</i> , Frankfurts Kampf gegen die Veme nach Urkunden aus dem Stadtarchiv	316
<i>Gieysztor Al.</i> , Zpráva o archivní literatuře francouzské (1933—1938)	330
<i>Gladiss V. Dietrich</i> , Die Schenkungen der deutschen Könige zu privatem Eigen	311
<i>Gladiss v. Dietrich</i> , Adel und Freiheit im deutschen Staat des frühen Mittelalters	315
<i>Gmelin U.</i> , Die Entstehung der Idee des Papsttums	317
<i>Gočár Josef</i> , Stavba státní galerie	289
<i>Godet Marcel</i> , Nouvelles conceptions du rôle des bibliothèques	354
<i>Godet Marcel</i> , Développement des bibliothèques et crise du livre	355
<i>Godet Marcel</i> , Rapports des Bibliothèques et de la Documentation	355
<i>Götting H.</i> , Die klösterliche Exemption in Nord- und Mitteldeutschland vom 8. bis zum 15. Jahrhundert	308
<i>Graniczny Václav</i> (nekrolog)	330
<i>Grat Félix</i> , L'histoire des textes et les éditions critiques	348
<i>Groniowski St. A.</i> , O wspólny związek archiwistów i bibliotekarzy polskich	329
<i>Grunebaum-Ballin P.</i> , L'abbé Gregoire bibliothécaire	356
<i>Guth Karel Dr.</i> , Zpráva státního musejního inspektora pro Čechy	290
<i>Hag Henry</i> , L'Archivio nazionale degli Stati Uniti	337
<i>Halphen Louis</i> , A propos de la réforme de l'enseignement à quoi sert l'histoire	351
<i>Heinemeyer W.</i> , Studien zur Diplomatik mittelalterlicher Verträge, vornehmlich des 13. Jahrhunderts	308
<i>Hejnosz Wojciech</i> , Kilka uwag o archiwistach i bibliotekarzach	329
<i>Helpfert Jaroslav</i> , Zpráva stát. archivního inspektora pro Moravu	290

<i>Helpert Jaroslav</i> , Hudební archiv v Brně	292
<i>Heuberger Richard</i> , Germanen der Urzeit im Wallis	301
<i>Hirsch Hans</i> , Zur Frage des Auftretens der deutschen Sprache in den Urkunden und der Ausgabe deutschen Urkundentexte	302—303
<i>Holtzmann W.</i> , Krone und Kirche in Norwegen im 12. Jahrhundert	316
<i>Hubert Jean</i> , Le miracle de Déols et la trêve conclue en 1187 entre les rois de France et d'Angleterre	340
<i>Hubert Jean</i> , Les Procédés modernes de reproduction des écrits scientifiques	359—360
<i>Huyskens A.</i> , Die Aachener Krone der Goldenen Bulle, das Symbol des alten deutschen Reiches	317
<i>Chalupníček M.</i> , Zakreslení návrhu pražských fakultních nemocnic do pražských pohledů	291
<i>Christ K.</i> , Die Schloßbibliothek von Nikolsburg und die Überlieferung der Kapitulariensammlung des Ansegis	312
<i>Christ K.</i> , Zur jüngeren Vita Mathildis reginae	318
<i>Jakubowski Feliks</i> (nekrolog)	330
<i>Janák Pavel</i> , Úprava královské zahrady na hradě Pražském	289
<i>John W.</i> , Formale Beziehungen der privaten Schenkungsurkunden Italiens und des Frankreichs und die Wirksamkeit der Formulare	305
<i>Jean Marguerite</i> , Bibliothèque Nationale	358
<i>Jordan K.</i> , Der Kaisergedanke in Ravenna zur Zeit Heinrichs IV. Ein Beitrag zur Vorgeschichte der staufischen Reichsidee	315
<i>Jordan K.</i> , Ravennater Fälschungen aus den Anfängen des Investiturstreites	320
<i>Juergens Adolf Dr.</i> , Echange des doubles	358
<i>Jusselin Maurice, Levillain Léon, Vieillard Jeanne</i> , Charte du comte Eberhard pour l'abbé de Murbach	346
<i>Jusselin Maurice</i> , Notes tironiennes de quelques diplômes de Charles le Chauve	347
<i>Kaczmarczyk Kaz.</i> , Egzemplarz częstochowski inwentarza Archiwum Koronnego z roku 1613	327
<i>Kaleński Gustav</i> , Prowadzenie składnicy akt	330
<i>Kantorowicz Ernst</i> , Petrus de Vineia in England	294
<i>Kehr P.</i> , Aus den letzten Tagen Karls III.	312
<i>Klebel E.</i> , Ungeld und Landgerichte in Nieder- und Oberösterreich	303
<i>Klebel E.</i> , Herzogtümmer und Marken bis 900	314

<i>Klewitz Hans Walter</i> , Petrus Diaconus und die Montecassiner Klosterchronik des Leo von Ostia	308
<i>Klewitz Hans Walter</i> , Cancellaria. Ein Beitrag zur Geschichte des geistlichen Hofdienstes	311
Komise kulturně-historická (česká) ve Vidui	292
<i>Konarski K.</i> , Z Archiwistiki kościelnej. Ateneum Kapłańskie	330
Kongres flámský bibliotekonomie a bibliologie (IV.)	360
Kongres VIII. mezinárodní technického tisku	360
Kongres II. mezinárodní knihoven a bibliografie	360
<i>Kothe Irmgard</i> , Die Instruktionen für die erzherzogliche Regierung in Ensisheim und die Regentschaft in Württemberg 1523 und 1531	320
<i>Krallet W.</i> , Die Urkundenfälschungen des Klosters Weingarten	319
<i>Kramář Vincenc</i> , Ze života a potřeb Státní sbírky starého umění	292
<i>Kramář Vincenc</i> , Nová instalace Státní sbírky starého umění	292
<i>Krejčík A. L.</i> , Ochrana archivů a registratur velkých statků	287
<i>Krüss Hugo Andres</i> , Comment on domine le savoir	354—355
Kursy přípravné pro úředníky veřejných knihoven v Itálii	360
<i>Kutal A.</i> , Nová instalace zemské galerie v Brně	292
<i>Largiadèr A.</i> , Das Staatsarchiv Zürich 1837—1937	410
<i>Lauer Philippe</i> , Fragments de comptes royaux des années 1289 et 1290	349
<i>Lauer Philippe</i> , Nouvelles acquisitions latines et françaises du Département des manuscrits de la Bibliothèque nationale pendant les années 1932—1935	350
<i>Ledos E. G.</i> , Nicolas Clément est-il auteur de la „Défense de l'antiquité de la ville et du siège épiscopal de Toul?	345
<i>Lefèvre Pontalis Germain</i> , Épisodes de l'invasion anglaise. La guerre des partisans dans la Haute Normandie (1424—1429)	341
<i>Leguay P.</i> , Bibliothèques et civilisation	352
<i>Lehoux Françoise</i> , Deux obituaires de Saint Germain des Prés retrouvés aux Archives nationales	349
<i>Lechner Karl</i> , Studien zur Besitz- und Kirchengeschichte der Karolingischen und Ottonischen Mark an der Donau	302
<i>Lelièvre Pierre</i> , Un projet de bibliothèque régionale	355
<i>Lemaitre Henri</i> , L'École des bibliothécaires à la Bibliothèque Vaticane	352
<i>Lemaitre Henri</i> , Le Catalogue collectif des périodiques des Universités anglaises	357—358

<i>Lemaitre Henri</i> , Bibliothèques d'hôpitaux	358
<i>Lemaitre Henri</i> , L'Institut scientifique de recherches économiques et sociales	359
<i>Lemoine H.</i> , L'incendie du Palais de Justice et la disparition des archives de la Cour des Aides (11. janvier 1776)	349
<i>Léonard Émile G.</i> , Le trésor de Henri de Navarre	345
<i>Léonard Émile G.</i> , Le Liber amicorum du Strasbourgeois Nicolas Engelhardt (1573—1612)	349
<i>Lévi Alessandro</i> , Alcuni punti della questione degli archivi privati	357
<i>Levillain Léon-Samaran Charles</i> , Sur le lieu et la date de la bataille dite de Poitiers de 732	340
<i>Levillain Léon</i> , L'avènement de la dynastie carolingienne et les origines de l'État pontificale (749—757)	340
<i>Levillain Léon-Vieillard Jeanne-Jusselin Maurice</i> , Charte du comte Eberhard pour l'abbaye de Murbach (1er février 731/732)	346
<i>Levillain Léon</i> , Les diplômes originaux et le diplôme faux de Lothaire Ier pour l'abbaye de Saint-Denis	346
<i>Lintzel M.</i> , Zur Chronik Reginos von Prüm	314
<i>Loehrová Maja</i> , Der Steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul	295
<i>Löffler Karl</i> , Einführung in die Katalogkunde	353
<i>Lopaciński Wincenty</i> , Statut i regulaminy Muzeum Diecezjalnego w Łodzi	330
<i>Lorenz Reinhold</i> , Reisen des Kaisers Leopold I. und des Kurfürsten Max Emanuel im Türkenjahr 1683	303—304
<i>Lulves Jean</i> , Das Staatsarchiv zu Hannover	336
<i>Mallon Jean</i> , Remarques sur les diverses formes de la lettre B dans l'écriture latine	350
<i>Małowist Marian</i> , Zprawy archiwalne w Szwecji	328
<i>Manteuffel Tadeusz</i> , Registratura okręgu Naukowego Warszawskiego II.	324
<i>Manteuffel Tadeusz</i> , Brakowanie akt v świetle ankiety Międzynarodowego Instytutu Współpracy Umysłowej	325
<i>Manteuffel Tadeusz</i> , Archiwum Narodowe Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej	328
<i>Marczak Michal</i> , Archiv hrabat Tarnowskych v Dzikově	327
<i>Martin Franz</i> , Der Rang der Salzburger Suffraganbischöfe. Eine Zeugenreihenstudie	301

<i>Matouš František</i> , Gotická sbírka Městského musea v Čes. Budějovicích	289
<i>Mayr Josef Karl</i> , Danelons Kurierreise	304
<i>Mendl Antonín</i> , Československý historický ústav v Římě	289
<i>Mendl Bedřich Dr.</i> , Fotografování písemných památek	287
<i>Mendl Bedřich Dr.</i> , Československý ústav historický v Římě	287
<i>Mentz A.</i> , Ein Brief des 9. Jahrhunderts in Tironischen Noten	307
<i>Menzel O.</i> , Die heilige Liutbirg	316
<i>Mexine J.</i> , Le musée des livres d'enfants (U. R. S. S.)	358
<i>Mirot Albert</i> , Livret de l'École des chartes	352
<i>Mirot Léon</i> , Un conflit diplomatique au XV ^e siècle. L'arrestation des ambassadeurs florentins en France (1406—1408)	341
<i>Mirot Léon</i> , Études lucquoises. Forteguerra et sa succession	341—342
<i>Mirot Léon</i> , Études lucquoises. L'origine des Spifame. Barthélemi Spifame	342
<i>Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung</i> . Unter Mitwirkung von Alfons Dopsch, Lothar Gross, Hans Hirsch, Oswald Redlich, Julius v. Schlosser, Hans Sedlmayr und Heinrich R. v. Srbik redigiert von Wilhelm Bauer und Otto Brunner. 51. Band (1937), 52. Band (1938) (<i>Karel Doskočil</i>)	293—305
<i>Moé v. Emile A.</i> , La „Pecia“ dans les manuscrits universitaires du XIII ^e et du XIV ^e siècle	356
<i>Molisch Gustav</i> , Briefe des Grafen Heinrich Clam Martinic aus den Jahren 1839 und 1849	305
<i>Montenevosi Ottorino</i> , L'antico Archivio Comunale di Valtopina e il suo riordinamento	336
<i>Monumenta Germaniae historica</i> . Diplomata regum Germaniae ex stirpe Carolinorum T. I., fasc. 3	353
<i>Moraczewski Adam</i> , Sprawa przekazywania akt administracji rządowej do Archiwów Państwowych w świetle obowiązujących przepisów	325
<i>Moranvillé Henri</i> , Lettres privées adressées à un trésorier de France au XVI ^e siècle	347
<i>Morel Octave</i> , Les États-Généraux de Savoie sous les régences des duchesses Yolande de France (1468) et Blanche de Montferrat (1490)	342
<i>Müller E.</i> , Der Kampf des Paderborner Domkapitels gegen die päpstlichen Provisionen	308

<i>Nieć Julian</i> , Dział rękopisów w bibliotece Towarzystwa Przyjaciół Nauk v Lucku	328
<i>Novák Jan Bedřich</i> , Rudolf II. a jeho pád	337
<i>Novotný Kamil</i> , Zdeněk Wirth v ministerstvu školství a národní osvěty	291
<i>Novotný Kamil</i> , Sbírka novodobého českého sochařství v majetku Státní galerie v zámku Troja	292
<i>Odebrecht B.</i> , Die Briefmuster des Heinricus Francigena	306
Les origines et les débuts de l'École des chartes	352
<i>Ortega y Gasset Jossé</i> , Mission du bibliothécaire	355
<i>Pekař Josef</i> , Wallenstein 1630—1634	299
<i>Pelikán Josef</i> , Balbinovy pomůcky a prameny	337
<i>Perels E.</i> , Propagandatechnik im 9. Jahrhundert	320
<i>Perrat Charles</i> , Leçon d'ouverture du cours d'histoire des institutions de la France à l'École des chartes	351
<i>Petit-Dutaillis Charles</i> , Études sur le „Registrum Veterius“ et la date de quelques actes de Philippe Auguste	347
<i>Pilnáček Josef</i> , Genealogie der Familie Podstatzky von Prusinowitz	337
<i>Pivec Karl</i> , Die Urkunden Heinrichs V. für San Benedetto di Polirone, San Severo in Classe und San Donato in Imola	294
<i>Pivec Karl</i> , Die Bedeutung des ersten Romzuges Heinrichs V.	302
<i>Placht Otto Dr.</i> , Přerod v musejnictví	289
<i>Placht Otto Dr.</i> , Úkoly a prostředky musejní propagandy	290
<i>Pocquet du Haut-Jussé Barthélemy A.</i> , Le compte de Pierre Gorremont, receveur général du royaume (1418—1420)	343
<i>Pocquet du Haut-Jussé Barthélemy</i> , Anne de Bourgogne et le testament de Bedford	343—344
<i>Pohorecki Felix</i> , Catalogus Diplomatarum Bibliothecae Institutii Ossoliniani nec non Bibliothecae Pawlikowianae inde ab anno 1227 usque ad annum 1505	330
<i>Poche Emanuel</i> , Zdeněk Wirth a práce soupisná	291
<i>Polackzkowna Helena</i> , Uwagi o porządkowaniu prywatnych archiwów familijnych	326
<i>Polák Josef Dr.</i> , Zpráva stát. musejního inspektora pro Slovensko	290
<i>Poole A. L.</i> , Die Welfen in der Verbannung	315
<i>Prantl Ferdinand Dr.</i> , O geologické stavbě hradčanského ostrohu	289
<i>Re Emilio</i> , Materiale per la storia della nuova sede dell' Archivio di Stato di Roma: la „Sapienza“	335

Remise de la croix de la Légion d'honneur à l'École des chartes	352
<i>De Rinaldis Aldo</i> , Documenti inediti per la storia della R. Galleria Borghese in Roma. III. Un catalogo della Quadreria Borghese nel palazzo a Campo Marzio, redatto nel 1760	336
<i>Rörig F.</i> , Heinrich der Löwe und die Gründung Lübecks	313
<i>Rota Antonio</i> , Michelangelo e il Monte della fede (doc. inediti)	336
<i>Ruinart Dom Thierry</i> , Mabillon	352
<i>Russyan Lucjan</i> , Sprawy archiwalne ve Węgrzech w latach 1933—1937	328
<i>De Saillet Alexandre</i> , Écoles royales de France et l'avenir de la jeunesse	337
<i>Samaran Charles-Levillain Léon</i> , Sur le lieu et la date de la bataille dite de Poitiers de 732	340
<i>Samaran Charles</i> , Mathieu Levrien, chroniqueur de Saint-Denis à la fin du règne de Louis XI	344
<i>Samaran Charles</i> , Documents inédits sur la jeunesse de Thomas Basin	346
<i>Samaran Charles</i> , Leçon d'ouverture du cours de bibliographie et d'archives de l'histoire de France à l'École des chartes	350—351
<i>Samaran Charles</i> , Congrès historiques	352
<i>Samaran Charles</i> , De quelques instruments de copistes	352
<i>Sandri Leopoldo</i> , Una Bibbia latina del sec. XIV ed un fondo di codici liturgici nell' Archivio di Stato di Roma	336
<i>Scarselli A.</i> , La riforma degli archivi	337
<i>Scriptores rerum germanicarum ad usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis editi</i>	353
<i>Schieffer Th.</i> , Gerhard I. von Cambrai (1012—1054), ein deutscher Bischof des 11. Jahrhunderts	313
<i>Schieffer Th.</i> , Zu einem Briefe der späten Karolingerzeit	316
<i>Schmeidler B.</i> , Berthold als Verfasser der nach ihm benannten Annalen bis 1.080 und das Verhältnis seiner Arbeit zur Chronik Bernolds	319
<i>Schmidt Charles</i> , La bibliothèque et la vie moderne	354
<i>Schmidt Charles</i> , Archivistes et bibliothécaires	353
<i>Schmidt L.</i> , Zur Geschichte der Dresdner Thietmarhandschrift	312
<i>Schramm P. E.</i> , Der „Salische Kaiserordo“ und Benzo von Alba. Ein neues Zeugnis des Graphia-Kreises	313
<i>Schramm P. E.</i> , Ordines-Studien, II.: Die Krönung bei den Westfranken und den Franzosen	317

<i>Schramm P. E.</i> , Ordines-Studien, III.: Die Krönung in England	317
<i>Schubart-Fikentscherová G.</i> , Das Brünner Schöffebuch. Beiträge zur spätmittelalterlichen Rechts- und Kulturgeschichte	314
<i>Schünemann K.</i> , Deutsche Kriegführung im Osten während des Mittelalters	315
<i>Siemiński Jozef</i> , Przewodnik po archiwach polskich. I. Archiwa dawnej Rzeczypospolitej	322
<i>Slánský B. Dr.</i> , O konservaci obrazů z kaple sv. Kříže na Karlštejně	292
<i>Sochor Stanislav</i> , Od průkopníka ochránářství v Čechách k organizátoru památkové péče v Československu	291
<i>Sokolová Jiřina Dr.</i> , Obraz krajiny ve francouzských miniaturách gotické doby (1250—1415)	353
<i>Solente S.</i> , Deux chapitres de l'influence littéraire de Christine de Pisan	346
<i>Srbik Ritter v.</i> , Zu Leopold von Rankes Universalismus und Nationalbewußtsein	304
<i>Staedler E.</i> , Die Urkunde Alexanders VI. zu westindischen Investitur der Krone Spaniens von 1493	318
Statut státní galerie o nabývání, opatrování a kontrole uměleckého majetku	288
<i>Stein Henri</i> , Guy Chevrier, sénéchal royal sous Philippe le Bel, maître des comptes sous Philippe de Valois	342
<i>Stein Henri</i> , Un sénéchal du XIII ^e siècle, Guillaume de Combreux	342
<i>Stein Henri</i> , Un diplomate bourguignon du XV ^e siècle: Antoine Haneron	342
<i>Steinacker Harold</i> , Das Register Papst Johans VII. Ein Beitrag zum Problem des älteren päpstlichen Registerwesens	301—302
<i>Stix Franz</i> , Zur Geschichte und Organisation der Wiener Geheimen Zifferkanzlei	295
<i>Stöbe H.</i> , Eine unbekannte Urkunde Kaiser Friedrichs II.	314
<i>Stolz Otto</i> , Zur Systematik der Geschichtsquellen	301
<i>Stosyk Stefan</i> , Przepisy przechowywaniu akt v urzędach administracji publicznej	330
<i>Streicher Fritz</i> , Die Carta donationis sanctorum des Bischofs Tello von Chur	293
<i>Szabo Etienne</i> , Les archives d'après-guerre (Hongrie)	357
<i>Šebek J. Ing.</i> , Oprava věže arciděkanského chrámu v Domažlicích	289
<i>Šebek Josef Ing.</i> , Opravy kláštera a kostela v Zlaté Koruně	292

Škola knihovníků při universitě londýnské	360
<i>Taillefer Dom. C.</i> , L'abrégé du calendrier	353
<i>Tapié Victor E.</i> , Une église tchèque au XV ^e siècle. L'unité des frères	353
<i>Tessier Georges</i> , Diplomata Carolinorum. Comparaisons d'écritures	346
<i>Tessier Georges</i> , Observations sur les actes royaux français de 1180 à 1328	347
<i>Tessier Georges</i> , Diplomatie pontificale	352
<i>Thyregod Oskar</i> , Die Kulturfunktion der Bibliothek	354
<i>Tisserant Eugène</i> , Le cours de bibliothéconomie de la Bibliothèque Vaticane	360
<i>Trasselli Carmelo</i> , Sull' apertura dei testamenti segreti	334
<i>Trasselli Carmelo</i> , Dizposizioni sugli scarti d'archivio	335
<i>Trasselli Carmelo</i> , Ancora sugli atti del Tribunale civile del senatore di Roma nel secolo XV. — Ultima nota	336
Unie francouzská orgánů dokumentace	359
Ústav mezinárodní pro dokumentaci	359
<i>Vacková Růžena</i> , Římské historické reliefs	337
<i>Vernet A.</i> , Notes à l'usage des copistes	352
<i>Viard Jules</i> , Philippe VI de Valois. Début du règne	341
<i>Viard Jules</i> , Les projets de croisade de Philippe VI de Valois	341
<i>Vieillard Jeanne, Jusselin Maurice, Levillain Léon</i> , Charte du comte Eberhard pour l'abbé de Murbach	346
<i>Vieillard Jeanne-Avezou Robert</i> , Lettres originales de Charles VI conservées aux Archives de la Couronne d'Aragon à Barcelone	347
<i>Voříšek Václav</i> , Zpráva státního archivního inspektora pro Čechy	288
<i>Volf Miloslav Dr.</i> , Převzetí starých knih pozemkových do archivu země České	287
<i>Volf Miloslav Dr.</i> , Výzkum městských archivů v Čechách	287—288
<i>Voss W.</i> , Chronologisches	307
Vyučování dokumentaci	360
<i>Wagner V. Dr.</i> , Dvacet pět let Státního památkového úřadu pro Čechy	286
<i>Walter Friedrich</i> , Preußen und die österreichische Erneuerung von 1749	299
<i>Warežak Jan</i> , Archiwum Zakładów Przemysłowych Ludwika Geyera w Łodzi	327

XVI

<i>Wdowiszewski Zygmunt</i> , Nieznane dyplomy średniowieczne do dziejów opactwa Cystersów w Wachocku	327
<i>Weigle F.</i> , Die Briefe Ratgers von Verona	322
<i>Weigle F.</i> , Zwei Fragmente von Rathers Excerptum ex dialogo confessionali	318
<i>Wehmer Carl</i> , Die Namen der gotischen Buchstaben. Ein Beitrag zur Geschichte der lateinischen Paläographie	353
<i>Wirth Zdeněk Dr.</i> , Úvodem. President T. G. Masaryk († 14. 9. 1937)	285
<i>Zakrzewski St.</i> (nekrolog)	330
<i>Zatschek Heinz</i> , Beiträge zur Diplomatik der mährischen Immunitätsurkunden	352
Zpráva státního archivu Spojených států severoamerických za léta 1934—1935	337
Zpráva státního archivu Spojených států severoamerických za léta 1935—1936	337
<i>Zprávy památkové péče</i> , roč. I. (1937), roč. II. (1938) (Miloslav Volf)	285—292

ZPRÁVY:

Archivy městské a místní v zemi České (ze zpráv o nich, pokračování):

Benátky Nové (<i>Haas</i>)	361
Brod Železný (<i>Kpl.</i>)	362
Dobřany (<i>Kpl.</i>)	362
Dobříš (<i>Kpl.</i>)	362—363
Dub Český (Böhmisch Aicha) (<i>Kpl.</i>)	363
Falknov nad Ohří (Falkenau) (<i>Zkn.</i>)	363—364
Hlinsko (<i>Kpl.</i>)	364—365
Hostinné (Arnau) (<i>Kpl.</i>)	365
Hostouň na Šumavě (Hostau) (<i>Kpl.</i>)	365—366
Humpolec (<i>Zkn.</i>)	366
Chotěboř (<i>Kpl.</i>)	366—367
Chrudim (<i>Kpl.</i>)	367—368
Janovice Uhlířské (<i>Zkn.</i>)	368—369
Jičín (<i>Kpl.</i>)	369—370
Jilemnice (<i>Kpl.</i>)	370
Jirkov (Görkau) (<i>Zkn.</i>)	370
Kamenice n. L. (<i>M. V.</i>)	370—371
Kdyně (<i>M. V.</i>)	371—372
Lanškroun (Landskron) (<i>Haas</i>)	372—373

Libáň (<i>Kpl.</i>)	373—374
Lípa Česká (Böhmisch Leipa) (<i>Haas</i>)	374—375
Litomyšl (<i>Haas</i>)	375—376
Maršov nad Úpou (Marschendorf) (<i>Kpl.</i>)	376
Nasavrky (<i>Kpl.</i>)	376—377
Nymburk (<i>Kpl.</i>)	377
Počátky (<i>M. V.</i>)	377—378
Příbram (<i>Kpl.</i>)	378—379
Rokytnice nad Jizerou (Rokitnitz) (<i>Kpl.</i>)	379—380
Semily (<i>Kpl.</i>)	380
Slaný (<i>Haas</i>)	380—381
Sobotka (<i>Haas</i>)	381—382
Stod (Staab) (<i>Kpl.</i>)	382
Turnov (<i>Kpl.</i>)	382
Týn Horšovský (Bischofteinitz) (<i>Kpl.</i>)	382—383
Velvary (<i>M. V.</i>)	383—384
Vildštejn (Wildstein) (<i>Zkn.</i>)	384
Votice (<i>M. V.</i>)	384—385
Vysoké nad Jizerou (<i>Kpl.</i>)	385
Žacléř (Schatzlar) (<i>Kpl.</i>)	385
Archivářská jubilea (<i>Jský</i>)	400—401
Archivy patrimoniální na Moravě (další zprávy o jejich prohlídkách) (<i>Josef Nožička</i>)	386—395
Archivy, pomocné vědy historické a organizace historické práce na prvním sjezdu československých historiků (<i>Jský</i>)	406—408
Archivní společnost (zpráva o činnosti r. 1937) (<i>Dr. Roubík</i>)	425—427
Archivní škola v Praze (Zpráva — <i>Dr. Jenšovský</i>)	401—403
<i>Bartůněk Václav Dr.</i> , Úmrtní matrika fary sv. Martina (<i>Jel.</i>)	420
<i>Bartůněk Václav Dr.</i> , Nejstarší matrika fary sv. Petra na Poříčí (<i>Jel.</i>)	420
<i>Bartůněk Václav Dr.</i> , Nejstarší matrika týnské fary v Praze (<i>Jel.</i>)	420—421
<i>Bartůněk Václav Dr.</i> , Matrika farního úřadu P. Marie před Týnem (<i>Jel.</i>)	421
<i>Bartůněk Václav Dr.</i> , Matrika fary svatotomášské (<i>Jel.</i>)	421
<i>Beneš František</i> , Pečeti českého duchovenstva (<i>O. B.</i>)	421—422
<i>Beneš František</i> , Pečeti české šlechty (<i>O. B.</i>)	421—422
<i>Beneš František</i> , Pečeti měšťanů (<i>O. B.</i>)	421—422
<i>Černý Václav Dr.</i> , Prameny ke studiu zemědělských dějin (<i>Jel.</i>)	413
<i>Dvořák Stanislav</i> , Jmenný obsah nejstarších matrik solnických. 1602—1735. (<i>Jel.</i>)	421
<i>Eichstädt V.</i> , Die Bibliographische Erschließung der deutschen politischen Flugschriften (<i>Haas</i>)	424—425

<i>Friedrich Gustav Dr.</i> , O významu a bohatství archivu hlav. města Prahy (<i>Jel.</i>)	414
<i>Fröhlich Antonín</i> , Nejstarší farní matrika v Oseku (<i>Jel.</i>)	421
<i>Hubert Jean-Perrat Charles</i> , La photographie au service des archives et des bibliothèques (<i>Jel.</i>)	357, 418—419
<i>Charvát Jaroslav</i> , Das Archiv des Nationalmuseums in Prag (<i>Haas</i>)	415
<i>Isenburg Wilhelm Karl Prinz von</i> , Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten (<i>Haas</i>)	422
<i>Jenšovský Bedřich Dr.</i> , Prameny k zemědělským dějinám v archivu země České (<i>Jel.</i>)	413
<i>Jeřábek Viktor Kamil</i> , Slavná vzpomínka (V. K. — J.)	416
<i>Jurášek Stanislav JUDr.</i> , Pět set let finanční prokuratury v Praze (<i>M. Volf</i>)	424
Kongres VIII. mezinárodní věd historických v Curychu (<i>Jský</i>)	408—410
<i>Krejčík Adolf Dr.</i> , Pozemková reforma a archivy velkých statků	416
<i>Lehmann P.</i> , Blätter, Seiten, Spalten, Zeilen (<i>Haas</i>)	425
<i>Matouš Bohuslav Dr.</i> , Die Staatsarchive in der Tschechoslowakei (<i>Jel.</i>)	410—411
<i>Matouš Bohuslav Dr.</i> , Die Landesarchive in der Tschechoslowakei (<i>Jel.</i>)	411
<i>Matouš Bohuslav Dr.</i> , Die geistlichen, privaten und städtischen Archive in der Tschechoslowakei (<i>Jel.</i>)	411—413
<i>Mendl Bedřich Dr.</i> , Prameny k agrárním dějinám v rámci činnosti Státního ústavu historického (<i>Jel.</i>)	413
<i>Morávek Jan</i> , Nově objevený inventář rudolfinských sbírek na hradě Pražském (V. K. — J.)	414—415
<i>Markus Antonín</i> , Archivy a registratury na zabraném velkém majetku pozemkovém (<i>Jel.</i>)	416—417
<i>Michel Anton</i> , Papstwahl und Königsrecht (<i>Haas</i>)	424
<i>Novotný Frant.</i> , Nejstarší prostějovská matrika (1622—1664) (<i>Jel.</i>)	421
<i>Navrátil František</i> , Zachovací a výhostní listy v archivu města Počátek (<i>Jel.</i>)	421
<i>Oinas A.</i> , Archivy a vyučování dějepisu (<i>Jský</i>)	418
<i>Páta Josef Dr.</i> , Památce dvou musejních pracovníků Quidona Šimka a Antonína Tomička (V. K. — J.)	415—416
<i>Pekař prof.</i> a archivy (<i>Jský</i>)	399—400
<i>Pennachini Luigi Enrico Dr.</i> , Elementi di Archivistica (<i>Jský</i>)	417—418
<i>Perrat Charles—Hubert Jean</i> , La photographie au service des archives et des bibliothèques (<i>Jel.</i>)	357, 418—419
Prameny k dějinám Slovenska ve státním archivu v Pešti a ve Vídni (<i>Jos. Nožička</i>)	417
<i>Prokeš Jaroslav Dr.</i> , Prameny k dějinám českého novodobého agrárního hnutí v Archivu ministerstva vnitra (<i>Jel.</i>)	413

<i>Roubík František Dr.</i> , Vlastivědné prameny v archivu ministerstva vnitra v Praze (<i>Jel.</i>)	413—414
Ústav historický v Praze (zpráva za léta 1936—1938)	403—406
Ústav dějepisný lotyšský (<i>J. Morávek</i>)	420
Ústav patologie knihy (<i>Jský</i>)	419—420
<i>Vaněk Vojtěch</i> , Museum, památky, tradice (V. K. — J.)	416
<i>Zuman František</i> , Výrobní technika papíru (<i>Kpl.</i>)	423
<i>Zuman František</i> , Posázavské papírny (<i>Kpl.</i>)	423
<i>Žďárský Josef</i> , Věstník městského musea v Litomyšli (V. K. — J.)	415
<i>Žďárský Josef</i> , Dějiny musea — deset let ve svém (V. K. — J.)	415

NEKROLOGY:

Breitenbacher Antonín (<i>B. Jenšovský</i>)	395—396
Kollmann Hynek (<i>B. Jenšovský</i>)	396—397
Mareš František (<i>Jenšovský</i>)	395
Pekař Josef (<i>Jský</i>)	399—400
Tischer František (<i>O. Bauer</i>)	398—399

Antonín Haas:

Archiv Karlovy university v Praze.

(Poznámky k jeho inventarisaci.)

Archivní nauka stejně jako archivářova práce se rozděluje ve dvě složky, na část teoretickou a praktickou. Jestliže nejvyšším ideálem jest nejrychlejší a při tom nejspolehlivější orientace po obsahu archivních fondů, nelze tohoto konečného praktického cíle dosáhnouti bez podrobné znalosti skutečností, za nichž písemnosti, archiv tvořící, vznikaly. Tím pak, že každý archiv jest písemnou pozůstalostí fysické či ještě častěji právnické osoby, jest nutné podrobně se seznámiti s organizací instituce, z jejíž činnosti příslušné písemnosti vznikly, aby se mohly uspořádati podle provenienční zásady, která jest uznávána za základní princip pro pořádání archiválií.

Novější archivní fondy vcházejí do archivu zpravidla v tom pořádku, v jakém byla uspořádána registratura, jejíž skartací povstaly. U starších archivů, které svým původem sahají hluboko do středního věku, tomu tak není, neboť tehdy nebylo ještě tak rozvinuté kancelářské a písařské agendy jako v nové době, čímž poznání jejich vzniku a praktické uspořádání vyžaduje daleko hlubšího studia. Do této skupiny patří též archiv pražské university Karlovy, jehož dějinám jest věnován tento článek, vycházející především z kritického rozboru inventářů universitního archivu, jichž se zachovalo, ať již v originálu či v opisech, do konce 18. stol. celkem pět. Nejstarší z nich pochází z doby kolem r. 1545, druhý z r. 1609,¹⁾ třetí z r. 1622, čtvrtý nedatovaný z dvacátých až třicátých let 17. stol. a konečně pátý z r. 1755—1756. Nejdříve pojednám o vnějších osudech tohoto archivu, abych

¹⁾ Otiskl jej Fr. Dvorský v „Pamětech o školách českých“, str. 477 až 487.

na tomto základě upozornil na několik skutečností všeobecného rázu, které jasně ukáží rozdíl mezi středověkým a novověkým archivem.¹⁾

I.

Počátky archivu a jeho osudy do prvního zinventování.

O počátcích universitního archivu není žádných zpráv. Byly proto vyslovovány četné domněnky, především v souvislosti se zakládací bullou. V. Hrubý, vydávaje druhý díl edice „Archivum coronae regni Bohemiae“, v níž se pokouší o rekonstrukci tohoto důležitého archivu, otiskuje tam mezi listinami, které vydal Karel IV. na sněmě v Praze 7. dubna 1348, také diplom o zřízení vysokého učení pražského.²⁾ Rubní poznámka „Registrata per Johannem de Glacz“ dokazuje prý provenienci korunního archivu. Mendl³⁾ a Vojtíšek⁴⁾ přijímají názor Hrubého a soudí, že za počátečních poměrů nově založeného učiliště, než se toto zkonso-lidovalo, nalézalo se základní jeho privilegium na bezpečném místě, v schráně archivu české koruny v blízkosti hrobu sv. Václava, pod jehož ochranu Karel IV. postavil nové učení.

Výklad Hrubého však nepřesvědčuje. Pouhá poznámka na rubu listiny není důkazem, že listina patří do korunního archivu.

¹⁾ Za laskavou pomoc a podnětné rady děkuji upřímně panu univ. prof. Dr. V. Vojtíškovi, archiváři hlavního města Prahy a inspektoru universitního archivu, panu radovi Dr. J. Berglovi, správci téhož archivu, panu vrch. radovi Dr. B. Jenšovskému, řediteli archivu země České, Dr. Z. Kristenovi, vrch. komisaři téhož archivu, Dr. E. Urbánkové (v Národní a universitní knihovně v Praze), Dr. V. Husovi (archiv ministerstva v Praze) a Dr. J. Charvátovi (archiv Národního musea v Praze).

²⁾ V. Hrubý, *Archivum coronae regni Bohemiae*, tomus II. Pragae 1928, p. 67, n. 62.

³⁾ B. Mendl, *O založení a podstatě university Karlovy* (Časopis archivní školy, roč. IX.—X., v Praze 1933), str. 83.

⁴⁾ V. Vojtíšek, *Karolinum, statek národní* (v Praze 1936), str. 42.

Řada listin Karla IV.¹⁾ obsahuje stejné registraturní znaménko a přece nikdo nevyslovil ani domněnku, že by patřily do svatováclavského archivu. Naopak právě ony pomůcky, podle nichž Hrubý podnikal rekonstrukci, mluví proti němu: mímím tím kopíraře korunního archivu, vzniklé brzy po roce 1358,²⁾ v nichž zakládací listina universitní zapsána není. Také celkový ráz a určení korunního archivu, schráný pisemností pro českého krále a později též pro české stavy, nepodporuje závěry Hrubého. Proč nebyla ostatně pod ochranu sv. Václava uložena pro universitu stejně důležitá bulla papeže Klimenta VI. ze 26. ledna 1347,³⁾ svolující k zřízení vysokého učení v Praze?

Naproti tomu vypráví kronikář František Pražský, že učení Karlovo bylo s počátku v úzkém styku s pražským kostelem.⁴⁾ V archivu pražské metropolitní kapituly se nalézají druhý, méně honosnější exemplář zakládací listiny Karlovy,⁵⁾ jakož i řada nejstarších písemností, university se týkajících.⁶⁾ Zdá se mi tudíž správnějším názor Tomkův,⁷⁾ že zakládací bulla byla snad odevzdána pražskému arcibiskupu jakožto kancléři university. Přesvědčující a uspokojující řešení bude lze podati teprve tehdy, až budou známy počátky nejdůležitějších archivů pražských, především arcibiskupského a metropolitního.

První zmínka o uložení universitních privilegií se čte teprve v universitních statutech, jejichž jádro vzniklo roku 1360 nebo brzy poté na základě tehdejších zvyklostí.⁸⁾ Podle nich privilegia jsou uložena společně s pečeti a penězi v pokladnici universitní

¹⁾ Na př. listina Karla IV. pro Mělník ze dne 19. září 1372 a pro Beroun z 20. října téhož roku (*Archiv země české, Parisova sbírka*, č. 1 a 2) mají také dorsální poznámky „Reg. Johannes de Geilnhüsen“ a „Reg. Johannes Saxo“, s nimiž se setkáváme na listinách archivu české koruny.

²⁾ R. Koss, *Archiv české koruny*, díl 1., str. 85 a další.

³⁾ L. Klicman, *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia*, tom. I. (Pragae 1903), p. 495, n. 845.

⁴⁾ *Prameny dějin českých*, díl IV. (v Praze 1884), str. 452.

⁵⁾ V. Hrubý, *Archivum*, p. 67.

⁶⁾ W. W. Tomek, *Děje university pražské*, díl 1. (v Praze 1849), str. 11 a 14.

⁷⁾ *Tamže*, str. 10.

⁸⁾ *Tamže*, str. 19—21.

(archa universitatis). Péči o ni má rektor, který vedle dvou jiných, k tomu účelu zvolených osob vlastní třetí klíč k pokladně.¹⁾ Osudy universitního archivu se tak spojují s osudy jeho fišku.

Vedle pokladnice pro celé učení mluví o fišku fakulty artistické statuta její z r. 1390,²⁾ kde se chová vedle peněz a kvitancí kniha se jmény všech jejích mistrů a bakalářů. Také právnická fakulta, po určitý čas na vlastní universitě nezávislá, měla svou archu s třemi klíči „pro pecuniis et rebus dictae universitatis conservandis.“³⁾ Zde všude vykonává hlavní dozor nad pokladnicí děkan.

Hmotným základem každé středověké university byly koleje. Zдали měly v Praze své vlastní archivy, o tom současné zprávy mlčí. Avšak inventáře universitního archivu, jakož i zmínka o částečném zničení privilegií koleje krále Václava, jež dále poznáme, ukazují, že byly vskutku archivy jednotlivých kolejí.

Ve 14. stol. tvořily tedy archiv universitní i všechny jeho složky, totiž archivy fakultní a kolejni, součást pokladu, o nějž pečoval rektor, na fakultách děkan a v kolejích probošt. Avšak vlastní správu nevedli zajisté oni sami, jsouce zaneprázdněni jinými úkoly. To platí především o rektoru celé university, méně o děkanech. Proti těmto universitním hodnostářům, měnícím se každého roku nebo dokonce dvakrát za rok, povstává osoba stálá, v písemné agendě zkušená — universitní notář. O něm mluví zmíněná již statuta, že vedle vyřizování běžné universitní písemné agendy musí zapisovati do register všechny písemnosti, universitou vydané.⁴⁾ Později opisuje „in librum“ též listiny došlé.⁵⁾ Notář byl zajisté nejschopnějším a nejpovolanějším mužem, aby vedl v evidenci a udržoval v pořádku i universitní archiv. Nejstarší statuta se sice o tomto úseku jeho práce nezmiňují, ale pozdější ustanovení tento přirozený stav a vývoj uzákonila.⁶⁾

¹⁾ Monumenta historica universitatis Pragensis, tomus III., p. 9.

²⁾ Ibidem, tomus I. (Pragae 1830), p. 98.

³⁾ Ibidem, tomus II., pars 1. (Pragae 1834), p. 25.

⁴⁾ Ibidem, tomus III., p. 11—12.

⁵⁾ Ibidem, tomus III., p. 43—44.

⁶⁾ F. Dvorský, Paměti o školách českých, str. 515.

Počátek 15. stol. přinesl však i zde změny. Za husitských válek byl úřad notáře zrušen a jeho práce vykonávali sami mistři.¹⁾ Universita se omezila na jedinou fakultu, artistickou v Karolinu a v letech 1420—1423 veškerá její činnost přestala.²⁾ V neklidných těch dobách dotkly se Karlova učení nejzřejměji nepokoje při smrti Želivského. Tehdy vybila pražská luza mnohé universitní koleje a zničila jejich knihovny.³⁾ Také několik písemných památek koleje krále Václava přišlo ke zkáze.⁴⁾ Větší díl universitních listin, především vlastní universitní archiv, unikl zhoubě proto, že se nalézal v soukromých rukách, které jej uschovaly na bezpečné místo.⁵⁾ Když nastaly pokojnější doby, obnovila universita činnost a s ní též péči o své dokumenty. Tak již r. 1429 posílá pražský arcibiskup universitě dvě listiny o své kancelářské moci.⁶⁾ Dalšího obohacení se dostalo jejímu archivu od papežů Evžena IV. a Mikuláše V., jejichž bully byly odevzdány r. 1445,⁷⁾ příp. 1447⁸⁾ rektorovi. Také řada zachovaných listin z 30tých let téhož století o koleji Rejčkové⁹⁾ spolu s konfirmací císaře Zikmunda z r. 1437 svědčí o návratu k normálním poměrům. Ztraceno bylo ovšem také dosti písemností. Kromě zmíněných již listin koleje Václavovy sluší zaznamenati list vídeňské university Karlovu učení o bludech, rozšiřovaných pražskými mistry, který se zachoval pouze v opisu,¹⁰⁾ jakož i dopis, jímž se Hus rozloučil se svou universitou.¹¹⁾ Rovněž list poslá basilejského koncilu ze dne 28. ledna 1434,¹²⁾ jímž se nařizuje

¹⁾ V. Vojtíšek, Karolinum, str. 82.

²⁾ Monumenta universitatis, tomus I., pars 2. (Pragae 1832), p. 4.

³⁾ F. Palacký, Starí letopisové čeští (v Praze 1829), str. 51 a násl.

⁴⁾ Bohuslav Balbini Bohemia docta (ed. Raphaël Ungar), pars I. Pragae 1776, p. 28.

⁵⁾ Fr. Dvorský, Paměti, str. 453. *2. kama?*

⁶⁾ Monumenta universitatis, tom. I., pars 2., p. 7.

⁷⁾ F. Palacký, Starí letopisové, str. 140.

⁸⁾ Tamže, str. 145 a 149.

⁹⁾ Monumenta universitatis, tomus II., pars 1., Codex diplomaticus universitatis Pragensis, n. LXXII, LXXIV—LXXVIII, LXXXIV, LXXXIX.

¹⁰⁾ Tomek, Děje, str. 227.

¹¹⁾ Tamže, str. 236.

¹²⁾ Tamže, str. 287.

všem věřícím, aby mistry pražského učení ve všech věcech světských i duchovních přijali ve své obcování jako pravé syny církve, jest znám pouze z opisu. Konečně připojují ještě zmínku o listu papeže Jana XXIII. ze dne 1. června 1410, v němž označuje pražské universitě, že k ní vysílá své posly.¹⁾

V 2. pol. 15. stol. nastává sice pomalý, avšak jistý úpadek pražského vysokého učení, které, věnujíc se především náboženským otázkám, ustrnulo v ostatním duchovním vývoji.²⁾ Trudné poměry finanční způsobily zase hmotný úpadek. Další nepříznivou okolností byla konečně reformace, která podřizovala veškerý duchovní život světské moci. Na sněmu se ozývaly začasné hlasy po nápravě, ale marně, neboť jakákoliv reforma narážela na nepřekonatelný odpor konservativních mistrů, kteří se obávali, aby polepšení se nestalo na újmu jejich privilegií.³⁾ S opravnými snahami se spojovalo totiž zpravidla úsilí o revisi privilegií, k níž došlo teprve v polovině 16. stol. z příčiny pravděpodobně zcela vnější a náhodné. Katastrofální požár hradu Pražského r. 1541, který zničil zemské desky, vyvolal větší péči o písemné památky. Opsání zemských privilegií, uložených v korunním archivu,⁴⁾ jakož i první známé zinventování a uspořádání archivu pražské university má v tom jistě svou příčinu.

II.

První známý inventář universitního archivu.

Na obecním sněmu v únoru r. 1545 se ozvaly opět hlasy po zvelebení pražského učení,⁵⁾ Ferdinand I. však odpověď na příslušný sněmovní artikul odložil na dobu pozdější.⁶⁾ V sněmovním usnesení ze 17. srpna t. r. se již čte, že král ráčí vybrati

¹⁾ Ruk. Národní knihovny ve Vídni č. 4937, fol. 214 v. — 215 v. Opis v archivu země České.

²⁾ Z. Winter, Děje vysokých škol pražských od secessi cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409—1622), v Praze 1897, str. 26—27.

³⁾ Tamže, str. 29.

⁴⁾ R. Koss, Archiv české koruny, díl 1., str. 176 a další.

⁵⁾ Sněmy české, díl I. (v Praze 1877), str. 618.

⁶⁾ Tamže str. 625.

osoby učené a vhodné k tomu, aby nahlédly v statuta a důchody university i kolejí a podaly návrhy, směřující k nápravě.¹⁾ Řadou královských listů ze dne 26.—28. září jmenování byli komisaři Arnošt Jilemnický z Újezda a Petr Bechyně z Lažan ze stavu panského a rytířského, z konšelů pražských pak Tomáš z Javořice a Václav Medek z Krymlova, kteří spolu s oběma administrátory pražského arcibiskupství měli nařízenou práci vykonati.²⁾ Současně se nařídilo mistrům a kolegiátům učení Karlova, aby před jmenované osoby „s všemi svobodami, statuty a pořádky najíti se dali.“³⁾ Podle sněmovního usnesení z následujícího roku, v němž se opakuje žádost o napravení a vyzdvižení university,⁴⁾ soudil Tomek⁵⁾ i Winter,⁶⁾ že královské dekry z podzimu roku 1545 neměly kladných výsledků. Avšak dvě práce z té doby pocházející ukazují, že nařízení královská nezůstala bez účinku. V kvaternu červeném desk zemských od r. 1542 se nalézá přehled universitních vesnic a důchodů z nich plynoucích, jakož i jiných příjmů pražského učení.⁷⁾ Druhou památkou pak jest soupis universitního archivu se stručným výtahem z jeho nejdůležitějších listin.

Nejstarší tento známý inventář se zachoval pouze v nedatovaném opisu, který jest zapsán v papírovém rukopisu kvartového formátu, uloženém v archivu Národního musea v Praze mezi aktovým materiálem, odevzdaným tam z universitního archivu Millauerem roku 1827.⁸⁾ Zmíněný musejní kodex jest vlastně ona neověstná předloha rukopisu Národní a universitní knihovny

¹⁾ Tamže str. 633.

²⁾ Archiv ministerstva vnitra v Praze, Missiven 1545—6, 34. Band, fol. 128 p. v. a 130 p. v. (Opisy v archivu země České.) — W. W. Tomek, Dějepis města Prahy, díl XI. (v Praze 1897), str. 282.

³⁾ Archiv ministerstva vnitra v Praze, Missiven 1545—6, 34. Band, fol. 129. (Opis v archivu země České.)

⁴⁾ Sněmy české, díl II. (v Praze 1880) str. 27.

⁵⁾ W. W. Tomek, Dějepis města Prahy, díl XI., str. 297.

⁶⁾ Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, str. 40.

⁷⁾ Tato konsignace se zachovala v dvou opisech rukopisů universitní knihovny pražské, zn. VI. F 131 a XIX. A 44.

⁸⁾ Níže str. 30.

v Praze, zn. XV. A 1, který se nalézal v knihovně novoměstského kancléře Zeberera, autora četných slovníkářských a právnických spisů.¹⁾ Podle starého Müllerova inventáře pražské universitní knihovny pokládal Truhlář rok 1545 za termín vzniku zmíněného původního rukopisu,²⁾ což potvrzuje též vnitřní kritika. Po stránce obsahové se v něm nenalézá žádná z těch písemností, které universita obdržela v 2. pol. 16. stol. a které se uvádějí v mladších inventářích,³⁾ naopak opisy z desk z r. 1542 jsou nejmladšími dokumenty zde zaznamenanými. V oddílu privilegií koleje krále Václava se mluví o ztrátách, které tato kolej utrpěla „infelici hoc incendio tabularum regni.“ Konečně skutečností, že druhá smlouva učení pražského s pražskou obcí z r. 1547 ve věci profesora řeckého jazyka,⁴⁾ zde zapsána není, přicházíme k letům 1542—1547 jakožto době vzniku tohoto inventáře. Avšak písmo i umělecká výzdoba ukazují spíše na skloněk 16. stol., takže vskutku ani Truhlářem předpokládaný rukopis není originálem, nýbrž jedním z těch sborníčků, které si pořizovali universitní úředníci a mistři k vlastní potřebě či k pojištění práv university jako celku i jednotlivých kolejí.⁵⁾ Zachoval se tedy tím způsobem alespoň v opisu snad právě onen soupis, který měli představitelé university a jejich kolejí předložiti komisi, jmenované krá-

¹⁾ J. Jireček, Rukověť dějin literatury české, II. díl (v Praze 1875), str. 353; Časopis českého musea, roč. 1855, str. 141.

²⁾ J. Truhlář, Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur, pars posterior (Pragae 1906), n. 2680, sign. XV. A 1. — Jiný opis v arcibiskupském archivu v Praze, odd. Universitas Carolo-Ferdinanda, f. I. nr. 6.

³⁾ Na př. listina o prodání domu Štětského na Koňském trhu (Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, str. 68) a privilegium Rudolfa II. z r. 1593 (F. Dvorský, Paměti, str. 479).

⁴⁾ V rajhradském rukopisu, zn. H. h. 25, fol. 166—169.

⁵⁾ Vedle tohoto rukopisu musejního, který si dal poříditi pedel Hlaváč zmiňují se ještě o kodexu knihovny benediktinského kláštera v Rajhradě, zn. H. h. 25, na který mě laskavě upozornil prof. Dr. V. Sokol; tento rukopis pochází z r. 1593 a jest autografem m. Marka Bydžovského z Florentina (viz V. Sokol, Příspěvek k dějinám kaple Betlémské, Časopis Národního musea, ročník XCVII. 1923, str. 24 a d.).

lem Ferdinandem I. podle dekretu ze dne 26. září 1545.¹⁾ Tak lze i vysvětliti názor Tomkův a Wintrův: královští komisaři i sněm k nápravě university nepřispěli, ale vynutili zájem o privilegia a majetek universitní u mistrů a kolegiátů učení pražského, kteří uvedli své finanční věci i archiv do pořádku.

Tehdejší stav archivu se jeví celkem příznivě. Inventář popisuje listiny podle principu věcného, nikoliv chronologického. První skupinu tvořila „privilegia universitatis Pragensis,“ skládající se z 29 originálních listin a opisů. Většina z nich se týká celé university a jest známa z inventáře z r. 1609,²⁾ tvoříc jeho první oddíl. Obsahuje však o 11 písemností více. Z nich první jest kopie privilegia, které obdrželo učení boloňské prý od císaře Theodosia II. r. 433,³⁾ napsaná v bílé knize universitní („liber albus“).⁴⁾ Z téže knihy pocházel opis Václavova majestátu o národech. Následují pak dvě originální listiny o potrestání mistrů, jednajících proti statutům a o tom, že jejich odvolání ve věcech soudních patří před krále.⁵⁾ K nim se druží narovnání mezi Raimundem z Capuy, generálem řádu dominikánského, se strany jedné a rektorem university pražské se strany druhé ze dne 8. prosince 1383, dosud zachované v originálu,⁶⁾ list boloňské university o spálení knih Vyklifových ze srpna 1410, bohužel již ztracený, jakož i tři písemnosti o vydržování řeckého profesora. Dvě z nich, listinu Ferdinanda I. a první smlouvu pražské university se Starým městem pražským z r. 1541, zná ještě soupis archivu z 1. pol. 17. stol., vlastní poslední vůle zakladatele této nadace Jana France byla však již záhy ztracena, neboť není o ní později žádné zmínky.⁷⁾ Závěr tvoří listina, rovněž v originálu až podnes zachovaná, Augustina, biskupa sankturienského ze

¹⁾ Výše str. 7.

²⁾ F. Dvorský, Paměti, str. 477—487.

³⁾ L. Heyrovský, Počátky učení bolognského (Athenaeum, roč. VI. 1889), str. 32.

⁴⁾ Knihovna universitní v Praze, zn. XIV. D 25.

⁵⁾ Obě jsou dnes již ztraceny.

⁶⁾ Monumenta universitatis, tom. II. pars 1., n. XVIII.

⁷⁾ Odd. F, č. 1 a 2. — Viz též rajhradský ruk. H. h. 25, fol. 110 a d., jakož i fol. 165 a d. — Z. Winter, Děje vys. škol praž., str. 36.

6. května 1484 o úmluvách mezi členy university a pražskou obcí.¹⁾ Seznam pečetidel university jako celku, jednotlivých fakult a koleje Karlovy, krále Václava, národa českého a nazaretské tvoří přechod k druhému oddílu, v němž jsou zaznamenány „litterae in arca facultatis inventae, pertinentes ad varia loca,“ totiž k pražským kostelům na Vyšehradě, sv. Štěpána Většího, sv. Apolináře, sv. Jiljí, sv. Havla, k Betlému a ke kapli Božího těla, blíže však neurčené.²⁾ Shodují se patrně s některými z těch, které uvádí inventář, k této práci připojený jako příloha, pod rubrikou Y „Investitura et varia.“ Stejným způsobem byly popsány písemností „ad universitatem pertinentes in eadem arca repertae,“ především Husa a jeho procesu se týkající, jakož i skupina „ad multas et diversas personas pertinentes,“ kde se činí určitější zmínka pouze o písemném svědectví českých pánů pro mistra Jana Husa z 12. května r. 1415.³⁾ To vše bylo složeno „in arca facultatis,“ t. j. v archivu fakulty artistické.

Poté se přikročilo k soupisu privilegií na kolej Karla IV., jichž bylo nalezeno 33 kusů, z nichž výslovně připomínám pouze ta, která inventář z r. 1609 neuvádí. Jest to více než 20 rozmanitých písemností, týkajících se buď vesnic ke Karlově koleji patřících nebo osob, které s ní přišly do styku.⁴⁾ Mnohé z těchto listin a listů se dostaly později do archivu Národního musea.⁵⁾

Třetí oddíl tvoří listiny a listy koleje Rejčkovy. Mimo vlastní zakládací listiny Rejčkovy a potvrzení nadání těch českými králi nalézalo se tam ještě mnoho posledních vůlí jednotlivých dárců, několik listin obcí města Prahy vydaných a jiné drobnější listy.

¹⁾ Monumenta universitatis II. 1., n. LXXXVII.

²⁾ I zde odkazují na citovaný již rukopis rajhradského kláštera H. h. 25, který si podrobně všímá veškerého majetku universitního a jeho práv, uváděje mnohé doklady dnes již ztracené (V. Sokol, Časopis Národního musea 1923, str. 24 a d.).

³⁾ Monumenta universitatis II. 1., n. LXX.

⁴⁾ Inventář z r. 1622, o němž bude dále řečeno více, shoduje se v tomto oddílu téměř doslova se soupisem z r. 1545, v soupisu zde otištěném jsou uvedeny příslušné písemnosti na různých místech pod různými rubrikami.

⁵⁾ Níže str. 30.

Všechny je pěkně a výstižně popisuje ještě inventář z 20tých až třicátých let 17. stol. v poslední své části „Collegium Rzeckonis“, kdežto zmíněný již soupis z r. 1609 jich zaznamenává pouze deset.

Po listinách a listech na kolej Rejčkovu se přikročilo k prohlídce privilegií koleje národa českého. První tři z nich se shodují s těmi, které zaznamenává konsignace s poč. 17. stol., ostatních jedenáct pak se vztahuje na majetek ve vesnicích Bubnech, Děčanech, Semči, Kozmicích, Svinčanech, Obědovicích a Hostouni; najdeme je opět v připojeném inventáři, kde jsou rozděleny podle jednotlivých vesnic.

Kolej polské královny Hedviky měla tehdy obě zakládací listiny, Hedvičinu¹⁾ i Václavovu²⁾, jakož i list Kříže kramáře z r. 1411³⁾ v originálu i v opisu. K nim přistupuje blíže neznámá kvitance Václava, patriarchy antiochenského, a listina Václava, opata kláštera na Slovanech, prodávajícího úrok ze vsi Jeneč.⁴⁾ Vedle dvou výpisů z desk zemských se připomínají ještě tři knihy statut.

Také pro nadání Loudovo tehdy existovala ještě nadační listina,⁵⁾ za níž následuje vyznání Pražanů staroměstských, osvobozující kolejní domy od všech platů.⁶⁾ Dále se uvádějí obě písemnosti císaře Zikmunda z r. 1436⁷⁾ a 1437,⁸⁾ spolu s konfirmací listiny obce pražské králem Jiřím r. 1469.⁹⁾ Následuje pak ujednání Lounských s Matyášem z Chlumčan o užitky z obce Smolnice z r. 1443 a její potvrzení Jiříkem Poděbradským.¹⁰⁾ Konečně se uvádí ještě testament Jana Žiže, pražského měšťana, jímž

¹⁾ Monumenta universitatis II. 1., n. XLII.

²⁾ Ibidem n. XLI.

³⁾ Ztracen, pouze v Putzlacherově diplomatárii, tom. I., p. 342.

⁴⁾ Obě písemnosti dnes ztraceny. — O dávkách Jenečských universitě zmínka v ruk. univ. archivu A 14, b 26 (Z. Winter, Život, str. 71) a v rajhrad. ruk. H. h. 25, fol. 47.

⁵⁾ Inventář otištěný v příloze, zn. K 1.

⁶⁾ Tamže K 3.

⁷⁾ Tamže K 5.

⁸⁾ Tamže K 6.

⁹⁾ Tamže K 4.

¹⁰⁾ Tamže K 8, 9.

r. 1505 odkazuje veškeré své statky v Mečírích koleji této,¹⁾ jakož i svědectví o prodeji jakéhosi pražského domu Frickovi z Chebu z r. 1365.²⁾

Další z projednávaných kolejí jest Nazaret, obsahující jediné privilegium, totiž odkaz Kříže kramáře,³⁾ postrádá se tu však listina krále Vladislava, již udílí této koleji 20 kop z královské komory.⁴⁾ Doklady o příjmech z kolejních vesnic Račic, Drachkova, Nučic, Čakova, Tatounovic a jiných byly rozděleny do fasciklů podle jednotlivých míst; většinou to byly již tehdy pouhé výpisy z desk. Z několika listů podřadnějšího významu zaznamenávám potvrzení, které vydal opat zbraslavský koleji Nazaretské na řadu knih, odevzdaných mu do ochrany za husitských nepokojů.⁵⁾ Červená kniha statut s fasciklem listů poselacích uzavírala toto oddělení.

Pod rubrikou „iustitiae census dicti trium collegiorum“ byly zaznamenány písemnosti na Roztyly, které nejuplněji uvádí rovněž jako samostatné oddělení inventář z doby po roce 1622,⁶⁾ jejichž řadu uzavírá výpis z desk o úroku z vesnice Černovice.⁷⁾

Poté přichází na řadu universitní kaple Božího Těla. Skupinu listin sem patřících zahajuje nadační list zakládací z r. 1382⁸⁾ a tři bully papeže Bonifáce IX.,⁹⁾ po nichž následují dva notářské instrumenty stejného znění o odevzdání kaple koleji Karlově,¹⁰⁾ o jejím postavení ke zderazskému faráři a o platech, jakož i svazek příslušných výpisů z desk.¹¹⁾

¹⁾ Tamže L 1.

²⁾ Tamže AA 3.

³⁾ Nezachoval se v originálu. — V inventáři, vzniklém po r. 1622, pod zn. O 2.

⁴⁾ Rovněž známa pouze ze zmíněného inventáře, kde zapsána o zn. O 1.

⁵⁾ Archiv Národního musea v Praze (z r. 1447), orig. pap.

⁶⁾ Oddělení D. — Blíže zprávy v rajhradském ruk. H. h. 25, fol. 62 a n.

⁷⁾ Tuto vesnici se mně nepodařilo identifikovati. Palackého Popis má větší počet míst toho jména, v Tomkových a Wintrových pracích není o ní zmínky.

⁸⁾ Monumenta universitatis II. 1., n. XIV.

⁹⁾ Ibidem n. XXXVIII, XLIII, XLIV.

¹⁰⁾ Ibidem n. LIII. — Také v Putzlacherově diplomatári jest tato listina opsána dvakrát (sv. A 12/1, pag. 368 et 373).

¹¹⁾ Ztraceny většinou, zbytek v archivu Národního musea; některé

Privilegia koleje krále Václava utrpěla, jak již bylo zmíněno, velké ztráty za bouří husitských a při požáru desk zemských. Úřadu desk zemských a jiným centrálním úřadům byly začasť předkládány, [jak víme z několika zpráv,¹⁾ listiny universitní k přehlednutí nebo jako doklady k sporům, jež pražské učení jako celek nebo některá kolej vedly o svá práva. Koleji Václavově zbyla pouze jediná listina zakladatelova z 30. ledna 1399,²⁾ kdežto ostatní právní doklady o držbě kolejních vesnic Doubku, Vidlic a Radkova se nezachovaly. Slabou náhradou byl zlomek jakéhosi starého, bližze neurčeného rejstříku, snad úročního a pak kolejní statuta, zapsaná v papírové knize.

Rovněž kolej Všech Svatých, uzavírající tento inventář, chovala v svém archivu pouze seznam vesnic, jí patřících, s platy z nich plynoucími. Zvláště se uvádí listina Žateckých o tvršická pole z r. 1583,³⁾ dále smírčí list „cum sancto Paulo Piscensi“⁴⁾ a výrok obce Pražské o placení úroku z vinice, kterou koupil král Ferdinand I., a na jejímž místě vznikla pak královská zahrada s Belvederem.⁵⁾

Archiv universitní byl tedy v té době rozdělen věcně podle jednotlivých kolejí. Zdali byl již tehdy soustředěn celý na jediném místě či uchovávaly-li koleje své písemnosti zvláště, nelze říci s úplnou jistotou. Různé známky však ukazují spíše na možnost druhou. Listiny prvních čtyř věcných skupin jsou označeny velkými písmeny v abecedním pořádku, při čemž každý oddíl začíná z nich zachycuje ještě inventář z jezuitské doby pod rubrikou V, kde poznamenávám, co ještě zachováno.

¹⁾ Na př. Monumenta universitatis III., p. 142, 192, I. 2., p. 433.

²⁾ Ibidem II. 1., n. XLVI.

³⁾ Ruk. rajhradský H. h. 25, fol. 174 v — 177.

⁴⁾ Nejspíše se týká sporů, vzniklých ve spojení s Václavem Mitmánkem; v nich vystupovala též universita a někteří její členové a jednalo se při tom o bližze neznámém mlýnu sv. Pavla v blízkosti křižovníckého kláštera a tedy i blízko malostranského „Pisku“. (W. W. Tomek, Dějepis města Prahy, díl XI. v Praze 1897, str. 254 a pozn. 96.) Poznámka inventáře, že tento spor byl urovnán „paucos ante dies“, by rovněž ukázala k letům 1544—1545, době zmíněných rozepří.

⁵⁾ W. W. Tomek, Dějepis města Prahy, díl XI., str. 104. — Více o této koleji v rajhrad. ruk. H. h. 25, fol. 99 a d.

písmenou A. To vede k dvěma důležitým poznatkům. Popisovaný inventář uvádí listiny nikoliv v chronologickém pořádku, nýbrž abecedně podle jejich indorsátů, pozdější soupisy naproti tomu se touto zásadou neřídí, popisující jednotlivá privilegia tak, jak byla nalezena. Připojíme-li pak ještě paleografický rozbor nejstarších rubních poznámek na universitních listinách, který ukazuje písmo 16. stol. a jediného písaře, dospějeme k závěru, že první značky o jejich archivním uložení pocházejí právě z této doby. Opakování týchž indorsátů na několika listinách ukazují, že každá skupina musila být uložena zvláště, nejspíše v truhlicích, o nichž se zmiňuje inventář z r. 1609, dále popisovaný. Zprávy o ztrátách, jež utrpěla kolej krále Václava na svých privilegiích, ukazují, že v husitských dobách byly písemnosti jednotlivých kolejí chovány v příslušných kolejích, a to nejspíše v jejich pokladnicích. Na základě inventáře z r. 1545 lze tudíž uzavírat, že pouze listiny celé university se týkající, písemnosti o Husovi a jeho procesu, jakož i listy o různých pražských kostelích byly společně s pečeti university, fakult a některých kolejí v centrálním fišku, vedle něhož zůstávaly fišky kolejní se svými písemnostmi.

III.

Poslední pokusy o pozdvižení Karlova učení.

Inventarisace universitního archivu, provedená v čtyřicátých letech 16. stol., ukázala záhy svou praktickou cenu. Při sporu mezi universitou a knězem Janem Mystopolem r. 1550 mistři předkládají sami o své vůli do komory privilegia,¹⁾ aby tak posílili své právo. Jest to však poslední případ, kdy se předkládají úřadům originální listiny. Když později — r. 1576 — za sporu o kolej Všechných Svatých česká kancelář žádá, aby zástupci Karlova učení ukázali písemné doklady na svá práva, mistři odmítli.²⁾ Podobně musela ustoupiti od své žádosti česká kancelář r. 1580³⁾ a česká komora

1) Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 65.

2) Monumenta universitatis I. 2., p. 433.

3) Ibidem III., p. 192.

rovněž nepochodila se svou žádostí z r. 1599.¹⁾ Bázeň o ztrátu písemností tuto okolnost nevysvětlí, mnohem spíše působil odmítavé postavení university nepořádek, který asi záhy v universitním archivu nastal. Jeho příčiny byly vnější i vnitřní.

Kolej Karlova, která se stala od husitských dob centrem pražského vysokého učení, kvapem upadala vnějším vzhledem i vnitřní jakostí vědecké práce. Požáry z r. 1568²⁾ a 1571³⁾ urychlovaly tento úpadek. Při škodách, jimi způsobených, nemluví se nikdy a nikde o fišku, z čehož lze souditi, že pokladnice se nalézala patrně v přízemí, neboť pouze vrchní patra padla zpravidla za obětí požáru. Tento neblahý vnější stav přiměl krále i stavy k tomu, že se na sněmu jednalo znovu o zabezpečení universitních privilegií.⁴⁾ Avšak liknavostí sněmovního jednání i samotných představitelů university se nestalo vůbec nic.⁵⁾ Dokonce i návrh z r. 1594 na opsání všech privilegií ztroskotal na úplném nepochopení a netečnosti mistrů.⁶⁾ Jejich názor na staré písemnosti jasně ukazuje péče o universitní bibliotéku, z níž se prodávaly knihy „illegibiles.“⁷⁾ Teprve neklidné poměry let 1608—1609 přiměly mistry i české stavy, aby se pokusili konečně o řádné obnovení starobylého učení, které se zatím stalo středem nekatolických Čech.⁸⁾

Majestát Rudolfův na svobodu náboženskou, formální ukončení první srážky stavů s císařem, odevzdal universitu do rukou nekatolíků a svěřil ji stavovským defensorům. Jedním z prvních jejich usnesení bylo nařízení o podrobném prohlédnutí universitního archivu zvláštní komisí, skládající se z Adama Zalužanského ze Zalužan, Václava Collidiusa z Doubravičan a Petra Macera z Letošic.⁹⁾ O jejich práci podrobně pojednal Z. Winter¹⁰⁾ a jejich

1) Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 76.

2) Monumenta universitatis I. 2., p. 399.

3) Ibidem p. 408.

4) Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 62.

5) Sněmy české, sv. IV. (v Praze 1886), str. 352.

6) Z. Winter, O životě na vysokých školách, str. 317.

7) Tamže str. 379.

8) Karolinum, statek národní, str. 129—130.

9) Fr. Dvorský, Paměti o školách českých, str. 469—470.

10) Děje vysokých škol, str. 86—87.

výsledné dobré zdání vydal tiskem Fr. Dvorský.¹⁾ Omezím se tudíž pouze na otázky archivní a na srovnání tehdejšího stavu s pracemi z r. 1545.

Nařízení komisaři zahájili prohlídku 14. září v koleji Karlově, kdež mistři jim ihned „privilegia svá přednesli“, kteráž oni k přehlédnutí přijali. Nejdříve sepsán obsah malé truhličky loketní, plechy okované, na níž bylo napsáno „universitatis cista.“ V ní se nalézalo 19 privilegií university jako celku se týkajících. Každé z nich bylo opatřeno velkým písmenem, stejným jako před 60 lety. Pouze majestát císaře Rudolfa II. z r. 1593²⁾ neměl tehdy žádné archivní značky. V téže truhlici byly uloženy ještě čtyři pečeti, totiž velká stříbrná universitní, cínová rektorská, stříbrná fakulty lékařské a mosazná theologické. Nazítří prohlédli komisaři truhlici žlutou loketní se železem na rozích obitou se zámkem zapaditým a dvěma petlicemi k visutým zámkům, na níž bylo napsáno „Privilegia domus Carolinae“, s jedenácti, rovněž velkými písmeny označenými majestáty této koleje a s privilegiem krále Vladislava II. z r. 1501 na kolej Andělskou.³⁾ Kolej krále Václava byla zastoupena dvěma privilegii svého zakladatele;⁴⁾ registra a manuály sem patřící měl dosud Marek Bydžovský „a jich kolleji vrátiti zanedbává.“ Kde se však zmíněná dvě privilegia nalézala, inventář nezaznamenává. Rovněž o uložení tří listin na kolej Hedvičinu⁵⁾ a knihy statut kolejních, dále tří písemností na kolej českého národa,⁶⁾ deseti listin a listů nadání

¹⁾ Fr. Dvorský, Paměti, str. 477—487.

²⁾ Monumenta universitatis II. 1., n. XCIII.

³⁾ Ibidem n. LXXXVIII.

⁴⁾ Vedle zakládací listiny (Monumenta universitatis II. 1., n. XLVI.) byla tam ještě nedatovaná listina krále Václava, podle níž m. Jan Hus jest dosazen do koleje Karlovy a na jeho místo do koleje Václavovy přichází m. Jeroným; listina tato se nezachovala.

⁵⁾ Dvě z nich zachovány (Mon. un. II. 1., n. XLI., XLII.), třetí, totiž listina Kříže kramáře z 29. dubna 1411 o platu pro 12 studentů této koleje, jest známa pouze z Putzlacherova diplomatáře (o něm níže), tom. I., p. 342.

⁶⁾ Zachován pouze majestát krále Ladislava z 13. září 1454 (Mon. univ. II. 1., n. LXXXIII). Listina, vlastně notářský instrument o darování do-

Rejčkova¹⁾ a dvou listin nazaretských²⁾ nevíme nic. Teprve Laudova kolej, zastoupená čtyřmi listinami,³⁾ měla vlastní truhličku malou, nízkou, plechy okovanou, bez zámků, na níž napsáno „In hac cistula privilegia et statuta collegii Laudae continentur.“ Kolej medická a jerusalemská neměly tehdy žádných majestátův a nadání „mimo užívání a poznamenání v statutech.“ Konečně pro kapli Božího Těla bylo prohlédnuto pět listin⁴⁾ a na druhou universitní kapli, Betlem, devět písemností.⁵⁾

Popis archivu z r. 1609 má proti prvému inventáři jeden veliký nedostatek, totiž neúplnost. Postrádáme v něm nejen řadu listin ještě dnes zachovaných, ale neuvádí se ani písemnosti dnes sice ztracené, známé však z pozdějších inventářů. Domněnku, že listiny ty se nenalézaly tehdy v archivu, lze vyloučiti, neboť není žádné zmínky o nějaké extradici. Jestliže tedy soupis pomajestátový neuvádí všechen obsah universitního archivu, seznamuje přece s tehdejšími jeho uloženími. Rozdělení věcné podle kolejí s všeobecným oddělením na prvním místě a označení jednotlivých listin v některých skupinách podle písmen zůstalo. Vnějšími jeho projevy bylo uložení do jednotlivých truhlic dřevěných, řádně okovaných a zamčených na zámků; nápisy na nich poučovaly o obsahu. Konečně zmínka o Marku Bydžovském, který nevrací koleji krále Václava písemnosti jí patřící, ukazuje, že ještě tehdy existovaly archivy jednotlivých kolejí.

Brzy poté se dostalo universitnímu archivu rozšíření jeho fondů, jež dokazuje těsnou souvislost pražského vysokého učení s druhou institucí, sta vům majestátem odevzdanou, totiž s konsistoří

mu Václava z Chotětova k té koleji z 13. května 1407 a papírová listina Starého města pražského o darování sousedního domu pro kolejní knihovnu z r. 1431 se ztratily.

¹⁾ Sedm zachováno (n. LXXII., LXXIV. — LXXVII., LXXXIV., LXXXIX.) v originálu, osmá inserována v č. LXXV., nyní v archivu Národního musea v Praze, odd. A — pergameny, č. 7 a 10 tamže.

²⁾ Obě ztraceny.

³⁾ Zachována pouze poslední o vsi Mečifře (Mon. un., n. XC).

⁴⁾ Monumenta universitatis II. 1., n. XIV., XXXVIII., XLIII., XLIV., LIII.

⁵⁾ Ibidem n. XXV., XXVI., XXVIII., XXIX., XXX., XXXIV., XXXV., LII., LVIII.

podobojí. Z Putzlacherova vyprávění¹⁾ víme, že defensoři zanesli r. 1610 do universitního archivu z konsistoře truhlici s privilegii.²⁾ Tehdy právě se dostává Karlovo učení do jejich moci a někteří z nich žádají dokonce o dovolení, aby mohli svůj písemný majetek tam deponovati po dobu nepokojů na sklonku Rudolfovy vlády.³⁾ Také spory mezi starými profesory-kolegiáty a novými-defensorskými, vedoucí konečně k zrušení Karlovy koleje r. 1612,⁴⁾ byly projevem stoupajícího vlivu defensorů na universitu. A právě toho roku se stal poslední pokus se strany stavů o napravení vysokého učení pražského, ovšem bez velikého úspěchu.⁵⁾ Z reformního plánu týká se archivu třetí článek, kterým se obnovuje úřad universitního notáře,⁶⁾ zaniklý za husitských válek;⁷⁾ tento úředník pečuje mimo jiné též o archiv a podle nařízení rektorova z r. 1614 musí pomáhati kvestorovi, jemuž „důchodové a zboží akademie jsou k správě poručeni.“⁸⁾ Přirozený vývoj přinesl brzy poté splnutí obou těch funkcí v rukou Jana Čezbivie. Tehdy také byl vytvořen jednotný archiv, což se stalo nejspíše ve spojení se zrušením kolegia Karolinského, jehož statky připadly přímo universitě.⁹⁾ Běh událostí se však záhy obrátil proti stavům a proti jejich universitě. Ti se sice radí ještě 8. listopadu 1620 na žádost děkanovu o zabezpečení koleje a zvláště fišku,¹⁰⁾ ale císařské vítězství rozhodlo jinak: koncem téhož roku byl fišek úředně zapečetěn,¹¹⁾ aby po opětovém otevření připadl novým pánům pražského vysokého učení, jesuitům.

1) O něm níže str. 29 a d.

2) Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 94.

3) W. W. Tomek, Paměti kollegiátů kolleje Karlovy (Časopis českého musea, roč. XXI., díl 2., 1847), str. 520.

4) Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 111—113.

5) Fr. Dvorský, Paměti, str. 514—517.

6) Tamže, str. 515.

7) Karolinum, statek národní, str. 82.

8) Fr. Dvorský, Paměti, str. 526, 534.

9) Karolinum, statek národní, str. 131. — W. W. Tomek, Paměti kollegiátů, str. 528.

10) Karolinum, statek národní, str. 139.

11) Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 175.

IV.

Universita Karlova pod vládou jesuitů.

Universitní pokladnice, zabraná císařskými brzy po bitvě bělohorské, zůstávala zapečetěna přes prosby rektora i mistrů.¹⁾ Teprve rok 1622 přinesl obrat. Dne 28. února vydává kníže Karel z Liechtenštejna dekret, jímž jmenuje Heřmana Černína z Chudenic, hejtmana Starého města pražského, Michala Pěčka Smržického z Radostic a konšela staroměstského m. Jiřího Mathiadesa komisaři k pořízení inventáře universitního archivu.²⁾ Pět dní později nařizoval jiný dekret mistrům, aby se do koleje Karlovy sešli a tam nařízeným komisařům všechna svá privilegia, statuta i „jiné všechny věci, k vysazení nadání a fundací učení pražského se vztahující,“ předložili.³⁾

Výsledkem těchto nařízení byl inventář, který se zachoval pouze v několika opisech současných i pozdějších, ale téměř shodných.⁴⁾ Bývá uváděn obvyklým názvem „Consignatio privilegiorum universitatis Pragensis.“ Rozdělení zůstalo jako dříve, věčné. První, „ad universitatem“ označené, obsahuje písemnosti celého učení se týkající. Na rozdíl od soupisu z r. 1609 uvádí se zde privilegium krále Václava IV. na kolej, jeho jméno nesoucí,⁵⁾ zaznamenané dříve ve zvláštním oddělení, jakož i listina krále Vladislava z r. 1501 ke koleji Andělské⁶⁾. Naproti tomu postrádáme listinu pražské university o přijímání podobojí z r. 1417, uváděnou však v inventáři pozdějším.⁷⁾ Rovněž privilegium císaře Karla IV. z r. 1358 na několik vesnic koleji Karlově patřících⁸⁾ bylo nyní správně zařazeno do následující skupiny, „Catalogus privilegiorum collegii imperatoris Caroli IV.“ označené,

1) Tamže str. 185.

2) W. W. Tomek, Geschichte der Prager Universität (Prag, 1849), str. 248.

3) Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 204.

4) Rukopisy univ. archivu, zn. A 14, f. 102 sq., A 17, tomus II. 2, pag. 153 sq., t. VI., p. 639 sq., A 42, p. 3 sq.

5) Monumenta universitatis II. 1., n. XLVI.

6) Ibidem n. LXXXVIII.

7) Ibidem n. LXXI.

8) Ibidem n. III.

v níž jest zaznamenáno 40 listin a listů. S výjimkou zmíněné již nadační listiny Karlovy shoduje se s příslušným oddělením nejstaršího inventáře universitního archivu, doplňujíc jej pouze dvěma písemnostmi z pozdější doby, totiž „vejpisem dovolení J Mti Cis. o prodání domu Štětského“ z 2. pol. 16. stol.¹⁾ a jakousi smlouvou o pastviště „mezi háji“ u Počernic. Poté následuje soupis vzácných předmětů ke koleji Karlově patřících, obsahující neméně než 19 cenných věcí. Tento poklad byl asi proto zinventován, že mistři z nouze zastavili jeho část.²⁾

Kolej Rejčkova jest zastoupena dvěma privilegii³⁾ z deseti, uváděných r. 1609; ostatní se prý tehdy nalézala „in cista peculiari“. Laudovo nadání pochodilo lépe. Proti čtyřem kusům pomajestátového soupisu připomíná tento inventář sedm listin a listů, vynechávaje podle první confirmace ze čtyřicátých let 16. stol. pouze listinu z r. 1365 pro Fricka z Chebu.⁴⁾ V pátém odstavci byly uvedeny čtyři listiny na kolej národa českého, z nichž jediná se dochovala v originálu.⁵⁾ Písemnosti příslušných vesnic se nalézaly ve zvláštní schráně. Devět písemností na kapli Božího Těla, z nichž pět se zachovalo v originálu,⁶⁾ jakož i 10 dokumentů kaple Betlémské se dotýkajících, většinou zachovaných,⁷⁾ uzavírá soupis vlastního archivu.

Tím však úkol císařských komisařů nebyl skončen. Dne 8. března se objevili v koleji opět v průvodu zámečnicka, který na jejich rozkaz otevřel okovanou truhlici pánů defensorů, uloženou tam před 12 lety. V ní byly složeny písemnosti stavů podobojí, originály i opisy listin a listů z posledních let i z doby české konfese r. 1575, jak je podrobně zaznamenává Winter.⁸⁾ „To když

1) Viz Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 68.

2) Tamže, str. 201.

3) Monumenta universitatis II. 1., n. LXXVII.; druhá inserována v listině tam otištěné pod č. LXXV.

4) Archiv Národního musea v Praze, odd. A — pergameny.

5) Monumenta universitatis II. 1., n. LXXXIII.

6) Ibidem n. XIV., XXXVIII., XLIII., XLIV., LIII.

7) Ibidem n. XXV., XXVI., XXVIII., XXIX., XXX., XXXIV., XXXV., LII., LVIII.

8) Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 205—206.

se vše popsalo, páni komisaři fišek zavřeli a klíče sebou vzali“, tak končí tato zajímavá zpráva. Zhotovený inventář musel později notář Čežbivius opsati a donésti Pěčkovi, který jej odeslal do Vídně.¹⁾

Archiv universitní, uspořádaný tehdy ještě celkem stejně jako dříve, ale snesený na jediné místo do fišku universitního, měl býti pak 12. listopadu téhož roku podle dekretu knížete z Liechtenštejna ze dne 10. listopadu odevzdán jesuitům spolu s celou universitou.²⁾ Jeho převzetí se však nestalo hladce. Páter Sidecius, který jménem rektora přijímal klíče od akademie, fišku i bibliotéky, zjistil, že Pěček mu neodvedl privilegia a jiné listy tak, jak byly zapsány v inventáři. Scházela zakládací listina koleje českého národa³⁾ a smlouva profesorů Karlovy akademie se Starým městem pražským o 90 kop ročních na plat profesora českého jazyka.⁴⁾ Z prvního a druhého dílu soupisu archivního se nedostávalo neméně než 25 listin a listů. To však nebyla jediná výtka, učiněná Pěčkovi. P. Sidecius mu dále vytýkal, že nedal poříditi seznam knih, vzácných předmětů a jiných věcí, jakož i soupis příjmů universitních, ačkoliv měl k dispozici notáře i kvestora. Co se tehdy s neznámými listinami stalo, nevíme. Byly však patrně alespoň z části nalezeny, neboť listinu Starého města pražského na profesora českého jazyka zaznamenává pozdější inventář⁵⁾ i Putzlacherův diplomatář.⁶⁾ Druhá listina se patrně již nenašla, čemuž nasvědčuje poznámka zmíněného inventáře, vzniklého po r. 1622, že „nullae reperiantur literae foundationis huius collegii.“

Nepořádky, zjištěné při odevzdávání písemné pozůstalosti Karlovy university do rukou jesuitů, způsobily, že noví páni přistoupili k důkladnému a novému uspořádání i sepsání celého universitního archivu. Jejich práci ukazuje nedatovaný inventář,

1) Tamže, str. 207.

2) Tamže, str. 203.

3) Není ani v inventáři pozdějším.

4) Ze dne 25. listopadu 1541.

5) Pod zn. F. 2.

6) Ruk. univ. archivu A 12, tom. 1., pag. 679.

uložený v archivu země České.¹⁾ Obsahuje opět pouze písemnosti staré Karoliny, nikoliv klementinské koleje, a ukazuje nejpůlnější obraz universitního archivu v minulých dobách. Podám nejdříve jeho vnější popis, pak se stručně zmíním o obsahu a rozdělení, načež se pokusím o vročení.

Papírový sešit o 20 listech jest psán dvěma písaři. Od prvního z nich pochází soupis té části archivu, o níž se mluví při inventarisačních pracích r. 1609 a 1622, totiž o privilegii celé university a jednotlivých jejích kolejí. Druhý písař doplňuje části již zinventované a připojuje řadu nových oddělení. Zahajuje je skupinou, označenou AA a nadepsanou „*Variae literae*“, po nichž následují listiny na obě universitní kaple, Betlém a Božího Těla, písemnosti o Husovi a jeho kacířství, investitury a dokumenty menšího významu. Zcela novou skupinu tvoří listiny o odevzdání university jesuitům a několik Liechtenštejnových dekretů. Závěrem se uvádějí listiny na Rejčkovu kolej.

Tento inventář rozděluje celý archivní materiál opět do věcných skupin, při čemž na rozdíl od předchozích konsignací byly zařazeny do prvního oddělení listiny universitě jako celku znějící i privilegia na Karlovu kolej; takto vzniklá skupina se pak rozdělila do dvou truhlic, z nichž obě měly označení A, do jedné z nich však byly uloženy listiny papežské, do druhé císařské. Tehdy také dostalo se všem písemnostem nových signatur. Velká písmena slouží odtud za označení oddělení, k nimž se připojuje pořadové číslo. Písmena B—E byla vyhrazena dokladům na držbu universitních vesnic Počernic, Nenačovic, Drahelčic a Roztyl, do dalších tří oddělení se zařadily listiny a listy na profesora řeckého jazyka, kolejní spory a j. v., načež až do písmeny P následovaly písemnosti na jednotlivé koleje a jejich vesnice. Odtud, t. j. od místa, kde začíná psát druhý písař, nejsou jednotlivé oddíly již popisovány v abecedním pořádku. Po všeobecném oddě-

¹⁾ Pozdější opis v knihovně Národního musea v Praze, zn. VI. D. 38; chybějící dva listy tohoto opisu se nalézají v archivu Národního musea v Praze, fasc. 191 γ — akta universitní. — Na tento opis mě upozornil pan univ. prof. Dr. Fr. Bartoš, jemuž za jeho laskavost uctivě děkuji.

lení AA následují značky X a V na obě universitní kaple, pak dokumenty náboženského obsahu, totiž písemnosti Husovské—Z, investitury ke kostelům a oltářům—Y, dále odevzdací listiny z let 1622 a dalších—S, finanční věci (R—kvitance, T—kauce) a nakonec teprve Q—kolej Rejčkova.

Toto podivné uspořádání druhé poloviny jezuitského inventáře lze snad vysvětliti pouze tím, že v první části se mohli noví pořadatelé opírat o dosavadní uložení do jednotlivých truhlic. Z Pěčkova inventáře pak víme, že listiny na Rejčkovu kolej se nalézaly v pokladnici (in cista peculiari), kde byly uloženy také věci finančního rázu a pravděpodobně i odevzdací listiny, tedy písmena R, S a T, načež teprve se přikročilo k zinventování listin na universitní kaple (V—Boží Tělo, X—Betlém), investitur ke kostelům a klášterům—Y a písemností Husa se týkajících—Z, tedy vesměs věci náboženského obsahu. Z ostatního písemného materiálu nejrozmanitějšího obsahu bylo pak ještě vytvořeno oddělení *Variae litterae*—AA. Proč v druhé polovině tohoto inventáře se nezachovává abecední pořádek jako na počátku, není známo. Podle toho, jak jednotlivé oddíly jsou zapsány, vysvítá však snad alespoň tolik, že inventář byl sepsán teprve po uspořádání celého archivu ve fišku, v němž hned vedle starých truhlic ležely listiny nezařaditelné, dále pak věci náboženského rázu a vedle nich teprve pokladnice s listinami o odevzdání university a na Rejčkovu kolej.

Po sepsání celého inventáře se přikročilo k jeho revidování, jejíž stopu nalézáme v četných doplňcích a marginálních poznámkách, provedených třetí rukou. Na jesuity jakožto autory inventáře ukazují i jiné známky. Především řeč registů jest veskrze latinská, i když příslušné písemnosti byly složeny v jazyce českém nebo německém. Písmo druhého písaře projevuje charakteristické známky písma tehdy v Itálii běžného, s nímž se setkáváme v jezuitských písemnostech. Konečně i splynutí prvních dvou skupin, totiž listin k celé universitě se vztahujících i karolinských a jejich nové rozdělení podle vydavatelů ukazuje na nové pány university, nepochopující již rozdílu mezi těmi dvěma institucemi. Snad zde působil vzor klementinské koleje, povýšené 28. srpna 1616 na

universitu,¹⁾ která se vskutku stala pokračovatelkou jezuitské koleje, čemuž však u Karolina nebylo.

Praktický účel inventáře, totiž přehled po majetku universitním i kolejním, ukazuje historický přehled změn v držbě vesnice Roztyl, jakož i úvod k zmíněnému soupisu, v němž se stručně vykládá o založení vysokého učení pražského a vzniku jednotlivých kolejí i nadání. Po zprávě o obou universitních kaplích bylo jinou rukou poznamenáno, že „utriusque templi usum S. C. Mtas Ferdinandus III. recepta universitate Carolina ao. 1638 reliquit P. P. Societatis Jesu“, což by nasvědčovalo, že inventář sám byl napsán před rokem 1638. Také skutečně není v něm zmínky ani o listinách a zlaté bulle z r. 1654 ani o listech z r. 1648, jimiž Ferdinand III. chválí hrdinské činy studentů při obléhání Prahy, ba ani řada dekretů o navrácení university místodržícím r. 1638 se neuvádí. Naopak nejmladší listiny a listy pocházejí z r. 1623 a týkají se odevzdání Karlova učení do rukou jezuitů.²⁾ Patnáctiletí 1623—1638 se tudíž jeví jako doba vzniku zmíněného soupisu.³⁾ V těch letech se naskytly dvě situace, za nichž mohlo dojít k novému zinventování.

Rukopis universitního archivu zn. A 42 obsahuje na pag. 3—21 opis seznamu privilegií z r. 1622 se zmínkou, že teprve r. 1628 pánové Černín, Mathiades a Pěček odevzdali ty listiny jezuitům. Poté následuje poznámka k r. 1638, vyjadřující pochybnost, zda jezuité odevzdali toho roku vskutku všechny písemnosti; bylo by proto potřebí „das jesuitische Inventarium solchem nach mit diesem [= z r. 1622] zu kollationieren“. Tehdy totiž dosáhly vleklé spory mezi universitou a jejím kancléřem, pražským arcibiskupem Harrachem, vrcholu, takže se rozhodl císař dekretem ze dne 21. června 1638 odejmouti jezuitům Karlovo učení. Pánové Jindřich Libštejnský z Kolovrat, Jiří Vilém Michna

¹⁾ Z. Winter, Děje vysokých škol, str. 144.

²⁾ V oddělení S.

³⁾ V. J. Nováček, Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1367—1424 (Věstník královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, ročník 1895), str. 2, klade jeho vznik do první čtvrti 17. stol.

z Vacínova, Ondřej Kotva z Freienfeldu a Abraham Gützel z Gützelsfeldu byli zmocněni, aby přijali ve jménu císařově universitu a „alle und jede zu solcher Universität gehörige Privilegia, Regalia, Kleinodien, Urbarien, Güter und was ihnen [= jezuitům] sonst bei, von oder nach Abtretung der Universität eingewortet worden.“¹⁾ Z toho plyne, že universitní archiv byl v držení Tovaryšstva Ježíšova pouhých deset let. Proč nebyl odevzdán hned v listopadu 1622, o tom prameny mlčí. Lze však tušit, že to byla zmíněná rozepře mezi universitou a kancléřem, která způsobila, že definitivní vyřízení universitních věcí bylo stále odkládáno. Protože pak právě privilegia hrála důležitou úlohu v tomto sporu, jeví se jejich inventarisace s tohoto hlediska samozřejmou nutností. Uvedená poznámka rukopisu A 42 mluví vskutku ještě o jiném inventáři než Pěčkově, totiž o tak zv. jezuitském, který se bude srovnávat prý se soupisem z r. 1622. Když pak podle císařského nařízení z 21. června 1638 musel rektor Fridrichovi z Talmberka, protektoru university, odevzdati „Universitäts-Privilegia, Regalia, Kleinodien, Urbarien und andere Schriften unter eine gewisse Verzeichnuss“,²⁾ posloužil k tomu účelu výborně právě pojednávaný soupis. Inventář, v archivu země České uložený, však císařským plnomocníkům odevzdán nebyl, nýbrž sdílel odtud patrně osud universitních písemností, zvaných „Oeconomica“.³⁾ S nimi se dostal do archivu země České, kde zůstal i po jejich odevzdání universitnímu archivu.⁴⁾ Doba naprosté vlády jezuitské nad pražským učením netrvala tedy dlouho, ale zůstala důležitým mezníkem v organizaci jeho archivu. Nové uspořádání přetrvalo nejen jezuitské období Karlovy university, ale udrželo se v principu až do počátku 19. stol., jak bude ukázáno v následující kapitole.

¹⁾ Archiv ministerstva vnitra, stará manipulace, odd. I S, C IX. 6. — K. Spiegel, Die Prager Universitätsunion (Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 62. Jahrgang, Prag 1924), str. 42.

²⁾ Archiv ministerstva vnitra, stará manipulace, odd. I S, C IX. 6.

³⁾ V. J. Nováček, Několik listin, str. 1.

⁴⁾ Zprávy Zemského archivu království Českého, sv. V. (v Praze 1918), str. 326.

V.

Od sloučení obou universit až po nejnovější dobu.

Definitivní rozhodnutí o osudu pražského vysokého učení přinesly teprve dekrety císaře Ferdinanda III. z 23. února a 8. července 1654.¹⁾ Universitě postaven byl v čelo pražský arcibiskup jakožto její kancléř, čímž byl značně oslaben vliv jezuitů. Ti ovládali výhradně pouze dvě své fakulty klementinské, kdežto staré fakulty karolinské se do jejich moci nedostaly. Také archiv, tvořící část Karolina, zůstával majetkem Karolina, nikoliv Klementina a jeho obsah nebyl rozšířen o písemnosti jezuitské. Pouze listina císaře Matyáše II. ze dne 28. srpna 1616, dekrety z r. 1638, pochvalné listy císařské z r. 1648 a písemnosti o sloučení obou universit r. 1653—4 byly k němu připojeny, tedy věci celé university se týkající.²⁾ Archiv klementinský naproti tomu doznal přece jakéhosi, byť i nepřímého rozšíření v té době. Jesuité si pořídili totiž několik opisů všech důležitých listin universitních, kteréžto přepisy ukládali do dvou oddělení svého archivu, totiž do „scrinium B. V. Mariae“ a „scrinium S. Wenceslai“.³⁾

Universitní archiv karolinský navštívil v 17. stol. Bohuslav Balbín, sbíraje látku k svým historickým studiím, při kteréžto příležitosti pořídil prý jeho seznam.⁴⁾ Ten se však nezachoval, pouze v musejním rukopise zn. VII. C. 18⁵⁾ najdeme mezi Balbínovými poznámkami a výpisky k dějinám pražské university přehled jejího archivu, podobající se téměř ve všem nejstaršímu známému inventáři z r. 1545, jak jest otištěn v jeho „Bohemia docta“.⁶⁾ Z toho lze usuzovati, že tehdy Balbín nějaký nový in-

¹⁾ K. Spiegel, Die Prager Universitätunion, str. 66 a 71.

²⁾ Ukazuje na to Putzlacherův diplomatář, o němž bude řeč níže.

³⁾ Viz archivní značky na jezuitském materiálu, uložené v archivu ministerstva vnitra, stará manipulace, odd. J S.

⁴⁾ B. Balbini Epitome historica rerum bohemicarum (Pragae 1677), p. 359.

⁵⁾ J. V. Šimák, Zpráva o literární pozůstalosti B. Balbína, uložené v knihovnách kanonie strahovské a Musea král. Českého (Věstník České akademie, roč. XXIV., v Praze 1915), str. 179.

⁶⁾ B. Balbini Bohemia docta (ed. Raphaël Ungar, Pragae 1776), p. 7 sq.

ventář nese-psal ani universitní archiv nově neuspořádal, nýbrž že použil nejstaršího soupisu, zaznamenaného v zmíněném již musejním rukopisu.¹⁾ Také inventář, který podala universita r. 1713 místodržícím jako doklad za sporů o její statky v době, kdy se jednalo o reformu veškerého školství v habsburských zemích,²⁾ jest nezvěstný.

Teprve v padesátých letech 18. stol. se otvírá nový pohled do universitního archivu. V Národní a universitní knihovně pražské se nalézá pod zn. XIX. A 22, tedy v oddělení, získaném z děčínské knihovny Thunovské, papírový rukopis,³⁾ jenž se skládá z několika volných dvojlistů, popsaných písmem 18. stol. Obsah osvětluje hned první stránka, na níž čteme: „Consignatio omnium bullarum et indultorum pontificiorum, diplomatum imperatorum et Bohemiae regum, concessionum, privilegiorum eorumque confirmationum, decretorum, iussionum, contractuum varii generis ratione pagorum academiae initorum, donationum, recognitionum, cessionum, quietantiarum, constitutionum, censuum et annuorum redituum, fundationum, praesentationum ad beneficia, investiturarum iurisdictionis, imunitatum, sententiarum super litibus occasione praedictorum materiarum ortis, litterarum archiepiscopalium et vicariorum, fundationis litterarum exterorum principum, universitatis statutorum, conventionum, scripturarum Joannem Hussium concernentium, scriptorum ad collegium nationis Bohemicae spectantium, documentorum unionis Carolinae cum universitate Ferdinanda et variorum miscellaneorum apud universitatem Carolo-Ferdinandeam de facto existentium, quae omnia in collegio Carolino anno 1755 et 1756 diligenter conscripta et iuxta ordinem et seriem temporis, quo singula prodierunt, selecta sunt in sequentem modum“. Došlo tedy v těch letech k novému rozdělení archivu v Karolinu uloženého, při čemž se poprvé hlásí vedle věcného principu hledisko časové, jak ještě více vynikne, přihlédneme-li blíže k jednotlivým skupinám.

¹⁾ Výše str. 7.

²⁾ Josef Svátek, Panování Josefa I. a Karla VI. (v Praze, 1895), str. 173—175.

³⁾ Za laskavé upozornění na tuto důležitou písemnost děkuji panu Dr. Fr. M. Bartošovi, profesoru Husovy bohoslovecké fakulty v Praze.

Jesuitské uspořádání ve větší počet oddělení, označených velikými písmeny s příslušným pořadovým číslem u každé listiny a listu v zásadě zůstalo nezměněné. Pod literou A se nalézají papežské bully („Bullae et indulta pontificia“), písmeno B obsahuje „Diplomata imperatorum et regum Bohemiae“. Skupinu C tvoří více než 100 písemností, charakterisovaných těmito slovy: „Contractus varii generis in pagis academicis maximam partem initis, donationes, recognitiones, cessiones, quietantiae, constitutiones censuum et redituum annuorum, foundationes, praesentationes ad beneficia vacantia, investiturae, exercitium iurisdictionis, immunitates, sententiae et arbitria super litibus occasione praedictarum materiarum ortis dicta“, na něž navazuje důležitá poznámka: „Quae omnia cum rebus et iuribus universitatis arctissime cohaerere, partim, ut credere fas est, etiam nunc illius utilitatibus inserviunt“. Zde se poprvé setkáváme s dalším dělítkem, totiž časovým, neboť tento oddíl se rozpadá ve čtyři další pododdělení podle jednotlivých století. Signaturou D byly opatřeny „Litterae archiepiscoporum Pragensium et vicariorum archiepiscopaliū aliorumque praelatorum“, písmenou E „Litterae et foundationes exterorum principum“. Statuta universitní a kolejní byla zařazena do oddělení F, ve skupině G se pak nalézaly „Conventiones inter universitatem Pragensem aliaque corpora initae“. Husovským písemnostem bylo věnováno oddělení H, listinám a listům na kolej českého národa signatura I a dokumentům, týkajícím se spojení obou pražských vysokých učení, písmeno K. Do samostatné skupiny L byly zařazeny písemnosti „wegen der wail. Marcus Chareischen Mühl zu Michle, welche ad res universitatis gar nicht gehörig“. ¹⁾ Zbylé archiválie se pak uspořádaly do dvou oddělení, z nichž prvé M „Miscellanea, id est eius modi chartae, quibus vel specialis rubrica assignari vix potest vel quae nullius usus esse videntur“ bylo rovněž rozděleno podle století, v druhém N se konečně nalézaly „Chartae nonnullae, in quibus annus, quo conscriptae, omissus est“.

Uvedený přehled po obsahu inventáře z padesátých let 18. stol.

¹⁾ Snad se týká mlýna, o němž zmínka v otiskném zde inventáři, odd. Q, N. 7.

ukazuje, že na archivním systému, zavedeném jesuity při odevzdání university do jejich rukou, bylo dále budováno. První skupina jezuitského inventáře, uložená již v první polovině předchozího století do dvou truhlic, z nichž obě měly značku A, ¹⁾ byla nyní podle skutečného svého umístění přesně rozlišena ve dvě signatury. Rozdělení podle vydavatelů si vyžádalo ještě dva další oddíly s vlastními signaturami, shrnujíc pod literu D listiny duchovních osob a pod E listiny cizích panovníků. Jestliže tedy zavládla v tomto úseku přesnější specialisace, vykazuje další veliké oddělení C koncentrací až zbytečnou, provedenou na úkor přehlednosti po osudech a majetku universitních kolejí a kaplí. Bylo proto nutné přikročit k dalšímu rozdělení, totiž podle století, z nichž jednotlivé písemnosti pocházejí. Přísné a pouze věcné, nikoliv časové rozdělení zůstalo při listinách Husa a jeho procesu se týkajících, u písemností sloučení Karoliny s Ferdinandem a u statut universitních i fakultních. Poslední dvě skupiny vznikly pak spíše na principu chronologickém než věcném.

Zmíněný universitní rukopis XIX. A 22 ukazuje svým celkovým rázem a úpravou spíše na současný nebo pouze o něco pozdější opis než na originál a nepřináší žádné zmínky o autorově osobě. Poměrně dlouhá doba dvou let, v níž inventarisace se podnikala na rozdíl od dřívějších prací toho druhu, skončených vždy za několik málo dní, svědčí spíše pro jednotlivce, který pečlivě prohlížel dokument za dokumentem, než pro komisi, již uspořádané již archiválie byly pouze předkládány k revidaci, jako tomu bylo r. 1609 a 1622. Podle úvodních poznámek k oddělení C, L a M neznal autor zcela přesně minulé osudy pražské university, ačkoliv jinde a zvláště tam, kde se mohl opřít o dřívější práce pořadatelské, prozrazuje hluboký smysl pro archiv Karlova učení. Tyto úvahy vedou nejspíše k osobě Tomáše Antonína Putzlachera, ²⁾ narozeného r. 1724 v Praze, přísežného notáře, syndika a sekretáře pražské university, proslulého v literatuře právnické i historické. Jako universitní notář a sekretář měl

¹⁾ V příloze na str. 38.

²⁾ C. von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, B. XXIV. (Wien 1872), S. 115.

volný přístup k veškerým písemnostem Karlova učení se týkajícím, což určilo jeho další vědecký zájem. V několikasvazkovém dokumentárním díle o historii pražské university¹⁾ a v obširném dvousvazkovém diplomatáři²⁾ zachoval mnohé vzácné zprávy z pramenů dnes již ztracených a opisy všech téměř písemností, které se tehdy v universitním archivu nalézaly, při čemž při každé listině zaznamenává archivní signaturu, která odpovídá právě inventáři z r. 1755—1756. Jest proto možné a pravděpodobné, že Putzlacherovou první prací a jakousi nutnou přípravou k jeho studiím o dějinách Karlova učení byla právě tato řádná inventarisace universitního archivu.

Nové uspořádání, jistě pracné a důkladné, znamenalo však první krok k citelné a největší ztrátě, která kdy postihla universitní archiv. Jak vyplývá z několika celkových označení inventáře, vzniklého r. 1755—1756, neuvědomoval si již ani jeho autor zcela přesně právní vztah mnohých listin ke Karlovu učení. Jako příklad stačí uvést úvodní poznámku, charakterisující skupinu listin a listů pod značkami C nebo M, k jejichž zdánlivé neužitečnosti přispěla též ztráta několika universitních vesnic, která postihla pražské učení a jeho koleje průběhem 17. a 18. stol. Když pak bylo r. 1818 založeno Národní museum v Praze, odevzdal tam Maxmilián Millauer, vynikající profesor theologické fakulty pražské university a jednatel Národního musea,³⁾ přes sto listin universitních, většinou na pergamentu psaných, spolu s několika fascikly z tak zv. staré registratury universitní, kteréžto archiválie podle rozhodnutí akademického senátu ze dne 26. září 1827 byly shledány za „ganz fremdartig, nicht für das neuere Archiv, sondern allenfalls für das vaterländische Museum geeignet“.⁴⁾ Běží tu většinou o písemnosti, které se týkají některých kolejí a

¹⁾ Rukopis universitního archivu v Praze, zn. A 17.

²⁾ Rukopis téhož archivu zn. A 12.

³⁾ C. von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, XVIII. Theil (Wien 1868), S. 316.

⁴⁾ Příslušný přejímací protokol ze dne 1. října 1827, podepsaný V. Hankou jakožto archivářem a prof. Millauerem jako jednatel, jest vložen do ruk. VI. D 38 knihovny Národního musea v Praze. — Za upozornění děkuji panu univ. prof. F. M. Bartošovi.

jejich vesnic.¹⁾ Kdežto většina z nich se nalézá dosud v pražském musejním archivu, dostalo se několik málo z nich později do Českého zemského archivu.²⁾

Universitní archiv, ochuzený neznalostí pestrých osudů vysokého učení pražského o mnohé důležité listiny, byl pak bez ohledu na provenienční princip, který se v něm uplatňoval od nejstarších dob přímo vzorným způsobem, uspořádán zcela mechanicky. Když se totiž roku 1830 přistouplilo k vydání universitního diplomatáře v rámci Monument universitních, uplatnilo se hledisko nejjednodušší a nejpřehlednější, totiž pořádek čistě chronologický bez udání dřívějších signatur. Při té příležitosti byly také asi opatřeny všechny zachované písemnosti lepenkovými deskami s příslušným regestem a pořadovým číslem. Archiv se tehdy ještě stále nalézal v Karolinu ve zvláštní místnosti k tomu účelu vyhrazené a pečlivě uzavřené. Tam prodělal svato-dušní bouře r. 1848, kdy podle zprávy akademického senátu byly z něho odcizeny mnohé vzácné předměty, mezi nimiž se výslovně jmenuje zlatá pečeť, utržená se zakládací bully Karlovy.³⁾ Z toho jest patrné, že ještě tehdy byl chován archiv spolu s pokladem a že bouřlivý rok osmačtyřicátý minul bez větších pohrom pro vlastní archiválie.

Universitní archiv se již tehdy zřetelně rozděloval na dvě části. V prvním oddělení, nazývaném podle zmíněného již přejímacího protokolu z r. 1827 „ältere Universitätsregistratur“, byl starý archiv listinný, vedle něhož vznikala živá registratura university a jednotlivých fakult. Proto při rozdělení pražské university r. 1882 zůstal společným majetkem obou vysokých škol.⁴⁾

¹⁾ V inventáři z r. 1755—1756 skupina C, L, M, N, v jezuitském inventáři především oddělení AA, B, D, E, H a Y odpovídají v celku odevzdaným listinám a listům.

²⁾ V. J. Nováček, Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1367—1424 (Věstník král. čes. spol. nauk, třída fil. — hist. — jazyk., roč. 1895, č. XII., str. 1 a d.) se mylně domnívá, že přišly s oddělením „Oeconomica“ do zemského archivu, což ovšem není možné.

³⁾ Amtsblatt zur Prager Zeitung, No. 22, 26. Juli 1848. — Národní Politika ze dne 14. ledna 1934 (dopolední vydání).

⁴⁾ V. Novotný, Universita Karlova v minulosti (v Praze 1922), str. 77.

Avšak i po vydání příslušného zákona měla jej v rukou pouze německá universita a teprve 29. října 1918 byl odevzdán zásluhou prof. Dra G. Friedricha a archiváře hlavního města Prahy Dra V. Vojtiška české universitě.¹⁾ Tuto vlastnost měl na zřeteli také Marešův zákon, který v § 4 výslovně ustanovuje, že starý archiv patří české universitě celý, kdežto z novější registratury pouze písemnosti starší roku 1882.²⁾ Universitní archiv, který našel zatím útulek v nové budově právnické fakulty Karlovy university, vznikl tedy organickým spojením dvou složek, totiž starého archivu listinného, na nějž navazuje nová registratura, která vzniká z úřední činnosti právnické osoby, Karlovy university. Stává se tak nutnou a nerozlučnou složkou veřejné instituce, plní archiv pražského vysokého učení obojí úkol, který klade současná doba na organisovaný archiv: slouží zájmům úředním i práci vědecké.

* * *

Nakonec připojuji několik úvah všeobecného rázu, jimiž se pokusím podati celkovou charakteristiku universitního archivu pražského o zařaditi jej mezi archivy podobného rázu.

Novější badání o archivnictví³⁾ podává různé definice archivu ale celkem se shoduje v tom, že jím rozumí skartovanou registraturu, uchovávanou pro budoucí věky k účelům správním i vědeckým; hlavní důraz se klade na kancelářský původ zachovaných písemností. Takto chápaný archiv předpokládá však vyspělou a organisovanou písemnou agendu, v nové době zcela obvyklou, která však v středověku byla řídkým zjevem, jak právě starší archivy jasně ukazují. Ty netvoří část kanceláře nebo úřadu, nýbrž svým obsahem i místem uložení dokazují, že byly součástí pokladu. Proti novověkému archivu — skartované registratuře stojí tak středověký archiv — část pokladu.

Pokusíme-li se s tohoto hlediska charakterisovati pražský

¹⁾ V. Vojtíšek, Za naši universitu (v Praze 1936), str. 5—6.

²⁾ Karolinum, statek národní, str. 12.

³⁾ Úvahami podobného rázu se v naší literatuře zabýval v poslední době R. Koss v posmrtném díle „Archiv koruny české, díl 1. Dějiny“.

universitní archiv, musíme jej nutně zařaditi mezi typ středověký. Několikrát se zřetelně mluví o jeho uložení společně s penězi a s pečeti ve fišku. Také inventáře uvádějí vedle vlastního písemného obsahu seznamy pečetidel, žezel a jiných cenných předmětů. Vždyť listiny měly pro majitele i velkou cenu praktickou, jsouce dokladem jeho právních nároků. Tím se dostáváme k dalšímu charakteristickému rysu archivu universitního.

Mezi písemnostmi v něm uloženými se nalézá mnoho takových, jejichž příjemcem ani vydavatelem nebylo učení Karlovo, které by tedy podle provenience sem nepatřily. Uvážíme-li však, že podle středověkého názoru byly novému majiteli odevzdávány též všechny písemné doklady získaného majetku se týkající, vysvětlí se jejich uložení zcela jednoduše. Zvláště charakteristická po této stránce jest skupina roztylských listin, podle nichž mohl skladatel „jesuitského“ inventáře snadno sestaviti přehlednou historii příslušné universitní vesnice, nebo oddělení, týkající se Počernic, s písemnostmi již od r. 1322.

Jestliže „jesuitský“ inventář sloužil k objasnění středověké právní zvyklosti v otázce uchovávání archiválií, ukazuje seznam z r. 1622 ještě jednu význačnou vlastnost středověkých archivů, totiž činnost depoziční. Poslední oddíl této konsignace obsahuje seznam dokumentů, umístěných ve zvláštní truhlici, kterou tam uložili defensoři. Listiny, listy a knihy v ní se nalézající nejsou v žádném ani nepřímém vztahu k universitě, nýbrž zanesli je tam jako své soukromé depositum tehdejší rozhodující činitelé na universitě, vlastně její páni — defensoři. Přispělo k tomu i jejich úsilí uložiti důležité listiny na bezpečné místo. Z téhož důvodu žádal též Dr. Borbonius o dovolení, aby mohl vložit své cenné předměty do fišku universitního v době hrozícího vpádu Pasovských.

Prakticky — právní ráz universitního archivu nepřipouštěl dále jeho sloučení s knihovnou; doklady o tom podává Winter na mnohých místech.¹⁾ Jediným styčným bodem bylo ustanovení z r. 1613, podle něhož universitní notář, správce archivu, vykoná-

¹⁾ O životě na vysokých školách, str. 376 a j.; Děje vysokých škol pražských, str. 123 a j.

val zároveň s dvěma jinými profesory úřad inspektorů knihovny nikoliv však její správu.¹⁾ Také četné pohromy, které stihly universitní knihovnu nebo bibliotheky jednotlivých kolejí či profesorů, nedotkly se archivu, uloženého na bezpečném místě, ve fišku.

Kde se nalézal fišek? Lze pouze tolik říci, že byl pravděpodobně uložen v jedné z přízemních místností. Četné staré popisy Karolina nemluví nikdy o něm, ač podrobně vypočítávají a popisují místnosti v horních patrech se nalézající, jež ničily časté ohně nebo které věkem sešly. I v tom se projevuje středověký zvyk ukládati archiválie spíše do nižších poloh pod sklenuté stropy.

Zbývá ještě zmíniti se o poměru archivu staré Karlovy university k archiváliím klementinským. Bylo již řečeno, že tak zv. „jesuitský“ inventář jest pouze inventářem Karoliny. Teprve inventář z r. 1755—1756 a Putzlacherův diplomatář ukazují, že pouze listiny a listy základní důležitosti a celé university se týkající vešly do vlastního archivu universitního. Archiv klementinské koleje choval pouze ty universitní písemnosti, které měly vztah k řádu jesuitskému, po jehož zrušení se dostal do archivu pražského místodržitelství, dnes archivu ministerstva vnitra, kde tvoří samostatné oddělení staré manipulace J S.

Středověký ráz archivu pražského Karlova učení neubírá mu však nikterak na ceně ani důležitosti, naopak pozdvihuje jej na část pokladu Karlovy university, „klenotu zvláštního“.

¹⁾ Z. Winter, O životě na vysokých školách, str. 380.

PŘÍLOHA:

Jesuitský inventář archivu Karlovy university
v Praze.

Výklad zkratek.

- A 12: Rukopis universitního archivu, zn. A 12 (dva díly), obsahující universitní diplomatář, sestavený Putzlacherem.
- A 17: Rukopis téhož archivu, v němž Putzlacher zaznamenal veškeré zprávy a písemnosti o universitě.
- MU II. 1: Monumenta universitatis, tom. II., pars 1., otiskující veškeré originální listiny universitního archivu.
- Nováček: V. J. Nováček, Několik listin, týkajících se koleje Karlovy z let 1367—1424 (Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, ročník 1895, č. XII).
- Pop.: Fr. Palacký, Popis království Českého; v Praze 1848.

Bona et collegia universitatis Carolinae Pragensis.

1. Collegium Magnum seu Carolinum fundaverat Carolus quartus imperator pro 12 magistris in artibus anno Christi 1366, quorum duo theologiam, unus sacram scripturam, alter magistrum sententiarum praelegeret, reliqui vero decem theologiae studerent et facultates profiterentur. Et habet hos pagos: Poczernicze¹⁾, Drahelczicze²⁾, Nenaczowicze³⁾ et Psari⁴⁾; sunt in illis subditi 42. Accipiuntur ab illis annuatim 228 sexag., ex popinis 123 sexag., ex molendino 140 sexag., ex praediis 356 sexag.

2. Collegium regis Wenceslai fundavit ipse Wenceslaus, rex Romanorum et Bohemorum, circa annum Christi 1399 pro studiosis. Huc spectant pagi tres: Daubek⁵⁾, Radkaw⁶⁾, Wedlicze⁷⁾; habent subditos 25, dant annuatim 55 sexag.. Ex popinis vero dantur 28 sexag.

3. Collegium reginae Hedwigis curavit Hedwigis, regina Poloniae, soror regis Wenceslai, erigi Pragae in domo dicta Jerusalem pro 12

¹⁾ Počernice Horní, Pop. 245.

²⁾ Pop. 16.

³⁾ Pop. 16.

⁴⁾ Pop. 231.

⁵⁾ Pop. 238.

⁶⁾ Pop. 231.

⁷⁾ Pop. 71.

pauperibus Lithuanis^{a)} theologiae operam daturis, pro unoquoque vero fundavit censum 4 sexag., et hi certis anni diebus vespere et sacrum in sacello Bethlehem cantare debent. Habet unum pagum Krymlov¹⁾, sunt subditi quinque. Reditus 15 sexag., ex popinis 12 sexag.

4. Collegium Nationis Bohemicae fundavit sacerdos Wenceslaus de Chotietaw. Huc spectat pagus Bubny,²⁾ in quo sunt duo subditi, Dieczany³⁾, in quo sunt 5, Semeč⁴⁾, in quo 3, Kosmicze⁵⁾, in quo sunt quinque subditi. Reditus annui 33 sexag., ex popinis 27 sexag.

5. Collegium Apostolorum seu Laudanum fundavit in domo propria penes sacellum Bethlehem Mathias Lauda de Chlumcziam [!] (studiosus quondam universitatis) anno 1451 pro studiosis, qui debeant compactata concilii Basileensis promovere; ad hoc collegium spectat pagus Mieczirze⁶⁾, sunt 8 subditi, proventus pecuniarii ab illis annui 14 sexag., popine 8 sexag.

6. Collegium Nazarenum fundavit Crux institor a. 1412 pro praedicatorum sacelli Bethlehemitici et scholaribus eiusdem sacelli. Hos habet pagos: inprimis Basstiek⁷⁾, in quo sunt 5 subditi, reditus annui 18 sexag., ex popina 14 sexag., deinde Postrzizin⁸⁾ habet unum, Tetaunowicz⁹⁾ unum, Cziakow¹⁰⁾ etiam unum subditum; accipiuntur ab illis per annum 10 sexag.

7. Collegium Rzeczkonis seu sanctissimae Mariae Virginis fundavit a. 1438 Joannes Rzeczek de Ledecz, civis Antiquae urbis Pragensis, pro 12 clericis pauperibus, artibus liberalibus et philosophiae studentibus, adiunxit illis capellanum, cum quo certo die in hebdomada sacrum in templo d. Stephani Minoris decantarent; gubernationem commisit directoribus a magistris Magni collegii electis. Dedit huic collegio pagum Michlam¹¹⁾, quem sibi Sigismundus caesar oppignoraverat quondamque ad capitulum Wissegradense spectaverat. Habet hic pagus subditos 20, accipiuntur ab illis per annum 202 sexag., ex popinis 35 sexag.. Deinde dedit proprium pagum Dolani¹²⁾, qui habet subditos 10, proventus 23 sexag., ex popina 10 sexag.

8. Collegium Angelicum seu Omnium Sanctorum habet pagum Twrssič¹³⁾, in quo capitulum Omnium Sanctorum in arce hereditatem

a) Připsáno na okraji jinou rukou.

1) Pop. 220.

2) Pop. 13.

3) Pop. 46.

4) Semeč, Pop. 46.

5) Kozmice, Pop. str. 298.

6) Pop. str. 79.

7) Pop. 242.

8) Pop. 10.

9) Tatouňovice, Pop. str. 246.

10) Pop. str. 227.

11) Pop. str. 245.

12) Pop. str. 237.

13) Pop. str. 25.

suam 5 laneorum a. 1378 elocavit in emphiteusim quibusdam rusticis cum onere certi anni census. Sunt in hoc pago 8 subditi, accipiuntur ab illis per annum 18 sexag.

Census vero ex camera et interesse ex pecunia collegiorum variis personis locata ad singula collegia datur sequenti modo:

Ad collegium Magnum seu Carolinum datur in annum census 7 sexag., interesse 174 sexag.

Ad collegium reginae Hedwigis census 27 sexag.

Ad collegium Nationis Bohemicae census 8 sexag., ex pago vero Swincziani¹⁾ et Ledecz^{2)a)} 12^{b)} sexag., pro uno studioso, qui debet orare pro benefactore et haeredibus eius.

Ad collegium Apostolorum seu Laudanum census ex Smolnicze³⁾ 8 sexag.

Ad collegium Nazarenum census 29 sexag.

Ad collegium Rzeczkonis interesse 60 sexag.

Ad facultates seu collegium medicorum non ita pridem institutum interesse 72 sexag.

Ad collegium Angelicum census 6 sexag.

Huic pecuniae, si aliquot grossi hincinde brevitatis causa omissi addantur, si ova gallinae et lingua ex silvulis dictorum pagorum vendi solita aestimentur, si etiam devolutiones ex quovis pago et pensiones annuae ex elocacione collegiorum adiungantur, prodibit summa omnium proventuum ex omnibus bonis academicis per annum 4283 sexag. et 7 gr.

Ad academiam:

Spectant etiam duo templa; I°. Sacellum Bethlehem, quod fundavit anno 1391 Joannes de Mulheim, ut ibi Bohemicae fuerent conciones consuetis temporibus. Jus patronatus relinquitur academiae Carolinae; pro altaria s. Margaritae est census perpetuus 6 sexag., ut testantur litterae, descriptae ex tabulis regni a. 1595.

II°. Sacellum, quod in honorem ss. Corporis Cristi, Btinae Virginis et ss. Felicis et Adaucti fundarunt in Nova civitate praecipui capitanei fraternitatis de circulo et malleo intra pendente a. 1382. Census annuus solvendus est ex pago Dieczani⁴⁾ 5 sexag. plebano huius sacelli. Sacellum hoc tradiderunt fratres de circulo magistris collegii Nationis Bohemicae

a) Nadepsáno touž rukou.

b) Přepsáno touž rukou ze 6.

1) Pop. str. 165.

2) Pop. str. 165.

3) Pop. str. 5.

4) Pop. str. 46.

a^o. 1408. Utriusque templi usum Sac. Caes. M^{tas} Ferdinandus 3 recepta universitate Carolina a. 1638 reliquit PP. Societatis Jesu.^{a)}

Consignatio privilegiorum acadamaiae [!] Carolinae cum eorundem summa.

[In margine:] Litera A est divisa in duas cistulas, quae singulae habent unicum A; in una sunt literae pontificiae, in altera regiae.

Litera A.

- Numero 1. Aurea bulla Caroli IV. anno 1348, 7. Idus Aprilis erecta. Erigit per hanc bullam caesar Pragae studium generale, in quo studio doctores, magistri et scholares sint in qualibet facultate, quibus bona magna promittit et eis, quos dignos viderit, regalia donaria se collaturum; omnes et singulos doctores et magistros, scholares in profectioe et qualibet facultate ac undecunque venerint, veniendo, morando et redeundo sub suae maiestatis speciali protectione et salva guardia retenturum firmamque singulis fiduciam oblaturum, quod privilegia omnia, quibus Parisiense, Bononiense studium, doctores et scholares gaudere sint soliti, omnibus accedere volentibus impertiet et inviolabiliter observari faciet, pollicetur.¹⁾
2. Bulla Bonifacii IX. anno eius 7., Christi 1396 edita ad Wratislaviensem, Lubicensem et Omnium SS. decanos. Hac bulla fit potestas academicis proventibus beneficiorum suorum exceptis quotidianis distributionibus, ubicunque ea sint et qualiacunque, dummodo non sint pontificales in cathedralibus aut principales in collegiatis ecclesiis dignitates, quinquennio, sine continuato, sine interpollato fruendi, etiamsi primam residentiam personalem non fecerint, ita tamen, ut in beneficiis curatis idoneos vicarios constituent. Valet bulla usque ad beneplacitum sedis apostolicae.²⁾
3. Bulla eiusdem Bonifacii IX. eadem de re, qua proxima ad ipsos academicos edita anno, mense eodem.³⁾
4. Tertia bulla Bonifacii IX. anno sedis eius 8., Christi 1397 edita, qua praecedens indultum de absentia ad octennium extenditur nec spacium ullum durationis illius et valoris praefigitur.⁴⁾
5. Bulla Bonifacii IX. anno sedis eius 8., Christi 1397 edita, qua praepositus Moguntinus, Wratislaviensis et Omnium SS. auctoritate apo-

a) Slova „Utriusque—Jesu“ připsána jinou rukou.

¹⁾ 1348, apr. 7.; MU II. 1, n. II.; A 12/1, pag. 68. V. Hrubý, Archivum coronae regni Bohemiae, tom. II. (Pragae 1928), p. 67, n. 62.

²⁾ 1396, jul. 11.; MU II. 1, n. XXXVII.; A 12/1, pag. 29.

³⁾ 1396, jul. 11.; MU II. 1, n. XXXVI.; A 12/1, pag. 34.

⁴⁾ 1397, jan. 26.; MU II. 1, n. XL.

stolica conservatores academicorum adversus quosvis molestatores constituuntur. Valet 25 annis.¹⁾

6. Bulla Clementis VI. anno sedis eius 5., Christi 1346 edita, qua erectionem universitatis Carolinae confirmat intuitu eximiae devotionis, quam Carolus et praedecessores eius Boemiae reges quin et eiusdem regni incolae ad S. R. ecclesiam gessisse denoscuntur. Statuit vero, ut promotiones ad gradus fiant ab archiepiscopo.²⁾
7. Bulla Innocentii VII. anno sedis eius primo, Christi 1353³⁾ edita, qua statuit, ut quoties archiepiscopalem sedem vacare aut divisiones, controversias sive lites in eadem sede seu intrusiones ad eandem quomodolibet fieri aut alia legitima impedimenta supervenire contigerit, vices archiepiscopi rector universitatis in omnibus et per omnia supplere possit.⁴⁾
8. Bulla Bonifacii IX. anno sedis eius 9., Christi 1398 edita, qua omnes actu in universitate studentes eximit ab omnibus ordinariis iudiciis, etiam legatis natis datque rectori universitatis, dummodo sit clericus in minoribus ordinibus, potestatem omnes et singulas causas tam in civilibus quam in criminalibus inter eos, qui de universitate sunt aut etiam si quando aliquis de civitate querela contra academicum quempiam habeat, diiudicandi et cum sibi videbitur, summarie tantum et de plano sine figura iudicii procedendi et crimen iuxta canones puniendi etiam carceribus publicis civitatis; et quod decreverit per censuram ecclesiasticam appellatione remota firmiter observari faciendi et quoscunque cives et incolas academicis iniurios simili censura plectendi invocato, si opus sit, brachio saeculari; itemque quascunque excommunicationis alias sententias per eum latas in forma ecclesiae consueta relaxandi ac pro modo culpa poenam iniungendi.⁵⁾
9. Bulla Nicolai V. anno sedis eius 1., Christi 1447 est confirmatio tantum bullae Clementis VI. de promotione academicorum ad gradus per archiepiscopum.⁶⁾
10. Bulla Sigismundi caesaris bullas Caroli IV. et Wenceslai de erectione acadamaiae eiusque privilegiis in se insertas confirmans. An. 1473.^{7)b)}
11. Bulla Wenceslai caesaris, cui Caroli IV. bulla de promotione acade-

a) Následuje škrtnuté „neque ad conferendos gradus.“

b) Správně 1437; chyba vznikla přehozením posledních dvou číslic.

¹⁾ 1397, jan. 26.; MU II. 1, n. XXXIX.

²⁾ 1347, jan. 26.; MU II. 1, n. I.; L. Klieman, Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia, tom. I. (Pragae 1903), p. 495, n. 845.

³⁾ Správně 1405; omyl způsoben záměnou papeže Innocence VII. za Innocence VI.

⁴⁾ 1405, jan. 13.; MU II. 1, n. LV.

⁵⁾ 1397, dec. 21.; MU II. 1, n. XLV.; A 12/1, p. 50.

⁶⁾ 1447, mart. 6.; MU II. 1. LXXXII.; A 12/1, p. 65.

⁷⁾ 1437, apr. 12.; MU II. 1, n. LXXIII.; A 12/1, p. 147.

micorum ad vacantia Omnium SS. beneficia exceptis praepositura et decanatu inseritur et confirmatur. Statuitur autem haec promotio hoc modo: Sanximus perpetuo edicto, quod ad omnes et singulos caenonicatus[!] et praebendas ecclesiae Omnium SS., dum et quotiens eosdem quovis modo vacare contigerit, nemo amplius praesentari debeat auctoritate regia praefata nisi senior vocatione de numero magistrorum ei studentium collegii nostri quodque decanus eiusdem ecclesiae, ad quem investitura spectare dinoscitur, ante sui approbationem corporaliter tactis sanctissimis evangeliiis iurare debeat nulum se penitus nisi talem, qualem expressimus, investiturum.

Attribuitur autem canonicis huiusmodi domus quaedam in Parva parte, quae sita est ex opposito curiae plebani s. Nicolai.

Edita est haec bulla anno 1383¹⁾.

12. Bulla Wladislai anno 1472 edita, qua omnia academiae privilegia a caeteris regibus collata firmantur.²⁾
13. Bulla Ferdinandi I. anno 1537 edita, qua omnia privilegia universitatis confirmantur et statuitur insuper, ut qui actu lectiones in ea profiterentur aut in studio hoc celebri consenuerunt, praerogativam ad consequenda et impetranda stipendia et praebendas quaslibet prae caeteris habeant. Et ut omnes academici nulli alteri nisi uni rectori citra impedimentum cuiusvis subsint.³⁾
14. Privilegium Rudolphi II. datum academicis circa sententias eorum iuridiciales:
Largimur hanc rectori et magistris universitatis praesentibus et futuris (ait imperator) gratiam, ut exnunc quicumque litem aliquam in iudicio illorum, praesertim in rebus ad subditos eiusdem universitatis attinentibus, persequutus sententia ab ipsis lata ac publicata (dummodo non sit ex hominibus universitati subiectis) contentus esse nolit, ei fas sit intra duarum hebdomadarum spacium id in palam profiteri. Tenebiturque eiusmodi litigator intra idem spacium 6 sexag. rectori et magistris ad iudicium futurum deponere ac tunc ei licebit intra sex hebdomadas sequentes litem ad collegium nostrarum appellationum deducere, ubi rector et magistri universitatis omnia litis illius semel a se decisae instrumenta prius in utriusque partis praesentia relecta et obsignata deponere tenebuntur.⁴⁾
15. Statuta Ernesti archiepiscopi, cancellarii universitatis, de rectoratu eiusdem anno domini 1360 condita:
 1. Ut rector sit clericus saecularis, deferens habitum et tonsuram clericalem.

¹⁾ 1383, aug. 28.; MU II. 1, n. XVI.; A 12/1, p. 99.

²⁾ 1472, apr. 22.; MU II. 1, n. LXXXV.; A 12/1, p. 183.

³⁾ 1537, mai 5.; MU II. 1, n. XCI.; A 12/1, p. 208.

⁴⁾ 1593, febr. 26.; MU II. 1, m. XCIII.; A 12/1, p. 220.

2. Omnes academici et scholares illi iurent, quicumque Pragae vel student vel docent, exceptis religiosis, qui Parisiensi consuetudine super hoc gaudebunt.
3. Ut rector eligatur per maiorem partem universitatis.
4. Quoties rectorem contigerit esse artistam, ut habeat vicarium iuristam quod ad[!] regimen iuristarum.
5. Pro faciendis statutis eligantur certae universitatis personae, quae cum cancellario aut eius commissariis ea condant.
6. In omnibus dubiis ad cancellarium recursus habeatur.¹⁾
16. Instrumentum notariatus publici super tribus vocibus Boëmorum in Carolino, cui eadem de re bulla Wenceslai caesaris verbatim inseritur. Anno 1414. Fit in hoc instrumento mentio Hussii velut illius constitutionis promotoris et incentoris.²⁾
16. iterato. Bulla Wladislai regis super iisdem tribus vocibus, quibus diploma caesaris Wenceslai confirmatur; anno 1422.^{3)a)}
17. Bulla Caroli IV. super immunitate villarum Broczan,⁴⁾ Chudolazy,⁵⁾ Wzalezlie,⁶⁾ Wesseli,⁷⁾ Boc,⁸⁾ que ad studium generale pertinebant. Redduntur autem homines illarum villarum et alii ad ipsum studium pertinentes ita ab aliis iudicibus immunes, ut in causis quibuscunque non alibi quam coram rege aut eius subcamerariis aut specialibus commissariis conveniri a quapiam lite possent. Anno 1358.⁹⁾
18. Bullae binae erectionis collegii theologorum 12, qui omnes sint magistri artium duoque de ipsis professores theologiae, alter bibliorum, alter sententiarum, decem vero discipuli et artium professores. Atribuuntur ipsis pagi Poczerniez,¹⁰⁾ Draholczicz,¹¹⁾ Umboz,¹²⁾ Nenačoviez,¹³⁾ Holonohy¹⁴⁾ cum molendinis, pratis, rubetis et in villa Trusch¹⁵⁾ quinque sexagenas grossorum census annui, domum vero Lazari in Antiqua civitate ipsis assignat Carolus IV. an. 1366.¹⁶⁾

a) Správně 1472.

¹⁾ 1360, apr. 10.; MU II. 1, n. IV.; A 12/1, p. 1.

²⁾ 1414, sept. 18.; MU II. 1, n. LXVII.; A 12/1, p. 139; V. Novotný — J. Šusta — K. Krofta, Dekret kutnohorský (v Praze 1909).

³⁾ 1472, jul. 16.; MU II. 1, n. LXXXVI.; A 12/1, p. 191.

⁴⁾ Brocno, Pop. str. 76.

⁵⁾ Chudolazy, Pop. str. 75.

⁶⁾ Zálezly, Pop. str. 74.

⁷⁾ ? Lhota Veselá (W. W. Tomek, Děje university pražské I., str. 14).

⁸⁾ ? Borová (tamže str. 14.)

⁹⁾ 1358, mart. 1.; MU II. 1, n. III.; A. 12/1, p. 73.

¹⁰⁾ Počernice Horní, Pop. str. 245.

¹¹⁾ Drahelčice, Pop. str. 16.

¹²⁾ Uněbuzy, samota u Nenačovic (A. Sedláček, Místopisný slovník, str. 927).

¹³⁾ Nenačovice, Pop. str. 16.

¹⁴⁾ Holonohy, dnes již zaniklé (Sedláček, Místopisný slovník, str. 231).

¹⁵⁾ Črtůsy blíže Počernic (W. W. Tomek, Děje university pražské I., str. 48).

¹⁶⁾ 1366, jul. 30.; MU II. 1, n. V.; A 12/1, p. 77.

19. Bullae binae Caroli IV. de promotione academicorum seniorum ad vacantia ecclesiae Omnium SS. beneficia, quarum tenor est in bulla Wenceslai sub litera A, No. 11°. An. 1366.¹⁾
20. Bulla Caroli IV., qua villae in bulla fundationis collegii theologorum comprehensae ab omnibus contributionibus et iudiciis redduntur immunes excepta regia berna et regio iudicio. An. 1367.²⁾
21. Bulla Wenceslai, qua academicos immunes reddit a quibuscumque iudiciis regni Boëmie. An. 1392.³⁾
22. Bulla Urbani V. papae super fundationem Carolinam 12 theologorum, eam confirmans et verbatim tenori suo inserens. Anno Christi 1367, sedis eius 5to.⁴⁾
23. Urbani V. bulla, qua bullam Caroli IV. de promotione academicorum ad vacantia capellae regiae beneficia (cuius mentio fit sub litera A, N. 19) confirmat exceptis duabus eius clausulis: I. de iuramento decani Omnium SS., antequam approbetur, II. de privandis redditu suo canonicis actu non legentibus; quas duas clausulas primo quidem pontifex tanquam a Carolo non habente potestatem talia statuendi additas annullat iterumque mox autoritate sua pontificia revalidat. Anno 1367, sedis eius 5to.⁵⁾
24. Bulla Urbani VI. ad archiepiscopum Pragensem, qua Wenceslai regis diploma, quo collegium theologorum 12 e domo Lazari ad domum Rotlebi transferebatur, confirmatur. Anno sedis eius 7., Christi 1384.⁶⁾
25. Bulla Urbani VI. anno eius sexto, qua conservatores academicorum contra quosvis iniurantes statuuntur praepositi Wratislaviensis, Moguntinus et Omnium SS. Valet ad 20 annos, similis bullae Bonifacii IX., de qua sub litera A, N. 5.⁷⁾
26. Literae Joannis archiepiscopi Pragensis, quibus commissionem sibi ab Urbano VI. de translatione theologorum Carolini ex domo Lazari ad domum Rotlebi demandatam expedit (ut A, N. 24). Anno 1385.⁸⁾
27. Bulla Caroli IV. de praesentatione academicorum ad beneficia capellae Omnium SS. vacantia tempore absentiae regum, quo tempore dat potestatem vicario seu substituto capitaneo ac gubernatori suo in regno praesentandi, cum occasio inciderit. Anno 1367.⁹⁾
28. Bulla Wenceslai regis de translatione collegii Carolini 12 theologorum a domo Lazari ad domum Rotlebi. An. 1383.¹⁰⁾

¹⁾ 1366, jul. 30.; MU II. 1, n. VI.; A 12/1, p. 82.

²⁾ 1367, jul. 23.; MU II. 1, n. IX.; A 12/1, p. 87; Nováček, p. 9.

³⁾ 1392, nov. 22.; MU II. 1, n. XXXIII.; A 12/1, p. 115.

⁴⁾ 1366, nov. 11.; MU II. 1, n. VII.; A 12/1, p. 15.

⁵⁾ 1367, jan. 1.; MU II. 1, n. VIII.; A 12/1, p. 7.

⁶⁾ 1384, dec. 9.; MU II. 1, n. XIX.; A 12/1, p. 26.

⁷⁾ 1383, aug. 31.; MU II. 1, n. XVII.; A 12/1, p. 21.

⁸⁾ 1385, sept. 28.; MU II. 1, n. XX.; A 12/1, p. 308.

⁹⁾ 1367, jul. 23.; MU II. 1, n. X.; A 12/1, p. 90.

¹⁰⁾ 1383, aug. 28.; MU II. 1, n. XV.; A 12/1, p. 96.

29. Literae Wenceslai regis, quibus abstractos semel collegio theologorum autoritate sua duos pagos Draholcicz¹⁾ et Nenczouicz²⁾ traditosque Jeskoni cuidam ipsius eiusdem voluntate collegio redonat et immunitatibus condecorat.³⁾
30. Litterae Wladislai regis ad proceres regni in comitiis congregatos, quibus mandat, ne studiosos a studiis abstrahant.⁴⁾
31. Literae eiusdem ad iudices camerae, quibus mandat, ut academicos a iudiciis cameraticis liberos sinant. Anno 1502.
32. Literae super collegio pauperum ad s. Valentinum. An. 1442.⁵⁾
33. Testamentum, quo rector universitatis constituitur collator beneficii cuiusdam altaris ad d. Stephani[!] in Ribnik. An. 1379.⁶⁾
34. Praesentatio Joannis a Mulberg presbyteri a rectore universitatis tanquam collatore ad beneficium quoddam altaris ad d. Stephanum in Ribnik. An. 1379.⁷⁾
35. Promotio m. Cristani ad altare Wenceslai in aede d. Stephani in Ribniczka, facta a rectore universitatis, approbatur a vicario archiepiscopi.⁸⁾
36. Testamentum Martini Sedlaczek, ex cuius bonis debet alii studiosus. An. 1406.⁹⁾
37. Literae f. Raymundi, ordinis Praedicatorum generalis magistri, quibus omnes academici Carolinae universitatis participes fiunt omnium meritorum dicti ordinis tam in vita quam in morte eorumque usui ad libitum conceditur quaedam capella s. Vincentii in caenobio d. Clementis Praegae. An. 1384.¹⁰⁾
38. Copia literarum Rudolphi imp., quibus potestas fit collegiatis Carolini domum dictam Ssestky vendendi et pecuniam inde habitam civitati Novae Praegae in censum locandi. Summa est 1.200 sexag., pro quibus est domus vendita. Anno 1604.
39. Literae Blasii Lupi, decani Omnium SS., testes exercitae ab illo potestatis conservatoris in academicos Carolini iuxta bullam Urbani VI., ut litera A, N. 25.¹¹⁾
40. Exemplarium aliquot bullarum.
41. Vidimatio literarum confirmationis Ferdinandi I. super confirmationem universitatis Carolinae.^{a)}

a) Slova „Exemplarium“ až „Carolinae“ připsána druhou rukou.

¹⁾ Drahelčice, Pop. str. 16.

²⁾ Nenačovice, Pop. str. 16.

³⁾ 1392, jan. 17.; MU II. 1, n. XXXI.; A 12/1, p. 118.

⁴⁾ 1516, jan. 2.; A 12/1, p. 204 (zde v českém textu 1516, v latinském 1506).

⁵⁾ 1442, sept. 24.; MU II. 1, n. LXXXI.

⁶⁾ 1379, aug. 7.; MU II. 1, n. XII.

⁷⁾ 1379, aug. 26.; MU II. 1, n. XIII.

⁸⁾ 1405, oct. 16.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

⁹⁾ 1406, apr. 16.; Nováček, č. 10, str. 20.

¹⁰⁾ 1384, apr. 20.; MU II. 1, n. XVIII.

¹¹⁾ 1400, mart. 25.; MU II. 1, n. XLVII.; A 12/1, p. 476.

Pagi academici:

Poczernicze sub litera B:

1. Instrumentum publicum de curia quadam in Poczernicz,¹⁾ quam sibi redimendam vindicarunt collegiati universitatis, cum super eius emptione instrumentum a Martino de Colonia fuisset amissum. Anno 1429.²⁾
2. Instrumentum quitantiae de accepta pecunia pro curia quadam in Poczernicz.³⁾
3. Instrumentum venditionis cuiusdam curiae ibidem sub iure emphyteutico. An. 1401.⁴⁾
4. Instrumentum sententiae cuiusdam rectoris universitatis super lite dotalitia circa emptionem quorundam bonorum in Poczernicz. An. 1424.⁵⁾
5. Moniales s. Mariae Magdalenae censum annuum unius sexag., quem ex Poczernicz ab universitate capiebant, vendunt 10 sexag. Anno 1372.⁶⁾
6. Diploma Caroli IV., quo monialibus s. Annae applicat censum annuum 12 sexag. grossorum in villa Poczernicz. An. 1358.
7. Literae de decem laneis locatis, qui dicuntur medii, in Poczernicz. An. 1345.
8. Literae magistrorum collegii Caroli IV. de taberna in Poczernicz.
9. Literae pacti de compascuis in Poczernicz.
10. Sipoto quidam de Beneschow locat fundi sui in Poczernicz 10 laneos sub perpetuo censu. An. 1322.⁷⁾

Nota: De Psary pago nihil invenitur separatim.

Nenaczowicze sub litera C:

1. Conventio academicorum cum abbate Strahouensi de agris in Nenaczowicz.⁸⁾
2. Literae continent venditionem iuris tabernae in villa Nenaczowicz, factam a Jordane legitimo domino suis subditis certis conditionibus.
3. a) Testantur cives Veteris Pragae se vidisse literas quorundam titularum. Copiae literarum collegii Magni 1578.⁹⁾

a) Psáno druhou rukou.

¹⁾ Počernice Horní, Pop. str. 245.

²⁾ 1429, dec. 30.; A 12/1, p. 498; Archiv Národního musea, odd. A — pergameny.

³⁾ 1430, oct. 10.; A 12/1, p. 503; tamže — perg.

⁴⁾ 1401, dec. 21.; A 12/1, p. 493; Nováček, č. 9, str. 18.

⁵⁾ 1424, nov. 2.; A 12/1, p. 503; Nováček, č. 12, str. 23.

⁶⁾ 1372, febr. 16.; A 12/1, p. 470; Nováček, č. 3, str. 11.

⁷⁾ 1322, jan. 18.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

⁸⁾ Nenačovice, Pop. str. 16. — 1612, oct. 1.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

⁹⁾ 1548, dec. 5.; Archiv Nár. musea, orig. pap.

Roztyl¹⁾ sub litera D:

Informatio de pago Roztyl et villa ibidem, dicta Hesoltina, ex instrumentis membranarum:

Pagus iste cum villa aliquando spectabat ad capitulum Wissegradense et vendita est haec villa cum onere annui census 4 sexag. cuidam Francolino et per hunc Clementi, civi Pragensi, anno 1394 continuataque haec possessio et census collatio fuit usque ad Wenceslaum Hesoltum, quem rex Podiebradius ab illo censu exemit tamdiu, dum quis regum Boëmiae aut Wissegradiensium praepositorum pro eo redimendo 100 sexag. deponeret. Facta est haec exemptio anno 1466. Hesoltus vero eandem villam in dotem inscripsit uxori suae Elizabethae Jabloniae. Illa eandem legavit testamento Hinkoni Swatoplukio, patrueli suo. Hic rursus eandem vendidit magistris Carolini anno 1524. Quo tempore videntur magistri eam villam una cum pago tenuisse, ut quadam ex charta innotescit, sed quo modo ad eos pervenerit pagus, non habetur expressum. Videtur deinde is pagus una cum villa ad dominium Wissegradensis capituli rediisse, sed nescitur quo modo. Anno certe 1562 a capitulo pagus Roztyl quasi desertus aut vastatus aliquo infortunio (de quo non constat) venditus est Thomae de Prosecz pro censu 5 sexag. annuo. Is Thomas vendidit Joanni Richnovio villam Hesoltinam ibidem pro 1100 sexag. anno 1565. Tandemque etiam pagum Roztyl vendidit magistris Carolini anno 1570. Qui deinde anno 1613 molestam litem cum Joanne Schwik ob vexatos ab eo subditos suos habuere. — Harum rerum instrumenta habentur in scatula, signata litera D, hoc ordine:

1. Diploma in curiam colonariam in pago Roztyl a decano et capitulo ecclesiae s. Petri in Wissegrad, quae curia primo quidem Francolino, deinde per eum Clementi cuidam vendita est sub emphyteusi. F. 2 post Laetare an. 1394 [= mart. 30].²⁾
2. Diploma in curiam colonariam in pago Roztyl a capitulo Wissegradensi venditam. An. 1394.³⁾
3. Diploma Georgii Podiebrad regis super censu villae^{a)} Hesoltinae ipsi Hesoltio addicto sub conditione revendendi, si Wissegradense capitulum vel rex Boëmiae 100 sexag. pro censu deponat. Anno 1466.
4. Dotales literae super villa in Roztyl Elizabethae Jabloniae in dotem consignata.⁴⁾
5. Testamentum Elizabethae Jabloniae super villa Hesoltina in Roztyl, legata Hinkoni, patrueli suo. Anno 1524.⁵⁾

a) Druhou rukou nadepsáno „Boëm“, což znamená patrně, že listina napsána v českém jazyce.

¹⁾ Roztyly, Pop. str. 244.

²⁾ 1394, mart. 30.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

³⁾ 1394, mart. 30.; A 12/1, pag. 472.

⁴⁾ 1482, mart. 15.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

⁵⁾ 1524, apr. 7.; tamže — perg.

6. Venditio aliquod fundorum villae in Roztyl, facta Michlensi cuidam colono a Nicolao Krzizow. 1488.¹⁾
7. Opignoratio aliquot iugerum villae Hesoltinae ob debitum 30 sexag., facta ab Hesoltio possessore sub promissione compensandi damni, si quis sibi illud pignus legitime vendicet. Anno 1483.²⁾
8. Venditio quorundam fundorum ad curiam colonariam in pago Roztyl spectantium, facta colonis Michlensibus a Bohuslao Chotka. An. 1499.³⁾
9. Venditio quorundam fundorum villae in Roztyl, facta colono Michlensi. Anno 1507.⁴⁾
10. Instrumentum venditionis villae Hesoltinae magistris Carolini venditae an. 1524 cum liberatione a censu Wissegradensibus debito per Georgium Podiebradium regem.⁵⁾
11. Venditio villae in pago Roztyl, facta magistris Carolini a quodam Hincone cum conditione reponendi ipsis precii, si quis ecclesiasticus aut saecularis intra triennium sibi eam villam legitime vindicet. Anno 1524.⁶⁾
12. Conventio collegiatorum universitatis subditis eorundem Michlensibus ratione distributionis aliquorum fundorum pagi Roztyl in eosdem subditos sub certo annuo censu, qui hic declaratur. Anno 1524. In hac charta vocantur collegiati domini huius pagi.
13. Fundus, dictus Chocholki, venditur a Magdalena quadam Marthae Strnadowae sub promissione reponendi precii, si quis illum legitime sibi evincat. An. 1541.⁷⁾
14. Contractus Thomae de Prosecz cum praeposito, decano et capitulo Wissegradensi ratione pagi deserti Roztyl, cuius pagi et omnium ubivis ad eum attinentium fundorum ac rerum possessione cedit capitulum dicto Thomae pro censu 5 sexag. Anno 1562.⁸⁾
15. Thomae de Prosecz ad collegiatos universitatis et directores collegii Rzeckowiensis literae, quibus sibi aliquos fundos et colonos pagi Michle vendicare conatur tanquam ad pagum Roztyl sibi a caesare concessum spectantes. Anno 1565.⁹⁾
16. Contractus ipse venditionis curiae cuiusdam colonariae in pago Roztyl in Thomam de Prosecz et Joannem Richnouium. Anno 1565.
17. Instrumentum venditionis curiae cuiusdam in pago Roztyl a Thoma de Prosecz Joanni Richnouio pro 1100 sexag. factae. Anno 1565.

1) 1488, jul. 3.; Archiv Nár. musea, odd. A — perg.
 2) 1483, mart 6.; A. 17 II. 1, fol. 20; tamže — perg.
 3) 1499, mart. 2.; A 12/1, pag. 519, A 17 II. 1, fol. 21.
 4) 1507, jul. 27.; A 12/1, pag. 523; Archiv Nár. musea, odd. A — perg.
 5) 1524, jun. 27.; tamže — perg.
 6) 1524, jun. 28.; tamže — perg.
 7) 1541, aug. 30.; tamže — perg.
 8) 1562, aug. 26.; A 12/1, pag. 535.
 9) 1565, febr. 20.; A 12/1, pag. 545. Archiv. Nár. musea, odd. A — perg.

18. Venditio pagi Roztyl, facta magistris Carolini pro 125 sexag. a Thoma de Prosecz. Anno 1570.¹⁾
19. Instrumenta accusationis contra Joannem Sswik ab academicis susceptae ratione fundorum Roztylensium et vexationum, quibus subditi academiae afflictabantur. Anno 1613.²⁾
20. Supplicatio academicorum ad supremos³⁾ contra Joannem Sswik ratione vexationum, quas subditi academiae in pago Roztyl sustinebant. Anno 1613.³⁾
21. Supplicatio Joannis Sswik ad supremos regni iudices contra supplicationem Julii Schlick comitis, tunc academiae rectoris, ratione aliarum controversiarum in pago Roztyl. Anno 1613.⁴⁾
 Responsio ad supplicationem Joannis Sswik.
22. Contra Joannem Sswik literae.
23. Iterata supplicatio academicorum contra Joannem Sswik. 1613.
24. Transcripta ex indice declamatoris ad tabulas regni de actione quadam Carolini collegii et decani Wissehradensi [!].

Drahelezicze⁵⁾ sub litera E.

1. Transumptio privilegii Carolini super bonis in Poczernicz,⁶⁾ Draholczic et aliis bonis. Habetur eius autographum alibi. Anno 1367.⁷⁾
2. Instrumentum, quo sibi collegium Carolinum vindicavit iudicatum in villa Drahelezic. 1409.⁸⁾
3. Liberatio cuiusdam curiae in Drahelezic ad Carolinum spectantis a censu annuo 1 sexag., qui alias monasterio Breunensi Benedictinorum iuxta Pragam dabatur. Anno 1382.⁹⁾
4. Decisio privatae cuiusdam litis.¹⁰⁾
5. Recognitio debitorum iudicis in Drahelezic respectu cuiusdam Conradi Frey et haeredum eius. Anno 1377.¹¹⁾
6. Eadem ut numero 5.¹²⁾
7. Pronunciatio seu pacta inter iudicem Drahelezic et Conradum generum de haereditate.¹³⁾

a) „ad supremos“ škrtnuto.

1) 1570, aug. 19.; Archiv Nár. musea, odd. A — perg.

2) 1613, aug. 19.; tamže — pap.

3) 1613, jun. 12.; tamže — pap.

4) 1613, jun. 25.; tamže — pap.

5) Drahelezice, Pop. str. 16.

6) Počernice Horní, Pop. str. 245.

7) 1367, nov. 11.; Nováček, č. 2, str. 10.

8) 1409, nov. 15.; Nováček, č. 11, str. 21.

9) 1382, aug. 12.; Nováček, č. 8, str. 17.

10) 1428; Archiv Národního musea, odd. A — pergameny.

11) 1377, nov. 15.; tamže — perg.

12) 1379, mai 21.; tamže — perg..

13) 1381, mart. 25.; tamže — perg.

8. Acta inter eundem iudicem et Conradum Frey de agris et curia.¹⁾
9. Litterae anni 1455 et 1443, in quibus fit conventio de censu dando academicis et quibusdam aliis ex praedio, vendito in pago Drahelczicz.

Professio linguae Graecae sub litera F.

1. Exemplar litterarum Ferdinandi imp. I., quibus mandat, ut universitas pactum faciat cum Pragensibus Antiquae civitatis de Graeco lectore.
2. Exemplum authenticum conventionis inter academiam et senatum Antiquae urbis Pragensis de annua 90 sexag. pensione, danda professori Graecae linguae iuxta foundationem et testamentum doctoris Joannis Frantcz. Assecuratio facta est academis super pagum Szene.²⁾ Anno 1541.³⁾
3. Copia conventionis. Numero 2.⁴⁾
4. Excerptum punctum ex testamento doctoris Joannis de Monte Regali ratione domus dictae Einhorn collegio assignandae pro possessione Graeca.⁵⁾
5. Ad capitaneum Costelecensem ratione pecuniae certae quotannis dandae professori Graeco est exemplar litterarum Ferdinandi archiducis gubernatoris.
6. Litterarum exemplar, quibus monetur capitaneus Kostelicensis ratione solutionis 45 talerorum Boëmicorum m. Colino.
7. Lis academicorum cum m. Colino, Graeco lectore.
8. Transumptum ex tabulis regni de stipendio annuo professoris Graeci 45 sexag.
9. Registra quaedam lacera cum chartulis laceris de lectione linguae Graecae.⁶⁾

Lites collegii Carolini sub litera G.

1. Fasciculus litis varia continens, quam habuit academia cum senatu Antiquae urbis Pragensis ob vocatum in ius^{b)} illegitimum professorem.⁶⁾
2. Nunciatio novi operis seu protestatio rectoris universitatis contra quendam civem collegio vicinum, qui insciis collegiatis in muro collegii rupturas et novas fabricas faciebat. Anno 1387.⁷⁾

a) Slova „Transumptum“ až „Graecae“ psána druhou rukou.

b) Následuje škrtnuté „professorem.“

¹⁾ 1381, mart. 26.; Nováček, č. 7, str. 15.

²⁾ Sázené, Pop. str. 8.

³⁾ 1541, nov. 25.; Archiv Nár. musea — pap.

⁴⁾ A 12/2, pag. 690 (německý překlad).

⁵⁾ 1567, apr. 19.; MU II. 1, n. XCII.

⁶⁾ Cca 1542.; Archiv Nár. musea, odd. „Universita“.

⁷⁾ 1387, jun. 12.; MU II. 1, n. XXII.; A 12/2, pag. 114.

3. Protestatio Sapientiae bedelli, quod nulla ratione velit actione aliqua Carolinum collegium impetere. An. 1378.¹⁾
4. Appellatio m. Ioannis Drsstka contra sententiam et excommunicationem rectoris universitatis propter cessionem cuiusdam domus, in qua bedellus Sapientia et iurisconsulti aliquando habitarunt, ad archiepiscopum Ioannem tanquam academiae cancellarium. An. 1372.²⁾
5. Citatio m. Matthiae, decani universitatis, ad reddendum testimonium academicis.³⁾
6. Ad citationem academicorum responsio cuiusdam plebami.
7. Bina exemplaria obiectionum collegii Carolini contra m. Lupum, decanum Omnium SS., quod decanatum et canonicatum simul haberet contra privilegia academiae.⁴⁾

Miscellanea Carolini sub litera H.

1. Literae senatus Antiquae urbis [Pragensis], quibus is testatur de certis quibusdam redditibus Carolini ex censu pagorum Colodie⁵⁾, Paczow⁶⁾, Zaluzian⁷⁾, et Ninonicz.⁸⁾ Anno 1431.⁹⁾
2. Instrumentum notarii publici, quo Caroli IV. quoddam decretum de villa Trezus¹⁰⁾ publicatur.¹¹⁾
3. Fasciculus, continens variorum privilegiorum academiae Carolinae exemplaria.
4. Copia litterarum, quibus Ferdinandus monet Antiquae urbis [Pragensis] senatum, ut privilegiis suis uti permittat academicos.¹²⁾
5. Mandatum Ferdinandi I. imp. ad academicos de privilegiis et statutis academiae Carolinae commissariis caesaris exhibendis. An. 1545.¹³⁾
6. Literae academicorum ad Ferdinandum I. imp., quibus se excusant circa quoddam edictum¹⁴⁾
7. Quitantia quorundam fratrum duorum de Augezd, qua sibi circa deolutionem hereditatis cuiusdam fatentur a collegiatis Carolini satisfactum. An. 1467.

¹⁾ 1378, apr. 3.; A 12/2, pag. 112; Nováček, č. 6, str. 14.

²⁾ 1372, mart. 1.; MU II. 1, n. XI.

³⁾ 1510, oct. 10.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

⁴⁾ 1410, MU II. 1, n. LX.

⁵⁾ Koloděje, Pop. str. 235.

⁶⁾ Pacov, Pop. str. 235.

⁷⁾ Zalužany, Pop. str. 111.

⁸⁾ Jínonice, Pop. str. 15.

⁹⁾ 1431, jan. 6.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

¹⁰⁾ Čtrtúsy blíže Počernic (W. W. Tomek, Děje university pražské I., str. 48).

¹¹⁾ 1376, jan. 16.; A 12/1, pag. 93; Nováček č. 5, str. 13.

¹²⁾ 1541, mai 26.; A 12/1, pag. 213.

¹³⁾ 1545; Archiv Nár. musea — pap.

¹⁴⁾ 1547, jun. 22.; A 12/2, pag. 123 tamže — pap.

8. Quitantia cuiusdam Hamburgensis canonici de recepto a collegiatis Carolini debito censu ex bonis eorum. 1416.¹⁾
9. Quitantia, qua quittat facultas rectorem universitatis de persolutis 4 sexag. facultati. 1402.²⁾
10. Quitantia cuiusdam Annae de Mirowicz de filii sui deposito a collegiatis Carolini recepto. Anno 1472.³⁾
11. Formula professionis fidei adhibenda in promotionibus ad gradus literarios.⁴⁾
12. Instrumentum de rotulis obscurum.
13. Index librorum collegii Carolini.
14. Conventio cum capitulo Pragensis arcis de quibusdam campis et pratis, quos sibi capitulum usurpabat in pago Nebuzic.⁵⁾ 1605.
15. Instructio ab imper. Rudolpho pro consistorio inferiori Pragensi.⁶⁾
16. Universitatis Carolinae supplicatio et declaratio pro immunitate de non mittendis militibus.^{a)} ⁷⁾

Collegium nationis Boëmicæ sub litera J.

Nota. Cum nullae reperiantur literae foundationis huius collegii, collocantur sub ista litera J. pagi et census ad praefatum collegium pertinentes.

Bubny.⁸⁾

1. Litterae de censu dando ab incolis Bubnensibus academicis.⁹⁾
2. Conventio de fundo Bubnensi.
3. Copia literarum, quibus collegium nationis Boëmicæ exigit censum retentum ex Bubny.¹⁰⁾

Dieczany.¹¹⁾

4. Aestimatio agrorum in Dieczan et Semcze.¹²⁾
5. Pacta quaedam circa rivum et deductionem illius aquae in pago Dieczany.
6. Copia eiusdem pacti.

a) Slova „Conventio“ až „militibus“ psána druhou rukou.

¹⁾ 1416, jul. 11.; tamže — perg.

²⁾ 1402, apr. 26.; MU II. 1, n. LI.

³⁾ 1472, jul. 24.; Archiv Nár. musea, odd. A — perg.

⁴⁾ 1569, nov. 13.; A 12/2, pag. 126.

⁵⁾ Nebušice, Pop. str. 13.

⁶⁾ 1605, oct. 12.; A 12/1, pag. 232.

⁷⁾ 1601, aug. 27.; Archiv Nár. musea — pap.

⁸⁾ Bubny, Pop. str. 13.

⁹⁾ 1467, sept. 26.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

¹⁰⁾ 1450; tamže — pap.

¹¹⁾ Děčany, Pop. str. 46.

¹²⁾ Semeč, Pop. str. 46. — Cca 1500; Archiv nár. musea — pap.

S e m c z e.

7. Semcze pagus a Ladislao rege cuidam datus, tandem collegio nationis Boëmicæ transcriptus; non habetur autographum.

K o z m i c z e.¹⁾

8. Resignatio procurationis in Kozmicz et ratio census.
9. Quitantia directoris collegii nationis Boëmicæ super censu 10 sexag. accepto ex taberna pagi Kozmicz. 1608.
10. Litis quaedam circa agros in Kozmicz.
11. De decimis dandis ex Kozmicz parochio in Hrob.²⁾
12. De homicidio quodam facto in Kozmicz.

S w i n c z a n y.³⁾

13. Census in pago Swinczany, fundatus pro uno alendo studioso, subdito fundatoris.
14. Lis de retentis 36 sexag. annui census ex Swinczany.

O b e t o w i c z e.⁴⁾

15. Census ex pago Obetowicze et alia quaedam eo spectantia.⁵⁾

H o s t a u n .⁶⁾

16. Quaedam de censu 2 sexag. in Hostaun.

Collegium Apostolorum seu Laudae sub litera K.

1. Testamentum Matthiae de Chlumczian, quo pro collegio Apostolorum seu Laudae legat suam domum iuxta Bethleem in acie positam cum suis omnibus pertinentiis liberam ab omnibus exactionibus; cui et bibliothecam adiungit certis conditionibus. Anno 1451.
2. Copia eiusdem testamenti.
3. Senatus Antiquae urbis Pragensis domum pro collegio Apostolorum emptam a Matthia de Chlumczian liberam facit ab omnibus bernis et exactionibus. 1450.
4. Confirmatio regis Georgii literarum senatus Antiquae urbis Pragensibus[!], quibus liberam facit domum pro collegio Apostolorum a Matthia de Chlumczian emptam^{a)} ab omnibus exactionibus ad instantiam Victorini, sui filii, cui et reliquis fratribus eorumque heredibus huius collegii protectorum[!] assignatur. Anno 1469.

a) Následuje škrtnuté „liberam“.

¹⁾ Kozmice, Pop. str. 298.

²⁾ Hroby, Pop. str. 298.

³⁾ Svinčany, Pop. str. 165.

⁴⁾ Obědovice, Pop. str. 115.

⁵⁾ J. Gebauer, Sbirka originálů a aktů různé provenience (Zprávy zemského archivu království Českého II. v Praze 1908), str. 68, č. 67 ze dne 1. října 1519.

⁶⁾ Hostouň, Pop. str. 13.

5. Sigismundus imp. oppignorat pagum Smolnicze¹⁾ dictum Matthiae de Chlumczian pro 700 sexag. Pragensibus cum omnibus iuribus, piscinis, silvis, quae bona tenebitur tum, vel praefatus de Chlumczian vel quicumque vigore praesentium ea possederit, regibus Boëmia restitueret, ubi illi 700 sexag. fuerunt persolutae. An. 1436.²⁾
6. Litterae Sigismundi imp., quibus refert oppignorationem pagi Smolnicze³⁾ factam Matthiae de Chlumczian et monet omnes officiales, ne ulla ratione praedictum de Chlumczian in illis bonis et iuribus molestent. Anno 1437.
7. Copia litterarum sub N. 6, litera K.
8. Litterae senatus Lunensis referentes suum pactum cum Matthia de Chlumczian, cuius vi mediam partem fructuum et reddituum ex Smolnice sibi usurpare debent senatus et communitas Lunensis, alteram vero partem praefatus de Chlumczian sive quicumque illius ius habuerit. Anno 1443.
9. Copia litterarum Georgii regis, quibus Lunensi senatui civibusque donat totum pagum Smolnicze hac conditione, ut annuatim collegio apostolorum deponant 14 sexag. grossorum.⁴⁾

Meczirze sub litera L.

1. Testamentum Joannis Ziz, civis Pragensis, quo legat collegio Apostolorum sua omnia bona in pago Meczirzy⁵⁾ constituta. Anno 1505.⁶⁾
2. Joannes Brzezensky cedit censu 8 sexag. Misniacarum et 2 grossorum in pago Meczirzy Henrico Horinovi, avunculo suo. Anno 1492. Hic pagus est inscriptus urbario.^{a)}

Collegium S. Wenceslai sub litera M.

1. Bulla regis Wenceslai super collegio ab eo fundato, quod ab omnibus contributionibus eximitur.⁷⁾

Nota. De pagis Daubek⁸⁾, Wedlicze⁹⁾, Radkow¹⁰⁾ nihil invenitur.

a) Slova „Hic“, až „urbario“ psána druhou rukou.

1) Smolnice, Pop. str. 5.

2) 1436, oct. 29.; A 12/1, pag. 156, 167. — Vidimus Starého města Pražského z 2. prosince 1441 v archivu Nár. musea, odd. A — pergameny.

3) Smolnice, Pop. str. 5.

4) 1467; A 12/1, pag. 178.

5) Měčiče, Pop. str. 79.

6) 1505, mart. 19.; MU II. 1, n. XC; A 12/1, pag. 121.

7) 1399, jan. 30.; MU II. 1, n. XLVI; A 12/1, pag. 126.

8) Doubek, Pop. str. 238.

9) Vedlice, Pop. str. 71.

10) Radkov, Pop. str. 281.

Collegium Omnium SS., alias Angelicum, sub litera N.

Nota. Privilegium regis Wenceslai super collegium Angelicum non reperitur.

1. Litterae praepositi et totius capituli collegii Omnium SS. super venditione 5 laneorum certis rusticis in pago Twriscicz¹⁾ cum onere certi annui census per singulos. Anno 1378.²⁾
2. Bulla Wladislai, qua collegio Omnium SS. in Antiqua Praga potestatem facit redimendi bona a collegio alienata. Anno 1501.³⁾
3. Litterae Ferdinandi archiducis, Boëmia gubernatoris, ad rectorem et collegiatos universitatis, quibus mandatur, ut Joannem Místopolum administratorem a possessione et ingressu collegii Omnium SS. ne impediatur. Anno 1548.⁴⁾
- 4.^{a)} Bina exemplaria litterarum; in primis literis habetur, quo modo duo magistri tempore suae praepositurae circa eventus villarum nihil annotaverint. Alterae sunt supplices, ut archidux consentiat in electionem m. Wodnianii sacerdotis in praepositum collegii Omnium SS.⁵⁾

Nota. De pago Twrscice⁶⁾ nihil invenitur.

Collegium Nazareth sub litera O.

1. Litterae Wladislai regis super 20 sexag. ex camera pensione pro collegio Nazareth et pro ecclesiaste in Bethleem.
2. Instrumentum publicum, quo attribuitur domus Crucis institoris pro collegio Nazareth.
3. Quitantia abbatis Aulae Regiae de receptis a collegio Nazareth 6 bibliorum tomis, quos in arce Carlstein religiosi eius caenobii in disturbio anni 1419 securitatis causa collocarant. An. 1447.⁷⁾
4. Quitantia soluti census a collegio Nazareth.

Nota. Pagi huius collegii Postrzezín,⁸⁾ Tataunowicze,⁹⁾ Czakow¹⁰⁾ nihil hic habent, Bastka¹¹⁾ vero reperitur num. 1 littera O.

a) Následuje přeškrtnuté „Litterae Blasii Lupi, decani Omnium SS., testimoniales potestatem canonicatus.“

1) Tvršice, Pop. str. 25.

2) 1378, nov. 25.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

3) 1501, jan. 29.; MU II. 1, n. LXXXVIII; A 12/1, pag. 194.

4) 1548, oct. 17.; A 12/1, pag. 216; Archiv Nár. musea — pap.

5) Cca 1498; tamže — pap. (výpis z desk zemských).

6) Tvršice, Pop. str. 25.

7) 1447, aug. 18.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

8) Postřižín, Pop. str. 10.

9) Tatounovice, Pop. str. 246.

10) Čakov, Pop. str. 227.

11) Baštěk Bašt Malý, Pop. str. 242.

Collegium reginae Hedwigis sub litera P.

1. Erectio collegii reginae Poloniae, ad quam Wenceslai caesaris et Hedwigis reginae diplomata respiciunt. Anno 1411.¹⁾
2. Maiestales Wenceslai imp. insertae alio loco maiestalibus Hedwigis, reginae Poloniae. Anno 1397.²⁾
3. Hedwigis, regina Poloniae, ex consensu Wenceslai, regis Boëmiae, locat procuraciones pro emenda domo et censibus 200 sexag. pro alendis in theologia aliquot Lithuanis. An. 1397. Insertae sunt literae consensus regis Wenceslai.³⁾
4. Instrumentum publicum, quo refertur et approbatur dispositio Crucis institoris circa collegium 12 pauperum Hedwigis, reginae Poloniae, sumptibus erectum tum in domo Hierusalem dicta constitutum, cuius census est 48 sexag., qui census quoties 4 sexag. augebitur, toties etiam persona collegio accedet. Praeesse huic collegio debet magister quispiam, cui separatim assignantur 8 sexag. hac tamen conditione, si litem aliquam collegium non habuerit, alias illae 8 sexag. in litis necessariae sunt impendendae. Ius patronatus obtinet dictus Crux cum suo filio, quibus mortuus devolvitur ad praedicatorem in Bethleem, in qua capella certis anni diebus praedicti pauperes vespere et sacra cantare debebunt. Ultimo continentur quaedam statuta et collegialibus proposita. An. 1411.⁴⁾
5. Liber ex membrana statuta eiusdem collegii continens et reliqua quaerantur inter statuta reliquorum collegiorum.⁵⁾

Nota. De pago Krymlov⁶⁾ nihil esse.

Variae^{b)} literae sub literis AA.

1. Venditio duorum macellorum cuidam Przibiconi iudici. 1401.⁶⁾
2. Literae super solutionem cuiusdam census duarum sexag. et mediae amissae, illae a capitulo Wissegradensi annullatae, hic autem insertae de novo confirmantur. 1412.⁷⁾
3. Literae venditionis domus cuiusdam ad templum seti Andreae Praegae factae per quendam Pesslinum Harrer Fritzkoni de Aeagra. 1365.⁸⁾

a) Slova „Liber“ až „collegiorum“ psána třetí rukou.

b) Odtud píše vše již druhá ruka.

¹⁾ 1411, apr. 29.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

²⁾ 1397, jul. 20.; MU II. 1, n. XLI.; A 12/1, pag. 121.

³⁾ 1397, nov. 10.; MU II. 1, n. XLII.; A 12/1, pag. 331.

⁴⁾ 1411, apr. 29.; MU II. 1, n. LXI.; A 12/1, pag. 428.

⁵⁾ Krymlov, Pop. str. 220.

⁶⁾ 1401, jun. 11.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

⁷⁾ 1412, mart. 12.; tamže — perg.

⁸⁾ 1365, mai 10.; tamže — perg.

4. Reversales et protestatio cuiusdam civis Nürnbergensis, habiti in carceribus, de non facienda ultione. 1416.¹⁾
5. Literae August. Luciani, episcopi Santuriensis, super proscriptione quadam. 1484.²⁾
6. Literae de censu annuo perducendo 2 sexag. ex domo quadam Bartholomaei cuidam Matthiae. 1413.³⁾
7. Censu 1 sexag. ex domo Henczlikonis fistulatoris cuidam Cunssoni. 1400.⁴⁾
8. Bulla regis Wenceslai super venditione macellorum,^{a)} quae devoluta sunt ad regem praefatum. 1399.⁵⁾
9. Testamentum, quo haeredem facit quaedam civis Pragensis virginem quandam Margaretham de Ostre ex Asse. 1434.⁶⁾
10. Literae obligatoriae de debito persolvendo 25 sexag. quibusdam civibus Pragensibus a magistro vinearum. 1380[?].⁷⁾
11. Bulla immunitatis et libertatis super bona cuiusdam Wenceslai^{b)} de Mnich,^{c)} data a rege Wenceslao. 1405.⁸⁾
12. Censu diuturnus^{d)} 1 sexag., solvendus a quodam Frantz sutore Pragensi aliis quibusdam civibus Pragensibus 1389.⁹⁾
13. Decisio cuiusdam litis de muro quodam domus prope Bethleem Praegae. 1414.¹⁰⁾
14. Literae venditionis cuiusdam agri, factae a Wankone cuidam Krztie- noni certis tamen dandis pensionibus annuatim et perpetue 1444.¹¹⁾
15. Literae emancipationis m. Gasparis Ambrosii Hostieczki. 1607.¹²⁾
16. Literae natalium Gasparis Kowarz ex oppido Hosutki. 1603.¹³⁾
17. Bulla regis Wenceslai, qua datur potestas Hrubtzio Schönanger aedificandi duo macella sine ullo censu. 1386.¹⁴⁾

a) Následuje škrtnuté 1399.

b) Škrtnuto, vedle dodatečně jinou rukou připsáno „Nicolai“.

c) Následuje škrtnuté „facta“.

d) Následuje škrtnuté „solvendus“.

¹⁾ 1416, jan. 23.; Archiv Nár. musea, odd. A — perg.

²⁾ 1484, apr. 26.; MU II. 1, n. LXXXVII.

³⁾ 1413, mai 19.; Archiv. Nár. musea, odd. A — pergameny.

⁴⁾ 1400, dec. 2.; tamže — perg.

⁵⁾ 1399, mart. 13.; tamže — perg.

⁶⁾ 1434, sept. 3.; tamže — perg.

⁷⁾ 1389, febr. 23.; tamže — perg.

⁸⁾ 1405, oct. 1.; tamže — perg.

⁹⁾ 1389, mai 26.; tamže — perg.

¹⁰⁾ 1414, sept. 17.; tamže — perg.

¹¹⁾ 1444, jun. 6.; tamže — perg.

¹²⁾ 1607, mai 21.; tamže — perg.

¹³⁾ 1603, febr. 17.; tamže — perg.

¹⁴⁾ 1386, mai 2.; tamže — perg.

18. Literae emancipationis m. Martini Bacchaczek post acceptum gradum magisterii. A. 1590.¹⁾
19. Super censum annum assecuratio domino m. Martino Cussoni per Marssum Dominicum Sram 4 sexag. grossorum Bohemicorum ex domo sua. A^o. 1414.²⁾
20. Litterae natalium cuiusdam Georgii de Mezricz. 1599 [!].³⁾
21. Cautio debiti privatorum civium Parvae civitatis Pragensis 25 sexag. 1388.⁴⁾
22. Literae emancipationis m. Joannis Kormautt. 1585.⁵⁾
23. Literae natalium Procopii Piuoncae. 1604.⁶⁾
24. Testamentum et legatio dominae Margarethae Wolffingae, facta cuidam Jacobo, capellano de Caplitz. A^o. 1391.⁷⁾
25. Oppignoratio libri, qui dicitur Repertorium Berchorii. 1420.⁸⁾
26. De Martino Macheropoeo a Lipsia intercessoriae pro consequenda conditione, scriptae a domino Opperstorffio ad academiae rectorem.⁹⁾
27. Testamentum Procopii, plebani Planensis, cuius exemtores ordinantur academici officiales. 1483.¹⁰⁾
28. Literae citativae^{a)} urbis Neostadensis in Austria super cuiusdam medici defuncti testamento^{b)} et filia eiusdem. ^{b)} A^o. 1584.
29. Quitancia iudicis oppidi Brandeis de 20 sexag. acceptis iam et sibi persolutis a coniugibus duobus et praeposito Maioris collegii Pragae. Anno 1579.
30. Instrumentum et testificatio cuiusdam notarii Pragensis super licentia papali et bulla data cuidam^{c)} Joanni ad quaedam officia. A^o. 1397.¹¹⁾
31. Ferdinandus imperator bona duorum monasteriorum Carthusiensium et Cisterciensium donat et assignat Pragensibus civitatibus.
32. Literae ad rectorem academiae de quodam testamento muniendo autoritate Chrudimensium.
33. Literae decani et capituli Wissegradensis expostulatoriae de quodam censu super altare s. Petri ibidem.
34. Lis dirimitur de quodam censu privatorum.

a) Následuje škrtnuté „super“.

b) Připsáno dodatečně touž rukou.

c) Následuje škrtnuté „data cuidam“.

¹⁾ 1590, febr. 24.; Archiv Nár. musea, odd. A — perg.

²⁾ 1414, mart. 8.; tamže — perg.

³⁾ 1509, nov. 27.; tamže — perg.

⁴⁾ 1388, jan. 22.; tamže — perg.

⁵⁾ 1585, nov. 21.; tamže — perg.

⁶⁾ 1604, febr. 2.; tamže — perg.

⁷⁾ 1391, dec. 23.; tamže — perg.

⁸⁾ 1420, nov. 28.; tamže — perg.

⁹⁾ 1407, apr. 20.; tamže — perg.

¹⁰⁾ 1483, aug. 28.; A 12/1, pag. 118.

¹¹⁾ 1397, oct. 25.; Archiv. Nár. musea, odd. A — pergameny.

35. De censu cuiusdam privati.¹⁾
36. Quitancia super persolutis pecuniis privatis.

Sacellum Betlehem. Litera X.a)

1. Literae traditionis sacelli Betlehem, factae per academicos dominis statibus sectae piccharditarum praedicante Cyro. Anno 1612.²⁾
2. Literae duorum regentum cum autoritate Pragensis civitatis, quibus restituuntur duae vineae et quaedam alia sacello Betlehem daturque potestas repetendi omnia, quae erant quorumque modo amissa bona. A^o. 1442.³⁾
3. Fundatio^{b)} capellae Betlehem et census annuus ac perpetuus 9 sexag. ex villa Przirow⁴⁾ pertinente ad Pardubitz aut ex bonis aliis circa Pardubitz^{c)}. Vult ibi fundator, ut Bohemicae ibi fiant conciones temporibus alias consuetis, ius patronatus relinquitur academiae Carolinae etc., quae ibidem ponuntur. Fundator est Joannes de Mülheim. A. 1391.
4. Electio praedicatoris et assignatio pro eodem reddituum annuorum 9 sexag. per Joannem de Mülheim fundatorem et haeredes in perpetuum solvendorum ex pago seu villa Przierow²⁾ vel ex aliis bonis ad Pardubitz et diversis villis. 1391.⁵⁾
5. Definitio et decisio cuiusdam litis de censu 3 sexag. pro sacello Betlehem. A^o. 1413.⁶⁾
6. De censu 5 sexag. pro sacello Betlehem super villa Branik.⁷⁾ 1420.⁸⁾
7. Literae donationis et conventionis super area domini Crux, quam dedit pro aedificio Betlehem et quae sibi suisque reservet iura.⁹⁾
8. Bulla et confirmatio super fundatione et sacello Betlehem Gregorii XII.¹⁰⁾
9. Datur potestas a fundatore domino Cruce, ut aedificet altare in Betlehem et alat unum praedicatorem ibidem. 1391.¹¹⁾
10. Bulla indulgentiarum vicarii archiepiscopi Pragensis, qua concedit

a) Následuje škrtnuté „Varia circa traditionem academiae. Litera S“.

b) Následuje škrtnuté „villae“.

c) Slova „aut“ až „Pardubitz“ připsána později touže rukou.

¹⁾ 1445, jul. 5.; tamže — perg.

²⁾ 1612, mart. 7.; ruk. archivu Nár. musea, f. 190 — universita, fol. 165 pv—169 pv.

³⁾ 1442, sept. 19.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

⁴⁾ Pferov; Pop. str. 240.

⁵⁾ 1391, mai 24.; MU II. 1, n. XXV.; A 12/1, pag. 398.

⁶⁾ 1413, mart. 1.; MU II. 1, n. LXV.; A 12/1, pag. 443.

⁷⁾ Branik; Pop. str. 244.

⁸⁾ 1420, mart. 6.; Archiv Národního musea, odd. A — pergameny; A 12/1, pag. 455.

⁹⁾ 1391, mai 22.; A 12/1, pag. 412.

¹⁰⁾ 1408, mai 15.; MU II. 1, n. LVIII.; A 12/1, p. 62.

¹¹⁾ 1391, jul. 8.; MU II. 1, n. XXVIII.; A 12/1, p. 416.

- singulis diebus visitantibus sacellum Betlehem unumque Pater et Ave ibidem orantibus XL dierum indulgentias. 1394.¹⁾
12. Census auctus 8 sexag. pro altari s. Margarethae in Betlehem per dominum Crucem institorem. 1396.²⁾
 13. Wenceslaus rex ratam habet donationem areae pro templo extruendo Betlehem et aedificio praedicatoris, factam a Cruce cive Pragensi. 1391.³⁾
 14. Bulla confirmationis Wenceslai regis super fundacione Betlehem. 1391.⁴⁾ NB. Et est haec bulla denuo inscripta in tabulas regni anno 1547.
 15. Testimonium et autoritas civium Pragensium super area Betlehemitica. 1392.⁵⁾
 16. Confirmatio et bulla archiepiscopi Pragensis super fundacione capellae Betlehemiticae. 1391.⁶⁾
 17. Investitura praedicatoris in Betlehem. Ao. 1402.⁷⁾
 18. Census unius et mediae sexag. perpetuus cum.⁸⁾
 18. Census annuus ex molendino sub domo cuiusdam balneatoris, dandus pro clericis Betlehemiticis. A. 1401.⁹⁾
 19. Investitura sacerdotis in Betlehem 1391.⁹⁾
 20. Instrumentum publicum, quo refertur arbitri inter plebanum ss. Philippi et Jacobi et procuratorem capellae Betlehem pronunciacio de proventibus quibusdam ab utroque participandis. A. 1403.¹⁰⁾
 21. Instrumentum pro donacione domus domini Crucis ad capellam Betlehemiticam. Ao. 1401.
 22. Literae antiquae, descriptae denuo ao. 1595 ex tabulis regni, de annuo et perpetuo censu 6 sexag. dando capellano in Betlehem.
 23. Conventio transcriptum ex tabulis regni cum capitulo Pragensi de quibusdam campis et pratis, quae sibi usurpabat capitulum Pragense. Anno 1605.^{b)}
 23. Instrumentum seu copia literarum regis Bohemiae super fundacione capellae Betlehem. 1401.¹¹⁾
 24. Varias actiones, supplicationes etc. supra Betlehem inter et ad do-

a) Slova „Census“ až „cum“ škrtnuta.

b) Slova „Conventionis“ až „1605“ škrtnuta.

¹⁾ 1394, oct. 25.; MU II. 1, n. XXXIV.; A 12/1, p. 319.

²⁾ 1396, jan. 8.; MU II. 1, n. XXXV.; A 12/1, p. 420.

³⁾ 1391, sept. 2.; MU II. 1, n. XXIX.; A 12/1, p. 107.

⁴⁾ 1391, sept. 13.; MU II. 1, n. XXX.; A 12/1, p. 110.

⁵⁾ 1392, jul. 6.; MU II. 1, n. XXXII.; A 12/1, pag. 418.

⁶⁾ 1391, jun. 27.; MU II. 1, n. XXVI.; A 12/1, pag. 384.

⁷⁾ 1402, mart. 14.; MU II. 1, n. L.; A 12/1, pag. 410.

⁸⁾ 1401, jan. 3.; MU II. 1, n. XLVIII.; A 12/1, pag. 321.

⁹⁾ 1391, jul. 5.; MU II. 1, n. XXVII.

¹⁰⁾ 1403, apr. 1.; MU II.; 1, n. LII.

¹¹⁾ 1401, mart. 12.; MU II. 1, n. XLIX.

- minos magistros academiae, dominos proceres regni et cives Pragenses etc. circa annos 1572 etc., 1594 etc.
25. Confirmationes super praedicatoribus introductis in Betlehem. 1590.
 26. Petunt academici executionem cuiusdam testamenti nomine capellae Betlehem. Ao. 1607.
 27. Exemplar literarum fundacionis capellae Betlehem scriptarum 1391.^{a)}
 28. Quitancia, in qua fatetur Martinus Kautsky se accepisse 200 sexag. ab academicis pro reficiendis tectis Betlehem; vult reddere rationem, sed videtur nondum fecisse. 1609.
 29. Conventio inter academicos et Cyrum calvinistam de Betlehemitica capella. 1609.¹⁾
 30. Duo inventaria seu indices rerum, quae inveniebantur in Betlehem. Anno 1590 et 1594.²⁾
 31. Proventus antiqui capellae Betlehem.
 32. Quitanciae variae de Betlehem.
 33. Registrum Adami Daczicky, ubi collegio Carolino unum scyphum argenteum, sacello Betlehem 10 sexag. et quaedam alia legat.

Sacellum Corporis Christi. Lit. V.

1. Literae fundacionis cum 40 sigillis sacelli in honorem Corporis Christi, B. V. et ss. Felicis et Adacti et ad servandas sanas illas reliquias, factae per quosdam Jessco Oczass de Zasada, Zdimirus[!] de Sedlce, Buzek de Herolticz, principales capitaneos fraternitatis societatis cum signo circuli et malleo pendente in medio suo et totius societatis nomine, disponentes pro tribus ministris seu sacerdotibus ibidem censum, sed in aliis forte literis numerus additur. 1382.³⁾
2. Bulla Bonifacii IX. papae, qua confirmatur fundacio sacelli Corporis Christi; quarta pars donationum et offertorii ad ulteriorem litem decisionem parochi conceditur etc.⁴⁾
3. Bulla Bonifacii papae de indulgentiis trium annorum et totidem quadragesimarum, quas concedit visitantibus certis temporibus capellam Corporis Christi.⁵⁾
4. Bulla Bonifacii declaratoria, qua vult, ut donacionis factae sacello Corporis Christi tam tres partes quam etiam quarta pars (quamvis eam rectori praedictae capellae seu parochi in aliis ad tempus conceperit) soli fabricae augendae et conservandae capiatur et servetur.⁶⁾

a) Na okraji třetí rukou připsáno: „Extat in libro in folio inscriptum.“

¹⁾ 1609, dec. 4.; ruk. archivu Nár. musea v Praze, f. 190 — universita, f. 261 pv—262 pv.

²⁾ 1590, oct. 25.; A 12/2, pag. 137.

³⁾ 1382, apr. 1.; MU II. 1, XIV.; A 12/1, pag. 357.

⁴⁾ 1397, jan. 22.; MU II. 1, n. XXXVIII.; A 12/1, pag. 45.

⁵⁾ 1397, nov. 11.; MU II. 1, n. XLIII.; A 12/1, pag. 55.

⁶⁾ 1397, dec. 9.; MU II. 1, n. XLIV.; A 12/1, pag. 57.

5. Census quidam pendendus rectori capellae Corporis Christi a cive quodam Pragensi. 1394.¹⁾
6. Instrumentum notarii, quo testatur parochum capellae Corporis Christi recusasse recipere quartam partem oblationum. 1400.²⁾
7. Instrumentum et testimonium notarii de non accepta quarta parte offertorii in capella Corporis Christi a plebano. 1494.³⁾
8. Ordinationes quaedam seu puncta pro sacello Corporis Christi, scripta per magistros universitatis.⁴⁾
9. Instrumentum testificationis notarii super fundatione et reliquiis sacelli Corporis Christi.
10. Literae plebani, quibus testatur se accepisse 4 sexag. a rectore studii Pragensis pro^{a)} administratione unius anni in sacello Corporis Christi. Ao. 1603.
11. Testantur tabulae regni de censu solvendo annuo 5 sexag. ex villa pagi Dieczany⁵⁾ ad collegium Carolinum pro plebano Corporis Christi. Ao. 1465⁶⁾ b)
12. Instrumentum notarii, testans sacellum Corporis Christi tradi legitime collegio Carolino cum omnibus accidentibus. 1403.⁷⁾
13. Veteres quaedam et lacerae valde chartulae, ex quibus tamen utcumque colligere licet census annuos ex certis locis pro capella Corporis Christi.⁸⁾
14. Assecurantur academici de capella Corporis Christi. Ao. 1616.^{c)}
15. Bulla Wenceslai regis, qua potestas fit collegiatis universitatis coëmendi census pro beneficiis in capella Corporis Christi erigendis. In quibus beneficiis rex sibi ius patronatus reservat. Ao. 1406.⁹⁾

Varia de Joanne Huss et eius haeresi. Lit. Z.

1. Instrumentum publicum protestationis Huss coram rectore et collegiatis academiae anno 1411 confectum; inserta verbatim scheda, quam coram iisdem legit.¹⁰⁾

a) Následuje skřtnuté „nomine“.

b) Jinou rukou na okraji připsáno: „habetur in tabulis regni“.

c) Na okraji jinou rukou připsáno: „habetur in libro cautionum inscriptum.“

1) 1394, jun. 27.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

2) Správné 1403, oct. 28.; MU II. 1, n. LIV.; A 12/2, pag. 109.

3) A 12/1, pag. 364 s datem 1399, mart. 15.

4) A 12/2, pag. 140 bez udání dne i roku.

5) V A 12/1, pag. 380 Svinčany (Pop. str. 165) místo Děčany (Pop. str. 46).

6) Archiv Nár. Musea — pap. — A 12/1, pag. 380 s datem 1490, febr. 23; datum vkladu

do desk 1509, jan. 11.

7) 1403, jun. 28.; MU II. 1, n. LIII.; A 12/1, p. 368 et 373 (opsáno dvakráte, asi dva originály).

8) 1407—1413; Nováček, č. 13, str. 27.

9) 1406, oct. 8.; MU II. 1, n. LVI.; A 12/1, pag. 133

10) 1411, sept. 1.; MU II. 1, n. LXIV.; A 12/1, pag. 643.

2. N. B. Publicum universitatis Carolinae pro usu utriusque speciei introducendo ac firmando monumentum, quo sine dubio in praeeptis acti sunt missi Bohemi etc. Anno. 1417.¹⁾
3. Instrumentum publicum, quo refertur conclusio academicorum de non comburendis libris Wickleffi, facta anno 1410 ad instantiam procuratoris Hussii. Anno. 1414.²⁾
4. Instrumentum publicum, quo refertur protestatio in ab archiepiscopo Pragensi prohibita m. Matthiae. 1408.³⁾
5. Instrumentum, quo promittunt nomine universitatis ac Joannis Huss et archiepiscopi Sbinconis etc.
6. Instrumentum, quo promittunt nomine universitatis, Joannis Huss, archiepiscopi Sbinconis etc. fore se contentos^{a)} iudicio arbitratorum, quod latum est super dissidiis Hussii et cleri omni appellatione postposita. Anno 1411.⁴⁾
7. Litterae baronum et nobilium Bohemiae ad barones et nobiles Bohemos Constantiae in concilio cum Sigismundo imperatore constitutos, quibus expostulant de violata Hussio fide salvi conductus et de eiusdem incarceratione petuntque ipsum opera popularium suorum liberorum. Anno 1415.⁵⁾
8. Dispensatio Gregorii papae pro Georgio Blattnensi, ante Hussitae[!] nunc vero reverso, et ordines petente. Anno M. D. LXXIX.
9. Testimonium burgravii Pragensis et aliorum dominorum, quo et nunciant Sigismundo imperatori Conradum archiepiscopum in suo consensu dixisse nullius haeresis reum esse Huss; rogantque, ut imperator procuret Hussio facultatem sua exponendi.⁶⁾
10. Pronunciatio seu sententia principum de controversia inter archiepiscopum et rectorem ac Hussium, magistrum universitatis Pragensis Bohemice. Anno 1411.⁷⁾
11. Instrumentum publicum de libris Wickleffii.⁸⁾
12. Literae pseudopapae Felicis in Basileensi concilio electi, ubi offert suam operam universitati Pragensi pro bono et utili regni Bohemiae. Anno 1441.⁹⁾
13. Synodus Basileensis infecto schismate electum a se Felicem pseu-

a) Následuje skřtnuté „arbi“.

1) 1417, mart. 10.; MU II. 1, n. LXXI.; A 12/1, pag. 668.

2) 1414, sept. 18.; A 12/1, pag. 629.

3) 1408, mai 14.; MU II. 1, n. LVII.; A 12/1, pag. 618.

4) 1411, jul. 8.; MU II. 1, n. LXII.; A 12/1, pag. 634.

5) 1415, mai 12.; MU II. 1, n. LXX.; A 12/1, pag. 661.

6) 1414, oct. 7.; MU II. 1, n. LXIX.; A 12/1, pag. 659.

7) 1411, jul. 6.; MU II. 1, n. LXIII.; A 12/1, pag. 653.

8) 1410, nov. 25.; MU II. 1, n. LIX.; A 12/1, pag. 624.

9) 1441, jun. 25.; MU II. 1, n. LXXX.; A 12/1, pag. 674.

dopapae[!] contra Eugenium IV. intimat et commendat universitati Pragensi. Anno 1441.¹⁾

Investiturae et varia sub lit. Y.

1. Copia literarum archiepiscopi Pragensis, quibus potestatem facit transferendi censum quendam ad altare s. Spiritus et s. Bartholomaei Budnicii ad s. Nicolai pertinentem ex pago quodam in aliam aliquam civitatem vel locum.²⁾
2. Testamentum cuiusdam Hosticonis molendinatoris, quo legat ad diversa monasteria Pragae per 2 sexag. etc. 1388.³⁾
3. Literae decani Wissegradensis, approbantes venditionem domus censualis decanatus Wissegradensis. Census est mediae sexagenae grossorum. 1399.⁴⁾
4. Bietka quaedam promittit debitum 3 sexag. domino Alssoni. 1417.
5. Census annuus in villa Betzowicze⁵⁾ pro altari sanctae Mariae Magdalenaee in castro Pragensi.
6. Promotio m. Galli ad altare s. Mariae Magdalenaee.
7. Indulgentiae adiuvantibus reaedificationem ecclesiae Brixiensis concessae.⁶⁾
8. Promotio m. Cristani ad altare s. Wenceslai ad d. Stephanum. 1393.⁷⁾
9. Testamentum quoddam cuiusdam cuidam.
10. Inquiri vicarius archiepiscopi in mores m. Cristani, antequam beneficium acquirat ad s. Stephanum pro altari.
11. Joanni altariae resignatio villae Bierzowitz⁸⁾ ad altare sanctae Mariae Magdalenaee in castro Pragensi.⁹⁾
12. Literae super altari et commutatione altarium ad d. Stephanum. 1414.¹⁰⁾
13. Literae custodis ecclesiae Wissegradensis, quibus approbat censum quendam mediae sexagenae pertinentem ad ministrum ecclesiae Wissegradensis. 1412.¹¹⁾
14. Literae vicarii archiepiscopi Pragensis de pensione ex altaribus in ecclesia Wissegradensi.
15. Descriptio cuiusdam pulcherrimae crucis, ignotum ubi aut cuius. 1480.

¹⁾ 1441, jun. 24.; MU II. 1, n. LXXIX; A 12/1, pag. 676.

²⁾ 1572, jun. 6.; A 12/1, pag. 299.

³⁾ 1388, mart. 8.; Archiv Národního musea, odd. A — perg.

⁴⁾ 1399, jun. 10.; tamže — perg.

⁵⁾ Beřovice, Pop. str. 7.

⁶⁾ 1517; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

⁷⁾ 1393, mái 21.; tamže — perg.

⁸⁾ Beřovice, Pop. str. 7.

⁹⁾ 1398, jun. 23; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

¹⁰⁾ 1414, mart. 27.; tamže — perg.

¹¹⁾ 1412, sept. 13.; tamže — perg.

16. Literae decani Wissegradensis, quibus ratum facit censum 2 sexag. m. Martino super bona Nicolai de Psinecz.¹⁾
17. Literae,²⁾ quibus a iuratis Kutnensibus confirmatur donatio seu fundatio altaris (Domine, quo vadis?) in Wissegrad 10 sexag. 1399.³⁾
18. Vicarius archiepiscopi inquiri in vitam Joannis de Mülberg, futuri altariae ad d. Stephanum. 1383.
19. Literae Joannis, archiepiscopi Pragensis, quibus confirmat dotationem altaris Omnium SS, in aede s. Castuli, quae est 7 sexag. in obligatione trium missarum singulis hebdomadis. 1375.⁴⁾
20. Instrumentum civium Pragensium de quodam censu unius marcae annuatim monialibus s. Magdalenaee persolvendo.
21. Literae, quibus capitulum Wissegradense ratam facit dotationem altaris s. Petri ibi, quae est 10 sexag. facta a Petro de Peyska.⁵⁾
22. Investitura Joannis clerici ad altare s. Mariae Magdalenaee in ecclesia Pragensi.⁶⁾
23. Literae custodis Wissegradensis, quibus approbat censum quendam mediae sexagenae, pertinentem ad ministrum ecclesiae Wissegradensis. A. 1412.
24. Confirmatio census 3 sexag. in vinea dicta Clin ad altare s. Petri in Wissegrad pertinentis, facta a senatu Antiquae Pragae.
25. Instrumentum super censum 3 sexag. ad ecclesiam s. Aegidii pertinente[!] cum obligatione anniversiorum et missarum. 1408.⁷⁾
26. Publicum instrumentum ad altare s. Wenceslai^{b)} in Wissegrad, ad quod investitus est patriarcha Antiochenus.⁷⁾
27. Bulla Bonifacii pappae de resignatione cuiusdam beneficium ad altare s. Magdalenaee.⁸⁾
28. Appellatio ad sedem apostolicam ab officialis Pragensis sententia definita.⁹⁾
29. Tenor apostolicarum literarum promotionis Nicolai de Prachatitz, clerici Pragensis diecoesis, super beneficiis ecclesiasticis.¹⁰⁾
30. Condiciones, quibus vinea Klyn ad altare s. Petri in Wissegrad pertinet censui permissa.
31. Instrumentum procuratorium resignationis canonicatus capellae Om-

a) Následuje škrtnuté „cen“.

b) Následuje škrtnuté „ad quem“.

¹⁾ 1419, jul. 13.; Archiv Nár. musea, odd. A — perg.

²⁾ 1399, apr. 30.; tamže — perg.

³⁾ 1375, s. d.; tamže — perg.

⁴⁾ 1397, nov. 10.; tamže — perg.

⁵⁾ 1403, jul. 7.; tamže — perg.

⁶⁾ 1408, oct. 28.; tamže — perg.

⁷⁾ 1399, apr. 25.; tamže — perg.

⁸⁾ 1397, apr. 7.; tamže — perg.

⁹⁾ 1418, sept. 7.; tamže — perg.

¹⁰⁾ 1410, dec. 9.; tamže — perg.

- nium SS. a quodam m. Joanne religiosum statum ingresso confectum. 1387.¹⁾
32. Causa super ecclesia parochiali in Lyten²⁾ Pragensis diecoesis et habetur descriptum e tabulis regni et intrmissio cum camerario in Lyten. 1404.³⁾
33. Investitura ad altare^{a)} ad d. Stephanum.
34. Literae missoriae Wenceslai Widemanni.
35. Testimonium Joannis Lorichii Cisterciensis.

Varia circa tradicionem academiae Carolinae
sub litera S.

1. Syngrapha debiti 500 sexag. cuiusdam Joannis de Prosecz, quo debito obligatus est ad solvendum censum annuum rectori universitatis etc. Exscripta ex tabulis regni. Anno 1606.
2. Conventio cum dominis civibus Novae Praeae 1591 de agro ad pagum Michle.
3. Exemplar literarum, quibus imperator confirmat et ratum facit testamento legatam domum a Bartholomaeo Wodnanski collegio Carolino, quae dicitur Stietski. 1596. Habetur exemplar in libro cautionum in folio.^{b)}
4. Consignatio debitorum, quae a quibusdam civitatibus debentur adhuc academiae. Ab anno 1622.
5. Testimonium (vidimus) Kuttensium super quasdam literas academiae veteres.⁴⁾
6. Conventio inter rev. patrem Sidecium et dominum^{c)} Stiasni super villa in pago Drahelezic collegii Carolini. Anno 1623.
7. Supplex libellus ad rectorem academiae Carolo-Ferdinandae.
8. Architectorum et caementariorum Pragensium relatio de domo Nozickowicz ad rectorem etc. academiae. 1619.
9. Confirmatio Corvini, praedicatoris haeretici, pro sacello Corporis Christi, facta per academicos. 1614.
10. Exemplar literarum principis de Lichtenstein, quibus mandat, ut p. rectori Societatis Iesu tradantur inventaria etc. 1622.
11. Syngrapha Callyxti Benedicti.
12. Quitancia academicorum ad s. Aegidium de accepto censu. 1618.
13. Commissio de tradenda academia Societati Iesu, facta per dominum Lichtenstein.

a) Následuje škrtnuté „d. Stephani“.

b) „Habetur“ až „in folio“ připsáno třetí rukou.

c) Následuje škrtnuté „Štiass“.

¹⁾ 1387, aug. 16.; MU II. 1, n. XXI.

²⁾ Liteň, Pop. str. 249.

³⁾ 1404, sept. 20.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

⁴⁾ 1466; Archiv Nár. musea, orig. pap.

14. Literae commissariorum ad Lichtenstein, ubi excusant, quod non^{a)} inquisiverint census collegii Carolini.
15. Relatio et supplicatio cuiusdam dominae Dorotheae super domo collegio Carolino contigua. Olim „u Nožičků“ vocabatur, ut in literis veteribus.
16. Eiusdem feminae petitio, quod in eadem domo aliquam vim (ut ipsa dicit) exercuerit noster oeconomus sive capitaneus.
17. Relatio cuiusdam Ioannis Straka de quodam debito 31 sexag. ad p. Sidecium.
18. Decretum de Lichtenstein, ne equites quidam venire audeant in pagum Michale.
19. Quitancia scribae de acceptis 100 sexag. a statibus Bohemicis super capella Betlehem.^{b)}
19. Supplex libellus^{c)} pupilli, cuiusdam in pago Michle de sua haereditate neglecta.
20. Charta cum sigillo, sed ubi nec ulla litera scripta.
21. Quitancia universitatis de accepto censu ex Nova civitate Pragensi. 1618.
22. Litera quaedam ad patrem Sidecium.

Quitanciae de contributionibus sub litera R.

1. Quitancia super contributionibus ab academia solutis ob 7 homines in districtu Podiebrathensi. Anno 1596-97-98-99-1600-1-2-3.
 2. Quitancia super contributionibus ab academia solutis pro 16 subditis in districtu Litomericensi ab anno 1506 usque ad annum 1607.
 3. Quitancia super contributionibus solutis pro 72 subditis in districtu Kaurimensi. Anno 1595-6 . 7 . 8 . 9—600 . 1 . 2 . 3 . 4.
 4. Quitancia super contributionibus pro 17 subditis in districtu Bechicensi usque ad annum 1606.
 5. Quitancia super contributionibus solutis pro 8 subditis in districtu Ziatecensi usque [ad] annum 1606.
 6. Quitancia super contributionibus solutis pro 8 subditis in districtu Boleslaviensi usque ad annum 1606.
 7. Quitancia super contributionibus ab academia solutis pro 26 subditis in districtu Slanensi usque ad annum 1603.
 8. Quitancia contributionis solitae ab academia usque ad annum 1595.
 9. Quitanciae anni 1598-1604-1603 etc.^{c)}
- Deest^{d)} totum R(egistrum) frustra observatum.
1. Quaedam separationem universitatis concernentia etc.^{e)}

a) Následuje škrtnuté „fecerint“.

b) Slova „Quitancia“ až „Betlehem“ škrtnuta.

c) Celý tento odstavec přeškrtnut až k č. 9.

d) Slova „Deest“ až „observatum“ připsána třetí rukou.

e) Připsáno jinou rukou.

Cautiones super varia. Litera T.

1. Testamentum cuiusdam professoris universitatis Ioannis Matthiae a Sudetis, ubi legat omnia sua cuidam fratri suo Wenceslao Matthiass.¹⁾
2. Transcriptum testamenti domini Wratislai legantis 100 fl. Carolinae 1623.^{a)}
3. Cautio senatus Piscensis super 700 fl.^{b)} academiae.
4. Cautio super 100 florenos academiae debitos ab Anna^{c)} Bohutska ex Aventino 1605. Istud debitum repelli non potest amplius, quia est mortua, haeredes nil habent.^{d)}
5. Cautio super 600 fl.^{e)} a domino Waltero legatis et dominis Piscensibus concessis.
6. Cautio civitatis Wodnanensis super 800 sexag.^{f)} academiae. 1614.
7. Cautio aediuorum et praefectorum templi d. Aegidii super 200 et 50 sexag. Anno 1618.
8. Eadem eorundem super 100 sexag. ut supra.

Collegium Rzeckonis Q literis.^{g)}

1. Alberti caesaris confirmatio super donatione villae Dolanky²⁾ ad collegium Reczkoniense. 1438.³⁾
2. Literae foundationis Joannis Reczkonis. Fundat collegium pro 12 iuvenibus Bohemis clericis sub utraque, qui modulentur ad s. Stephanum Minorem. Directionem plenam relinquit magistris Carolini. Donat villas Dolanki et Michle.⁴⁾ Anno 1438.⁵⁾
3. Literae magistrorum universitatis, quibus acceptant pro se et posteris foundationem collegii Rzeckonis. 1438.⁶⁾
4. Bulla Sigismundi caesaris, qua pagus Michle oppignoratur pro 400 sexag. Reczkoni sub ea conditione, ut fas sit regibus Bohemiae eundem redimere quancunque. 1436.⁷⁾
5. Bulla Georgii Podiebradii regis, qua pagum Michle locupletat 600 sexag. resolutio iam ad collegiatos universitatis. 1466.⁸⁾

a) Na okraji připsáno třetí rukou; „Hoc solum, ut habetur in libro in folio.“

b) Přepsáno z původních sexag.

c) Následuje škrtnuté „M“.

d) „Istud“ až „nil habent“ připsáno třetí rukou.

e) Přepsáno z původních sexag.

f) Přepsáno z původních ss.

g) Následuje škrtnuté „nationis Boëmiae“.

1) 1613; Archiv Nár. musea, orig. pap.

2) Dolany, Pop. str. 237.

3) 1438, sept. 18.; MU II. 1, n. X.

4) Michle, Pop. str. 245.

5) 1438, nov. 4.; ins. in MU II. 1, n. LXXV; archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

6) 1438; nov. 14.; MU II. 1, n. LXXV.

7) 1436, sept. 10.; MU II. 1, n. LXXII; A 12/1, pag. 162.

8) 1466 oct. 17.; MU II. 1, n. LXXXIV; A 12/1, pag. 173.

6. Literae magistrorum collegii, quibus translationem domus nationis Boëmorum ad domum Reczkonis factam et gubernationem a fundatore immutatam suscipiunt et approbant. 1439.¹⁾
7. Literae venditionis cuiusdam molae in Michlae, quam Vitus Gratz cuidam Joanni Krall vendit. 1563.²⁾
8. Testamentum Reczkonis, ubi circa foundationem suam iterum aliter disponit nimirum, ut soli testamentarii ipsius et inter eos praecipue Joannes Przi Bram plenam habeant potestatem collegii domus nationis Bohemorum post mortem suam in domum suam transferendi et gubernandi. 1439.³⁾
9. Literae Reczkonis, quibus translatum collegium nationis Bohemorum ad domum suam non solum directorum, sed et testamentariorum quoque gubernationi committit. 1439.⁴⁾
10. Testamentum cuiusdam Dorotheae, cuius testamentarius fit Reczek. 1425.
11. Testimonium senatus Antiquae Pragae de domo Catharinae, uxoris Reczkonis, eidem post mortem suam pleno iure legatae. 1398.
12. Decisio litis, quam Reczek eum vicino suo habuit circa murum quendam et cloacam ibidem. 1409.
13. Concessio mille sex. trabium, facta Reczkoni a senatu Veteris urbis. 1418.
14. Testimonium senatus Veteris urbis de donatione bonorum Nicolai de Logowicz, facta Reczkoni. 1432.
15. Testimonium Pragensium de redempto censu unius sexagenae grossorum a Reczkone, quam super domum suam habebant duo quidam cives. 1411.
16. Testimonium Veteris urbis de redempto censu 2 sexag. et mediae super domo sua et uxoris Reczkonis. 1411.
17. Testimonium de villa Chochołki a Dionysio molitore cuidam Vito Graz et posteris donata. 1562.⁵⁾
18. Testamentum cuiusdam viduae Elizabethae. 1420. Nihil ad rem.
19. Approbatio testamenti Reczkonis circa collegium Bohemorum ab ipso erectum, facta a senatu Veteris urbis. 1439.⁶⁾
20. Traditio villae Chochołki, facta per Martham Strnadova Nicolao Raurmoster. 1555.⁷⁾
21. Testamentum Joannis Kukla, ubi testamentarius fit Joannes Reczek 1426.

1) 1439, nov. 27.; MU II. 1, n. LXXVIII.

2) 1563, aug. 29.; Archiv Nár. musea, odd. A — perg.

3) 1439, oct. 28.; MU II. 1, n. LXXVI.

4) 1439, nov. 20.; MU II. 1, n. LXXVII.

5) 1562, dec. 10.; Archiv Nár. musea, odd. A — pergameny.

6) 1439, nov. 5.; tamže — perg.

7) Správně 1553, jul. 21.; tamže — perg.

22. Testamentum quoddam, cuius executor itidem Reczko. 1439. Nihil utrumque ad rem.^{1) a)}
23. Bulla Wladislai regis de pago Michle, cuius potestatem revocat et reformat sibi ac suis posteris regibus et ecclesiasticis personis ex Wissegrad, quorum pagus olim fuerat. 1502.²⁾
24. Instrumentum causae inter magistros collegii Carolini et nationis Bohemorum de magistro Conrado.
25. Binae copiae literarum ad collegium Reczkonis. In altera est decisio litis super rebus relictis cuiusdam subditi in pago Michle. In altera est confirmatio, quod quidam Beneda iniit pactum cum abbate Ostroviensi super quibusdam pagis etc.³⁾
26. Lites variae inter directores collegii Reczkonis et Cuttenum, senatum Pragensem etc. ob pecuniam Michlensem, devolutam per mortem subditi Michlensis ad collegium Reczkonis.⁴⁾
27. Quitancia m. Bachaczek.
28. Copia literarum Wladislai regis ad universitatem et directores Reczkonisenses super lite de non habito ad s. Stephanum Minorem sacerdote nec rebus divinis iuxta foundationem Reczkonis.⁵⁾
29. Decisio litis inter collegiatos Carolini et cives duos ratione rerum, relictarum a subdito quodam in pago Michale.
30. Autographum literarum Wladislai regis ad directores collegii Bohemorum super lite, quam cum parochianis d. Stephani Minoris habebant.
31. Literae sponsalium inter duos subditos pagi Michle.
32. Domini Kaurzimenses 500 sexag. Reconis [!] collegio debent.
33. Super 500 civitas Novae Praegae collegio eidem.
34. Instructio Rudolphi imperatoris facta pro consistorio Inferiori Pragensi.^{b)}
35. Census civium Pragensium de pago Dolani a quadam vidua relicto^{c)} ad pios usus et Reczkonis testamentario comisso, ut is pagus ad collegium Bohemicae nationis applicetur. 1438.⁶⁾
36. Quitancia soluti census a collegio Reczkonis. 1602.
37. Apocha sancti Stephani 1603 termini s. Georgii ex collegio Reczkonis

a) Na originální listině rubní poznámka „Nihil ad collegium Rejkow“.

b) Slova „Instructio“ až „Pragensi“ škrtnuta.

c) Následuje škrtnuté „et“.

¹⁾ 1439, sept. 4.; tamže — perg.

²⁾ 1502, apr. 22.; MU II. 1, n. LXXXIX; A 12/1, pag. 199.

³⁾ 1601, jan. 25.; Archiv Nár. musea, orig. pap.

⁴⁾ 1542, nov. 22.; tamže — pap.

⁵⁾ 1498, febr. 4.; tamže — perg.

⁶⁾ 1438, aug. 5.; tamže — perg.

F. M. Bartoš:

Po stopách pozůstalosti M. J. Husi.

I. Husovy písemnosti v archivu Karlovy university.

Než se na podzim r. 1414 vydal M. Jan na cestu do Kostnice, opatřil si m. j. několik listin, které měly čelit žalobám, jež musil očekávat u nových soudců kostnického koncilu. Pražský inkvizitor Mikuláš osvědčil mu na jeho žádost bezúhonnost a že na něho neví nic kacířského, a přední úředníci vydali mu prohlášení, že podobně smýšlí o něm i pražský arcibiskup Konrád. Vedle toho si však dal pořídit i ověřené přepisy dvou významných dokumentů nedávných dějin Karlovy university. Byl to jednak památný Dekret kutnohorský z 18. ledna 1409, o němž Husovi odpůrci prohlašovali, že způsobil zkázu pražské university, a vinili Husa, že byl na Václavu IV. vymožen jím, jednak protest Karlovy university proti spálení Viklefových knih na rozkaz arcibiskupa Zbyňka z Hazmburku z 15. června 1410; usnesení to mělo zřejmě prokázat, že odboj proti arcibiskupovu rozkazu, který se mu stal potom tak osudným, nebyl pouze činem Husovým, nýbrž rozhodnutím celé university.

V procesu, který se potom rozvinul na koncile, neužil potom M. Jan či jeho obránci všech těchto dokumentů. Neužil zejména jmenovaného dvojího ověření notářského o Dekretu kutnohorském a universitním protestu proti upálení Viklefových knih. Oba tyto dokumenty se vrátily s Husovými průvodci do Prahy a zachovaly se dodnes v archivu, jemuž byly svěřeny nejspíše hned po Mistrově skonu, v archivu Karlovy university. Chovají se tu spolu s jinými dokumenty Husova procesu, odevzdanými archivu patrně tajemníkem Husových průvodců do Kostnice M. Petrem Mladoňovicem na památku i díkem za to, že mu aspoň nepřímo svěřila universita toto svrchované čestné poslání, přidělivši ho úředním svým zástupcům, vyslaným na koncil, M. Janu Kardiná-

lovi a panu Janovi z Chlumu.¹⁾ Vznikla tím v archivu universitním jedna z nejcennějších skupin vzácného toho pokladu historických památek, kus pozůstalosti M. Jana, skupina památná jak osudy, jimiž prošla za tolik věků, ale i neobyčejným dosahem historickým.

Listinný tento soubor byl od počátku chován v archivě se zvláštní úctou. Hned prvý známý inventář archivu university Karlovy, pořízený nejspíše v souvislosti s usnesením sněmu království českého r. 1545, který zřídil komisi k ohledání privilegií universitních a jmění jejího,²⁾ ukazuje, že byly zařazeny na místo velmi čestné, do oddělení listin university samé, hned za její privilegia nejvzácnější. Tu jsou tyto písemnosti Husova procesu uváděny s názvy, v nichž bychom jich všech ještě nepoznali. Ale hned další inventář archivu, vzniklý arci až po Bílé Hoře, popisuje listiny tak, že je určíme zcela přesně.

Doba pobělohorská způsobila ovšem nemalé změny v uspořádání archivu universitního. Podle inventáře, pořízeného již novými pány archivu asi krátce nato, co Karlova universita přešla do rukou Tovaryšstva Ježíšova,³⁾ zaujaly naše listiny skupinu zvláštní s názvem *Varia de Joanne Huss et eius haeresi* a zařazeny byly na sám konec archivního souboru; dána jim značka Z, po níž následuje již jen jedno pod. oddělení rozmanitostí a pak dodatková skupina z let 1622-3. Skupina naše má celkem 13 čísel. Z nich však můžeme vyloučit prohlášení university o kalichu

¹⁾ O těchto poslech universitních můj článek ve Sborníku Friedrichově (1933) str. 1—8, o Mladoňovicovi úvod edice V. Novotného v *Pramenech dějin čes. VIII.*

²⁾ Inventář vyplňuje l. 1—64 sborníku bedela Hlaváče, který si ho dal poříditi a jenž se chová v archivu Národního musea zn. F 191 (st. značka, s níž jej uvádí Z. Winter, 23 H 8). Byl v XVIII. stol. majetkem kancléře Zeberera a tenkrát pořízen byl přepis, chovaný v ruk. Národní a univ. knihovně se zn. XV A 1. Inventář uveřejnil částečně doslovně, částečně u výtahu B. Balbín, *Bohemia docta I*, 1776, str. 7 a d. srov. str. 39. O sněmovním jednání z r. 1545 Z. Winter, *Děje vysokých škol pražských* (1897) str. 40. Co uvádím dále, čte se v Hlaváčově sborníku na l. 6, z části pak u Balbína str. 39.

³⁾ *Consignatio privilegiorum Academiae Carolinae cum eorundem summa* v ruk. knih. Národního musea VID 38.

z 10. března 1417, příписы koncilu basilejského a Felixe V z počátku let 1440tých a dispensi Řehoře XIII. Jiřímu Blatenskému, když se odřekl husitství, z r. 1579 (č. 2, 12-13 a 8), takže nám zbude těchto devět čísel:

1. Husovo prohlášení s vyznáním víry, ověřené veřejným notářem, z 1. září 1411. Otiskl naposledy V. Novotný, *M. J. Husi korespondence a dokumenty* (1920) str. 95—100.

2. Podobný instrument notářský o vzpomenutém usnesení university, protestujícím proti spálení Viklefových knih z 15. června, pořízený 18. září 1414 pro Husa.¹⁾ Usnesení otiskl Höfler, *Geschichtschreiber der hussit. Bewegung II.* 187.

3. Notářský instrument o výslechu M. Matěje z Knínu před arcibiskupem Zbyňkem z 14. května 1408, vydaný naposledy Palackým, *Documenta M. J. Hus* (1869) str. 338—40.

4. Notářský zápis o tom, že se strana Husova i arcibiskup Zbyněk poddávají rozhodčímu výroku krále Václava a jeho rady, z 3. července 1411, vyd. naposled tamtéž str. 434—7.

5. Latinský překlad č. 8.²⁾

6. Přímluvný list českých pánů za Husa u dvořanů krále Zikmunda z 12. května 1415. Vyd. naposledy V. Novotný, *Hus v Kostnici a česká šlechta* (1915) str. 54—6.

7. Čeněk z Vartenberka a dva jiní přední pánové čeští píší králi Zikmundovi, že arcibiskup Konrád neshledal na Husovi viny, a domáhají se pro něho veřejného slyšení 7. října 1414. Vyd. tamtéž str. 42—3.

¹⁾ Znění notářského instrumentu se shoduje až na nepatrné odchylky se zápisem o vydání Dekretu kutnohorského témuž Husovu zástupci M. J. Příbramovi, jak jest otištěn G. Friedrichem v *ČČH* 15, 1909 str. IX—XII. Listinu otiskl částečně již F. M. Pelzel, *Lebensgeschichte des Königs Wenceslaus, Urkundenbuch II*, 1788, str. 130 č. 220, ale bez notářského instrumentu, takže, neprávem však, nedošel víry V. Novotného, *M. J. Hus II*, 1921, str. 349 pozn. 3.

²⁾ Tohoto dokumentu dnes v universitním archivu není a je tuším neznámý. Byl však otištěn Höflerem uv. dílo str. 197—9, a to z majetku kolegia doktorů, jehož listiny ostatní přešly do archivu země české a byly vydány V. J. Nováčkem ve VUS 1895. Překlad pořídil asi předbělohorský humanista, originál to jistě není.

8. Výrok rozhodčího soudu ve sporu mezi stranou Husovou a arcibiskupem Zbyňkem z 6. července 1411. Vyd. Palacký, Documenta str. 437—9.

9. Notářský instrument o prohlášení Tomáše z Udine, děkana theologické fakulty university v Bologni, o knihách Viklefových, vydaný Husovu advokátovi M. Janu Jesenicovi 25. listop. 1410. Vyd. tamtéž str. 426—8.

Opatření, že listiny dostaly zvláštní oddělení, že však nebyly z archivu vyloučeny, přispělo asi hlavně k tomu, že bělohorský převrat nezničil vzácných těch památek, nýbrž uchoval je až do časů, kdy jim již nehrozilo nebezpečí zkázy. Zato postihl vzpomenuť převrat jinou drahocennou památku, kterou možno pokládati rovněž za podstatný kus Husovy pozůstalosti.

Byl to zřejmě on sám, kdo, když byl zvolen prvním rektorem podle nových řádů, vytvořených Dekretem Kutnohorským, dal pořídit knihu pro zápisy v úřadování rektora. V čele knihy¹⁾ četl se totiž Dekret, odevzdaný universitě teprve krátce před nastoupením Husovým v úřad a zapsaný sem nejspíše samým Husem. Jemu zajisté uložila nová statuta, o kterých se usnesl profesorský sbor za jeho rektorátu a ovšem ne bez jeho vlivu,²⁾ povinnost, quod acta notabilia, que aguntur in suo rectoratu, diligenter consignabit. Skon M. Jana učinil z knihy, jak se zdá, relikvii, takže se jí přestalo asi užívat. Vidíme aspoň, že pozdější rektori zapisují události svého rektorátu do staré knihy rektorské.³⁾ Převzácný ten rukopis možno zjistit v universitním archivu ještě r. 1608.⁴⁾ Po Bílé Hoře vzal však nepochybně za své. Osudným se

¹⁾ Na fol. 3 podle zápisu nejstaršího inventáře, o němž str. 4. p. 2. Zápis otiskl uv. Friedrich str. IV. který zároveň zjistil, že tento liber rubeus jest ona kniha, z níž pořízen transsumpt Dekretu (a dodávám, i onoho protestu university z r. 1410, o němž str. 5 p. 1) pro Husa.

²⁾ O této revisi statut a Husově vlivu na ni můj článek v ISH IX, 1936, str. 38—40 a můj sešitek M. J. Hus jako rektor Karlovy univerzity (1936) str. 26.

³⁾ Kniha vydána r. 1836 s názvem Statuta universitatis Pragensis, tvořící zároveň III. svazek sbírky Monumenta univ. Praga.

⁴⁾ Rektor Martin Bacháček uschoval tehdy 16. května v Karolině hlavní privilegia a (sub 30—1) Statuta universitatis studii Prag. in folio

mu stalo právě asi to, co nám jej činí památkou tak drahocennou a jeho ztrátu tak bolestnou. Byl podle všeho zničen, když se universitní archiv dostal do rukou Tovaryšstva Ježíšova; i z oné staré knihy rektorů vytrhány listy se zápisy z doby Husovy a z let předbělohorského odboje.¹⁾

Ztráta drahocenné knihy rektorů, založené Husem, byla by nás málem připravila dokonce o možnost, abychom si utvořili správnou představu o převratu, jakým byl pro universitu Dekret kutnohorský. Byla by s ní málem zanikla známost o tom, kdy tuto památnou listinu král Václav vydal. Poznání to není zajisté starší než pouhých 150 let a bylo nám zachráněno jedině přepisem Dekretu, který si dal 1414 pořídit Hus. Dokument ten bylo však nutno nejdříve v universitním archivu objevit.

Dekret kutnohorský se zachoval ve dvojím znění,²⁾ jejichž hlavní rozdíl záleží v tom, že jedno má datum vydání, druhé nikoli. Druhé znění je zapsáno do staré knihy rektorů Karlovy university; prvé, úplné, zachoval jedině přepis, který si dal pořídit Hus, a to z oné nové knihy rektorů, kterou založil nejspíše sám a jež je dnes nezvěstná. Tato kniha byla podle všeho jako vzácná relikvie v době předbělohorské pečlivě uchovávána a přístup k ní asi nedovolován. Jen tím si, myslím, vysvětlíme ten překvapující fakt, že historikové doby té, vyšli z Karlovy university, kteří zjišťovali v úředních knihách významná data ze života M. Jana, jako Prokop Lupáč nebo D. Adam z Veleslavína;³⁾ neznají

in membrana scripta cum annotatione rerum memorabilium in singulis rectoratibus (to je kniha, o níž v pozn. 3) a Statuta in magno quarto, rubro corio tecta in membrana scripta (náš kodex). Tak zapsáno ve sborníku univ. archivu, na který upozornil Z. Winter, O životě na vysokých školách pražských (1899) str. 382 pozn. 7.

¹⁾ Viz Špírkův úvod k edici, jmenované str. 6. p. 3. Toto zmrzačení památky činí málo pravděpodobným dohad tu vyslovený, že kodex měl v rukou P. Stránský, a nasvědčuje naopak výkladu, který pronáším v textu.

²⁾ O tom uv. Friedrich str. III, jehož materiál dále tu a tam doplňuji.

³⁾ O Lupáčových znalostech o Husově životě můj článek Datum Husovy volby rektorem Karlovy university v ISH IV, 1931, str. 83—4. Veleslavínův Historický kalendář (2. vyd. 1590) je tu zcela závislý na Calendariu Lupáčově a zcela tak je tomu i s Oratio panegyrica de Bohemiae revisiscentia et triplici visitatione Ad. Rosacina z Karlsperku z r. 1615.

než onu starou knihu rektorů a knihu děkanů fakulty filosofické, nikoli však knihu Husovu, a že proto nevědí, kdy byl vlastně Dekret kutnohorský vydán. Vědí jen to, že byl na universitě vyhlášen 13. října 1409, a nemají tušení o tom, že vznikl již v lednu. Proto také prvé vydání památného privilegia, vzešlé z těchto kruhů, ale až po pohromě bělohorské, nezná data vydání, jsouc založeno na znění nedatovaném. Původcem prvého tohoto vydání Dekretu, dosud neznámého, je M. Samuel Martinius z Dražova, spisovatel cenné knihy o Husovi z r. 1618. Uveřejnil slavnou listinu r. 1624 v krátké, ale pěkné historii Karlovy university,¹⁾ v prvním to pokuse o stručné vypsání jejích dějin, vyšlém v Lutherově Wittenberce, kde spisovatel došel útočiště po vypuzení z vlasti. Z knížky Martiniovy měl asi znění Dekretu, rovněž nedatované, B. Balbín, jenž je otiskl 1677 ve svém vynikajícím díle *Epitome rerum Bohemicarum*.

Ale úplné znění Dekretu a tedy i správné datum jeho vydání bylo neznámo ještě o sto let později. Tehdy, na samém úsvitě našeho obrození, r. 1776, vypsál osvícenský historik Mik. Ad. Voigt první období dějin Karlovy university a musil se tu zabývat historií památného výnosu Václava IV. Vyložil tuto historii s mnoha novými podrobnostmi a celkem velmi pěkně, ale v hlavní věci se stal obětí omylu, i když se pravdě hodně přiblížil. Má zato, že Dekret byl vydán až v září, kdy byl vydán universitě. Dohaduje se nicméně, že Václav IV. vydal podobný výnos již počátkem ledna.²⁾ Ještě téhož roku vyšlé pohrobní vydání Balbínovy historie Karlovy university bylo by však již Voigtovi umožnilo zjistit, kdy vlastně byl Dekret vydán. Upozorňujet na známý nám přepis, který si dal pořídit 1414 Hus a udává dokonce signaturu tohoto vzácného dokumentu.³⁾ Bylo již jen třeba pergamen rozevřít. Tento krok učinil konečně učený archivář universit-

¹⁾ Parentatio antiquissima, quae Pragae fuit, Academiae Carolinae (celý titul u Zibrta IV, 9297). Na otisk Balbínův upozornil J. V. Šimák v ČČH 15, 1909, str. 219.

²⁾ Versuch einer Geschichte der Universität Prag v Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen II, str. 363, pozn. 152.

³⁾ Bohemia docta (ed. R. Ungar) I, str. 13, pozn. ††.

ní Tomáš Antonín Putzlacher, který pak dal hlavní výsledky svého badání v archivě o době Husově k dispozici historiku Václava IV., buditeli F. M. Pelclovi. Jeho dílo o králi Václavovi, vydané 1788, užilo téměř všech listin našeho souboru a otisklo z něho hlavní v přílohách knihy. Tu vyšlo po prvé úplné znění památného Dekretu¹⁾ se správným datem 18. ledna 1409, jak je uchoval notářský přepis, který si opatřil M. Jan ze ztracené knihy rektorů, založené za jeho rektorátu.

Archiv Karlovy university zachránil badání o Husovi, jak viděti, prameny neocenitelné. Ale právě pro historii Dekretu, který zasáhl tak mocně i do života Husova, zaznamenává vedle bolestné ztráty oné knihy, založené Husem, ještě ztrátu dokumentu, které není možno než velmi litovat, neboť by vrhla nepochybně ostré světlo na závěr bojů o Dekret. Tuto listinu známe pouze z inventářů universitního archivu, ona sama je však asi navždy nezvěstná. Byl to list Václava IV. z 28. června 1409, daný na Žebráku, kterým zbavil profesur cizince, odešlé ostatně již v květnu z Prahy, a jmenoval na jejich místo v universitních kolejkách Čechy. Obsah dokumentu podává nejstarší inventář archivu,²⁾ stručněji a trochu zmateně zaznamenává listinu popis universitních privilegií v roce 1609,³⁾ ale v inventáři pobělohorském

¹⁾ Dílo uv. str. 5 p. 4, Urkb. II, 125—6. Doklady o tom, co z našeho souboru Pelcl otiskl, najdou se v uv. edicích Palackého a Novotného. O tom, že měl přepisy od Putzlachera, hovoří Pelcl v I. svaz. Vorbericht str. III. Jeho přepis inventáře archivu universitního z r. 1755 a 6 chová se nyní v ruk. Nár. a univ. knihovny XIX A 22.

²⁾ Odtud otiskl regist oklikou přes přepis universitní (viz pozn. 2) Höfler uv. dílo II, str. 156.

³⁾ Otištěný F. Dvorským, Paměti o školách českých (1886) str. 481, a to ze sborníku Hlaváčova. Listina uvedena mezi privilegii koleje krále Václava a regist z ní podán tu takto: List krále Václava latinský rektorovi, kollegiatům koleje Karlovy a krále Václava i vši universitatis mistrům učení pražského učiněný, kterýmžto listem na místo zauditovaných mistrův z koleje krále Václava dosaditi poroučí M. Jana Husa do koleje Karlovy a na jich místě do koleje své M. Jeronyma a jiné. Datum v Žebráce 28. (sic). Přes patrnou nepřesnost tohoto výtahu nemožno pochybovat o tom, že běží o dokument, popisovaný v nejstarším inventáři.

není po ní již stopy.¹⁾ Vynoří se snad někde jinde přece?

Ještě většího dosahu, třeba nesouvisí s pozůstalostí Husovou, byl by pro jeho historii nálezný univerzitní knihy, taktéž pohříchu neznámé, jejíž poslední stopa se ztrácí u M. Jana Kampana Vodňanského, v jeho nedocenitelné a přece tak zapominané novoročence *Calendarium beneficiorum Academiae Pragensi collatorum* z r. 1616. Nevelká tato knížka, vypočítávající v chronologickém pořadí dary, věnované Karlově universitě a hlavně knihovnám jejích kolejí, obsahuje množství cenných dat z dějin university, zvláště doby staré,²⁾ které pocházejí zřejmě z úřední knihy univerzitní, pravděpodobněji z matriky *Nacionis Bohemice*. První zápis, který Campanus uvádí, praví totiž, že za Karla IV. *Clemens de Gretz, arcium baccalarius, nationi Bohemicae praeter alia 19 sexagenas et librum, cui inscriberentur studiosi et statuta Nationis, donavit*. Zpráva ta sotva může být vzata odjinud nežli z ma-

¹⁾ Marně ji aspoň hledáme mezi privilegii koleje krále Václava v oné pobělohorské *Consignatio*. Že nebyla zcizena universitě M. Markem Bydžovským z Aventina, do jehož pozůstalosti, z níž se asi jen trosky zachránily oklikou přes pražskou knihovnu lobkovickou do Národní a univ. knihovny, zapadlo mnoho z úředních knih Karlovy university, plyne ze stížnosti univerzitní komise v právě uv. popise z r. 1609 (u Dvorského str. 481). Budiž mi při tom dovoleno upozornit na zatoulaný sborník souboru Marka Bydžovského, o němž jsem zvěděl laskavostí p. min. rady K. Hrdiny, jenž chová jeho přepis, když jsem se po něm pidil podle hodně mýlivé zprávy d'Elvertovy *Historische Literatur-Geschichte von Mähren* (1850) str. 484. Základem sborníku je nejstarší inventář univerzitního archivu, který je tu však rozmanitě rozhojnen výsledky sběratelova studia. Užívám té příležitosti, abych vrátil Bydžovskému dílo o Ferdinandu I, které sice oznámil již A. Rezek a určil Jos. Jireček (*ČOM* 52, 1878, str. 156—7), jež však stále zůstává zapomenuto, ač snad právě pro dějiny Karlovy university přináší něco zajímavého.

²⁾ Viz článek o M. Jenkovi z Prahy v *ISH IX*, 1936, str. 31—3. Najdeme tu m. j. přesné datum skonu Štěpána z Kolína (28. srpna 1406) a M. Matěje z Knína (26. dubna 1410), vítanou zprávu, že Oldřich ze Znojma, o němž víme tak málo (moje data o něm v *Archivu tábořském I*, 1935, str. 83) žil ještě 1448, jakož i cenné datum o přestavbě Karolina r. 1507, kdy kutnohorský děkan Svatomír dal zříditi novou „habitaci“ na východní straně koleje. Kampanova knížka zůstala neznáma jak Tomkovi, tak i dosavadnímu badání husitskému.

triky „národu českého“. Její podobu si můžeme představit přibližně podle zlomků matriky „národa saského“, objevené nedávno v Lüneburku.¹⁾ Tu si po odchodu z Prahy odnesli cizinci roku 1409 do Německa, kde vzala za své. Matrika „českého národa“ zůstala v Praze a zapisovány do ní pak i dary, učiněné této korporaci, ať to byly knihy či nemovitosti. Poslední stopu²⁾ po ní postihneme v univerzitním archivě r. 1608. To, co ve své novoročence uveřejnil Campanus, jest, bojím se, vše, co se z ní zachránilo.

II. Nad autogramem M. Jana Husi.

Mezi vzácnými památkami, chovanými v Národní a univerzitní knihovně v Praze, náleží místo zvláště čestné nevelkému sešitu o 7 listech, vevázanému do rukopisu XIII F 16. Jeť to jeden ze tří autogramů M. J. Husi.³⁾ Vedle zápisu, který učinil o svém působení v úřadě v zimním semestru 1401—2 do knihy děkanů filosofické fakulty Karlovy university, a vedle přepisu několika filosofických spisů drahého mistra Jana Viklefa, který pořídil 1398 a jenž se chová mezi kimeliemi královské knihovny stockholmské, nemáme jinak z ruky Mistrovy ani jediného bezpečného autogramu. I sešitek univerzitní je přepis, ale povahy značně odchylné od sborníku stockholmského. Jeho obsah není ani filosofický ani theologický, nýbrž politický, přesněji církevně-politický: Hus v něm přepsal, a to pro svého obzvláštního dobrodince M. Křišťana z Prachatic, přezajímavou památku diplomatických styků mezi Prahou a Paříží, jednání, které možná zasáhlo nemálo

¹⁾ Zlomky vydal F. Doelle v *Studi e testi* 39, 1924, str. 91—102.

²⁾ Na ni vztahuji zprávu, uvedenou str. 6 p. 4, kde se připomínají (sub 29—31) tři matriky v majetku university. Dnes nemá archiv než matriku university právnické z let 1372—1418.

³⁾ Snímky dvou autogramů podává K. Chytil a V. Novotný, *Katalog výstavy univerzitní na 500letou pamět úmrtí Husova v r. 1915*, příl. č. 2 a 4, snímek závěru přepisu stockholmského z r. 1398 Flajshans, M. Jan řeč. Hus (1901) a str. 8. Otázku, zda možno Husovi přičísti napsání t. zv. obrany proti utlačům, o níž jsem psal v *ISH V*, 1932, 227, netroufám si rozhodnout.

i v jeho životní osudy. Dokument¹⁾ zasloužil již proto dávno rozboru, jenž by se pokusil vytěžit z něho vše, co je jen možné. Není to zcela snadné, neboť běží o nepatrný zlomek diplomatických akt, z nichž větší část jest asi navždy ztracena. A musíme sáhnouti dosti hluboko do souvislostí, za nichž vznikl, abychom dokumentu porozuměli a dovedli se vmyslit do pocitů, jaké budil v Praze, zejména pak mezi druhy mladého Husa. Za svou námahu budeme zato, doufám, odměněni cenným pohledem do památné epizody v dějinách university Karlovy i M. Jana.

* * *

Bylo to v létě 1396, kdy přišli do Prahy poslové university pařížské spolu s poselstvem francouzského dvora, aby získali krále Václava i jeho universitu pro smělé řešení těžkého problému, který již osmnáctý rok naplňoval starostí a úzkostmi přední duchy Evropy, totiž žalostného roztržení křesťanstva na tábor papeže italského a francouzského. Byla to velká událost pro naši universitu, toto navázání styků s universitou, k níž vzhlížela jako k přednímu vzoru, od níž však byla odtržena vzpomenutou roztržkou v církvi takřka od prvních let schismatu. Pařížská universita se pokoušela sice hned v počátcích obnovit jednotu církve, roztrženou tak truchlivě roku 1378, ale francouzský dvůr zlomil odpor university a ti, kdož se s tím nechtěli smířit, musili z Paříže odejít. Celá universita se pak přidala k papeži avignonskému. Ale před dvěma lety nastal obrat. Avignonský papež Kliment VII., dosazený vlivem dvora, neboť pocházel z krve francouzských králů, zemřel r. 1394 a jeho nástupcem se stal Španěl Pedro da Luna, dvoru pařížskému již proto nemilý. Tu se vzbudila pařížská universita znovu a obnovila boj za sjednocení církve.

Učinila to tentokrát s nadějnějším heslem, nežli jak se o to

¹⁾ Otištěn byl 1865 Höflerem, *Geschichtsschreiber der hussit. Bewegung II*, 174—87 a správně datován do r. 1399 Jul. Weizsäckerem, *Deutsche Reichstagsakten VI*, 342, o čemž ještě níže str. 18 p. 1. Klásti vznik přepisu až k asi r. 1408, jako činí Novotný, *Hus I*, 277, k tomu není sebe menšího důvodu. Byl pořízen jistě hned, jak se stal přístupným M. Křišťanovi, a to pro jeho aktualitu; v r. 1408 byl již zastaralým a překonaným.

pokusila před lety. Upustila od myšlenky, které se skoro vášnivě přidržovala s počátku, překonati totiž roztržku svoláním obecného koncilu, jenž by rozsoudil, kdo z obou soupeřů je pravý papež, a rozhodla se pro cestu, jak se zdálo a také, třeba teprve po mnoha letech, ukázalo, schůdnější, pro *via cessionis*. Necht oba papežové odstoupí a z volby nové ať vzejde papež, který by došel uznání obecného. Toť prapor, pod nímž zahájila pařížská universita nový boj za sjednocení církve jak ve vlasti, tak i v cizině, na jejímž souhlase závisel arci úspěch akce především. V dohodě s pařížským dvorem se rozešla do celého světa poselstva francouzského krále i pařížské university, aby získala pro myšlenku dvory a university, na nichž ovšem záleželo nemálo. Na ně se hlavně obracel výmluvný manifest, o němž se universita usnesla 26. srpna 1395, jak věřila, vnuknutím samého Ducha sv.¹⁾ Poselstva se vydala nejprve do Anglie, do Oxfordu, ale pak i do střední Evropy. V dubnu—květnu 1396 pobýli její vyslanci ve Vídni, pak se obrátili do Uher na dvůr krále Zikmunda a konečně do Prahy, kam dospěli asi v červenci.

Nevíme pohříchu, jakého přijetí se dostalo v Praze poslům pařížské university ani jak tu pořídili. Jistě se svým návrhem narazili. Byl příliš smělý pro konservativní náladu pražské veřejnosti universitní, která v daleké své většině měla asi vlivem dvora i poměrů málo chuti ke kroku tak převratnému. Jinak tomu však bylo nepochybně mezi mistry českými. Zde vliv Matěje z Janova uvolnil kritiku a značně podkopal autoritu papeže římského, zvláště co se jím stal 1389 Bonifác IX., tvůrce ostrého systému fiskálního, který brzy zasáhl kdekoho. Proto plán pařížské university na odstranění roztržky v křesťanstvu našel tu nepochybně dosti půdy, i když se universita jako celek jistě nevyslovila

¹⁾ O tomto manifestu Ed. Perroy, *L'Angleterre et le grand schisme d'Occident* (1933) str. 366 pozn. 6 a tu uv. práce E. F. Jacoba, *Some English Documents of the Conciliar Movement* (otisk z *Bulletin of the J. Rylands Library XV*, 1931). Že poselstvo přineslo manifest do Vídně a tedy i do Prahy, N. Valois, *La France et le grand schisme d'Occident III* 1901, 80, p. 1; přinesli asi i nové projevy z 12. března 1396, o nichž tamtéž 81, p. 2. O poselství Valois str. 80—2.

příznivě. Nejspíše se však vyhnula otevřenému soudu o pařížském návrhu podobně, jako učinil podle všeho i dvůr. Dojem, způsobený poselstvem i jeho návrhem, byl nicméně nepochybně velmi mocný a pařížská universita upoutala asi pozornost mnoha členů university, takže od té chvíle sledovali bedlivě další kroky francouzské vlády i pařížské university na dráze za odstraněním papežské dvojice a obnovou jednoty v církvi. Průběh tohoto úsilí ožívoval ostatně pozornost Prahy v dalších letech znovu a znovu.

Příštího roku (1397) se pokusil francouzský dvůr znovu dvakrát o získání krále Václava pro svoje řešení otázky schismatu vysláním dvojího nového poselstva do říše. Přišlo jednak v květnu na sněm frankfurtský, na němž slíbil účast i král, jednak v červenci tamtéž, když byl sněm odročen.¹⁾ Ani tam však král nepřišel, nýbrž vydal se do říše teprve v září. Zato vyhověl Václav IV. brzy nato francouzské žádosti o schůzku s králem Karlem VI. a jeho dvorem. Byla smluvena v prosinci a vykonána koncem března 1398 v Remeši. Jednání remešské²⁾ se netýkalo ovšem jen otázky církevně-politické, nýbrž, a to nejspíše mnohem více, politického sňatku Václavovy neteře se synem vévody orleanského Ludvíka. Přesto se schůzky účastnil i zástupce pražské university, a to snad nikoli sám; byl to M. Blažej Vlk.³⁾ Co bylo smluveno v otázce církevní, toho se smíme pouze dohadovat z neurčitých narážek a z událostí samých. Podle toho smluven asi společný postup obou panovníků v tom, že se oba oprou o rozhodnutí církevních sněmů vlastních zemí. Dvůr francouzský vypsál hned počátkem března, ještě před schůzkou, nový, již třetí koncil francouzského duchovenstva, ten pak v dorozumění s vládou a ne bez jejího

¹⁾ H. Bonet v projevu, uv. str. 12 p. 1, str. 177—8. Th. Lindner, Geschichte des dt. Reiches unter K. Wenzel, II, 1880, str. 377 má za to, že do Prahy přišlo ještě jiné poselstvo v srpnu 1397, ale svědectví, jehož se dovolává, vztahuje se patrně na r. 1398.

²⁾ O něm Lindner II, 390 a d. a Valois III, 126 a d. Návrh svatební smlouvy se zachoval v St. Florianu (A. Czerny, Handschriften des Stiftes St. Florian, 1870, str. 160).

³⁾ Tomek, Dějepis m. Prahy III², 185. O tom, že by podnět ke schůzce byla dala pražská universita, jak tvrdí pozdní pamětník a věří Novotný I, 62, p. 3, možno více než pochybovat.

nátlaku se usnesl 27. července vypovědět jakékoli poslušnosti svému papeži, tedy odtrhnout se od Avignonu.¹⁾ S tímto usnesením posláno pak nové poselstvo do Prahy, aby přimělo krále Václava, připojit se k akci podobným rozhodným činem, jak o to požádání panovníci obediencie avignonské a také anglický král Richard II.

Pražský dvůr, na který dospělo francouzské poselstvo, vedené Vilémem Thionvillem,²⁾ asi v srpnu či září, nenašel ani nyní odvahu k rozhodnutí tak dalekosáhlému, jako ani nedal zřejmě svolat synodu duchovenstva, kterou sliboval v Remeši. Listem, daným na Křivoklátě 16. října 1398, požádal Václav IV. pařížský dvůr o odklad do vánoc, na kdy je prý smluvena králova schůzka s bratrem Zikmundem, bratranci moravskými, králem Vladislavem Polským i vévody slezskými do Vratislavě. Odtud slíbil král poslati konečnou odpověď na francouzský návrh řešení schismatu odstoupením obou papežů a vypověděním poslušnosti, neučiní-li tak.³⁾ Slib ten zůstal však nesplněn. Těžké onemocnění zabránilo Václavu IV. vydat se do Vratislavě a k tomu se připojily ovšem i potíže, spojené s vyhověním požadavkům francouzským. Opustit papeže a vypovědět mu poslušnost, znamenalo pro krále Václava znepřátelit si na smrt mocného panovníka, jímž je tehdejší papež, a to právě ve chvíli svrchovaně nebezpečné. Odpor proti Václavu IV. v Německu zesílil, jak se přesvědčil sám za posledního pobytu v říši, neobyčejně a zahrozil mu přímo ztrátou koruny, v Praze pak nebylo neznámo, jak odpůrci hledají opory v Římě. I nezbylo francouzské vládě nic jiného, nežli vyslat do Prahy nové poselstvo. Toť poselstvo, jehož účel i cíle vykládá Husův přepis proslovu, proneseného jeho vůdcem k českému králi.

Je to projev dosti rozsáhlý a zajímá již osobností svého průvodce. Je jím Honoré Bonet,⁴⁾ tenkrát asi 40letý převor be-

¹⁾ Rozbor usnesení i situace podává vedle Valois i Joh. Haller, Papsttum und Kirchenreform I, 1903, str. 237 a d.

²⁾ Valois III, 252, o Thionvillovi Alfr. Coville, Jean Petit (1932) str. 88.

³⁾ List v uv. Reichstagsakten III, 62—3.

⁴⁾ O něm Ivor Arnold v úvodě k edici dvou spisů Bonetových z r. 1394 a 8, o nichž dále, v Publications de la Faculté des lettres de l'Université de Strassbourg 28, 1926.

nediktinského opatství v jihofrancouzském Salon, od r. 1386 doktor kanonického práva university avignonské. Asi od r. 1393 žil v Paříži ze státní pense, které dosáhl prvním svým spisem *L'Arbre des Batailles*, zpracovávajícím živě učený traktát kanonisty Jana z Legnana o válce, a byl občas pověřován poselstvími do ciziny. Za pobytu v Paříži napsal i dvojí jiný spis: *Somnium super materia scismatis*, kterým se zasazuje o řešení otázky schismatu a osvětluje ji v rozhovorech předních panovníků Evropy, z r. 1394 a 1398 veršovanou *L'Apparicion maistre Jehan de Meun*, zjevení proslulého autora starofrancouzského románu *Roman de la Rose*, v němž lékař, žid, saracén a dominikán rozebírají zlořády v zemi, zejména útlak poddaného lidu, který dobrého převora silně dojímal. Kritika, kterou tu provádějí, není daleka františkánského proroka Jana Rupescissy, umořeného v žalářích papežských,¹⁾ a zdá se, že autor pykal za ni nemilostí u dvora. Odešel ode dvora nejspíš i pro neúspěch poslání, které mu bylo svěřeno do Prahy,²⁾ a zapadá v rodné Provenci po r. 1405.

Proslov francouzského diplomata-benediktina ke králi má obvyklou formu kázání na slova žalmu 59, 13: Uděliž nám pomoci v trápení, a žalmu 34, 22: Vidíš ty to, Hospodine, neodmlčuj se! Domáhá se královny pomoci jménem církve a živě líčí mravní bědy schismatu: rozvrat mezi národy i obecné napětí revoluční, takže hrozí nebezpečí, že se vzbouří lid proti duchovenstvu a snad i proti vrchnosti světské za to, že schisma udržuje. Zevrubně vypravuje pak o úsilí pařížské university o odstranění roztržení křesťanstva a dokazuje, že jediný plán, který navrhuje Paříž, povede k úspěchu; ostatní řešení, t. zv. via concilii a compromissi, cesta koncilu a dohody mezi oběma papeži, narážejí na tolik překážek a nesnází, že by zlo ještě zhoršily. Připomíná dále králi poselstva, vypravená k němu z Francie od r. 1396, i schůzku remešskou a zapřisahá Václava IV., aby nedopustil, aby bylo o něm někdy napsáno, že byl panovníkem neúčinným, a aby snad po cti, které on nedbá, sáhl jeho soupeř v říši. Vraceje se pak

¹⁾ Bonet ho sám připomíná v uv. edici Arnoldově str. 34.

²⁾ Neúspěchu toho vzpomíná výslovně současník, uv. Hallerem str. 246, pozn. 3.

znovu k bédám schismatu, ukazuje na sedmero vítězství, jichž dobyli na křesťanech, co se církev roztrhla, Turci, i na blízkost konečného řešení, učiní-li král jen to, co již vykonali panovníci strany avignonské.

Závěrečná část Bonetova proslovu se obrací proti těm, kdož radí Václavu IV., aby jen zachoval svému papeži věrnost, přesvědčující ho, že nesmí zavrhnout papeže, kterého uznal jeho otec Karel IV., že sebe mocnější panovník nemá právo vypovědět papeži poslušnost, a že prý dojde obnovy jednoty křesťanstva i tím, vyčká-li jen, až umře papež avignonský, opuštěný panovníky, kteří se ho přidrželi, neboť tu prý se tyto státy přidají k papeži římskému. Projev ukončuje prohlášení, že zatím pomlčuje o některých důvodech, jež by byl mohl uvést, a vyhrazuje si vyslovit je později. Tím se snad chtěl Bonet domoci ještě nového slyšení u krále.

Co chtěl ještě povědět, vykládá nepochybně krátký dokument, dochovaný v jiném rukopise pražském s názvem *Practica pro unione ecclesie sacrosancte per viam cessionis*.¹⁾ Obsahuje podrobný návrh o tom, jak provést všechny kroky potřebné až k volbě nového papeže, jenž by po resignaci obou dosavadních došel uznání obecného. Návrh ten, jak plyne z přiloženého přípisu,²⁾ poslal Bonet pražskému arcibiskupu Volframovi ze Škvorce

¹⁾ Celý nápis zní: *Practica pro un. e. s., conscienciarum omnium christianorum purgativa et quietativa, conservativa honoris et status omnium regum et principum et confirmativa status cardinalium et omnium prelatorum, beneficiarum et ordinatorum hinc inde per reges gallice partis et cardinales antiquos pro via cessionis datur talis*. Návrh se čte v ruk. praž. kapituly u sv. Víta E 83 l. 159 a shoduje se tuším s návrhem, otištěným u Bourgeois du Chastenot, *Nouvelle Histoire du Concile de Constance* (1718), *Preuves* str. 483—4.

²⁾ Přípis, který se čte tamtéž a který jsem si přepsal před 25 lety s laskavým svolením zvěčnělého biskupa Dra Ant. Podlahy, zní takto: *Domino meo archiepiscopo Pragensi. Reverendissime pater, supplico, ad premissa diligenter advertatis et velitis particeps fieri huius sanctissime unitatis, quia nisi velimus nos ipsos decipere et vanitatis ventis et vanitatibus agitare, nulla est alia via instantibus terminis, que nos ad unionem reducat. Quam viam rex regum in terra dominus noster Romanorum diligenter advertat, quoniam apud Deum de negligencia legacionis michi*

s prosbou, aby se zasadil o jeho příznivé přijetí králem a sám neodepřel podpory francouzské akci o obnovu jednoty v církvi. Závěr tohoto přípisu prozrazuje, že si jeho pisatel nezakrýval, jak málo má jeho poslání naděje v úspěch. Stýská si na agitaci odpůrců, aby zmařili jeho práci, a hledá útěchy ve vědomí, že aspoň nebude moci být obviňován z nedbalosti před Bohem.

Poslání francouzského doktora se skutečně minulo úspěchem. Teprv asi v pol. r. 1399 odpověděl Václav IV. králi francouzskému.¹⁾ Omluvil se vzpomenutým onemocněním, pro něž se nemohl vydat do Vratislavě, a slíbil přijet do říše a tam na sněmě pojednati s knížaty o církevní otázce. Ve skutečnosti nepřišel do Německa již nikdy, a třeba Francie vyslala do říše ještě jednu slavnostní poselstvo, do Prahy již nepřišlo. Byl zbaven Václav IV. v zápětí nato, v srpnu 1400, koruny královské v říši a tím pozbylo další jednání s ním pro Francii smyslu. Teprve po letech, na sklonku r. 1408, přivedl obrat v otázce schismatu do Čech nové poselstvo francouzské, ono poselstvo, které bylo podnětem k vydání Dekretu kutnohorského a vymohlo nakonec přece připojení Václava IV. k francouzské politice církevní, ovšem za cenu uznání koruny německé českému králi. To přimělo krále k vypovězení poslušnosti papeži římskému a k obeslání revolučního koncilu v Pise, který pak sesadil oba vzpouzející se papeže,

commisse non potero accusari, eciamsi apud homines ad tempus per mendosam infamiam veritas mendacio subiacet, quamvis aput plures detractiones indebite ad mortificandum fructum legacionis mee per Christi graciam sint patentes. Hec prior de Salona.

¹⁾ List nedatovaný otištěn v uv. Reichstagsakten III, 63—4. Za odpověď na poselství Bonetovo pokládám list, ač nemá o něm výslovné zmínky, proto, že se sem hodí nejlépe časově. Projev Bonetův není arci možno přesně datovat, avšak, jak ukázal uv. Arnold str. X. pozn. 3, nemohl vzniknouti před 14. led. 1399, kdy se teprve připojil k prohlášení o subtrakci král navarský. Bonet předložil o tom v Praze, jak připomíná (str. 186), prohlášení, podepsané čtyřmi králi (navarský byl z nich poslední) a opatřené výhradou, že však nikdy neuznají papeže římského. Tento dokument, který by umožnil snad datování ještě přesnější, je spolu s ostatními prohlášeními o subtrakci, předloženými Václavu IV., uchován v ruk. kapitulního archivu cod. VII, l. 128—40 (A. Podlaha, Catalogus cod. mss. archivii capituli metrop. Pragensis [1923] str. 132).

když se nepodařilo přimětí žádného z nich k dobrovolnému odstoupení.

K tomu ke všemu bylo o deset let dříve, r. 1399, ještě velmi daleko. Bylo třeba pronikavých změn politických i duchovních, aby se pražský dvůr odhodlal ke kroku, který byl pro něj tak těžký v době, kdy se o to zasazoval H. Bonet. Učinil to teprve, když římský papež Bonifác IX. slavnostně schválil r. 1403 sesazení Václava IV. s trůnu německých králů. Tato potupa přiměla českého krále k následování francouzského příkladu, k vypovězení poslušnosti papeži, a zjednala zároveň v Čechách podmínky pro rozmach protipapežského smýšlení, jež se pak stalo ve veřejném mínění země mocným spojencem postupu dvora. Tu zakotvily v něm rychle myšlenky a hesla mnohem ještě radikálnější, jak je zejména vyslovil a zdůvodnil velký učitel Husův a jeho pokolení Jan Viklef.¹⁾

Tím mocněji však působila jistě řeč Bonetova na generaci, která ještě touto školou anglickou neprošla. K ní náležel muž, jenž nám zachoval projev francouzského vyslance, mladý Hus. Jaké byly asi jeho pocity, když pořizoval přepis naší řeči! Zajímala mladého mistra jistě neobyčejně již jako projev obzvláštní pozornosti velikého státu k českému panovníku; jak mohla nelichotit Husově hrdosti Čecha? Ale ještě více zajímala Husa nepochybně vůdčí myšlenka francouzského doktora a jeho diplomatického poslání: snaha strhnout i český stát k pomoci ve velkém zápase, podnikaném universitou pařížskou proti schismatu. Jak mocným dojmem působil asi tento zápas na člena university, která neměla dosud odvahy zasáhnout do tohoto velikého boje, nýbrž byla jen divákem vzrušeného toho divadla! Velké mravní statky byly tu v sázce a při Husově povaze sotva můžeme pochybovat o tom, že francouzský bohoslovec mluvil z duše českému mistru a dobyl si cele jeho sympatií. Bonet mluvil věru z duše Husovi svými výzvami králi Václavovi, líčením mravního zla, zavíňovaného roztržením křesťanstva na dvojí nepřátelský tábor, vlivem papežů znovu a znovu strhovaný do války, i polemikou

¹⁾ O tom moje kniha Husitství a cizina (1931) str. 33 a d.

proti kruhům, které se v Čechách vzpíraly politice francouzského dvora, a to zejména tam, kde vyvracel názor, že papeže nikdo nesmí kritizovat a soudit. O tom odevzdal Bonet králi spis vůdčího ducha universitní politiky církevní, alexandrijského patriarchy Šimona Cramauda,¹⁾ který si M. Křišťan z Prachatic dal možná také přepsat Husem. Ale Bonetovy důvody samy budily jistě živý ohlas u Husa, o němž možno mít za svrchovaně pravděpodobné, že již tehdy kritisoval papeže i jeho politiku, ne-li dokonce samo papežství. Francouzský bohoslovec hájil důrazně i výmluvně práva, ano povinnosti odboje proti papežům, mařícím obnovu jednoty v církvi, a odmítal pohoršeně tvrzení, uznávané skoro obecně, že papež je povznesen nad jakoukoli kritiku. V tom jistě byl s ním mladý mistr český zajedno, třeba ještě ani z daleka netušil, kam sám zajde jednou na této cestě...

Dočasný pád francouzské politiky protipapežské, nastaly brzy nato tím, že se jí nepodařilo strhnout na svou stranu ani jediný stát strany římské, a mohutná vlna duchovního vlivu anglického, která přišla do Čech současně poznáním Viklefa, způsobily, že vzpomínky na ni byly potom v generaci Husově zatlačeny do pozadí a snad upadly dokonce přímo v zapomenutí. Ale je sotva pouhou náhodou to, že když r. 1408 došla tato politika obnovy a úspěchu, byl Hus předním z mistrů pražské university, kteří uvítali francouzské řešení otázky schismatu a přispěli k jeho vítězství v Čechách.

Významu ještě většího pro vnitřní vývoj Husův i jeho pokolení by nabýval jeho přepis Bonetovy řeči, kdybychom směli uvěřit v duchaplnou domněnku Flajšhansovu,²⁾ že se r. 1397—8 mladý Hus zúčastnil zájezdu krále Václava do Porýní a také nám již známé jeho schůzky s francouzským dvorem v Remeši. Stanuli jsme tím před jednou z nejtěžších záhad Husova života.

¹⁾ Liber d. patriarche Alexandrini (str. 184). O něm Valois III, 138 p. 4. Traktát dosud netištěný vznikl mezi říjnem 1396 až dubnem 1397.

²⁾ V knize, uv. str. 11 p. 3, str. 92 i v Novém Athenaeu I, 192. Došel v tom nakonec i souhlasu Novotného I, 62, který sestavil všechny Husovy zmínky o Porýní. V odkaze na Opp. I, 178 je však asi mylka s I, 118, kde Hus mluví o tom, že v Porýní má všechn skoro majetek církev

Že pobyl někdy před r. 1405¹⁾ na Rýně, toho vzpomíná sám několikrát, ale ku podivu vše, čeho vzpomíná, že tehdy spatřil, zůstává docela na povrchu: viděl tu pyšné preláty, vystupující jako vojáci, a utkvěly mu v paměti paruky, zcela ještě neobvyklé v naší zemi. Není to příliš málo na 28—30letého mistra pražské university, u něhož bychom se přece nadáli, že cesta tak významná zanechala v něm vzpomínky a postřehy mnohem hlubší? Nebyl by vzpomínal po letech ještě na mnoho jiného, kdyby byl provázel tenkrát dvůr až do Remeše? Není proto třeba hledati spíše pro takovou chvíli v Husově životě příležitost méně hlučnou a prostší jako, řekněme, provázení zámožného měšťana na pouť do porýnských Cách? Ale nevzpomínal by pak Hus zase takovýchto prožitků, k čemuž se mu přece naskytovala příležitost ještě častěji?

Třeba to není než z nouze, z nedostatku výkladu lepšího, nezbyvá zatím než přijmouti domněnku, že Hus přišel na Rýn opravdu v průvodu krále Václava, i když není s dostatek odůvodněn dohad, že došel s králem až do Remeše.²⁾ Neřekl bych totiž, že by byl býval pojat mezi zástupce university, z nichž známe, jak víme, jedině Blažeje Vlka; na to byl příliš mlád a nebyl také ještě členem profesorského sboru, magister actu regens, což by jistě bylo vážnou závadou. Ale mohl být přibrán starším mistrem, jímž mohl býti snadno M. Křišťan. Nevíme sice, zda se Křišťan z Prachatic zúčastnil cesty, ale nepřekvapilo by to nikterak. Bylť, aspoň později,³⁾ osobním lékařem Václava IV., jenž se jistě nevydal bez lékaře na cestu tak dalekou. A tento dohad by nám také vysvětlil, proč si právě M. Křišťan dal přepsat projev vyslance Boneta a proč svěřil přepis právě Husovi. Toť by byl důvod, proč by si byl vzal mladého

¹⁾ Nejstarší zmínka pochází z výkladu kanonických epistol, o jehož vzniku ISH VIII, 69.

²⁾ Flajšhans uvádí na oporu toho fakt, že Hus znal francouzské slovo danse. Ale tato ojedinělá známost může pocházet z hojné literatury o tanci, jež byla částečně původu francouzského.

³⁾ Jest uveden mezi královskými dvořany s roč. platem 50 kop (Jar. Čelakovský, Codex iuris municipalis II, 902).

krajana na cestu do Porýní: aby tu rozšířil personál královské kanceláře, jak činila pod. cesta nezbytným. Pak bychom měli zároveň odpověď na pochybnost vyslovenou svrchu, proč jsou Husovy vzpomínky na cestu pro něho jistě velmi památnou, tak chudé: úředníci kanceláře byli zapřaženi tak, že sotva vydýchli.

Snad se šťastnějším pracovníkům pozdějším podaří nálezem nového dokumentu najít odpověď na záhady této stejně památné jako temné epizody Husova života.

Karel Doskočil:

Protonotář Jindřich Vlach a notář Jindřich Vlach z Isernie.

Vracíme se k složité otázce lišení osobností obou Jindřichů, notářů Přemysla Otakara II., jejíž rozřešení definitivní se asi sotva kdy podaří. Její řešení, při shodném jméně Jindřich, při takřka stejném časovém výskytu, při znacích notář, magister, Vlach, se podobá variacím, při nichž zprávy proměnlivě možno subsumovati, přiřknouti, často s vyslovenou pravděpodobností, pod zásluhou Novákovou rozlišené osobnosti protonotáře Jindřicha a Jindřicha z Isernie, takže bude více či méně dáváno za pravdu některému z názorů, pronesených Dollinerem, Palackým, Voigtem, Emlerem, Novákem, Hampem, Petrovem, Hrubým.

Posledně důkazy k rozlišení: mistr Jindřich protonotář a Jindřich Vlach z Isernie snesl Václav Hrubý v první části svého článku „Jindřich Vlach z Isernie a počátky městských knih pražských i desk zemských¹⁾“. Článek Hrubého vyniká jasným a shrnutým názorem, proti Novákovi, který se doplňoval i opravoval, a logikou, kterou vytkl třídící znaky: Vlach, magister, duchovní — nese velkou míru přesvědčivosti. Novák, takový znalec formulářů, slíbenou odpověď nenapsal, prý nemohl, a názor Hrubého je dnes, tuším, uznáván²⁾. V rozbořech obou sbírek formu-

¹⁾ Časopis archivní školy roč. I., 1923, str. 142—149 (166).

²⁾ Do časového rámce zasadil „Jindřicha z Isernie“, „mistra Jindřicha“ Josef Šusta v Českých dějinách (II., 1, Soumrak Přemyslovců 1935, str. 68—70, 123, 126, a jinde, viz rejstřík tamtéž). Šusta živě ocenil jeho význam, také historickou cenu jeho listů, jimž přiznává vystižení nálady českého prostředí, připouští, že se Iserňan na podzim 1273 do kanceláře královské dostal, vylučuje však, že by tu byl hned zaujal vůdčí postavení. „Protonotář Jindřich, farář v Gorsu, kanovník pražský a vyšehradský“ jest citován u Šusty k r. 1279 při svém zatčení.

Prof. Vojtíšek ve čteních na archivní škole vyslovil názor, že Jindřich z Isernie přešel do kanceláře braniborské.

lárových jsme nepokročili. Slovem nedávno Gustav Friedrich v rektorské řeči dal na jevo, že považuje oba Jindřichy přece jen za Vlachy¹⁾ a mám za to, že právem. Názor Hrubého, při vši žádoucnosti takového řešení, má totiž vady. Počítá s důsledností označení, jehož není v této době, mýlí se v určení povahy zprávy, v důkazové logice, a neřeší všechny zprávy beze zbytku.

Takový omyl a kaz důkazový jest přírknutí procesu s nepravými listinami proti „Henricu Italicu“²⁾ Jindřichovi z Isernie, o němž máme názor, který nás uvádí do středu lišení osobností a pomůže snad řešiti věc.

Novák³⁾ limitoval dobu důkazů falešných listin správně mezi příchod Václavův do Čech a smrt Kunhutinu, tedy mezi 24. V. 1283 až 9. IX. 1285, rozhodl se pro bližší vrocení na zimu 1283 až 1284 a za obžalovaného i obhájce považuje Jindřicha Vlacha, protonotáře. Hrubý v předpokladu, že protonotář nebyl Vlach, zato magister, se rozhodl pro Jindřicha z Isernie. Osoba, očisťující se z listin vydaných prý z kanceláře Oty Braniborského, mluví o ztrátě přízně [Václava a Kunhuty, prohlašuje se za činnou za obou v kanceláři královské (ut in curia et in terris non eorum sed dicti domini „W. me manere non paciantur“⁴⁾], v listině Václavově pak je označována za dávno osvědčenou již za otce, tedy nepřetržitě v kanceláři působící (censem ipsius H. famam, dudum retroactis temporibus testimonio multorum nostrorum fidelium olim per patrem nostrum et alios aprobatam, ... extolli debere...⁵⁾). Hrubý praví⁶⁾ o protonotáři Jindřichovi, že brzy po (25. VIII.) 1279 zemřel, o Jindřichovi z Isernie, že po smrti krále Přemysla odešel, nebo byl vyhnán ode dvora královského, jak

¹⁾ G. Friedrich, O českých deskách zemských. Universita Karlova v Praze v roce 1934—1935.

²⁾ List Jindřichův Rg II. č. 2633, listina Václavova Novák. MIÖG XX, 273—275. Petrov, Henrici Italicu Libri formarum II. str. 152—155. Šusta, České dějiny II. 1, str. 329 vjezd Václavův do Prahy udává na 23. květen 1283. Týž str. 353—354, smrt Kunhutinu určuje jen na měsíc září 1285.

³⁾ l. c. str. 257—259.

⁴⁾ Rg 2633.

⁵⁾ MIÖG XX, str. 274.

⁶⁾ l. c. str. 144, 145.

je patrné z dalších slov, před r. 1279/1280. Nemohl by tedy Hrubý přiřknouti spor ani jednomu ani druhému.

Vskutku však se jedná o Jindřicha Vlacha protonotáře, který zůstal v kanceláři královské po smrti Otakarově, působil za Oty Braniborského a za Václava, a který tedy zemřel mezi 1283/1284—1287.

Všimneme si blíže obou dokumentů, které nelze považovat hyperkriticky za pouhá slohová cvičení, ukazující italskou akribii v diplomacie; list Jindřichův ke kanovníkům vyšehradským ukazuje zřejmě zoufalý osobní zájem a váže se na předešlý list, rozhodnutí Václavovo. Dříve proberme námítky Hrubého proti možnosti, že by šlo o protonotáře.

1. Jindřich zde nemá titulu mistrovského. — Označení někoho magistrem, nejde-li o omyl soudobý, značí, že osoba magistrem byla, avšak jméno v prvé osobě gramatické, označení ve vyprávění bez titulu magisterského, nejsou důkazem, že osoba magistrem nebyla. Toto upouštění je dodnes běžné, stejně ve středověku, kde slovo magister není jen gradus nýbrž i funkce (na př. magister coquinae). Protonotáři Přemysla II. Arnold a Oldřich se vyskytují v datovací formuli listin s titulem i bez titulu,¹⁾ totéž platí o mg. Oldřichovi.²⁾ Pravidelně ovšem titul bývá, avšak jeho neuzítí není důkaz negraduovanosti a případné odlišnosti osob. Tentýž Jindřich, kanovník pražský, zván r. 1278 bez titulu, r. 1287 se mluví o mrtvém magistru H., osobě zcela jistě totožné. (Srovnej níže odstavec 3.)

2. Jindřich se nazývá regis Bohemie notarius, což se může vztahovati jen na krále Přemysla II., nikoli na Václava, jenž se zde výslovně jmenuje jen dominus Wenceslaus, jak se Václav skutečně až do r. 1285 nazýval, neužívaje titulu královského. —

Jest pravdou, že ještě 7. IX. 1284 Václav se sám označuje dominus et heres regni Boemiae³⁾ a teprve 8. V. 1285 rex Boe-

¹⁾ Na př. r. 1258, Rg II. 189 oba magistři, taktéž r. 1260, Rg II. 249, v době mezi tím, r. 1259, Rg II. 237, 238 jsou oba uváděni bez titulu, nápodobně dále.

²⁾ R. 1270 Rg II. 678 mg. Ulricus, Rg II. 735 bez titulu.

³⁾ Rg II. 1323.

miae,¹⁾ pravdou však jest také, že se o Václavovi již dříve mluvilo jako o králi,²⁾ to jest, byl funkčně králem od nastoupení, za takového byl považován i označován současníky, právě tak jako o králi před r. 1285 mluví regesta Emlerova nebo o králi, o mladém králi moderní historiografie. Samo označení v listině Václavově *dei gracia*³⁾, které by snad posunovalo událost proti Novákovi do dat 1284, 7. IX./1285, 8.V. až 9. IX. 1285, jest patrně změna opisovatele formuláře, ježto opravdu v listu Jindřichově se W. jmenuje důsledně *dominus*, s jedinou nedůsledností *regis notarius*, kterou nutno takto vyložit, nechceme-li předpisovati označení nepravděpodobné *notarius domini et heredis regni Boemiae*.

3. Za krále Přemysla byl Jindřich protonotář vždy protonotářem, jak sám Novák jest přesvědčen, nikoli notářem, jímž se prý stal až za krále Václava, nemůže tedy býti tento *Henricus Italicus notarius Jindřich protonotář*.

Na námitku Hrubého nutno konstatovati, že s důsledností název protonotář neuzíván, právě tak jako titul mistrovský. Tak mg. Arnold a mg. Oldřich nazývání střídavě protonotáři i notáři, podobně mg. Vilém. Zdá se, že titul protonotář byl funkční, mg. Arnold na př. 7. X. 1260 označen *tunc protonotarius*⁴⁾, kdežto v červnu téhož roku a 3. XI. t. r.⁵⁾ jen mg. Arnold, notář, ba kancléř český, probošt vyšehradský Petr, nazván ještě r. 1271 protonotář.⁶⁾ Dále, všeobecně bráno za samozřejmé, že 15. IX. 1278 zatčen protonotář Jindřich, pramen, letopisové kapitulní, však jmenují zatčeného *Henricus Pragensis canonicus et notarius aulae regiae*.⁷⁾ Nelze tedy z pozdějšího nebo i časově obkročného označení notář-protonotář vylučovat iden-

¹⁾ Rg II. 1345.

²⁾ Na př. 24. V. 1284, Rg II. 1316, 1317 slibují páni věrnost Václavovi, *domino et heredi regni Boemie*, dále se praví: *pro domino et rege nostro habebimus*.

³⁾ Novák MIÖG XX. str. 273.

⁴⁾ Rg II. 104.

⁵⁾ Rg II. 99, 106.

⁶⁾ Rg II. 743.

⁷⁾ 25. II. 1287, Rg II. 2634.

titu. Konečně jest to majetek svrškový, dům protonotářův, který váže zprávy z r. 1278, kdy se mluví o loupení v domě zatčeného notáře, a z r. 1287, kdy pražská kapitula prodává dům kdysi mg. H. protonotarii regni Boemiae, confratris nostri¹⁾ s listem Jindřichovým ke kanovníkům vyšehradským. V tomto listě praví *Henricus Italicus incliti regis Bohemie notarius: deinde michi serviencium et mearum rerum quam tutelam me non decet negligere, dále protestor quod... quitquit dampni michi specialiter in corpore meo et deinde serviencium michi et rerum mearum fiet vel accidet, a opět dále: si... dampna michi in servitoribus et rebus meis inferentur...²⁾ Jindřich z Isernie byl hostem na Vyšehradě, kanovník a protonotář měl dům a služebníky a tyto obavy o majetek v listině ke kanovníkům mluví pro protonotáře a spojují zprávy o notáři a protonotáři Jindřichovi Vlachovi.*

4. Konečně není pravda, co tvrdí Emler a po něm Novák, že si zde *Henricus Italicus* stěžuje svým spolu kanovníkům, a že tedy je to Jindřich protonotář, který skutečně kanovníkem vyšehradským byl, a nikoli Jindřich z Isernie. Zde není ani nejmenší stopy po příslušnosti tohoto Jindřicha ke kapitule vyšehradské. Jak shora uvedeno, oslovuje se zde kapitula *venerabiles viri... canonici*, nikoli *fratres*!

Námitka Hrubého jest velmi závažná. V listu Jindřichově se vskutku praví: *in veritate profiteor coram vobis venerabilibus viris dominis... ceterisque aliis Wissegradensis ecclesie canonicis*. Čekali bychom zajisté název *fratres*, ježto titulatura jest věci respektovanou v aktech i ve formulářích. Věc však, míním, by přece nemusila vylučovat kanovníka téhož kostela. Často bývá spolubratr označován jako *dominus*. V listině z 1. I. 1275 slibují Petr probošt a kanovníci vyšehradští protonotáři Jindřichovi, Pražskému a Olomouckému kanovníku a faráři v Gorsu, *confratri et concanonicis nostro*, prvou volnou prebendu,³⁾ v listině o sporu mezi proboštem a kapitulou téhož kostela mluví probošt o svých kanovnících jako o spolubratrech a spolukanovnících, ale i: *dicti*

¹⁾ FRB. II. str. 302.

²⁾ Voigt str. 9, 10, Rg II. 2633.

³⁾ Rg II. 934.

canonici nostri dominus G., magister H. et W.,¹⁾ tím spíše tak mohl mluvit kanovník cizího původu obracející se i na probošta.

V tomto patrném rozporu, chceme-li věc vyložit, by mohl být pomůckou styl listu, který mluví proti Jindřichovi z Isernie, Novák měl jistě pravdu v tomto bodě, a spíše pro protonotáře, a celý postoj autora a ton listu svědčí proti poslední námitce u Hrubého, že není možné, aby byl tak naříkal kanovník ve své kapitule, jak naříká zde Henricus Italicus. Jindřich z Isernie byl mrštný Vlach, který dovedl své dopisy troufale adresovat na vysoké hodnostáře. Jeho školní formulář, pořadí listů jest věřiti, seřazuje projevy z dřívějších dob i nová témata školní v řady záměrných poklon uvedené vděčně na počátku formulářové sbírky,²⁾ ve všech listech však mluví chytrý psycholog, který přes přívaly frásí dovedl voliti ton a stupeň poníženosti či oddanosti. Jindřich Isernský by nikdy nebyl mohl říci vůči kanovníkům: *protestor coram vobis, quod rogo ut vobis indignissimum videatur*, nebyl by řekl o mocných pánech *quante sunt superbie illis*, nebyl by mohl žádat: *si... michi de tantis criminibus satisfecerunt ut deceret*.

Naopak pro protonotáře mluví psychologie tonu, který by mohl být nazván úpěnlivým u toho, kdo byl již jednou zatčen, o jehož úřední znemožnění se jedná, u toho, kdo se obává o majetek i život, ale který je pravdivým, skromným a přece důstojným³⁾ projevem cizince, za něž se tu sám označuje nikoliv s okatostí Iserňana, nýbrž aby vpravdě ukázal krutost a haněbnost útoku na člověka bez zastání, majícího důvěru v krále, v adre-

¹⁾ Voigt str. 75.

²⁾ Č. 10 probošt vyšehradský, č. 11, 12 papež a král, č. 17 olo-moucký biskup, č. 18 sekovský biskup, č. 19 řezenský biskup, (cvičení školní pro hříčku s jménem Leo), č. 20. Petr kancléř (v pozadí král a chvála Čech), č. 21 biskup pražský, č. 22 děkan vyšehradský Cuno, č. 24 probošt vyšehradský.

³⁾ *precipue cum iam satis constet, quod taliter me gessi ac taliter conversatus fuerim cum clericis, nobilibus et popularibus vel vulgaribus terrarum Bohemie et Moravie ut nullius violenciam vel inimiciam meruerim. To není duch chytrého, ironického (až sarkastického na př. v invektivě proti Oldřichu Polákovi) Iserňana.*

sáty a v několik jiných čestných lidí. List není nářkem, nýbrž rozumným označením eventuelních vrahů člověkem varovaným. Akt spravedlnosti by se bral i dnes tímž směrem.

Novákovo spojení tohoto nepřátelství se zatčením v r. 1279 jest zcela na místě,¹⁾ a vůbec zde nejde jen o dojem, že odesílatel mluví s přáteli sobě rovnými. Ton řeči může působiti různým dojmem, samy formuláře této doby naráží na ton živé řeči, avšak ona logika a psychologie lidského myšlení, které dovolují historiku při vědomí nedokonalosti vmysliti se do institucí a situací, jež historie neopakuje, vniknouti do myšlenkového světa dávných dob, a vyložit je v kategoriích své doby, musí vážit více než zanedbání oslovení *confratres*. Chceme-li se rozhodnouti pro přiřčení listu Rg II. 2633 Jindřicha Italica ke kanovníkům vyšehradským, ne pro důkaz hypotese a apriorně skloubeného životopisu, musíme jej přiřknouti protonotáři.

List tento se váže s listem Václavovým, u Petrova II. str. 152—155, který jest diplomatickým důkazem, že jde o vedoucího kanceláře, tedy protonotáře.

Novák vyrozumívá z listiny Václavovy: „*Sie [die Feinden] verfassten eine falsche Urkunde im Namen des Landesverwesers Otto, in welcher dem Protonotar solche Verbrechen in die Schuhe geschoben werden, daß der König sofort Rache an ihm nehmen wollte...*“²⁾ Dále mluví Novák o nevěrohodnosti listiny, která obsahovala nactiutrání (Verleumdungen) Jindřichovi. Hrubý se obsahu listiny nedotýká, jen v souvislosti s obhajobou Jindřicha Itala mluví o nepřátelích, kteří prý již jednou podvrhli jakési listiny, aby jej připravili o přízeň pana V(áclava) a paní královny, jeho matky. Věc však nevystihuje ani Novák ani Hrubý.

Listina králova má asi následující obsah. Listy, které se zdály být na prvý pohled pravdivé, pravé (veraces), nás do té míry provokovaly, že jsme se chtěli pomstíti na řečeném H. Ten se však nebál publikace, ukázal dosti jasně nevěrohodnost jejich a nabídl se k očištění (expuracionem subire). Svůli jsme a komisaři měli řečeného H. očistit nebo obvinít (ut... dictum

¹⁾ l. c. str. 257.

²⁾ l. c. str. 258.

H. auctoritate vel absolverent vel dampnarent).¹⁾ Komise v ambitu sv. Františka v městě Pražském zkoumala pečeť, obraz, styl a obsah (sigillum, quam figuras, stilum atque sententiam), srovnala tyto listiny s jinými listinami pod pravou pečeti markraběte braniborského pražským měšťanům danými, a zjistila měřením opisů i obrazů pečeti, že všechny pečeti listin pražských měšťanů vespolek navzájem souhlasí, avšak že listy, které obsahovaly nestoudnost řeč. H. (que dicti H. continebant infamiam), se liší pečeti v opisu, obrazu a rozměrech. Pak zjišťovali prelátů figury, diktát a smysl listin, konstatující, že datovací formule, kterými všechny listy markraběte pravidelně končily, scházejí, a přihlížejíce k jiným známkám, usoudili, že tyto nevyšly z kanceláře markraběte (eas de dicti marchionis non emanasse curia). — Dále se jedná o ukazatele listin. Pak prohlásila komise řečeného H. za očištěného (dictum H... asseruerunt esse de hiis, que in predictis falsis litteris contra ipsius famam scripta fuerant, legitime atque racionabiliter expurgatum...) a ty, kteří složili listy proti řeč. H., za jednající podvodně (calumpniose) a hanebně. Král konečně prohlašuje, že pověst H. byla již dříve otcem a jinými osvědčena, že vyšla z ohňové zkoušky (quasi per ignem examinationis transiens), že svědomitostí (upřímností, sinceritate) vyniká. Podvodníci stížení verdiktem klatby panovníkovy, nedají-li řečenému H. satisfakci.

Věc sporu se mi zdá být jasná. V první chvíli se zdá, že listiny obsahovaly nějaké pomluvy Jindřicha, o tom však nemůže být řeči v listině pod pečeti české kanceláře. Kdyby však listiny byly obsahovaly důkazy nečestnosti Jindřichovy, byl by se přirozeně musil Jindřich očistovat z faktů protidůvody a ne hlavním poukazem, že listiny nejsou pravé, kterážto věc zdůrazněna Václavem názorem o jakoby ohňové zkoušce. Nadevši pochybnost jest tu řečeno, ovšem středověkou latinskou terminologií, která nemá moderní pojmy pro historickou úřední pravomoc, že Jindřich měl být usvědčen nebo zproštěn zkouškou, a jest faktum, že rozhodným výsledkem, a postačujícím, byl nález komise, že

¹⁾ Petrov l. c. str. 154 za „auctoritate“ vkládá slovo nostra. Na konci věty u Petrova „dampnaret“ jest zajisté tisková chyba.

listiny z kanceláře markraběte nevyšly. Podstatou věci jest patrně zneužití úřední moci, které ovšem provokovalo Václava. Důkazové řízení komisionální jest samo o sobě neobyčejně zajímavým momentem diplomatiky, a jmenováním místa šetření, jeden z komisařů byl W., patrně Velislav, vyšehradský kanovník a notář zemský, má ráz skutečné historické příhody. Komise se řídila hlavně pečeti, obrazem, proporcemi, opisem, na druhém místě stylem, figurami a obsahem, avšak výsledek byl zcela moderní, zjištěna nepravost a prohlášeno, že listiny nevyšly z kanceláře vydavatele jmenovaného.

Nuže, kdo byl činěn zodpovědným za listiny, jež by byl vydal o své újmě, ze zneužití úřední moci? Dictus H., který byl tehdy za Václava a Kunhuty v kanceláři, jako dříve za Oty Braniborského a Přemysla II., podle vlastního pak listu Henricus Italicus, incliti regis Bohemie notarius. Mohl to snad být podřízený úředník kanceláře, kterému se přičítá vyexpedování listin se vším aparátem i pečeti? Stěží tuto věc vysvětlíme týdnem absence protonotáře při zatčení nebo neklidnou dobou poručnické vlády. Podřízený úředník kanceláře by byl jistě podrýval půdu notářů vedoucím a zodpovědnému a tento by byl viněn. Obviňován jest H., notář 1283/1284, dříve notář Otakarův, list kanovníkům píše tatáž osoba, Henricus Italicus, jest to osoba odlišná od Jindřicha z Isernie, který byl patrně též notářem, ale sotva vedoucím, jest to, abychom jej odlišili, Jindřich protonotář.

Dostáváme důkaz, že Jindřich protonotář byl Vlach, Novák měl pravdu, důkaz ne právě potěšitelný, poněvadž třídící znak stlačuje na znak společný.

Že byl Jindřich protonotář Vlach, nepřímou dokazuje Jindřich z Isernie, který mu byl zavázán, ve své sbírce formulářové. Sbirka tato obsahuje listy, které Iserňan patrně dříve napsal a také odeslal, a listy pro účely školské teprve složené, celá však vykazuje redakci jím samým ještě pořízenou pro účely jak školské tak osobní. Rozpadá se celá v několik tématových dílů, z nichž v listech (čísla vídeňského codexu podle Petrova) 38—116 se mnohými listy dotýká svého přání dostati se do kanceláře a obrací se často na protonotáře. Nikde ovšem z opatrnosti protonotář není nazván Italem. Avšak v uspořádání, kde první listy, následující po školských

a reklamních, jsou akty vděčnosti, kdysi mající získati přízeň, jest patrně považovati list č. 14¹⁾ za adresovaný protonotáři, nazíráme-li na sbírku také jako na celek.

Jindřich z Isernie v něm nabízí své služby někomu, jak pravi nadpis, ze svých přátel. V textu jest tento přítel nazván de sancto Germano, jde tu však jistě o zastření jména protonotářova. To Iserňan dovedl, ve své invektivě proti Oldřichu Polákovi připomíná před citováním listu konkurentova, že jména a místa v listu změnil, aby nedošlo k pohoršení, ke skandálu. Není náhodou, že se zde Jindřich představuje de Isernia, je to po prvé v uspořádání formuláře, a není náhodou, že dopis jest zahájen poukazem na společnou vlast. K dopisu jej přiměla sladkost rodné vlasti, která působí jako skrytá duševní síla i u těch, kteří se neviděli. Dopis jest zajisté z prostředí mimoitalského, sladkou Itálii v drsném podnebí českém, sladká vína italská před nekvalitním českým vínem, si Iserňan připomínal i v jiných listech.

Že pak šlo o prostředí české, dokazuje list č. 62 vídeňského rukopisu²⁾, v němž jest někdo žádán, aby zařídil doručení přímluvných listů kardinála za magistra Jindřicha králi českému. Žádost jest zdvořilá, avšak odvážná, tak jako vůbec psal Iserňan protonotáři nejen v sebevědomí člověka, který viděl v Přemyslu II. Fridricha II. a v sobě nového Petra z Vinei, ale i ve vědomí přijetí krajanem. Také nadpis ton vystihuje, jest (žádáno) důvody rozumovými, chválou, slibem i prosbou. Zde jako konečný důvod opět přistupuje, že „nás“ zplodila společná vlast, a poukazuje se na přirozenost takového citového svazku. Iserňanu se jedná právě, aby jej král přijal za notáře a služebníka.

Přijmeme-li, že protonotář byl Ital, choval by v sobě jádro pravdy i formulář Zdeňka z Třebíče, v němž magister Henricus Italicus přísahá věrnost Václavovi.³⁾ Souhlasilo by to se skutečností právě dokazovanou, že protonotář Jindřich zůstal v kanceláři královské za Oty Braniborského i Václava, a že zemřel mezi lety 1283/1284 až 1287.

¹⁾ Rg II. 2578.

²⁾ Rg II 2623.

³⁾ Rg 2623.

H. Meinert:

Hospodářství a archivy.*)

Středem nejbližšího zamýšleného německého sjezdu pro zemské dějiny a archivnictví jsou referáty o průmyslových a hospodářských archivech. Ponejprv mají býti přizváni k tomuto starému shromáždění spolků pro dějiny a starožitnosti a archivářů z povolání také četní zástupci průmyslu a hospodářství.

Účast mužů hospodářství a techniky na kongresu archivářů a historiků neměla by vlastně v době techniky a hospodářství buditi údiv. Děje-li se tak přece, jest z toho viděti, jak široká jest ještě mezera mezi oběma. Archivy a hospodářství — to zní téměř jako minulost a přítomnost. Ale toto srovnání jest nesprávné a úkolem sjezdu má právě být vysvětliti, jak jest nutno sjednati spojení mezi oběma.

Již jednou se zdálo, že se v kruzích průmyslu a hospodářství probudilo takové porozumění, jaké se dnes přináší problémům historické skutečnosti. To bylo v desetiletí před válkou. Tehdy se spojily snahy hospodářských vůdců širokého rozhledu s myšlenkami mužů hospodářské vědy v přání vytvořiti sběrný, v nichž by sebraný přebohatý písemný a tištěný materiál hospodářského dění přítomnosti byl uschován a učiněn přístupným ku prospěchu badání a praxe. Archivář z povolání, spojený osobními vztahy s kruhy hospodářskými, Dr. Armin Tille, pozdější ředitel durynských stát. archivů, dal těmto snahám literární výraz, jehož potřebovaly k většímu rozšíření.¹⁾ Ve velkých podnicích, jako je Krupp a Siemens, byla idea proměněna v čin, povstaly první archivy podniků. Za spolupůsobení rýnských obchodních komor vznikl

*) Napsal pro „Technikgeschichte“, Band 27, 1938 Dr. H. Meinert, stát. archivní rada, Berlin-Dahlem. Přeložil se svolením autora i redakce F. Zuman.

¹⁾ Wirtschaftsarchive. Heft 5/6 Sozialwirtschaftliche Zeitfragen, vydávané Dr. Alexandrem Tillem, Berlin, 1905.

kolem přelomu let 1906/1907 v starožitném Kolíně n. R. mladý rýnsko-westfálský hospodářský archiv a podobným způsobem skoro současně pro jihozápadní Německo hospodářský archiv při obchodní komoře v Saarbrückenu, založený Dr. Alexandrem Tillem (bratrem Armina Tilleho).

Co chtěly nové hospodářské archivy, vylíčil správce rýnsko-westfálského archivu Dr. Mathieu Schwann v časopiseckém článku, přehlížeje rok 1915, velmi charakteristickým způsobem.¹⁾ Proti dosavadnímu dějepiscectví, jež vycházelo „z ducha aristokracie, byrokracie a klerikalismu“, postavil nové pohledy, jež se obracely k práci občanstva. Odstup ode všech mocností staré doby přenesl se na strážce historického majetku těchto mocností, na státní a komunální archiváře. Při prvním všeobecném sjezdu hospodářských archivů, jenž se konal 17. a 18. října 1913 v Kolíně,²⁾ neobjevil se mezi četnými účastníky z hospodářství, průmyslu a vědy mimo tři rýnské městské archiváře ani jediný zástupce stavu archivářů z povolání. Ba nevzali též archiváři z povolání zjevně na vědomí sjezd, jenž měl si zasloužiti jejich největší pozornosti.

Zatím se ještě dostavil motiv, jenž rozpory podstatně zvětšil a jenž byl ve věci samé. Úkol, uložený hospodářským archivům, směřoval předem jen k zajištění hospodářských hodnot. Důraz byl kladen na plnění praktických potřeb přítomnosti a budoucnosti hospodářských kruhů. Také archivy musely sloužiti snahám racionalisace, jejich cena byla posuzována méně měřítky vědeckými nežli podle praktické účinnosti, jíž mohly docíliti. Válka svým tlakem k největší úspornosti sil a k největšímu získání každého hospodářského prospěchu ještě zostrila tuto tendenci, pozorovanou již před r. 1914. Vznikem celé řady hospodářských archivů, většinou podobných cílů, zvláště ve spojení s obchodně-vědeckými fakultami, změnil se pojem hospodářského archivu

¹⁾ Technik für Alle, Technische Monatshefte (Franckh, Stuttgart, 1915, Heft 2, Seite 35—37).

²⁾ Erster Wirtschaftsarchivtag 17. u. 18. Oktober 1913. Überreicht von dem Archiv für Rheinisch-Westfälische Wirtschaftsgeschichte in Köln am Rhein und der Gesellschaft für wirtschaftliche Ausbildung in Frankfurt am Main. Köln 1913. Essen, G. D. Baedeker 1914.

zcela. Opustivše historickou funkci, věnovaly se výlučně sběru a zpracování látky přítomné doby. Výstřížky a plánovitý výběr zákonů a smluv, tiskovin, novin a časopisů z celého světa podle zeměpisných a zboží a firem znaleckých stanovisek, registrování trhů a burs, informační činnost konjunkturální předvídatavosti staly se náplní a smyslem těchto „archivů budoucnosti“.

Jak mělo vytvoření takových informačních ústavů věcné oprávnění pro praktické hospodaření, tak byl tento vývoj malou podporou původním úmyslům zachovati hospodářství písemné hodnoty, jež se staly anebo se stávají historickými, a dáti je do služeb prohloubení nazírání, oplodňujícímu hospodářství a vědu. Většina efemerních založení z válečné doby zašla svou vnitřní nedostatečností nebo nedostatečným finančním podkladem. Několik málo velkých — z těch jmenuji archiv světového hospodářství v Hamburku a hospodářské archivy některých průmyslových a obchodních komor — se udrželo. Ale s historií nemají nic společného.

Jediné Rýnsko-westfálský hospodářský archiv a Jihozápadní německý archiv hospodářský přetrvaly ničivou reakcí pyšných nadějí z r. 1913. Onen může se dnes ohlédnouti na slavný vědecký vývoj,¹⁾ tento jako „Saarwirtschaftsarchiv“ se sice uplatnil jen v míře regionální, ale se vzornou energií při udržení a získání saarského území.²⁾

Přesto musíme, hledíce k celku, doznati, že jsme opět v počátcích. Ale doba se od základů změnila a vytvořila nové předpoklady pro budování. Máme za sebou zkušenosti, které daly spatřiti s hroznou jasností hranice absolutního hospodaření, máme za sebou dobu, v níž celý svět myslel, že musí zoufati nad tím, podaří-li se člověku někdy opět uniknouti z poroby svého vlastního stvoření — stroje. Pronikli jsme díky zázraku německého povznesení, k nové důvěře a statečnosti, ale také jsme hlouběji vnikli ve spleť německého života. Hospodářští archiváři dneška

¹⁾ Srov. Festschrift „Dreißig Jahre Rheinisch-Westfälisches Wirtschaftsarchiv zu Köln.“ Vydáno v lednu 1937.

²⁾ Srov. Fritz Hellwig, Das Saarwirtschaftsarchiv. Werdegang und Aufgaben. Völklingen — Saarbrücken, 1938.

vědí, že není možno bez historické zkušenosti dělat plány pro přítomnost i budoucnost s vyhlídkou na trvalý výsledek. V kružích „cechovních“ archivářů se pochopilo, že nepostačí spokojiti se se starými silami dějin lidstva. V ticho jejich učeneckých síní pronikl hukot strojů. Jejich pokladová sklepení byla zaplavena spoustou aktů, které budou pro budoucnost památkami obrovského hospodářského a technického vzestupu i stejně obrovských otřesů a běd. Tyto spousty chtějí být zpracovány, nemají-li zůstatí mrtvými hodnotami, vyžadují si jiných znalostí a jiných pracovních metod, než bylo u svědectví dřívější minulosti. Jako hospodářští archiváři musí se státi skutečnými archiváři, tak státní a komunální archiváři se musí státi také archiváři hospodářství. Jaká jest cesta k tomuto cíli?

V odborně zřízených státních a městských archivech platí především, aby bohatá žeň již existující byla uschována a připravena ke zpracování. V jakém rozsahu zúčastní se archiváři sami na exploitaci, určí jejich odborná způsobilost. Že nemohou vzdáti se toho, aby nepronikli k vnitřnímu poznání také takových archiválií, které jsou původem nebo obsahem hospodářské nebo technické povahy, odpovídá jen jejich tradici, jež jim již vždy ukládala jako čestnou povinnost ovládnouti mnohotvárnou látku tak, že jest jim struktura a podstata všech jejich částí jasná anebo s trochou péle přístupná. Nikdo nebude tak nerozumný, aby od nich žádal, aby byli ve všem specialisty. Ale tak daleko má a musí jíti jejich odborné vzdělání, aby našli porozumění pro hospodářství a techniku, jak to odpovídá náplni doby. Bylo by to však krokem nazpátek, kdyby se měli na místo schopných archivářů s velikým rozhledem a širokým vzděláním dosazovati jen specialisté, jimž při veškerém nadání pro část by scházel přehled životního celku, odrážejícího se v archivních fondech. Všestranný archivář bude vždy také učenci-odborníku lepším rádcem a pomocníkem, než archivní specialista, jenž v nejlepším případě může býti pomocníkem, nestane-li se konkurentem speciálního badatele a tím přestane plniti vlastní úkol povolání archiváře.

Z pohledu na celek historického dění má a může archivář získati zásady pro svou práci také v hospodářské a technické

látce. Práce počíná výběrem archivu důstojné látky aktů, při němž se šťastně osvědčí spolupůsobení jednak zvláštní věcné znalosti vydávané látky, jednak úsudku, přehlížejícího dobu a okolnosti přejímané látky. Též šťastná spolupráce jeví se také v radě, dané archivářem badajícímu odborníku. Ta také se bude muset dostaviti při každé vlastní publikační činnosti archiváře, při podání archivní pramenné látky pro široké kruhy vědy i všeobecnosti.

Právě na tomto pracovním poli může se ještě mnoho vykonati pro hospodářství a techniku. Kdybychom měli již přehledy technicko-historického a hospodářsko-historického majetku archivního, jako je máme pro ostatní odvětví věd, zvláště pro badání osobní a místní, tu by se mohl konečně odstraniti rozšířený omyl, že v státních a obecních archivech jest jen málo látky pro hospodářské a průmyslové dějiny. Stát a obce mají se zvýšenou měrou obrátiti také k hospodářským a technickým věcem, a nedala jim plně k tomu podnět jen jejich přední funkce právní, sociální nebo policejní, ale více nebo méně také vlastní činnost podnikatelská, plánování a tvořivost. Třeba jen připomenouti státní hospodářství absolutismu, jež jest každému známo pod jménem merkantilismu. Méně známa, ale neméně významna, jest státní podpora průmyslu 19. století, jež našla bohatý sběr aktů. Konečně plánování dnešní doby přinese jednou cenný technický a hospodářský materiál spisový.

Ostatně není onen názor, jenž ve veřejných archivech tuší jen podružnou látku k hospodářským dějinám, bez určitého oprávnění, ale jen potud, pokud skutečně těžiště faktického vývoje ve velkém jest v iniciativě soukromého podnikání a jeho organizací. Nic nemůže o tom dáti lepší vysvědčení, než stále vzrůstající řada jubilejních průmyslových spisů. Ty jsou zároveň dokladem oprávněné pýchy a prostředkem k probuzení historického smyslu v kružích, které byly zvyklé vždy hleděti jen do předu a nikdy, uvažující a hodnotíce, zpět. Zde se však setkáme právě s problematikou pramenů, jež byla státním instancím v této míře neznáma.

Neboť i když také ve státním a obecním majetku spisovém vznikly někde veliké ztráty násilnými zásahy, nedbalostí a historickým neporozuměním předešlých generací registrátorů a bohu-

žel, také archivářů, postačí to, co zbylo, umožniti poněkud jasný obraz státních hospodářských snah. Jinak je to s historickou látkou nestátního hospodářství a průmyslu. Jaké ztráty jest tu oželeť, jak těžko jest naléztí jen oporu pro věci velkého vývojového významu ze zachovaných, často náhodných, zbytků starého podání, ví každý, kdo jednou se pokusil psáti dějiny podniku.

Co se zde ztratilo anebo je ohroženo, není jen duševním majetkem jednotlivců. Jest to národní tradice o vzniku jedné z největších dob v německých dějinách a proto nemá zájem o svůj bývalý majetek spisový jen průmyslový podnik nebo úvěrní ústav, obchodní dům se světovým obchodem anebo pro život četných příslušníků národa sociálně významné pojištění, ale i německá veřejnost. Zájem, jenž není v ničem pozadu proti onomu, jež může míti veřejnost na zachovaném fondu třeba nějakého šlechtického archivu, z jehož pokladů vlastivědní badatelé a genealogové, právní historikové a folkloristé těží své poznatky pro všechny. Naopak, čím více stoupl podíl hospodářství a techniky na životě národního celku, tím výše stoupá také ocenění, jehož se musí dostati archivním fondům v nich vzrostlým.

Toto poznání jest to, jež dnes státní archivy přivádí k projektům a nutí je ujmouti se průmyslového a hospodářského fondu spisového. Je-li někde někdo povolán správně se rozhlédnouti a zabrániti nebezpečí nejkrajnějších ztrát na národním majetku dříve než bude pozdě, jsou to ony, mocí a silou své tradice a zkušenostmi svých vědeckých pracovníků. Těm jest to ctí i povinností ochrániti a pečovatí, kde jest toho třeba, o nestátní archiválie. Ty také mohly na tomto poli v posledních letech mnoho potěšitelného vykonati a národně sociální stát se také s podporou a pomocí za ně postavil.

S tohoto hlediska povinnosti jest také viděti, proč téma průmyslových a hospodářských archivů se stalo předmětem jejich jednání při archivním sjezdu. Tím neprojevuje se ani povýšenost státních archivů ani nárok uchopiti archivní fondy hospodářství státními archivy, ale vůle, učiniti vše, co by mohlo posloužiti účinné péči archivní na poli hospodářském. Úloha zdá se mi jasně výtčena. Jedná se o to, aby stávající již hospodářské a podnikové

archivy byly podporovány v jejich stejnosměrných snahách a aby opatření archivní péče byla rozšířena na veškeré německé hospodářství.

Šťastné počátky byly již učiněny v nedávno uplynulých měsících. Ve společné práci se státními archivy svého obvodu přikročil těžký průmysl vestfálský k tomu, že vydal směrnice pro vytvoření a zřízení archivů podnikových.¹⁾ Zamýšlí se vyzkoušeti tyto do podrobností pečlivě vypracované zásady nejprve u členů hospodářské skupiny, aby se potom doporučily ostatním průmyslovým skupinám.

„Archiv podniku jest paměti podniku“. Touto základní zásadou vytyčují vydané směrnice existenci a význam hospodářské archivní péče. Z toho vyplývá potřeba podřízení hlavě podniku, spolupůsobnost všech oddělení a celé družiny podle stupně jejího poměru k firmě, především ale zákaz, bez slyšení archivní správy zničití jakékoliv akty, knihy, mapy, tiskoviny a obrazy. Na místo bezplánovitého a vší konexity postrádajícího vyloučení a zničení spisového materiálu nastupuje plánovitě a k celku přihlížející, jež, zaměřeno na celek, jediné může odhadnouti cenu i bezcennost. Vědecké a praktické potřeby se rovnoměrně uspokojí. Praxi dává dobře srovnaný a řádně vedený archiv v každé době podklady, kterých potřebuje k lepšímu založení a trvalé činnosti svých opatření. Věda pak vykvétá z úzké spojitosti s praktickým a může být důmyslně postavena ve službu celku.

Nikoli bez důvodu cenil každý spořádaný státní organismus své archivy. Musíme dojítí k tomu, že každý spořádaný podnik bude přesvědčen o prospěchu a tím i o potřebě řádné péče o svůj spisový majetek. To jest racionalisace v nejlepší smyslu.

S počátku budou snad jen veliké podniky s to, aby vytvořily vlastní archivy. Pro ony podniky, které uznají cenu svého spisového majetku, ale nejsou schopny nebo nakloněny opatřiti si archivní instituci, jest třeba jistých míst důvěry, u nichž by uložili své spisy, kterých není již pravidelně potřebí v přítomném běhu

¹⁾ Richtlinien für das Werksarchiv. Aufgaben der Werksarchive und Richtlinien für ihre Anlage. Im Druck herausgegeben von der Wirtschaftsgruppe Eisenschaffende Industrie, Düsseldorf, 1938.

podnikání. Takovými místy mohou být státní nebo obecní archivy. Ale tyto by většinou mohly dáti k dispozici jen v omezeném rozsahu místo a síly pro uschování, uspořádání a správu uložených nestátních archiválií, kdyby nechtěly dáti vzniknouti nebezpečí, že své vlastní úkoly zanedbají. Na nějakou dobu vyžádá si úspěšná péče o hospodářský archivní majetek nutně jiných sběren. Co by bylo bližšího, než zříditi tyto sběry tam, kde jest již zastoupení hospodářských zájmů? Zde jest dána možnost pro další vývoj regionálních hospodářských archivů prostě na rozdíl od archivů provozoven nebo podniků.

Není třeba žádné nové vrcholné organisace k dosažení jmenovaného účelu. Stavovská výstavba v říšské hospodářské komoře a jejích podskupinách jest zde. Jejím úkolem bude pečovati na vhodných regionálních místech — jako taková bylo by pravidlem doporučení hospodářské komory (regionální) — o vytvoření a vývoj hospodářských archivů, jak existují na příklad již na západě říše. Zde otevírá se cesta k opravdu organické péči o historické hospodářské hodnoty.

Provedení v podrobnostech vyžádá si mnoho práce. Mnoho odporu bude překonati, mnoho předsudků odstraniti. Objeví se problémy vnějšího zařízení a vnitřního uspořádání. Otázka výchovy způsobilých archivářů jest již nyní palčivá. Ale možnosti jsou zde a potřeba, jež problémy ty klade, stává se stále mocnější. Ta jest pouze článkem výstavby národní, jež potřebuje zde podpory a láskyplné péče, malým snad, ale nikoli nedůležitým. Neboť jako archivy podniků mají být „paměti podniku“ a jako jsou státní a obecní archivy již od dávných dob „paměti“ veřejné správy, tak mohou a musí být příští archivy [hospodářské „paměti“ hospodářského tělesa, stavovsky zceleného.⁷⁾

⁷⁾ Zamýšlený „Deutscher Tag für Landesgeschichte und Archivwesen“, na němž mělo být jednáno o průmyslových a hospodářských archivech v polovině září v Inšpruku, byl odložen. (Poznámka překladatele.)

A. Dauphin-Meunier:

Bankovní archivy.^{*)}

(Problémy z historické metodologie.)

Všude si začínají uvědomovati důležitost, jakou má pro národohospodáře a historika systematické využití archivů soukromých bank.¹⁾ Až dosud, chtěl-li kdo studovati některý úsek z dějin bankovníctví, věnoval pozornost zvláště fascikulům veřejných archivů, které ovšem pro svůj původ obsahují jen dokumenty správní a úřední; soukromé archivy, nepřístupné nebo zapomenuté, byly téměř docela opomíjeny. „Dnes se tedy historikové i národohospodáři shodují v tom, že uznávají převahu archivů soukromých, spontánnějších a působivějších, nad suchopárnými často a jednotvárnými archivy úředními. Poznáváme-li hospodářský život výlučně z archivů veřejné správy, poznáváme jej špatně.“²⁾

Probadání bankovních archivů může přinésti některé nové národohospodářské a historické názory. Departementní archivy v l'Aube obsahují na př. dokumenty, k nimž archiváři Duhem a Dupieux pořídili index;³⁾ poskytují přesné poučení o hospodářské činnosti kraje Troyes koncem XVIII. a na počátku XIX. stol.: kores-

*) Článek napsal docent universit v Toulouse A. Dauphin-Meunier a dodal redakci Časopisu archivní školy r. 1938. Přeložila PhC. Marie Jelínková.

¹⁾ Také u nás není otázka soukromých archivů ničím novým. O významu archivů soukromých podniků pojednal též prof. Dr. Šusta v článku „Otázka archivů pro dějiny průmyslu a obchodu v Německu a u nás“ (Obzor národohospodářský XV. 1910, str. 353—362). Znovu otištěno v „Úvahách a drobných spisech historických Josefa Šusty“ (1934), str. 116—124. Článek je zajímavý právě tím, že probírá možnosti v tomto oboru archivnictví také u nás.

²⁾ Etienne Sabbe, Les archives économiques. Rev. Econ. Pol. sept.—oct. 1935.

³⁾ Archives départementales de l'Aube. Répertoire numérique de la série F rédigé par. G. Duhem et P. Dupieux.

pondenci Eskomptní banky (Caisse d'Escompte du commerce) v Troyes, běžné účty (kontokorenty) banky Chérot v Troyes, dopisy pařížských bankéřů Delessert a Perrégaux-Laffitte, výtahy z účtů a účetní knihy. Je vidět, jak alespoň v tomto kraji se vytvářelo bohatství měšťanů: dodávkami armádě a spekulacemi s těmito dodávkami. Dodávky bratří Dufourů z Troyes královské armádě i námořnictvu za války sedmileté skýtají již předem obraz dodávek Ouvrardů, Colloťů atd. za válek v revoluci a za císařství.

Provinční francouzské měšťanstvo se neobohatilo výrobou jako v Anglii; nemělo mezi svými podnikateli ony energické „kapitány průmyslu“, plné podniků, pro něž každý podnik byl nezbytnou zálibou. Obohatilo se drobným obchodem a vyrostlo v úctě k bohatství, jehož nabylo spekulací bez velkorysosti a bez nebezpečí. Nalezení a uveřejnění korespondence britského bankéře Williama Boltona, žijícího na Madeiře, jehož síť korespondentů se rozprostírala v Anglii i v Sev. Americe, poskytlo rovněž užitečné poučení o mezinárodním obchodě v posledních letech XVII. stol.¹⁾ atd.

Avšak až dosud zvláště náhoda přispěla historikům na pomoc; v opuštěné stáji, kde hrávaly vojenské strážce, našel Georges Unwin archiv, který mu umožnil odhalit neznámé dosud stránky průmyslové revoluce anglické; nahodilou shodou okolností se mohl Gordon Selfridge zmocnit části archivu slavné florencké banky Medici a jako dar jej věnovati Historicko-obchodní společnosti (Business Historical Society) na harvardské universitě v Bostonu; později Belgický ústav pro národohospodářský výzkum (l'Institut belge de Recherches économiques) zachránil v poslední chvíli ze stoupy bankovní archiv, který mu byl ponechán jen s podmínkou, že zaplatí tolik, kolik váží starý papír (25 belg. centimů za kilo).

Nedbalost bank, pokud se týče zachování archivů, způsobila vědě těžké ztráty. Tak Archivalische Zeitschrift uvedla roku 1931, že archiv banky Rotschildů ve Frankfurtě n. M. byl zničen r. 1902 po smrti barona Willy Rothschilda, kdy byl jeho dům zabrán Diskontní společností (Diskontgesellschaft); archiv Rothschildovy

¹⁾ André L. Simon, The Bolton letters 1695 — 1700 (1928).

banky v Paříži, obsahující písemný materiál, týkající se převodu kapitálu Francie spojeným velmocem v letech 1815—1817 v důsledku míru vídeňského, byl zničen za aféry Dreyfusovy; stejně tak vzal za své z velké části archiv slavné banky v Amsterdamě i archivy téměř všech soukromých bank německých v XVIII. a XIX. stol.

Byly již učiněny pokusy, aby se soustavně uspořádalo shledávání ztracených nebo roztroušených archivů, aby se zajistilo jejich uchování a využití: od roku 1906 založilo 28 obchodních komor rýnsko-vestfálské pánve na popud komory v Kolíně n. R. první obchodní a bankovní archiv, nazvaný Rýnsko-vestfálským archivem hospodářským (Rheinisch-Westfälisches Wirtschaftsarchiv); r. 1910 založila skupina švýcarských bankéřů, archivářů a profesorů v Basileji Hospodářský archiv (Wirtschaftsarchiv), kde jsou uloženy nejen dokumenty písemné, ale i plakety, oběžníky a tištěné prospekty. Archiv je velmi navštěvován národohospodáři a historiky (v roce 1934 měl 3.394 badatele) a dal podnět k zajímavým publikacím. V r. 1911 vytvořilo město Curych podle basilejského příkladu Archiv pro švýcarský obchod a průmysl (Archiv für Handel und Industrie der Schweiz), podnik, který však místo aby byl podporován bankéři jako archiv v Basileji, byl jimi naopak přísně odsouzen. R. 1914 vznikl v Holandsku Nizozemský hospodářsko-historický archiv (Nederlandsch Economisch-Historisch Archief), který nyní vede prof. Posthumus. Archiv je udržován z podpor veřejné správy a pravidelnými příspěvky dělnických bank, sociálních pojišťoven atd. a jeho sbírky jsou nyní z nejdůležitějších na světě jak svou cenou dokumentární, tak svým počtem. Před krátkou dobou zachránil prof. Posthumus před zkázou archiv antverpských bank, sahající do XVIII. stol., který umožňuje sledovati hospodářskou činnost tohoto města po více než dvě století.

Obchodní škola (Business School) university harvardské v Bostonu se již od r. 1925 zabývá sbíráním archivů starých bank. Má zejména archivy domů Medici a Barberini.¹⁾ V Anglii byla na popud Sira Williama Beveridge, ředitele londýnské národohospo-

¹⁾ Srov. Arthur H. Cole, Business Manuscripts. Collection, Handling and Cataloging. The Library quarterly, vol. VIII., leden 1938.

dářské školy (London School of Economics) a zesnulého bývalého presidenta banky Barclays Goodenough r. 1934 vytvořena Rada pro ochranu obchodních archivů (Council for the preservation of business archives). Na rozdíl od společnosti švýcarské, holandské a americké nezabývá se Rada sama úschovou zmíněných archivů. Omezuje se na to, že nabádá banky, aby si zajistily zachování svého písemného materiálu a připravuje souhrnný inventář bankovních a obchodních archivů Spojených království. Bankám, které se chtějí zbavit svých spisů, dává pokyny, do kterých ústavů státem uznávaných (knihovny, university) by je měly odevzdati, místo aby je daly do stoupy. Mimo to je žádá, aby na formuláři označily hlavní charakter sbírek, které mají a způsob, jakým by o nich byli zpraveni historikové a národohospodáři.¹⁾

¹⁾ Formulář sestavený Radou pro ochranu obchodních archivů je stylisován takto:

1. Jméno a adresa nynějšího majitele.
2. Je-li archiv uložen na jiném místě, udati jeho adresu a způsob, jakým je nejlépe přístupný.
3. Jméno nebo několik jmen firmy, jejíž archiv je uchován.
4. Datum založení.
5. Povaha činnosti (co možno nejpodrobněji).
6. V případě činnosti v cizině označiti kraje a přístavy.
7. Umístění závodu v období, k němuž se vztahují archivní dokumenty.
8. Některé zvláštní poznámky o závodě a jeho historii.
9. Povaha archivu:

Povšechný popis	Datum	Svazek	Poznámky
— zápisníky, protokoly.			
— deníky: knihy prodeje, koupí, konsignační atd.			
— pokladní knihy.			
— knížky směnkové.			
— hlavní knihy.			
— ostatní finanční písemnosti.			
— zápisy o kapitálu a inventáři.			
— dopisy a opisy dopisů.			
— listiny, společenské smlouvy.			
— ceníky.			
— obchodní oběžníky.			
— ostatní dokumenty.			

10. Stav archivu (dobrý, obstojný, špatný; spořádaný, zinventovaný, nespořádaný).

Francie zůstala v tomto oboru velmi pozadu. Od roku 1926 žádal Ch. Schmidt, generální inspektor archivů a knihoven Akademie věd morálních a politických (l'Académie des Sciences Morales et Politiques), aby přispěla k záchraně bankovních archivů před zkázou. Učinil ještě více. V časopise „Les Annales d'Histoire économique et sociale“, revue to, založené r. 1929, naznačil r. 1930 praktické prostředky pro záchranu těchto archivů: vytvoření zvláštních veřejných archivů, kde by se soustředily, roztřídily a zkatalogisovaly dokumenty, jichž používání by za jistých podmínek bylo dovoleno historikům. Ch. Langlois, ředitel Francouzského archivu (Archives de France), užil první této myšlenky, založiv ve svém archivu serii A B XIX — archiv národohospodářský, kde byly uloženy staré archivy finančních podniků, jmenovitě archiv Francouzské banky (la Banque de France) a archivy bank druhého císařství. Nověji pak byli pověřeni Charles Rist a H. Lemaitre Vědeckým ústavem (l'Institut Scientifique), aby spravovali část finančního archivu bývalé banky Adamovy. Francouzský ministr národní výchovy doporučil oběžníkem ze dne 28. března 1931 krajským (departementálním) archivářům, aby dali uložit do veřejných sbírek takové dokumenty, které jsou důležité pro hospodářské dějiny a které byly po zrušení bank a obchodních domů dány do prodeje nebo určeny do stoupy. „Podmínky jejich odevzdání, podřízené, pokud se týče veřejné přístupnosti, všeobecným zásadám platným pro přístupnost a zveřejnění archivního materiálu, mají býti takové, aby ten,

11. Může nynější majitel uložit archiv?
12. Dovolil by studentům podniknouti řádný výzkum?
13. V kterém případě by dovolil dočasné přemístění archivu?
14. Kdyby nemohl dále udržovati svůj archiv, byl by ochoten:
 - a) přenést jej do městského nebo jiného archivu,
 - b) jako půjčku nebo jako dar,
 - c) uvažovati o výběru nejdůležitějších dokumentů, kdyby nebylo možné přenesení celého archivu.
15. Přeje-li si majitel býti dotazován ve zvláštních případech na př. o konservaci, opravě, výběru a odhadu svého archivu?
16. Na koho je třeba se obracet při event. dotazech?

V červnu r. 1937 vydala Rada (Council) ve stejném duchu „History from Business Records“. (Londýn.)

kdo bude dokumenty ukládati, byl již předem zbaven obav před škodlivou indiskrétností“.

Sekce pro mezinárodní bankovní dějiny (la Section d'Histoire internationale de la Banque) při VI. sjezdu bankovní vědy a techniky (Congrès de Science et de Technique bancaires) v říjnu 1937¹⁾ znovu studovala otázku uchování a využití bankovních archivů a usilovala o to, aby se jí dostalo mezinárodního řešení. V závěru své přednášky, jejíž konečné návrhy byly sjezdem úplně schváleny, požádal Georges Bourgin, konservátor Národního archivu francouzského (Archives Nationales de France), aby banky svěřily veřejným archivům nebo aby ve své vlastní správě uchovaly ty archiváře, o nichž soudí, že je již nebudou potřebovat. Tím by se v hojně míře umožnil historikům přístup do těchto archivů, podléhající ovšem určitým pravidlům pokud se týče data studovaných dokumentů a předmětu badání. Povšechné prostudování podmínek, za nichž by mohla být organizována u bank propagace zachování jejich archivů, až by byl vytvořen vhodný personál, ať už by byla zavedena v bankovních archivech samospráva nebo ne, by byla svěřena Komisi pro bankovní dějiny (la Commission d'Histoire de la Banque) při Mezinárodním výboru věd historických (Comité International des Sciences historiques), již by podle potřeby pomáhala Archivní komise (la Commission des Archives) téhož výboru, nebo, kdyby té nebylo, Ústavu pro duchovní spolupráci (l'Institut de Coopération intellectuelle).

Tato přání jednomyslně přijatá mohou mít pozoruhodný význam praktický. Skutečně také většina účastníků kongresu, kteří sledovali práci zmíněné Sekce, byli bankéři nebo představení ústředních a obchodních bank z 27 krajů. Připojili se k oněm přáním a vzali tím na sebe závazek, že budou bdíti nad zachováváním svých archivů, že otevrou tyto archivy historikům a tím že zvláště přispějí ke studiu bankovních dějin.

Avšak praktické problémy ochrany a studia archivů s jedné

¹⁾ Předsedal Henri Hauser, čestný profesor Sorbonny, předseda Mezinárodní komise bankovních dějin (Commission International d'Histoire de la Banque), za asistence Rafaela de la Torre, finančního poradce vyslanectví Kuby.

strany, jejich využití v badáních národohospodářských se strany druhé byly tím jen částečně prozkoumány. A právě k jejich řešení bychom nyní rádi přinesli svůj příspěvek.

*

Ochrana bankovních archivů ve vlastním slova smyslu vyvolává dvě otázky: jak upoutati pozornost bank na vědeckou cenu jejich archivů a jak postupovati při ochraně těch archivů, jichž význam pro národohospodáře a historika banky uznaly?

V Anglii se Rada pro ochranu obchodních archivů (Council for the preservation of business archives) obrací, dovolávajíc se dobré vůle, buď přímo nebo tiskem na ředitele bank a představené podniků. Ukazuje jim, jak zachování a prostudování archivů může přispěti dějepisu a zvláště zdůraznit mezinárodní hospodářskou úlohu Anglie v posledních stoletích. Více než pět set finančních, obchodních i průmyslových podniků pochopilo úmysl Rady, přihlásily se u ní a pověřily ji, aby buď zajistila uchování jejich dokumentů nebo aby umožnila jejich přístupnost veřejnosti, pokud bude zachována dostatečná diskretnost.

V Belgii a ve Francii se pokusili prof. Cracco jménem Ústavu pro hospodářský výzkum (Institut de Recherches Economiques) v Lovani, Etienne Sabbe, konservátor-paleograf Hlavního archivu belgického (Archives générales de Belgique), Ch. Schmidt,¹⁾ H. Lemaitre²⁾ a A. Artonne,³⁾ ředitel Crédit foncier v Alžírě a Tunisu, články a veřejnými přednáškami podniknouti podobnou propagandu. Avšak jejich úsilí mělo, jak se zdá, jen velmi omezené výsledky.

Přece však je dlužno poznamenati, že některé velké banky, pravděpodobně podle vzoru banky Barclays, jejíž archiv je pečlivě uchován již od doby Karla II., se postaraly o zachování svých

¹⁾ Ch. Schmidt, Les archives économiques modernes. Revue de Paris, 15 mai 1926; L'organisation rationnelle des entreprises. Ann. hist. Ec. Sociale, 1930.

²⁾ H. Lemaitre, La conservation des archives économiques. Communication à l'Union Française des organismes de doc. 1935.

³⁾ A. Artonne, Les bases de l'histoire économique et la conservation des archives des maisons de commerce en Angleterre. Bibl. École Chartes, tome XCV (1934).

dokumentů. Antverpská banka (la Banque d'Anvers) a belgická Sociétés générale s velkým pochopením zinventarisovaly své archivy a uložily do kartonů, takže je bez váhání mohou předložit učencům. Alsaská generální bankovní společnost (Sociétés générale Alsacienne de Banque) svěřila organizaci třídění svých fascikulů Ch. Schmidtovi. Banka Pařížská a Nizozemská (Banque de Paris et des Pays Bas) dala v Paříži vystavěti zvláštní budovu archivu o pěti poschodích; při navrhování jejích plánů byl hlavní požadavek, aby bylo dosaženo pokud možno největšího užití kovových regálů, při čemž byla nechána dosti malá výška stropů, aby se při manipulaci se spisy nemusilo užívat žebříků nebo stoliček.

Jestliže je přijata zásada ochrany archivů, zůstává nám otázka, jak ji uplatnit v praxi. Je vhodné ponechat archivy roztroušeny po jednotlivých bankách, které jsou jejich vlastníky, nebo je třeba je soustředit v jednom či více veřejných archivech? Řešení první, které doporučuje hlavně anglická rada (Council), setkává se, jak se zdá, s oblibou u francouzských bankéřů; zásadu druhou hájí hlavně archiváři z povolání a Nizozemský hospodářsko-historický archiv (Nederlandsch Economisch-Historisch Archief). V Belgii dostal hlavní královský archivář po válce pokyn od ministra průmyslu, aby byly ve státním archivu (Archives de l'État) uloženy spisy Národního pomocného a zásobovacího sdružení (Comité national de secours et d'alimentation) t. j. archivy bank, bursovních jednatelů, pojišťovacích společností atd., a spisy německých podniků v Belgii, jež byly po uzavření příměří zabaveny; ve Francii má nyní Národní archiv (Archives Nationales) v úschově účetní spisy pařížské filiálky templářů, banky Law, Francouzské banky (Banque de France) a některých bankovních domů z prvních dvou třetin XIX. století. Jak se zdá, nejlepší by bylo střední řešení. Bylo by snad třeba uložiti do veřejných archivů nebo, pokud jich není, jako je tomu v Anglii, do archivů státem uznávaných, všechny písemné památky (zakládací listiny, korespondenci, účetnictví) před rokem 1840, které si banky podržely. Na tomto datu, navrženém čestným tajemníkem Rady (Council) Judgesem, se shodli téměř všichni odborníci. Památky po roce 1840 by byly zachovávány

bankami; banky by pak měly pouze podati Národnímu výboru historiků, bankéřů a archivářů (Comité national d'archives bancaires) souhrnné zprávy o povaze svých archivů, analogické zprávám, které posílají v Anglii obchodní společnosti Radě (Council).

Ale ať už jsou soustředěny či ne, vždy mají tyto archivy značný rozsah. Ostatně právě strach, aby nezmizely pod skutečnými papírovými spoustami, nebo jak rozmarně pravil Proudhon, šiky, podněcuje nejčastěji banky, aby zničily své archivy i velmi staré.

Pěkné řešení problému takového přeplnění podal ve Spojených státech Cuy Coffman, vicepresident City National Bank and Trust Cy. v Kolumbii (Ohio); pomocí zvláštního přístroje, Recordak zvaného, jsou archiválie (korespondence, šeky, pokladní poukázky) filmovány rychlostí 100 kusů v minutě a zmenšeny na tisícinu. Tím se tuna papíru redukuje na závitky filmu velikosti psací pásky pro stroj. Jestliže je třeba se podívat na některý z filmovaných dokumentů, stačí nasadit jej do stroje, který jej promítne v původní velikosti. Takové originály, které mají jen nepatrnou cenu pro banku nebo pro vědu, jsou zničeny; takové pak, které mají nějaký význam, jsou zachovány, avšak daleko od ústředí, tam, kde nemůže vzniknouti žádný problém přeplnění.

Ovšem rozhodnutí mezi papíry významu nepatrného a zásadního není zcela bez potíží. Podle jakých norem se rozhodne? Nebyl by právě ten který dokument, pokládáný dnes za bezcenný, vhodný k tomu, aby dal směr pozdějšímu vědeckému badání?

Je třeba, jak se zdá, rozlišovati písemné doklady bank z doby před vytvořením moderního bankovního systému na př. před založením štokholmské banky (Banque de Stockholm) r. 1656, a dokumenty po tomto datu.

1. Památky před tímto datem jsou velmi nesrovnalé a roztroušené: účetní tabulky babylonské, chované dnes v Louvru, Britském museu (British Muséum) a v Kahýře; státovky a bankovky, čínské bankovní doklady, roztroušené v Londýně, Paříži a hlavně u soukromých sběratelů, kteří se o ně zajímají jen pro jejich uměleckou krásu a starobylost; řecké, egyptské a byzantské papyry, archivy městských bank a společností bankéřů-obchodníků ve středověku; spisy renesančních bank německých a italských,

zachované jednak potomky zakladatelů těchto bank (archiv Fuggerů v Augsburgu), jednak veřejnými archivy atd.

Na jedné straně je třeba přehlédnouti tyto sbírky a archivy a zhotoviti mezinárodní repertář bankovních archivů, tak jako obchodní universita (Université du Commerce) v Osace sestavila mezinárodní repertář tištěných dokumentů (knihy a články z novin), týkajících se bank a otištěných po roce 1919.¹⁾ Na druhé straně opět je třeba ponechat v museích, knihovnách a veřejných nebo soukromých sbírkách tyto archivy v příslušném oddělení podle jejich původu (ranný středověk, období řecko-římské, středověk, renaissance atd.) a podle jejich jazyka (babylonské, horegypské, řecké, čínské atd.) Bylo by vskutku absurdní pod záminkou, že všechny náležejí do historie banky, spojovati vedle sebe na stejném místě cihlu, pocházející z účtárny jakési babylonské banky, nízký relief z pokladu helenského a italskou kvitanci ze XIII. stol.

2. Pokud se týče památek po roce 1656, tu se rádi přikloníme k názoru odborníků v otázkách archivních, Lemaitra a Judgese, kteří navrhuji soustředění dokumentů všeobecného významu a přijetí jistých pravidel pro jejich výběr a rozřídění: „Nic z toho, co existuje již přes sto let, nemá býti podle Judgese²⁾ spáleno, ne proto, že čas dodá nesporně důležitosti jakémukoliv dokumentu, ale proto, že obchodní dokumenty téměř všech druhů mají tendenci stávat se vzácnějšími s dvojnásobím času. Pro nejstarší období je třeba ponechat neporušenou úplnou řadu archivů, které se zachovaly pro určitá léta, byly vybrány v pravidelných intervalech a mají také pro určitá léta zvláštní význam, abychom si tak znovu mohli vytvořit všestranný obraz organizace obchodního jednání. Korespondence by měla býti zachována téměř vždy stejně jako některé druhy obchodních knih. Na druhé straně zase mají

¹⁾ Bibliography of Economic science, compiled by the Institute for Economic Research Osaka University of Commerce. Money and Finance. Vol. III. Art. II/1919-1935 (Tokyo 1937).

²⁾ A. V. Judges, The preservation of business records. A paper read at the Twelfth Annual Conference of the Association of Special Libraries and Information Bureaux at St. John's College, Cambridge 21 sept. 1935 (Londres 1936.)

staré zákonné dokumenty, týkající se držení pozemků, malou důležitost pro národohospodáře i historiky a mohou být často beze škody odstraněny. Je však nezbytně třeba bedlivě je prostudovati, neboť tyto písemnosti mohou patřiti do různých oborů. Dokumenty, vztahující se k rodinným pořízením, mohou býti, není-li jiného důkazu, vodítkem pro posloupnost nároků. Doklady o platech, ačkoli se mohou zdát bezvýznamné, mají nesmírný význam pro ty, kdož studují organizaci výroby. Není snad ani třeba říkat, že tištěné výstřižky, které byly nalezeny v některé staré sbírce, mají býti s porozuměním posuzovány a pečlivě zachovány.“

Vytvoření konservátorů bankovních archivů má, jak je vidět, velkou důležitost. V Německu se vlivem ředitele státního archivu (Preussisches Staatsarchiv) Brackmanna vyslovili pro archivářehistoriky, školené metodami všeobecné historie. Domnívají se, že budou ovládnáni hlavně zájmy vědeckými a schopnější vésti čtenáře tou či onou cestou. Je pravda, že badatelé začínají často náhodně, bez přesného východiska, a že by nezdálo se, že by nebezpečí, že nedospějí nikdy ke konci, kdyby tu v pravý čas nebylo archiváře, aby přesněji určil jejich orientaci. Ve Francii a Spojených státech naproti tomu je názor, že archivář, jemuž je svěřeno pořádání a udržování bankovních archivů, má býti odborník, obeznámený s bankovními a peněžními problémy, který má hlubší znalosti z účetnictví, ano i z těsnopisu. Ch. Schmidt žádal dokonce, aby takový archivář byl vzdělán na zvláštní škole nebo ve zvláštních kursech na École des Chartes. Avšak E. Sabbe se, jak se zdá, obává, aby „u archivářů, připravených pro obchod a průmysl, zájmy historické vědy neustoupily do pozadí před praktickou stránkou archivů, což by uvedlo jejich ochranu v nebezpečí v den, kdy by přestaly býti užitečné bezprostředně pro správu podniku.“

Vskutku dnes úředníci, kteří spravují archivy, nejsou pravými archiváři; zpravidla nemají ani vzdělání historické, dokonce ani žádné znalosti bankovní. Christian Pineau, tajemník Francouzského sdružení bankovních zaměstnanců (Fédération française des employés de banque [C. G. T.]), učinil k tomuto námětu dosti pesimistické poznámky na Mezinárodním sjezdu bankovní vědy (Congrès International de Science bancaire). „Archivy“, pravil, „nejsou spo-

řádány se zřetelem k důležitosti, jakou budou mít v budoucnu, nebo se zřetelem k rozlišení hlavních oborů, ale prostě se zřetelem k vazbě, či přesněji řečeno s ohledem na snadné hledání pro určitý počet vymezených věcí. A to je příčinou, že po většinu času úředníci archivů, kteří zajišťují jejich ochranu, nemají žádnou pravomoc v ohledu bankovním ani historickém. Jsou určeni pouze k třídění. Vykonávají svoji práci empiricky podle daných pokynů (na př. umístí zelené fascikly do červených obalů) a nestarají se při tom, co je v těch obalech. V bankách není žádný odborný personál pro pořádání archivů, což dosvědčuje, jak málo se banky zabývaly touto otázkou. Bylo by tudíž vhodné vytvořit odborný personál, který by měl zájem o svou práci a dostatečnou bankovní i historickou průpravu, jež by mu umožňovala řádnou práci pořadatelskou.¹⁾

Tento návrh, na němž jsme se shodli, nezapomíná na štěstí na zdánlivě protichůdné doporučení a výhrady odborníků německých se strany jedné, francouzských, belgických a amerických se strany druhé. Jeho syntetický charakter mu přinesl bezvýhradné schválení sjezdu, který ve zvláštním usnesení doporučil, „aby třídění a inventarisaci bankovních spisů prováděli odborníci, obeznámení jak s methodami všeobecné historie, tak vědy bankovní.“

*

Jsou-li bankovní archivy uchráněny od veškeré zkázy, zinventarisovány, spořádány, roztrženy, jak jich má historik a národohospodář využít?

Především musejí dáti pozor na způsob, jímž jim byl otevřen přístup do těchto archivů. Vskutku velká část dokumentů, zachovaných ve veřejných archivech, se vztahuje k podnikům, které měly smutný, někdy i skandální konec: templáři, augšpurské banky, banka Law, anglické a skotské banky, kompromitované ve finančních skandálech 18. stol. Soudcové, kteří mají zakročiti ve finančních procesech, likvidacích a úpadcích, dávají si předložití účetní doklady a korespondenci. Potom, když jsou již tyto věci dávno

¹⁾ V témž smyslu se vyslovil Raymond Parent, kanadský archivář, v článku „Les archives économiques contemporaines, sources de l'histoire“, (Actualité Economique de Montréal, únorové číslo 1937).

ukončeny, obhájci a bankrotáři zmizeli, zbavují se tribunály hromad spisů a dávají je do archivů. Takovým způsobem byly od tribunálů v Douai, Arrasu a Seinského do Národního archivu uloženy spisy, týkající se procesu bankéře Mirésa, který první přišel na myšlenku veřejného finančnictví; písemné památky podobné proveniencie, vztahující se k XVIII. stol., umožnily E. Baaschovi podat původní obraz obchodu v Hamburku.¹⁾ V archivu kraje seinského existuje dokonce zvláštní fond úpadků, v archivu v Antverpách je podobný Insolvente Boedelskammer; oba jsou cennými prameny pro dějiny obchodní i bankovní, jichž užití je však věci delikátní. Neboť historikové jsou sváděni, aby podrželi z těchto dokumentů právě pro jejich jistotu jen to, co hanobí mezinárodní historii bank. A tak mohou podávat soudy příliš stranické, ba i mylné. Zde není místo, abychom si na dokumentech ověřovali některé posudky historiků, podle zdání bez odvolání; jeden příklad však osvětlí důvod naší opatrné rezervy. Zdá se, že celý archiv banky Union générale, který nebyl v době krachu této banky odevzdán francouzským soudům, byl zničen. Společnost sensálů (Compagnie des agents de change) v Paříži má svazek písemností této banky, avšak jen dosti nepatrné ceny vědecké. Historikové, kteří se zabývali touto aférou, opírajíce se pouze o dokumenty, kterých použily soudy, jež odsoudily generálního ředitele banky Union générale Bontoux, vynesli všichni přísný soud nad vedením banky i nad Bontouxem samým. Což se nemohli obrátiti do Rakouska a do Uher, kde se hlavně rozvíjela finanční činnost Bontouxova a prohlédnutí tam archivy korespondentů Union générale a filiálek, které založil Bontoux. Byli by viděli, že Bontoux byl obdivuhodný iniciátor, jehož dílo trvá nedotčeno ve střední Evropě a jehož jména si dnes váží Rakušané i Maďaři.²⁾

Jinde se ocitá historik před dvěma druhy nesnází, které má rozřešit. Studuje dějiny starých bank z doby před XVII. stol. Tu

¹⁾ E. Baasch, Aus einer Hamburgischen Faillitenstatistik des 18. Jahrh. Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, tome XV. (1919.)

²⁾ Srov. Nouvelle Revue de Hongrie, únorové číslo 1938, str. 141. Alexander Balint tam upozorňuje, že ve Szegedu jedna ulice zvěčňuje ušlechtilý skutek Bontouxův.

se ocitá před dokumenty zpravidla spolehlivými, ale zlomkovitými, jež je třeba doplniti. Chce sledovati vývoj moderních nebo současných bank? Tu jsou jeho dokumenty často v nadměrném množství, z nichž musí zahrnouti mnoho prvků, které by nemohl podržeti.

Vědomé nebo bezděčné ničení zmenšilo počet a rozsah tištěných dokumentů i rukopisů, rytých do vosku, na cihlu či kámen v době předhistorické. Několik kousků žuly, toť vše, co nám zůstalo jako svědectví o činnosti veřejných bank v římské Galii; ze slavné banky v Amsterdamě se nám dochovala malá hrstka dokumentů atd. Nedostatek originálních dokumentů je proto třeba doplniti studiem soudobých památek literárních. Úlohu, jakou hrála v Athénách banka Pasion, poznáme právě z obhajovací řeči Demosthenovy a odpovědi strany protivné ve složitém sporu o dědictví; článek, který má ve svém Všeobecném slovníku obchodním (Dictionnaire universel du commerce) J. Savary des Bruslons r. 1723, je jedním z našich hlavních zdrojů poučení o bance v Amsterdamě. Demosthenes byl veřejný advokát a Savary člověk, znalý věcí obchodních. Avšak zpravidla, jak to zdůraznil na Mezinárodním bankovním sjezdu (Congrès International bancaire) Boisseau, „spisovatelé, kteří se ve své korespondenci, pamětech i knihách zabývají věcmi bankovními, neznají z nich z pravidla mnoho a dopouštějí se omylů, nesprávného výkladu nebo se dají vésti zvláštními pohnutkami či veřejným míněním. Před XVII. stoletím je velmi řídký případ, že by národohospodář či bankéř pojednávali sami vhodným způsobem o věcech bankovních a doplňovali tak nedostatek bankovních archivů ve vlastním slova smyslu. Památky literární, brožury, paměti, soukromé korespondence jsou nám cennými pomocníky, avšak pomocníky, k nimž třeba hleděti s nedůvěrou.“

Doba současná je naopak bohatá na originální dokumenty. Je však ještě třeba rozeznávati účetní doklady a korespondenci, základní to prameny pro historii, od tiskopisů, jež předpokládají již využití oněch původních dokumentů. Některé banky, jako bankovní dům Mallet, uchovávají pečlivě všechny úřední spisy, které připomínají jejich starobylost a moc a uveřejňují ochotně jejich reprodukce. Ale většina z nich odmítá badatelům přístup do svých

archivů a studium materiálu ze svých sbírek a při tom rozmnožují publikace o své historii a své činnosti. Tyto publikace mívají často jen ráz publicistický; jejich tendence je ne sloužiti vědě, ale prostředky pseudo-vědeckými přispívati k rozšíření zákaznictva. Takové je aspoň mínění H. Hausera: „Banky“, prohlásil na Mezinárodním sjezdu bankovní vědy (Congrès International de Science Bancaire), „uveřejnily na vlastní útraty takové práce, jejichž zveřejnění, nebezpečné často spořivosti, bylo zastřeno zdáním vědeckosti. Nebudu jmenovati tyto banky s ohledem na mocné veličiny (úsměvy); to, co vydaly, to nejsou vědecké studie, pojaté s nezbytným kritickým duchem a přísností, které by mohly dát směr vědeckému badání, ale jsou to hymny plné obdivu, jejichž hyperboly zastírají hodně často podstatné skutky.“

Konečně musí míti historik banky, chce-li dospěti k zdařilým výsledkům, dokonalou průpravu bankovní a účetní. Kdyby byl Caillemmer opravdu věděl, co je to směnka, nebyl by se dal svéstí analogiemi, nepochybně ojedinělými, mezi platebními doklady, vydanými řeckými bankéři v době Demosthenově a moderními obchodními papíry a nebyl by se odhodlal k tak odvážnému připodobnění. Ostatně nejlepší práce, které vnesly světlo nejen do bankovní historie, ale i do všeobecných národohospodářských dějin, jsou práce praktiků, bankéřů, kteří ze zvláštní záliby se obrátili k vědeckému badání. To je na př. případ vynikajícího žáka Mathiezova, Léona Janrota, vedoucího bank, který se věnoval prozkoumání archivů pařížských bank z konce XVIII. stol., uložených v Národním archivu. Objevil, zařadil a poznámkami opatřil značné množství písemností, k nimž musí napříště přihlédnouti každý historik národohospodářských a sociálních hnutí. Stejně tak Joseph Chappey, ředitel Banky pro země střední Evropy (Banque des Pays de l'Europe Centrale) byl první, jenž v pozoruhodném díle o krizi kapitálu (la Crise du Capital), díky své technické průpravě, náležitě prostudoval směnku XVII. stol., papírové peníze, krátkodobé a dlouhodobé půjčky v XVIII. stol.

Po většinu času však jsou bankovní operace, jichž znalost je tak důležitá pro historika, jako by zakryty účetními umělostmi. Tyto umělosti je třeba odhaliti a uvědomiti si, že i když se ko-

respondence vztahuje k těmto obchodním knihám, může být novým zdrojem omylů. Bursovní spekulace, zřízení společností nebo přijetí za tichého společníka dají zpravidla podnět ke všedním dopisům, které jako by všechny byly složeny podle stejného vzoru. Rozbor účtů a jejich kolísání i účetních knih druhé strany může tedy sám o sobě poskytnouti poučení národohospodáři a historikovi.

Ostatně to není nejnovější praxe bankovní, třebaže dostoupila vrcholu dokonalosti kol. r. 1850. Za druhého císařství nebyl by se mohl na př. bankéř Mirès pokusit o to, aby ospravedlnil zeizení cenných papírů, které mu jeho zákazníci dali předem do ochrany jinak než účetními úskoky, že totiž pokračoval pravidelně v úvěrování běžných účtů propadlých nedoplatků, pomíjeje při tom písemnosti, vztahující se k fingovaným obchodům. A víme, že dvůr pařížský a v Douai, když měly rozhodnouti o této otázce, vynesly opačné rozsudky. Ale už od XV. stol. angličtí mniši — bankéři z Kentu, kteří přivedli hodně daleko techniku půjčky na úrok, znali podle svědectví Ashleyova neméně než sedm účetních způsobů, aby obešli kanonické zákazy.

Jan Klepl:

Péče o soukromé prameny moderních hospodářských dějin.

(Zkušenosti a úkoly.)

Stále hlouběji oceňujeme jedinečný význam 19. století v dějinách lidstva. V období zhruba 150 let mezi 2. pol. stol. 18. a prvními desetiletími našeho věku přetvářely technické pokroky ve výrobě a dopravnictví a kapitalistické podnikání, které jich využívalo a je podněcovalo, v horečném chvatu tvář společnosti a světa v míře dosud nikdy nebývalé. Nikdy dříve také neměly hospodářské poměry vliv tak pronikavý na vývoj politický i proudění duchovní, jako tentokrát. Z nejprůzračnějších stránek tohoto údobí, jehož vrcholná fáse bývá zvana též érou hospodářského a politického liberalismu, jest skutečnost, že stát zásadně odmítal bezprostředně zasahovat do hospodářského dění a vlastním podnikáním se vyhýbal.

Trvalo poměrně dlouho, než dějepisectví jinak znamenitě rozkvétající se plně zaujalo těmito, nám dnes nápadnými skutečnostmi. Teprve v posledních desetiletích minulého století buduje samostatně své posice dějepis hospodářský a sociální, načež vlastními cestami, zároveň však podněcován zvenčí problémy jiných věd i politiky, se začíná zabývat také novodobým vývojem hospodářským. První jeho cesty vedly ovšem do archivů státních a jiných veřejných. Tu však porůznu, na základě zkušeností a úvah rozličných, v jádru však obdobných, uzrává přesvědčení, že materiál obvykle na těchto místech uchovávaný jest v zásadě jednostranný, ba druhořadý. „Než obraz, který by jen na základě těchto pramenů vznikl, postrádal by zajisté mnohých podstatných rysů“, napsal u nás Josef Šusta před třiceti lety.¹⁾ Z cizí literatury bylo

¹⁾ „Otázka archivů pro dějiny průmyslu a obchodu v Německu a u nás,“ *Obzor Národohospodářský* XV. (1910), str. 353—362. Základní člán-

by lze uvést různé obměny tohoto soudu¹⁾ zároveň se souhlasnými projevy o nutnosti a podnětnosti studia pramenů soukromých, především archivů závodních. Uváděny jsou i příklady rozličných objevů, které byly v posledních dobách na základě této dokumentární látky učiněny. Zejména dlužno připomenout, že prameny ty osvětlují nám bližší vnitřní složení a vývoj podniku samého a tím i závažnou jeho úlohu v hospodářském životě 19. a 20. století vůbec. S poznáním pramenné hodnoty soukromých archivů pro novodobé dějiny hospodářské a sociální klíči od počátku našeho století přesvědčení o naléhavé nutnosti jejich soustavné ochrany.

nek Šustův jest v naší literatuře poslední závažnou studií, jež se zabývá otázkou „hospodářských archivů“ všeobecně. O jiných podnětech z téže doby u nás, jakož i o pozdějších příspěvcích k tomuto tematu užšího nebo spíše informativního rázu, bude promluveno v kapitole druhé. Z cizích prací byly u nás zaznamenány jen některé a to zpravidla jen letmo. — Literaturu tu lze rozdělit zhruba do tří skupin: 1. Předválečné studie obvykle programového a propagačního rázu, z nichž základní byly u nás zmíněny již Šustou. 2. Neobyčejně rozsáhlá jest literatura posledních zhruba 15 let. Živě sledují tuto a různé sousední otázky zejména francouzské „Annales d'histoire économique et sociale“ v rámci ankety „Les archives privées et l'histoire“ i mimo ní, v posledních letech též „Archivalische Zeitschrift“. Nejlepší souhrnné poučení najdeme v hutném článku belgického archiváře Etienne Sabbe „Wirtschafts-Archive“ v Archiv. Zeitschrift 44 (1936), str. 113—130, jehož první redakce vyšla pod názvem „Les Archives Économiques“ v „Les Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique“ XI. (1934), str. 7—33. 3. Závažné poučení skýtají dnes pravidelné neb občasně zprávy, jež o své činnosti uveřejňují různé „hospodářské archivy“, příp. i jiné publikace těchto ústavů. Některé tyto práce, jakož i studie o jiných závažných otázkách širších (jako je na př. péče o moderní a současný materiál vůbec), budou níže uvedeny jmenovitě v příslušné souvislosti. — Dlužno zde připomenouti, že stať byla psána v době, kdy vědeckému badání jsou uzavřeny naše největší knihovny (pisatelé byla proto nepřístupná z části na př. předválečná literatura německá), a zároveň nelze si opatřit z ciziny některé práce novější, takže se jest někdy spokojiti poučením z druhé ruky. Lze však říci, že zmíněná, pisatelé nepřístupná literatura by sotva přinesla některé změny v podstatných rysech této stať.

¹⁾ Tak na př. gen. inspektor francouzských knihoven a archivů Charles Schmidt (nikoliv Et. Sabbe, jak uvádí Dauphin-Meunier) jest autorem výroku: „Jestliže poznáváme hospodářský život výlučně z archivů veřejné správy (par les archives officielles), poznáváme jej špatně.“

O písemnosti tohoto druhu nebylo do té doby postaráno vůbec. Veřejné archivy neměly začasť zájmu o písemnosti hospodářského obsahu ani ve vlastních fondech.¹⁾ U majitelů bylo pak takřka pravidlem soustavné ničení starších papírů, jednak z nezájmu či z ohledů praktických (na př. pro uvolnění místa), jednak záměrně z obav o t. zv. „obchodní tajemství“. Pakliže materiál nebyl poslán do stoupy, býval začasť odklizen do nezdravého prostředí. Různé, zvláště nápadné příklady těchto ztrát najdeme v literatuře. Živě bylo diskutováno na př. o zkáze jedinečně významných bankovních archivů rotschildovských.²⁾ Z archivu proslulé amstero-

¹⁾ Tak písemnosti ty bývaly někde smahem vyřazovány, zatím co zároveň s nemalým nákladem podnikán výzkum cizích archivů a opatřovány opisy archiválií starších na př. náboženského rázu. — Celkový úsudek o tom, do jaké míry různé veřejné archivy uchovaly jim příslušející fondy hospodářského rázu (na př. veřejných podniků), zejména z 2. pol. minulého století, přinese až budoucí badání. Z vídeňských archivů mohu uvést tento příklad: Zatím co bohatství archivu dvorské komory jest v jádru neporušeno, byla registratura rak. ministerstva obchodu z doby po r. 1848 skartována tak důkladně (po druhé ještě po válce v archivu samém), že pro své tema z let 50 tých jsem našel jen asi 8% původního aktového materiálu. Při tom lze říci, že tato skartace byla prováděna s jakýchsi hledisek právnických bez ohledu na cenu historickou. — O dřívější skartační praxi některých úřadů u nás viz Jar. Prokeš „Skartování písemnosti“ v knize: O našich městech a patrimoniích a o správě obecních archivů, 1934 str. 82 a n.

²⁾ Právě drastický případ Rotschildovských archivů, podrobně vyličený ředitelem veř. knihovny sv. pána Carla z Rotschildů ve Frankfurtě n. M. Christianem W. Berghoeffere v časop. Frankfurter Zeitung 17. XI. 1929, byl v Německu podnětem k oživení diskuse o právu státu na soukromé archiválie. Článek ten byl doslova otištěn v Archiv. Zeitschrift 40 (1931) str. 274—277, doprovázen redakčním úvodem, namířeným proti „ztrnulému římsko-právnímu pojmu soukromého vlastnictví“. Hned v příštím ročníku Archiv. Zeitschrift (41, 1932 str. 195—215) navázal na tuto stať Max Stois pojednáním „Das Recht des Staates an privaten Archivalien“, v němž zevrubně probral otázku s hlediska platných norem soukromo- i veřejnoprávních jak říšských tak zemských. Článek Stoisův byl již v tomto časopise zmíněn (roč. XI, 1934 str. 151 referátem M. Volfa a tamže str. 29 V. Vojtiškem). Vidíme z něho jasně, že zákonné možnosti, které má v Německu veřejná moc v tomto směru (na př. v rámci památkových zákonů) jsou celkem bezvýznamné. „Obávám se, uzavírá Stois, že starost o archivy a archiválie, jež jsou v soukromém

damské „Wisselbank“ se zachovaly jen nepatrné trosky; asi ze 100 porýnských bank chovalo před válkou ve více méně uspokojivém stavu starší své písemnosti sotva 5 bank; jedné z nich se podařilo koupiti si od antikváře vlastní zakládací listinu. Pak nepřekvapí příliš, že na př. ve velkém podniku nenajdeme dnes nikoho, kdo by věděl, jaké tovary byly zde vyráběny asi před 50 lety, ač šlo o práci na svou dobu vynikající. Něco bylo zachráněno pouhou náhodou. Významné dílo George Unvina „Samuel

majetku, se potáhne hodně dlouho „jako červená nit“ v jednáních archivních sjezdů a že přinese svědomitému archiváři ještě mnohá trpká zklamání.“ — Nověji najdeme v Archiv. Zeitschrift (roč. 44, 1936 str. 264—266) stať pod názvem, zvláště pro anglické poměry příznačným, „Právo státu na vlastní archiválie“. Zde referuje Karl Puchner o dosud jen částečně úspěšných opatřeních anglické vlády proti zeizování důležitých státních papírů, t. j. zejména proti rozšířenému zvyku tamních vůdčích státníků a úředníků ponechávat si písemnosti ve veřejné jejich funkci vyhotovené. Z novější literatury viz na př. stať Ludw. Bittnera „Das Eigentum des Staates an seinen Archivalien nach dem Österr. Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch“ (Nabholz-Festschrift, str. 299 a n.). Obecně pozoruhodné úsudky i v tomto směru přináší: E. Casanovy „Archivistica“ (viz ref. B. Jenšovského v tomto časopise roč. IX—X, 1933 str. 235—250). Avšak ani v Itálii, kde si stát usiluje zabezpečiti písemnosti vlastní, není účinných zákonných opatření ve prospěch archiválií soukromých. — O možnostech budoucích opatření na tomto poli u nás viz Jar. Prokeše „Organisace archivnictví a archivů v Československu“ ČAS XIII—XIV. str. 32—36. — Již z těchto několika příkladů vidíme, že, až na různá ustanovení podřadného významu, se dosud stát (s výjimkou Ruska) nikde neodvážil osvojit si zákonem všeobecně možnost kontroly a případného vyvlastnění soukromých archivů, o jejichž zásadně velkém významu pro veřejnost není pochyby. Ani obecná tendence doby, zdůrazňující podřízení zájmu jednotlivcova prospěchu celku, se v tomto směru zatím nikterak neprojevila. Naopak leckde má dosud stát nemalé starosti o zajištění archiválií vlastních. Ve skutečnosti nejde ovšem jen o „ztrnulý římsko-právní pojem soukromého vlastnictví.“ Z „práva státu na soukromé archiválie“ vyplývá více méně i povinnost státu o archiválie ty pečovat, nehledě k jiným otázkám (na př. náhrada při vyvlastnění, ohledy na antikvářské živnosti a j.). — Snad někdy v budoucnu veřejná ruka projeví tu více zájmu než dosud, ba ujme se dokonce práva i povinnosti péče o soukromé archivy vůbec. Zatím je však nebezpečí v prodlení, a proto nelze se spoléhat, nýbrž nutno plně vytěžit zájem soukromý, pokud se nabízí.

Oldknow and the Arkwrights“, osvětlující počátky anglické tovární výroby bavinářské, se na př. opírá o materiál, který naši náhodou skauti v rozpadlém chlěvě v Melloru u Boltonu, kde sloužil proti vlhku k ucpání děr ve zdi. Ničivý tento duch vládně dosud a také z našich poměrů mohli bychom uvésti toho příklady. Ani instituce polooficiální nezůstaly ho ušetřeny. Až se jednou historické badání začne zabývat, o čemž nelze pochybovat, se zvláštním zaujetím a s nových hledisek a potřeb hospodářským a společenským vývojem posledních 150 let, docení teprve míru neodčinitelných škod v plném rozsahu.

Palčivě poznání těchto skutečností, živené někdy úsilím ukázati hospodářský a sociální význam novodobého podniku proti hlediskům jednostranně třídním, vyvolalo v posledních 10 letech před světovou válkou první vlnu nadšeného, lze říci, zájmu nepříliš však širokého kruhu jedinců, v čele s Arnimem Tille, o novější i soudobé soukromé písemné památky hospodářské, jejich soustavou záchranu a zajištění pro potřeby příštího historika. „Allgemeine Wirtschaftsarchivbewegung“, jak nazvali tehda toto úsilí švýcarští archiváři¹⁾, jehož projevem byl i zmíněný článek Šustův a již před ním jiné, níže zde rozvedené podněty u nás (Grubův, Tobolkův, Veselého), přineslo znamenité, v celku však ojedinělé počiny na tomto poli. Tehda zejména vzniklo několik, dnes významných archivních sběrů — „hospodářských archivů“ — v Kolíně n. R., Basileji, Curychu a Haagu, a v Německu přikročeno též k budování prvních velkých odborně vedených archivů podnikových. Zároveň však hnutí to narazilo na nemalé překážky různého druhu. Především na nezájem a předsudky jakož i hluboké vzá-

¹⁾ Jako heslo celého úsilí se vzilo někde (Německo, Švýcarsko, Nizozemí) povšechné označení „hospodářské archivy“, které ovšem neodpovídá vždy zcela skutečnosti. Neboť ne vždy se dotýká tento zájem písemností vzešlých z hospodářské činnosti veřejné a z oblasti zemědělství, naproti tomu zahrnuje obvykle písemné (kreslené) památky technické práce, která přes svou služebnost hospodářství jest zajisté činností od této odlišnou. „Hospodářskými archivy“ jsou pak nazývány také sběry archivních fondů jakož i umělé sbírky zejména současných tisků. — Francouzi mluví ve zkratce nejčastěji o archivech soukromých (les archives privées), v anglosaských zemích s oblibou o „Business Archivs“ nebo „Business Records“.

jemné neporozumění obou na tomto problému především zúčastněných širších vrstev: archivářů a podnikatelů (příp. jiných soukromých majitelů). Ještě dnes vidíme, jak jest nesnadno, aby byl v tomto směru plně odhalen a chápán nesporný společný zájem obou zmíněných činitelů. Jako při každém novém úsilí bylo třeba teprve hledat konkrétní cesty a metody, nově zřízené instituce již záhy začaly rozličně chápat své funkce, přišla světová válka a s ní i po ní nové zájmy a potřeby hospodářské i politické atd. Proto hnutí s velkými nadějemi v život uvedené na čas ochablo, jak již bylo pověděno výše v článku Meinertově.

Záhy po válce, zhruba asi v polovině let dvacátých, můžeme však již zaznamenat druhou značně mocnější vlnu zájmu o zajištění a využití soukromých hospodářských archivů moderních, vlnu, která zdaleka dosud neopadla. Vnější jejím projevem jest rostoucí zeň prací tištěných i četná nově ustavená zařízení v různých hospodářsky pokročilých zemích. Předválečný zájem živen jest tu novým prvkem. Stejně tak z Německa jako z Anglie nebo Francie se ozývá přesvědčení, že doba, kterou prožíváme, uzavírá éru soukromého individuálního hospodářství, a že proto nutno v poslední chvíli zachrániti pokud lze nejvíce pramenných svědectví o onom jedinečném mizejícím zjevu, jímž bylo hospodářství a společnost minulého a počátku tohoto století.

V předchozích dvou statích bylo již něco naznačeno o našem tematu se zvláštním zřetelem k Německu a Francii. Dnes máme však na tomto poli dosti vlastních zkušeností, abychom mohli posuzovati celou otázku také s hlediska domácích poměrů a potřeb. Obhlédneme proto v širším rámci dosavadní práci a zkušenosti především za tím cílem, aby byly jasněji patrný obecné i naše úkoly v tomto směru. Organisoaná péče o soukromé písemné památky hospodářské jest zcela nepochybně vesměs ve svých počátcích. Byla by proto předčasná snaha stanoviti tu přesná pravidla obecně platná či snad program zevrubně vypracovaný. Stať chce býti spíše přehlednou studií úvahovou, jejichž nedostatek vytkl nám v dobré vůli A. Bachulski, příspěvkem, nevybočujícím z oblasti archivní praxe a teorie, jelikož pozornost k vlastním otázkám historickým vedla by nás nutně daleko.

I. Všeobecné otázky. Příklady z ciziny.

Lze říci, že v zemích pokročilé civilisace jest dnes potřeba soustavné péče o písemné a jim příbuzné památky hospodářské (zejména průmyslové a obchodní) a technické činnosti soukromého příp. polosoukromého původu doby novější a současné stále obecněji uznávána.¹⁾ Cesty, které byly dosud v tomto směru porůznu nastoupeny bývají v lecčems odlišné. Rozdíly ty, nemálo pro nás poučné, vyplývají obvykle ze skutečností vnějšího rázu (jakou je na př. historický vývoj sám, ráz a úroveň dosavadní péče archivně památkové, vlivy historického badání, osobností, jež ochranu tu provádějí atd.). Rozdílně bývá však také chápána a řešena otázka (obdobná sporu o funkci archivů veřejných): čemu mají archivy, zejm. mladší, příp. různá zařízení sloužiti především a pokud — historické vědě či praksi. Rámcový úkol jest však obecně týž: dbáti o zachování zmíněných památek a opatřiti je tak, aby z nich mohl dnešní i budoucí badatel co nejsnáze těžiti.

Vytčený úkol lze probrati v rámci několika základních, navzájem rozličně skloubených otázek, příznačnými příklady osvětlených:

1. Začasté nejdříve se naskytající, spíše však prakticky než zásadně důležitou jest otázka uložení zmíněných památek;
2. Nebude na škodu, jestliže obhlédneme blíže materiál, o který se jest starati;
3. Všimneme si vlastních cest a úkolů této péče, především zabezpečení a archivního zpracování materiálu;
4. K doplnění předchozího bude se možno zmínit o hojně přetřásané a jistě závažné otázce osob, zejména jejich odborné přípravy, problém to, jenž bývá začasté zhruba vyjadřován protivou: archivář — historik či archivář — národohospodář, technik příp. jiný praktik historicky zaměřený.

*

¹⁾ Obdobný zájem o papíry různých soukromých institucí a pracovníků sociálních, odbor. organizací a pod. vede nověji také k zakládání „archivů sociálních“, zčásti podle vzoru „archivů hospodářských“.

Ptáme-li se ve smyslu naznačeného úkolu: kam jest ukládati příslušný historický materiál, vidíme v zásadě tři možnosti:

a) Ponechati jej soukromým majitelům na místě, kde vznikl, zejména jde-li o podnik či jiný hospodářský organismus dosud žijící.

b) Zmíněný materiál lze svěřit — lhostejno zda darem či jako deposit — do některého z dosavadních ústavů veřejných, jenž by zaručil jeho bezpečné uložení, příp. spořádání a zpřístupnění.

c) Soustřeďovat do zvlášť k tomu cíli zřízených sběrů.

a) Dějepisci moderního hospodářského života bylo by zajisté nadmíru vítáno, kdyby byla každá hospodářská jednotka — podnik — nebo zájmová korporace pečlivě uchovávala vlastní písemnosti, jak to vidíme pravidlem u starých archivů vrchnostenských nebo cechovních. Skutečnost, že od počátku uchovaná a spořádaná spisovna podniku jest dneska bílou vránou, nelze ovšem vysvětliti jen poukazem na moderní shon či nezáměr o tradici, nýbrž především rozdílnými poměry právními. Šlechtic starého režimu měl v jednotlivých případech i v zásadě na svých starých papírech živý zájem právní i hmotný, v minulosti kořenily jeho důchody i postavení, nehledě k tomu, že část těchto písemností vznikla z funkce veřejnoprávní. Jestliže tak činí dosud, jest to především projevem velmi chvályhodného zajisté smyslu pro tradici. Moderní závod nemá však ke svým starším písemnostem vztahu tak bezprostředního, leč v případech ojedinělých a to zpravidla krátkou dobu. Nutno ovšem zdůraznit, že i pro dnešního podnikatele může být spořádaný archiv jeho závodu zdrojem různého užitku nejen ideálního, nýbrž i praktického, v rozličných případech právních, obchodních i technických, nehledě k prospěchu, který skýtá povšechná znalost minulosti závodu. Vedoucí osobnosti spoléhají dosud zpravidla na paměť vlastní či svých spolupracovníků. „Jak dlouho se bude ještě udržovat v hospodářském světě, kde racionalisace dosáhla vrcholu, tento pudový prostředek primitivního lidstva před písmem?“ táže se v této souvislosti francouzský dějepisec.

S odborně spořádanými archivy podnikovými, vyhovujícími

stejně praktickým jako vědeckým potřebám, se setkáme, jak uvidíme na některých příkladech, v různých zemích. V celkovém rámci současného podnikání jsou ovšem všude zjevem zcela ojedinělým, jak se zdá ještě řídkým, než různá uměle vytvořená závodní musea. Zájem tu projevily nejspíše starší firmy rodinné. Budování závodních archivů jest dnes snad nejživějším požadavkem na tomto poli. Nelze ovšem zapomínat, že živé organismy hospodářské v poměru k zaniklým představují jen zlomek písemností, že podniky budou zanikat i v budoucnu, i že z podniků živých ne všechny budou ochotny nebo s to se starat o svůj archiv. Archivy podniků nejsou též jediným pramenným zřídlem, které zasluhuje zabezpečení. Bude proto vždy nezbytno hledati pro větší část tohoto materiálu přístřeší cizí.

b) Možnosti odevzdávati staré písemnosti soukromé všeho druhu do veřejných archivů, museí a knihoven jest používáno odedávna.¹⁾ Tak zabezpečeny byly porůznu více nebo méně vhodné též leckteré hospodářské archivy či jejich zlomky. Z dalšího bude patrné, jak odlišné jsou předpoklady v tomto směru v různých zemích a jak by tu bylo nesnadno stanoviti směrnice obecně vyhovující, nemáme-li opakovat požadavky povšechné a pro dnešního archiváře samozřejmě, jako na př., aby při ukládání písemných památek rozhodovala nikoliv libovůle, nýbrž zřetele k jejich provenienci a k potřebám badatelským, aby fondy nebyly, jak se začasť děje, trhány a jednotlivé části po různých koutech roznášeny a pod. Snaha o jednotné řešení širší je patrna v návrhu doporučeném historickou sekcí na VI. mezinárodním sjezdu bankovní vědy a techniky 1937, aby banky svěřovaly do veřejných archivů všechny své písemné památky z doby před 1840. Nutno

¹⁾ Nelze řešiti zde často přetřásanou otázku poměru či ideální kompetence archivů, knihoven a museí. Zkušenost ukazuje také na našem poli, jak rozličně jsou chápány jejich vzájemné hranice i jak obsah těchto pojmů se neustále mění. Jest však jisto a bylo by možno doložiti příslušnými příklady, že velké „hospodářské archivy“ vedeny živými potřebami mohou v zájmu věci převzít i ve své oblasti dokonaleji prováděti leckteré úkoly, o které dosud pečovaly, obvykle jen mimochodem, knihovny nebo musea jako na př. sběr soudobých tisků, péče o archiválie technického rázu atd.

vyčkat, zda tento námět, jenž se nás na př. již nedotýká, dojde též obecnějšího uplatnění.

Dlužno ovšem přiznati, že takto byly ukládány obvykle méně rozsáhlé a zvlášt pozoruhodné fondy starší. Moderní hospodářský život zanechává však za sebou nikdy před tím nevidané množství písemností svým zevnějškem málo přitažlivých, v podstatě však neméně významných. Jejich historická hodnota, o níž se dosud spíše jen uvažovalo, bude badáním doceněna až v budoucnosti. Při jejich zpracování jest archivář nadto postaven před úkoly neobvyklé a pracné. Nepřekvapí proto zvlášt, že veřejné archivy samy, leckdy již vlastním materiálem tohoto rázu zaplavované, projevíly dosud jen zcela ojediněle účinný zájem také o mladší fondy soukromé.

c) Proto také stále více stoupenců získává třetí řešení, zvlášt tam, kde síť dosavadních ústavů ochotných a způsobilých k novým úkolům není dostatečná a kde se též nezájem majitelů o vlastní papíry jeví zvlášt nápadně. Zřízením zvláštního archivního depotu — „hospodářského archivu“ — ať již samostatného či k některému ze starších ústavů přidruženého, jest v život uveden orgán, jemuž soustavná péče o zmíněné písemné památky v určité oblasti vůbec jest úkolem podstatným. Má-li nový ústav plniti tento úkol, nestačí, aby byl pouze sběrnou, nýbrž se musí zároveň státi střediskem organizačním, evidenčním a propagačním, při čemž nebude zajisté třeba, aby usiloval ostatní dva způsoby zabezpečení historického materiálu zcela nahraditi důslednou centralisací, která se ani tu nejeví žádoucí a v budoucnosti lze si ji vůbec těžko představit. Uvidíme ještě, že orgány propagační a evidenční jsou zřizovány i někde tam, kde potřeba zvláštních sběrů nebyla dosud pokládána za naléhavou.

Především dlužno však mít na mysli dosavadní zkušenosti, jež přesvědčivě ukázaly, že by naprosto nestačilo nečinně čekat, až se podniky či jednotlivci rozhodnou z vlastního podnětu nabídnout některému archivu staré své papíry nebo si je dají do pořádku sami či až se celé věci ujme stát, který vesměs zatím projevil tak málo ochoty zasáhnouti v tomto směru do soukromého vlastnictví. K vytčenému úkolu jest nezbytně především třeba nové iniciativy. Jest nutno sjednati, jak se ozývá také

z článku Meinertova, spojení mezi oběma světy dotud si cizími — archivy a hospodářstvím. Především archivář musí usilovat, aby navázal toto spojení.

Čím více jest zaujat archivář právě tímto úkolem a čím je mu bližší živá hospodářská skutečnost, tím snáze se mu bude dařit dnes nejnaléhavější z jeho úkolů: probouzet zájem rozhodujících činitelů soukromohospodářského světa o vlastní starší písemnosti a přesvědčovat je o jejich ceně praktické, historicky pramené a tím národně kulturní. Zvláštního zájmu i znalostí vyžaduje i zdárné archivní zpracování zmíněného materiálu (tak zejména bude nutno teprve hledat obecnější pravidla skartační), což stěží lze požadovat od každého archiváře, obvyklým školením v tomto směru zcela nepřipraveného. Mimo to se jeví stále naléhavější potřeba péče preventivní: jest třeba organisovat dotazníkové akce, podněcovat psaní paměti lidí zasloužilých či pamětníků zanikající techniky, budovat soustavné sbírky tištěného materiálu současného atd. Státní či obecní archiv, jenž by se odhodlal vzíti na sebe plně tyto nové pracné úkoly, musel by buď rozšířiti počet svých sil příp. i místností nebo omeziti dosavadní svou činnost.¹⁾ Lze říci zatím: i když zřizování „hospodářských archivů“ se nejeví býti všude nutností,²⁾ sotva lze popřít, že tato nová buňka v organisaci archivní péče skýtá různé výhody i naděje, mezi nimiž i tu, že se stane též sběrnou zkušeností, ze kterých později vzejdou nové přínosy také archivní nauce vůbec. Lze proto soudit, že v budoucnosti takto nastoupená specialisace po stránce organizační i osobní se bude spíše prohlubovat, i když zůstane patrně živým požadavkem, aby archivář byl zásadně připraven zvládnouti všechn materiál, se kterým se může setkat.

Z těchto i jiných důvodů zdá se býti též výhodnější, jsou-li hospodářské archivy zřizovány pro velké oblasti hospodářské (s menším zřetelem k hranicím správním) a to v jejich střediscích,

¹⁾ Lze snad připomenouti, že mimo jiné také z těchto důvodů český zemský archiv odmítl, jak ještě uslyšíme, r. 1909 zříditi ve svém rámci „Archiv průmyslového vývoje v král. Českém“.

²⁾ Jak ještě uvidíme, jsou pro tento materiál a úkoly zřizována někde také zvláštní oddělení u archivů veřejných.

jež jsou zároveň středisky kulturními. Nelze zapomínat, že máme pečovat o písemné památky z období t. zv. „národního či světového hospodářství“, nikoliv „hospodářství městského“, kdy každé větší město bylo jádrem více méně uzavřené oblasti hospodářské. Přílišné územní rozptýlení novodobých zřidel pramenných širšího významu bylo by jen překážkou jejich vědeckému využití.

Při obecném téměř nezájmu veřejných míst jest nasnadě, že nová zařízení, jako mnoho jiných předtím, byla podnícena z vrstev soukromých a odtud též čerpají větší či menší část svých prostředků. Skutečnost ta skýtá lečkeré přednosti, zejména větší, zde zvláště žádoucí pružnost, než jakou by bylo lze očekávat od instituce byrokratické. V tomto případě projevovala by se též nepochybně ještě nápadněji známá neochota vrstev podnikatelských, svěřovati staré své papíry komukoliv. Případným obavám o osud sbírek svěřených do rukou soukromých¹⁾ jest obvykle čeleno stanovami, které určují dědice spolku pro případ jeho zániku. Naproti tomu nestátní, obvykle polosoukromý ráz archivů podporoval někde snahu poskytovat vrstvám svých příznivců okamžitou protislužbu zejména rozsáhlými sbírkami soudobého materiálu tištěného. Sbírký ty budou míti zajisté nemalou hodnotu pramenou pro příštího historika, dnes jsou však především vítanou pomůckou pro hospodářskou vědu a praxi. Při tom ovšem zájem o zabezpečování starých registratur ustupoval někde do pozadí (Basilej) a někde upadl zcela.

Jak svědčí již několik pozoruhodných řad prací odborných, plní „hospodářské archivy“ též úkol středisek badatelských pro rozvíjející se oblast dějin průmyslu, obchodu a techniky. Tím nejsou vyčerpány všechny stránky činnosti různých těchto zařízení, která se hned od svého počátku začala vyvíjet více méně odlišně. V jejich čele najdeme obvykle představitele

¹⁾ Při své zevrubné přehlídce péče o soukromé archivy hospodářské v cizině se nesetkáme ani s jediným případem újmy, jež by vzešla písemným památkám z této skutečnosti. Naproti tomu na př., jak upozornil již Šusta l. c. 359, „stát pruský neváhal odevzdat (kolínskému hospodářskému) archivu celou skupinu akt svých podniků hospodářských, uznáváje tak, že jsou v polosoukromé sbírce více na místě, nežli v písemnách státních“.

tří zúčastněných zájmů: dějepisectví (sem čítaje i archiváře), hospodářské praxe a hospodářských i technických nauk. Podle toho, která z těchto složek vlivem různých okolností a potřeb nabyla převahy, byl kladen rozdílný důraz na jednotlivé z úkolů dílčích, i když základní cíl: uchování a zpřístupnění historických pramenů hospodářské minulosti příp. i přítomnosti jest všude týž.

Některé z „hospodářských archivů“ v cizině jsou již dnes rozsáhlými a významnými ústavy, projevujícími v horlivosti takřka průkopnické zřetelně vzestupnou tendenci do budoucnosti. Jsou to zejména:

1. Rheinisch-Westfälisches Wirtschaftsarchiv v Kolíně n. R. (Köln), založen na rozhraní let 1906/7, 2. Schweizerisches Wirtschaftsarchiv v Basileji (Basel), zal. 1910,¹⁾ 3. Nederlandsch-Economisch-Historisch Archief v Haagu (s-Gravenhage), zal. 1914, 4. Sbírký Business Historical Society v Bostonu, zal. 1925.

Na svém místě se ještě zmíníme o obdobných institucích menšího rozsahu a spíše místního významu, jako jsou: Archiv de la Chambre de Commerce v Marseille, Archiv für Handel und Industrie der Schweiz v Curychu (1911), Saarwirtschaftsarchiv v Saarbrückenu (1913, 1927), jakož i o „hospodářských archivech“ s úkoly v jádru odlišnými, jejichž největším představitelem jest mamutí Welt-Wirtschafts-Archiv v Hamburku (zal. 1908). Ačkoliv různá tato zařízení stejně jako t. zv. střediska dokumentace hospodářské ve státech západních nejsou zajisté již archivy v užším slova smyslu, přece se nevymykají zcela z rámce této stati. Tím spíše pak zasluhují naší pozornosti i technická musea, pokud zahrnují do svého programu též péči o památky písemné a jim příbuzné. Archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v Praze, založenému r. 1932, jest věnována posléze kapitola zvláštní.

Lze nyní přehlédnouti v některých zemích dosavadní stav zájmu a péče o soukromé písemné památky hospodářského života,

¹⁾ V minulém ročníku tohoto časopisu str. 254 jest basilejský archiv označen mylně jako archiv pro technický vývoj, rovněž omylem jest tamže uveden rok založení archivu kolínského 1913.

se zvláštním zřetelem k jejich uložení, při čemž bude dbáno spíše stránek příznačných, pro nás poučnějších, než vyčerpávání jednotlivostí.

Dlužno zaznamenat, že s výjimkou Nizozemí právě tradičně kapitalistické země evropského západu: Anglie, Francie a Belgie, jakož i Itálie, Španělsko a Portugalsko k budování velkých uměleckých hospodářských archivů středoevropského typu dosud nepřikročily. Jde ovšem o státy s hustou sítí veřejných archivů a ústavů příbuzných. Stížnosti na bezohledné ničení hospodářských registratur slyšíme v poslední době i odtud a stejně tak i hlasy naléhající na zavedení opatření záchranných.¹⁾

Jest příznačné, že právě v Anglii byla již v 18. století vyslovena — nikoliv však uskutečněna — myšlenka soustředování a úschovy hospodářských archivů soukromých. Tehdy (1774) doporučoval totiž Malachy Postlethwayt ve svém „Universal Dictionary of Trade and Commerce“, aby merkantilní kolegium uchovávalo obchodní písemnosti oněch zesnulých anglických kupců, kteří se nejvíce zasloužili o rozmach anglického obchodu, jako příklad velikosti jejich podnikání.²⁾

Živý zájem o staré soukromé archivy hospodářské probuzen byl v Anglii až po světové válce, ač již okolo r. 1900 bylo tu na jejich význam a jednostranný ráz materiálu úředního poukazováno. Soukromé individualistické hospodářství 19. stol. „se stalo již historickým pojmem, způsobem výrobním, který ideově patří již minulosti a zaslouhuje proto pozornosti dějepiscovy!“ (Judges).³⁾

¹⁾ Tak na př. A. V. Judges praví o poměrech anglických: „jest jasno, že bude nutno podniknout kroky, aby bylo znemožněno politováníhodné dílo ničení . . . , které se rozmáhá v posledních letech rychleji než dříve vlivem hospodářských obtíží, jimž následovaly fuse nebo zániky obchodních podniků“.

²⁾ Viz Lucie Stuart Sutherland, *The Accounts of an Eighteenth-Century Merchant*, *The Economic History Review* III, 1931/32 str. 367.

³⁾ Stručně a výstižně seznamuje nás s anglickými poměry Artur Valentine Judges, lektor hospod. dějin na univ. londýnské a tajemník rady pro ochranu obchodních archivů, naposled v *Archiv. Zeit-*

Nová hlediska vedla k úsilí poznat také vnitřní organizaci starého průmyslového či obchodního podniku, tržní poměry, formy úvěrových operací a j. Odpověď na tyto a četné jiné nové otázky mohlo přinést jedině studium starých papírů soukromých. Tak na základě soukromých archivů (na př. různých knih účetních, korespondencí, obchodních papírů, deníků a pod.) vznikla v Anglii od r. 1920¹⁾ řada prací základního významu o novějších hospodářských dějinách anglických, osvětlujících nově různé stránky průmyslové revoluce, studii to, jež by i u nás zasloužily bližší pozornosti. Při tom objevovány, jak bylo již v úvodu příkladem zmíněno, písemné památky leckdy zlomkovité, přesto nadmíru významné. Dnes některé z těchto archivů či archivních zlomků jsou uloženy v ústavech veřejných (university v Manchesteru a Leedsu, Municipal Library v Birminghamu), většina jich jest dosud v rukou různých soukromníků.

schrift (44, 1936 str. 131—137) „Wirtschaftsakten, ihre Sicherung und Benützung in England“, před tím v *Annales d'hist. économique et sociale* VII, 1935 str. 448—450 „Pour la conservation et l'utilisation des archives d'entreprises en Grande Bretagne“. Anglicky psaná studie téhož autora jest citována výše v článku A. Dauphin-Meuniera. Tamže jest připomenuta publikace, kterou vydala rada v červnu 1937: *History from Business Records*. — O věci píše též André Artonne „Les bases de l'histoire économique et la conservation des archives des maisons de commerce en Angleterre“ *Bibl. de l'École des chartes* XCV (1934), 404—406. V uvedeném svazku *Archiv. Zeitschrift* str. 138—143 si všímá v článku „Englische Marinearchivalien und die Tätigkeit der Gesellschaft für Marinearchive (Navy Records Society)“ W. C. B. Tunstall, honor. tajemník uvedené společnosti, také soukromých archivů námořních. Všechny tyto tři stati byly již zmíněny v minulém ročníku tohoto časopisu str. 254—255. — Na rozvoj péče o soukromé písemné památky hospodářské v Anglii bude patrně v budoucnosti působit také r. 1929 založený „*The Economic History Review*“, který již přinesl některé z povšechně zmíněných studií o průmyslové revoluci.

¹⁾ Toho roku vyšlo první dílo, jak praví Judges, vypracované na obchodních aktech v celém jejich rozsahu (materiál ten byl nalezen na půdě jedné továrny v Manchesteru): G. W. Danielse „*Early English Cotton Industry*“. — Nejvýznamnější z těchto prací uvádí jak Judges, tak Sabbe, bibliografii jejich přináší T. S. Ashton v *The Economic History Review* V, 1934 str. 112 a n.

Teprve hospodářská krise přiměla svými důsledky Angličany k veřejnému opatření na ochranu soukromých archivů. Řešení, jednoduché a důsledné, jest i jinak příznačné pro ostrovní zemi. R. 1934 zřízené radě „Council for the Preservation of Business Archives“ propůjčena byla hned od počátku mravní podpora nejvyšších míst země. Stanley Baldwin podepsal její veřejné ohlášení, čestným předsedou jest „Master of the Rolls“ Lord Hanwort, člen nejvyššího soudního dvora a přednosta státních archivů. Pokladníkem jest toho času ředitel londýnské banky C. Hoare and Co., jejíž archiv sahá zpět hluboko do 17. stol. Složení „Rady pro ochranu obchodních archivů“ jest výrazem spolupráce všech složek, jichž se úkol dotýká, na její činnost dohlíží malá výkonná komise složená z universitních profesorů, knihovníků, archivářů, představitelů průmyslu, obchodu a peněžnictví. Hmotně jest rada odkázána na dary.

Svůj úkol sleduje rada třemi cestami: 1. cestou propagace — nejnáléhavější: usiluje probouzeti u majitelů starších písemností porozumění pro jejich význam (články v tisku, brožurami, dopisy atd.), zároveň udílí veškeré rady, jak materiál archivně zpracovat. Písemnosti starší 100 let se neskartují vůbec. 2. evidence: rada sbírá látku pro příští generální inventář všech soukromých archivů. Čini tak zejména dotazníkem, jehož znění jest uvedeno výše (str. 110—111). Získané údaje se rozepisují do tří kartoték: jmenné, věcné podle oborů a místní. 3. Podporou badatelů.

Tážeme-li se v tomto odstavci především kam jest staré soukromé písemnosti hospodářské ukládati, vidíme, že v Anglii jest typ závodního archivu a vůbec snaha ponechat písemnosti na místě, tímto řešením podporována nejdůsledněji. Rada se snaží především přiměti soukromníky, aby o svůj majetek dbali sami, uložení jeho do veřejných ústavů doporučuje jen tehdy, jde-li o písemnosti obecného významu¹⁾ nebo jestliže jsou ohroženy na př. pro nedostatek místa a pod. Sama soukromé písemnosti zatím

¹⁾ Tak na př. zprostředkovala, aby právě objevené archivy „Mines Royal“ a „Mineral and Battery Works“ (podniků to inkorporovaných 1568) byly zatím deponovány v oddělení rukopisů „British Museum“.

nesbírá vůbec, ač Judges nevyklučuje, že v budoucnosti bude nucena přistoupiti i k tomuto opatření. Bude jistě zajímavé sledovati zkušenosti, které učiní rada v budoucnosti. Zatím, jak uvádí Dauphin-Meunier, již více než 500 podniků různého druhu projevilo ochotu zabezpečiti a příp. zpřístupniti své archivy ve spolupráci s Radou.

Abychom si učinili představu o soukromých archivech hospodářských v *Belgii*¹⁾, lze uvést několik příkladů. Tak r. 1930 vyšla studie i jinak v tomto směru činného Raymonda de Roover o účetních knihách kupce Collarda de Marke z let 1366—1369. V museu Plantin-Moretus v Antverpách, založeném r. 1876, jest mimo jiné archiv slavné tiskárny téhož jména, jehož písemnosti jdou v nepřetržitě řadě od r. 1555 do 1876; „nikde jinde nenajdeme nepochybně fond, chovající účetnictví téže firmy, nedotčené, z průběhu více než tří století“ (Lucien Febvre). Archiv ten je spořádán a jeho inventář vydán 1926 J. Denucé. — V městském archivu antverpském jest uložena dlouhá, týmž archivářem spořádaná serie t. zv. archivů úpadkářů (Insolvente Boedelskamer, le fonds des faillites), vedoucí od 1. pol. 16. stol. do konce starého režimu.²⁾ „Celý dnešní vznešený svět antverpský až na jednu či dvě výjimky odvozuje svůj původ od těchto velikých i malých obchodníků“, totiž ze stol. 16. — 1. pol. 19. (J. Denucé). Stará kupecká rodina de Pret svěřila

¹⁾ Přehledněj poučení o nich najdeme v citované práci Etienne Sabbe a u Luciena Febvre „Livres de comptes et papiers commerciaux conservés en Belgique“, Annales d'hist. écon. et soc. III. (1931) str. 68—69.

²⁾ Viz J. Denucé „Archives commerciales privées: le fonds des faillites à Anvers“, Annales d'hist. écon. et soc. IV (1932), str. 372—377. — Pro hospodářský dějepis jest tento zvláštní druh materiálu, odpovídající asi dnešním soudním aktům konkursním, zřídlem jedinečného významu, neboť dovoluje nám poznati jak vnitřní strukturu starého obchodního nebo peněžnického domu, tak jeho vztahy mezinárodní. — O pařížských papírech úpadkářů z doby okolo pol. 18. stol. viz Henri Hauser „Une source de l'histoire du commerce et des banques: le fonds des faillites“, Annales d'hist. écon. et soc. III (1931), str. 542—550, o hamburské knize podobného obsahu (1772—1800) Ernst Baasch „Aus einer hamburgischen Fallitenstatistik des 18. Jhs.“. Vierteljahrsschrift f. Soz. u. Wirtschaftsgesch. XV (1919), str. 533—545.

r. 1922 témuž archivu své papíry, sahající zpět do r. 1761 (inventář J. Denucé vyšel 1931); tamže najdeme archiv Indické společnosti v Ostende z let 1723—1777 (inventář vydal 1925 Floris Prims) a jiné fondy hospodářské soukromého původu.

Antverpy, jejichž místo v dějinách světového obchodu netřeba připomínat, nejsou však v tomto směru jediným střediskem. Pozoruhodné staré soukromé písemnosti hospodářské různého druhu najdeme také v městských archivech v Gentu (archivář H. Nowé), Bruselu, Brugách, Nieupoitu, v bruselském státním archivu¹⁾ i jinde. — Jako příklad velkého závodního archivu, podnikem samým spravovaného, ve své starší části 1822—1870 však archiváři z povolání spořádaného, lze uvést registraturu banky „Société générale de Belgique“. Banka ta měla zcela mimořádný význam v hospodářských dějinách země na počátku nezávislosti a mocně přispěla k hmotnému rozvoji Belgie. Mimo vlastní archiv bankovní zahrnuje tento fond také archivy několika pod její ochranou založených společností, činných v různých oborech podnikání (uhelné, důlní a hutní, textilní a zejména železniční). Souhrn všech dobře zabezpečených starších hospodářských archivů soukromých, čítající mnoho tisíc knih a fasciklů, jest zajisté příznačným vnějším výrazem mohutnosti a kontinuity hospodářského života na půdě dnešní Belgie od středověku až do dneška. Slavné této tradici odpovídá, lze říci, úroveň současné belgické péče archivní. Nikoliv snad jediný specialista, nýbrž řada vynikajících archivářů i historiků dbá účinně a, zdá se, nikoliv bez zájmu v neodborné veřejnosti, aby písemné památky tohoto druhu byly spořádány, zpřístupněny i vytěženy.

Bohatství památek starších nevyčerpává však zájem belgických archivářů na úkor písemností moderních. Již v březnu 1919 navrhl gen. stát. archivář Joseph Cuvelier se zdarem, aby akta „Comité national de secours et d'alimentation“ z doby světové války byla zabezpečena uložením do archivů veřejných. Tak záhy byly zajištěny ve válečném a několika státních archivech tyto a

¹⁾ Zde jsou na př. archivy „Chambre de commerce et des fabriques“ z let 1779—1785 čítající 1015 fasciklů a seznamů a „Société anonyme du Canal de Charleroi à Bruxelles“ 1839—1868 o 500 číslech.

jiné soukromé nebo polooficiální fondy válečné zej. po válce zabavené spisy německých podniků z doby okupace. V nich vidí E. Sabbe právě „znamenitý základní kámen pro budoucí archiv hospodářský“. Lze tedy soudit, že přes příkladný dosavadní zájem a péči o soukromé hospodářské archivy v Belgii pomýšlí se i tam na zřízení ústavu zvláštního.

Že belgické archivnictví necouvlo ani před rostoucí lavinou materiálu soukromého původu svědčí skutečnost, že již r. 1902 vytvořil předčasně zesnulý městský archivář bruselský G. des Marez ve svém ústavu zvláštní oddělení pro soudobé dokumenty hospodářské, zej. katalogy, reklamní a jiný materiál o hospodářském a sociálním životě města.¹⁾ Hospodářsko-historická expozice, vyplňující 4 sály na výstavě antverpské r. 1930, instalovaná J. Denucé, mluví o ochotě použít k prospěchu veřejnosti i vlastním také moderních prostředků propagačních.²⁾

Již ze stati A. Dauphin-Meuniera, i když se podle názvu zabývá pouze jednou skupinou soukromých archivů hospodářských, vidíme, že ve Francii bylo zahájeno veřejné tažení na jejich záchranu až r. 1926, a to výzvou generálního inspektora knihoven a archivů Charlesa Schmidta Akademii věd morálních a politických.³⁾ Naproti tomu lze říci, že pronikavou touto statí byla jaksi zahájena druhá, poválečná vlna „hospodářsko-archivního hnutí“, usilujícího o soustavnější ochranu a využití zmíněné dokumentární látky. R. 1929 založené „Annales d'histoire économique et sociale“ se chopily hned podnětu Schmidtova a ve zvláštní anketě nazvané „Les archives privées et l'histoire“ i mimo ni si nepřestaly všimnout této otázky ve Francii i jinde, zejména na západě. Přitom prohlubovaly její chápání též tím, že již v prvních

¹⁾ Dnes jest to oddělení 3. městského archivu v Bruselu „Archives économiques contemporaines“, 1. sekci zaujímají „Archives historiques anciennes“, 2. „Archives administratives courantes“ viz „Index Generalis“ 1934.

²⁾ Viz Lucien Febvre „L'histoire économique à l'Exposition d'Anvers“ Annales d'hist. écon. et soc. III (1931) str. 560—561.

³⁾ „Les archives économiques modernes“, Revue de Paris 15. V. 1926, str. 371 a n.

ročnících získaly významné cizí pracovníky v tomto směru, jako Američana N. S. B. Grase, Belgičana J. Denucé, Angličana A. V. Judge, aby v letných rysech seznámili veřejnost se svými zkušenostmi.¹⁾

Co do vnějšího opatření těchto písemných památek lze říci, že se ve Francii jeví, také pro dohlednou budoucnost, jako poměrně nevhodnější cesta druhá: ukládání soukromých fondů do dosavadních archivů veřejných, pokud se ovšem podaří překonati příliš zakořeněné obavy majitelů o „obchodní tajemství“, skrytá domněle v jejich i hodně starých písemnostech.²⁾ Dlužno ovšem připomenouti nejen to, že síť veřejných, odborně vedených archivů francouzských jest poměrně dokonalá, nýbrž i skutečnost, že v nich najdeme nezřídka archiváře se zájmem také hospodářsko-historickým. Celá legie učenců, jak praví Georges Bourgin, vyšlých z l'École des Chartes, pracuje v oblasti dějepisu hospodářského a sociálního.³⁾ V tomto duchu došlo také k prvnímu opatření celostátnímu, obdobnému poněkud založení anglického „Councilu“. Oběžníkem ze dne 28. března 1931 doporučil ministr veřejného vyučování departementálním archivářům, aby vstupovali ve styk s majiteli nebo likvidátory zanikajících firem své oblasti a snažili se získati od nich historicky důležité písemnosti, určené k prodeji nebo zničení. Přitom zdůrazněny záruky, jež dlužno poskytnouti deponentu, „aby byl již předem zbaven obav před škodlivou indiskrecí“.

¹⁾ Jednotlivé stati budou dotčeny na svých místech, povšechného rázu jsou: Lucien Febvre — Charles Schmidt „L'organisation rationnelle des entreprises: les archives privées et l'histoire“ Annales II (1930) str. 64—66 a P. Leuilliot „Une mise au point“ tamže VII (1935) str. 38—39. — Na podnětnou tuto anketu upozornil u nás již 1933 Václav Černý v Časopise arch. školy roč. IX.—X., str. 393—395.

²⁾ Není tu zejména naděje, že by se příslušní činitelé v průmyslových střediscích, jako jsou na př. Marseille, Bordeaux, Lyon a pod. zřekli svých archivů ve prospěch ústřední sběrný, nejspíše pařížské, jak tomu je v Holandsku, kde Haag leží uprostřed hospodářsky nejživější oblasti země. Viz Henri Hauser v Annales II (1930) str. 560—561.

³⁾ „Les archivistes français et le travail d'histoire économique: Quelques directives“. Annales IV (1932) str. 386—387.

Celkem se již podařilo zabezpečiti leckteré pozoruhodné archivy soukromé, zejména starší, jednak v Národním archivu v Paříži, kde bylo pro ně zřízeno ředitelem Ch. Langlois zvláštní oddělení: serie A D XIX,¹⁾ jednak v různých archivech departementálních (serie F).²⁾ V posledních letech také obchodní komory francouzské, leckdy velmi starobylé, přistupují hojněji k pořádání a zpřístupnění svých památek.

Zvláštní místo mezi nimi má archiv obchodní komory v Marseille. Zde byly soustředěny archivy: Compagnie Royale d'Afrique (1730—1794), Agence d'Afrique (1794—1802), Comité d'Approvisionnements Maritimes en blés (1794—1798), Courtiers Royaux de Marseille (1641—1791) a jiné. Instituce tato, obsahující s moderními fondy na 15.000 fasciкулů a knih, z nichž nejstarší jsou až ze 16. stol., představuje nám tedy pozoruhodnou archivní sběrnu, která však, zdá se, vyrostla organičtěji než kolínská nebo haagská. Jest také úžeji zaměřena: vztahy Francie k Středomoří, jakož i hospodářský vývoj Marseille a jeho přístavu od dob Jindřicha IV. až do našich dnů. Z ostatních lze připomenouti na př. archiv obchodní komory v Dunkerque, sahající zpět až do doby založení komory r. 1700.³⁾ Obchodní komora v Bordeaux naproti tomu svěřila své písemnosti (o jejichž inventarisaci se sama postarala) archivu departementálnímu.⁴⁾ Valnou většinu zachovaných historicky významných archivů hospodářských museli bychom ovšem hledat nepochybně dosud v rukou soukromých.⁵⁾

¹⁾ V Archives Nationales jsou mimo jiné na př. archivy: banky Lawovy, Banque de France a bank druhého císařství. O jiném daru Annales III (1931), str. 551: Jaques Levron „Une grande industrie de la révolution et de la restauration“.

²⁾ A. Dauphin-Meunier upozorňuje na př. na inventarisované již fondy depart. archivu v l'Aube. Viz též Annales VIII (1936), str. 545—546: P. Leuilliot „Dans les dépôts officiels“, tamže X (1938), str. 430—431: Georges Bourgin „Sources privées en histoire économique“.

³⁾ Viz Index generalis 1934.

⁴⁾ Viz Annales II (1930), str. 66.

⁵⁾ Příklad uvádí Ch. Dartique „Ce qu'on peut trouver dans des archives bourgeoises“ Annales VIII (1936), str. 542—545. Týž časopis připomíná také význam soukromých archivů pro hospodářské a sociální dějiny zámořských držav. Viz na př. G. Debien „Pour connaître un type

Také ve Francii přikročily některé závody k odbornému spořádání svých registratur. Velký moderní závodní archiv má na př. banka „Société Général Alsacienne“ ve Štrasburku, založená 1881,¹⁾ porozumění pro svůj archiv projevila také pařížská „Banque de Paris et des Pays Bas“. Ačkoliv ve Francii můžeme zaznamenat v posledních 15 letech zajisté živé propagační úsilí v tomto směru (svědčí o něm též Dauphin-Meunierem výše zmíněné stati H. Lemaitrea a A. Artonnea z posledních let), přece úkolem tímto zaujatí badatelé francouzští s velkou otevřeností souhlasně přiznávají nevalné jeho úspěchy a nedostatečnost dosavadní péče o soukromé písemnosti hospodářské vůbec. Skutečnost tato jest ovšem, s nevelkými rozdíly, zjevem obecným.

Podle referátu Georges Bourgina²⁾ má také pařížský „L'institut scientifique de recherches économiques et sociales“ ve svém programu jako 4. bod: „založiti a zveřejniti hospodářské archivy, v nichž by byly soustředěny hlavně registratury obchodních, průmyslových a zemědělských podniků.“ Jakých výsledků v tomto směru bylo dosaženo, není mi známo. Hlavním úkolem tohoto ústavu, založeného 1. října 1933 péčí Rockefellerovy nadace (která se stará také o londýnskou School of Economic a kielský Institut für Weltwirtschaft) a vedeného známým národohospodářem Charlesem Ristem, jest studium konjunktur či, jak praví Bourgin: rozvíjeti vědecké metody při studiu hospodářských a sociálních jevů (ceny, mzdy, krise atd.) a zjevy ty vědecky pozorovati a zpracovati. K tomu cíli soustavně sbírá a podle zvláštních hledisek třídí tištěnou dokumentární látku o hospodářském a sociálním dění současnosti. Podobné úsilí vyvíjí také pařížské Centre de docu-

de fortunes: les archives de quelques familles de planteurs antillais“ roč. X. (1938), str. 424—428 nebo tamže roč. VI. str. 433—449, roč. XI. (1939), str. 345—6.

¹⁾ Viz Lucien Febvre „Un exemple et une leçon“ — Paul Leuilliot „Les archives d'une banque contemporaine: Ce qu'elles contiennent, ce qu'on en peut tirer“ Annales III (1931), str. 367—378.

²⁾ Dějiny a přítomnost I (1937) str. 176—183 „Z činnosti ústavů pro společenskou vědu ve Francii“. O počátcích Institutu viz též staf Henri Lemaitre v časopise Archives et Bibliothèques I (1935) str. 46—52.

mentation, jehož součástí jest jednak mezinárodní informační knihovna hospodářsko technická, jednak sbírka výstřížků.

Nepřekvapí celkem, že hospodářské archivy — sběrný — nevznikly ani v *Italii* a není vyloučeno, že se tam neujmou ani v budoucnosti, ačkoliv právě italské starší soukromé archivy hospodářské jsou pro obecný hospodářský dějepis významu leckdy jedinečného (na př. archiv Banco di Napoli sahá zpět hluboko až do 13. stol.). Jest to mimo jiné soustavná hustá síť archivů veřejných a snad také poměrně živý vztah širší italské veřejnosti k písemným památkám vůbec, jež potřebu nových zařízení nečiní naléhavou. Avšak i odtud slyšíme stížnosti, na př., „že skartace písemností soukromých, a to i soukromníků veřejně působících, uniká řádné evidenci“.¹⁾ Jak ještě uvidíme na příznačném případě, jsou zejména italské archivy soukromé, právě pro své velké stáří a bohatství ohrožovány také z opačného směru, než jakým působí pud ničivý, totiž cizí vášní sběratelskou.

Ačkoliv v *Německu* bylo zřizování zvláštních „archivů hospodářských“, jako sběren starých registratur i materiálu soudobého a zároveň historických ústavů badatelských nejdříve a s počátku nejhrolověji propagováno, najdeme tam dnes toliko dva archivy tohoto rázu, z nichž jeden jest pouze místního významu. Snahy o organisovanou ochranu pramenů novodobých dějin hospodářských klíčí tu od samého počátku našeho století a první sbírku „Das Thünen-Archiv“ založil spolu s časopisem téhož názvu již r. 1901 prof. Richard Ehrenberg při státovědeckém semináři university v Rostocku. Plně se začíná toto úsilí uplatňovat krátce poté, když r. 1905 archivář Armin Tille jasně a přesvědčivě vyjádřil ve dvou studiích základního významu jeho hlavní úkoly

¹⁾ Zevrubné poučení o poměrech italských také v tomto směru jest shrnuto v knize Eugenio Casanovy „Archivistica“, viz ref. B. Jenšovského v tomto časopise roč. IX.—X. 1933 str. 235—250. — Možno zde připomenouti, že zákonem z 19. prosince 1936 byla v *Italii* poměrně s důrazem uplatněna snaha po větší trvanlivosti významnějších písemností současných (ustanovení o jakosti papíru, inkoustu a pod.), otázka to důležitá pro budoucnost soukromých archivů neméně než státních. Viz ČAS XIII—XIV str. 390—391.

a cíle¹⁾ a kdy se zároveň celé věci ujaly některé obchodní komory západoněmecké. Je zajímavé, že se hned v tomto okamžiku (v 2. pol. r. 1904) objevuje základní, dodnes jednoznačně nevyřešený spor o vnější organizaci tohoto odvětví archivní péče. Tehdy byly podány dva návrhy: obchodní komora kolínská doporučovala, aby starší i soudobý materiál byl soustřeďován v ústředním archivu pro celou dolnorýnsko-vestfálskou oblast hospodářskou, kdežto komora v Düsseldorfu radila, aby písemnosti byly ukládány u jednotlivých komor a zřízeno pouze středisko evidenční, soustřeďující toliko soupisy těchto fondů. Tille odmítl tehda důrazně toto řešení a koncem r. 1906 zvítězil první program zřízením „Rýnsko-vestfálského hospodářského archivu v Kolíně n. R.“ péčí tamní komory, za spoluúčasti ostatních komor zmíněné oblasti, města Kolína a jiných spoluzakladatelů z řad soukromých.²⁾ Děk štědré podpoře těchto činitelů se mladému ústavu podařilo již záhy získati pozoruhodné fondy podniků soukromých i státních i vyrůstí v podnětné středisko práce badatelské (mimo jiné vydává sbírku „Rhein.-Westfäl. Wirtschaftsbiographien“). Zásluhou archivu především pořádán již r. 1913 v Kolíně první „Allgemeiner Wirtschaftsarchivtag“, za nápadné neúčasti archivářů z povolání (přítomni byli jen tři archiváři městští), kde shrnuty zkušenosti celého úsilí i vytčeny další plány.

Druhý archiv, který přetrval, jak praví Meinert, „ničivou re-

¹⁾ „Neuere Wirtschaftsgeschichte“ v časopise Deutsche Geschichtsblätter VI (1905), str. 193—235 a téhož roku samostatně „Wirtschaftsarchive“ 5—6. seš. „Sozial-Wirtschaftlichen Zeitfragen“. O těchto počátcích pojednal u nás již Tobolka a Šusta ve výše zmíněném článku. Další literaturu i poučení lze nalézt u Sabbeho.

²⁾ O hospodářských archivech vůbec a kolínském zvláště vyšlo před válkou několik prací z pera Mathieu Schwanna (viz Sabbe l. c. 117—118), nám dnes z důvodu již výše zmíněného nepřístupných. Tiskem vyšla také zpráva o prvním sjezdu hospodářských archivů v Kolíně. R. 1937 vydal archiv k svému výročí spis „Dreißig Jahre Rheinisch-Westfälisches Wirtschaftsarchiv“, který jest již dnes rozebrán. — Vedle archivu rýnsko-vestfálského jest v Kolíně n. R. také „Hospodářský archiv“ při fakultě pro vědy hospodářské a sociální na tamní universitě, který (podle Minervy) sbírá pramenný materiál (snad jen tištěný) k dějinám firem.

akci nadějí z r. 1913“, k níž došlo poté v Německu, jest dnešní *Saarwirtschaftsarchiv*. Uplatnil se sice „jen v míře regionální, ale se vzornou energií při udržení a získání saarského území“ (Meinert), tedy spíše v oblasti politicko-hospodářské, než archivní a badatelské.¹⁾

Také v Německu jako na západě a v Itálii najdeme některé pozoruhodné starší hospodářské archivy (v užším slova smyslu) soukromé. Korunou jejich jest zajisté *fuggerovský archiv* v Augšpurku, již r. 1560 pevně organizovaný, dnes moderně spořádaný a vedený (po válce prof. Jacobem Striederem), přístupný a zčásti též badatelsky vytěžený.²⁾ Jest jedinečným zřídlem pro poznání ranného kapitalismu ve Střední Evropě. Nějakou evidenci významnějších registratur obchodních a průmyslových podniků a hospodářských institucí z 19. stol. nenajdeme ani v Německu. Jakýs takýs přehlednější obraz jejich stavu bylo by si lze učiniti aspoň nepřímou z monografických zejména pamětních spisů, pořizovaných četnými firmami zpravidla u příležitosti významných výročí.³⁾

K zřizování prvních moderních archivů podnikových, spořádaných, samostatně vedených a živých zařízení, dochází v Německu hned na počátku celého záchranného hnutí. Ačkoliv od té doby se odhodlalo několik dalších podniků k podobným

¹⁾ F. Hellwig „Das Saarwirtschaftsarchiv“. Ačkoliv tento spisek vyšel r. 1938, nelze jej již obdržeti na knihkupeckém trhu. Drobná zpráva o něm v *Hist. Zeitschrift* 161 (1940) str. 446 praví, že „Saarwirtschaftsarchiv“, založený r. 1927 především s úkoly statistickými, měl předchůdce v „Jihozápadním německém hospodářském archivu“ v Saarbrückenu, zal. Al. Tille, jehož hospodářsko-historický ráz s vlastními archivními úkoly má býti nyní opět obnoven.

²⁾ Heinz Friedrich Deininger „Zur Geschichte des fürstlich und gräflich Fuggerschen Familien- und Stiftungs-Archives zu Augsburg“ *Archiv. Zeitschrift* 37 (1928) str. 162—183.

³⁾ Tuto z větší části chatrnou, i tak však vítanou, literaturu zhodnotil na několika starších příkladech v této souvislosti již Tille l. c. 204—213. Bibliografii jejich podává H. Corsten, „Hundert Jahre deutscher Wirtschaft in Fest- und Denkschriften“, Kolín 1938 (srov. můj refer. v *ČČH* 1938 str. 586—589). Hodnotné monografie zaznamenává zejména *Vierteljahrsschrift zur Soz.- u. Wirtschaftsgeschichte*.

opatřením, jsou tu archivy závodů Kruppových v Essenu (založ. 1905) a Siemensových v Berlíně (1907) vzory dosud zdaleka nedostiženými.¹⁾ Posléze uvedený koncern pečuje také o vlastní veřejně přístupné museum, založené 1916 (archiválie, obrazy, stroje, nástroje), jež spolu s archivem jest činnou též publikačně (Technische Betriebsarchive; Siemens-Archiv u. Siemens-Museum). Lze však zaznamenat o závodní archivy rostoucí zájem. Zvláště naléhavě propagoval jejich budování zejména archivář Jean Lulvès.²⁾ V poslední době se ujala věci hospodářská skupina železářského průmyslu vestfálského a za spolupráce se státními archivy vydala r. 1938 v Düsseldorfu pod názvem „Richtlinien für das Werksarchiv“ brožuru (o 6 str. textu), vytyčující heslovitě úkoly závodního archivu a nejzákladnější směrnice pro jeho založení. Sotva lze pochybovat, že bude třeba ještě mnoha zkušeností, než bude plně a obecně chápána funkce a význam těchto nových zařízení.

O záchranu historických pramenů technické práce si získalo v Německu velkých zásluh mnichovské „Deutsches Museum von Meisterwerken der Naturwissenschaft und Technik“, zal. 1903 pak 1906 a 1925 rozšiřované. Nověji r. 1930 utvořil Spolek německých inženýrů zvláštní „Fachgruppe für die Geschichte der Technik“, jejímž předním úkolem jest péče o zachování památek technické kultury.

Podobně, jako jsme viděli na př. v Belgii, byly také v Německu svěřeny záhy některým státním archivům různé fondy hospodářského rázu z doby nejnovější, zejména válečné, mezi nimiž i registry t. zv. válečných společností, zejména nej-

¹⁾ Tak na př. v literatuře někdy zmiňované podnikové archivy velkých berlínských firem Borsig a Allg. Elektrizitäts-Gesellschaft jsou trosky, které nevyplňují více než obsah jediné skříně. Viz Karl Demeter „Private Wirtschaftsarchive in Berlin“ Archiv. Zeitschrift 44 (1936) str. 104—112, kde lze nalézt poučení též o archivech dnes spojených: Deutsche Bank a Diskontogesellschaft a o fondech obchodní komory v Berlíně.

²⁾ Již r. 1922 a pak obsírněji článkem „Technische Betriebsarchive“ Archiv. Zeitschrift 40. (1931) str. 189—200, 279—280, kde se též snaží stanovití základní pravidla jejich archivního zpracování.

větší z nich „Zentral-Einkaufs-Gesellschaft“ (Z. E. G.), které představují zvláštní směr prvků práva veřejného a soukromého, způsobem vedení jsou to však útvary obchodního rázu a určení, nikoliv úřady. Uvážíme-li jen, že ve válečném hospodářství můžeme hledat východisko různých nových hospodářských forem dnešních a patrně i budoucích, nebudeme zajisté pochybovat o významné historicko-pramenné hodnotě těchto registratur. Představíme-li si však jen obrovský rozsah těchto fondů nebo jakost papíru, nemluvě již o věcné stránce, pochopíme, před jak nesnadnými úkoly stojí tu archivář. Fondy ty svěřeny byly zejména Říšskému archivu v Postupimi, který jest archivní ústřednou pro dějiny říše od 1867, a Bavorskému hlavnímu státnímu archivu v Mnichově, kde tvoří zvláštní hospodářsko-historické oddělení, jež vyplňuje regály v délce 3 km. Papíry ty byly již převážně spořádány a zkušenosti, které při tom němečtí archiváři učinili, najdeme v několika zevrubných člancích v Archiv. Zeitschrift.¹⁾ V těchto statích jest vesměs patrna snaha dospěti k obecnějším zásadám třídění, výběru a zejména skartace tohoto materiálu. Zároveň se tu však ozývá přesvědčení, že zevrubná, obecně platná pravidla ještě nelze stanovit, že však s dosavadními směnicemi nevystačíme, takže zdar úkolu závisí tu především na historicky citlivém oku moderního archiváře.

V býv. Rakousku vypracoval r. 1932 Rakouský badatelský ústav pro dějiny techniky v dohodě s Archivním úřadem ve Vídni a všem průmyslovým závodům rakouským rozeslal „Merkblatt zur Anlegung von Betriebsarchiven“, obsahující vedle výkladu o užitečnosti závodních archivů i zcela stručný návod k jejich zakládání a vedení. Jako poradní orgány v otázkách odborně archiv-

¹⁾ Viz zejména: Ernst Zipfel „Die Akten der Kriegsgesellschaften im Reichsarchiv“ Archiv. Zeitschrift 36 (1926) str. 60 a n.; též „Die Bedeutung der Akten der Zentral-Einkaufs-Gesellschaft (Z. E. G.)“ tamže 37 (1928) str. 125—131. Fridolin Solleder „Kriegsstellen und Kriegswirtschaftsstellen im Bayerischen Hauptstaatsarchiv“ tamže 40 (1931) str. 153—188, Karl Demeter, Hermann Pantlen „Grundsätzliches zur Aufbewahrung und Kassation moderner Wirtschaftsakten“. Zwei Vorträge aus dem Reichsarchiv. Tamže 41 (1932) str. 152—166. O uvedených člancích bylo vesměs referováno v tomto časopise.

nich jsou tu závodům doporučeny: Archivní úřad (pro Dolní Rakousy) a příslušné zemské archivy. Zemským archivům lze také odevzdati prostřednictvím průmyslnických svazů registratury závodů zaniklých. Veškeré zprávy o závodních archivech mají však býti touž cestou soustřeďovány u zmíněného ústavu pro dějiny techniky, který hodlal založiti k tomu cíli ústřední kartotéku. — Ačkoliv „Merkblatt“ byl otištěn teprve v posledním 45. ročníku Archiv. Zeitschrift (1939 str. 164—167), není na tomto místě vůbec zmínky o tom, s jakými výsledky se celá akce setkala.

Mimo Německo ještě dvě země menšího územního rozsahu, významných však hospodářských tradic, přikročily již před světovou válkou ke zřízení zvláštních archivních sběrů hospodářských: Švýcarsy a Nizozemí. Podnět k založení „Švýcarského hospodářského archivu“ v Basileji vzešel r. 1910 z kruhů soukromých,¹⁾ a převážným zdrojem jeho příjmů jsou příspěvky soukromých podniků. Ústav, jenž byl původně součástí tamního státního archivu, se roku 1921 osamostatnil a později též přesídlil do zvláštní budovy. Soustřeďuje materiál z celého Švýcarska, příp. i z ciziny (tištěný). Od r. 1921 do nedávna stál v jeho čele Fritz Mangold, profesor statistiky a národního hospodářství na univ. basilejské, dříve ředitel statist. úřadu a člen basilejské kantonální vlády. — Téměř současně, r. 1911, zřízen byl také „Archiv für Handel und Industrie der Schweiz“ v Curychu, s obdobným zřízením i úkoly, jenž se však nerozvinul tou měrou jako basilejský.²⁾ — Rok poté se přimlouval v místním ča-

¹⁾ Návrh, předložený iniciativním komitétem 15. VII. 1910, byl schválen 12. X. toho roku. Již v tomto 7mi členném komitétu jest patrna pro basilejský archiv příznačná převaha živlu hospodářské praxe i teorie (6 čl.) nad historií (jediný archivář jest uveden na posledním místě).

²⁾ Archiv basilejský vydává od svého vzniku pravidelné výroční zprávy, dle čemuž jsme o jeho činnosti poměrně velmi zevrubně zpraveni. Poslední z nich máme po ruce zprávu 28. za rok 1937. Již 1914 vydal tento archiv katalog o 312 stranách, r. 1937 přehledný „Summarischer Katalog“ (str. 64 + VIII). — Výroční zprávy otiskuje také archiv curyšský. — Pro zcela povšechnou představu o rozsahu obou ústavů lze snad uvést údaje Minervy 1937. Podle těch obsahuje archiv basilejský asi 450.000 „kusů“, curyšský 42.000 tisků.

sopise Paul E. Martin, aby podobný ústav byl zřízen také v Ženevě, především s úkolem soustřeďovati současný, pro hospodářské dějiny důležitý materiál tištěný, který jest dosud zčásti buď prostě zahazován, zčásti rozptýlen na různých místech.¹⁾ Pokud je nám známo, zapadl tento podnět bez úspěchu.

Rovněž *holandský* (rázem své činnosti, jak ještě uvidíme, od basilejského značně odlišný) „Hospodářsko-historický archiv“ v Haagu,²⁾ založený 2. dubna 1914 z iniciativy komitétu obchodníků, průmyslníků a profesorů, [jest udržován s podporou veřejné správy příspěvků svých členů, především z řad podnikatelských³⁾ (celkem na 800), a činností svou zahrnuje celé Nizozemí i s osadami, při čemž se nevyhýbá ani sbírání dokumentů cizích, týkajících se hospodářských dějin vůbec. „Jest to nejbohatší hospodářský archiv světa jak hodnotou dokumentů, tak počtem a rozsahem fondů, které uchovává“ (Sabbe). Od svého založení vydává „Economisch-Historisch Jaarboek. Bijdragen tot de Economische Geschiedenis van Nederland“, vynikající úrovně. Předsedou archivu jest profesor historie na universitě amsterodamské H. Bruggmans; prvním tajemníkem a, lze říci, duší jeho, profesor hospodářských dějin téže university N. W. Posthumus. Týž je zároveň ředitelem archivní knihovny „Economisch-Historische Bibliotheek“, která však sídlí od r. 1931 v Amsterodamu.⁴⁾ Již knihovna sama, ač nepřilíší rozsáhlá, jest jedi-

¹⁾ Viz Archiv. Zeitschrift 37 (1928) str. 283.

²⁾ Přehledné poučení podává Henri Hauser „Les archives d'histoire économique de la Haye“ Annales d'hist. écon. et soc. II (1930) str. 558—561 a E. Sabbe l. c. 119, 122. Zevrubné zprávy o činnosti archivu i knihovny přináší „Economisch-Historisch Jaarboek“.

³⁾ Pan Dauphin-Meunier se zřejmě mylí s Mezinár. ústavem pro sociální dějiny v Amsterodamu, když uvádí (str. 109) vedle veřejné správy jako hlavní podporovatele archivu dělnické banky a sociální pojišťovny. — V rozpočtu na r. 1934, tedy v době krise, předvídaný člen. příspěvky a dary 6.600 a 1.350 f (na publik. fond); subvence minist. osvěty 4.500, obce haagské 2.700 f, zvláště na knihovnu poskytuje město Amsterodam 5.100 f. Rozpočet činil tehdy celkem 21.175—21.804 f. Viz Economisch-Historisch Jaarboek roč. 18. (1934) str. CXII—CXX.

⁴⁾ Posthumus podnětlivě též založení (1935) Mezinárodního ústavu pro sociální dějiny v Amsterodamě a stal se pak jeho prvním ředitelem.

nečným zřídlem pramenným zejména pro dějiny obchodu stol. 16.—17.; v tomto směru jest „její katalog takřka příručkou bibliografickou“ (Henri Hauser). Péči haagského archivu (prof. H. Bruggmans, prof. N. W. Posthumus a 2. taj. Jane de Jongh) uspořádána byla v Amsterdamě u příležitosti jednání mezinárodní obchodní komory, v době od 4. VII. do 15. IX. 1929, za účasti 15 států, první svého druhu Mezinárodní výstava hospodářsko-historická, na níž byl hospodářský vývoj znázorněn především na uměleckém materiálu obrazovém.¹⁾ — Z literatury se dovídáme ještě o existenci hospodářského archivu při holandské vysoké škole obchodní „Economisch Archief der Nederl. Handelshoogeschool“ v Rotterdamu, založeného 1913 a obsahujícího 20.000 krabic (Sammelmappen), jež jest snad moderní sbírkou s úkoly spíše didaktickými.

Staré soukromé registry hospodářské najdeme v Holandsku ovšem i v archivech jiných.²⁾ Rovněž i spořádané archivy podnikové. Lze však říci, že jak hospodářský archiv haagský, tak basilejský (k jejichž činnosti se ještě vrátíme) nejpriznáčněji představují péči o soukromé písemné památky hospodářského života v obou zemích.³⁾

Ústav ten, zřízený za spoluúčasti a do značné míry i podle vzoru haagského archivu, se zabývá na svém poli rovněž činností archivně sběratelskou. Viz J. Charvát v čas. Dějiny a přítomnost I (1937) str. 91—93.

¹⁾ Viz Henri Hauser „Exposition internationale d'histoire économique d'Amsterdam“, Annales II. (1930) str. 90 až 92. — Autentické poučení o výstavě poskytuje jednak „Catalogus der Internationale economisch-historische tentoontelling“ (8°, 125 str. s textem holandským a anglickým), jednak nádherné obrazové dílo „Amsterdam 1929. Memorial Book of the International exhibition of economic history“ (text anglický, franc., něm. 4°, 55 reprodukcí).

²⁾ Tak na př. městský archiv amsterodamský chová archiv Východoindické kompanie nebo písemnosti „Bank van Leening“ od stol. 17. do roku 1863.

³⁾ Proti případným námitkám, že do umělých, s věcných hledisek volených sbírek archívalí (jakými jsou „hospodářské archivy“), zvláště soukromých, nemají býti ukládány ucelené archivy nebo jejich zlomky, jelikož to odporuje zásadě provenienční, lze uvést v této souvislosti též skutečnost, že právě S. Muller, jeden ze tří známých původců t. zv.

Přehlížíme-li letmo stav péče o soukromé archivy hospodářské v cizině, vidíme, že tu právě některé menší státy (Holandsko, Švýcarsko, Belgie) osvědčily pozoruhodnou vyspělost a přinášejí podněty obecně zajímavé. Zvláštní pozornosti i v tomto směru zasluhuje na př. také Dánsko, jehož archivnictví se vyznačuje, jak víme, jednotnou, ústředně vedenou a nezávislou organizací, vybudovanou archivním zákonem již z r. 1889.¹⁾ „Na rozdíl od německých archivních teorií“, praví dnešní říšský archivář dánský A. Linvald, „se novější dánská archivní správa snažila získávat i t. zv. soukromé archivy“ a to jak korespondence a jiné písemnosti významných jedinců světa politického a kulturního (jež soustřeďuje zejména „hlavní archiv“), tak registry hospodářské, které přijímají čtyři dánské „archivy zemské“. Soustavnou péči o hospodářské archivy zahájilo Dánsko již r. 1891. Vyhláškou ministerstva vyučování z 10. března toho roku byli vyzváni statkáři a jiné soukromé osoby, aby odevzdávali své archiválie, které mají historickou cenu, veřejným archivům, kde budou zpracovány, sepsány, příp. zpřístupněny s touž péčí, jako staré písemnosti státní. Říšský archivář, opatřený vůbec kompetencí zcela mimořádnou, může přistoupiti na různé podmínky majitelů písemností, jež jsou archivům svěřovány často jako deposita. Majitelům neb jejich dědicům jest přitom případně zajištěno právo, aby si své věci kdykoliv vyzvedli. — Jest jisto, že se dánské archivní správě, především patrně díky její nezávislosti, pružnosti i včasné

holandské (provenienční) teorie archivní, byl od počátku vedoucím spolupracovníkem hospodářsko-historického archivu v Haagu. Archiv ten, jak uvedeno, soustřeďuje archiválie z celé holandské říše i z ciziny a sám jest společností, tedy institucí soukromou.

¹⁾ Údaje jsou čerpány ze statí: Axela Linvalda „Das Archivwesen Dänemarks“ v Archiv. Zeitschrift 41, (1932) str. 238—281 a Jana Pachty „Dánské archivnictví“ v tomto časopise roč. XIII.—XIV. 1935—36, str. 336—348. O článku Linvaldově bylo zde již referováno M. Volfe m (roč. XI. 1934 str. 151—153). V referátu tom jest upozorněno též na skutečnost (svědčící jistě o vyspělosti tamního archivnictví), že při státním archivu byl „zřízen výzkumný ústav, který zlepšil a soustředil nákup papírů a psacích hmot pro všechny veřejné úřady a podniky“. O významu těchto opatření bude ještě zmínka níže.

iniciativě, podařilo, což jest závažné, získati si zájem i důvěru příslušných soukromých kruhů. Říšský archiv, zemské archivy i kodaňský městský archiv chovají již dnes četné registratury závodů obchodních a průmyslových. Přesto pokládá zmíněný šéf dánského archivnictví zřízení zvláštního hospodářského archivu za žádoucí v zájmu dalšího rozšíření této soustředovací činnosti.

O soustavnou evidenci všech soukromých archivů v Dánsku pečuje nadto zvláštní komise při dánské učené společnosti, připomínající anglickou „Council for the Preservation of Business Archives“, založená však o 12 let dříve r. 1922. Komise ta, jejímž úkolem jest soupis a inventarisace všech soukromých archivů (zejména ovšem šlechtických), zinventarisovala v několika prvních letech 67 větších a četné menší soukromé registratury a mnoho jich též přivedla do archivů státních.¹⁾

S poměry dosti obdobnými se setkáváme ve Švédsku, kde soukromé archivy byly ukládány dosud zejména ve zvl. oddělení říšského archivu. Před časem zřízeno bylo však i zde zvláštní středisko organizační. Hospodářsko-historický ústav ve Štokholmu, otevřený 1. X. 1929, si vytkl vedle cílů badatelských a výchovných za úkol působiti také k tomu, „aby významné archivy švédských firem byly lépe poznány, lépe katalogisovány, snad také lépe uchovávány. Zbývá ještě mnoho co dělat v tomto směru, ačkoliv některá opatření (organisations), vpravdě splendídní, byla již uskutečněna.“²⁾ Ředitelem ústavu jest hospodářský historik evropského jména Eli F. Heckscher, profesor štokholmské vysoké školy obchodní.

Z našich východních sousedů se dotkli otázky soustavné péče o moderní soukromé archivy hospodářské Poláci.³⁾ Prof. Alexy

¹⁾ Viz ČAŠ XIII—XIV, str. 346.

²⁾ Eli F. Heckscher „L'institut d'histoire économique de Stockholm“ Annales d'hist. écon. et soc. II (1930) str. 246—247. — Při vysoké škole obchodní ve Štokholmu jest (podle Minervy) jakýsi „Geschäftsarchiv“ neznámého nám rázu.

³⁾ Těsně před impriátem této stati došel sem ročník 1937 časopisu „Levéltári Közlemények“, který obsahuje na str. 58—73 článek Varga Endre: „Ipari, kereskedelmi és pénzügyi levéltárak a nyugati államokban“ (Průmyslové, obchodní a bankovní archivy v západních státech), svědčící, že si také Maďari všimli již otázky hospodářských archivů.

Bachulski, který již r. 1928 nabádal v místním časopise k založení hospodářského archivu v Lodži, se o to znova přimlouvá v časopise „Archeion“ (XV, 1937—1938 str. 10—25) statí „Archiwa gospodarce“. Článek obsahuje přehled hospodářských archivů v cizině, uvedený výčtem nečetných polských prací z moderních dějin hospodářských, které vzešly ze soukromého materiálu pramenného. Bachulski jest jediný z cizinců, který si všiml také počátků Archivu pro dějiny průmyslu v Praze. — Že byl zatím v letech 1936—37 učiněn v Polsku v tomto směru příkladný krok vpřed, svědčí další stať „Archeionu“ (XV, str. 26—34): J a n a W a r e ř z a k a „Archiwum zakładów przemysłowych Ludwika Geyera w Łodzi“, líčící spořádání i stručnou historii velké textilní firmy, založené r. 1828 (její písemnosti se však zachovaly až od r. 1878). Pořadatelské práce archivu, o jehož bezpečné uložení se postaral závod sám, provedl pisatel článku, ředitel městského archivu v Lodži s dvěma odborníky z praxe, které mu dala továrna k dispozici. — R. 1935 zřídili si také Poláci v Gdyni „Gospodarce Archiwum Morskie“, s úkoly obdobnými úkolům hamburského Welt-Wirtschafts-Archivu.¹⁾

V Rusku byla dějinám továren věnována po válce pochopitelně pozornost zcela mimořádná, studium to bylo v programu Institutu historie akademie, Společnosti historiků-marxistů i jiných vědeckých organizací; zhruba před desíti lety byla pak zřízena k tomu cíli ještě komise zvláštní a „dějiny závodů“ byly postaveny povinně takřka do středu zájmu všeho ruského dějepiscectví

¹⁾ Jestliže jsme snad v ohledu organizačním, zřízením archivu pro dějiny průmyslu, Poláky předešli, ve vlastním badání na poli dějin hospodářských a sociálních v poslední době, zejména co do jeho rozsahu, jest tomu spíše naopak, přes vynikající úroveň našeho dějepisu agrárního. Tak na př. o dějinách cen mají Poláci již několik monografií, zatím co my jsme dosud nevykročili ze stavu příprav. Publicistickým střediskem tohoto badání jsou od r. 1932 obsáhlé „Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych“, které za redakce Franciszka Bujaka a Jana Rutkowskiego vydává sekce dějin soc. a hospod. Towarzystwa naukowego ve Lvově. Vedle Roczniků vychází tamže od r. 1925 ještě Badania z dziejów społ. i gospodarczych, čítající již řadu zevrubných studií.

hospodářského. O tom, jak se tento zájem ve skutečnosti projevuje, nás poučuje výstižně Jan Slavík ve své stati o historiografii dělnického stavu v Sovětském Rusku.¹⁾ V souvislosti s těmito snahami badatelskými byl vytyčen též program sepsati všechny archiválie osvětlující dějiny dělnické třídy (t. j. především závodní archivy) na celém území Svazu. Jak daleko pokročilo provedení plánu, poučí nás snad stať zmíněného našeho odborníka.

Na rozdíl od světa západního, zejména Anglie, kde zájem o hospodářské archivy pramení z vrstev soukromých a na porozumění, příp. i podporu jejich jest převážně odkázán, jest v Rusku, jak nasnadě, veškerá péče soustředěna v rukou státu a jeho orgánů a jednotlivcům jsou příkazovány úkoly zcela úzce vymezené. O umístění, stavu i počtu „závodních archivů“, zejména venkovských, nejsme bohužel bezpečně zpraveni.²⁾ Registratury bank, továren a jiných hospodářských podniků předválečných obou ruských metropolí soustřeďuje IV. oddělení Ústředních historických archivů v Moskvě a Leningradu, zvané „Archiv pro národní hospodářství, osvětu a národopis“, zároveň s nimi však také stejnojmenná sekce Archivu říjnové revoluce.³⁾

Péče o nejnovější a současný materiál jest, jak bude ještě zmínka, úkolem závažným. Zdá se, že v tomto směru jest v Rusku vyvíjeno úsilí poměrně živé. Tak na př. Ústřední archiv moskevský

¹⁾ „Dějepisectví dělnického hnutí na evropském kontinentě“ str. 28—35. — O poměrech v Rusku částečně také v tomto směru byli jsme zpraveni v minulém ročníku tohoto časopisu podrobným referátem Václava Čejchana o XI. a XII. svazku oficiálního „Archivnoe delo“, (ČAŠ XIII—XIV. str. 269—284), kde autor slibuje podati souhrnný obraz sovětského archivnictví, takže se možno zde omeziti na údaje nejpodstatnější. Srovnej též Heinr. O. Meisner „Über das Archivwesen der russischen Sowjet-Republik“ Archiv. Zeitschrift 38 (1929) str. 178—196 a tamže roč. 39 (1930) Fritz Epstein „Literaturberichte IX. Russland“ str. 282—308 (ref. ČAŠ IX—X. str. 332—333).

²⁾ V literatuře se dočítáme o některých nám bohužel nepřístupných státech, pojednávajících o několika továrních archivech, viz F. Epstein l. c. str. 292, E. Sabbe l. c. str. 126 a j.

³⁾ Viz Meisner l. c. 186—189. V době, kdy psal Meisner svou stať, nebyla, jak uvádí, kompetence obou institucí v tomto směru dosud konečně upravena.

sbírá soustavně současné tisky všeho druhu, r. 1932 byl založen Ústřední fono-foto-kinoarchiv SSSR, jsou hledána pravidla skartace hospodářských registratur a pod.¹⁾ Zcela bez povšimnutí nenechali Rusové ani hospodářské archivy evropského západu.²⁾

Naše přehledka nebyla by zdaleka úplná bez význačné ukázky ze *Spojených států severoamerických*.³⁾ I zde došlo r. 1925 ke zřízení archivní sběrnny, a to v okruhu staroslavné university harvardské. Jsou to již dnes neobyčejně rozsáhlé sbírky či archiv „Business Historical Society“ v Bostonu, deponované v George F. Baker Library při „Graduate School of Business Administration“ (součástí to Harvardu s vlastním ovšem palácem),⁴⁾ s níž společnost úzce spolupracuje. Společnou jejich historickou tribunu jest první svého druhu v Americe „Journal of Economic and Business History“, vydávaný od listopadu 1928 péčí „Harvard University Press“ za redakce E. F. Gaye a N. S. B. Grase, a doprovázený knižnicí „Harvard studies in business history“.

Obdobně jako u příbuzných zařízení starého světa jest slo-

¹⁾ V „Archivnoe delo“ XI a XII najdeme na př. stať G. Linka „Odstranění makulatury z materiálu účtářského“ a „Vydělení makulatury z materiálu technických archivů“ viz ČAŠ XIII—XIV. str. 275, 280.

²⁾ Viz S. Gordon „Vopros ob ekonomičeskich archivach v kapitaličeskich stranach“ Archivnoe delo XII. a tamže N. Paiova referát o Judgesově článku v Annales „O chranenii i ispolzovanii archivov častnyh predpriyatij v Velikobritanii“.

³⁾ I zde jest se nám spokojiti poučením z druhé ruky, jež nemluví na př. o způsobech pořádání materiálu. Viz „L'Histoire économique aux États-Unis“. Abbot Payton Usher „L'enseignement“, Henri Hauser „Les archives économiques à Boston“ a Marc Bloch „Une nouvelle revue d'histoire économique“. Annales I. (1929) str. 236—240. Tamže roč. X. (1938) 470—471 zmínka o zpracovaném již archivu nejstarší bostonské „The Massachusetts first National Bank“, deponovaném v Baker Library. — Bulletin of the Business Historical Society a List of Business Manuscripts in Baker Library (1932), nám nepřístupné, uvádí Judges l. c. 137, Dauphin-Mennier novější: Artur H. Cole, Business Manuscripts. Collection, Handling and Cataloging. The Library quarterly, vol. VIII, leden 1938.

⁴⁾ Jak se dovídáme z Minervy sídlí tamže i jiná společnost obdobného názvu: Railway and Locomotive Historical Society (založená 1920 a čítající na 400 čl.) s vlastní knihovnou; nemáme však zpráv, zda se zabývá též činností archivně sběratelskou.

žení bostonské společnosti (která brzo po založení čítala na 350 členů) výrazem společného zájmu obou zúčastněných světů. S oficiálními představiteli 27 amerických universit a kolejí — jsou tu na př. vůdčí hospodářští historikové Edwin Francis Gay (Harvard), Irving Fisher (Yale) — se sešly zde významné osobnosti obchodu, průmyslu a peněžnictví (šéf obchod. domů Filene, předseda Steel Corporation atd.). — Základní úkol její jest rovněž týž: zachránovat před zkázou staré obchodní archivy (business records).

Ve vlastní činnosti vidíme již leckteré rysy svérázné. Vpravdě americké jsou na př. její metody akviziční; v široce založených reklamních kampaních slibuje společnost zabezpečiti „knihy a materiály historické, jimž hrozí nebezpečí zkázy, ať z nezájmu majitelů či pro nedostatek místa“. Výhodou je tu (nehledě ovšem k možnostem peněžním), že americký podnikatel nezná onoho „mysterického tabu“, metly zuřící u nás, která jest z nejhorších nepřátel hospodářského dějepisu a jež se zve „obchodní tajemství“ (Henri Hauser). Tak se společnosti podařilo již za první 4 léta shromáždit na tisíce svazků a statisíce zpráv, brožur, statistik, účtů, korespondencí atd.

Zájem společnosti sahá ovšem za hranice Massachusetts (mezi jejími členy jest zastoupeno 27 států Unie), při čemž se tato nikterak nerozpakuje přijímati písemnosti i velmi vzdálené provenience. Tak r. 1928 získala na př. rozsáhlý a významný soubor obchodní a bankovní korespondence a účetních knih medicéjských, sahající zpět do středověku, a brzo poté, navzdor šedé teorii, tentokráte archivní, byly k těmto přidruženy další archiválie provenience Barberini.¹⁾ „Bylo již třeba přeplouti oceán za účelem studia francouzského umění 19. věku. Budeme muset učiniti totéž, abychom se dokumentárně poučili o našich nejstarších zařízeních

¹⁾ Viz Marc Bloch: De Florence à Boston: les vicissitudes d'un fonds d'archives commerciales, Annales I., str. 417—418, týž: Encore des archives italiennes à Boston, tamže II. str. 93. — Medicéjské papíry, uložené dnes v Bostonu, jsou jen částí většího celku, objímajícího dobu od 11. do 18. stol., který byl asi před 20 lety dán do prodeje v Londýně. Dnes by bylo třeba shledávat tento fond na třech místech zeměkoule. Něco z něho revindikovala italská vláda z titulu, že jde o papíry státní, jiné kusy získala tehdy John Ryland's Library v Manchesteru.

bankovních? Dolar dělá časem zázraky“, žertuje při této příležitosti Henri Hauser. Skupina badatelů okolo Business Historical Society a Graduate School of Business Administration přikročila k všestrannému vytěžení bohaté kořisti bezodkladně a s velkým zájmem. „Kapitalisti a obchodníci američtí, píše americká informatorka¹⁾, jsou právě zaměstnání, úsilím rozšířiti své pobočky v Evropě, právě tak, jako se kdysi Medici etablovali v Orientě. Tou měrou, jak budou odkrývány kořeny evropského systému hospodářského, ponořené dosud v temnotách, bude i řešení problémů mezinárodního obchodu Američany, jak lze věřit, čím dále tím důmyslnější.“ Ať se díváme na některé tamní názory a snahy jakkoliv, sotva popřeme, že americký příklad svým způsobem zvláště důrazně připomíná velké možnosti, jež skýtá v budoucnu všestranný zájem o soukromé dokumentární prameny hospodářského věřejška i dneška.

Otázka, kterou jsme si v tomto odstavci vytkli především: kam ukládat soukromé písemnosti hospodářské — zda u jejich majitelů zřizováním archivů závodních (podnikových) či do došavadních veřejných archivů a ústavů příbuzných či do zvláštních sběren „archivů hospodářských“ — není, jak z předchozího patrno, konec konců z nejzávažnějších. Hlavní jest, aby péče o tyto, dnes valnou většinou lze říci bezprizorné písemné památky byla prováděna vůbec, a to iniciativně a soustavně tak, aby ve prospěch tří zásadně zmíněných možností jejich ukládání byla, pokud lze, omezena možnost čtvrtá, dosud nejčastější: „ukládati“ archiválie ty šmahem do stoupy.

V budoucnosti bude nepochybně používáno všech tří cest v různých obměnách podle poměrů. Obecným požadavkem v tomto směru dnes jest jistě budování archivů podnikových. Řešení toto není ovšem odvislé jedině od rozhodnutí kruhů archivářských, nýbrž i od obětavosti majitelů a i v nejpriznivějším případě bude lze takto zajistiti jenom zlomek památek. Mezi oběma zbylými možnostmi: veřejnými archivy obecného rázu a archivy hospodářskými (dosud obvykle polooficiálními) nelze se rozhodnout jednoznačně, i když posléze jmenované ústavy slibují leckteré

¹⁾ Gertrude R. B. Richards; citováno podle Annales I., str. 418.

výhody a doznají v budoucnosti patrně značného rozšíření. Jestliže ovšem státní a městské archivy vyvinou, jak jsme viděli na př. v Belgii, všestranný zájem na tomto poli, neprojeví se naléhavá potřeba nových zařízení zvláštních. Lze říci, že jedna či druhá skupina bude mít napříště tolik úspěchu, kolik účinného úsilí vyvine k zabezpečení zmíněných památek. O tom, zda jest vhodné budovat velké celostátní archivy (Haag) či jen menší krajské sběrný, rozhodnou zajisté místní poměry, zejména rozložení průmyslových oblastí a kulturních středisek a pod. Vzájemnou kompetenci mezi jednotlivými ústavy bylo by lze určovat jen od případu k případu, při čemž bude ovšem vhodnější soustřeďovat spíše archivy obecné důležitosti, kdežto fondy místního významu ponechávat na místě jejich vzniku, pokud ovšem jest tam o ně bezpečně postaráno. Celkem bylo by zajisté radno postupovat s využitím dosavadní organizace archivní, neméně však také s porozuměním pro složitost a nové skutečnosti moderního života hospodářského a sociálního. Zejména pak se stálým zřením k tomu, aby dnešní a zejména příští dějepisec měl pro své úkoly připraveny prameny co nejvydatnější a ty aby byly co nejsnáze přístupné.

*

Otázka: o c o j e s t v l a s t n ě p e č o v a t i, která by nejspíše měla být uvedena na prvním místě, byla již také v čele této kapitoly povšechně zodpověděna. Přesto nebude na škodu, jestliže si ono různotvárné množství pramenné látky k dějinám novodobého života hospodářského osvětlíme blíže s několika hledisek. Předmět našeho zájmu lze posuzovati zejména podle jeho: a) původu, b) věcného obsahu, c) vnějších znaků, d) stáří, e) pramenné hodnoty historické.

a) Osud písemností státních (zemských, obecních a pod.) jest v zásadě určován úředními normami a pravidlem lze předpokládat, že stát (příp. samospráva) si vesměs tento svůj majetek více nebo méně vhodně zabezpečil v příslušných archivech. Naproti tomu osudy písemností vzešlých z činnosti soukromé jsou řízeny libovůlí jednotlivců a náhodou. Mezi těmito oběma póly jest důležitá skupina písemností různých zřízení poloúředního či polo-

soukromého rázu, jako jsou na př. zájmové korporace, zejména obchodní a živnostenské komory nebo různé společnosti zřízené za účasti státu (jak jsme uvedli příklady z Belgie a Německa) a jiné. Není pochyby, že nejnáléhavější jest potřeba ochrany archivů a rozptýlených dokumentů soukromých. Zkušenost však nás učí, že zajištění archivů polosoukromých nebývá pravidlem, a že bez mezer nebyla dosud všude ani veřejná organizace archivní, jak svědčí na př. stížnosti na rozchvácení registratur i starobylých podniků státních. Proto nově zřizované orgány archivní péče, obvykle polosoukromého rázu (ať již sběrný či jen střediska evidenční a poradní), vedené vědeckým a národně kulturním zájmem, nemohou pouštět se zřetele obě právě zmíněné skupiny pramenných zřidel a vyhýbat se snad možnostem zabezpečiti archiválie toho druhu tam, kde o to veřejná místa sama neprojevila zájmu. O tištěný materiál pramenný nutno ovšem pečovat, jak se ještě zmíníme, zcela bez ohledu na jeho provenienci. Jak lze soudit ze starších zkušeností cizích, neskýtá toto hledisko jiných problémů vskutku závažných.

b) Oblast hospodářské činnosti soukromé bývá zhruba dělena na 3 či 4 úseky: 1. zemědělství a lesnictví, 2. průmysl (s hornictvím) a obchod (peněžnictví), 3. řemeslo, 4. dopravnictví. Obdobně lze třídit i písemné produkty této činnosti. Zásadně by tu s hlediska archivní péče nebylo třeba činiti rozdílů. Veškerá tato činnost navzájem souvisí a prodělává v posledních dvou stoletích hluboké změny, i když někde (v zemědělství a řemesle) snad méně pestré. Praktické řešení nebývá však jednotné. Historické prameny z e m ě d ě l s k é práce byly dlouho poměrně dobře zajištěny v rámci vrchnostenské organizace. Z různých důvodů také moderní ochrana zemědělských archivů bývá řešena pravidlem samostatně, jak svědčí i naše poměry, a proto též ono „hospodářsko-archivní hnutí“ jen zřídka zasahuje do této oblasti. Práce řemeslná zanechávala dříve živou stopu v registraturách cechovních a městských.¹⁾ Péče o písemnosti moderního p r ů m y s l u a o b c h o d u, stále význam-

¹⁾ Bylo by zajisté žádoucí, aby právě dnešní městské archivy si všimaly v tomto směru také mladších památek neúředního původu, na př. zanikajících řemesel.

nější to složky v celkovém rozvrhu hospodářského úsilí a hlavního strůjce všech převratů, nemá však podobné tradice ani opory jako jsou staré archivy šlechtické a městské. Totéž lze říci o písemnostech z oblasti moderního dopravnictví, pokud nejsou v rukou státu. Již proto jest zcela nepochybně v tomto směru třeba největší horlivosti a případně i nových opatření a institucí.

Odlišná podstata technické práce vedla záhy k tomu, že péče o její historické prameny se začala vyvíjeti samostatně, ačkoliv svým původem jsou památky ty nejčastěji součástí registratur hospodářského rázu.¹⁾ I když tu snad nebyla vždy respektována provenienční zásada, získala si technická musea zajisté velikých zásluh tímto svým záchranným úsilím, jež někde i o desetiletí předcházelo účinnému zájmu o písemnosti hospodářské, a vybudovala tak umělé technické archivy obecného významu. Mnichovské technické museum chová na př. mimo jiné na 58.000 plánů a obrazů, 630.000 patentních spisů a 21.000 „listin“ a portrétů (podle Minervy 1937). Nezáměr archivářské i historické obce o tyto úkoly byl tu ještě nápadnější, než o písemné památky moderního vývoje hospodářského. Bez přímé pomoci odborných historiků začaly být též budovány základy dějepisceví moderní techniky. Tak vznikla v říši vědy a její organizace patrná mezera, neodpovídající skutečnosti, která oplývá nesčetnými vztahy a vlivy mezi technikou a vším ostatním životem — společenským, hospodářským, kulturním i politickým. Jsou to zajisté souvislosti závažné, jež zaslouží hlubší pozornosti historika novější doby. V posledním čase však také státní archivy začínají býti zaplavovány technickými fondy (na př. z oboru veřejné dopravy) a odborní archiváři se již nemohou vyhnouti novým úkolům. Z těchto vnějších skutečností a zároveň zájmů vědeckých roste stále živější potřeba daleko užší než dosud spolupráce historika a inženýra jak na poli archivní péče, tak práce badatelské a nelze pochybovat, že požadavek ten bude v budoucnosti splněn. Teprve pak ukážou zkušenosti, v čem a pokud jedna či druhá složka dojde většího uplatnění.

¹⁾ Samostatné, ryze technické fondy, jako na př. pozůstalosti vynálezců, archivy patentních úřadů, výzkumných ústavů a pod. jsou zjevem poměrně řídkým.

c) Hledíme-li na archiv velkého podniku, který jest hlavním předmětem našeho zájmu, setkáme se asi s těmito skupinami archivních památek, soudě podle jejich vnější úpravy: 1. akta (správní, technická, obchodní); 2. obchodní a provozní knihy; 3. tisky všeho druhu a písemnosti jinak mechanicky rozmnožované; 4. výkresy, plány a mapy; 5. obrazy; fotografie a filmy; fonografické desky; 6. razítka, pečeti (jež v moderní době nemají ovšem zdaleka toho významu, jako kdysi), jakož i pamětní, výstavní medaile a pod. předměty; 7. jako zvláštní skupinu lze uvést paměti a vzpomínky vedoucích závodů a starých spolupracovníků, pakliže byly pořízeny a do archivu zařazeny. Výčet tento bylo by třeba ještě pozměnit, kdybychom přihlédli také k ostatním pramenným zřídům, jako jsou zejména pozůstalosti jednotlivců nebo jejich zlomky.¹⁾

Důležité však jest, že moderní doba přináší v tomto směru četné novoty (na př. fotografii, jejíž význam v archivnictví vůbec jistě poroste), i že zároveň mění rozšíření i historicky pramennou důležitost zhruba zde (na příkladu podnikového archivu) zmíněných skupin.

Také tyto vnější skutečnosti, (spolu s ostatními změnami) skýtají dnes archiváři zajisté různé rozpaky, zároveň však také některé nové možnosti, dosud ne vždy plně využité. Jednu z nich lze viděti na př. v tom, že materiál tištěný a jinak rozmnožovaný, jenž rychle roste rozsahem i významem, lze zachycovat zpravidla hned při vzniku, a to bez ohledu na jeho provenienci. Níže se ještě zmíníme, jaký užitek může z toho vytěžit hospodářský dějepis.

d) Jak jsme již letmo uvedli několik příkladů ze západu a Italie, dochovaly se nám soukromé archivy, zejména obchodní, jež svým obsahem překračují rámeček t. zv. městského hospodářství, až ze

¹⁾ Rozdělení zde načrtnuté nechce být vyčerpávajícím řešením konečným, spíše snad podnětem k úvahám. Se schematem, které by si činilo nárok na obecnou platnost, se nesetkáme ani v literatuře, pokud se tímto zabývá. Není dnes snadno stanoviti, v čem třeba vidět základní znaky vnější úpravy, zejména při stále se rozšiřujícím okruhu památek, které se vzdalují od tradiční představy „písemnosti“ (na př. zvukový film), které však archivář sotva může přejíti bez zásadního povšimnutí.

středověku. Několik velkých hospodářských archivů zanechal nám pak zejména rozmach ranného kapitalismu. Lze říci, že tyto početné a zpravidla málo rozsáhlé fondy byly již převážně zabezpečeny ve veřejných ústavech či jinak, a jestliže se tak nestalo, lze předpokládat, že již svým stářím vzbudí zájem četných badatelů a archivářů. Naproti tomu, jak bylo již zmíněno v úvodu, převratné změny různého druhu, k nimž dochází od 2. pol. 18. stol. způsobily, že fondy tohoto rázu vzrůstají rychle počtem i zásadním svým významem, že však zároveň nenalézají přirozené ochrany a na dlouhou dobu ani vědeckého zájmu.

Úkolem správně chápané moderní archivní péče s tohoto hlediska jest proto získávat evidenci o starších fondech pro potřeby hospodářského dějepisce a zakročit k jejich záchraně tehdy, jestliže jim hrozí i dnes nebezpečí. Nemělo by však zajisté smyslu, vytrhávat je z jejich organického prostředí (daného na př. rámcem organisace vrchnostenské, cechovní a pod.), pokud v této souvislosti došly zabezpečení, a soustřeďovat je na jiném místě jedině s hlediska věcné příbuznosti. Obecně však jest uznávána naléhavá potřeba vyvinouti zvláštní zájem (příp. uvést v život nová zařízení) o tuto skupinu pramenů po příchodu t. zv. průmyslové revoluce a moderního kapitalismu. — Jako mladší hranici svého zájmu můžeme zatím stanovit ve shodě s obecným pravidlem zhruba okamžik, kdy písemnosti přestávají sloužit praktické potřebě svého majitele, případně, kdy vyprší zákonem obvykle stanovená lhůta jejich uchování.

e) Otázka naposled nadhozená jest jistě závažná i pro archiváře, neboť odborné třídění a zejména výběr a skartace archivního materiálu předpokládá znalost jeho pramenné hodnoty historické. V jádru však přesahuje toto zkoumání rámec přehledné úvahy archivní a zaslouží si pozornosti zvláštní.

*

Porůznu byly již častěji sнесeny důvody zdůrazňující nutnost většího zájmu o závažné skupiny historických zjevů a dokumentů o současné době vůbec, které zpravidla před našima očima unikají dosavadní péči archivní. Naléhavost nových opatření bývá tu obvykle podtrhována živým přesvědčením, že žijeme v době velikých převratů, a že jest proto zvlášť závažnou naší povinností

odbornou i národní zachovati o ní budoucnosti hojnost svědectví.¹⁾ Potřeba ta jest při živější představivosti každému jasná a není se zde nutno o ní šířit, stejně jako se tu nelze zaměstnávat problémem „současných dějin“ (Zeitgeschichte, histoire contemporaine). Prakticky lze tuto preventivní péči archivní prováděti zejména dvěma cestami:

1. Záměrnými dotazníkovými akcemi, podněcováním význačných osob nebo pamětníků zašlých událostí, aby zapisovali své vzpomínky, nemluvě o sbírání pamětí a zápisků vůbec. Není pochyby, že tyto zdroje historických svědectví (stejně jako pamětní spisy a pod.) bývají hodnoty velmi rozmanité a že jich nutno používat se zvláštní obezřelostí. Víme však dobře, že právě svým subjektivním rázem jsou v jádru významným doplňkem ostatní látky pramenné, odhalujícím začasť přímo či nepřímo vnitřní pohnutky jednání, jinak nezaznamenané.

2. Soustavnými sbírkami současné látky tištěné, hektografované, příp. fotografické a pod. Lze říci, že právě v oblasti hospodářského života bylo v tomto směru vykonáno porůznu již mnoho, především proto, jelikož se tu k zájmům historikovým družily i důvody praktické užitečnosti. V horečném chvatu přináší hospodářský život takřka denně nepřehledné spousty tiskovin všeho druhu, které mívají z většiny ještě kratší život než vlastní podnikové registratury. Vedle stanov, pamětních spisů, výročních zpráv, časových brožur, závodních časopisů jsou to výstavní katalogy, prospekty, letáky, ceníky, plakáty, oběžníky, instrukce a pod. Veřejné knihovny zachytí jen některé z těchto tisků. Nadto jejich evidence v tomto prostředí bude jistě nesnadná. Při dobré organisaci lze si však tento materiál opatřovati současně poměrně snadno, roztržiti a ukládati podle věcného obsahu a zároveň soustavně doplňovati výstřižky z novin a časopisů,²⁾ jakož i všim

¹⁾ Viz na př. Ernst Müsebeck: „Der Einfluß des Weltkrieges auf die archivalische Methode“ v Archiv. Zeitschrift 38 (1929) str. 135—150 nebo Helmut Rogge: „Zeitgeschichtliche Sammlungen als Aufgabe moderner Archive“ tamže 41 (1932) str. 167—177.

²⁾ Při tom může zajisté archiv uchovávat také celé časopisy. Avšak již Tille l. c. 228 připomenul, „že masa potištěného papíru, kterou jest pouze jediný denní list, činí dnes úplný ročník prakticky téměř nepouži-

tištěným materiálem oficielním obdobného rázu (nebo výstřižky z něho), vše s označením původu.

Jednotlivě jsou tyto pomíjející květy na poli hospodářského snažení většinou nicotné, i když při vžitě praxi skartační může pouhá propagační brožura zachytiti leckdy cenné údaje, zejména technické (návodů k upotřebení, ceny, vyobrazení výrobků a pod.), které by příští dějepisec jinde marně hledal. Teprve však, je-li tento, začasťe velmi názorný materiál shromažďován soustavně a vhodně řazen, objeví se v širší časové souvislosti překvapujícím způsobem jeho historicky pramenná hodnota. Po věcné stránce jsou tu možnosti neomezené, takže sběratelská činnost může zahrnouti celé hospodářství, hospodářskou politiku a statistiku i se sousedními oblastmi sociálního života a techniky. Zdar závisí především na úplnosti látky a třídícím klíči. V jádru nenahradí ovšem taková sbírka poučení pramenů primárních, zde především archivů podnikových. Zajisté bude však podnětným východiskem studia a vítaným zřídlem pomocným, závažným zejména tam, kde bude jiných pramenů nedostatek. Vládnoucím zásadám archivním se sběratelská činnost, pokud respektuje celistvost fondů, neprotiví. Spíše je doporučována jako jeden z podružných úkolů. I pro „hospodářský archiv“ má být sbírka současných tisků a výstřižků, jak zmíněno, úkolem druhého řádu. Naproti tomu dlužno uvážit, že jde o soustavnou sbírku o širokém tématu, která vedle hmotných nákladů si nezbytně vyžaduje nepřetržitě péče, nikoliv snad jen příležitostně, pokud to ostatní úkoly dovolují. Jest jisto, že vedle mnohých svízelů, které přinesla

vatelný“. — Představme si jen historika, který si zvolí na př. monografické téma: „řízené hospodářství a politické směry“, a k svému úkolu bude pokládat za nutné projít denní tisk v nevelkém období 20 let. Kdyby si při tom ze všech časopisů zvolil pouze 5 významných denků, musel by prolistovat 100 obrovských foliantů, každý o několika tisíci stranách. Nutno pochybovat, zda po prvním ročníku setrvá ve svém chvályhodném předsevzetí. Spolehlivě vedený „výstřižkový archiv“ uspořil by mu v tomto případě nejméně 90% mechanické námahy a času. Ani různé rejstříky věcné či jiné heuristické pomůcky, dodatečně zpracované, nenahradí výhody podobné sbírky, jejíž spolehlivost a úplnost bude si moci badatel již snáze ověřiti.

dnešnímu archiváři moderní doba, skýtá tu neobyčejné rozšíření tisku také jednu z výhod. Nezáleží ovšem jen na dobré vůli archiváře, aby této lákavé možnosti bylo využito.

Nebylo by třeba snášeti sem důvody o užitečnosti těchto sbírek. Příklady odjinud ukazují, jak se tato a podobná zařízení vžila, nikoliv však ze zájmu historického, nýbrž pro svou praktickou stránku a jako zprostředkující článek mezi hospodářskou vědou a praxí. Propagaci jejich — co doplňující složky hospodářských archivů historických — zahájil zmíněným svým článkem již Tille. V první vlně „hospodářsko-archivního hnutí“ před válkou i ve válce vznikl v Německu větší počet těchto „hospodářských archivů“;¹⁾ mnoho jich pak zaniklo, hamburský „Welt-Wirtschafts-Archiv“, založený 1908, vzrostl naproti tomu v ústav mamutích rozměrů.²⁾ Záhy ovšem praktická funkce převládla a zájem historický zmizel zcela, pakli tu vůbec kdy byl. „Výstřižky a plánovitý výběr zákonů a smluv, tiskovin, novin a časopisů z celého světa podle zeměpisných a zboží a firem znaleckých stanovisek, registrování trhů a burs, informační činnost konjunkturální předvídavosti staly se náplní a smyslem těchto „archivů budoucnosti“ (Meinert). Národohospodářské směry posledních desetiletí, zdůrazňující dynamismus hospodářského vývoje a horlivě sledující zejména výkyvy konjunkturální, zvláště podporovaly podobné sběratelské úsilí. K sběratelské činnosti vedlo také z širších potřeb vyrůstající hnutí po t. zv. vědecké dokumentaci (centre de documentation), v posledních letech zejména v západních státech horlivě pěstované, jež si zaslouží zvláštní pozornosti hospodářského historika i archiváře. Sotva může být pochyby, že různé

¹⁾ Označení „hospodářský archiv“ se zcela vžilo v Německu právě pro toto zařízení a také jednotlivé podniky nazývají „hospodářským archivem“ nebo „archivem“ zpravidla sbírky výstřižků, výročních zpráv, nařízení a pod., které si pro vlastní potřebu pořizují — přes marné protesty cechovních archivářů.

²⁾ Podle Minervy 1937 činí roční přírůstek vlastního „archivu“ na 300.000 výstřižků z časopisů domácích i cizích o hospodářství a politice všech zemí, na 16.000 tisků (výroč. zpráv atd.) hosp. podniků, organizací, institucí a j. Knihovna obsahuje mimo to asi 60.000 svazků a map a 15.000 brožur atd.

tyto sbírky, jestliže budou uchovány, budou jednou historikovi více nebo méně užitečnou pomůckou podle toho, s jakou pečlivostí a hledisky bylo při výběru a třídění materiálu postupováno.

Všimneme-li si s tohoto hlediska tří nejvýznamnějších hospodářských archivů v Evropě: kolínského, haagského a basilejského¹⁾, vidíme, že největší váhu klade na tuto preventivní činnost archivářskou, spojenou zároveň se službou přítomné hospodářské vědě i praxi, Švýcarský hospodářský archiv v Basileji. Archiv ten vydal r. 1914 — již 4 léta po svém vzniku — objemný tištěný „Katalog“ především, jak se v úvodu praví, za tím cílem, „aby obecnému hospodářsko-archivnímu hnutí posloužil publikací, která umožní, aby si učinilo konečně plnou konkrétní představu o jednom hotově již organisovaném ústavu“. Použijeme letmo této možnosti zvláště proto, že tu jde o úsilí malého národa, které zasluhuje našeho zájmu. — Katalog jest zásadně rozdělen na dvě části: první, „Archiv rukopisů (archivy firem a soukromá akta)“ vyplňuje 9 stran; druhá, „Archiv tisků“ str. 10—312 má 11 oddělení: 1. soukromohospodářské, 2. národohospodářské a hosp.-politické, 3. hornictví, 4. vodní hospodářství, 5. lesnictví a honitba, 6. zemědělství, 7. obchod, průmysl a řemesla, 8. doprav-

¹⁾ Jak jsme se již zmínili, různé země a také různé instituce kladly od počátku nestejný důraz na rozličné stránky svého, v jádru společného úsilí. Rozdily ty jsou patrné i v některých odstínech základních formulací programových těchto tří největších ústavů. — Basilejský archiv shrnuje svůj úkol takto: „Sbírat, pořádat a předkládat vědě a praxi rukopisný, strojem psaný a tištěný pramenný materiál, jakož i monografickou literaturu, které znázorňují vznik, vývoj a dnešní utváření švýcarského hospodářského života“. — Kolínský „Hospodářský archiv“ se nám představuje jako: „Archiv a badatelský ústav pro otázky západoněmeckého hospodářského a sociálního vývoje od počátku 19. stol. v historických i časových vztazích“. — Čl. 2. stanov „Hospodářsko-historického archivu v Haagu“ pak praví: Úkolem spolku jest sbírat, uchovávat a zpracovávat pramenný materiál hospodářských dějin Holandska, Holandské Indie, Surinamu a Curaçao“. Zde jest tedy v programu i praxi největší důraz položen na úkol ryze historický, při čemž zájem archivu jde hluboko do minulosti. — Curyšský archiv jest zcela obdobného rázu jako basilejský, menších však rozměrů. (Jednotlivá slova byla zde podtržena autorem.)

nictví, 9. pojišťovnictví, 10. úvěrnictví a peněžnictví, 11. veřejné finance. R. 1937 vydal archiv „Summarischer Katalog“ (63+VIII. str.), jenž je vlastně katalogem pouze III. nejdůležitějšího a nejvíce používaného „Národohospodářského a hospodářsko-politického oddělení“, které „obsahuje materiál (tištěný) všeobecné povahy a poskytuje tak poučení o národohospodářských zjevech a problémech, nikoliv však o jednotlivých firmách, svazech nebo úřadech“. V celkovém přehledu jsou uvedeny „archivy firem (obchodní knihy a akta)“ jako oddělení I, rovnoprávně však s ostatními odděleními, jichž počet vzrostl celkem na 29. Pro lepší přehlednost látky bylo přikročeno rok poté k rámcové reorganizačnímu systému, při čemž původní, ryze věcné hledisko bylo kombinováno ohledy na ráz materiálu. Zároveň byl počet oddělení zmenšen na 15. Jsou to: 1. archivy firem a soukromníků, 2. časopisy, 3. denní listy, 4. příručky a adresáře, 5. emisní prospekty, 6. národní hospodářství, 7. finanční hospodářství, 8. podnikové hospodářství, 9. statistika, 10. hospodářské zprávy, 11. zájmové svazy, 12. výdělečné společnosti, 13. výstavy, 14. úřady a konference, 15. sociální instituce. Ačkoliv archiv basilejský choval r. 1937 již 285 starých registratur zaniklých i živých firem švýcarských a další fondy toho rázu stále přibývají, není pochyby, že úsilí o záchranu těchto pramenů ustupuje do pozadí. Hlavní svůj úkol vidí archiv v soustavném shromažďování soudobých tištěných dokumentů všeho hospodářského dění své země, s cílem sloužiti především živé přítomnosti — hospodářské vědě i praxi.¹⁾ Činnost ta jest však prováděna odborníky ná-

¹⁾ Podle údajů z r. 1933 bylo na př. v archivní sbírce stanov a výročních zpráv — „daleko nejuplněnější toho druhu ve Švýcarsku“ — zastoupeno: 1.160 bank a spořitelů, 1.757 pojišťoven, 3.660 průmyslových a obchodních firem, 621 železničních podniků, dále 2.210 zájmových svazů, odborových sdružení a pod. V archivní čítárně bylo tehda přes 800 časopisů a novin, z toho 350 současně vycházejících. — Příznačným projevem činnosti tohoto ústavu jest na př. „Basler Wirtschaftsführer“, publikace vydaná F. Mangoldem u příležitosti valného shromáždění Společnosti býv. studujících vys. školy technické 1933 (290 str. z toho 24 str. insertů, 15·5×22·5). Jest daleko méně honosná, zato však přístupnější než jinak obdobné známé dílo „Die Gross-Industrie Österreichs“ z roku 1898. Více

rodohospodářskými s vážným úsilím vědeckým a provázena právem přesvědčením, že takto jest prokazována zároveň cenná služba dnešnímu a zejména příštému historickému badání. Rychle stoupající křivka návštěv, jež vzrostly z 2269 r. 1932 na 4211 r. 1937 jest jednou ze známek obliby a vážnosti, jíž se archiv těší jak v kruzích vědeckých a praktických, tak na místech úředních.

*

Výkladem o t. zv. preventivní péči archivní (sbírání paměti, dotazníkové akce a soustavné sbírky současného materiálu tištěného) naznačili jsme dva z dílčích úkolů moderních snah na tomto poli archivní péče. Porůznu zmínili jsme se také o ostatních cestách, jejichž společným cílem jest: zajištění, archivní zpracování, jakož i vytěžení historických pramenů novodobého života hospodářského, zejména soukromého původu.

Základním kamenem problému jest skutečnost, že jde o památky soukromého původu, o kterých nelze rozhodovati cestou nařízení, a že cíle může být proto dosaženo jen spoluprací a vzájemným porozuměním obou zúčastněných světů: historického a hospodářského. Jest povinností především dějepisce a archiváře, jakožto strážce kulturních hodnot, aby vyšel v tomto směru vstříc a úsilovnou propagací slovem mluveným, psaným i tištěným přesvědčoval rozhodující činitele hospodářské o obecném i praktickém významu starých dokumentů soukromých a zároveň organizoval jejich zajištění buď na místě evidencí nebo soustředěním do odborně vedených archivů.¹⁾

než 100 statí o jednotlivých basilejských závodech, hospodářských institucích i celých odvětvích všeho druhu skýtá hutné a živé, zároveň však hodnotné poučení o hospodářském vývoji švýcarského města. Tomuto i jednotlivým podnikům koná knížka zároveň také nevtíravé služby propagační.

¹⁾ Účinným prostředkem propagačním, těžícím vydatně také z národnosti archivní látky kreslené, fotografické a pod., může býti též pořádání výstav při vhodných příležitostech. Příkladem počinem byly tu již zmíněné hospodářsko-historické expozice v Amsterdamě 1929 a rok poté v Antverpách. Politicko a hospodářsko historickou výstavu pořádal také postupimský říšský archiv 1924. Stálou výstavku má zejména hosp. archiv haagský; archiválie našeho zájmu vystavují ovšem též

Archivního zpracování (pořádání, třídění, skartace, katalogisace, konservace archiválií) lze se tu dotknouti jen zcela letmo. Při pořádání staršího materiálu vystačíme s obecnými zkušenostmi, skartovat tu není třeba vůbec.¹⁾ Naproti tomu otázka moderních písemností hospodářského obsahu vůbec, zejména posledního půlstoletí, stane se záhy jedním z nejpálčivějších problémů archivnictví. Právem bylo řečeno, že příští „úspěch dnešním archivnictvím bude záviseti možná již velmi brzo od toho, jakou metodou a s jakými vůdčími hledisky rozřešíme tento úkol“ (Demeter). Nové nesnáze pramení především z mnohonásobného vzrůstu všeho archivního materiálu (v tom zejména právě akt hospodářského rázu), provázeného zároveň změnami jeho obsahu²⁾ i jeho vnějších stránek (špatná jakost papíru). Se vším tím

různá musea technická, podniková i jiná. — Bez významu v tomto směru není zajisté ani projednávání ochrany soukromých pramenů hospodářského života na různých sjezdech. První a poslední „sjezd hospodářských archivů“ byl konán, jak již bylo uvedeno, 17. a 18. října 1913 v sídle archivu kolínského. Otázka hospodářských archivů přišla na přetřes však již na mezinárodním kongresu archivářů a bibliotekářů v Bruselu 1910 (viz Commission permanente des Congrès internationaux des archivistes et bibliothécaires, Congrès de Bruxelles, 1910, actes publiés par J. Cuvelier et L. Stanier). Po válce se ujal věci archivní výbor mezinárodního Komitétu pro historickou vědu při Společnosti národů, živá diskuse byla jí pak věnována na mezinárodním archivním sjezdu 20. a 21. prosince 1931 v Paříži. Zmíněné již jednání sekce pro mezinárodní bankovní dějiny při VI. sjezdu bankovní vědy v Paříži 4.—11. října 1937 za předsednictví Henri Hausera se snažilo objasnití závažný úsek celého problému (viz A. Dauphin-Meunier v tomto časopise a již před tím v revui „Dějiny a přítomnost“ II. [1938] str. 43—44). Hospodářské archivy měly býti opět hlavním tématem německého sjezdu pro zemské dějiny a archivnictví v pol. září 1939 v Inšpruku, o jehož výsledcích nejsem dosud zpraven. Lze říci, že význam těchto shromáždění byl dosud spíše ve výměně názorů, než řídka protichůdných, než v konkrétních závěrech obecnější platnosti.

¹⁾ Judges doporučuje zásadně neskartovat písemnosti toho druhu starší 100 let, tedy před r. 1840; u nás bylo by lze, ve shodě s obecným vývojem, posunout tuto hranici ještě o 1—2 desetiletí blíže k dnešku.

²⁾ Jednu z těchto vnitřních proměn obecnějšího významu zjišťuje na př. Demeter ve výše zmíněné práci (viz též příslušný referát v ČAS) na dnešních sociálně hospodářských fondech nejv. říš. instancí:

se setkáme mimo jiné a ve zvýšené míře u hospodářských registratur soukromých. Základní metodickou pomůckou bude také zde t. zv. holandská teorie archivní. Dlužno však zdůraznit, že zásady ty bude nezdědka nutno přizpůsobovat novým skutečnostem,¹⁾ zejména však, že s nimi zdaleka nevystačíme, a že nás nesmí svým automatismem svádět od hledání nových cest k hlavnímu cíli: uchovat budoucnosti plnost závažných svědectví o minulosti i dnešku. Mladá archivní nauka se vyvíjí jako každá jiná, tím spíše, že se mění její předmět. Cestou empirie a indukce se došlo k stanovení holandských zásad. Právě zkušenosti s moderním materiálem archivním povedou nás patrně dále. Zatím však nedospělo se tu než k některým zcela povšechným nebo opět kusým pozorováním. Obecná pravidla, jak svědčí souhlasně archiváři, kteří se touto látkou již zabývali, bude nutno teprve hledat.

Otázka k o n s e r v a c e archiválií²⁾ bude tu ještě palčivější než jinde. Hospodářské archivy poeházejí co do rozsahu z velké části z doby, kdy jakost obvykle užívaného papíru dociluje vzrůstající měrou oné proslulé chatrnosti, která dovoluje odhadovati jeho život spíše na desetiletí než staletí. Tak hrozí, že z velkého ústup čistě právních hledisek před zaměřením sociálně hospodářským. „Tím spíše (praví Demeter) má archivář důvod tyto fondy, s nimiž se stále častěji setkává, hodnotit, vytříbovat a regestovat právě podle sociálně-hospodářských kritérií nebo spíše podle sociálně a hospodářsko-historických hledisek“. Zejména bylo by pochybené, jak praví, rozdělovati tu archivní materiál na listiny a akta ve starším slova smyslu, který listinám přiznával větší pramennou a archivní hodnotu než aktům. Snad většina „listin“, s nimiž se D. setkal, byla historicky bezcenná a až na specimina skartována.

¹⁾ Tak na př. byl provenienční princip opuštěn při pořádání Siemsensova závodního archivu, viz Jean Lulvès l. c. 196; na jeho neproveditelnost v některých případech ukazuje Müsebeck l. c. 148—150. Také zmíněné „Směrnice pro závodní archiv“ doporučují pořádati archiv buď podle původu nebo podle formy a vnějších vlastností materiálu. — Archivář nebude zajisté vytrhávat jednotlivé kusy z registratur, naproti tomu bude na př. nucen tvořit větší celky z velkého množství drobných, roztráštěných zlomků, při čemž mu holandská teorie neporadí.

²⁾ U nás pojednal o tom naposled Václav Vojtíšek „O konservaci archiválií“ 1932, kde je uvedena starší literatura. Viz též Sabbe l. c. 123—4.

množství písemností, jehož konservaci prostředky dnes užívanými těžko si představit, bude nutno jednou vybrat jen kusy nejdůležitější a ty pak uchovávat se zvláštní péčí, kdežto ostatek ponechat zkáze. Konservace archiválií nevykročila dosud ovšem ze stadia pokusů. Lze proto doufat, že v budoucnosti chemie zde odčiní své viny vynálezy nových, účinných a lehce upotřebitelných prostředků konservačních a že pokročí také technika reprodukční. Americký přístroj Recordak, uváděný výše jako příklad Dauphin-Meunierem, ukazuje, jakých možností lze se tu ještě nadíti. Především ovšem bylo by třeba docílití trvanlivosti fotografie a filmu.

V poslední době stále živěji bývá přetřásána, a někde byla již též uplatněna preventivní péče na tomto poli: snaha docílití, aby úřady užívaly v důležitějších věcech papíru a jiných psacích potřeb trvanlivé jakosti. Úkolem institucí, zřízených k ochraně soukromých archivů hospodářských, bude působiti v tomto směru také na rozhodující kruhy podnikatelské.

Není pochyby o tom, že často zmíněný náš pramenný materiál plně vytěží a ocení teprve budoucí historik. Dějepisectví hospodářské a sociální vůbec jest dosud mladou větví, studium 19. stol., lze říci, v počátcích a zejména jeho druhá polovina byla pronikavým, vážným úsilím badatelským sotva dotčena. Není tomu dávno, jak jsme příkladem uvedli, co v Anglii byla teprve pocítěna naléhavá potřeba poznat hlouběji t. zv. průmyslovou revoluci, která patří k vrcholným údobím dějin této země. Nelze se však jen dovolávat budoucnosti. Z vlastních potřeb musí archivář usilovat o poznání historické hodnoty svého materiálu, neboť poznání to jest předpokladem zdárného splnění jeho archivářského úkolu. To platí zvláště pro látku doby novější, kde jest nezbytnou — pro archiváře nejodpovědnější — dalekosáhlá práce skartační. Při tom dnešní archivář zajisté nemůže vědět, jaké otázky si bude klást historik za padesát i více let, má však míti tolik historického smyslu a znalostí, aby se mohl vcítit do možností příštích potřeb a zaměření. Jak jsme si letmo všimli, staly se velké „hospodářské archivy“ vskutku též významnými středisky vědecké práce na tomto poli.

Snad všichni badatelé, kteří se v poslední době zabývali naším tématem, všimají si otázky základního zaměření a odborné přípravy budoucích archivářů velkých podniků — a nepřímo zčásti příštích archivářů vůbec — jak jest nasnadě při významu, který má osobnost pro zdar každého díla.¹⁾ K úspěšnému plnění svého úkolu potřebuje archivář ten, vedle nezbytného vnitřního zaujetí, znalostí: 1. historické metody, 2. příslušné hospodářské a technické teorie a praxe, aspoň v jádru, 3. zásad a techniky archivářské. Ve skutečnosti může být vyčerpávající všestrannost v tomto směru pouze výjimkou a proto vznikají v otázce základního zaměření a vyškolení závodního archiváře spory, které bývají nejčastěji vyjadřovány protívou historicky školeného archiváře a technika s hospodářským zájmem, který by zpravidla vyšel z podniku samého.

Největší důraz na technickou a komerční stránku jest kladen v Americe, kde o výchovu těchto archivářů pečuje především zmíněná „Graduate School of Business Administration“ v Bostonu. Částečně také na západě, kde se i Charles Schmidt přimlouvá za zřízení zvláštního učiliště, převážně hospodářsky zaměřeného, při École des chartes. V Německu byla dosud dávána přednost technikům a technické kruhy tamní, otázkou tou se zabývající, trvají na tomto stanovisku, jež vyjádřil na př. Berdow asi takto: vedoucí archivu potřebuje především dosti zevrubné technické znalosti odborné a důkladnou znalost dějin vlastního podniku. Odborné vzdělání archivářské jest jistě užitečné, nikterak však nemůže nahradit nedostatek oněch vlastností. Návrh, který byl přijat, jak referuje Dauphin-Meunier, na zmíněném mezinárodním sjezdu bankovní vědy v Paříži: „aby třídění a inventarisaci bankovních spisů prováděli odborníci, obeznámení jak s metodami všeobecné historie, tak vědy bankovní“ jest zajisté správný, pro praktické řešení však zcela neurčitý.

¹⁾ V pozoruhodné, zde již zmíněné stati „Der Einfluß des Weltkrieges auf die archivalische Methode“ Archiv. Zeitschrift r. 38 vidí E. Müsebeck ve výchově nové generace archivářské, zaměřené k pramennému materiálu novějších a nejnovějších dějin vůbec hlavní úkol dnešních (1929) odpovědných míst německých.

Odborné kruhy archivářské (Sabbe, Lulvès, Brackmann a j.) reklamují ovšem, důvody zajisté závažnými, moderní fondy hospodářské a technické jakož i rodící se typ moderního závodního archiváře pro oblast své kompetence. Pakliže se rozhodneme pro toto řešení jako zásadně vhodnější, bude ovšem nutno, (nutnost ta se objeví časem stejně), aby dosavadní školení archivářského dorostu, obvykle valnou převahou mediálně orientované, bylo revidováno rozšířením pojmu pomocných věd v tomto směru. Tak získá mladý archivář základ k případné individuální specialisaci a zabrání se snad rozštěpení vší archivní práce v budoucnosti na dvě větve vzájemně si cizí. První krok v tomto směru byl učiněn r. 1930 v Německu, kde do osnovy nově zřízeného pruského „Institut für Archivwissenschaft und geschichtswissenschaftliche Fortbildung“ při taj. stát. archivu v Berlíně-Dahlemlu byl zařazen jako zkušební předmět dějepis sociální a hospodářský¹⁾. — Prakticky poměrně snadno uskutečnitelné bylo by tu řešení kompromisní: zřízení zvláštních občasných kursů pro archiváře z hospodářské praxe, které by podávaly základy historického myšlení a archivní teorie i techniky (řešení, zdá se, výhodné pro menší závody, které by nemohly přijmout vysokoškolského odborníka), příp. naopak občasných doplňujících seminárních běhů pro odborné archiváře, kteří by se hodlali věnovati archivům velkých podniků nebo vůbec moderním registraturám hospodářským nebo technickým.

Všechny snad hlasy se shodují v tom, že se v budoucnu stane zvykem ještě užší než dosud spolupráce archiváře s inženýrem při pořádání a zejména skartaci technických fondů. Společným jest též požadavek, aby v podniku, na rozdíl od dosavad obvyklého stavu, byl nový, odborně připravený archivář podřízen bez-

¹⁾ Viz o tom výklad gen. řed. pruských stát. archivů Alberta Brackmanna v Archiv. Zeitschrift 40 (1931) str. 1—16, v němž se praví, že tento nový vyučovací předmět (výklad národohospodářských problémů v souvislosti s četbou hospodářsko-historických archiválií) jest požadavkem přítomnosti, která staví archiváře a historika rostoucí měrou před problémy hospodářsko-historické. — V příloze otištěno: I. „Verordnung über die Zulassung zum wissenschaftlichen Archivdienst bei den Preussischen Staatsarchiven“ (viz § 11, 15) a II. „Satzungen des Preussischen Instituts“ (§ 2., IV).

prostředně ředitelství a propůjčena mu přiměřená autorita a samostatnost. Souhrnem, ani v této otázce nedojde patrně v budoucnosti k řešení vesměs jednotnému. Rozvoj techniky i hospodářství ukazuje, zdá se, na další odbornění práce i v tomto směru. Naproti tomu vždy bude živým požadavek, aby specialisací, která by nespočívala na společných, osvědčených základech, nebyla škodlivě tříštěna jednotou národní vzdělanosti.

II. U nás.

V téže době, kdy byly v Porýní kladeny základy prvních „hospodářských archivů“, byla také u nás jasně vyslovena potřeba zvláštní péče o historické prameny novodobého průmyslu, obchodu a techniky. Zároveň vážně usilováno o její uskutečnění, o několik desetiletí dříve, než se leckde jinde začalo o této otázce uvažovat. Z různých příčin, především pro nedostatek prostředků, nedošlo tehda k založení samostatného archivního střediska, přesto i ve zmíněné skutečnosti lze vidět svědectví tehdejší naší vyspělosti. Pozornosti naší historické obce neušla ani základní práce A. Tille.¹⁾ Otázku rozvířil však národohospodář Josef Gruber článkem v Národních listech 23. června 1907, kde se přimlouval za zřízení technického musea v Praze, které by sbíralo mimo jiné i písemné a jim příbuzné památky české práce technické. Podnět ten byl hned živě podepřen a v požadavek zvláštního „archivu pro dějiny průmyslu“ rozveden Zdeňkem Tobolkou, Jaroslavem Veselým i Grubrem samým a Josef Šusta shrnul pak r. 1910 tehdejší náš úkol v základní, zde již zmíněné stati v Obzoru národohospodářském.²⁾

Jest zajímavo, že již tehdy hledána byla pro nové zařízení

¹⁾ Viz Čes. Čas. hist. XI 1905 str. 472.

²⁾ Josef Gruber „Technické museum ve Vidni či také v Praze“ NL. 23. VI. 1907, Zdeněk Tobolka „Archiv pro dějiny českého průmyslu“ tamže 20. VII. (kde autor zároveň volá po založení pravidelně vycházejícího sborníku historických statí z této oblasti), Jaroslav Veselý „Technické museum pro král. České“, tamže v srpnu 1907. Rok poté Josef Gruber „Technické museum pro král. České“ a r. 1909 znovu Z. Tobolka „Archiv pro dějiny průmyslu v Čechách“ v Obzoru národohospodářském XIV., 11—16.

opora u ústavů, k nimž se dnes Archiv různě přimyká: Technického musea a Zemského archivu, nebo s nimiž se pak hned po svém založení ocitl v živých vztazích: Jednoty průmyslové a obchodní a živnostenské komory pražské. Na návrh Zemské komise statistické z 29. dubna 1909 se ujal akce sám zemský výbor český. Nepřekvapí, že tři posléze zmíněné ústavy, vlastními úkoly vydatně zaneprázdněné, se tehda neodvážily vzít na svá bedra rozsáhlý nový úkol, ač o jeho důležitosti byly dobře přesvědčeny. V dobrých zdáních doporučily archiv, Jednota i komora souhlasně, aby zřízení průmyslového archivu svěřeno bylo nově založenému Technickému museu, přimlouvajíc se zároveň naléhavě, aby zemským výborem byla museu udělena k tomu účelu zvláštní hmotná podpora, k čemuž však pro nedělnost zemského sněmu již nedošlo.¹⁾ Tím ovšem byly vyčerpány možnosti, jež se tehda naskýtaly a tak živé a v jádru dobře založené naše „hospodářsko archivní hnutí“ předválečné, stejně jako jinde, na čas ustupuje. Jeho představitelem pak zůstává u nás Technické museum, které hned po svém založení r. 1908/9 zahajuje sbírání písemných dokumentů naší práce technické a záhy po převratu podnětným úsilím se snaží rozšířit tuto svou činnost.²⁾ Tak se podařilo

¹⁾ Viz Zprávy zemského archivu III (1910) str. 13—15, IV (1915) str. 125—126, Výroční zprávy Jednoty průmyslové 1909/10 str. 21 a 1910/11 str. 16—17. — O vážném porozumění pro nový problém, jež osvědčila tehda všechna dotčená místa, bylo by lze uvést četné doklady. Průmyslová jednota projevila na př. hned ochotu svěřití příštímu archivu svou registraturu. Mimo jiné se vyslovila proti tomu, aby úkol byl svěřen jednotlivým obchodním komorám; proti tříštění akce byla také komora pražská. Ředitelství zemského archivu uzavřelo svůj referát ve Zprávách slovy: „Zemský výbor dosud neučinil o této věci konečného rozhodnutí, ale není zajisté pochyby, že podniku tak důležitému poskytne žádané podpora, jakmile poměry mu dovolí. Zemský archiv, který především ohledem na vlastní veliké úkoly a nedostatečnost prostředků, potřebných k jich plnění, byl donucen vysloviti se proti úmyslu, aby zřízení archivu průmyslového vývoje bylo uloženo jemu, pokládá za svou povinnost vysloviti přání, aby se Technickému museu dostalo jak od zemského výboru, tak od jiných povolaných činitelů účinné podpory v díle tak svrchovaně záslužném.“

²⁾ Dlužno připomenouti, že již 1921 upozornil ředitel musea Jaroslav Veselý ministerstvo školství u příležitosti jednání o zákoně na

Technickému museu soustřediti pozoruhodný soubor archivních památek, který jest dnes základem technických fondů Archivu pro dějiny průmyslu.

Potřeba zvláštní instituce archivní širšího rázu tímto prozatímním řešením však ukojena nebyla. Nové podmínky rozvoje, jež přinesla našemu národu doba poválečná, byly však i zde příznivější starším snahám a umožnily, že návrh, který r. 1928 předložil Josef Šusta a Jaroslav Preiss Národohospodářskému ústavu při České akademii věd a umění, jehož gen. sekretářem byl Ing. Josef Jareš, se tu stal východiskem konečného řešení v rámci zmíněného musea, avšak na základě zcela samostatném. Potřeba nového ústavu jest v návrhu tom vyjádřena takto: „V dějinách našeho národního obrození a vývoje, jenž se skončil vznikem samostatného státu Československého, důležitou kapitolou jest zajisté také vývoj českého průmyslu a obchodu, zejména pokud ráznou podnikavostí jednotlivců a účelným sdružováním nabyt větších rysů a tím nevšedního významu v celkové rozvaze národní práce. Vědecky přesné a podrobné poznání rozvoje toho není však možné bez náležitého studia původních pramenů, tištěných i rukopisných, a prameny ty nenacházejí se jen ve veřejných sbírkách, jako jsou archivy státní a městské, nebo registratury obchodních komor a jiných veřejných institucí. Obraz vývoje by byl velmi kusý, kdyby k jeho poznání nepřispěly také památky, jež se nahromadily ve sbírkách soukromých, jako jsou registratury a kanceláře dolů, továren, bank, velikých domů obchod-

ochranu písemných památek, že by se mělo v chystaném zákoně uložití průmyslovým podnikům, aby zachovávaly historicky důležité své písemnosti. — R. 1924 se museum obrátilo na průmyslové podniky s žádostí jednak o popsání a statistické údaje o vzniku, vývoji a rozsahu závodu, jednak o věnování starších i současných plánů, fotografií, starých výkresů, tištěného materiálu (výroční zprávy, ceníky, prospekty, katalogy, pamětní nebo jubilejní spisy, důležitější tiskopisy) a pod. Na základě této látky měl pak být vypracován katastr čs. průmyslových závodů a čs. katastr výrobků a nově zřízený průmyslový archiv pak soustavně doplňován. Výzva, podepřená příspěvkem ministerstva obchodu, vzbudila sice zájem, nevalný její zisk, jak bývá začasť osudem hromadných dotazníkových akcí, nestačil však k uskutečnění původního cíle.

ních, velkostatků a podobných podniků. Jest však obecně známo, že nahromaděné písemnosti takové, korespondence, knihy účetní a jiné z doby starší držitelům soukromým se snadno stávají přítěží, které se často sumárním skartováním zbavují. Tím hrozí hospodářskému dějepisu ztráta pramenu druhdy jedinečného a budoucí věky by nám nepochybně zazlívaly, kdybychom neučinili nic na jich soustavnou záchranu.“ Tak koncem roku 1931 ustaven s přispěním ministerstva obchodu, v jehož čele stál tehdy Dr. Josef Matoušek, a za spolupráce četných institucí kulturních i hospodářských „Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v ČSR“, který 15. února 1932 zahájil svou činnost.

Obdobně jako příbuzné instituce v cizině jest i pražský Archiv zařízením rázu polosoukromého. V jeho čele stojí předsednictvo, jež svým složením plně vyjadřuje žádoucí spolupráci zúčastněných složek. Jeho údy jsou dnes: JUDr. Jar. Preiss, předseda Živnostenské banky, Dr. J. Šusta, prof. všeob. dějin na univ. Karlově, Ing. Lad. Novák, ministr obchodu m. s., Dr. Ing. R. Barta, prof. techniky, řed. Prastavu, Ing. Jar. Veselý, ředitel Tech. musea, Miroslav Neubert, komerční rada, vlád. rada Dr. Bedřich Jenšovský, řed. Archivu země České.¹⁾ Odborná práce svěřena jest tajemníkovi, který má k ruce několik spolupracovníků. Prvním tajemníkem Archivu byl krátce em. prof. techniky Ing. Karel Zielecki, pak Dr. B. Mendl, prof. hosp. dějin Karlovy university do r. 1939.²⁾ Organisačně jest Archiv přičleněn jako samostatná skupina Českému technickému museu. Hmotné prostředky čerpá a) z podpor veřejné správy a korporací, b) z příspěvků svých členů (jichž je dnes 27, téměř vesměs z řad podnikatelských) a darů, c) z výsledků vlastních podniků (zejména prodeje publikací). Vedle ministerstva obchodu, českého technického musea a národohospodářského ústavu jest největším jeho

¹⁾ Během času opustili předsednictvo † prof. Dr. Jos. Kazimour, † Ing. Zdeněk Kruliš a Ing. Václav Koula.

²⁾ Z pomoci věd. sil pracovali v Archivu delší dobu historikové: Dr. K. Doskočil a Dr. F. Beneš a technici: Ing. F. Křeček a Ing. J. Dolenský. Vítanými pomocníky jsou stipendisti, které archivu přikazuje po řadu let akce pro podporu nezaměstnané inteligence.

příznivcem český zemský výbor, jenž mu blahovonně poskytuje přístřeší v moderní budově archivu země České a tím nejlepší v tomto směru podmínky k plnému rozvoji.¹⁾ Prvá dvě leta našel Archiv útulek ve státním archivu zemědělském. — Poradní sbor Archivu, čítající dnes 44 členů, soustřeďuje osobnosti z kruhů vědeckých i hospodářských, jež chovají zvláštní zájem o úkoly Archivu.

Účelem Archivu, jak praví čl. 3 zatímního základního řádu, jest „péče o zachování pramenů dějin průmyslu, živností, obchodu a technické práce v českých zemích a vědecké jich zpracování“ se zvýšeným zřetelem k velkopodnikání („zejména pokud ráznou podnikavostí jednotlivců a účelným sdružováním nabyt větších rysů a tím nevšedního významu v celkové rozvaze národní práce“). Účelu svého se pak Archiv domáhá (čl. 4): 1. Soupisem pramenů ať listinných, ať literárních. 2. Sbíráním těchto pramenů, přijímáním do vlastnictví, do uschování nebo ochrany a vědeckým jich pořádáním. 3. Vědeckým badáním. Zpracováním dějinného obsahu pramenů. 4. Publikacemi výsledků badání dějinného. 5. Podáváním odborných rad a posudků. 6. Propagandou všeho druhu pro zachování památek tohoto oboru a jejich cenění ve veřejnosti doma i v cizině, na př. výstavami, rozhlasem, přednáškami a pod.

Na rozdíl od jiných „hospodářských archivů“ evropských, které nevylučují ze svého programu prameny k dějinám zemědělství a oborů příbuzných (i když ve skutečnosti jim věnují poměrně málo zájmu), pražský archiv se vyhýbá tomuto rozsáhlému úseku hospodářského a sociálního života zcela. Moderní péče o tento soubor historických pramenů byla u nás řešena, jak známo, samostatně. Základy byly tu položeny již před válkou na půdě českého zemského archivu.²⁾ V rámci pozemkové reformy zákonem

¹⁾ Možnost používání služeb moderního konservačního atelieru archivu země České jest jednou z výhod, jež skýtá archivu toto pohostinství, za něž vděčí zejména p. rozumění zem. přís. H. Hlavatého, vl. r. Dr. K. Krčmy a především i ředitelství archivu zemského. Ve zmíněné dílně se podařilo mimo jiné zachrániti zejména na 400 rozpádajících se a na první pohled jistě zkáze určených technických výkresů z významné pozůstalosti inž. B. Nedomy.

²⁾ Z podnětu Albína Bráfa bylo navrženo r. 1904, aby v zemském

z r. 1920 stanoveno dokonce vyvlastnění některých registratur patrimoniálních a hospodářských úřadů bez náhrady a zároveň r. 1919 založením st. archivu zemědělského zřízeno pro celou tuto oblast středisko organizační a zároveň archivní sběrna — „hospodářský archiv“ svého druhu. Nehledě k příkladné péči známých šlechtických rodin, působí v tomto směru i některé ústavy jiné (zemědělské museum, archiv min. vnitra).

Zašli bychom však daleko, kdybychom chtěli blíže srovnávat naše zařízení s cizími. Archiv pro dějiny průmyslu vznikl jako projev obecného hnutí, v jednotlivých bodech své činnosti se však nesnažil napodobiti cizí vzory, nýbrž vycházel z domácích poměrů a potřeb. Jeho snahou bylo vyplniti v rámci daných možností především nejcitelnější mezery v organizační naší archivní i vědecké práce (vedle vlastní péče archivní na př. činnost publikační), menší důraz naproti tomu kladl na úkoly, jež byly u nás více nebo méně již plněny (knihovna).

Ve shodě s názory dnes převládajícími jest jako 1. bod archivního programu uveden: soupis pramenů listinných i literárních, lze tedy říci úkol evidenční a teprve na druhém místě činnost sběratelská. Archiv byl zřízen co instituce celostátní. Byl ovšem dalek úmyslu soustřeďovati stůj co stůj písemné památky z celého býv. Československa. Fondy, které se zdály býti trvale zajištěny na místě vážným zájmem majitele, se nesnažil získat. Již první větší jeho počín jest toho svědectvím.¹⁾ Žádoucí ovšem

archivu bylo zřízeno „oddělení agrárně historické pro sbírání, uschování a zpracování památek důležitých pro dějezpyt agrární v království Českém“. Již v této souvislosti byl vypracován zevrubný program; r. 1905 uložena sem registratura vlastenecko-hospodářské společnosti a od r. 1893 získávány některé fondy patrimoniální. Viz Zprávy zemského archivu III. (1910) str. 10—13, IV. (1915) str. 122—125. Daleko nejvýznamnějším zřídlem pro hospodářského historika jsou zde ovšem zemské katastry a staré knihy pozemkové.

¹⁾ Odborné spořádání významného archivu Jednoty Průmyslové, které Archiv opatřil na místě r. 1932 svým nákladem. Zprávu o tom viz v IX.—X. roč. tohoto časopisu str. 363—367. Ačkoliv od té doby bylo z tohoto zřídla již nejednou těženo, přece jeho bohatství není zdaleka dosud vyčerpáno.

bylo rozšířiti vlastní péči na celou oblast našeho býv. státu. Prvním krokem k tomu mělo býti zřízení autonomních středisek zemských. Tak r. 1936 uvedena v život odbočka archivu v Brně za vedení profesora Masarykovy university Jindřicha Šebánka a 10. června 1938 došlo k ustavení přípravného výboru Technického musea a Archivu pro dějiny průmyslu pro Slovensko a Podkarpatskou Rus v Bratislavě za účasti a spolupráce pražských ústředí obou ústavů.¹⁾ Různé zkušenosti naproti tomu znovu potvrzovaly, že se u nás v zájmu věci nelze obejíti bez zvláštní sběrné ústřední.²⁾

¹⁾ Předsedou přípravného výboru zvolen byl senátor Kornel Stodla, místopředsedou továrník Ing. Milan Žuffa, jednatelem zemský archivář doc. Braňo Varsík, tajemníkem spolupracovník pražského Archivu Ing. Josef Stránský, který již dříve otázku hospodářských a technických archivů horlivě sledoval a na Slovensku připravil půdu pro založení podobného ústavu. — Do dalších slibných příprav zasáhl pak známé události. Zda se nová založení udržela i za dnešního režimu, není nám známo. — Viz Josef B. Stránský „Zřízení hospodářského archivu na Slovensku“ v revui Politika roč. VIII. Bratislava 1. III. 1938 a „Zřízení technického musea na Slovensku“ tamže 1. VI. 1938. — Ze starších statí J. Stránského lze připomenouti „Hospodářské archivy a dějiny techniky a průmyslu“ v Časopise čs. inženýrů r. XXXIX (1931) str. 408—412.

²⁾ Není pochyby, že vedle průmyslového archivu a zejména ve spolupráci s ním mohly by se archivy našich větších měst venkovských států v budoucnosti vítanými spolupracovníky při záchraně pramenů k hospodářským a sociálním dějinám posledních zhruba 100 let. Ve svém okruhu by nejspíše mohly probouzeti porozumění v soukromých vrstvách, případně též působiti jako sběrná dokumentární látka zejména o vývoji střední a malé živnosti. Zatím však archivy ty (v Čechách mimo Plzeň, Budějovice a několik známých výjimek) přes všechno úsilí archivních inspektorů, ztroskotávající o nedostatek pravomoci i prostředků (viz svědectví Václava Vojtíška v IX.—X. roč. tohoto časopisu), zpravidla nestojí na výši dnešních požadavků odborných ani v plnění vlastních úkolů. Archiváře na př. nebývají vždy ani odděleny od ostatních sbírek musejních, leckde převládají dosud stará hlediska musejnická, nechceme-li říci zájem o starobylou raritu. Právě o mladší část městské registratury (zejména od pol. minulého století) bývá začasť zájem nevalný nebo žádný. Praktické potřebě registratura ta již neslouží a do musea se — podle představy jeho správce — ještě nehodí nebo

Nelze zde sledovat úsilí, které Archiv v různém směru dosud vyvinul, aby získal povšechný přehled o stavu starších soukromých registratur průmyslových a obchodních. Zjištěny byly při tom již škody nadmíru bolestné.¹⁾ Dlužno přiznati, že celkový obraz jest zatím velmi kusý, neboť právě hromadné akce dotazníkové se osvědčily jako méně spolehlivé, ve srovnání se zdoluhavějším ovšem individuálním stykem, zejména osobním. — V zájmu badatelském má Archiv pořizovati též soupisy hospodářských pramenů ve fondech archivů veřejných i patrimoniálních, kde možno naléztí zajisté mnoho látky zejména o šlechtickém průkopnictví, domácí výrobě a j. Práce ty, při nichž nehrozí nebezpečí z prodlení, aniž byly opuštěny, musí ustupovat do pozadí před úkoly naléhavějšími.²⁾

Největší péče si vyžaduje ve skutečnosti zabezpečení pramenů uložením do archivu a pak zejména jejich odborné

není tam vskutku pro ni místa. Tak se s ní setkáme nezřídka, nebyla-li vůbec zničena, ve stavu nespořádaném a v prostředí zcela nevhodném, ač není pochyby, že zachycuje svědectví jedinečných sociálních, hospodářských i kulturních převratů v dějinách města.

¹⁾ Tak na př. známá textilní továrna kosmonoská, druhdy největší závod svého druhu v habsburské monarchii, starší 175 let, odevzdala Archivu jako poslední zbytek starší své registratury jediný fasciكل náhodně zachovaných písemností podřadného významu. — Škodovy závody mají registraturu teprve od převratu. — Českomoravská má spořádaný archiv výkresů z novější doby, neboť starší část jich byla zničena nedochovala vůbec. — Podle sdělení majitele sklárny Jos. Kavaliéra našemu spolupracovníku Ing. Josefu Stránskému byl ještě ve dvacátých letech spálen v gazometru sklářské pece až na některé zlomky téměř stoletý archiv proslulých skláren sázavských. — Příznačné jest v tomto směru svědectví Dr. E. Zimmlera, býv. presidenta MAP. Zimmeler před lety nemohl vyhověti žádosti svazu amerických inženýrů, aby mu podal vylíčení výkonů předních českých techniků, poněvadž většina našich velkých průmyslových podniků nedovedla ani oznámiti, kdo byli jejich techniky v 19. století a co který z nich znamenitěho vykonal.

²⁾ Totéž asi lze říci o pracích bibliografických. Současnou produkcí historickou zachycuje Bibliografie české historie jistě dostatečně. Naproti tomu bude snahou Archivu přikročiti k bibliografickému zpracování starších tisků na př. pamětních spisů podnikových.

pořadí. Dosavadní výsledky této činnosti možno zde pouze naznačiti na několika příznačných ukázkách. Do Archivu přichází pramenný materiál v souborech různého druhu, jež lze zhruba seřaditi do několika skupin.

Především jsou to registry a větší jejich zlomky různého původu a rázu. Rozsahem i významem stojí tu v čele archiv obchodní a živnostenské komory v Praze z let 1850 až 1926, čítající 931 krabic (formátu 40×28×12 cm) a fasciklů akt, 355 svazků podacích protokolů a jiných knih a 126 sv. publikací komorních. Několikaletou prací byl archiv ten spořádán a to z různých důvodů do dvou oddělení: 1850—1890 (250 krabic) podle let a 1891—1926 podle původního klíče do 15 hlavních oddělení a více než 60 pododdělení. K registratuře pražské komory, s níž byl Archivu odevzdán zároveň 1 fasc. písemností českého směnečného a merkantil. soudu z let 1820—1850, se druží zlomek registry komory plzeňské od roku 1900, čítající 322 fasc. a 47 tisků.¹⁾ — Není řídkým zjevem, že z celé starší registry tovární byl jediné uchován jakýsi, obvykle velmi kusý, přesto však vítaný výběr technických výkresů. Toho rázu jest na př. v Archivu chovaná skupina strojnických fondů z let 40tých až 70tých minulého století (C. F. Breitfeld, Breitfeld a Daněk, Ruston a spol., Českomoravská), čítající úhrnem na 130 výkresů.

Poměrně nejsnáze, zdá se, možno získat cenný pramenný materiál z písemných pozůstatostí významných techniků, podnikatelů nebo učenců; k nim se také obracel zatím nejčastěji zájem badatelů mimoarchivních. Archiv dnes chová značný již počet takovýchto menších či větších fondů z rozmanitých oborů. Jsou to zejména: písemnosti a tisky Jos. a Fr. Gerstnerů (1 sv.), rukopisy a výkresy Romualda Božka, syna proslulého vynálezce Jo-

¹⁾ Jest tedy i tento fond velmi kusý, neboť, jak patrně, ztratily se knihy vůbec a, s výjimkou jednoho fasciklu i aktový materiál před r. 1900. Dotazem u ostatních obchodních komor (Liberec, Cheb, Budějovice), zjištěno, že se starší jejich písemnosti až na některé zlomky nezachovaly. Již tato zkušenost ukazuje, že archivům institucí polooficiálního rázu nutno věnovat nemenší zájem než registraturám soukromým. Tím roste také v našich očích význam v jádru zachované registry komory pražské.

sefa B. (6 krabic), vědecká pozůstalost nejvýznačnějšího českého fysika K. V. Zengera (17 fasc. rukopisů a tisků, 18 krabic negativů a 1 krabice fotografií), pozůstalosti vynikajících montanistů Jos. Hrabáka (32 krabic) a Františka Pošepného, cukrovarníka J. V. Diviše a četné jiné. Některé fondy, odevzdané Archivu jako písemné pozůstalosti jednotlivců, obsahují i velké celky rázu registry podnikových. Setkali bychom se však leckdy s nemalými nesnázemi, jestliže bychom se snažili s důsledného hlediska provenienčního stanoviti přesnou hranici nebo snad trhat věci podnikové a osobní. Toho rázu jest na př. jeden z nejcenějších fondů Archivu: pozůstalost Bedřicha Nedomy, vrch. inženýra První českomoravské továrny na stroje v letech sedmdesátých a osmdesátých. Vedle 13 fasciklů různého materiálu (náčrtky, výpočty, korespondence a pod.) obsahuje tento fond přes 370 výkresů, a podává nám vítané svědectví o úrovni našeho strojního průmyslu té doby. Pozůstalost výrazného podnikatele své doby Matěje Valtéry (1844—1936) zahrnuje mimo jiné registry lounského cukrovaru do r. 1908 (celkem 20 krabic a 174 sv. účetních knih).

Svérázným druhem archivního fondu, lišícím se od obvyklé „pozůstalosti“ nebo „sbírky“, který však nelze dobře nazvat ani „zlomkem registry“, jest výběr nejvýznamnějších dokumentů osobních i podnikových, pořízený majitelem firmy pro budoucí pamět jeho práce. Toho druhu chová Archiv výběr korespondence, fotografií a tisků zakladatele známé automobilové továrny Václava Klementa (16 původ. krabic) nebo Fr. Grimma, býv. majitele r. 1843 založených, dnes již zaniklých závodů v Kutné Hoře (jehlářství, šicí stroje, velocipedy a j.).

Nezajímavější sbírkou v Archivu chovanou jest kolekce vzorkovnic kutnohorského koloristy a chemika Otakara Breuera z let 1810—1881, obsahující na desetitisíce vzorků tisku na různých tkaninách často s chemickými recepty. Čítá na 110 svazků, leckdy objemných foliantů, z nichž některé Breuer sám zpracoval, jiné nasbíral za svého pobytu v cizině. Jeden z nich obsahuje v opise obchodní korespondenci známé alsaské firmy Dollfusovy s Dálným východem. V pamětech (neuveřejněných pracích, zápisnicích a pod.) jakož i v souhrnu osamocených archiválií a

drobných zlomků z celků dnes zpravidla nedochovaných můžeme z tohoto hlediska vidět další dvě skupiny našich archivních fondů.

V průměru časovém vidíme, že z doby od 2. pol. 16. do zač. 19. stol. najdeme v Archivu jen zcela ojedinělé fondy malého rozsahu (pozoruhodné jsou na př. hornické plány, získané již Technickým museem). Ve shodě s historickým vývojem vzrůstá pak od let čtyřicátých 19. stol. množství památek každým desetiletím. Nepřekvapí, že po věcné stránce — nehledíme-li k masivu pražské komory — bylo do Archivu dosud sneseno poměrně nejvíce pramenné látky z oblasti našeho cukrovarnictví a to velmi rozmanitého rázu. Úhrnem střežil Archiv koncem r. 1939 (počítaje samostatně i ony výše zmíněné drobné zlomky) na 100 fondů, které čítají zhruba 1.500 fasciкулů (krabic) především aktového materiálu, 600 knih (obchodní knihy, podací protokoly, paměti a pod.), 1.200 technických výkresů, plánů a map, přes 300 svazků publikací, k některým fondům jako jejich součást přímo zařazených, jakož i několik skupin negativů, fotografií a jiných reprodukcí.

Zatím co ve směru péče o staré registratury a jiné památky může již Archiv vykazati výsledky nikoliv bezvýznamné, na poli soustavného sběru současného dokumentárního materiálu tištěného byl zatím učiněn jen první krok. Hned v počátcích Archivu založena byla z podnětu Dr. E. Zimmlera s o u s t a v n á s b í r k a v ý s t ř í ž k ů o hospodářském životě na území bývalého našeho státu, na níž se nepřetržitě pokračuje. Zkušenost však ukázala, že již toto skromné zařízení nemalými svými nároky zejména na čas pracovníků je s to ohrožovati ostatní úkoly Archivu. Nelze proto pomýšlet zatím na rozšíření její základny, jak jsme to viděli někde v cizině, neboť opatření to by si mimo jiné vyžádalo nákladů nejméně dvojnásobných celému dosavadnímu rozpočtu Archivu. Podobné sbírky pořizují si u nás pro vlastní účely různé úřady, instituce¹⁾ a patrně i některé soukromé podniky. Lze snad doufati,

¹⁾ Tak na př. na půl milionu výstřižků ze světového hospodářského tisku čítá již t. zv. hospodářský archiv exportního ústavu, kterážto instituce zároveň pečuje o evidenci domácí výroby vývozní. Studijní oddělení Národní banky má podobný „hospodářský archiv“ pro své speciální úkoly měnově úvěrové. Viz „Deset let Národní banky československé“ Praha

že se v budoucnosti podaří docílití toho, aby některá z těch míst, která si podobný materiál opatřují pouze pro praktickou potřebu, odevzdávala jej po čase průmyslovému archivu. Pro naši sbírku, čítající dnes na 25.000 výstřižků, jest zpracováno v Archivu 15 denních listů s jejich večerníky. Výstřižky jsou tříděny do 266 oddělení podle klíče, jenž v jádru byl převzat od pražské obchodní komory, podle potřeby jest však stále rozšiřován. Z důvodů věcných i technických bylo období od 1932 do konce r. 1938 uzavřeno, kterýžto celek čítá 37 krabic.

Obecně jest znám jedinečný význam, který má rozsáhlá knihovna Jednoty průmyslové s přidruženou knihovnou technického musea pro náš hospodářský dějepis 19. stol. Již proto Archiv, který má po ruce také bohatou knihovnu archivu země České, od počátku nekladl zvláštního důrazu na nezbytně velmi nákladné vybudování knihovny vlastní a spoléhá především na dary svých příznivců. Zvláštní obětavost projevil tu místopřededa Archivu Ing. Ladislav Novák věnováním pozoruhodného souboru několika set publikací. Přesto bude třeba napříště rozšířiti sběr výročních zpráv, pamětních publikací a pod. tisků. Koncem r. 1939 čítala příruční knihovna zhruba 1.500 svazků.

Přehlížíme-li celkový rozvrh naší práce dějepisné sotva popřeme, že novodobé dějiny hospodářské a sociální byly tu úsekem donedávna poměrně opomíjeným. Vyjímaje ovšem naše úsilí v široké oblasti dějin agrárních, jež vyvrcholilo v projevy tak jedinečného rázu jakými jsou Pekařovy „České katastry“. Proto se Archiv snažil od počátku vyvinouti na poli práce vědecké a publikační úsilí co nejživější, nalézaje při tom oporu především v účinném zájmu svého předsedy Dr. Jaroslava Preisse. Práce zahájena byla vědeckou i hmotnou spoluúčastí při vydání sborníku „Sto let Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách“ r. 1934

1937 str. 104—109. Dlužno zaznamenat, že již roku 1930 se Průmyslová jednota pokusila zříditi „Průmyslový a živnostenský archiv, do kterého by byl shromažďován statistický a jiný dosažitelný materiál o výrobních a obchodních poměrech v ČSR“ (zprávy, ceníky a publikace, literatura statistická a propagační). Bylo by si přáti, aby se Průmyslové jednotě podařilo soustavně rozvinouti tento počin.

a od té doby vydal Archiv již sedm publikací, které mu slouží zároveň jako prémie členům a příznivcům.¹⁾ Knižky ty byly přijaty odborným i denním tiskem vesměs příznivě. Není však pochyby, že tím učiněn byl teprve první krok a že tu čekají Archiv v budoucnu nemenší úkoly než na poli vlastní péče archivní.

Vydáním zmíněných publikací zdaleka nebyly ovšem vyčerpány dosavadní vědecké snahy Archivu. Nechceme-li se šířiti o pracích, jejichž výsledky nebylo lze dosud předložiti naší veřejnosti, možno zde připomenouti mimo jiné na př. účast Archivu na IV. mezinárodním sjezdu pro dějiny věd reálných a technických v Praze v září 1937, na kterém přednášelo 8 badatelů z okruhu Archivu.²⁾ Z podnětu Archivu zahájen byl rok před tím, díky podpoře ministerstva školství, v tomto směru dosud zcela zanedbaný výzkum vídeňských archivů, který však příliš záhy musel býti přerušen známými událostmi.³⁾

¹⁾ 1. František Zuman: Pootavské papírny (1934), 2. Jan Bárta: Život na staré hutí (1935), 3. F. Zuman: Posázavské papírny (1936), 4. F. Zuman: Výrobní technika papíru a její vývoj (1937), 5. Jan Klepl: Jan Ev. Purkyně a Průmyslová Jednota (1937), Jan Vaněček: Počátky paroplavby a význam Resslerovy vrtule pro její vývoj (1938), 7. J. Klepl—B. Mendl—J. Veselý: Tři stati z dějin hospodářství a techniky v našich zemích (1939). — Některé z těchto publikací jsou zvláštními — vesměs však rozšířenými otisky z děl širších.

²⁾ A to v technické sekci, již předsedal jednatel Archivu Jaroslav Veselý: Rudolf Barta o dějinách keramické vědy v býv. Československu, Bedřich Mendl a Jan Bárta o stycích českého sklářství s cizinou, Jan Vaněček o Josefu Resslerovi, František Zuman podal přehled badání o dějinách českého papírnictví, Jan Klepl o úpadku domácí výroby a počátcích továrního průmyslu lnářského a Oldřich Říha o počátcích cukrovarnictví v našich zemích. V sekci věd nastínil pak František Křeček počátky vědecké dráhy prof. K. V. Zengera. Přednáška tato vyšla v Časop. Národního musea CXI (1937) a ve zvl. otisku nákladem Archivu. Jest ukázkou z připravované širší práce téhož autora, jež vyjde péčí Archivu. Výtah ostatních přednášek podal Bedřich Mendl „Technika na IV. mezin. sjezdu pro dějiny technických a reálních věd v Praze“ v časop. Technik VII (1937—38) str. 58—61. Přednášku Jana Bárty „Styky českého a benátského skla v XVIII. století“ najdeme ve Sklář. rozhledech XV. (1938) str. 59—62.

³⁾ První výsledky tohoto výzkumu přinese na př. studie Oldřicha

Propaganda jest termín jistě neobvyklý v archivní teorii, její potřeba však vyplývá zde, jak bylo již častěji ukázáno, z podstaty věci a k dosažení hlavního účelu jest prostředkem, k němuž nutno zpravidla sáhnout nejdříve. Archiv již použil snad všech prostředků obvykle doporučených, aby naší veřejnosti připomněl své poslání a probouzel na rozhodujících místech porozumění pro historický význam starých registratur i jiných památek dokumentárních. Nejčastěji činí tak stykem korespondenčním i osobním. Mimo to však vydal již pět informativních spisků.¹⁾ Různých statí pojednávajících o úkolech, činnosti nebo jednotlivých fondech Archivu, referátů o publikacích Archivu v tisku denním i odborném vyšlo již několik desítek. Rovněž zde nelze vypočítávat přednášky, jež konány v různém prostředí, dvě z nich: Rudolfa Barty a Bedřicha Mendla také na půdě archivní společnosti 6. listopadu 1936. Tehdy byla instalována také první, ovšem zcela skromná výstavka nejzajímavějších archiválií ve výstavním sále archivu země České.²⁾ Jednatel Archivu Rudolf Barta použil v posledních letech též několikrát rozhlasu, aby i nejšířší veřejnost uvědomil o účelu a působení Archivu pro dějiny průmyslu. Říhly o počátcích českého cukrovarnictví, která vyjde jako příští publikace Archivu.

¹⁾ Čtyři z těchto propagačních brožur a to z r. 1932 česká a německá, z roku 1935 a 1936, vzešly z pera jednatele Rudolfa Barty, vesměs jako zvláštní otisky z „Průmyslového Věstníku“. Z článků novinářských lze uvést v Národních listech: B. Mendla 17. I. 1932 a 16. IV. 1933, J. Klepla 9. VII. 1935 (též zvl. otisk) a J. Dolenského 8. VII. 1936; v Nár. Pol. 20. V. 1937 R. Barty a v Cestě 4. II. 1938 J. Klepla. Stručný výkaz činnosti Archivu lze nalézt každoročně též ve Věstníku Českého technického musea. — Lze připomenouti, že za zřizování podnikových archivů u nás přimlouval se též Josef Nožička úvodním článkem „Budujme hospodářské archivy“ v Nár. Politice 1. VI. 1939.

²⁾ Na tomto místě možno též připomenouti naši (ze soukromého podnětu vzešlou) účast na výstavě hospodářského vývoje v Amsterodamě 1929 ještě před založením archivu, k níž vyšel tehda komentář: „Cechoslovakije en de internationale tentooning voor oeconomische ontwikkeling te Amsterdam 1929“ prací B. Mendla a R. J. Vonky. Praha 1929, str. 65. Část exponátů československé sekce na této výstavě (reprodukce) jest uložena dnes v Archivu pro dějiny průmyslu.

Jaké konkrétní cíle hodlá Archiv sledovati v budoucnosti, jest snad s dostatek patrné z různých výkladů předchozích. Bylo by jistě žádoucí, aby mohl rozšířil své úsilí všemi naznačenými směry. Přehlížíme-li dnes letmo výsledky jeho osmileté činnosti, vidíme, že se svým rozsahem nevyrovná příbuzným starším a bohatě dotovaným ústavům cizím. Naproti tomu právě srovnání s cizinou nám potvrzuje, že v základních rysech jeho působení není třeba změn.

V plnění svého podstatného úkolu jest Archiv dosud, lze říci, v počátcích. Dlužno však míti na mysli, že jde o úkol nemalý. Byl zde již připomenut převratný význam minulých 150 let v dějinách obecných. Období to jest však vyplněno také jedinečným takřka vzepětím našeho národa, zároveň jest to i doba, v níž klíčily podmínky našich osudů dnešních i budoucích. Není proto pochyby o tom, že se příští pokolení budou k době té vracet s otázkami zvláště naléhavými. Hospodářské dění tehdejší, námi dosud nehluboko chápané, zčásti i málo známé, bylo jistě významnou, v nesčetných vztazích podmiňující i podmiňovanou složkou celého onoho vývoje. Zabezpečiti hojnost dokumentárních svědectví o tomto složitém dění a tím zachovati pro budoucnost živé hodnoty, v nich skryté, není proto jen odlehlým úkolem odborným, nýbrž závažnou povinností národně kulturní. Povinností, jak vytkl Josef Šusta již před třiceti lety, „jejíž zanedbání by nám věky budoucí právem zazlivaly“.

Drobné články.

Josef Nuhliček:

Nejstarší městské knihy pacovské.

V městském archivu pacovském, k němuž právě před třiceti lety kladl základy nadějný rodák a historiograf pacovský, profesor Ferdinand Pakosta, předčasně v prvních měsících světové války padlý, mezi bohatým materiálem, týkajícím se v prvé řadě hospodářského života města a okolí, shledá se i několik cenných památek, důležitých pro právní, kulturní a politickou historii ryze českého kraje, v němž si lid zachoval od nejstarších dob až dodnes jadrný, čistý jazyk. Tato skutečnost mile překvapí a potěší každého badatele, protože se v archivu setká hlavně s prameny českými.

Originály městských výsad jsou sporé, většinou se týkají cechů¹⁾ a teprve potvrzení městských privilegií Leopoldem z 9. dubna 1683 se uchovávalo ve vkusné úpravě, psané česky na pergamenových listech, svázaných v knihu, a zpečetěné větší pečetí císařskou z červeného vosku. Tuto chudost materiálu vysvětluje velký požár, který roku 1727 zachvátil půl města a postihl radnici i s archivem. Jenom vlastně úřední nesvědčitostí městského písaře, který některé věci měl uloženy ve svém obydlí, byly zachráněny dvě významné knihy, t. zv. pamětní kniha, sign. II. 1, jež byla základ městských knih, a kniha sirotců. Cechovní věci byly uloženy po sousedsku u cechovních starších, a proto zachované originály pořádků a cechovní knihy jsou početnější. Na štěstí

¹⁾ Nejstarší listinou v archivu jest deponovaný orig. perg. 34×15,5+4,5 cm pl. se zářezy pro 4 pečeti, z majetku V. Průši v Sal. Lhotě: 1551 únor 16, Pacov. Voldřich Španovský z Lisova a na Pacově prodává dědičně ves Lhotu [Salačovu] pod Stražištěm robotným Albrechtu z Černé a Duškovi odtudž ze Lhoty za sumu 154 kop grošů č. stf. čísla rázu praž. Svědci: pan Burian Hora z Heřmanic a v Radostovicích, p. Jan Studenský ze Studenic a p. Václav Katharina z Katharu.

Z majetku města je to orig. perg. 32×28,5+2,5 cm pl. se zlomkem podkladu pečeti na proužku perg.: 1557 únor 24, s. 1. Mistři řemesla kovářského, kolářského a bednářského v Pacově dávají si rád podle Kouřimě. Pečetí stvrdil Mich. Španovský z Lisova a na Pacově. Zmenšené faksimile a text viz u F. Pakosty, Truhlářské řemeslo v Pacově. Zprávy měst. musea v Pacově 1910.

všechna privilegia, která poddanské městečko Pacov, povýšeno na město teprve Rudolfem II. za zlatého věku rodu Španovských 8. ledna 1597, od králů a svých vrchností obdrželo, byla po vydání ihned do městských knih zapsána, jak poznal Ferdinand Pakosta, jenž měl ještě úplný text pamětní knihy v rukou. První zmínka o městských knihách máme v nejstarším privilegiu městečku Pacovu uděleném Janem Malovcem 12. března 1447¹⁾. Pokud se lze na inserovaný obsah výsady, uvedený v konfirmaci Černínově, spolehnouti, možno usuzovati, že buď již městské knihy byly tehdy vedeny, nebo brzy potom byly pořízeny. Pamětní kniha, jak později dovodím, nebyla však před rokem 1447 založena v podobě, jak se nám zachovala. Bezpečný doklad jsem našel až k 1. září 1473, kteréžto datum nese smlouva mezi Janem Voglem, pacovským měšťanem, a lazebníkem Pešou (viz přílohu A) na volném listě, jenž ještě s jiným listem, o němž bude řeč, byl vrácen do městského archivu z archivu ve Velké Chyšce, kam byl snad v nové době přenesen. Jde o formát 21×29,5 cm, jaký mají ostatní listy knihy na začátku 18. století přířiznuté. Knize však v poslední 23. složce — nepočítáme-li dvě složky ztracené — chybí vzhledem k umístění středu asi čtyři folia. Knize byla utřžena přední deska s 21 listy, respektive 20, počítali-li bychom v knize vložený volný list, označený literou A.²⁾ Počiná tedy dnes pamětní kniha fol. 22, na němž je smlouva mezi Michalem Španovským a pacovskou obcí o prodeji vína z 3. ledna 1585.³⁾ Zá-

¹⁾ Ms. II. 1 m. arch., fol. B 12 b: List a obdarování neb. uroz. p. Jana Malovce z Pacova, vstahující se na starodávný práva, svobody a policii měškou v rozdílných punktích obsaženou, jako předně na obsazování konšel, volení rychtáře, svobodné obojího pohlaví osedlých i neosedlých kšaftování a kšaftův v knihy městské vložení. Druhé na opatrování sirotkův a statkův jich, též na nápad a odúmrti, aby to na nejbližší přátely připadlo a ven z města na jiná zboží, zvláště kdež se statkův sirotčích tkne, vydáváno nebylo. Ítem na statky měšťanův, anby ti bez kšaftu, nemaje žádných dědicův a přátel, s světa sešli, aby též konšelé z města Pacova mocní poručníci byli, a pokudž by v roce zběhlém žádní přátelé optání býti nemohli, aby též statek k záduší, tu kdež se jim nejlepší zdáti bude, neméně i k obci obrátiti mohli. Též na tu smlouvu, aby vrchnost sirotkův, vdov bez povolení přátel vdávati moci neměla, jakž též list, jehož datum na den sv. Řehoře 1. P. 1447 plněji svědčí. (Inserováno v konfirmaci Jana staršího Černína a jeho manželky z 25. ledna 1637, opis v městských knihách.)

²⁾ F. Pakosta měl ještě knihu úplnou podle citace na str. 5 ve Zprávách měst. musea v Pacově III.: Vaření piva a prodej vína v Pacově. Viz Čas. Spol. př. starozit. čes. XVIII. č. 4. — Z Pakostovy pozůstalosti byla kniha vrácena archivu neúplná.

³⁾ Ve studii Pakostově „čtvrtek po novém létě 1585“ vadně na den 4. ledna.

pisy do městských knih se nedály chronologicky za sebou. Nesoulad vedl badatele k různému určení stáří knihy. Rozborem materiálu došel jsem k závěru, že kniha byla převazována až na začátku 18. století, když se jí přestalo užívat, protože ještě poslední zápisy jsou na okrajích seřiznuty, ale pořad listů změněn nebyl. Kniha byla již ve svém počátku rozdělena po třiceti foliích, označených literami A až O. Jen litera F měla folií 10, počet to zvolený v sirotčí knize z r. 1600. Složky, jichž bylo asi 25 po 10 nebo 12 knihových listech, byly při sešívání ve středu ztuženy pergamenovými proužky, získanými rozřezáním pergamenu s latinským textem theologického obsahu s charakteristickým písmem zač. 14. století. Značný počet listů byl později vytrhán, zda popsanych, nepodařilo se mi ani ze souvislosti, ani ze zbytků stanovit. Dnes má kniha 241 papírových folií, stránkovaných novodobě od zadní desky, bez 4 volných listů. Všechny listy jsou však téže jakosti, opatřené stejným filigranem. Je to volská hlava se zdviženými mohutnými rohy a s tyčí, vyrůstající z čela a zakončenou trojlístkem mezi dvěma jablčky na stopkách, jak můžeme ve variaci viděti u Briqueta, Les Filigranes IV., č. 14.854 a 14.855. Hlava je umístěna uprostřed svislých mřížek š = 3,5 cm, výška obrazu 10 cm. Vodorovné mřížkování je jemné, nepravidelné, asi po čtyřech nitích vždy jedna silnější.¹⁾ Protože po paleografickém zkoumání písma na druhém nejstarším volném listě městských knih z r. 1497 mám zaručenu pravost datování k 1473, je nasnadě, že pro knihu bylo užito papíru, vyhotoveného nutně před posledním datem, současného stáří a téže provenience. Nevylučuji domácí původ, protože údaje Briqueta pro naše poměry nestačí. Kniha byla převázána v těžké desky ze smrkového dřeva, potažené hnědou kůží bez ozdob.

Začátek knihy byl určen k zápisům městu udělených privilegií. Protože nikde není zmínka o starším privilegiu, než je v poznámce 2. uvedená výsada Jana Malovce, nasvědčovalo by to zavedení knihy až po roce 1447. Zápisy jiné povahy se daly na zadních stranách, do 80. let 16. století až na nepatrné výjimky pravidelně, takže novější, a tedy potřebnější věci byly nasnadě. Písaři však postupovali bez plánu, kladouce vedle sebe zápisy nejružnější právní povahy, svědčící nejružnějším osobám. Nikdy nebyl vyhotoven rejstřík, jak se stalo u sirotčí knihy, avšak zápisy se na sebe někdy odvolávají.²⁾ Písař často neuvažoval o délce

¹⁾ Briquet klade variace čísel 14.854 a 14.855 do Drážďan k r. 1464 až 1469, do Bamberka k roku 1471, do Slezska k roku 1480 a do Prahy k r. 1577.

²⁾ Na př. v memoriale k r. 1629 citováno na fol. E 9 b fol. D 16.

zápisu, s oblibou začínal na levé stránce při otevření knihy, a když byla strana pravá zaplněna, obrátil list nazpět.¹⁾

Pisařů městských knih se ovšem za léta 1473 do 30. května 1709²⁾ mnoho vystřídalo. Nejstarší zápisy jsou psány kursivou s renaissanční pečlivostí, jsou zřetelné a jejich čeština je jadrná, udivující jazykovým citem pro kladení i a y. Zápisy ve starší době jsou tak řídké, že lze souditi jen na příležitostného pisaře. Ruka se několikrát do 70. let 16. st. vyměnila, po určitém řadu let je však vždy totožná a vypsána, nechybím tedy snad, připočítám-li ji školním správcům, o nichž je již za doby Václava Robmhapa v městských knihách zmínka³⁾. V poslední třetině století se zápisy množí, písmo je roztřesené a pisař užívá již celé knihy, ačkoliv dosud za celé století byly popsány sotva listy s literami M - O. Za Michala Španovského, jenž se ujal statků r. 1584 a byl nejvyšším zemským pisařem,⁴⁾ vedla rozmnožená agenda k zřízení stálého městského pisaře, jímž se stal v únoru 1590 Martin Razonius Pisecký, bývalý preceptor a vychovatel v rodině vrchnosti, jemuž byly pevně stanoveny taxy za pisařské úkony.⁵⁾ Roztřesené písmo osmdesátých let, kterým je ještě charakterisován zápis přílohy C, bylo nahrazeno rukou, libující si v ozdobných tazích a vyznačující zápisy až do dubna 1617, kdy „die 25 circa horam 16“, jak hlásá záznam na fol. C 29b dole, „in pace obdormit“ nesa „povinnost pisařskou 27 let na sobě platně.“ Tento dvoujazyčný záznam s humanistickou ozvěnou učinil již jeho syn Adam, jenž od r. 1613 otci ve vedení městských knih napomáhal. Jeho krásné, zřetelné písmo naplňuje knihy až do r. 1660, kdy

¹⁾ Na př. zápis k 13. dubnu 1622 na fol. G 22 b, kdy obrací na fol. G 22 a.

²⁾ Na fol. O 6 a je nedokončený letopisný záznam: „L. P. 1709 na den Božího těla uhodil boží posel do domu Matěje Třeského a vyhořelo pět domů v rynku, Matěje Třeského, Jana...“ Ještě tento poslední záznam byl při převazování knihy seřiznut.

³⁾ V zaznamenání platů k pacovskému špitálu od starodávna přínaležejících, jimiž povinni byli mlynáři Matouš (24 gr.), Janek (1 kopy 16 gr.), Holub (1/2 kopy 2 gr.), Pytlík (8 gr.) a Chochołka (2 kopy 19 gr. 4 den.), uvedeno: „A z tohoto platu 1/2 kopy 4 groše náleží k školním správcům každého poluleť dávatí podle vůle nebožtíka pana Václava Robmhappa z Suché. Je za to, aby týž správce školní povinni byli spievati každý čtvrtěk neb v neděli orací „Deus, deus meus, qui pro redemptione mundi etc.“ A ostatek toho platu, to jest 3 1/2 kopy 9 grošů 4 denáry k špitálu náleží.“ [f. O 1 a.]

⁴⁾ Na fol. A 30 b se zvěnil podpisem ruky na potvrzení privilegií městu z 29. září 1596.

⁵⁾ Fol. A 25 a. Viz F. Pakosta, Práce a plat pisaře radního v městě Pacově. Jihočeský kraj I. 34, 35. — B. Matouš, Staré pacovské rody (Městské mus. v Pacově).

zemřel. Za zmínku stojí ještě zápis k r. 1671 o obnovení konšelského úřadu hrabinkou Johannou Eusebií Barborou ze Žďaru a na Pacově s dodatkem: „Téhož léta Jiřík Vidimský přijal povinnost pisařství městského.“ Na fol. C 30a je uvedena pisařská přísaha z r. 1590 a poznamenány práce, z nichž je významné, že se sirotčí zápisy do městských knih mají dáti jen rukou městského pisaře z poručení purkmistra a konšelů v jejich přítomnosti, což má být v zápise doloženo. Papír a vosk měly být opatřeny od konšelů.

Povaha zápisů je velmi různorodá. Do městských knih, jež se vždy citují v textech v plurále, vedle zmíněných již výsad a správních věcí byly od počátku zapisovány gruntovní záležitosti, služebnosti, převody a všeliké smlouvy, které bylo třeba zachováti paměti. Smlouva mezi měšťanem Voglem a lazebníkem Pešou o vytápění lázně chudým, jak ji podávám v příloze A, je dokladem kulturní vyspělosti městečka a jeho sociální péče. Chronologické nesrovnalosti ve výkladu o připadnutí některého hodu božího na úterek v období suchých dnů, jejichž cyklus jest tak úzce spjat s cyklem pohyblivých svátků, nemohou mýlití — šlo o názor prostého měšťana, jemuž záleželo, aby se lazebník povinnosti neuhýbal. K smlouvě je připojen pozdější dodatek stejnou rukou o platu za lázeň i odměně služebným. Tento záznam není úplný. Na druhé straně tohoto volného listu jest již zápis o doznání dlužníka před městským úřadem až z r. 1543. Příkladem zápisu domovní služebnosti, jenž je zároveň nejstarším poměrem sousedského práva v knize, může být text přílohy B k rokům před 1497. Jméno oprávněného držitele služebnosti Bronce jsem přepsal v textu Brocz a Bracz podle originálu bez úpravy, protože není nad jmény zkracovacího znaménka. Datování je usnadněno zápisem bezprostředně následujícím o pořízení graduálu panem Michalem.¹⁾ Na tomto listě jsou ještě další stručné zápisy stavební z let 1516, 1523 a k r. 1524 o služebnosti cesty. Z dalších zajímavostí jest nadání od pána Pavla Malovce k oltáři božího těla v pacovském kostele k 15. březnu 1503 na fol. E 10b. Do třicátých let 16. stol. spadá zaznamenání platův k pacovskému špitálu od starodávna přínaležejících, jimiž bylo povinno pět mlynářů (fol. O 1a). V těchto letech byla do městských knih zapsána řada

¹⁾ Item měl jest žádost pan Michal, kterýž jest náklad udělal na ty knihy na graduál, aby na něm spíváno bylo každú neděli a v advent každý den. A to poručil konšelem nynějším a těm, kteříž potom budoucne budú, aby o tom péči měli, a oni sú to na se vzdili, že o tom péči mieti budú a dosti tomu učiní i v apoštol[s]ké dny i všecky svátky. A to se stalo léta božieho M^oCCCCXCVII.

přisah, na př. rychtáře, kostelníka, solníka, špitálního atd. V textu přísahy rychtáře na volném foliu A je jmenován Václav Robmhap. Jeho jméno bylo při změně vrchnosti několikrátě obměněno. List byl patrně vytržen kolem r. 1600, když se panství ujal Mikuláš Španovský, a na fol. C 26a napsána nová přísaha panského rychtáře, městského rychtáře a konšelů. Vrchnost dávala někdy svá opatření zapisovati do městských knih. V příloze C přepsal jsem vyhlášku Jana Španovského, jež je zapsána na fol. M 5a. Zápis se stal podle originálu, podepsaného Španovským, jak svědčí dodatek. Rokem 1585 počínají na ff. C 27a — C 29b pro genealogii důležité zápisy o obnouvách konšelského úřadu s četnými údaji úmrtními. Pokračují na ff. D 1 — D 11 do 18. ledna 1651. Na fol. C 1 je obnova k 13. březnu 1671. V knihách je značný počet smluv svatebních, narovnání, přiznání dluhu, trhových smluv ze všeho panství, o pronájmu a prodeji obecních pozemků, dále obecní snesení o městském hospodaření¹⁾ atd.

Na fol. D 15b je mřežovaný zápis z 25. května 1630, v němž se Dorota, dcera Mikuláše barvíře, dozrává, že se dopustila krádeže peněz v panských pokojích, a děkuje za milostivé prominutí trestu. Na dalším listě D 16a se soused Pavel Zíků(?) a jeho manželka Anna Podolka vyznali po sv. Prokopu (5. července?) 1630, že vrátili 3 zlaté, přijaté od panské kuchařky za udělaní kožíšku popasného, a tolar za vyšívanou plenu od panské chůvy, protože peníze byly kradené, jiných věcí že však z krádeží nemají. Vrchnost dala příkaz, aby oba zápisy byly kancelovány. Na fol. G 17b je zápis k 26. list. 1641 na Jiříka Zahradníčka pro krádež na Raďejně, kde zahradničil, s poznámkou, že při času sv. Martina 1642 pobodal panského služebníka, pacovského rodáka, a v Táboře na hrdle byl potrestán.

Je zajímavé, že sirotčích zápisů je v knihách nepatrně. Nejstarší je na fol. O 3a výrazným, širokým písmem: „Léta Páně 1520 Jan Střelec odkázal louku pod rybníkem sirotkům nebožtíka Matějky syna jeho a Pavlíkovým, aby se o to společně dělili, a kdyby kterého z nich Pán Buoh neuchoval, aby spadlo na druhého: Matějovi, Petrovi, Anně — Jan, Daniel, Pavel, Anna, Markéta, Lída.“ Je otázka, nebyla-li pro kšaftování a sirotčí věci vedena zvláštní kniha. Spatřuji pro tento názor vážný důvod ve skutečnosti, že když byla 11. března 1600 zavedena sirotčí registra²⁾, byly do

¹⁾ Na př. o rozdělení luk obecních, zádušních a špitálních na pořádku 1563 (fol. M 21.b). Poučení, aby se v obecních rybnících nechytalo 1595 (fol. E 11 a). Rozdělení vsí obce na tři díly za účelem práce na štěpnicí 1597 (fol. C 24 a).

²⁾ Titul rukopisu se zápisy do r. 1692 zní: Registra sirotčí, v nichž

nich přepsány zápisy sahající do let 80. předešlého století, které v popisovaných městských knihách nemají ohlasu.

Městské pečeti, povolené městečku Ludvíkem r. 1519, týká se zajímavý záznam na fol. A 24b: „Léta Páně tisícého pětistého devadesátého dána k vyrytí pečet menší městská za p. primátora Jakuba Nymburského a purgmistra Jana Markového a od pondělka masopustního téhož léta jest jí začalo pečeti. Stará pak pečet jest do truhlice sirotčích peněz schována“.

A

Smlouva mezi Janem Voglem, měšťanem pacovským, a lazebníkem Pešou o vytápění lázně chudým.

[Pacov], 1473 září 1.

Léta od narození Syna božieho tisícého čtyřstého sedmdesátého [třetího]^{a)} stala se jest smlúva dobrovolná mezi Janem Voglem, měšťanem z Paco[va], a Pešú lazebníkem odtudž taková, že již psaný Peša lazebník má topiti láznu chudým čtyřikrát v roce, a to ten úterý v Suché dny, kromě třech Suchých dní, kteréž bývají před vánoci, ale za ty má topiti ten úterý po vánociích. A jestli pak že by se přihodil hod apoštolský aneb slavnost kterého hodu jiného v kterékolivěk Suché dni toho dne úterka, v který by měla topena býti chudým lázna, tehdy potom aneb předtím jiný den aby topena byla, a to když by se zdálo pánóm konšeluom obývajícíím tu v Pacově. A tu nadepsanú práci chudým již svrchupsaný Peša lazebník má věsti a činiti milostivě, laskavě, dobrotivě, bez nedostatkuov i jeho budoucí a potomní, a jestliže by kto z milosti dal jim co od mytie, mají vzieti, ale napomínati práva nemají žádného. A jestli pak že by se kdy již psaný Peša aneb jeho budoucí kdy psanému posluhování slušně neměli, tehdy konšelé, keří by v ty časy byli v Pacově, mají to opatřiti a Pešovi i jiným potomním lazebníkuom v tom rozkazovati, a oni poslúchati mají proto, aby ta čeládka v tom nedostatku neměla. A jestliže by již často jmenovaný Peša aneb jeho budoucí chtěli by kdy padati, tehdy mají svrchupsanými právy padávati, a to budoucně a věčně, a pakli by Pán Buoh neuchoval, že by ta lázně jakškoli zhy-nula, jehož, Pane Bože, rač ostřieci, tehdy aby z již . . .^{b)} psaným . . .^{c)} stavena byla, buď tu na tom miestě aneb kdežkoli jinde, a to budoucně, dokudžkoli to město^{d)} Pacov bude. A za již psané práce napřed psaný Jan Vogl dal jest již psanému Pešovi lazebníkovi dvacetí zlatých uherských. A to se jest dálo za urozeného pána Bohu[sla]va Malovce s jeho milosti dobrou vůlí a povolením a za rychtáře Mikulá[še] . . . ontoše^{e)} a za konšeluov Ondráčka, Pikansa, Řihy řezníka, Mikuláše Hnie . . .^{f)} Ondráčka Hačila, Mikuláše Chvojky etc. Stal se tento zápis tu středú den svatého Jiljí, léta jakož svrchupsáno stojí.

se obsahuje, kdo které grunty sirotčí drží a je platí anebo zaplatil, též co kterým sirotkům vyplatil, co pozůstává, co který sirotek vyvzal a co kterému pozůstává, nicméně komu se co pučilo anebo pučí a kde zase op . . . Obnovena a v jistou formu a počet uvedena a založena ode mne Martina Razonia Piseckého, písaře raddního, v sobotu po památce svatých Chry a Strachoty léta Páně šestnáctistého.

Lazebníkovi.^{a)}

Toto má učiniti: Má hospodáře s jeho vlastní čeledí na Suché dni mýti. Hospodář má jemu každé Suché dni puol groše dáti a hospodyně také 1/2 groše. A když jde do lázny, má dáti sluhám halíř, ale ne každú láznu, než před jednú. A více že od děti malých, dokudž 7 let nemají, nic nemá dáno býti, ale když po těch 7 letech, má dáti 2 peníze z pacholka aneb od dievky na Suché dni. A ti také, než kterýž pacholek s vemkem(!) chodí, má sluhám dáti přes láznu halíř, a když by...^{b)}

- a) okraj listu chybí.
b) c) porušeno vždy asi 3 cm.
d) místo, možný i výklad místo.
e) v papíru otvor. Možné čtení: Antoše.
f) porušeno.
g) tmavší inkoust.
h) nedopsáno.

B

Mikuláš Czlaymar se synem Zigou povolují Broncovi přistavení domu bez soudky.

[Pacov, před 1497.]
NB

[Stalo] se svolení mezi Mikulášem Czlaymarem i Zigú synem jeho tak[ové:] Mikuláš Czlaywar (!) i Ziga syn jeho svolili Broncovi, aby svojoj duom přistavil k jeho domu, aby súdky nebylo. A Bronec má žleb sám na svojoj groš dělati a opravovati, a to beze všech Mikulášových škod a prací. A kdyby kolvěk žleb nový vtáhl, jímá s Mikulášiovy strany šár k žlebu obíti. A jestliže by co Mikulášovi tím žlebem uškodil, má jemu všecko opravit. A to jímá Brocz (!)^{a)} ten žleb prázniti, a to beze všiech Mikulášových škod v nákladu. A to má Bracz (!)^{b)} uč[i]niti i jeho potomní, ktož by na tom sídle byli, kolikrát by toho potřebí bylo, Mikulášovi i jeho potomním, kdož by na tom sídle byli. Než když by Mikuláš nový krov dělal, tehdy má všiechnu svú střechu opravit až do žlebu etc.

NB.c) Ten dům Broncův jest již v rathaus uveden, jakš posavad stojí vystavený.

- a) b) Broncz bez zkracovacího znaménka.
c) NB nad textem i přepis rukou Adama Razonia Píseckého okolo 1620.

C

Jan Španovský nařizuje poddaným, aby pod pokutou nevynášeli radu cizím.

[Pacov], 1582 říjen 16.

Poručení JM^{ti} pána, pana Jana Španovské(ho), aby se přespolnímu proti domácímu řečníkem nestavěl.

Správu toho mám, že se někteří z poddaných mých dosti všetečně a nenáležitě chovají, a to v tom, že se postavují a radu vynášejí svým vlastním a domácím sousedům a poddaným mým a pře vedau od cizích a jiných lidí a je zastavují, a to činí ne obecní sousedé, ale kteří se miní přední býti a v ouřadech konšelských kteříž bývají, což jest neslušné a nechvalitebné, majíc raději sousedům svým v spravedlnosti jich, jimž povinni sou, sami od sebe napomáhati. I nechtíc já, aby se to mezi poddanými mými více dalo a působilo, o tom takto poroučím a nařizují: Jestliže by kdo takové všetečnosti, jakš svrchuznamenáno jest,

buď zjevně nebo tajně dopustil a podle hostinských proti sousedu svému a poddanému mému se raddau i jinak nenáležitě postavoval, a to na toho uznáno bylo, ten každý, žádného nevymieňující, aby povinen byl pokuty propadnouti a dáti vrchnosti své nyní i na časy potomní pět kop grošův českých a do vězení aby vzat byl a z něho nebyl puštěn, až by touž pokutu jmenovanou dal a položil. Protož vědauc o tom jeden každý, bude se věděti v tom jak chovati. A toto nařízení mé rozkázal jsem do knih městských zapsati. Actum v outerej den sv. Havla, léta Páně LXXXII°.

Jana Španovského^{a)}
vlastní ruka.

(Ms. II. 1, fol. M 5 a.)

a) ruka pisaře textu a zápisů z 1580 a sl.

D

Poznamenání listův, majestátův, privilegií a nadání milostivých městu Pacovu od slavných císařův, králův, pánův a vrchností téhož města učiněných, ^{a)}těž i potvrzování jich.^{a)}

[1621—1667].

1. Pana Jana Malovce na odoumrti 1447 léta Páně.^{b)}
2. P. Pavla Malovce konfirmací 1503.
3. Krále Ludvíka na trhy, purgmistra a pečet 1519.
4. Konfirmací pana Václava Robnhapa 1529^{c)}.
5. Nadání k špitálu p. Zikmunda Robnhapa 1548.
6. P. Voldřicha Španovského o nebrání synův a dcer k službě 1550.
7. P. Jana Španovského na sklad soli 1581.
8. P. Anny z Tovarů konfirmací 1583.
9. P. Michala Španovského o rybník a směnu na obci, dané k Vondřejovicům 1585.
10. P. Michala Španovského o rybník Hnízdo 1589.
11. Krále Ladislava (!) na jarmark svatohavelský 1503^{d)}.
12. Obdarování p. Michala Španovského 1596.^{e)}
13. Majestát císaře Rudolfa a potvrzení všech privilegií, též jejich relací ke dckám 1597.^{f)}
14. Konfirmací p. Mikuláše Španovského 1606.^{g)}
15. Majestát císaře Mathyáše na jarmark a trhy dobytčů 1612.
16. Konfirmací p. Ladislava Víthy s jistým 1618 milostí přidáním.
17. Konfirmací paní Kateřiny Víthové po n. Ladeslavovi paní manželky pozůstalé, kteréž datum ^{h)}na den Mládátek^{h)} léta 1620.ⁱ⁾
18. Konfirmací paní Anny Markéty Slegklovské ze 1621 daná.
19. ^{k)} Konfirmací od pana Jana staršího Černína ze 1637 daná. A relací na vložení do desk zemských té konfirmací.
20. ^{l)} Po n. panu Černínovi.
21. ^{m)} Konfirmací od J. M^{ti} paní, paní Myslíkovy rozené hrabinky ze Žďáru, paní na Pacově. 1667.

(Ms. II. 1, fol. B 6 a.)

- a) a) připsáno po roce 1621.
b) ke všem datům.
c) 2 mladší.
d) e) f) g) pozdní tmavší inkoust.
h) h) i) bledší inkoust.
k) bledší inkoust.
l) světlé.
m) ležaté písmo.

Josef Kabrda:

Turecké prameny k bulharským dějinám a jejich zpracování v Bulharsku.

Bulharský národ prožil téměř pět set let pod tureckým panstvím (1393—1878). Tomuto dlouhému úseku národních dějin, zejména prvním čtyřem stoletím, nevěnovala dosud moderní bulharská historiografie náležitou pozornost, ač v posledních letech lze již pozorovat zvýšený zájem domácích historiků o toto období, jakož i kritičtější pohled na jeho historickou tvářnost. Toto opomíjení můžeme si zčásti vysvětlit oprávněnou touhou bulharských badatelů po poznání především dávné slavné minulosti, zčásti pak — pokud jde o novější dobu — láskou k obdivuhodnému dílu národního obrození. Snad i doba sama si vyžadovala připomínání i průkazu někdejší moci a slávy bulharských carů, jakož i kulturní velikosti jejich říše. Z hlavních důvodů však, proč se domácí věda historická poměrně málo zabývala zmíněným obdobím tureckého panství, nebo aspoň nemohla dosud podati o něm vědecky hodnotné celkové práce, byla zajisté sama povaha nejpočetnějších historických pramenů a v mnohém směru pro dějiny Bulharska v turecké době nejdůležitějších, ba jediných: jde tu o historické prameny, psané jazykem tureckým. Vlastní turecké archivy nebyly přístupny a turecké listiny i jiné turecké rukopisy, zachované v Bulharsku, bylo třeba teprve hledat, sbírat, soustřeďovat a pořádat. Obtíže, jež se naskytají při zpracování tureckých rukopisných pramenů, jsou všeobecně dostatečně známy.

Pokud se bulharská historiografie přece jen zabývala badáním o dějinách bulharského národa v turecké době, zejména v XV.—XVIII. století, čerpala jednak ze skrovných pramenů domácích, jednak ze současných zpráv cizích cestovatelů, diplomatů, misionářů, obchodních agentů, procházejících bulharským územím v minulých stoletích, a konečně také z cizí literatury o dějinách osmanské říše.¹⁾ Z těchto zdrojů nemůžeme však nabýti dosta-

tečného a spolehlivého poučení zejména o vnitřních poměrech, zvláště o poměrech sociálně-hospodářských a kulturních v bulharských zemích v době tureckého panství. Je pravda, že tyto země, které byly po pět století ve svazku říše osmanské a tvořily jádro její význačné evropské provincie, Rumelie, byly účastny všech vnitřně-vývojových proměn a výkyvů, k nimž docházelo v tomto státě. Zdálo by se tudíž, že ohromná literatura o dějinách osmanské říše může do velké míry posloužit i k líčení vnitřních dějin bulharských ve zmíněném období. To zajisté nelze popřít, avšak tato literatura, jež ostatně může býti užitečná spíše ke konstrukci základního rámce vnitřních dějin bulharských v té době, nikoli však k podání i jeho náplně, má svou zvláštnost, na niž svého času upozornil — a to plným právem — známý bulharský bibliograf N. V. Michov: sociální a hospodářské dějiny jsou v ní odsunuty do pozadí ve prospěch politických dějin, a mimo to ve zmíněné historické literatuře vládne jakýsi bibliografický konservatismus, jenž zužuje rámec badání a jeho vlivem se tvoří přesvědčení, že veškeré prameny k projednávaným otázkám jsou vyčerpány a že jiná literatura neexistuje.¹⁾ V tomto ohledu se poměry dosud valně nezměnily, neboť zmíněný poznatek potvrzuje Dr. Michov pisateli těchto řádků i dnes, po více než třicetileté soustavné a velmi plodné odborné práci o historické bibliografii Turecka a Bulharska.

Je tedy jasné, že tato jinak hojná literatura o dějinách osmanské říše nemůže plně uspokojit badatele, obírajícího se vnitřními dějinami bulharskými za turecké nadvlády, zejména pokud jde o zmíněnou oblast dějin sociálních a hospodářských. Není pochyby, že jak v Bulharsku samém, tak také i v různých evropských archivech najde se ještě hodně vzácného materiálu ke zmíněným otázkám, neméně však je jisté, že spoustu velmi cenného, ba v mnohém ohledu jedinečného materiálu lze načerpat z tureckých pramenů, především z úředních listin a registrů, z nichž jistá část je dokonce zachována v samém Bulharsku.

Až do let devadesátých minulého století bulharská historiografie se nezabývala prameny, psanými jazykem osmansko-tureckým,²⁾ třebaže je měli domácí badatelé po ruce. To ovšem

¹⁾ N. V. MICHOV. *Naselenieto na Turcija i Bălgarja prěz XVIII i XIX v.* Sofija, 1915. p. VII.

²⁾ V našem pojednání nečiníme rozdíl mezi pojmy „osmansko-turecký“ a „turecký“ jazyk. Obě zde pro nás označuje jazyk, jímž se mluvilo a psalo v někdejší osmanské říši a v němž byly také sepsány úřední listiny a jiné historické prameny z té doby.

¹⁾ Srovnej V. MIKOV. *Izvori za istorijata i geografijata na našite gradove i sela.* Sofija, 1935. p. 37—48. — V tomto pojednání uvedené názvy bulharských děl a časopisů jsou přepsány stanovenou latinskou abecedou. Připomeneme tu některá bulharská písmena a odpovídající jim latinské znaky: б = *ě*; х = *ä*; ъ = *ä*; ѣ = *ja*; я, ю, ъо = *ja, ju, jo*; щ = *št*; х = *h* nebo *ch*.

neznamená, že by si v Bulharsku nebyli bývali vědomi důležitosti a významu těchto pramenů pro dějiny bulharského národa v turecké době. K. Jireček při psaní svých, na svou dobu přímo epochálních dějin bulharského národa pocítoval živě nedostatek historických pramenů, zejména pro prvá čtyři století bulharských dějin pod tureckým panstvím. Při řídkosti domácích zpráv myslil na význam tureckých archivů, které ovšem byly tehdy uzavřeny vědeckému badání. Mohli bychom citovat několik odborníků z konce minulého století, kteří porůznu a při různé příležitosti poukazovali na nesporný význam tureckých pramenů pro bulharské dějiny a vybízeli k jejich studiu. Vzpomeňme na př. podnětů Dr. Stambolského, prof. Šišmanova nebo Dr. B. Mincese.¹⁾

Jestliže se s různých stran časem stále upozorňovalo — byť i ne z pera orientalistů — na nezbytnost, aby bulharská historiografie sáhla k tureckým pramenům — s podobnými narážkami se setkáváme v bulharském tisku dodnes, což svědčí jen o tom, že se k systematickému zpracování dosud vlastně nepřikročilo — v praktickém řešení této otázky nastal obrát v prvním desetiletí našeho věku. Po skromných pokusech St. Džansázova a A. Šopova s překládáním tureckých listin a jiných tureckých pramenů byla to především rozsáhlá činnost překladatelská D. Ichčieva, která konečně široce otevřela přístup bulharské historiografii k původním tureckým pramenům a prokázala, jak cenného historického materiálu možno načerpatí především z tureckých archiválií, které se zachovaly v samém Bulharsku. Ichčievův podnět byl částečně využit polským orientalistou J. Grzegorzewským, nikoli však v přímém vztahu k bulharským dějinám. Jinak Ichčiev nenalezl dosud pokračovatele v pravém slova smyslu, alespoň ne pokud jde o rozsah jeho překladatelské práce.

Ještě v době, kdy Ichčiev plnil svými překlady různé bulharské časopisy, zdálo se, že se bulharské vědě dostane odborníků, kteří, jsouce školenými filology, přispějí k dokonalejšímu zpracování a vědeckému vydávání pramenů k bulharským dějinám, psaných v tureckém jazyce. Tyto naděje bylo možno klásti zejména v mladého a nadaného orientalistu Iv. Dimitrova, který však dříve, než se mohl plně uplatnit v oboru pro bulharskou vědu historickou tak významném, předčasně zahynul v balkánské válce r. 1913. Jiný pak badatel, bývalý dlouholetý lektor osmanské turečtiny na sofijské universitě, D. Gadžanov, po slibných začátcích jak v překládání tureckých pramenů, tak i v příslušném

¹⁾ PAVLOV. *Istorija na Kazanlik*. I. p. 281. Iv. ŠIŠMANOV v periodickém časopise *Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina*. (IV. Sofija, 1891. p. 321—322.) B. MINCES tamtéž. (XV. 1898. p. 339.)

dialektologickém a etnografickém badání, se po čase odmlčel, věnuje se výhradně své školské práci. Ostatně druhé desetiletí XX. století, vyplněné pro Bulharsko většinou válkami, nemohlo býti zvláště příznivé, aby se pokračovalo v zpřístupňování tureckých pramenů širším kruhům bulharských historiků, započatém šíře Ichčievem. Teprve po válce projevuje se zase živější snaha uveřejňovati v bulharském překladě turecké dokumenty, vztahující se k bulharským dějinám. Připomeňme tu dva pracovníky v tom směru: Vl. Todorova-Chindalova a P. Doreva. Zvláštní místo zaujímá turecký profesor A. Refik se svou sbírkou tureckých listin k bulharským dějinám. V přítomné době pracuje na vydávání příslušných pramenů, nebo z nich alespoň čerpá, několik pracovníků, jako zmíněný již Vl. Todorov, dále V. Šanov, G. Gálabov, P. Mijatev, jakož i pisatel těchto řádků. Podotkneme však hned, že práce, spojená s překládáním a vydáváním tureckého archivního materiálu k dějinám Bulharska, trpí dosud nedostatečnou organizací a soustředěním.

Dříve než přistoupíme k vlastnímu přehledu práce, vztahující se k tureckým pramenům v Bulharsku, zmíníme se krátce o tureckých archiváliích, pokud se tu zachovaly.

Tyto archiválie jsou z největší části soustředěny v Národní knihovně v Sofii, kde tvoří zvláštní orientální sbírku zároveň s jinými rukopisy a tisky arabskými a perskými. Sbíрка tato byla založena hned po osvobození Bulharska v letech 1879—1880, současně se založením Národní knihovny.¹⁾ Podkladem k ní byly především zbytky z kadyjských²⁾ archivů a knihoven v Sofii, Vidinu a Samokově. Časem byla sbírka obohacena dalšími nálezy, dary, postoupením nebo i koupí archiválií.³⁾ Pokud jde o rukopisná díla, má sbírka dnes na 2400 až 2500 kusů;⁴⁾ jsou psány ve třech islámských jazycích, arabském, perském a tureckém, a jsou

¹⁾ Bližší podrobnosti o původu a vývoji této sbírky viz ve spise *Istorija na Narodnata biblioteka v Sofija* (Sofija, 1930) od Veliko Jordanova, jakož i v Ročenkách zmíněné knihovny.

²⁾ Kadyové byli přednosty místních muslimských (šeriátních) soudů a jejich kompetence byla v tehdejší době poměrně velmi rozsáhlá.

³⁾ Značnou část sbírky tvoří díla, pocházející z bohaté knihovny pověstného vidinského paši Pasbanoglu. Seznam asi stovky těchto děl otiskl svého času M. L. MALĚEV v čas. *Sbornik za nar. umotvorenija, nauka i knižnina*. III. Sofija, 1890, p. 405—409: *Opis na neduchovnitě knigi ot vidinskata biblioteka na Pazvantoglu Osman aga*.

⁴⁾ Tento přibližný počet nám laskavě sdělil p. Dr. P. Mijatev, nynější správce zmíněné sbírky.

obsahu nábožensko-duchovního, historického, filologického, filosofického, matematického, lékařského, právního a pod. Vznikem spadají do XIII. až XIX. století.

Turecký archivní materiál této sbírky, pokud má význam pro dějiny bulharského národa v době tureckého panství, je několika-kerého druhu. Jde především o větší počet rukopisných děl známých osmanských autorů, zastoupených na př. Sadettinem, Peçevim, Selânikim, Kâtip Çelebim, Nişancim a j.,¹⁾ někdy i v několika exemplářích. Dále možno uvést několik sbírek zákonů, t. zv. *kanunname*, sbírek fetv významných šejchulislamů²⁾ a množství listářů (*inşa*). Nejvíce historického materiálu zvláště důležitého pro bulharské dějiny obsahují však jednotlivé turecké listiny a staré registry.

Turecké listiny jsou zachovány buď v originále nebo v opise. Pokud jsou již rozříděny — zatím okolo 400 — pocházejí většinou z minulého století a týkají se věcí správních, daňových, pozemkového vlastnictví nebo církevního života; to jsou alespoň otázky, jež jsou v těchto listinách nejčastěji přetřásány. Část listin byla popsána bývalým správcem orientální sbírky při Národní knihovně Vl. Todorovem v Ročence této knihovny za rok 1923 (viz níže str. 221).

Pokud se týče starých tureckých registrů, zejména t. zv. kadyských sidžillů,³⁾ je jich v sofijské Národní knihovně přes 300. Jsou bohatým zdrojem důležitých historických pramenů a je

¹⁾ O uvedených autorech viz dílo Babingerovo: *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*. Leipzig, 1927. — Turecká slova, jakož i jména tureckých autorů transkribujeme moderním tureckým písmem. Pro jejich správnou výslovnost podáme tu několik vysvětlivek. Tak *â*, *û*, *î* znamenají dlouhé *á*, *ú*, *í*; *kâ*, *kû*, *gâ*, *gû*, *lâ*, *lû* = *kjá*, *kjú*, *gjá*, *gjú*, *lá*, *lú*, při čemž *l* se vyslovuje měkce; *y* = *j*; *z* (bez tečky!) blíží se našemu *y*, vyslovuje se však v hrdle; *c* = *dž*; *ç*, *ş* = *č*, *š*; *ğ* se téměř nevyslovuje.

²⁾ Šejchulislam: vysoký státní hodnostář, hlava ulemů. K různým otázkám, jež mu byly předloženy, vydával svá jednoznačná mínění, fetvy, založená na islámské doktríně, na „Svatém zákonu“ (*şerî*).

³⁾ O těchto starých tureckých registrech bylo psáno v bulharském tisku již několikrát. Po prvé, a dosud také nejpodrobněji, se o nich zmínil r. 1904 G. BALASČEV v časopise *Préporec*, čís. 23: *Turskítě archivní tefteri v Sofija i značenieto im za našeto minalo*. Ve svém článku podal také dlouhou řadu údajů o jejich obsahu. Podle nich si možno utvořit jakousi představu o bohatství pramenného materiálu v těchto registrech nahromaděného. Tyto údaje byly Balasčevovi zřejmě poskytnuty D. Ichčievem, který se právě v té době zmíněnými registry podrobně obíral. Později učinili o nich příležitostně zmínky všichni pracovníci, již měli možnost do nich nahlédnouti; tak Vl. Todorov ve svém raportu v Ročence sofijské Národní knihovny (1914), Grzegorzewski, Mijatev a Gálábov ve svých níže uvedených spisech.

v nich zapsána spousta nejrůznějších úředních listin z různých dob (zejména ze XVII. a XVIII. století), rozmanitého obsahu a tudíž i rozličného významu. Jsou v nich zapsány listiny, vydané ústředními úřady v Cařihradě a určené provinciálním úřadům, nebo různá nařízení vyšších provinciálních úřadů nižším, anebo různé akty, vzniklé v důsledku poměrně rozsáhlé kompetence a činnosti místního kadyho. Zaregistrované listiny jsou sice jen opisy, mohou však pro úřední charakter registrů nahradit — pokud jsou ovšem zapsány *in extenso* — i příslušné originály a sloužit jako spolehlivý historický pramen. Pestrý a početný listinný materiál, zachovaný v sidžillech, poskytuje spoustu cenných zpráv o hospodářských a sociálních poměrech oblasti — jde tu téměř výhradně o oblasti rumelijské, hlavně o Sofijsko a Vidinsko — o poměrech daňových, církevních, vojenských a administrativních, jakož i hodně zajímavých zpráv o mnoha jiných otázkách, nezřídka celostátního významu. Sám prof. Jireček, když se byl seznámil s prvými překlady tureckých listin, pořízenými svého času ze sidžillů Ichčievem, psal tomuto r. 1907, že „turecké registry v sofijské Národní knihovně jsou významným objevem, neboť obsahují materiál, jehož nikde není: služební dokumenty samých pánů země“¹⁾ Dodejme však při této příležitosti, že pro praktické a hospodárné užití sidžillů a historického materiálu v nich nahromaděného je zapotřebí nejdříve předchozí podrobné a zdlouhavé práce pořadatelské, neboť v sidžillech se vše zapisovalo tak, jak docházelo nebo bylo vyřizováno, bez číslování, bez jakéhokoli uspořádání podle látky. Tento stav ztěžuje značně práci badatele, zabývajícího se určitou otázkou, a nutno zpravidla prohlížeti sidžilly stránku za stránkou a z ohromného množství dokumentů vybírat potřebné. Jiné pomůcky zatím není.

Kromě sidžillů obsahuje zmíněná orientální sbírka ještě několik desítek registrů, vesměs z XIX. stol., v nichž je nahromaděno hodně různých údajů, převážně administrativního rázu, k poměrům na Sofijsku, Vidinsku Samokovsku (seznamy a počet obyvatelstva, pozemkové věci, daně, výdaje místní správy, zásobování vojska, výdaje vojenských a policejních úřadů, různé účty s pod.

Vedle sbírky tureckého archivního materiálu v sofijské Národní knihovně²⁾ můžeme poukázat na jistý počet tureckých

¹⁾ *Sborník za naroání umotvorenija, nauka i knižnina*. XXIV. Sofija, 1908, p. 2, pozn. 1.

²⁾ Podle zprávy p. Todorova-Chindalova v Ročence sofijské Národní knihovny z r. 1926—1928 (Sofie, 1930), str. 150—151, bylo prý pořízeno v letech 1927 a 1928 v cařihradských archivech a knihovnách hodně opisů důležitých historických dokumentů (i s několika faksimiliemi), vztahují-

listin, jež jsou uloženy v archivech Bulharské Akademie věd (týkají se především zbožných nadání, t. zv. vakufů), Svatého Synodu bulharské církve (listiny rázu církevního) a sofijského metropolitství. Početná sbírka tureckých listin je zachována též v archivu proslulého Rilského kláštera; veškerý materiál této sbírky byl svého času (1910) přeložen Ichčievem (viz str. 213). Nedávno bylo započato s organisováním sbírky orientálních archiválií při plovdivské Národní knihovně. Mnoho tureckých dokumentů možno nalézt v provinciálních knihovnách a museích (Varna, Vidin a j.), v obecních archivech, v archivech muftijství (musulmanských soudních institucí, jako na př. v Šumenu) a pod.; dosti často vlastní různé turecké dokumenty i jednotliví občané. Je opravdu žádoucí, aby bylo podniknuto soustavné sbírání, soustředování, pečlivé chování a uspořádání v kraji roztroušeného tureckého historického materiálu, o jehož stěžejním významu pro dějiny Bulharska v době tureckého panství nemůže býti nejmenší pochybnosti.

Nyní podáme přehled bulharských (s výjimkou dvou cizích) pracovníků, kteří se větší nebo menší měrou, s větším či menším zdarem snažili zpřístupnit turecké prameny badatelům o bulharských dějinách v turecké době. Nutno však hned připomenouti, že se tak nedálo způsobem, jenž by dnes vyhovoval požadavkům moderní vědy historické. Bude nutna podstatná revize větší části vydaného materiálu, jenž nicméně je i nyní velmi prospěšný pro orientaci. Uvedeme v dalším autory v časové posloupnosti jejich publikací, zmíníme se stručně o jejich práci, týkající se tureckých pramenů, a připojíme několik kritických poznámek.

Stojan P. Džansázov. Nemýlíme-li se, objevily se prvé překlady starých tureckých listin, vztahujících se na bulharské dějiny, v bulharském tisku v letech devadesátých minulého století. Roku 1891 podal Džansázov v periodickém časopise *Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina* (Kn. IV. Sofija, 1891, p. 610—620) překlad několika fermánů, týkajících se známého Rilského kláštera v Bulharsku, jež pak rozhojnil dalšími překlady, uveřejněnými v čas. *Bälgarski cärkoven prëgled* (1898, 1899).

cích se k bulharským dějinám. Opsaný materiál prý objímá několik set velikých rukopisných stran a obsahuje dokumenty k „Církevní otázce“, k bulharskému národnímu hnutí v době před osvobozením a k různým jiným otázkám národního obrození; je prý tam i historický materiál k hospodářským poměrům v Dobrudži, v Makedonii, Thrakii, v Pomoraví, v Dunajském a Odrinském vilájetu v době před i po osvobození Bulharska.

Listiny, jež Džansázov přeložil, pocházejí téměř vesměs z archivní sbírky Rilského kláštera. Později byly znovu přeloženy Ichčievem (viz str. 213). Příklad obou autorů je velmi rozdílný;¹⁾ k zjištění a zahlazení značných nesrovnalostí bylo by zapotřebí srovnání s původním tureckým textem, který však nikde není otištěn.

Po čase přeložil Džansázov pro zmíněný již *Sbornik* (Kn. X. 1894. p. 580—589) další turecké listiny. Autor však přesně neudal, odkud dokumenty pocházejí. Časově se vztahují na konec XVII. a poč. XVIII. stol., v některých není datum uvedeno. Týkají se většinou jihovýchodního Bulharska. Jejich obsah je rozdílný: stížnosti obyvatelstva na vydírání, prosba o povolení opravy kostela, pronájem vakufského majetku, oprava rusčucké pevnosti, a j.

A. Šopov. Na počátku tohoto století se dostalo bulharské historiografii cenného příspěvku z pera A. Šopova. Tento uveřejnil v časopise *Periodičesko spisanie* (LXII. Sofija, 1902, p. 161—194.) překlad několika stran známého cestopisu největšího tureckého cestovatele XVII. stol., Evlija Čelebiho (*Evliya Čelebi*),²⁾ a to z pátého svazku, kde je zajímavý etnografický materiál o Srbech a Bulharech. Jde tu většinou o pasáže, v nichž je hojnost zajímavých poznámek o makedonských místech, jimiž Evlija Čelebi prošel. Šopov se při překladu přidržuje přesně tureckého textu, avšak přesto vypouští, aniž na to zvlášť upozorňuje, údaje týkající se ryze tureckých věcí, vynechává i různá jména míst a osob a někde i nesprávně čte vlastní jména, takže srovnání s tureckým textem je žádoucí.

Hned rok nato podal Šopov v témže časopise (LXIII. 1903 p. 1—17.) další příspěvek, pořízený na základě tureckých pramenů. Jde o několik výňatků ze známé Feridunovy sbírky sultánských listin,³⁾ a to o výtahy z listů, svědčících o válečných úspěších osmanských zbraní na Balkánském poloostrově v 2. pol. XIV. století, zejména na území bulharském. Šlo by tu zajisté o vzácné prameny historické, cenné i pro dějiny bulharské v době před pádem říše bulharské (koncem XIV. stol.) do rukou osmanských výbojců, třeba však připomenouti, že se dnes o autentičnost a věrohodnost listin, vydaných Feridunem, pochybuje, zejména pokud jde o listiny ze starší doby.

¹⁾ Srov. na př. u Džansázova v citovaném *Sborniku*, p. 610—611 (dok. No. 2), a v *Bälgarski cärkoven prëgled*, roč. IV. (1898), kn. VIII., p. 32—39, kn. IX.—X., p. 44—46, a též překlad u Ichčieva ve spise *Turškiñe dokumenti na Rilskija monastir* (Sofija, 1910), p. 9—10, 108—115 a 262—254.

²⁾ Viz vzpomenuté již dílo Babingerovo, p. 219—222.

³⁾ O Feridunovi a jeho sbírce (*Mecmuai münşaatüsselâtin*. Istanbul, 1848 a 1858.) viz BABINGER, p. 106—108. Srovnej níže str. 230.

Mimo to opatřil Šopov pro *Sborník na juridičeski običaji*, vydávaný prof. S. S. Bobčevem (II. 3. sv. p. 295—296.), překlad desíti kanunů (zákonů) o „vojnicích“,¹⁾ pořizený z rukopisů berlínské císařské knihovny.²⁾

Diamandí A. Ichčiev. Mají-li Džansázovovy a Šopovovy práce, vztahující se k tureckým historickým pramenům k bulharským dějinám, zřejmě náhodný či příležitostný ráz, setkáváme se u Ichčieva již se záměrným a široce založeným dílem, na němž bylo pracováno soustavně a nepřetržitě alespoň 7—8 let (1904 až 1911). Je ovšem pravda, že poměrně rozsáhlá práce Ichčievova vyplývala vlastně z větší části z jeho úřední činnosti, neboť Ichčiev byl po léta správcem a pořadatelem orientální sbírky při Národní knihovně v Sofii a tudíž u pramene. Materiál, jež načerpal z tureckých archiválií, je ovšem různorodý a různé historické ceny, nicméně však jasně naznačuje, co může bulharská historiografie vytěžit z pramenů psaných jazykem osmansko-tureckým. V tom vlastně je trvalá zásluha Ichčievovy překladatelské činnosti, byť i překlady samy, jakož i způsob jejich vydání dnes namnoze nevyhovují požadavkům moderní vědy historické.

Turecké prameny, z nichž Ichčiev čerpal a překládal, jsou trojího druhu. Jednak jsou to osmanské kroniky a jiná historická díla, z nichž větší část je v rukopisné sbírce sofijské Národní knihovny a jichž také Ichčiev užil především, dále jsou to kadyjské registry, pocházející většinou z Vidinu a zčásti ze Sofie, a konečně turecké listiny z archivu Rílského kláštera. Ichčiev používal zmíněných pramenů trojím způsobem: buď o ně jen opíral svůj výklad, nebo je podával ve výtahu anebo — což bylo spíše pravidlem — uváděl jejich doslovný překlad. Překlady — až na několik málo případů — nebyly provázeny ani přepisem tureckého textu ani jeho faksimilem. Časově vztahuje se Ichčievův materiál většinou na XVII. a XVIII. století; jsou ovšem mezi ním také listiny nebo různé zprávy i ze starší doby. Veškeré práce Ichčievovy jsou založeny výlučně na osmansko-tureckých pramenech nebo na turecké historické literatuře; k cizí odborné literatuře autor téměř nesáhl. Své práce uveřejnil Ichčiev vesměs v různých bulharských odborných časopisech; toliko překlad tureckých

¹⁾ O otázce „vojníků“ viz speciální studii G. Gäläbova, o níž se zmíníme níže na str. 225.

²⁾ Můžeme zde poukázat na jinou Šopovovu práci: A. SCHOPPOFF: *Les réformes de la protection des chrétiens en Turquie 1673—1904. Firmans, bérats, protocoles, traités, capitulations, conventions, arrangements, notes, circulaires, réglemens, lois, mémorandums, etc.* Paris, 1904. 8°. p. III.—645.

listin z Rílského kláštera vyšel samostatně. Ichčiev psal výhradně v bulharském jazyce.

Jak již bylo podotčeno, dotkl se Ichčiev svými překlady mnohých zajímavých a důležitých otázek z vnitřních dějin bulharských v době tureckého panství. Týkají se především sociálně-hospodářských poměrů obyvatelstva v bulharských zemích, zejména zvláštních práv a povinností jistých skupin křesťanského lidu v říši, hlavně Bulharů, zdanění jednotlivých občanů nebo celých obcí, pozemkové vlastnictví, dále poměrů místní správy pravoslavné církve, poměrů na vakufských a lenních statcích a pod. Mnoho listin se týká poměrů v Rumelii v době řádění lupičských band, t. zv. krdžaliů, a v době povstání vidinského paši Pasbauoglu. Ke všemu tomu byl Ichčiev přiváděn pramenným materiálem, jež pořádal, nepouštěl se však do jeho podrobnějšího a všestrannějšího zpracování. Proto nutno zdůraznit, že otázky Ichčievem jen dotčené si tohoto zpracování teprve vyžádají. Zdroje, z nichž Ichčiev čerpal, ale jichž ani zdaleka nevyčerpал, poskytnou k nim ještě hojnost materiálu.

Všimneme si nyní ve stručném přehledu Ichčievových jednotlivých větších a obsahem významnějších prací:¹⁾

Materiali za istorijata ni pod tursko robstvo. (*Izvestija na Istoričeskoto družestvo v Sofija. Kn. I. 1905. p. 66—130. Kn. II. 1906. p. 91—208.*) Historický materiál, uveřejněný v prvním svazku *Izvestij*, pochází vesměs ze sidžillů; časově spadá do druhé dekády XVII. stol. Pověštině jsou to výtahy ze soudních nálezů; jsou mezi nimi i dva fermány a berát. Listiny se týkají různých otázek veřejného života, věci majetkových, daňových a pod., jak byly projednávány u sofijského šeriátního soudu. Najdeme tu zprávy o postavení „vojníků“ a sofijských sokolníků, je tu také po prvé uveřejněn bulharský překlad metropolitova berátu (jmenovacího dekretu). V druhé studii přináší autor již hodně historického materiálu, načerpaného nejen z tureckých listin, ale i z tureckých annálů a turecké odborné historické literatury. To se týká hlavně prvních dvou příspěvků, pojednávajících o vzetí Sofie Turky r. 1386 a o podrobení valašského vévody Mircey turecké svrchovanosti (koncem XIV. stol.). V dalším příspěvku, založeném na listinných pramenech (ze sidžillů), je podán ve volném překladě zajímavý rozpočet vidinského vilájetu z druhé pol. XVIII. stol. Dvě třetiny studie však zabírá pojednání o právech a povinnostech jistých skupin křesťanského obyvatelstva v osmanské říši, zejména bulharského. Tímto pojednáním, k němuž těžil z osmanských anna-

¹⁾ Životopisné poznámky, jakož i úplný seznam jeho prací najdeme v *Izvestij*ch Historického spolku v Sofii. Kn. XIV—XV. 1937. p. 186—194.

listů a různých děl historických a cestopisných a jež doložil hojnými listinami přeloženými ze sidžillů, dotkl se Ichčiev velmi zajímavé otázky, důležité nejen pro dějiny balkánských národů, nýbrž i pro badání o sociální a hospodářské a právní struktuře někdejší říše osmanské vůbec. Proti vývodům Ichčievovým bylo by možno uvésti zajisté mnohé námitky, nicméně jde tu o otázku, které odborná historická literatura nevěnovala do té doby vůbec pozornosti nebo jen velmi málo.¹⁾

Při práci se sidžilly zaujalo Ichčieva několik dalších otázek, k nimž seskupil jistý počet tureckých dokumentů, jež pak přeložil a postupně uveřejnil v několika samostatných studiích, zasluhujících zmínky:

Turski dāržavni dokumenti za kārđzaliitě. (Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina. XXII i XXIII. Sofija, 1906—1907. p. 1—71.) V době všeobecného zmatku a bouří, vyvolaných v osmanské říši reformním úsilím sultána Selima III. (1789—1808), trpěla Rumelie a zejména bulharské území po léta řáděním povstalých loupežných band obecně zvaných krdžalii (v tureckých listinách: *dağlı eşkyası*), které, nalézajíce i opory u pověstného vidinského paši Pasbanoglua, křižovaly územím unikajíce nebo krvavě odporující trestním výpravám, vysílaným proti nim vládou. Netřeba připomínati, jak kruté při tom zakoušelo místní obyvatelstvo. K těmto poměrům v Rumelii z konce XVIII. a poč. XIX. stol. vybral Ichčiev z několika sidžillů přes 30 listin — fermánů a bujuruldu² — jež se týkají vesměs různých vojenských opatření k pronásledování a potírání loupežných band krdžalijských. Ichčievův překlad dokumentů je dosti volný a je doplňován překladatelovými vysvětlivkami přímo v textu, aniž je na to upozorněno. Jistým nedostatkem této Ichčievovy studie je též nepřesné označení listin, vyňatých ze sidžillů; nejsou zpravidla uvedeny ani číslo, ani stránka toho kterého registru, čímž srovnání překladu s původním textem je značně ztíženo. Mnohé dokumenty jsou podány jen ve výtahu.

Turski dāržavni dokumenti za Osman Pazvantoglu Vidinski. (Sbornik za nar. umotvorenija, nauka i knižnina. Kn. XXIV. So-

¹⁾ Později vrátil se Ichčiev znovu k této otázce. V časopise *Minalo* (I. Sofija, 1909. p. 15—37.) otiskl stať, která je vlastně jen výtahem z pojednání, o němž jsme právě mluvili: autor v ní podává výčet 25 „privilegovaných skupin“, krátce je charakterizuje a na rozdíl od svého dřívějšího pojednání uvádí i jejich oficiální názvy arabským písmem, transkribované pak cyrilicí. K tomu připojuje turecký text a překlad tří fermánů s obsahem k projednávané otázce.

²⁾ Bujuruldu (*buyuruldu*): nařízení vysokých státních hodnostářů, na pf. vezíra nebo guvernéra nějaké provincie.

fija, 1908. p. 1—128.) Při hledání a sbírání historického materiálu v tureckých sidžillech k poměrům rumelijským v době řádění krdžaliů zaujala Ichčieva osobnost pověstného vidinského paši, diktátora a povstalec, Osmana Pasbanoglua,¹⁾ jehož činnost spadá do téže doby (konec XVIII. a počátek XIX. stol.). Ze současných vidinských sidžillů, pokud jsou zachovány v Národní knihovně v Sofii, sebral Ichčiev přes sto listin, týkajících se jednak činnosti vidinského povstalec, jednak různých opatření rázu převážně vojenského, namířených přímo proti němu, nebo majících nějaký vztah k tehdejšímu rozvířeným poměrům v Rumelii. Časově pochází nejvíce listin z let devadesátých XVIII. stol., hlavně z r. 1798. Ichčievův překlad těchto namnoze zajímavých a pro poznání tehdejších poměrů v Rumelii důležitých pramenů je více méně volný, jak tomu je ostatně téměř u všech prací Ichčievových. Ani tu nepoukazuje překladatel přesně na příslušný text v sidžillech, nicméně však lze jej poměrně snadno zjistit, protože listiny jsou vyňaty jen z několika málo registrů a Ichčiev v nich (v registrech) zpravidla poznamenával, co se týká Pasbanoglua a co bylo přeloženo. Musíme litovat nedostatečné formy vydání tohoto cenného materiálu, jehož se v bulharské historiografii používalo s plnou důvěrou v přesnost překladu.

Prinos kām vāprosa za spahiitě v osmanskata dāržava i turski dokumenti vārču tēch. (Sbornik za nar. umotvorenija, nauka i knižnina. Kn. XXV. Sofija, 1909. p. 1—95.) Tato studie patří k nejcennějším pracím Ichčievovým, hlavně svým tématem. Autor dotýká se tu důležité stránky vnitřních dějin osmanské říše, jež je ovšem neméně významnou i pro dějiny bulharského národa v době tureckého panství: otázky osmanského „feudalismus“ a přináší k ní trochu původního a užitečného materiálu. Ichčiev tu prakticky upozornil na nové a hlavní prameny pro uspokojivější řešení zmíněné otázky, zejména pokud jde o poměry na bulharském území, neboť v tomto ohledu jsou v bulharské historiografii značné mezery. Studie se skládá ze dvou částí: z krátkého pojednání o sipahijském²⁾ zřízení a z překladu dokumentů. Prameny byli autorovi jednak osmanští annalisté a rukopisná kanunname, jednak sidžilly sofijské sbírky. Když se byl dotkl stručně sipahijského zřízení vůbec, autor se věnuje podrobněji poměru poddaných k jejich vrchnostem v ohledu daňovém; pojednává tu o různých druzích daní a poplatků, při čemž pokaždé přivádí i něco historie. Ichčiev vychází tu výlučně z tureckých pramenů, píše nezávisle

¹⁾ V tureckých listinách čteme *Pasbanoglu*; lidově *Pazvantoglu* nebo *Pazvanoglu*.

²⁾ Sipahi: jezdec, vojenský lenník.

na příslušné cizí literatuře, na př. na Hammerovi, jehož může leckde doplnit. Zejména pak pokud jde o zdanění selského lidu, vysvětlí z tohoto materiálu — jakož i z ostatních listin, jež Ichčiev uveřejnil porůznu i jinde a jež se týkají téže otázky — že při vši uniformitě někdejší osmanské říše a jejího zákonodárství spolupůsobily i místní poměry, takže tím více vyniká význam tureckého pramenného materiálu, jenž je „místního“ původu. K svému pojednání připojil Ichčiev více než 30 tureckých listin ve volném překladě, někde jen ve výtahu. Listiny pocházejí většinou ze sidžillů a časově jdou od počátku XVII. stol. až do prvé poloviny minulého věku. Dokumenty jsou různého druhu, jakož i rozdílného obsahu. Setkáváme se tu s fermány, nařizujícími mobilisaci lenníků, zabraňujícími stěhování selských poddaných, informujícími o různém zdanění a pod. Z mnohých listin se dovídáme též o udělování timárů (menších vojenských lén), o rozvržení a výběru daně z hlavy, o kursu mincí, o poštovní dopravě, o zásobování vojsk a hlavního města, o rekvisici dopravních prostředků za účely vojenskými, o kupních smlouvách a j. a j. Je tu také přeloženo několik fetv proslulého šejchulislama Ebussuuda o otázce pozemkového vlastnictví. Místně vztahují se tyto dokumenty z největší části na střední Rumelii, některé jsou adresovány i úřadům v Podunají. Pokud jde o překlad, bylo možno zjistit jeho srovnáním s původním tureckým textem mnohé nepřesnosti, někdy i velmi závažné. Je proto nutno doporučit jistou opatrnost při práci s těmito překlady. Ověření je v tomto případě snadnější, neboť Ichčiev přesně odkazuje na turecký text, z něhož překládal.

Dotkli jsme se již výše důležitého pojednání Ichčievova o výsadách jistých skupin křesťanského obyvatelstva v osmanské říši a poukázali jsme při tom na jinou jeho stať o téže otázce, uveřejněnou v časopise *Minalo* (viz shora str. 210 poznámka). Ve svých dvou dalších statích v témže časopise (p. 135—156) rozvíjí pak Ichčiev tuto otázku, pojednáváje podrobněji o výsadním postavení poddaného lidu na soukromých sultánských statech, jakož i na statech, z nichž byly důchody odkázány svatým městům Mekce a Medině. K této druhé stati je připojen i překlad důležitého fermánu, vydaného r. 1225/1810 sultánem Mahmudem II., v němž se nově potvrzují svobody a práva křesťanského obyvatelstva čtyř vesnic v Trnovském okrese, jež byly r. 1538 darovány sultánem Sulejmanem Velikým jeho zeti Rustemu pašovi, který je pak odkázal vakufu. Je přiloženo i faksimile zmíněného fermánu. V tomtéž časopise publikoval dále (p. 239—264 a 346—356) Ichčiev za spolupráce nějakého anonyma pojednání o tureckých vakufech (zbožná nadání) v Bulharsku, k němuž připojil i překlad několika

významnějších aktů o založení vakufů (*vakfiyetname*) z konce XIV. a z konce XV. stol. Jsou to důležité listiny, dávající nahlédnouti do poměrů na vakufských statech; vakufy se těšily v někdejší osmanské říši značnému rozšíření.

Překlad mnohých tureckých listin, týkajících se vesměs hospodářských poměrů na bulharském území a vybraných ze sidžillů, uveřejnil Ichčiev v časopise *Spisanie na Bălgarskoto ikonomičesko družestvo* (viz roč. XI. 1907. p. 369—387, 445—461; roč. XII. 1908. p. 125—130, 477—486, 604—609; roč. XIV. 1910. p. 69—82). Zde nalezneme zajímavé zprávy o organizaci a zdanění řemeslnictva (autor tu podává i seznam několika desítek řemeslnických korporací, zjištěných v Sofii v XVII. až XIX. stol. v dokumentech zapsaných v sidžillech), o poměrech na zemědělských statech, o mincovních poměrech, o zásobování tureckého vojska za války, o správních výdajích vidinského vilájetu za r. 1774—1775 a o jejich úhradě a pod., ba i údaje k rozpočtu moldavského knížetství za správy řeckých fanariotů v XVIII. stol. (podle *Tarihi Cevdet*).

Hlavním a nejrozsáhlejším dílem Ichčievovy překladatelské činnosti je práce, jež vyšla r. 1910 pod názvem *Turkitë dokumenti na Rilskija monastir (Sofija, 1910)*. Je to překlad sbírky starých tureckých listin, zachovaných v archivu památného Rilského kláštera v Bulharsku.¹⁾ Jde tu o více než 600 listin, originálů a opisů, různého druhu i rozmanitého významu. Dokumenty spadají časově nejvíce do XVIII. a XIX. stol. a poskytují hojný a pestrý historický materiál, který, byť se i listiny týkaly převážně kláštera, má daleko širší význam. Mezi těmito dokumenty je větší počet listin zvláště cenných pro poznání hospodářských poměrů v Bulharsku v turecké době a musíme jen litovat, že k překladu nebyla přiložena faksimilia alespoň nejdůležitějších listin. Řadou fermánů potvrzuje se především zvláštní, výsadní postavení Rilského kláštera; hodně listin se pak týká různých práv a výsad kláštera, jeho majetkových záležitostí, stížností mnichů na vydírání místními úředníky nebo vrchností a na poškozování klášterního majetku, oprav klášterních budov, a j. Z četných nařízení, potvrzení, různých výpisů a zápisů se dovídáme o daňových poměrech místního obyvatelstva, o pozemkové držbě a jiných majetkových, dědických nebo pozůstalostních věcech, o odkazech, o soudních sporech, o opatřeních proti přehmatům úředníků, najdeme tu dlužní úpisy a kvitance, držební listy, soudní nálezy, povolení k cestám a j. Konečně třeba se zmínit i o několika me-

¹⁾ Srovnej článek Balasčevův — *Rilskijat monastir i turkitë dokumenti* — v čas. *Prégled*, III., p. 152—158 (Sofija, 1907).

tropolitských berátech. Pokud jde o překlad, nelze se o něm přesněji vyslovit, protože turecký text není připojen; muselo by být provedeno ověření na místě samém, t. j. v Rílském klášteře, což zajisté je spojeno s jistými obtížemi. Nevíme ani, zda je tamní sbírka tak uspořádána, aby bylo možno naléztí dokument, o němž by badatel podle Ichčievova překladu projevil zájem. Obecně však lze podotknouti, že Ichčiev tu projevil již větší opatrnost, než bylo tomu u jeho dřívějších prací, třebaže překlad je stále více méně volnější. Můžeme tak soudit ze srovnání některých přeložených listin z rílské sbírky s podobnými listinami, přeloženými Ichčievem v dřívějších letech; poukazujeme tu na metropolitické beráty. V zájmu historické vědy bylo by žádoucí, učiniti z bohaté sbírky, o níž se opíral Ichčiev, pečlivý výběr důležitých listin, znovu je přeložit, opatřit překlad nezbytnými vysvětlivkami a pokud možná připojit i potřebná faksimilia. Jako cenný srovnávací materiál má sbírka nemalý význam i pro badatele o vnitřních dějinách osmanské říše, zvláště pokud jde o její nemusulmanské obyvatelstvo. Kniha je zbytečně objemná, protože Ichčiev v ní uvedl překlad *in extenso* mnoha dokumentů obsahem svým téměř zcela shodných nebo alespoň velmi si podobných.

Pokud se týče tureckých pramenů k dějinám pravoslavné církve v bývalé říši osmanské, jichž najdeme nemálo v právě uvedené rílské sbírce a v Ichčievově překladu, můžeme zde poukázat ještě na několik dokumentů, vyňatých ze sídžillů a přeložených Ichčievem v časopise *Prěhled (God. I. Sofija, 1908. p. 318—325, 388—398; god. II. 1908. p. 28—30.)* a ve sborníku *Čárkoven Archiv. (III. Sofija, 1931. p. 59—73; překlad vyšel dlouho po smrti autorově.)* Listiny jsou ze XVII. a XVIII. stol. a týkají se hlavně sofijského a vidinského metropolity. Překlad není zdařilý.

Z drobnějších statí Ichčievových můžeme uvést *Istoričeski prinos za »vojniganiťe« pri turškata vojska ot 1374 dori do 1839 godina slěd r. Ch. — do Tanzimata. (Periodičesko spisanie. Kn. LXVI. Sofija, 1905. p. 708—742.)* O bulharských „vojnicích“ v tureckých službách bylo psáno do té doby v bulharské historiografii toliko na základě západoevropské literatury, zabývající se dějinami osmanské říše, nebo podle skromných zpráv domácích pramenů. Otázka „vojníků“ je pro bulharské dějiny v turecké době stejně zajímavá jako důležitá. Ichčiev zde sáhl přímo k osmanským annalistům a svou stať doložil několika vhodnými tureckými listinami, vyňatými ze sídžillů sofijské sbírky. Poukazujeme tu zejména na velmi informativní fermán, vydaný sultánem Selimem III. v devadesátých letech XVIII. stol.; z něho se dovídáme mnohé podrobnosti o postavení „vojníků“ v rumelijských sandžácích,

o jejich právech a povinnostech, o jejich zdanění, „baštinách“ a pod. Otázkou „vojníků“ se později obíralo na základě tureckých pramenů několik jiných autorů, a také Ichčiev měl ještě možnost při různé příležitosti uveřejnit překlad několika listin k témuž předmětu.¹⁾

V časopise *Periodičesko spisanie* z r. 1907 (p. 608—622) napsal Ichčiev stať o památné bitvě u Varny r. 1444, svedené mezi sultánem Muradem I. a vojsky, majícími v čele polského krále Vladislava, přezděného později Varnenčik. Autor se tu pokusil přeložit partie, vztahující se k této bitvě, ze Sadettinova díla *Tačuttevarih.*²⁾ Tuto Ichčievovu práci podrobil důkladné kritice v tomtéž časopise (Kn. LXXI. 1910. p. 447—466.) předčasně zemřelý nadaný bulharský orientalista, Iv. Dimitrov, a pod tíhou důkazů označil ji za zcela pochybnou; Ichčiev místo — jinak zajisté velmi obtížného — překladu podal tu myšlenky tureckého autora vlastně svými slovy a nadto pak leckde turecký text špatně pochopil.

Na konec budiž ještě připomenuta hodnotná studie Ichčievova o mincovních poměrech v osmanské říši, zpracovaná na základě znamenitého díla o turecké numismatice, *Takvimi meskúkati osmaniye* od Ismail Galiba,³⁾ a několika jiných důležitějších tureckých historických děl. Studie byla uveřejněna v *Izvěstija na Istoričesko to društvo. III. Sofija, 1911. p. 75—207.* Je tu snesen bohatý materiál k dotčené otázce od počátků říše osmanské až do doby sultána Abdulhamida II.: kde a jaké byly mincovny v říši osmanské, zejména na Balkánském poloostrově za turecké správy, kde a jaké mince se razily, jejich názvy a nápisy na nich, tvar i jakost, váha a kurs mincí, datum a místo ražení, kurs cizích mincí jsoucích v oběhu v Turecku, a pod. Studie je opatřena dosti četnými vysvětlivkami, jakož i odkazy na příslušnou literaturu. Hojně technické termíny jsou transkribovány cyrilicí a přeloženy. Přílohou k této hodnotné studii jsou připojeny ve volném překladě tři listiny, vybrané ze sídžillů a mající jistý vztah k projednávané otázce.⁴⁾

¹⁾ Viz str. 208 poznámka 1.

²⁾ Viz FR. BABINGER. Op. cit. p. 124—126.

³⁾ Spis vyšel v Cařihradě r. 1890. Na titulním listě také francouzské záhloví: *Essai de numismatique ottomane.*

⁴⁾ Zde musíme připomenouti ještě příspěvek k dějinám srbského povstání na počátku minulého století — *Neizdati turski dokumenti o srpskom ustanku 1805 i 1813 godine* — jež uveřejnil G. Balasčev v srbském časopise *Srpski književni glasnik* (XIV. Beograd, 1905), ale pro nějž turecký pramenový materiál poskytl autorovi Ichčiev. Jde ponejvíce o výtahy z tureckých listin ze zmíněné doby, vybraných ze sídžillů.

Posoudíme-li nyní v celku toto poměrně rozsáhlé překladatelské dílo Ichčievovo, musíme mu přiznati nemalou zásluhu o pokrok v badání o bulharských dějinách v době tureckého panství. Ichčiev byl vlastně prvý, jenž odhalil bulharské historiografii v takové míře téměř nedotčené dosud turecké historické prameny a prakticky upozornil na jejich význam a bohatství pro národní dějiny.

Přes nespornou hodnotu Ichčievova díla nutno však v zájmu historické vědy upozornit i na jeho nedostatky. Základní chybou Ichčievovy překladatelské činnosti bylo, že jeho práce nebyly hned s počátku podrobeny řádné kritice. Kritický hlas domácího odborníka Iv. Dimitrova, který vybízel Ichčieva pro příště k větší opatrnosti (viz výše str. 215), přišel bohužel již pozdě; Ichčiev tehdy vlastně byl již skončil svou několikaletou plodnou práci na tureckých listinách a také Dimitrov v důsledku nepředvídaných okolností nemohl pokračovat v zamýšleném kritickém posuzování veškerého Ichčievova překladatelského díla. Přes toto upozornění používalo se Ichčievových překladů jak v bulharské historiografii, tak i v cizí odborné literatuře o bulharských dějinách s plnou důvěrou. Teprve v poslední době znovu se upozorňuje na jejich volnost a mnohdy i nepřesnost a doporučuje se tudíž opatrnost při jejich užívání.

Na základě svých zkušeností, získaných porovnáváním Ichčievových překladů s původním tureckým textem — pokud jde o překlady listin ze sidžillů sofijské sbírky — mohu zhruba zjistiti toto: 1. Pokud podává Ichčiev plný překlad tureckých listin, je překlad všeobecně poměrně volný a doplňovaný nezřídka vysvětlivkami a výkladem překladatelovým v textu, aniž by na to bylo nějak upozorněno, takže doslovné citování překladu nelze doporučovati; mnohé se totiž v tureckém textu skutečně nevyskytuje, nýbrž bylo jen libovolně, patrně k lepšímu vyjádření nebo pochopení, doplněno překladatelem. To ovšem neznamená, že by tím byl vždy zcela porušen smysl dokumentů, ač i takové případy bylo lze konstatovati. 2. Hodně chyb, z větší části patrně tiskových, se vyskytuje v transkribovaném tureckém textu, je-li uváděn v celých větách nebo v ojedinělých výrazech v závorkách. Kdo neovládá turecký jazyk alespoň do té míry, aby si mohl sám opravit nesprávně transkribovaný text, může při jeho použití opakovati jeho chyby, nebo se dopustit dalších omylů. 3. Ověření provedených převodů musulmanského letopočtu na křesťanský je v překladech žádoucí. 4. Neméně opatrnosti je třeba zejména při citování jmen vlastních nebo místních, uvedených v překladech, neboť k jejich různému čtení skýtá, jak známo, arabsko-turecký pravopis hodně možností.

Dotčené hlavní nedostatky Ichčievových překladů jsou zajiště závažné a bylo nutno je zdůraznit, neboť za dnešního stavu a vyhlídek práce s tureckými prameny k bulharským dějinám budou tyto překlady patrně ještě dlouho jediným bohatším zdrojem pro badatele, obírající se bulharskými dějinami v turecké době. Nicméně však Ichčievovo dílo je hodné úcty a jeho práce podrží dlouho význam, při nejmenším alespoň jako cenný a bohatý ukazatel při orientaci v příslušné látce, nehledě k tomu, že Ichčiev naznačil mnoho důležitých otázek z vnitřních dějin bulharských a zároveň prakticky ukázal, kde nutno především hledat potřebné prameny.

Jan Grzegorzewski. Turecké archiválie sofijské Národní knihovny přivábily záhy i cizího badatele, polského orientalistu Jana Grzegorzewského. Byly to bezpochyby práce Ichčievovy, jež přiměly polského učence, aby věnoval svou pozornost především starým tureckým registrům, jež oplývají nejrůznějším historickým materiálem. Grzegorzewski si ne zvolil předmětem své studie určitou otázku z bulharských dějin v turecké době, nýbrž šlo mu jen o seskupení a vydání tureckých listin zaregistrovaných v sidžillech, jež měly jistý vztah k válečné výpravě Turků na Vídeň r. 1683, při níž, jak víme, došlo k srážce tureckých vojsk i se silami polskými. Jeho kniha *Z sidžyllatów rumelijskich epoki wyprawy wiedeńskiej akta tureckie* (Lwów, 1912) má však značný význam i pro bulharské dějiny: dokumenty v ní uveřejněné přispívají zejména k poznání poměrů v Rumelii zejména za ústupu Turků od Vídně a v době nových jejich příprav k defenzivní válce v Uhrách. Kniha Grzegorzewského je významná i po té stránce, že její autor byl prvý, jenž již užil vědecké metody pro vydávání tureckých listin k bulharským dějinám a naznačil, jak by se mělo pracovati dále v tom směru. U srovnání s Ichčievovými překlady je Grzegorzewského studie nesporně velikým pokrokem, jak pokud se týče překladu listin, tak i pokud jde o způsob jejich vydání.

V knize je uveřejněno 129 tureckých listin v polském překladě, doprovázeném tureckým textem, ale bez faksimilí. Tyto dokumenty, vybrané ze dvou registrů, objímají poměrně krátké období šesti let, totiž dobu pochodu Turků na Vídeň, jejich porážku a ústup z Rakous (1680—1685). Je pochopitelné — a listiny to ostatně také potvrzují — že hlavní tíha, vyvolaná vídeňskou výpravou a jejími následky především v hospodářském ohledu, padla na oblasti, prostírající se podél staré vojenské cesty Cařihrad—Odrin—Sofie—Bělehrad. Proto tyto dokumenty jsou nemálo cenné pro poznání situace bulharského lidu v oné době, zejména v oblasti Odrin—Sofie—Niš, na niž se také vztahuje většina zmíněných listin.

Téměř všechny listiny — ponejvíce sultánské fermány a vezírská bujuruldu — se týkají válečných poměrů. Jsou adresovány rumelijským úřadům, hlavně těm, jež měly sídlo podél cesty Odrin—Bělehrad, na níž se daly pohyby vojsk, kde se soustřeďoval válečný materiál a proviant, kudy projížděl sám sultán a spěchali kurýři, doručující častá nařízení místním úřadům. Tak se setkáváme s rozkazy k okamžité mobilisaci lenníků a janičárů v přilehlých oblastech, k opatření a dopravě válečného materiálu, k rekvisicím koní a vozů u místního obyvatelstva (za jistou náhradu), jakož i ke koncentraci proviantu a pomocných oddílů vojenských v určité lhůtě a na určité místo, a pod. Dovidáme se o mimořádných daních, uvalených na místní obyvatelstvo a o jejich výběru, najdeme tam i několik berátů, jimiž byla udělena vojenská léna, a vůbec můžeme získati mnoho jiných zajímavých a užitečných údajů. Zkrátka dokumenty ty přispějí alespoň zčásti k zjištění, do jaké míry byla zmobilisována v době války tvořivá síla lidská a hospodářská v Rumelii, především v oblastech podél zmíněné již cesty Cařihrad—Bělehrad.

Grzegorzewski se nespokojil jen tím, že uveřejnil původní turecký text zmíněných listin a jeho polský překlad, nýbrž podal i dosti obsírný výklad historický a připojil potřebný komentář filologicko-lingvistický. Pokud jde o historický výklad, autor se v něm zabývá politickými styky polsko-tureckými v XVII. stol. a dobou, jež předcházela vídeňskému tažení (podle Hammera). V jiné části se pak zvláště obírá otázkou osmanského „feudalismus“ a pojednává dále o organisaci a kategoriích „privilegované ráje“. V té věci se opírá o výsledky, k nimž došel již dříve Ichčiev, a doplňuje je podle dokumentů, jež právě uvedl ve své studii.

Při překladu se snažil Grzegorzewski přidržeti se pokud možno věrně tureckého textu.¹⁾ Srovnávajíc však některé části přepsaného textu s původním textem v sidžillech, mohli jsme zjistiti mnohé nepřesnosti přepisů. Jsou však mezi dokumenty i takové, jichž čtení bylo vskutku obtížné. Jde tu především o dvě listiny zvláště významné s hlediska toponymického (NoNoCIV a CV), v nichž se cituje několik set bulharských a tureckých obcí. Jak vidno z překladu, nebyl nebo ani nemohl býti veliký počet jich správně přečten a identifikován přes značné úsilí překladatelovo. Za tohoto stavu bude nutno znovu sáhnouti k tureckému rukopisu. Příložením faksimilií těchto a ještě několika jiných důležitých

¹⁾ Srovnej dosti odmltavou recenzi Dr. W. Mejbauma v čas. *Kwartalnik historyczny*, XXVII., p. 123—128, jakož i odpověď Grzegorzewského v tomtéž časopise (1914).

ších listin bylo by zajisté ušetřilo zbytečnou práci badatelů a dílu samému by se tím bylo velmi prospělo. Rozhodně však historický materiál, v této studii Grzegorzewského uveřejněný, zasluhuje speciálního probadání.

Dimitar G. Gadžanov. Zajímavé a cenné výňatky, jež pořídil svého času A. Šopov z proslulého cestopisu Evlija Čelebiova a jež se týkaly makedonských oblastí (viz výše str. 207), rozšířil na vlastní bulharské území D. G. Gadžanov, někdejší tlumočnick tureckého a řeckého jazyka v bulharském ministerstvu zahraničních věcí a dlouholetý lektor turečtiny na státní universitě v Sofii. Ve své stati *Pátuvane na Evlija Čelebi iz bǎlgarskitě zemi přez srědata na XVII věk (Periodičesko spisanie. LXX. Sofija, 1909. p. 639—724.)* přeložil Gadžanov z III. a V. sv. Evlijových cestopisných poznámek z l. 1651—1656 odstavce, týkající se kraje sofijského a odrinského, dále východního a severovýchodního Bulharska, Dobrudže a j. Překlad je přesný; některé podrobnosti, vztahující se spíše na duchovní kulturu Turků a nemající tudíž pro Bulhary bezprostředního historického zájmu, jsou užitečně zkráceny. Přes to, že autor slíbil upozornit na provedená zkrácení (p. 641), opomněl tak učinit.

R. 1914 uveřejnil Gadžanov v periodiku *Sbornik na Bǎlgarskata Akademijska na naukitě (Kn. III. Sofija, 1914. p. 1—69.)* překlad důležitého tureckého dokumentu o dubnovém povstání z r. 1876 (*Turski iztočnici za novata ni istorija*). Jde o „Důležitý raport“ Vysoké Portě, jež byl sestaven některým členem mimořádné komise, pověřené vyšetřováním povstaleckého hnutí, které vybuchlo na Plovdivsku. Do té doby prý koloval jen francouzský text „Raportu“ vyšetřující komise, jež prý byl nesprávně přeloženým výtahem z tureckého originálu.

Pro potřebu bulharských badatelů překládal Gadžanov různé listiny a jiné turecké prameny, jež byly pak porůznu uveřejňovány ve spisech toho kterého badatele; tak na př. v pojednáních prof. Miletiče, Bobčeva, Mutafčieva (viz bibliografický výčet na konci této studie) a jiných badatelů (Trifonova, J. Ivanova, Kepova). Gadžanovovy překlady jsou svědomité a spolehlivé.¹⁾

²⁴⁾ Jako filolog Gadžanov měl původně v úmyslu věnovati se dialektologickému studiu tureckého nářečí v Bulharsku. V letech 1910 a 1911 podnikl několik studijních cest po severovýchodním Bulharsku. Výsledky svého dialektologického pozorování shrnul ve dvou „Předběžných zprávách“, otištěných v *Anzeiger der phil.-hist. Klasse der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. (Jhrg. 1911. No. V. p. 1—16; Jhrg. 1912. No III. p. 1—8.)* Tyto dva raporty měly býti základem k dialektologii tureckého nářečí v této části Bulharska. Jsou stručné, ale obsažné. Autor v nich sliboval hodně dalšího zcela původního a velmi zajímavého

Iv. K. Dimitrov. Bulharská historická věda musí skutečně litovat předčasně smrti mladého a nadaného bulharského orientalisty Iv. K. Dimitrova, bývalého vrchního bibliotekáře Národní knihovny v Sofii. Vědeckou přípravou i literárními počátky sliboval Dimitrov zaujmouti význačné místo v domácí vědě; bulharská historiografie zejména se mohla nadíti od něho vydatné pomoci v oblasti, pro niž dosud neměla vědecky školeného odborníka, t. j. v oblasti turkologie, jakož i v oboru badání o dějinách bulharsko-tureckých.¹⁾

Vedle německé studie z oboru musulmanského práva jsou nám známy dvě bulharské Dimitrovy stati. O první byla již učiněna zmínka (viz shora str. 215); jde o podrobné kritické prozkoumání a odmítavé posouzení Ichčievem přeložených míst ze Sadedtinova díla *Taçüttevarih*, pojednávajících o bitvě u Varny r. 1444. Ve *Spisane na Bălgarskata Akademija na naukitě* (Kn. X. 1915. p. 23—40.) vyšla v posmrtném vydání jiná Dimitrova stať o přesídlení seldžuckých Turků do Dobrudže okolo polovice XIII. stol. (*Prěselenie na seldžukski turci v Dobrudža okolo srědata na XIII věk*). K této studii čerpal Dimitrov mimo jiné též z orientálních pramenů; z tak zv. *Oguzname* („dle rukopisného zpracování Sejid Lokmanova“) a z Kemalpašazadeho díla o dějinách sultána Sulejmana Velikého do bitvy u Moháče (1520—1526), vydaného Pavet de Courteille (1859).²⁾

Vladimir Todorov-Chindalov. Jak již bylo podotčeno, nebylo období balkánských konfliktů a světové války příznivé v Bulharsku pokračování v Ichčievem, Grzegorzewskim a Gadžanovem započatém díle uveřejňování tureckých pramenů k bulharským dějinám. Teprve po válce, v letech dvacátých, podal v tom směru několik studií tehdejší správce orientální sbírky v Nár. knihovně v Sofii, Vl. Todorov-Chindalov. Svě práce zpravidla umisťoval v Ročenkách zmíněné knihovny; použil v nich tureckých pramenů

materiálu, bohužel z různých důvodů jich nikdy neuveřejnil. Musíme toho litovat tím spíše, že Gadžanov si všiml vedle vlastního dialektologického pozorování i etnografických a kulturních poměrů tureckého lidu v Bulharsku a v Makedonii. Viz na př. jeho etnografické poznámky z gerlovského kraje (*Sbornik v čest na prof. L. Miletič. Sofija, 1912. p. 104—117.*) nebo stať *Mohamedani pravoslavni i mohamedani sektanti v Makedonija*. (*Makedonski Pregled. I. Kn. 4. p. 59—66.*) Uvedme ještě Gadžanovův překlad statě prof. Neciba Asima o Bulharech v Anatolii. (*Izvestija na Istoričesko družestvo v Sofija. V. 1922. p. 163—171.*)

¹⁾ Po úspěšných studiích orientalistických v Rusku a Německu působil v Národní knihovně v Sofii. Zahynul v balkánské válce r. 1913, sotva třicetiletý.

²⁾ Srovnej F. BABINGER. Op. cit. p. 164—167 a p. 61—63.

vesměš z novější doby, t. j. z posledních tří desetiletí před osvobozením Bulharů.

Prvou prací, jež vlastně vyplynula z úředního postavení Todorova-Chindalova v Národní knihovně a z úkolu mu tam svěřeného, byl *Opis na fermanitě, bujuruldiitě i teskeretata v sofij-skata Narodna biblioteka*. (*Godišnik na Nar. biblioteka v Sofija za 1923 g. Sofija, 1924. p. 101—120.*) Autor v ní popsal 52 turecké dokumenty: podán vnější popis, datum, stručný obsah; výňatky z tureckého textu jsou v latinské transkripci. Popisované listiny pocházejí většinou z XIX., několik z XVIII. a dvě i z konce XVII. stol. Týkají se věci obchodních, majetkových, daňových, poměrů církevních, administrativních i policejních. Škoda, že autor nepokračoval v dalším popisování listin, jež měl v tak hojném počtu po ruce.

R. 1926 otiskl Todorov opět v Ročence Národní knihovny (za r. 1924—1925) práci *Prinos kăm bălgarskata istorija*, skládající se ze tří částí. V první pojednáno o vidinském povstání z r. 1850 a o událostech, jež mu předcházely; mimo jiné použito a přeloženo i několik tureckých dokumentů „nově objevených“, avšak bez bližšího udání, odkud pocházejí. V druhé části je přeloženo několik listin z tureckého historického časopisu (*Türk tarihi encümeni mecmuası, 1925*), vztahujících se k církevní unii z r. 1860. Konečně v třetí stati jsou publikovány statistické údaje k hospodářským poměrům dunajského vilájetu z let šedesátých minulého století a z r. 1873; údaje jsou přeloženy ze starých tureckých oficiálních ročenek.

Z podobných ročenek (*salname*) Todorov čerpal i statistická data o obyvatelstvu Dobrudže, o jeho majetku, o daních a pod., jež shrnul ve své stati *Dobrudža v minaloto*. (*Godišnik na Nar. biblioteka v Sofija, 1930. p. 199—284.*) K ní je připojena i zvláštní kapitola o etymologii a významu tureckých toponymii, pokud se vyskytují v tureckém textu.

Kromě toho Todorov uveřejnil ještě několik statí a článků, jichž však neuvádíme, protože byly umístěny v denním tisku (v denících *Zora, Mir*), nebo nebyly založeny na tureckých pramenech.¹⁾

Ahmet Refik. Po uvedených pracích Vl. Todorova nelze po

¹⁾ R. 1929 Vl. Todorov vydal spis *Vězstanija i narodni dviženija v predosvoboditelna Bălgarija. Spored novootkriti turski oficijalni dokumenti*. (Sofija, 1929, p. 190.) Tuto knihu jsem bohužel nedostal do rukou, takže nebylo lze zjistit, jsou-li v ní reprodukovány stati, uveřejněna Todorovem již dříve v Ročence Nár. knihovny (1924—1925), či jsou-li v ní otištěny další výsledky Todorovy práce. Proto zde knihu pouze bibliograficky zaznamenávám.

delší dobu zaznamenati v Bulharsku studie, v níž by byly přeloženy nebo zpracovány turecké prameny k bulharským dějinám. Ojedinelé překlady tureckých listin, jež časem uveřejňoval v deníku Zora Pančo Dorev, o němž bude řeč později, ponecháváme stranou. Teprve r. 1933 vydal zemřelý již profesor cařihradské university Ahmet Refik sbírku 99 tureckých listin, vztahujících se výhradně k poměrům v Bulharsku v období od r. 1565—1841. Kniha vyšla pod názvem *Türk idaresinde Bulgaristan*, t. j. *Bulharsko za turecké správy (Istanbul, 1933)*. Jak naznačuje autor v předmluvě, tato nařízení (*hükümler*), z nichž se vesměs skládá sbírka, byla vydána sultánskou státní radou (*Divani Humayun*) ve zmíněné době a týkají se „hospodářských, obchodních a správních poměrů v městech, obydlých v době turecké správy Bulhary.“ V téže předmluvě obírá se autor zejména organizací „vojníků“ a sokolníků, rekrutovaných pro zvláštní úkony ve státní službě turecké z největší části právě z Bulharů, a podotýká, že prý v úředních listinách tureckých až do XVIII. stol. příslušnost k bulharství (*bulgarlık*) byla vyjadřována výrazem „voynuk“, neboť „Turci, Bulhaři a Řekové, bydlící v Bulharsku, jsou v nich uváděni všeobecně pod jménem ráje (*reaya*)“.

Historický materiál, obsažený v Refikově sbírce, je velmi různorodý. Jistý počet listin se vztahuje na „vojníky“, jiné informují o zásobování vojska dobyt看em a válečným materiálem, jiné zase se týkají církevních věcí, zejména oprav křesťanských kostelů; čteme tam o různých opatřeních rázu hospodářského, o věcech ráje vůbec, setkáváme se s dokumenty, v nichž jde o vidinského pašu Pasbanoglu, o valašské vévody, o krmského chána, o odzbrojení místního obyvatelstva, o opatření za pobytu jistého polského hodnostáře ve Varně a j. Jak patrné, je materiál velmi pestrý.

Publikované dokumenty jsou přepsány latinkou podle nové turecké abecedy, při čemž jsou důsledně zachovány veškeré archaismy. Zda byl původní text správně přečten a přepsán, nelze ovšem zjistit — nejsou připojena žádná faksimilia, ani není přesně uvedeno, kde jsou originály uloženy, neboť běžná poznámka, že tyto listiny pocházejí ze Státního archivu (*Hazinei evrak*), mnoho neříká — ale v tomto případě možno se spolehnouti na zkušeného autora. Tu a tam lze konstatovat některé nepřesnosti, pokud jde o transkripci několika vlastních jmen původu bulharského. Skoda, že prof. Refik neuznal za vhodné, aby opatřil nashromážděný jím materiál potřebnými poznámkami a vysvětlivkami. Na to by měl pamatovat překladatel této sbírky do bulharštiny.

* * *

V současné době, pokud je nám známo, se obírá několik pracovníků v Bulharsku tureckými archiváliemi, majícími určitý vztah k bulharským dějinám. Je to jistě důsledek zvýšené pozornosti k těmto cenným historickým pramenům, nicméně však třeba podotknouti, že se dosud nepracuje v tom směru soustavně; vydávání tureckých pramenů k bulharským dějinám není dosud soustředěno a zorganizováno. Proto se zatím setkáváme jen s drobnějšími příspěvky, roztroušenými po různých časopisech nebo sbornících a založenými na různorodém pramenném materiálu, jehož výběr jeví spíše ráz náhodnosti a také jeho zpracování bývá v důsledku těch či oněch okolností rozdílné. Podáme zde alespoň několi informativních údajů o dosavadních výsledcích této činnosti. Zmíníme se tu krátce o těchto pracovnicích: P. Dorevu, G. Gálábovu, P. Mijatevu a V. Šanovu. O V. Todorovu byla již učiněna zmínka výše; více podrobností o jeho publikační činnosti v poslední době, byla-li jaká vůbec, nepodařilo se nám získat.

Pančo Dorev. P. Dorev patřil k dobrým znalcům tureckého jazyka v Bulharsku. Věnoval se však dráže politické a diplomatické a tureckými dokumenty se zabýval spíše jen mimochodem. Za svého diplomatického působení v Cařihradě zjednal si přístup do Státního archivu, kde opsal nebo dal opsat několik set tureckých listin vztahujících se výhradně k dějinám bulharských krajů, ovládaných kdysi Turky. Vydání těchto pramenů v bulharském překladě bylo rozvrženo na dvě části. Prvá je nyní v tisku a bude tvořiti další svazek sbírky pramenů k bulharským dějinám, vydávané Bulharskou Akademií věd. Do tohoto svazku jsou prý zařazeny listiny, v nichž je hodně zpráv o kulturních a hospodářských poměrech bulharského národa v době tureckého panství a jež zabírají období od XVI. stol. až do posledních let před osvobozením Bulharů. Druhá část pramenů, sebraných Dorevem, poskytuje prý cenná svědectví o životě v knížectví bulharském, ve Východní Rumelii, Thracii a Makedonii, a přináší zajímavé zprávy o událostech, jež se sběhly na zmíněném území koncem XIX. a na poč. XX. stol.

Pančo Dorev měl možnost prohlédnouti si v Cařihradě i tajný archiv Hilmi paši, bývalého vrchního inspektora rumelijských provincií, pozdějšího Velikého vezíra, a opsati mnoho dokumentů, majících jistý význam pro Bulharsko. V malém dílku, nazvaném *Kostursko v makedonskata revolucija (Sofija, 1937. p. 78.)*, uveřejnil Dorev překlad několika desítek listin, pocházejících jednak z právě zmíněného archivu, jednak z archivu Velikého vezírátu. Jak naznačuje již titul knihy, jde o zajímavé a auten-

tické prameny k revolučnímu hnutí v Makedonii, zejména v kraji kosturském. Po krátké úvodní poznámce o národní příslušnosti makedonského obyvatelstva, doložené zprávami tureckých autorů ze XVII. stol. (Kâtîp Çelebi a Evliya Çelebi), příznivými bulharské thesi, a po několika statistických údajích, vyňatých z tureckých oficiálních ročenek (*salname*), o rozdělení obyvatelstva ve vilájetu bitoljském, jde překlad 36 dokumentů různorodého obsahu. Ty pojednávají zčásti o účasti makedonských Bulharů v zápase o bulharské metropolity. Asi dvacet jich je věnováno otázce organizace a přípravy revolučního hnutí až do povstání v r. 1903. Konečně několik listin se týká ozbrojené srbské a řecké propagandy v Makedonii. Nejsou přiložena ani faksimilia, ani turecký text. Překlad je plynulý a zajisté přesný, neboť zesnulý překladatel byl dobrým znalcem tureckého jazyka, jakož i poměrů, o nichž dokumenty vydávají výmluvné svědectví; ostatně zřejmě tu nejde o staré a jazykově obtížné texty.

Předmluvu k tomuto dílku (p. 5—24) napsal Chr. Siljanov. V ní stručně vylíčil průběh povstání r. 1903 a zdůraznil zejména účast, jež v něm připadla kosturskému kraji; k tomu použil především pramenů, obsažených v Dorevově edici.

Gáláb D. Gálábov. Prvý, byť zatím ještě skromný pokus na domácí půdě o soustavné vydávání tureckých pramenů k bulharským dějinám ve formě, jež by měla vyhovovati požadavkům moderní vědy historické, učinil nynější lektor osmanské turečtiny na sofijské universitě, G. Gálábov. Vedle mnohých článků v denním tisku, v nichž při různé příležitosti podával překlady tureckých listin nebo se alespoň o tyto opíral, počal vydávati v Ročence sofijské university *Osmano-turski izvori za bǎlgarskata istorija*. (*Godišník na sofijskija universitet. Istoriko-filologičeski fakultet. Kniga XXXIV. 2. Sofija, 1938. p. 1—69. Kniga XXXV. 6. Sofija, 1939. p. 1—36.*) Z vyšších svazků je především patrná snaha vydavatele vyvarovati se nedostatků, jimiž jsou zatíženy práce jeho předchůdců, pokud tito překládali ze starých listin; svůj překlad míní vždy doprovázeti původním tureckým textem, zpravidla přepsaným novým tureckým písmem, a nadto připojiti, pokud jen možno, i faksimilia důležitějších dokumentů. Výběr historického materiálu pro zamýšlenou sbírku bude se ovšem řídit — jak se alespoň zdá — zvláštním zájmem vydavatelovým nebo možnostmi, jež mu skýtají turecké archiválie, dostupné především v Bulharsku samém.

V dotčených studiích pokouší se Gálábov blíže objasnit — a to hlavně na základě tureckých pramenů — dvě zajímavé otázky, mající speciální význam pro poznání poměrů bulharského lidu

v době turecké nadvlády. Autor směřuje zřejmě k tomu, aby opravil některá historická fakta, rozšířena v domácí historiografii, nebo je doplnil novými poznatky. Ve své první práci, nazvané *Několko stari osmano-turski dǎržavni dokumenti odnosno vojnik-ganitě*, pojednává o známém nám již vojenském zřízení „vojníků“, rekrutovaných v někdejší osmanské říši převážně mezi Bulhary, o jejich služebním poměru, o jejich právech a povinnostech. Ke svému výkladu připojuje autor šest tureckých listin ve faksimiliích, tureckém textu, bulharském překladě a francouzském výtahu. Dokumenty pocházejí z XVII. stol. a byly vyňaty ze sídžillů sofijské Národní knihovny. Překlad je doslovný a je opatřen poznámkami. Některá nedopatření, patrně většinou tiskové chyby, lze zjistit v přepise tureckého textu. Četné jazykové archaismy jsou v přepise zachovány. V prvních dvou kapitolách, jež předcházejí vlastnímu výkladu o „vojnickém“ zřízení, pojednává autor o tureckých pramenech, o jejich rozřídění a o jejich významu pro bulharské dějiny. Je třeba litovati, že autor nemohl otisknout, ať již z důvodů jakýchkoli, více dokumentů, týkajících se „vojníků“, jež měl nesporně k dispozici; v sídžillech je totiž možno nasbírat podobných listin několik desítek. Pro nákladný tisk bylo by vydání mnoha listin v jejich plném překladě, s tureckým textem a faksimiliemi zajisté ztíženo a ostatně i zbytečné, nicméně však bylo by bývalo vítané, kdyby byl autor pořídil z listin, jež měl po ruce, pečlivý výběr listin nejdůležitějších a vydal je způsobem právě uvedeným, zatím co ostatní by podal jen ve stručném a spolehlivém výtahu. Seskupování dokumentů vztahujících se k jedné a téže otázce, zejména pracuje-li se s hojným historickým materiálem, nahromaděným v sídžillech, je nejen možné, ale i žádoucí, protože je hospodárné (viz některé práce Ichčievovy a studii Grzegorzewského).

Ve svém druhém pojednání (*Edin zakon i drugi dǎržavni dokumenti po sǎbiraneto na momčeta za eničeri*) zabývá se autor jinou otázkou nemálo důležitou pro posouzení osudu bulharského národa v prvních stoletích tureckého panství. Jde v podstatě o všeobecně známý fakt násilného odvádění křesťanských chlapců k doplnění janičárského sboru, čili o t. zv. *devširme*. Autor, dotknuv se stručně původu tohoto sboru, rozebírá zejména zákonná ustanovení o provádění devširme. Podkladem k tomu mu byly především dva zajímavé, instruktivní a obsahem v celku se shodující turecké dokumenty, jež podává v doslovném bulharském překladě. Jde tu o „Zákon (*kanun*) o odvádění jinochů pro janičárský sbor“ (rukopis někdy z polovice XVI. stol. je v knihovně cařihradské university) a o fermán z r. 1621, nařizující toto odvádění.

Tento dokument, jakož i několik jiných, vztahujících se k projednávané otázce, převzal a přeložil Gäläbov ze stati prof. Ahmeda Refika o devširme, otištěné r. 1926 ve Sborníku filologické fakulty cařihradské university. Turecký text zmíněných dvou pramenů uvádí autor v přepise moderním tureckým písmem; nadto je připojeno i faksimile „Zákona“. Studie je opatřena francouzským resumé.

Posoudíme-li nyní v celku oba vyšlé svazky „Osmansko-tureckých pramenů k bulharským dějinám“, musíme přiznati, že autorova iniciativa a úkol, jež si předsevzal — jak to ostatně sám naznačil v předmluvě k prvému svazku — jsou chvályhodny. Je si jen přáti, aby autor pokračoval v započatém díle, neboť nedostatek a neznalost tureckých pramenů se v bulharské historiografii živě pocituje. Nicméně rádi bychom zde přičinili několik poznámek, které podle našeho mínění by snad mohly býti ku prospěchu dalších svazků zamýšlené vydavatelovy sbírky.

Na jednu věc jsme již poukázali shora. Další poznámka platí vlastní struktuře jednotlivých svazků a vyjádřili bychom ji stručně takto: více pramenů a méně historického výkladu. Účelem sbírky je totiž — tak se aspoň domníváme — vydávat turecké prameny k bulharským dějinám a ne je současně vykládat; to budiž svěřeno historikům, jimž má býti historický materiál důkladně připraven — zde je dělba práce zajisté doporučitelná, ne-li přímo nutná. To ovšem neznamená, aby se vydavatel spokojil jen s překladem a několika poznámkami. Naopak, jak turecký text, pokud je uváděn, tak i překlad nutno opatřit — přirozeně podle významu uveřejněných pramenů — nezbytnými vysvětlivkami, doplnití užitečnými zprávami nebo poznámkami, vzatými z příslušné odborné literatury nebo z jiných tureckých či netureckých pramenů, připojit pokud možno vyčerpávající bibliografické údaje a pod.

K vyšlým svazkům bychom ještě poznamenali toto: Ve své transkripci tureckého textu novým tureckým písmem ponechává autor — ve shodě s textem — četné archaismy. Bylo by jistě bývalo prospěšné věnovati této otázce několik slov. Dále — tu jde spíše o formální stránku — text výkladu je přeplněn bibliografickými poukazy a různými původními citáty a jejich překladem, takže četba se stává namáhavou a text méně přehledným.¹⁾

Petär Mijatev. P. Mijatev, t. č. knihovník a správce orientální sbírky sofijské Národní knihovny, zabývá se vedle svého

¹⁾ Pro úplnost uvádíme zde i dřívější spis autorův o dějinách a dogmatech islámu: *Müsülmansko pravo*. Sofija, 1924. p. 126.

oboru, turkologie v užším slova smyslu,¹⁾ také tureckými prameny k bulharským dějinám. Pořádání tureckých archiválií, jež mu je svěřeno, samo ho ostatně vybízí k této práci. Zatím uveřejnil po této stránce více statí a článků v různých odborných časopisech a v denním tisku bulharském. V nich pojednává jednak o tureckém archivním materiálu v Bulharsku (*Török iratok Bulgáriában. Zevéltári közlemények. XIV évf. Budapest, 1936.*; *Osmansko-turski dokumenti v sofijska Narodna biblioteka. Period. časopis Prosvěta. God. III. Kn. 6. Sofija, 1938. p. 731—736*), jednak čerpá z tureckých archiválií sofijské Národní knihovny nebo z dokumentů, uveřejněných svého času prof. Refikem. Zejména upoutala jeho pozornost revoluční činnost bulharských vlastenců v letech sedmdesátých minulého století. Uvedeme zde několik statí, věnovaných této otázce a založených na tureckých pramenech:

Razkrivane na revolucionni komiteti prez 1872 godina. (Vážpomenatelna kniga za V. Levski, 1837—1873—1937. Sofija, 1937.) Zde podáno několik výtahů z tureckých listin z archivu Národní knihovny. — *Turski dokumenti vărchu našeto blizko minalo. (Rodina. I. Kn. 2. Sofija, 1939.)* Překlad 6 listin; turecký text přepsán konvencionální latinkou, dvě faksimilia. Dokumenty se týkají činnosti básníka-revolucionáře Boteva a jeho družiny. — *Edin turski dokument po izbuchvaneto i potušvaneto na Aprilskoto västanie. (Učilišten Pregled. God. XXXVIII. Kn. 1. p. 62—73.)* Zde jde o komentovaný překlad tureckého telegramu; přepis konvencionální latinkou, faksimile.

Z ostatních drobných příspěvků Mijatevových uvádíme překlad několika listin ze XVI. stol. (z Refikovy sbírky) o zásobování tureckých vojsk bulharským dobytčím (v čas. *Archiv za poselištni proučvanija. Kn. I. God. I. Sofija, 1937. p. 130—136*), a příspěvek k toponymii sofijského kraje: *Selištni imena iz Sofijsko ve zminěnem již periodiku Archiv za poselištni proučvanija*, jež čerpán z tureckých listin Národní knihovny. Opomíjíme autorovy články, opírající se o turecké prameny a uveřejněné v bulharském denním tisku, zejména v deníku *Mir*.²⁾

Maje na zřeteli nedostatky dosavadního vydávání tureckých

¹⁾ V tom oboru věnuje svou pozornost především dějinám volžských Bulharů. Zaznamenáváme tu dvě statí, jež uveřejnil v bulharském periodickém tisku: *Türköbälgari i čuvaši. (Učilišten Pregled. XXXVII. Kn. 3. Sofija, 1938. p. 257—272.)* *Bälgarija na Volga prez srědnitě věkove. (Sborník „Prez věkovetě“.* Sofija, 1938. p. 126—144.)

²⁾ Dr. Mijatev se zabývá také osmansko-tureckou diplomatikou; připravil k tisku studii o sultánských tugarách.

pramenů k bulharským dějinám, na něž jsme upozornili shora, snaží se Mijatev podatí doslovný překlad uveřejňovaných listin, jež také doprovází nejčastěji původním tureckým textem a někdy i faksimilem; při transkripci se však vyhýbá dnešnímu tureckému písmu, dává je přednost smluvené latince.

Vasil Šanov. V. Šanov, bývalý učitel tureckého jazyka a školní inspektor ve výslužbě, počal se zabývatí tureckými dokumenty, vztahujícími se k bulharským dějinám, teprve v poslední době — soudíc tak alespoň podle jeho publikační činnosti. V domácím denním tisku (*Mir*, *Zora*) uveřejnil více článků, k nimž těžil z turecké odborné literatury nebo přímo z tureckých listin; místy podával plný překlad různých starých dokumentů, ba připojil i faksimile. Nedávno upozornil na sebe rozluštěním — bez šifrového klíče — z větší části šifrovaného tureckého telegramu z r. 1872, jehož opis je ve sbírce tureckých archiválií v sofijské Národní knihovně. Jde o dosti významný pramen k objasnění jistých okolností, závažných pro neblahý osud bulharského národního hrdiny Vasila Levského. Postup a zdařilý výsledek své práce sdělil Šanov ve své stati *Nov važen dokument okolo predavaneto na V. Levski*, otištěné r. 1937 v *Izvestijich* Historického spolku v Sofii (Kn. XIV—XV. p. 216—228.); Šanov v ní uveřejňuje turecký text telegramu a jeho překlad a přikládá i faksimile.¹⁾

Josef Kabrda. Pro úplnost tohoto přehledu o práci v Bulharsku s tureckými prameny k bulharským dějinám, dovoluje si pisatel těchto řádků uvést i svůj příspěvek k dějinám pravoslavné církve v Bulharsku v turecké době, zpracovaný na základě tureckých listin, zaregistrovaných v sídžillech sofijské Národní knihovny. V pojednání, nazvaném *Berát vidinského metropolity Josefa z r. 1763* a otištěném ve *Věstníku Královské České Společnosti Nauk (Třída I. Roč. 1937. Praha, 1937. p. 76.)*, uveřejnil autor turecký text (i faksimile) a doslovný překlad berátu (jmenovacího dekretu) vidinského metropolity z r. 1763 a podal příslušný výklad, opřený o jiné turecké listiny, týkající se pojednávané látky; studie je opatřena obšírným francouzským resumé. Stručný výtah tohoto pojednání vyšel bulharsky v časopise *Duchovna kultura* (Kn. 83. *Sofija, 1937. p. 842—851.*) pod názvem *Položenieto na mitropolititě v téchnitě eparchii v tursko vreme. V Izvestija na Istoričeskoto družestvo v Sofija* (Kn. XIV—XV. 1937. p. 172—185.) uveřejnil autor stat *Raja*, pojednávající o vý-

¹⁾ Při různé příležitosti Šanov překládal ze zmíněné již sbírky Refikovy. Nyní prý připravil k vydání úplný bulharský překlad této sbírky. Můžeme zde poznamenat, že p. Šanovu bylo také nedávno svěřeno uspořádání a prozkoumání tureckých archiválií v Národní knihovně v Plovdivě.

znamu pojmu „ráje“ (*raaya*), v bývalé říši osmanské hodně užívaného.¹⁾

* * *

Z podaného přehledu²⁾ jsme v podstatě viděli, do jaké míry a jakým způsobem byly v Bulharsku zpracovávány turecké prameny k bulharským dějinám v době tureckého panství. V domácí historické literatuře setkáme se ještě tu a tam s ojedinělými překlady tureckých dokumentů, jak na ně jednotliví badatelé připadli nebo jich použili ve svých pracích; překladatelé těchto dokumentů byli více nebo méně náhodní a ne vždycky obratní. V pouhém výčtu uvedeme zde několik překladů, jež by mohly býti do jisté míry užitečné.

Periodičesko spisanie. LXVI. Sofija, 1905.: V Miletičově stati o pozemkovém vlastnictví a „vojnických baštinách“ (p. 313—326) je otištěn překlad držebního listu „vojnické baštiny“; připojeno faksimile původního dokumentu i turecký text, přepsaný cyrilicí.

Minato. II. Sofija, 1913. p. 217—226. III. 1914. p. 12—15.: překlad několika fermánů z XVIII. a XIX. století, týkajících se sofijské mincovny, stěhování ráje a práv dervendžiů (strážců horských průchodů).

G. D. BALASČEV. *Finansovoto položenie na Ochridskata archiepiskopija i nejnoto uništoženie. Sofija, 1908.* Faksimile a

¹⁾ Do připravovaného sborníku v upomínku na zemřelého profesora sofijské university, P. Nikova, pisatel těchto řádků přispěl statí o vývoji metropolitických berátů v někdejší říši osmanské v XVIII. století, rovněž zpracovanou na základě tureckých listin (berátů), pocházejících z archivní sbírky sofijské Národní knihovny. (*Sur les bérats des métropolités orthodoxes dans l'ancien Empire ottoman au XVIIIe siècle.*) — Do tisku je připravena obšírnější studie o stycích francouzsko-tureckých v době Napoleonovy výpravy do Egypta koncem XVIII. století. Může se zde učinit o ní zmínka, protože studie je zpracována podle několika fermánů, vyňatých z vícekrát již vzpomínaných sídžillů sofijské Národní knihovny; kromě toho fermány jsou vesměs adresovány tureckým provinčním úřadům na bulharském území, takže jejich obsah může mít jistou zajímavost i pro Bulharsko: mimo jiné jde v nich především o uplatnění odvetných opatření vůči francouzským příslušníkům, zdržujícím se tehdy v Rumelii. Studie má název: *Quelques firmans concernant les relations franco-turques lors de l'expédition de Bonaparte en Egypte (1798—1799)*. Kromě historického výkladu je v ní uveřejněn doslovný překlad 6 fermánů; faksimilia všech listin jsou rovněž připojena.

²⁾ Tato studie byla dokončena na podzim 1939. Vlivem mimořádných poměrů mezinárodních nebylo možno, abych si opatřil přímo od svých bulharských přátel, zejména od pp. Dr. Mijateva, Gálábova a Šanova úplnější zprávy o jejich publikační činnosti v posledním roce, pokud se ovšem tato týkala předmětu, o němž studie pojednává.

překlad fermánu z r. 1758 o finančních záležitostech ochridského patriarchy.

S. S. BOBČEV. *Sbornik na bǎlgarski juridičeski običaj. Čast II. Dǎržavno pravo. Sofija, 1915. p. 216—224, 295—296, 145—149:* překlad několika tureckých listin o hranicích obcí (XIX. stol.), fermán z r. 1793 a několik zákonů o „vojnicích“.

ST. GANČEV. *Svištov. Svištov, 1929. p. 51—52 et passim:* překlad řady dokumentů z let třicátých minulého století; týkají se církevních a fiskálních věcí.

Časopis *Rodopski Naprédak. God. I., II. Čepelare, 1903, 1904. p. 27—29, 177—179, 256—258:* překlad několika listin, týkajících se minulosti rhodopského kraje (většinou z XIX. stol.); převážně jde v nich o daňové poměry na vakufech (zbožných nadáních muslimských). Některé z nich byly přetištěny ve spise *Minaloto na Čepelare* od B. Dečeva (Sofie, 1928).

B. DJAKOVIČ. *Sbornik na Feredun-bej (Godišnik na Narodnata biblioteka v Plovdiv. 1922. p. 191—199):* několik výňatků z Feridunovy sbírky sultánských listin (srovnej výše str. 207).

Izvestija na Istoričeskoto družestvo v Sofija. X. 1930. Sofija, 1931. p. 136—139: překlad dvou držebních listů ze XVI. a XVII. stol.; týkají se samokovského kraje.

P. MUTAFČIEV. *Iz našitě staroplaninski monastiri (Sbornik na Bǎlgarskata Akademija na naukitě. 1931. Kn. 27. p. 95—98):* překlad několika listin z let 1834 a 1835 o karlukovském klášteře.

Izvestija na Narodnija etnografičeski muzej v Sofija. II. p. 84—86: překlad fermánu z r. 1816 o stavbě kostela.

Mimo to mohli bychom uvést ještě jiné překlady tureckých listin nebo z nich pořízené výtahy, roztroušené v různých bulharských odborných časopisech nebo historické literatuře, zejména regionální. Ale i tak nebyl by jejich počet patrně úplný. Ve svém přehledu jsme se také nezminili o bulharských překladech zákonů (viz na př. edice Christa S. Arnaudova z let sedmdesátých a osmdesátých minulého století) a různých úředních příruček, platných v někdejší říši osmanské (většinou z doby před osvobozením Bulharska). Ve svém výčtu jsme ovšem také neuvedli několik statí, jichž autoři čerpali z moderní turecké historiografie a jež nespádají do rámce našeho výkladu.

Vrhneme-li nyní celkový pohled na způsob, jakým dosud byly zpracovávány turecké prameny k bulharským dějinám, musíme konstatovat, že se v celku nepracovalo systematicky, vědecky a organisovaně. Bulharští pracovníci jsou si nyní vědomi tohoto stavu a mohli jsme vidět, že toto vědomí přináší již také praktické výsledky. Jsou to však teprve skromné začátky. Práci

s tureckými prameny nutno rozhodně usměrnit, soustředit a uplatnit v ní určitý systém, určitou metodu, v soulase se zvýšenými požadavky moderní vědy historické. Jen tak bude lze v dohledné době obohatit bulharskou historiografii novými a cennými historickými prameny, které, skryty prozatím ve spoustě tureckého archivního materiálu, čekají jen, až budou vypátrány, prozkoumány, vědecky zhodnoceny a kriticky vydány. Bez předběžné rozsáhlejší a důkladnější znalosti tureckých pramenů nebude možno se pokusit o vážnější a podrobnější badání o bulharských dějinách v době tureckého panství a nebude tudíž lze ani podat základní a především objektivnější vědecké práce o tomto dlouhém dějinném údobí.

Literatura.

Fr. Hrubý, **Moravské korespondence a akta z let 1620 až 1636**. Sv. 1, 1620—1624, sv. 2, 1625—1636 (Listy Karla st. z Žerotína 1628—1636). Publikace zemského archivu v Brně, nová řada sv. II. Brno 1934 a 1937, str. 485+X a 573+XII.

Šest set českých dokumentů z l. 1620—1636, které býv. ředitel zem. archivu brněnského a nyní profesor brněnské university Fr. Hrubý otiskl in extenso ve dvou objemných svazcích své edice, a 750 dokumentů, zpracovaných v důkladných průvodních jejích poznámkách, znamená mimořádný přínos především k moravským dějinám v osudné době pobělohorské, ale i, jak jinak není ani možno, k obecným dějinám českým. Vydavatel dotkl se toho sám v obou svých předmluvách. Dokumenty prvního svazku z l. 1620—1624 odnášejí se na předním místě k politickým převratům na Moravě v prvních letech po nešťastné bělohorské bitvě, především k restitucím moravské šlechty pro účast na českém povstání a k nastolení jakož i působnosti nové výjimečné zemské správy, kterou reprezentoval kardinál z Dietrichštejna jako plnomocný císařský gubernátor. Neméně cenné zprávy přinášejí však otiskované dokumenty také k novému protihabsburskému odporu na Moravě, jenž vznikl resp. se obnovil v souvislosti s válečnými událostmi z l. 1621—1623 — boj české emigrace, spojené se sedmihradským vévodou, o restituci českého království r. 1623 — stejně jako k dějinám vojenství té doby — Hrubý zvlášť upozorňuje na zprávy o nuceném vyživování císařského vojska na Moravě na poč. r. 1622, které učinilo počátek známého systému násilného vyživování armád v obsazených krajích za třicetileté války — jakož i k dějinám hospodářským a finančním. Dokumenty přinášejí přirozeně i důležitá data k počátkům náboženského převratu pobělohorského a k náboženskému po př. církevnímu životu na Moravě v těchto dobách vůbec a vedle velkých osudových otázek lze v nich sledovati i pozoruhodné a pohnuté útržky místní historie, zvláště městské, po př. výseky z osudů moravských šlechtických rodů. Předělem své edice učinil Hrubý rok 1624, kdy jmenovitě

byly skončeny moravské konfiskace a zrušena výjimečná zemská správa (úřad mimořádného císařského gubernátora), jakož i restituována suspendovaná zemská ústava s obnovením činnosti zemského soudu a úřadu zemského hejtmána moravského; závěrečný mezník své edice, rok 1636, zdůvodňuje pak vydavatel především odchodem dvou typických představitelů staré Moravy toho roku, Karla st. z Žerotína a kard. Frant. z Dietrichštejna, jejichž „smrt značila přímo symbolicky odchod staré generace“, a kdy se i jinak hlásí nástup nové generace a nových poměrů. Dokumenty druhého svazku z let 1625—1636 podávají zprávy o druhé etapě převratných poměrů v pobělohorské Moravě, mezi nimiž na prvním místě stojí násilná rekatolisace země, která měla za následek novou emigrační vlnu a v souvislosti s tím i velké přesuny majetkové, společenské a i národnostní na Moravě; naleznou se tu ovšem cenná data také k válečným dějinám té doby, zejména pak k dějinám saského vpádu do Čech r. 1631, švédské války 1632—1634 a k otázce valdštejnské, a zase k moravským dějinám hospodářským stejně jako k dějinám české emigrace atd. Značná část dokumentů, otištěných v druhém svazku Hrubého edice, je vzata ze zachované korespondence Karla st. z Žerotína a přináší tudíž důležité zprávy i pro poznání této mimořádně významné osobnosti českého života v první pol. století XVII.

Hrubého edice doplňuje podstatně známou trojsvazkovou sbírku dokumentů k moravským dějinám za třicetileté války, kterou vydal v l. 1867—1878 ve Schriften der historisch-statistischen Sektion der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde (sv. 16., 22. a 23.) německý badatel Kristián d'Elvert a která se zakládá na korespondenci ústředních úřadů vídeňských s vládními zástupci na Moravě té doby, zachované hlavně v centrálních archivech vídeňských, a má také u srovnání s ní odlišné základní rysy. Nejde snad jen o rozdílnost vydavatelské metody — d'Elvertova edice je jen těžko přehledným a mnohdy i nepřesným otiskem dokumentů bez vysvětlujícího doprovodu, což podstatně znesnadňuje její užívání, zatím co Hrubého edice je velmi pečlivá v otisku dokumentů samých a je nad to doprovázena pracně shromážděným bohatstvím vysvětlujících a doplňujících poznámek. Do očí bije i jazyková rozdílnost vydaných dokumentů. Až na nevelký zlomek českých listin jsou dokumenty d'Elvertovy edice německé, kdežto Hrubého edice otiskuje jen dokumenty, psané česky. Naznačená jazyková povaha d'Elvertovy edice je, jak plyne z její provenience, přirozená. Jde, jak již poznamenáno, o korespondenci ústřední vídeňské vlády s jejími politickými zástupci na Moravě a naopak, která

byla skoro bezvýjimečně již německá, k čemuž přispělo i vítězství Ferdinanda II. nad českými stavy. Naproti tomu jednojazyčnost Hrubého edice je součástí vydavatelského programu, jež se mohla uplatnit tím spíše, že proti d'Elvertově edici je materiál Hrubého edice se stanoviska provenienčního podstatně pestřejší. Sledovati edici Hrubého po této stránce je pro archiváře zvláště zajímavé a proto třeba jí v odborném časopise archivním věnovati několik slov.

Hrubého edice je výsledkem mnohaletého soustavného autorova studia moravských dějin doby bělohorské, spojeného s rozsáhlým výzkumem archivů domácích i cizích, z něhož vzešly četné práce, otištěné jednak v Českém časopise historickém a v Časopise Matice moravské, jednak samostatně (sem patří zvl. objemná monografie o Ladislavovi Velenovi z Žerotína z r. 1930). Edice nepodává ovšem úplného obrazu Hrubého heuristického výzkumu, neboť badání v nejednom archivu nepřineslo než výsledky negativní a jinde zase přineslo materiál, jenž se do rámce edice nehodil. Ale i tak představují oba svazky Moravských korespondencí účtyhodnou práci sběratelskou, neboť jejich materiál je čerpán z 21 archivů (po př. knihoven) českomoravských a z jednoho archivu vídeňského (liechtenštejnského). Nejvíce dokumentů pochází z bludovské zámecké knihovny žerotínské (192 kusy), z brněnského zem. archivu (112 kusů), z mikulovského archivu dietrichštejnského (73 kusy), z pražského archivu ministerstva vnitra (54 kusy), z hradního archivu křivoklátského (52 kusy), z kroměřížského arcibiskupského archivu (28 kusů), z roudnického archivu lobkovického (26 kusů) a z pražského archivu Národního musea (14 kusů); po několika dokumentech poskytly: brněnský městský archiv, starobrněnský archiv augustiniánského kláštera, městský archiv jimramovský, městský archiv jevičský, městský archiv olomoucký, archiv metropolitní kapituly olomoucké, městský archiv lipnický, klášterní archiv rajhradský, městský archiv velkobítešský, klášterní archiv osecký, knihovna pražského Národního musea, archiv pražského hradu a zemský archiv český.

Materiál, jež se Hrubému podařilo pracně shromáždit, představuje arci jen zlomek materiálu původního. Hrubý sám upozorňuje na to (předmluva k 1. sv. str. IV.), jak málo látky poskytly mu archivy městské a i archivy šlechtické přes to, že jde o dobu historicky tak mimořádně důležitou, jako je třicetiletá válka. Fakt ten je ovšem archiváři a historikovi, shromažďujícímu prameny pro svá studia, dobře známý. Požáry našich měst a zámků zničily v posledních stoletích nejednu cenný archiv (v pozn. 4 k čís. 193 2. sv. str. 320 se zmiňuje Hrubý podle Žerotínovy korespondence o zkáze archivu rodu vartemberského, vyvezeného ze země, jenž,

shořel r. 1631 při obsazení Magdeburku gen. Tillym), větší však snad ještě škody způsobila nevšímavost, netečnost a nedostatečná péče o písemné památky, které zavinily jejich zkázu nebo (v šťastnějším případě) rozptýlení, a třeba dodati, že ani dnes není péče o archivy vždy zcela uspokojivá a že písemnosti, jež se přeče přes nepřízeň doby a lidí zachovaly (jde z největší části o materiál mladší), nejsou vždy zabezpečeny tak, jak by měly, o důkladnější evidenci materiálu, tak nezbytné pro historické badání, ani nemluvic. Názorným dokladem, jaké osudy stihají i archiválie, poskytuje ona část žerotínské korespondence, o níž se Hrubý zmiňuje v předmluvě k 1. sv. své edice (str. VI.—VII.) a zároveň zjišťuje, že předmětné dopisy pocházejí z někdejšího zámeckého archivu třebíčského, odkudž se dostaly do zámeckého archivu židlochovického (valdštejnského) a konečně do dietrichštejnského ústředního archivu mikulovského, z něhož se octly v pozůstalosti někdejšího zámeckého mikulovského archiváře a známého moravského topografa F. J. Schwoye, odkudž se dostaly jednak do zemského archivu brněnského, jednak do známé sbírky hr. A. F. Mitrovského, uložené dnes v brněnském městském archivu.

Velká část materiálu, otištěného Hrubým, je ovšem, stejně jako materiál d'Elvertův, čerpána z provenienčních celků, jako je zvláště korespondence pobělohorského gubernátora moravského kardinála z Dietrichštejna, uložená jednak v mikulovském archivu dietrichštejnském, jednak v pražském archivu ministerstva vnitra — tato část dietrichštejnské korespondence prodělala rovněž pohnuté osudy: za třicetileté války padla do rukou švédských a byla převezena do Švédska, odkudž později byla získána Rakouskem a po r. 1918 z vídeňského dom., dvor. a stát. archivu převezena do Prahy — dále písemná pozůstalost nejv. českého kancléře Zdeňka z Lobkovic, uložená dnes v zámeckém archivu roudnickém, a písemná pozůstalost hr. Lva Buriána Berky z Dubé, r. 1623 zástupce kardinála Dietrichštejna, jež se zachovala v berkovském archivu, uloženém dnes na Křivoklátě; důkladné prostudování těchto provenienčních celků Hrubým bylo, jak patrné z edice, činem vskutku objevitelským, při čemž zároveň patrné, jaké přednosti mají provenienční celky nejen se stanoviska odborně archivního, nýbrž i badatelského. Největším provenienčním celkem, na němž spočívá druhá část Hrubého edice, je ovšem písemná pozůstalost Karla st. z Žerotína z pozdějších let jeho života, slavné „bludovské kopiáře“, které rovněž několikrátě změnily místo svého uložení. Po předčasně zemřelém vnuku Karla st. z Žerotína Karlu Bruntálském z Vrnbna dostaly se tyto kopiáře do majetku hrabat z Vrnbna a byly převezeny na jejich sídlo, do hořovického zámku,

v němž chována i rozsáhlá knihovna, proslulá v českém vědeckém světě v 2. pol. XVIII. stol., kdy dával čes. historikům tehdejší majitel hořovického panství, osvícenec a čestný prezident České společnosti nauk hr. Eugen z Vrbna a Freudenthalu, k dispozici i Žerotínovy kopiáře (srov. Dobnerův dopis litoměřickému arcibiskupovi hr. z Valdštejna z 19. září 1776); odtud vzešly také výpisy z českých listů Žerotínových Pavlovi Škrétovy, zachované v papírech hr. Frant. ze Šternberka, jimiž byl nepochybně upozorněn na mimořádnou cenu Žerotínovy korespondence pro čes. dějiny doby bělohorské i Fr. Palacký, který otiskl několik Žerotínových dopisů v *Musejníku* roč. 1831 a 1836. Z hořovického zámku dostaly se kopiáře r. 1853 opět na Moravu, kde byly hr. Zdeňkem Žerotínem uloženy na bludovském zámku; r. 1931 byly posléze kopiáře odevzdány hr. Karlem z Žerotína do deposita moravského zem. archivu. Hrubý připomíná ovšem (srov. předmluvu k 2. sv. jeho edice str. III.), že dnes zachované bludovské kopiáře (10 svazků) jsou jen troskami přebohaté korespondence Karla st. z Žerotína, který byl, jak známo zvl. z Odložilíkovy práce o Karlu st. z Žerotína, v písemném styku s množstvím politicky, literárně i nábožensky významných osobností tehdejší Evropy, nehledě k hojnému jeho písemnému styku s četnými zpravodaji a agenty méně zvučného jména. Hrubý zároveň zjišťuje, že Žerotínova korespondence byla organizována v několik oddělení; zvlášť byla zapisována korespondence, týkající se správy žerotínských panství a poddaných, která byla vedena podle jednotlivých panství, opět zvlášť méně důležitá korespondence osobní (pozvání, děkovné listy, přímlyvy za poddané k jiným vrchnostem a pod.) a zvlášť i vlastní osobní korespondence Žerotínova, kterou ze značné části psal nebo aspoň koncipoval Žerotín osobně a která je s obecně historického stanoviska nejdůležitější (zachovaly se však jen 2 kopiáře, z l. 1628—31 a 1632—4). Mimo to se Hrubý zmiňuje též o německých kopiářích, obsahujících většinou méně důležitou korespondenci, ač se tu mezi adresáty objevuje častěji i kardinál z Dietrichštejna a Žerotínův zeť Zikmund z Tiefenbachu.

Hrubého edice ukazuje názorně, jak třeba znovu zdůrazniti, jaký význam mají zachované provenienční celky pro historické badání, čímž je dán základní význam neporušeného zachování jejich celistvosti i se stanoviska badatelského, i když toto řadí při zpracování materiálů většinou s jiného hlediska. Proto také provenience písemných památek musí býti jediné směrodatným vodítkem při pořádání a katalogisaci archivů, jakož i edici jejich inventářů; to je a povždy i zůstane úhelným kamenem archivní spravovědy, jenž přináší podstatný prospěch i badání historické-

mu, podáváje pro posouzení ceny dokumentů pomůcku opravdu základní.

Mezi dokumenty, otištěnými v druhém sv. Hrubého edice, nalezneme se i zmínka o části žerotínského archivu, vyvezené z Čech a chované ve Vratislavi (v listě z 27. března 1634, zaslaném br. Pavlovi Hronovskému, Žerotínově kazateli v exilu, do Vratislavi, žádá Karel st. z Žerotína o vyhledání a pořízení ověřeného opisu jistého dokumentu, jenž se chová „v truhle černý kožený, velký, v kterýž jiní listové z Židlochovic chování sou“, l. c. str. 491), která byla uložena v Žerotínově knihovně, pro jejíž převezení do Vratislavi dal Karel st. z Žerotína br. Pavlu Hronovskému instrukce v dopise z 2. června 1628 (l. c. str. 112—3). V týchž dokumentech (srov. na př. str. 111, 183, 192, 212, 224, 229 a 430) čtou se i cenné zprávy o bratrské knihovně a archivu v čas emigrace Jednoty do Slezska a odtud do Polska.

Bylo již podotčeno, že Hrubého vydavatelská metoda je velmi pečlivá, a to jak pokud se týče textu samého, jehož jistá diplomatická a jazyková nejednotnost byla způsobena tím, že se dokumenty zachovaly buď v konceptu nebo čistopise, ale též v opisech, tak i pokud se týče vysvětlujícího doprovodu a rejstříků, které již při pouhém zběžném prolistování prozrazují bohatství snesené látky. Bylo by si vroucně přát, aby podobné edice se záhy dočkal i materiál, vztahující se k Čechám. *Jaroslav Prokeš.*

Regesta fondu „Militare“. Díl I. a II. V Praze 1937 a 1938 (Stran XV + 391 a XIII + 546). Kruh pro studium čes. dějin vojenských dal iniciativu a stal se pak také vydavatelem a nakladatelem této pramenné edice k dějinám českého vojenství mladší doby. Vrchní redakci pověřen byl ředitel archivu ministerstva vnitra v Praze prof. dr. Jaroslav Prokeš, jenž v předmluvě k prvému dílu uvádí důvody, jež vedly k zahájení této edice a pramenné její předpoklady.

Minulosti českého vojenství věnovala odborná historická věda až do nedávné doby vůbec málo pozornosti a pokud se tak dalo, soustřeďovala se pouze k době husitské. Spojení českého státu se státem uherským a alpskými zeměmi v rukou Habsburků bylo mylně považováno za konec českého vojenství. Není tomu tak naprosto až do vzniku stálé habsburské armády, tedy až do doby 30leté války, ale nelze mluvit o zániku českého vojenství ani potom. „Bohemia militaris“ žila i v habsburské armádě a když Habsburkům nastávaly těžké doby, dovedli sami se jí pilně dovolávat (1800, 1809, 1866).

Centralisace správy armády, k níž dochází zejména od zří-

zeni dvorské rady válečné r. 1556, způsobuje ovšem, že největší bohatství pramenů, zejména otázky ústřední správy a vedení se týkající, nacházejí se ve Válečném archivu ve Vídni. Pramenný materiál, vzniklý z administrativní činnosti vojenských úřadů na půdě českého státu až do XVIII. stol. neexistuje, za to však nachází se v archivu ministerstva vnitra v Praze veliké oddělení pramenů jim korespondujících, totiž vzniklých z vojenské agendy civilních úřadů českých — české kanceláře, kanceláře českých místodržících a české komory. Všechny tyto prameny byly při manipulaci v XVIII. století spojeny ve fond, nazvaný staré „Militare“, obsahující materiál z let 1527—1748. Materiál tento, pokud jde o správu, najímání, stavění hotovostí, zásobování vojska, lenní služby a p., má nemenší cenu než současné, jemu odpovídající archiválie vídeňského Válečného archivu. Poskytuje v době války někdy i výhled do válečných operací. V tom se ovšem vídeňským dokumentům nevyrovná. Materiál byl silně proskartován, ale současně spořádán chronologicky, takže obsahuje nyní 193 kartony spisů, shromážděné v chronologickém pořádku bez ohledu na jejich původní provenienci a bez starých evidenčních pomůcek.

„Kruhu pro studium dějin vojenských“ bylo vydávání tohoto fondu navrženo prof. Prokešem, a sice v té formě, že vydána by byla regesta všech zachovaných dokumentů s příslušnou poznámkou o způsobu zachování a případném otištění a tak pořízen současně podrobný katalog celého fondu. Vydání prvních dvou svazků, obsahujících léta 1527—1617, pořídili doc. dr. Frant. Roubík, tehdy rada arch. služby min. vnitra, a dr. Václav Líva. V svazku prvním vydána byla regesta dokumentů uložených v 14 kartonech, zabírající časové období celých 62 let, druhý svazek vyčerpал sice rovněž jen 14 kartonů, ale i při rozsahu o čtvrtinu větším mohl podat regesta dokumentů, vztahujících se pouze k 28 letům. V tom obráží se především rozsáhlé stoupnutí vojenské agendy českých ústř. úřadů správních i finančních v době tak zv. druhé turecké války v letech 1593—1607, dále rušné doby, související s odbojem arciknížete Matyáše r. 1608 a s pokusem Rudolfa II. o zardoušení českých stavovských svobod v roce 1611.

Regestované dokumenty byly jen výjimečně již publikovány, a sice v edici „Sněmů českých“, pro něž však pravidelně čerpány byly odjinud, buď z opisů jiných fondů archivu min. vnitra, z archivu vídeňské dvorské komory, z Lobkovického archivu v Roudnici, jen několik málo bylo jich vyčerpáno přímo z fondu „Militare“, jenž nemaje pomocných knih a indexů k badání právě nelákal. Vedle Gindelyho a J. B. Nováka, pracujících svá díla o době Rudolfové na základě edice „Sněmy české“, použito bylo

dosud materiálu „Militare“ jen prof. dr. J. Dobiášem v jeho „Dějínách král. města Pelhřimova“.

Oba editoři, doc. dr. Roubík i dr. Líva, zaslouží si za svoji důkladnou a svědomitou práci, kterou edicí předbělohorského „Militare“ české historické vědě prokázali, její vděčnosti. Třetí svazek edice, jenž obsáhnouti má nesmírně důležitý materiál k historii organizace českého vojska v době povstání i vojenské záležitosti v době diktatury Liechtenštejnovy až do konce r. 1625, převzal sám ředitel archivu min. vnitra prof. dr. Prokeš, na dílu čtvrtém, obsahujícím dobu Valdštejnovu (1626—1635), pracuje opět dr. Václav Líva. Čím více potom od roku 1639 válka třicetiletá odehrávala se na našem území, tím více roste také rozsah „Militare“, takže další léta 1636—1650 zaujala by podle odhadu prof. Prokeše neméně než další čtyři svazky, tedy tolik jako celé období od r. 1527 až do r. 1635.

Práce Lívova na čtvrtém svazku, jak jest mně známo, již velmi pokročila. Bylo by jistě záslužné, aby podařilo se udržeti i za změněných státně politických poměrů v současné době tuto důležitou edici při životě. Není-li nyní nakladatele, který dosud ji vydával (Vojenský ústav vědecký), bylo by snad možno pokračovati v ní v serii katalogů archivu min. vnitra v Praze. *M. Wolf.*

Karel Doskočil: Listy a listiny z dějin československých 869—1938. (Praha, Státní nakladatelství, 1938; str. 148.)

Máme-li tuto publikaci spravedlivě zhodnotiti, je třeba vzíti v úvahu, proč byla vypracována a vydána a jak byla vydána. Autor to v úvodě neříká přímo, vysvětluje především, co je obsahem jeho knížky, důvody k výběru otištěných listin a listů a připojuje několik poznámek o interpunkci, typografickém uspořádání textů atd., ale hned prvý pohled do knihy nás ujistí o tom, že výbor zvláště důležitých listů a listin z českých dějin je edicí, avšak edicí, jež si nečiní nárok na vědeckost, a že jí býti nechtěla, nýbrž, oproštěna od vědeckého aparátu, podle něho však poctivě zpracována, otiskla, jak autor v předmluvě říká „doklady osudového významu pro náš národ i pro jeho poměr k Evropě“, a to proto, že „události, k nimž se vztahují, jsou sice většinou obecně známy, znění a formulace listů zůstávaly však jen v kruhu odborném a zaslouží vesměs souboru jako přímá řeč dějin bez zprostředkujícího výkladu dějepiscova“. Chtěla, jak opět sám autor říká, zachytiti „nejdůležitější zastávky na dějinných rozcestích a nejvýznačnější období: původní útvar československý v IX. století, slovanské Čechy kmenové desátého století, království, velmocenský

stát posledních Přemyslovců, císařskou přízeň doby Karlovy, husitský boj perem i zbraní, dobu habsburskou, toleranční snahy náboženské, počátek války třicetileté, státoprávní a národní boj s centralisujícím mocnářstvím, živé vzplanutí národního a státoprávního života v 19. stol. a konečně samostatnou českou orientací“. Tedy českou historií v trestí, byť nikoli originální, nýbrž náhražkové v tom smyslu, že text je přeložen do češtiny, aby veškeré české veřejnosti, jazyku listin či listů, většinou latinského neznalé, staly se srozumitelné. Doskočilova kniha je popularisací vysoké úrovně a poněvadž popularisací přímo pramenů, u nás novinkou. Jako každý výběr, tak i tento nese stopu autorovy orientace, záliby a erudice; neuspokojí všechny, neboť ten či onen bude zde postrádat to, co se svého hlediska pokládá za důležité, důležitější než mnohý kus v publikaci otištěný. U Doskočilových „Listin a listů“ je vše to ostřejší, protože obsah je velmi skrovný a výběr byl obtížnější. Proto kritika najde také více citlivých míst. Kniha je určena nejširším vrstvám českého lidu, chtěla a chce mít národní poslání, usilovala o mnohé; může vykonati přemnoho v ruku učitelů dějepisu jako příručka, doplňující jejich slovní výklad ve škole, stejně jako v ruku veškerého lidu. Je antologií, jež uměla po jiných podobných antologiích, vydaných v letech krátce předcházejících, nalézt šťastně mnoho jiného, ale stejně závažného, ba dokumenty u nás těžko přístupné a v celém znění jen málokomu známé — jako list Jany z Arcu neb Karla IV. caru Dušanovi — a tak seznámiti s jeho obsahem jiné pracovníky, kteří se mohou látky zmocnit s jiné stránky. Pro to vše čin Doskočilův, jistě originelní a působivý, nutno označiti právem za záslužný.

Poslání své knihy viděl autor v přímé řeči listin a listů a jejich působení na čtenáře bez zprostředkujícího výkladu dějepiscova. Proto musel, aby toto působení nebylo zkrácené, usilovati o překlad co nejdůvěrnější, jenž by pel originálu takřka nesetřel, nebo tlumočení jazyka jednoho jazykem druhým tomu druhému se nejvíce přiblížilo. Největší část z nich přeložil autor sám přímo z originálů, uložených většinou v pražských archivech. Menší část přetiskl z edicí jiných, zvláště prof. G. Friedricha; jestliže však v posledních aktech z doby světové války nechal mluvit pouze překlady cizí, lze mu vytknouti nedůslednost. Kritický hlas jazykozpytce (Dr. Bohumil Ryba v Českém časopise historickém XLV. 1939/40, str. 49—53) nebyl knižce příznivý; ačkoliv historik zde nemusí býti tak citlivý k stínům jako filolog, přece jen, srovná-li originály s překladem, dá i on na několika místech knihy hlasu tomu za pravdu. Historik ovšem nad edicí Doskočilovou kopí ne-

láme, neboť kniha své poslání i s těmito nedostatky splní v okruhu široké obce čtenářské, již je především určena, dobře a kruhy odborné v jednotlivých případech sáhnou vždy k originálu, nikoliv k překladu, a opět se budou pokoušeti o samostatné tlumočení mluvy originálu, skutečnost tuto však jistě třeba označiti jako nedostatek nebo nedokonalost edice i když určené široké obci a nikoli jen kruhu přísně vědeckému.

Na tomto místě je ovšem třeba zhodnotiti podrobně, jak kniha byla vydána. Výsledek jeví se méně příznivý, neboť Doskočil svůj úkol nezvládl tak, jak bylo žádoucí a jak by měl. Postrádáme poznámky, v jakém jazyku je originál listiny či listu napsán — Doskočil mohl tak učiniti pouhým slůvkem „z latiny, němčiny atd.“ v seznamu otištěných archiválií před jménem překladatelovým a tak věru lehce obohatiti čtenáře o poznatek ne bezvýznamný i učiniti ovzduší jeho představ opět o něco plastičtější, také měl býti důsledný v uvádění poznámek, v kterém archivu je originál listiny či listu uložen — skutečnost, že poznámky, v kterém archivu se originál listiny chová, jsou uváděny zcela nepravidelně, je dokladem náhodnosti, s jakou si autor počínal. Je toho litovati tím spíše, že Doskočil ochudil knížku opět o doplněk pro čtenáře zajímavý, neboť chtěje na jedné straně jeho zájem vzbuditi, znesnadnil mu myšlenkovou cestu za originálem v určité místo a pak snad i skutečnou cestu za ním. Konečně nedůslednost autorovu, s níž zpracoval svou edici, dokládá i technická stránka datování: v jednom uvedeno nejprve místo, kde byla listina vydána, a to v druhém pádu, jindy v prvním, jinde nejprve rok, den a pak místo, a to se slůvkem dne, jindy bez tohoto slůvka, jindy rok, měsíc v prvním pádu a místo, jindy zase rok, měsíc v šestém pádu, prostě v nejrůznějších variacích a kombinacích, čistě náhodně, jak kdy autor chtěl, aniž se pokusil zvoliti si nějaký systém pevně pak dodržovaný, k čemuž edice dobře zpracovaná musí přihlížeti. Totéž lze říci o textaci údaje, kde je archiválie uložena. Nad to vydavateli, tím spíše Doskočilovi, nemá se přihoditi závažné nedopatření, označiti totiž archiv koruny České jako „Korunní archiv země České“. Důslednost by žádala též označiti archiv zcela přesně — archiv koruny České, archiv min. vnitra v Praze — i když v Doskočilově edici tento požadavek zdá se nadbytkem, neboť u archiválií, týkajících se českého státu, každý čtenář bez jakéhokoliv rozmyšlení předpokládá archiv České koruny, nikoliv francouzské atd., méně bezpečným by však byl při rozhodování o archiváliích, jež jsou označeny jako fond archivu ministerstva vnitra, neboť vtírá se bezděčně na mysl archiv téhož ministerstva ve Vídni. Ani zde nenechal Doskočil čtenáře bez rozpaků nebo

nejistoty nedůsledností a nepropracovaností svého plánu, vlastností, jež prolíná a snižuje formální úroveň jeho práce. Rovněž pravopis nebyl nedůslednosti ušetřen, měl-li Doskočil na vybranou rozhodnouti se pro tu či onu eventualitu; a tak v jednom překladu přijme jednu, v následujícím druhou (království České — království české). Stejně tak kolísání při dodržení zásady o přepisování starých textů do nového pravopisu zanechává v knize své zřetelné stopy (dyrektorův — direktorů a j.). Konečně i interpunkci by bylo třeba na mnohých místech upravit a autoru vytknouti, že jí mohl věnovati více pozornosti, neboť to bylo v jeho silách. Tak asi vyzní soud o Doskočilových „Listech a listinách“ jako edici.

Úhrnem tedy: Doskočilova kniha má plné právo hlásiti se o zásluhu dobré myšlenky, zdařilého výběru, účinného poslání svého druhu v nejširších vrstvách, jimž se dostává do rukou hodnotná věc, jejímuž obsahu nelze činiti podstatných a závažných výtek; jako edice, i když nikterak koncipována jako vědecká, má však valné nedostatky a slabiny, jichž se autor měl i v tomto případě uvarovati. Její úroveň tím nesporně snížil. *Fr. Beneš.*

Sborník archivu ministerstva vnitra RČS., rediguje Dr. Jaroslav Prokeš, min. rada a ředitel stát. archivu. Sv. XI., v Praze 1938, str. 295. Sv. XII., v Praze 1939, str. 219.

Svazek XI. obsahuje pět statí, z nichž dvě jsou z pera samého redaktora, totiž zpráva o činnosti archivu v l. 1935 až 1937, str. 5 až 34 a biografie archiváře někdejšího pražského guberniálního archivu Jana Hulakovského, str. 35 až 62. Další, rozsáhlejší příspěvek jest od Frant. Roubíka „Ke vzniku správního rozdělení Čech z roku 1850“, str. 63 až 172 a svazek uzavírají dvě stručnější pojednání: Jos. Dostála „Jindřich Straka z Nedabylic a jeho bratři“, str. 173 až 216 a dokončení rozpravy V. Letošníka „K pokusu o evidenci obsahu zemských desk před 100 lety“, str. 217 až 295. Sv. XII. vyplnila rozprava Frant. Roubíka „Vývoj správního rozdělení Čech v letech 1850 - 1868“.

Roku 1934 se Jar. Prokeš stal ředitelem archivu ministerstva vnitra a čtenářům tohoto časopisu jsou známy některé výsledky, jež přinesla hned první leta jeho správy (srov. referát B. Jenšovského v XIII.-XIV. ročníku tohoto časopisu str. 213 a d.). Byla provedena rozsáhlá vnitřní reorganizace archivu, sestaven základní inventář, byly sjednoceny součásti některých fondů dříve rozptýlených, započalo se se soustavným konservováním českých zemských desk a listin, podstatně rozmnoženy byly fondy

archivu, zejména převzetím spisových pozůstatků býv. apelačního soudu českého a registratury vrchního zemského soudu českého do r. 1884. R. 1937 byl zakoupen pozemek pro novou archivní budovu a již předtím r. 1935 byl překonán kritický stav v otázce archivního zákona a ze spolupráce ředitele archivu ministerstva vnitra Prokše a archivního referenta ministerstva školství a nár. osvěty J. Morávka v přechodných poradách vyrostl návrh archivního zákona, jehož podstata mohla býti ještě na podzim r. 1938 s plným zdarem předložena odborné mezinárodní veřejnosti. Zpráva ředitele Prokše zaznamenává, jak archiv ministerstva vnitra v těchto letech byl vůbec důležitým střediskem vědecké práce, jehož podíl vystupoval, ať šlo na př. o dějiny vojenské či přípravné práce ke zkoumání historie cen. Z části zprávy věnované personáliím zaujme zejména obšírné a vřelé ocenění činnosti dlouholetého spolupracovníka archivu Jos. Bergla (str. 9 a d.). Připomeneme si tu, že archiv ministerstva vnitra v dvacetiletí samostatného československého státu byl také významným ohniskem německé historické práce v Čechách, působiště G. Pirchana, Jos. Bergla, Ad. Schmidta. Uspokojením nás naplňuje zjištění, že právě česká správa archivu odčinila křivdu, již se na Berglovi, přes vynikající jeho služby a schopnosti, dopustila předválečná rakouská správa tehdejšího místodržitelství archivu.

Závěrem své zprávy vyslovil Prokeš úmysl navázati na budovatelské období J. J. Klausera a Kajetána Nádherného, jejichž význam načrtl v osmém svazku Sborníku. Ve statí o Janu Hulakovském oživuje památku muže, jenž na úspěších Nádherného měl velice podstatný podíl. Hulakovský již za studií získal si jako kopista přízeň hr. Kašpara Šternberka, jeho tištěný soupis zkratek (z r. 1852) svědčí o pozoruhodné šíři odborných vědomostí. Přesto byl od r. 1831 do r. 1838 bezplatným kancelářským praktikantem guberniálního archivu a teprve tím rokem počala další dosti ubohá úřednická kariéra. Prokeš zjišťuje neobyčejně úctyhodný pracovní výkon, který Hulakovský za svého působení v archivu od r. 1831 do r. 1853 po sobě zůstavil. Přesto stačilo členství ve Svornosti a zatčení po svatodušních bouřích 19. června 1848, aby r. 1853 byl předčasně pensionován. Pražská policie tehdy naznačila, že není radno „ponechati člověka („ein Individuum“) tak exklusivního českého smýšlení uprostřed bohatého pokladu českých listin“ (str. 51). Co z toho vyplynulo, hodnotí Prokeš takto: „Po Hulakovského pensionování nastal v místodržitelství archivu hluboký úpadek, jenž potrvál téměř plná tři desetiletí a jehož některé reflexy sahají mnohem dále, namnoze až do převratu; příčinou tohoto úpadku byl především jednak úplný nedostatek vzdělaných,

schopných a láskou k nesnadné archivní práci naplněných úředníků, jednak pak to, že nový režim nevěnoval místodržitelstvímu archivu ani zdaleka té pozornosti jako starý režim a naopak považoval archiv, jenž byl vydán na pospas kancelářským nedoukům a ignorantům, spíše za neužitečnou, ba škodlivou příťaž ---" (str. 61, 62).

Ježto rozprava Roubíkova pokračuje ve XII. svazku Sborníku, přihlédneme napřed ke stati Dostálově a Letošníkově. Význam prvé z nich není v jednotlivostech obsahu, nýbrž ve všeobecné evokaci pobělohorského prostředí. Již stať „Poslední boj“, otištěná v IX. svazku Sborníku, ukázala, že Dostál jest nejen znalcem oné doby, nýbrž má i vzácný dar plastického líčení. Nové jeho pojednání tento dojem znova potvrzuje. Ostatně stať o Jindřichu Strakovi z Nedabylic a jeho bratrích souvisí i thematem se zmíněnou prací starší (srov. tohoto časopisu roč. XIII.-XIV. str. 211), neboť Jindřich Straka z Nedabylic byl regentem statků Adama Erdmana Trčky, švagra Albrechta z Valdštejna. „Drobný vladyka mohl právem snít o kariéře, přinášející výhody všeho druhu. Stál v čele bohatého panství, ve službách rodu, o němž bylo možno předpokládati, že nastoupí na místo Rožmberků nebo Pernštejnů. Válečná doba přála odhodlaným povahám, které dovedly se chopiti každé příležitosti bez dlouhých skrupulí" (str. 180). Avšak tato sláva Jindřicha Straky potrvála jen několik let. Adam Erdman byl mezi oběťmi chebského vraždění r. 1634 a pánův pád strhl i služebníka. Jindřich Straka zemřel ještě téhož roku, po jeho smrti byl proti němu veden proces pro spoluvinu na Valdštejnově zradě, načež počalo jednání o pozůstalost, jež Dostál podrobně sleduje, kresle tak názorný obrázek tehdejších poměrů.

S příspěvkem V. Letošníka vracíme se opět k vlastní historii archivních fondů, při čemž jeho poznatky se neomezují jen na vlastní fond zemských desk, chovaný nyní v archivu ministerstva vnitra. Ve třicátých letech minulého století, jimiž se Letošník obírá, byl ještě s deskami zemskými spojen také t. ř. stavovský archiv, který se r. 1869 dostal do českého zemského archivu. U Letošníka se nyní dovidáme, že již ve třicátých letech bylo jednáno o oddělení a vydání stavovského archivu (str. 256 a d.), a třeba tehdá r. 1837 došlo jen k odevzdání Vunšvicovy sbírky stavům (str. 285), nicméně nalezneme tu nejednu zprávu o rukopisech a listinách, jejichž pozdější osudy známe z Borovičkových dějin zemského archivu. R. 1831 byla také po prvé řešena otázka přístupnosti deskového archivu pro vědecké badání, neboť Palacký chtěl prostudovati knihy privilegii království Českého, uložené u zemských desk ve stavovském archivu. Nejvyšší

purkrabí hr. Chotek neměl námitek, aby rukopisy byly Palackému zapůjčeny, ale president zemského soudu Wagemann minil, že privilegia nebyla ještě nikdy půjčena, ani úřadům, a dal pro Palackého u soudu připravit zvláštní místnost, „kde by mohl pracovat jako doma od 8 hod. do 2 hod. odpoledne" (str. 238).

Arci daleko větší zájem úřadů se obracel k vytěžení historické látky desk k účelům úředním, při čemž z Vídně bylo naléháno zejména na opatření dokladů pro chystanou všeobecnou rakouskou šlechtickou matriku, pro jejíž úplnost ovšem výzkum českých zemských desk byl nezbytným předpokladem. Sotva však v Praze práce jen poněkud pokročily, vznikla ve Vídni žárlivost, že by snad při českých zemských deskách si chtěli zříditi zvláštní zemskou šlechtickou matriku, kdyžtě přece „není šlechty provinciální, nýbrž je šlechta rakouského státu" (str. 248). Obrovský úkol poříditi index k více než tisíci kvaternů mělo provésti několik písařů spolu s úředníky deskovými, kteří tu práci měli konati vedle své vlastní úřední povinnosti. „Indikování, jež vykonávali úředníci deskové registratury, bylo zdoluhavě placeno, za to však úřady urychlováno" (str. 266). Do konce roku 1836 bylo zpracováno 439 kvaternů (str. 293). Byl to — hledíme-li k malému počtu pracovníků — výkon obrovský, ale byl to přece jen zlomek celkového úkolu. I pak bylo lze opakovati melancholická slova, jež r. 1831 napsal ředitel deskové registratury Hasner: „Neocenitelný listinový poklad v deskách, jež moudrost zeměpána a otcovská péče českých stavů založily v roce 1541 k ochraně soukromých a veřejných práv pro potřebu příštích generací, musí se státi a stane se za krátko jen sbírkou listin, uschovanou pro prach staletí a pro hlodající zub času" (str. 222). Uplynulo pak ještě téměř celé století, než za změněných poměrů po přenesení zemských desk do archivu ministerstva vnitra Historický ústav zahájil vydávání a archiv sám konservování alespoň nejstarších kvaternů.

Práce Roubíkova, jež vyplnila více než sto stran jednáctého svazku a celý svazek dvanáctý, navazuje na známé Riegrovo „Zřízení krajské v Čechách", při čemž jest rozdíl, že B. Rieger se obíral především problémy práva a správy, kdežto těžisko zájmu Roubíkova jest v problémech historicko-geografických. Po té stránce Roubík doplnil a opravil leccos, co Rieger buď nedostl úplně nebo nedostl přesně vyložil o rozsahu jednotlivých krajů a o změnách provedených r. 1714 a 1751 (str. 76 a d.). Rieger vřbec své výklady dovedl jen do konce XVIII. věku a právě v té době s rostoucí agendou státní správy byla pocítována potřeba menších správních obvodů. R. 1778 byly kraje rozděleny na okresy, přiřčené k visitacím krajským komisařům, ti však sídlili v kraj-

ských městech. Byli jen dozorčí instancí, neboť vlastní správa zůstávala úřadům patrimoniálním. Teprve zrušení patrimoniálních úřadů r. 1848 vytvořilo novou situaci, vyžadující nového rozdělení země, při čemž vůdčí zásadou bylo oddělení soudnictví od vlastní civilní správy. Od počátku bylo přesvědčení, že příští obvody soudní musí být menší než příští obvody politické, a hned na podzim r. 1848 bylo také ve Vídni rozhodnuto, že vedle nižších soudů okresních budou ještě soudy kolegiální, jejichž hranice měly původně splývat s hranicemi krajů, s nimiž měly mít i totéž sídlo (str. 95). Nejprve byly určeny obvody okresů soudních. Ještě v září 1848 byla v Praze zřízena zemská soudní komise a v listopadu téhož roku byly vyslány čtyři místní soudní komise do různých částí Čech. Roubík podle původních instrukcí poučuje o směrnicích, jimiž jednání komisí se mělo řídit (str. 96 a d.). Z důvodů administrativní účelnosti měly být co nejvíce zachovány dosavadní hranice panství a statků, zároveň se však hledělo i k probuzenému národnímu vědomí a instrukce ukládala, aby byly tvořeny obvody pokud možná jednojazyčné, posléze mělo sídlo úřadů být komunikačně výhodně položeno a snadno dosažitelné z celé příslušné oblasti. Tato hlediska nebyla vždy souběžná, a ježto byl chápán prospěch, který kynul městům, která se měla stát středisky úředního jednání všeho obyvatelstva obvodu, valem se hlásily obce s žádostmi a nabídkami. Bylo tak nejprve, když se rozhodovalo o sídlech okresních soudů, totéž se opakovalo, když šlo na jaře 1849 o obvody politické a sídla nově tvořených okresních hejtmanství čili, jak se také říkalo, úřadů podkrajských. Okresní hejtmanství mohlo obsáhnouti i několik soudních obvodů, avšak sídlem okresního hejtmanství mohlo být jen sídlo některého okresního soudu. Registratura zemské politické organizační komise se zachovala v archivu ministerstva vnitra a Roubík podle ní ve zvláštní příloze (str. 146 a d.) registruje žádosti obcí za sídla okresních hejtmanství a politických expositur, kteréžto písemnosti namnoze podávají cenné zprávy o poměrech v různých částech Čech v polovině minulého století. Arci jen některé žádosti měly úspěch. Co do stanovení soudních obvodů zjišťuje Roubík souhrnně, „že u justičních komisí byl brán z dopravních a jazykových důvodů mnohem větší ohled na německé soudní okresy, jimž bylo, pokud šlo o rozlohu, vyhovováno mnohem ochotněji, než podobně situovaným českým soudním okresům na př. na českomoravské vysočině, kde byly ponechány okresy značně rozsáhlejší“ (str. 111). Nejinak tomu bylo při jednání o okresních hejtmanstvích: „Jako u soudních okresů, tak i u obvodů okresních hejtmanství lze pozorovati příznivější poměr u německých okre-

sů — bylo to způsobeno snahou vytvořiti pokud možno nejmenší počet národnostně smíšených okresů proti obvodům jazykově jednotným“ (str. 123). Závěrem (str. 165 a d.) podává autor ve statistickém přehledu soudní a politické rozdělení Čech z r. 1850, jakož i mapu, která jakoby v kostce podává výsledek všeho tohoto pracného a poučného historickogeografického studia, neboť jsou tu vyznačeny hranice krajů podle berní roly, rozdělení krajské v období 1751—1849 a kraje a okresy z r. 1850.

Vskutku arci již na konci roku 1851 a v roce 1852 se zdálo, že všechna ta obrovská práce, věnovaná této správní reformě, bude pouhou epizodou. Absolutismu Bachovu byla nepohodlná neodvislost soudní moci a proto hned od zrušení ústavy 31. prosince 1851 vysloven byl úmysl sloučiti v první instanci politickou a soudní správu, což znamenalo zároveň také sjednocení obojího správního rozdělení země. Ve vyšších instancích měly sice soudnictví a správa zůstat odděleny, ale i tu měly obvody vyšších soudních úřadů odpovídati obvodům nových politických krajských teritorií. Mimo to politická reakce se hodlala opírat o velkostatek a církev a proto měly být pokud možná obnoveny někdejší obvody panství a při správním rozdělení se mělo také více přihlížeti k jednotkám farností. Pokračování Roubikovy rozpravy ve XII. svazku Sborníku po všeobecném úvodu, vyznačujícím tyto nové snahy státní správy, sleduje jednání zemské organizační komise pro Čechy zřízené v lednu 1853, jež měla navrhnouti nové rozdělení okresů, krajů a soudů a určití sídla příslušných úřadů (str. 9 a d.). I tato nová komise měla přihlížeti k přáním obyvatelstva, ale režim si nepřál veřejného projednávání. Přesto věc se neutajila a jednotlivá města znova se pokoušela přesvědčiti úřady, že mají nejvhodnější podmínky pro umístění krajské správy. Jindřichův Hradec proti Táboru, Kutná Hora, Kostelec n. Č. L. a Německý Brod proti Čáslavi, Vys. Mýto proti Chrudimi, Čes. Lípa proti Litoměřicům, Most a Rakovník proti Žatci, Loket proti Chebu, Klattovy proti Plzni se snažily obhájití svůj nárok (str. 14 a d.). Leccos zajímavého shledáme v těchto aktech, na př. Litoměřice se r. 1852 dovolávaly také souhlasu „zemských bratří českého jazyka“ a prohlašovaly, že si obě národnosti stěžují na příkré rozlišování národností, jež tu od pradávna klidně žijí vedle sebe (str. 19). Zároveň uvnitř organizační komise byl spor o to, zda mají být vskutku obnoveny někdejší obvody panství (str. 27 a d.). Důsledně se toho domáhal jen šlechtický člen komise hr. Jindřich Clam-Martinič, kdežto většina komise poukazovala na nestejnomyšlnost a nahodilost někdejších patrimoniálních oblastí a doporučila, aby dosavadní soudní okresy byly zásadně zachovány a provedeny jen

menší úpravy. Tak se i stalo a na místo 7 krajských vlád, 79 okresních hejtmanství a 210 soudních okresů z r. 1850 nastoupilo r. 1855 kromě hl. města Prahy třináct krajů s 14 krajskými soudy (neboť ve dvou krajích bylo po dvou krajských soudech) a 207 politicko-soudních okresů. Další rys do jednání komise vnesl úmysl vlády, aby důležitějším městům byla svěřena politická správa, a to nejen pro město, nýbrž pro celý obvod okresu. Než i tento návrh padl, a to jednak pro nepříznivá zdání rozhodujících činitelů krajské správy v Čechách, jednak protože ona města sama se obávala finančního zatížení, jež jim z nové správní funkce mohlo vzéjti. Proto jediným výsledkem jednání bylo, že město Liberec co do politické agendy bylo vyňato z kompetence okresního úřadu a podřízeno přímo krajskému úřadu v Mladé Boleslavi (str. 40).

Rozdělení Čech z roku 1855 se udrželo až do r. 1868, avšak hned od zavedení konstituce r. 1861 se počalo opět jednati o oddělení soudnictví od správy. Mimo to se vídeňské ministerstvo r. 1862 rozhodlo zrušiti z úsporných důvodů krajské úřady, přenést jejich kompetenci na místodržitelství a ponechati v bývalých krajích jen dohlédací orgány (str. 54 a d.). Zároveň však byla uznána výhodnost zvláštních větších politických okresů a r. 1864 byla při pražském místodržitelství opět zřízena komise pro nové správní rozdělení Čech. Okresních hejtmanství mělo být více než r. 1850, měly být respektovány hranice někdejších panství, také farní obvody měly být sjednoceny v týchž politických okresech a měly být tvořeny oblasti pokud možná jednojazyčné (str. 58 a d.). Návrh komise, který pak r. 1865 byl schválen vídeňským ministerstvem, „rozděloval Čechy na obvody 201 okresních soudů a 90 okresních hejtmanství, z nichž 39 bylo ryze českých, 30 ryze německých, 7 smíšených, 11 převážně českých a 3 převážně německé, tedy v poměru celkem značně příznivém německému živlu v zemi. Jako r. 1850, tak i tentokrát byly německé okresy poměrně celkem menší než české a zvláště v jižních Čechách se špatnou komunikací byly navrženy poměrně velké okresy” (str. 63). Roubík v příloze (str. 169 a d.) otiskuje podrobnou statistiku, které okresy, jak veliké a s jakým počtem obyvatelů měly podle této osnovy být utvořeny. Ale vláda nehodlala tentokrát provést změnu správního rozdělení jen o své újmě a proto osnova byla jakožto vládní návrh v prosinci 1865 předložena zemskému sněmu král. Českého. Tam však vládní předloha nedošla souhlasu. Sněmovní komise, která k tomu účelu byla zvolena, nepokládala vůbec za účelné, aby byly měněny dosavadní správní obvody, nýbrž doporučila ponechati zásadně dosavadní politicko-soudní okresy jakožto okresy soudní a kombinací těchto soudních okre-

sů vytvořiti nové obvody okresních hejtmanství. Sněmovní komise v březnu 1866 navrhla zříditi 80 okresních hejtmanství, z nichž by 34 bylo českých, 26 německých a 20 smíšených; Roubík v příloze podává opět podrobná statistická data k tomuto návrhu (str. 192 a d.). „Také tento návrh byl po národnostní stránce v celku příznivější německým okresům” (str. 70).

Zatím však byla na chystané nové správní rozdělení Čech upozorněna veřejnost a docházela sta žádostí od obcí, jež buď se domáhaly toho, aby se staly sídlem úřadů, neb alespoň skromněji žádaly o přidělení do jiného správního obvodu. Také zřízená již okresní zastupitelstva, okresní výbory a jednotlivci ze šlechtických majitelů někdejších panství snažili se uplatniti svůj vliv. „Obce, domáhající se sídla správních úřadů, dovolávaly se svého průmyslu, obchodu, trhů, škol, živého styku a dobrého spojení s okolím, nabízely úřední místnosti, upozorňovaly na dostatek bytů pro úřednictvo a levné živobytí pro ně, dovolávaly se loyality svého obyvatelstva v bouřlivých letech 1848-1849 a necouvaly někdy ani před osočováním a denunciací konkurujících sousedních měst.” „V několika případech ozval se v peticích českých obcí trpký hlas kritiky toho, jak malé okresy navrhuje předloha pro německé kraje na rozdíl proti příliš velkým okresům českým” (str. 64). Zájmy jednotlivých obcí měly také mezi poslanci zastánce, a třebaže většina politických okresů, navržených sněmovní komisí, byla v plenu sněmu přijata bez námitek, o jiných byly svedeny řečnické boje a rozhodovalo se hlasováním, takže konečný elaborát zemského sněmu se opět lišil od návrhu sněmovní komise (str. 70 a d.). Ale ani hlasováním zemského sněmu jednání neskončilo. Místodržitelství přijalo usnesení sněmu jen jako sněmovní dobré zdání a místodržitelská komise jednala dále, snažíc se usnesení sněmovní přizpůsobiti poněkud původnímu návrhu vládnímu. Pozměněný elaborát byl znova předložen sněmu, ale zatím nastala válka s Pruskem a teprve po jejím skončení byla osnova, na niž sněm již nic podstatného nezměnil, zaslána do Vídně a nejvyšším rozhodnutím z 19. května a 8. července 1868 uzákoněna (str. 76). Čechy byly rozděleny na 89 okresních hejtmanství a 208 soudních okresů, z okresních hejtmanství bylo 38 českých, 32 německých a 19 smíšených. Toto správní rozdělení až na ojedinělé celkem změny zůstalo až do konce rakouského státu. „Také v tomto politickém rozdělení měly německé politické okresy ve srovnání s českými výhodnější postavení jak rozlohou, tak počtem obyvatelstva, místních obcí a soudních okresů — lze to ovšem zčásti odůvodniti průmyslovějším rázem těchto německých okresů, jejich větší lidnatostí a horskou polohou” (str. 78).

V červenci 1868 byl zároveň okresním hejtmanstvím v sídlech bývalých třinácti krajských úřadů svěřen dozor nad ostatními okresními hejtmanstvími příslušného obvodu (str. 77). Byl to poslední pozůstatek kdysi tak významného krajského zřízení.

Toť arci jen zhruba obsah první, textové části této Roubíkovy rozpravy. Následují přílohy, především exkursy, první, v němž registrovány jsou návrhy okresních hejtmanství z r. 1853 na změny správních obvodů (str. 83 až 92), druhý rozsáhlejší s hojností látky k sociologii českého venkova v šedesátých letech minulého století, totiž výtahy ze zmíněných již žádostí z let 1865 až 1868 (str. 93 až 167). Dále podává Roubík statistický přehled správního rozdělení Čech z r. 1855 (str. 168), uvedená již data k návrhům z let 1865 a 1866 a podrobný rozbor správního rozdělení Čech z r. 1868 (str. 201 až 210). Posléze připojena jest mapa vyznačující proměny správního rozdělení Čech od r. 1850 do r. 1868, tudíž pokračování výše zmíněné mapy, na níž správní rozdělení bylo sledováno od berní rollu r. 1654 do r. 1850. Uvážíme-li, že berní rolla jest nejstarším pramenem o rozsahu všech českých krajů a že naopak politické a soudní okresy, zřízené r. 1868, až na nečetné změny trvají podnes, oceníme ojedinělou hojnost poučení, které tato Roubíkova rozprava přináší. O správním rozdělení Čech ve starších dobách bylo již mnoho psáno, naproti tomu v novějším časovém úseku své práce narazil Roubík na úplnou novinu. Vykonal dílo průkopnické a položil trvalé a definitivní základy novější historické geografii Čech.

Úhrnem svědčí i nejnovější oba svazky, že Sborník archivu ministerstva vnitra si hájí své specifické místo v rámci naší archivářské a historické produkce. Jest předním u nás orgánem v oboru dějin správních, což souvisí nejen s jedinečným bohatstvím jeho fondů, nýbrž i se správným pojetím úkolu archivní správy jakožto nejen strážce, nýbrž i tlumočnicka jeho obsahu. Maně hlásí se dojmy z historických výkladů ředitele Prokše. Jaký to rozdíl i oproti poslednímu období starého režimu za ředitelování Köplova!

B. M.

Guide international des archives. Europe. [1934, str. X + 347] vyd. Paris, Institut international de coopération intellectuelle, a Rome, Biblioteca d'arte editrice, jako sv. IV. knihovny „Annales Institutorum“, kde vyšly i další svazky II. (Supplément, str. 50) a III. (Tables et documents, 20 + XXIV. tabulky).

Z mezinárodního podnětu bylo v posledních letech již častěji jednáno o věcech archivních. Zprvu nebylo to ani tak ještě ze

zájmu odborníků archivních, jako spíše historických badatelů, jimž šlo zejména o celkové zjištění přístupnosti pramenů v archívech různých států, především evropských. Tak roku 1924 požádány byly všechny státy, zastoupené ve Společnosti národů, aby oznámily, jak u nich je přístupnost archivů pro badatele a jiné zájemce upravena. Odpovědi byly pak uveřejňovány postupně v Bulletinu anglického Ústavu historických badání (Institute of Historical Research). Ale již roku 1925 byla to společnost archivářů holandských (a nezávisle od ní i archiváři polští), kteří dali podnět k projednávání otázky o mezinárodním vypůjčování archiválií v Mezinárodní komisi pro duševní spolupráci při Společnosti národů. O výsledku této akce v letech následujících a o jejím ohlasu na mezinárodním historickém kongresu varšavském v r. 1933 bylo již v našem archivním časopise referováno (srv. ČAS VI. 212 n. a XI. str. 73).

Vypůjčování archiválií jest ovšem jen nepatrný úsek mezinárodních snah na poli archivní organizace, jež si vytkla za úkol především spolupráci archivářů a významných archivů z různých států. Organizační myšlenky tohoto druhu vznikly hned na prahu století v roce 1900 na mezinárodním sjezdu knihovníků v Paříži, načež došlo teprve v roce 1910 k ustavení zvláštní mezinárodní archivní komise v Bruselu. Zůstalo však spíše při snaze a myšlence, které pohřbila na dobro světová válka a prvá poválečná léta po jejím skončení, kdy bylo nutno počítí s novým budováním mezinárodních styků ve všech oborech, a to namnoze od základů, jako je tomu i v našem případě. Teprve roku 1926 vzniklo v rámci Ústavu mezinárodní duševní spolupráce při Svazu národů „Comité international des sciences historiques“, které si ve svém třetím zasedání, konaném v Benátkách roku 1929, zřídilo zvláštní archivní sekci, jež se definitivně konstituovala rok na to v Cambridge (předsedou známý holandský archivář R. Fruin, sekretářem švýcarský H. Nabholz). Ve svém dalším zasedání v Budapešti (v květnu roku 1931) usnesla se tato sekce, aby na mezinárodním kongresu historickém ve Varšavě, konaném roku 1933, jednalo se též o archivech a jejich mezinárodním vědeckém používání historickými badateli. Sekce rozeslala též zástupcům jednotlivých národních skupin, sdružených v Mezinárodním komitétu věd historických, dotazník, jehož cílem bylo získati zodpovědění několika otázek přehled jednak po archivní organizaci jednotlivých států, jednak po způsobu, jakým jsou archívy přístupny vědeckému badání. Dotazníky byly velkou většinou, také z býv. Československa, zodpověděny a výsledek akce byl publikován v příručce, redigované H. Nabholzem a P. Kláumim.

Časově i obsahově úspěšnější byl však podnik, který vzešel v rámci mnohem širším a téměř současně ze samotné Mezinárodní komise pro duševní spolupráci. Již v roce 1930 dostala tato komise prostřednictvím německé národní sekce memorandum říšského archivu v Postupimi o mezinárodní výměně zkušenosti, po výtce archivně-technických. Deset bodů tohoto memoranda navrhovalo mezinárodní soupisy archivní literatury a archivních časopisů, studium archivního zákonodárství v různých státech, předpisů bezpečnostních a konservačních, vedle toho však i řešení otázek čistě speciálních, jako na př. shromažďování antikvářských katalogů a cen archiválií, sjednocení archivní terminologie, otázku jednotného zpracovávání inventářů, pořádání mezinárodních archivních výstav nebo řešení otázky, jak skartovati akta hospodářských organizací z doby světové války a pod. To byl asi základ dalšího vývoje, který vedl z podnětu přednosta německých říšských archivů, zároveň ředitele státních archivů pruských, a k návrhu italské sekce pro duševní spolupráci k ustavení stálého komitétu archivářů při Mezinárodním ústavu pro duševní spolupráci, k němuž došlo v dubnu roku 1931 v Paříži. Schůze v Paříži se zúčastnili: G. Caron (Francie), Eug. Casanova (Italie), Des Maréz (Belgie), H. Jenkinson (Anglie), H. Meisner (Německo), Nabholz (Švýcarsko), Siemieński (Polsko), Valls y Taberner (Španělsko). Bylo usneseno, aby komitét navázal spojení s bruselskou mezinárodní komisí archivní z roku 1910, jejíž předseda J. Cuvelier zvolen byl i do nového poradního sboru. Za další členy sboru zvoleni z účastníků schůze Casanova, Jenkinson, Nabholz, Valls y Taberner a vedle nich z řady nepřítomných evropských odborníků Ludwig Bittner (Rakousko), Courteault (Francie) a Fruin (Holandsko). Jedno místo rezervováno bylo říšským Němcům, na Polsko pak, ač se pařížské schůze zúčastnilo, se zástupce nedostalo.

Archivní komitét sešlo se ještě v prosinci téhož roku a položilo si především za úkol řešení plánu, jak dala by se prakticky provést mezi různými státy spolupráce jednotlivých archivních správ, případně i jiných organizací, které se zabývají archivy s jiných hledisek nežli jen výhradně správních. Komitét zabýval se vedle toho i problémy přístupnosti archivů, jednotné archivní terminologie, otázku mezinárodního styku archivních škol (výměna profesorů, paleografických faksimilií, charakteristických pro jednotlivé oblasti a p.), otázkou t. zv. filmových archivů (vzorem byla byla kinematheka v Římě) a konservací dokumentů, zejména daktylografických. Za základ ku praktickému provedení hlavní otázky, t. j. mezinárodní spolupráce archivních správ a organizací,

stanoveno bylo na jednotně přijatý návrh H. Jenkinsona z londýnského Public Record Office vydání mezinárodního průvodce po archivech, který by archivářům a historickým badatelům všech zemí podával přístupnou formou a v hlavních rysech potřebné informace o vnější i vnitřní organizaci archivů v jednotlivých státech. Prozatímně usneseno bylo vydání „Průvodce“ jen pro státy a země evropské a sestaveny nejprve některé hlavní body pro dotazník. Bylo též usneseno převzítí v dohodě s „Comité internationale des sciences historiques“ do „Průvodce“ výsledky tímto komitétem sebrané, o nichž stala se zprvu zmínka, po případě učiniti sebraný jím materiál předmětem zvláštního studia a pokusit se o zjištění, bude-li možná unifikace dosavadních pravidel v otázce přístupnosti archivů v jednotlivých státech. O všech těchto věcech byla pak komisi pro duševní spolupráci předložena zvláštní resoluce archivního komitétu, obsahující mimo jiné též dotazník, zredigovaný ve 22 bodů, s návrhem, kterým národním sekcím duševní spolupráce resp. kterým jiným kompetentním orgánům archivním měl by býti rozeslán. Návrh zajišťoval též expertům archivního komitétu účast na zodpovězení dotazníku o poměrech v těch státech, jichž archivní správu v něm sami reprezentovali. Dotazník neměl tehdy ještě definitivní rozčlenění, ale obsahem a počtem článků shodoval se v celku s textem, který byl pak skutečně rozeslán. Jako samostatné kategorie archivní byly v něm stanoveny: archivy státní, archivy regionální, obecní (místní), soukromé a církevní.

Resoluci archivního komitétu schválila Komise pro duševní spolupráci v Ženevě v červenci 1932, načež ještě koncem toho roku byly dotazníky rozeslány. Hlavní přípravné a redakční práce s vydáním „Průvodce“ spojené, vykonal v následujících dvou letech subkomitét, jehož členy byli Eug. Casanova, dnes býv. superintendent státních archivů italských, H. Courteault, ředitel Národního archivu francouzského, a H. Jenkinson, assistant keeper of Public Record office a zároveň autor celého podnětu.

Tak se stalo, že v r. 1934 vydal Ústav pro mezinárodní duševní spolupráci při Svazu Národů v Paříži (spolu s italskou nakladatelskou společností „Bibliotheca d'Arte Editrice“ v Římě) rozsáhlou, téměř 400 stránkovou publikaci malého kvartu pod názvem „Guide international des Archives“, díl první, věnovaný archivům evropským. Římské nakladatelství vydalo ji ve 200 číslovaných exemplářích ve velkém kvartu jako čtvrtý svazek bibliotéky, založené při „Annales Institutorum“, jež jsou generální ročenkou všech ústavů, škol i akademií v Římě, a doplnilo ji dvěma dodatkovými svazky, o nichž stane se ještě zmínka. Stanovená

cena 260 lir je bohužel podle našich poměrů nejen pro jednotlivce, ale i pro knihovny a archivy nesmírně vysoká.

V průvodci zpracován byl materiál ze 37 velkých i menších států a státek Evropy. Ve skutečnosti je jejich počet ještě o 5 vyšší, připočítáme-li jednotlivé samosprávné oblasti, z nichž se v Evropě skládá Spojené království Velké Británie. Materiál sestaven jest podle francouzské nomenklatury abecedně, počínaje Německem (Allemagne) a konče Jugoslavií (Yugoslavie); ve velmi stručných dodatcích na konci prvního svazku vyskytuje se ještě Albanie, Andorra a knížectví Lichtenštejnské. Podle programu archivního komitétu má být druhý svazek „Průvodce“ tímtež způsobem věnován ostatním světadílům; materiál k němu se již v minulých letech zpracovával.

Hned za předmluvou otištěny jsou 22 otázky dotazníku, rozdělené ve čtyři hlavní skupiny pod římskými číslicemi. K nim a k číslicím otázek vztahují se pak dále otištěné odpovědi z jednotlivých států. Jest to tedy jakýsi hromadný interview o archivních věcech z celého našeho zemědělu. Dotčené čtyři hlavní skupiny a jednotlivé otázky se týkají:

I. V prvé hlavě povahy, místa uložení a organizace jednotlivých druhů archivů. Jde celkem o 7 otázek, v jejich odpovědích měl být zachycen obraz, jaké mají jednotlivé státy archivy a jakým administrativním úřadům jsou podřízeny. Mají-li tyto archivy a které povšechné nebo podrobné popisy (guides) svých fondů. V kterých publikacích oznamovány jsou přírůstky a změny písemného materiálu těchto archivů, jaké tištěné katalogy a veřejné či soukromé publikace o jejich fondech byly vydány, jaká jsou konečně pravidla pro redigování archivních inventářů, indexů a pod.

II. Druhá hlavní skupina týká se pravidel o uchování a skartaci archivů. Otázka 8. táže se na př., jaká jsou zákonná opatření k zachycení státních písemností v pozůstalostech zemřelých vysokých státních funkcionářů. Ostatní týkají se vesměs skartace (élimination) a táží se na př., jak je skartace vůbec regulována, kdo k ní dává pokyn, závisí-li od archiváře či od jiného úředníka, před kterým datem je zakázáno vůbec písemnost skartovat, jsou-li nějaké seznamy archivů, které možno po určité době celé skartovat i pod.

III. Třetí dotazníková skupina týká se veřejného užívání archivů, tedy především otázek, jež tanuly na mysl již starším soupisovým akcím. Jde o příslušné předpisy o přístupnosti, o fotografování dokumentů a jiných reprodukčních metodách, o vydávání autentických opisů a o podmínky, za nichž se zapůjčují archiválie doma nebo do ciziny.

Skupina IV. konečně věnována je otázkám technického rázu, jež souvisejí s bezpečností archivů. Jde tu o zkušenosti s budovami archivními a s jejich zařízením, o ochranu archiválií proti škůdcům z říše živočišné, rostlinné a proti vlivům chemickým. Existují, ptá se dotazník, nějaké vědecké laboratoře k tomuto účelu, publikace o konservaci, jakých prostředků užívá se k obnově dokumentů a konečně jaká opatření dějí se za účelem budoucího uchování písemností zcela nových, právě vznikajících, čímž míněny jsou předpisy o inkoustu, papíru, stuhách a pod.

Při všech kladených otázkách nutno mít arci na paměti, že dotazník pod pojmem „les archives“ rozumí v duchu francouzské doktriny také spisovny v našem smyslu, takže na př. pojem „archives périmées“ t. j. doslovně „archivy promlčené“ bylo by možno při problému skartace vykládati dvojím způsobem: buď jako archivy, které dnes již opravdu pozbyly jakékoliv ceny historické či právní, nebo jako registratury, po případě jejich části, které svoji povahou již předem jsou celé určeny ke skartaci. Na první pohled je ovšem patrné, oč asi jde; a také dané odpovědi držely se v mezích všeobecné skartace. Některé z odpovědí reagovaly na příliš povšechný francouzský pojem archivu a snažily se usnadnit si někdy situaci tím, že pro registratury volily vhodné doplňující adjektivum, užívajíce názvu „archives courantes“ nebo „archives ordinaires.“ Byly i jisté nejasnosti toho druhu v otázkách dotazníku, jež vedly i k některým nesprávným odpovědím, resp. k vyhýbání se přesné odpovědi. Bylo by bývalo zajisté velmi vhodné, aby dotazník byl doprovázen podrobnějším komentářem, čímž by bylo vyvarováno podobných nedostatků, jež jsou však celkem menšího rázu a opravdové ceně „Průvodce“ nikterak na újmu.

Podle přání komitétu zodpověděli jednotlivé otázky dotazníku buď ředitelé ústředních archivů nebo šéfové jiné ústřední archivní správy (na př. sekcí, jimž je archivnictví v ústředních úřadech podřízeno), někde jen pověření úředníci těchto institucí, v některých případech i národní skupiny komise pro duševní spolupráci nebo i příslušné vyslanectví. Členové komitétu samotného, jak byli již zprvu vyjmenováni, vyplnili vesměs dotazníky za své státy (na př. generální státní archivář L. Bittner za Rakousko a Lichtenštejnsko nebo ředitel Národního archivu H. Courteault za Francii), vedle nich obdobně profesor Cuvelier, Valls-Taberner, Eug. Casanova, který zaslal i údaje za Albanii a San Marino, prof. R. Fruin, Hilary Jenkinson, který kromě své archivářské funkce jest též docentem diplomatiky a archivnictví na universitě londýnské, a profesor Hans Nabholz z Curychu.

Z jiných významnějších spolupracovníků lze uvést státního archivního radu Dr. H. Meisnera z tajného státního archivu Berlin-Dahlem (Německo), ředitele archivu hlavního „akt dawnych“ ve Varšavě J. Siemieńského (Polsko), gen. inspektora knihoven a archivů portugalských Dr. Julia Dantase, ředitele státních archivů rumunských C. Moisila, Maksakova za ředitelství ústředního archivu Svazu sovětských socialistických republik v Moskvě, Msgra Angelo Mercatiho, prefekta archivů vatikánských a j. Pokud jde o býv. Československo, obrátil se na podepsaného referenta náš delegát při Ústavu duševní spolupráce, prof. J. Šusta, aby zodpověděl dotazník jako archivní referent ministerstva, které pečuje též o úpravu všeobecných otázek archivních. Stalo se tak hned ještě na jaře roku 1933. Za Finsko, Island, Litevsko zodpověděly dotazník národní sekce, za Jugoslavií její delegát hrabě Vojnovič a jedině za Turecko vyslanec Muhtar Suat.

Nejobširněji o svých archivech a jejich organizaci po všech stránkách dotazníkem vyžadovaných rozepsaly se Velká Británie, Itálie, Španěly, Francie, Německo, Polsko, Vatikánské město a Rusko. Z menších států počínaly si podrobněji zejména ty, jež mohly snáze navázat na svoji starší archivní tradici, jako Holandsko, Belgie, Rakousko, Maďarsko, Švédsko a Dánsko. Československo rozsahem svých informací bylo tu v jedné řadě se Švýcarskem, Bulharskem, Řeckem, Irskem a Rumunskem, o něco stručnější bylo Turecko, Finsko, Litevsko a Norsko, ostatní menší a malé státy omezily se na údaje až příliš stručné, mezi nimi i Jugoslaviie, Portugalsko a Litva. Stručnost v některých případech šla tak daleko, že některé otázky zůstaly vůbec nezodpověděny, ačkoliv vyžadovaly aspoň odpověď negativní. U jiných naopak vzrostl údaj jejich třeba o několik stran tím, že připojily ve zvláštních aneksech buď seznamy svých tištěných inventářů (Belgie, Holandsko), pravidla o inventarisaci (Bulharsko), seznamy edicí svých archivů (Monaco), nebo i skupinové přehledy svých archiválií (tak zejména Anglie o svém Public Record Office). Vatikánu byl tu otištěn, jinak jistě ku prospěchu věci, ve zvláštních přílohách i přehled jeho archivních fondů, informace o nové mezinárodní komisi pro bibliografii vatikánských archivů, výňatky z archivního statutu o jejich používání badateli a několik článků ze stanov papežské školy pro paleografii, diplomatiku a archivnictví.

Je přirozeno, že zejména státy velké a takové, jež vykazují starou tradici v oboru archivním, popisují organizaci svých archivů, jednotlivé jejich druhy i obsah, literaturu o nich, jejich tištěné inventáře a edice velmi podrobně. Nejen v těchto partiích, nýbrž i v otázkách, jež pojednávají o způsobu uložení, skartaci,

konservaci psaného materiálu, o umístění archivů, ověřování opisů a přístupnosti, dostane se tu čtenáři velmi cenného poučení, které by jinak musil si sám teprve pracně shledávat v odborné cizojazyčné literatuře. Ale nejen vyličení poměrů ve státech větších a starších, nýbrž i v těch, které teprve před nedávnem se obnovily nebo vznikly, zaslouží si stejně pozornosti a nabádají k srovnávání a namnoze svádějí k následování. V novém mezinárodním průvodci dána jest zejména hojná příležitost k zajímavému srovnávacímu studiu všeho, co archiváře teoreticky i prakticky nejvíce zajímá.

Dosavadní pokusy o soupis archivů evropských i jiných, jež podává na př. německý „Archivalischer Almanach“, vydávaný v Halle n. Sálou, nebo příslušné partie „Minervy“, nejvíce rozšířené příručky učeného světa, mají, jak známo, ráz zcela jiný. Jsou to abecedně, podle míst a nikoli států, seřazené adresáře s údaji spíše personálními a číselnými. Zde však, díky metodě dotazníkové, dostalo se nám v příznivé úplnosti tolik materiálu z různých států a končin evropských, jako doposud v žádné příručce.

Ke konci je třeba, abych podal jakýsi autoreferát o tom, jak byla zpracována část „Průvodce“, jednající o našich poměrech. Při nedostatku naší definitivní archivní organizace a po předchozím pokynu, abych si počínal pokud možno stručně a odpovídal jen na dané otázky, nezbylo než omezit se na suchý výpočet našich archivů při ústředních úřadech, archivů zemských, nejdůležitějších městských, církevních, archivů panských a rodinných, největších archivů musejních a spolkových. Další otázku rázu organizačního bylo možno zodpovědět jen zcela povšechně a naznačit, že řádnou organizaci u nás ještě nemáme. Pokud to odpovídalo skutečnému smyslu daných otázek, snažil jsem se zachytit v odpovědích periodické publikace archivní i tištěné katalogy našich hlavních archivů. V otázce skartace mohl jsem tehdy ještě poukazovat jen na chystané vládní opatření, jež se od té doby již stalo skutkem (1935). O přístupnosti a užívání archivů pro domácí i cizí badatele bylo možno dát celkem uspokojivou informaci v duchu našich předpisů i skutečného stavu. V otázkách rázu technického položen byl důraz zejména na naše některé konservační kabinety a citována známá studie Vojtíšková. Některé otázky mohly býti zodpověděny ovšem jen negativně. Kdyby byl býval vyplňován tento dotazník o dva tři roky později, byla situace úkolem tím pověřeného odborníka v mnohých bodech již snazší, zejména i proto, že by byl měl před sebou vytištěn a zpracován všechn materiál ze států ostatních. A ještě lépe by se mu pracovalo, dojde-li jednou k druhému vydání, když bude moci své líčení v bodu 1. a 2. opřít o hotovou a uzákoněnou archivní organizaci.

Jak již svrchu uvedeno, přidány byly římskému vydání „Průvodce“ (v *Annales Institutorum* IV) ještě dva další svazky velkého kvartu. V prvním z nich otištěna je na 50 stránkách historicko-právní studie Serafina Pistolesiho, státního archiváře italského a sekretáře mezinárodního komitétu archivních znalců při Mezinárodním ústavu duševní spolupráce, pod názvem „*Les archives européennes du onzième siècle à nos jours*“, napsaná v červnu 1934. Je totožná s autorovým článkem, otištěným v časopise italských archivářů „*Archivi d'Italia*“, svazek I (1933/34), o němž referoval již podrobně B. Jenšovský v *Čas. archivní školy* (roč. XIII/XIV, str. 286—287), takže netřeba mi k němu se zvlášť vraceti. Druhý dodatkový svazek, označený jako „*Tables et documents*“, přináší po stručné předmluvě především abecední rejstřík autorů citovaných ve svazku prvním. Slovní výklad k 24 tabulkám, reprezentujícím některý z evropských států uvedených v díle prvním, i výběr jejich byl pořízen pod dohledem Eug. Casanovy. Tabulky evokují jen jakési příklady z desíti století evropské historie. Tak je tu na př. z německých archivů mimo jiné ukázka rukopisu Bismarkova z ledna 1881, z býv. rakouských archivů původní tisk 95 thesí Lutherových či zpráva setníka Gordona o zavraždění Albrechta z Valdštejna, z archivů francouzských Napoleonův dekret z roku 1808, z archivů holandských mírová smlouva uzavřená v Münsteru 1648, z archivů ruských vedle depeše benátského vyslance v Moskvě z roku 1665 dekret, jimž Ivan Lenin 1. června 1918 provádí centralisaci ruských archivů, a pod. Nejsou tu v poměrně malém počtu tabulek zachyceny veškeré státy. Československo reprezentovala tabulka XIX s ukázkou písmo nejstarší městské knihy pražské z roku 1310. Výběr příkladů zdá se být skutečně dosti nahodilý a nesouměrný. V malém poměrně počtu ukázek zastoupena je na př. Marie Stuartovna svým rukopisem dvakrát, jednou z Belgie a po druhé z archivu vatikánského. Reprodukční stránka tabulek je dokonalá.

Vydavatelstvo „Průvodce“ samo v předmluvě k prvnímu svazku prohlašuje, že si je vědomo rozdílů, jež do něho vnesly všechny ty rozličné archivní teorie i praxe z různých států. Přes to však se domnívá, že se mu podařilo utvořit něco, co slouží nejen k mezinárodní spolupráci všech archivů, nýbrž co je i předzvěstí budoucí koordinace všeho evropského archivnictví. Není zatím třeba, abychom sami sdíleli tak veliký optimismus vydavatelů. Postačí však zajisté, že byl nám dán do ruky přehledný zdroj dobrého poučení o tom, jak je tomu s archivnictvím jinde u evropských sousedů, co třeba doháněti a co by bylo možno případně i v mnohém předhoniti.

Jan Morávek.

Historie a soupis archivu královského města Rakovníka.
Napsal Jan Renner. Nákladem musejního spolku v Rakovníce.
1—32 + 16 stran.

Dlouholetý správce rakovnického městského archivu, Jan Renner, vykonal jistě velmi záslužnou práci vydáním shora uvedené publikace. Fondy rakovnického městského archivu, jež jsou tak často starší odbornou literaturou citovány jako prameny — stačí vzpomenouti jen Zikmunda Wintra —, zasluhovaly již dávno podobnou edici, aby se staly přístupnější i jiným než pouze domácím badatelům. Jest jen litovati, že autor nepodal skutečně úplný soupis, nýbrž omezil se pouze na soupis knih rakovnického archivu a o spisech (listinách, aktech a pod.), kromě údajů o jejich počtu (dosud zpracoval 4637 kusů), řekl poněkud málo.

Za to velmi podrobně pojednal o historii archivu, která jest zajímavá a v mnohém bohužel typická pro osudy našich městských i jiných archivů, a to zvláště pokud jde o těžké a pro historiografii přebolestné ztráty, které rakovnický archiv v minulosti utrpěl, jednak přirozenou nepřízní doby, vlivy válečnými a pod., jednak, což jest ještě bolestnější, nevšímavostí, nezájmem a nerozumem vlastních lidí.

Původně byl rakovnický městský archiv umístěn zčásti v kostele, v chrámu sv. Bartoloměje, kde byly uloženy nejvzácnější kusy, privilegia a jiné pro město důležité listiny s trvalou právní průkazností a věci i peníze sirotčí. Stalo se tak podle staré zvyklosti, platné i u archivů státních, na př. českého korunního archivu. Jiná část byla uložena v radním domě, kde se patrně chovaly městské knihy, nutné pro řádné a pohotové vedení městské správy spolu s příslušnými spisy. Po válce třicetileté, v níž byl rakovnický městský archiv soldateskou rozmetán, byly starší a pro běžnou potřebu nepoužívané archiválie uloženy do komory ve Vysoké bráně, kde, ač v nepořádku a před vlivy počasí špatně chráněny, zůstaly alespoň uchovány až do roku 1861, kdy první rakovnický archivář František Hovorka se jimi začal obírat a je rovnati. Jelikož Frant. Hovorka získal pro archiv nové místnosti v radniční budově, byly tam archiválie přeneseny. Při tom byly podle jeho svědectví dobré dvě třetiny archivu zničeny a navždy ztraceny!

Archivář Hovorka pracoval o urovnání archivu až do své smrti r. 1873, a excerpoval a regestoval za tu dobu 3009 listin. Že při této práci se neřídil provenienčním principem, tehdy ještě neznámým, jest vysvětlitelno. Ostatně jeho rozdělení archivu nezachovalo se až na naše doby; pouze knihy, jim shledané a

osignovane, stojí opět v tom pořadí, jak je urovnal. Uspořádání knih, jak se jeví v soupise, bylo libovolné, bez vnitřního vztahu. Aní u listin nezachovával důsledně vztahový princip. Nicméně patří F. Hovorkovi plný dík, že na archiv upozornil, že ještě včas zachránil, co bylo lze, a že umožnil, aby Zikmund Winter, který roku 1874 přišel jako středoškolský profesor do Rakovníka, mohl již z archivu čerpat pro své četné práce. Po odchodu Winterově z Rakovníka do Prahy nastala opět doba úpadku, archiv neměl správce, který by se mu věnoval, a proto hynul. Teprve ustanovením nového archiváře r. 1904, autora „Historie“, dostalo se archivu nového obětavého správce, který jej znovu sebral a zkatologisoval (pomáhal mu v tom ještě jako student nynější plzeňský městský archivář dr. Fridolín Macháček), postaral se při tom o konservaci archiválií, pokud toho potřebovaly, a jehož příčiněním získal rakovnický archiv vyhovující a snad i definitivní umístění v tak zvané Petříkově vile.

K historii archivu jest přidán soupis knih rakovnického archivu. Podle něho jsou tam dnes uloženy celkem 292 knihy a značný počet starých kalendářů od roku 1593 (celkem 92 ročníky, z nich 22 in duplo a 1 trojmo). V textu „Historie“ upozorňuje autor na mezery v řadě v archivu chovaných knih a uvádí také, že doplňky možno nalézt ve sbírce pozemkových knih Českého zemského archivu v Praze. Řadění knih ustrnulo na pořadí, jež jim dal F. Hovorka, takže jednotlivé, zřejmě související řady tvořící knihy, nejsou v soupise uvedeny za sebou (na př. knihy a registra rokovní jsou pod čís.: 23, 25, 46, 60, 64, 69, 71, 75, 77, 78, 80, 83, 91 atd. nebo čís. 38 knihy Davidovy modré trhové 1580—1586, čís. 113 knihy Davidovy modré trhové čtvrté 1566—1580, dále registra mlýna Danielovského čís. 22, 41, 62).

Pokud jde o materiál listinný, to jest o magistrátní městskou registraturu a také o registraturu krajskou, jest ze soupisu patrné, že se nezachovaly jako celky. A co zbylo, bylo nejprve F. Hovorkou a později autorem „Historie a soupisu“ urovnáno podle vztahového principu. Schema, jež pořadatel volil, jest toto: A. Záležitosti veřejné. B. Záležitosti obecní. C. Záležitosti soukromé. D. Soudnictví. E. Poměry kulturní. F. Cechy. G. Pivovarnictví. H. Svobodný dům. J. Židé. K. Senomaty. L. Záležitosti vojenské. M. Varia. Královské majestáty a jim podobné(?) archiválie tvoří novou skupinu MJ. Písmenami ML. byly označeny listiny cechu mlynářského, které byly dány archivu do úschovy.

Jest litovati, že i celé zachované originální fascikly (byly zde balíky dosud nedotčených listin a dopisů v původních obálkách, viz str. 23), byly podle zásady vztahové rozříděny a že nebylo

raději přikročeno k urovnání na podkladě provenienčního principu. Spisy, uložené podle nově zvoleného schematu, jsou však přístupny pomocí jmenného, místního a věcného katalogu, náhradu za spisy magistrátní poskytují četné knihy intimační a protokoly a rovněž spisy krajského úřadu jsou částečně zachovány v knihách tohoto úřadu. —*ouš.*

Inventár archívu Slovenského Národného Muzea v Turčianskom sv. Martine. Čiastka 1. Archivné depôt. Sostavila dr. Maria Opočenská-Jeršová, archivárka SNM. Nákladem vzdelavaciho a kulturně-podpurného spolku Melantrich. [Praha 1938] — Stran 1—76+4.

Archiv Slovenského národního musea jest poměrně mladým útvarem, neboť byl zřízen roku 1893, kdy byla založena Slovenská museální společnost. Ta ustanovila si kromě jiných úkolů za práci též „sbíratí písemné i ústní prameny i památky, vztahující se na život a bytí slovenského lidu a na děje, odehravší se v krajinách tímto lidem obývaných“ a určila od začátku své páté oddělení pro archiv.

Zakladatelům tanul jistě na mysli příklad Českého musea v Praze, a autorka inventáře, která ostatně po delší dobu byla zaměstnána v musejním archivu v Praze, vhodně upozorňuje v předmluvě na vnitřní příbuznost obou těchto archivů. Tak jako pražský archiv musejní, rostl i archiv Slovenského národního musea z dobrovolných darů a deposit, takže představuje vlastně archivní depôt s provenienčně nesoudným a nejednotným materiálem. Při tom dlužno ovšem mít na paměti, že jakkoli těžké byly počátky českého musea a také musejního archivu, počátky archivu Slovenského národního musea byly pro nepřízeň doby za éry tvrdě a nesmlouvavě maďarisující vlády uherské koncem devatenáctého století nepoměrně těžší. Co znamenalo pro Slovensko osvobození v roce 1918, jest viděti i z toho, že celá jedna třetina sbírek archivních pochází z doby popřevratové. Při tom opět nutno si vzpomenouti, že do roku 1918 maďarská vláda podporovala plánovitě vyvážení archiválií ze Slovenska, a že zvláště historická společnost maďarská (Magyar Történelmi Társulat) při archivních výzkumech a sjezdech ve slovenských městech vyvážela starší materiál do Pešti.

Teprve po r. 1918 dostalo se Slovenskému museu, které teprve tehdy smělo se nazývatí museem „národním“, podpor od země Slovenské a býv. Československého státu, takže mohlo se věnovati uspořádání a katalogisaci sbírek, aby se staly přístupny

vědeckému badání. V dobách dřívějších směřovala veškerá práce nejen archivu, ale i Slovenského musea k záchraně a k získávání historického materiálu. A teprve roku 1919 zřízená Komenského universita v Bratislavě dodala nejprve svými českými profesory, později svými slovenskými posluchači Slovenskému národnímu museu a archivu řadu uživatelů a badatelů, kteří pro své historické a literární studie čerpali ze sbírek a fondů, a výsledky svých prací propagovali archiv Slovenského musea doma i v cizině. Katalogisací, nejprve ve sbírkách rukopisů, zahájil roku 1921 až 1923 prof. dr. Jan Kvačala spolu s kustodkou musea, spisovatelkou M. O. Horvátovou, v letech 1924—1925 uspořádal korespondenci a pozůstalosti tehdejší archivář Slovenského národního musea Jan Oravec, a další soustavná katalogisační činnost jest prací autorky inventáře, dr. Marie Jeršové-Opočenské, která od června 1929 jest archivářkou Slovenského národního musea.

Kromě práce katalogisační bylo možno po převratě vzhledem k novým, svobodným poměrům nově organisovati celou činnost archivní; ke starému, pouze sběratelskému úkolu, přistoupily úkoly nové, jež vyžadovaly revisi staré praxe i organisace. Proto, též za součinnosti autorky inventáře, byl vypracován nový archivní organisacíni statut (r. 1929) a nově upravená administrace umožnila a ulehčila styk s jinými vědeckými ústavy. Archiv přibral si za úkol zachraňovati staré spolkové archivy na Slovensku, o které se do té doby nikdo nestaral, ačkoliv jsou velmi důležitým pramenem pro studium povznesení slovenského národního uvědomění na Slovensku. V doplňku úkolu sběratelského, zachraňovati na Slovensku veškeré archivy neopatované odborné — i jednotlivé archiválie — snaží se nyní archiv Slovenského národního musea získávati též soukromé archivy a pozůstalosti vynikajících učenců, spisovatelů a politiků slovenských. Tajemník Slovenské národní rady a zároveň předseda Slovenské museální společnosti, autor známého spisu „Slovenský převrat,“ K. A. Medvecký, deponoval v archivu Slovenského národního musea archiv Slovenské Národní rady, který ve spojení s jinými četnými památkami československého boje za svobodu se stal základem speciálního oddělení „Archivu národního osvobození.“ Vybudovat a organisovat toto oddělení je podle slov autorky novým důležitým úkolem archivu Slovenského národního musea.

Doplnění často velmi zlomkovitě zachovaného materiálu z rozličných slovenských archivů vyžaduje přehledu o archivech na Slovensku vůbec a proto již roku 1931 byl založen bibliografický přehled archivnictví na Slovensku a pro bývalou turčianskou stolicí sestavuje se katastr zachovaných soukromých archivů.

Podle možnosti fotografují se nejdůležitější archiválie ze soukromých archivů a z archivů, odvezených do Pešti.

Obsah archivu Slovenského národního musea dělí se na čtyři části:

1. Archivní depôt rozličných archivů místních, rodových a spolkových.
2. Literární archiv.
3. Sbírká rukopisů.
4. Archiv národního osvobození.

Tiskem vydaná první část inventáře obsahuje soupis pouze prvního oddělení, a to archivního depôtu, které obsahuje zlomkový materiál (často pouze jedna nebo dvě zevně nijak neoznačené listiny a pod.), pro nějž byla utvořena a abecedně uspořádána oddělení „Topografika a Genealogika“ s osobním a místním rejstříkem, dále sbírku pergamenových listin různé provenience (celkem asi 180 listin) a archiv „Muzealnej Slovenskej Spoločnosti v Turčianskom Sv. Martine“. Tento archiv ve své nejstarší části od roku 1886 do roku 1893 obsahuje spisy v korespondenci spoluvlastnického „Domu“, nyní „Národního Domu“, pokud se týkají sbírek tamtéž uložených. Tato část jest zachována velmi neúplně, avšak mnoho doplňků lze shledati v korespondenci a pozůstalosti zakladatele a prvního předsedy museální slovenské společnosti, Andreje Kmeťa, uložené v oddělení korespondence a pozůstalosti.

Vlastní archivní depôt jest rozděleno na A) „archivy místní a cechovní“ (Bánovce, Bardiov, Bašovce, Beckov, Panstvo bránecké, Brezno nad Hronem, Budatín, Čachtice, Čajkov, Dojč, Hrádok Liptovský, Hyby, Kunov, Ladce, Lisková, Ropašov, Lupča Německá, Lupča Zvolenská, Turčianský Sv. Mikuláš, Liptovský Sv. Mikuláš, Mošovce, Púchov, Pukanec, Rajec, Senica, Skalica, Topolčianky, Trenčín, Trnava, Trnovec [liptovský], Turany nad Váhem, Veličná, Dobrá Voda, Vrbové, Zábřež, Záskanie, Zázrivá, Zvolen a Žilina), B) „archivy rodové“ (rodiny Eördögh [Čertov] z Laclavej, Juštovicov z Neepal, Kilianovicov z Pšurnovic a z Horního Hričova, Križko z Adamoviec, Révayovskej z Trebstova, Smrečány z Blázoviec, Svätokrižských ze Sv. Križa v Liptově, Thomkovskej z Turčianského Sv. Martina, Veličovcov z Laclavej, Szalayovskej a Veličovskej ze Slovenského Pravna a Záborských ze Zábora), C) „archivy spolkové“ (celkem 52 spolky, jejichž materiál až na jednu výjimku „Společnost česko-slovanská v Břetislavě“ jest nepatrný) a D) „Varia“. Poslední oddělení E) obsahuje přednášky Ludevíta Štúra různé provenience. První částka inventáře jest zakončena soupisem pergamenových listin rozličné provenience.

Listiny začínají rokem 1255 a sahají v chronologickém pořádku do roku 1865.

Zajímavější bude zajisté ohlášené pokračování inventáře, jež má obsahovati oddělení literární s korespondencí a pozůstalostí slovenských spisovatelů, učenců a politiků (Hurbanovská pozůstalost, zvláště důležitá pro dění v roce 1848, korespondence Andreje Kmeťa s prameny pro slovenské kulturní snažení v letech devadesátých) a soupis 952 rukopisů od patnáctého do devatenáctého století.

Inventář bezplatně vydalo a celý náklad ve prospěch Slovenského národního musea věnovalo české nakladatelství Melantrich. Je to opět další doklad české činnosti pomoci Slovákům v jejich kulturním snažení. — *ouš.*

Inventare österreichischer staatlicher Archive V. Inventare des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs. 6. Gesamtinventar des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs. Aufgebaut auf der Geschichte des Archivs und seiner Bestände. Herausgegeben unter Mitwirkung von L. Gross, J. K. Mayr, J. Seidel, F. Antonius, F. v. Reinöhl, O. Schmid, P. Kletler, O. Brunner, F. Huter, W. Latzke, W. Kraus, und R. v. Lacroix von L. Bittner. Dritter Band des Gesamtinventars, Wien 1938. Stran 1 — 4 + 1 — 698, z toho 6 listů obrázkových příloh.

Vydávaje první díl*) souhrnného inventáře vídeňského domácího, dvorního a státního archivu domníval se jeho vydavatel, ředitel Ludvík Bittner, že se mu podaří vtěsnat dílo, jehož rozměry jsou dány nesmírným bohatstvím řečeného archivu, do čtyř svazků, z nichž poslední měl obsahovati důkladný jmenný a věcný rejstřík k celému dílu. Než rozměrnost látky vyžádala si — jistě ne k neprospěchu díla — aby bylo rozšířeno o jeden svazek. A tak třetí nyní vydaný svazek neukončuje text díla, nýbrž jest věnován pouze oddělení listinnému, oddělení rukopisnému a oddělení klášterních archivů, zatím co zbývající archivní fondy, a to oddělení jednotlivých zemí a jiné menší celky budou uveřejněny ve čtvrtém svazku inventáře. Rejstřík bude pak svazkem pátým.

Oddělení listinné zpracoval Paul Kletler (strana 1—134). Listiny, jež Rosenthal snesl do Vídně, a to z Inšpruku, Štýrského Hradce a Prahy vytvořily ve spojení s listinami vídeňského pokladního sklepu (Schatzgewölbe) základ oddělení listin v domácím, dvorním a státním archivu. Již roku 1784 byly tyto listiny uklá-

*) Viz referát o prvních dvou svazcích v ČAS, ročník XIII—XIV. 1935—1936, strana 227—239.

dány v chronologickém pořadí a nikoliv podle vztahového principu, jak je počal ukládati Rosenthal. Po první čtvrti devatenáctého století byly nově do archivu přicházející listiny v souhlase s principem provenienčním opět odděleně katalogisovány i ukládány, a tak zachovány jako archivní celky, na příklad listiny solnohradské, inšprucké, tridentské, benátské, belgické, a listiny ze státní kanceláře, listiny splitské, dubrovnické, turecké a jiné. Tak vzniklo do roku 1855 celkem 25 repertorií různých listin, a když během doby některá listina neb i celá skupina listin přibyla do archivu, byla zaindikována do některého z těchto již existujících repertorií. Že tento stav nevyhovoval již z technických důvodů, jest zřejmo. Proto u příležitosti novostavby archivu počátkem XX. století byly veškeré listiny dom., dvor. a státního archivu s výjimkou listin rodinných, českých, polských, uherských, listin dubrovnických a splitských, tureckých, lotrinských a nizozemských sloučeny v jednu souvislou, uvnitř chronologicky uspořádanou řadu.

Poněvadž po roce 1918 byly vydány listiny české, uherské, splitské a dubrovnické a polské až na několik málo, při čemž zbývající byly zařaděny do obecné řady, jsou dnes v dom., dvor. a státním archivu ve Vídni kromě obecné řady listin pouze ještě tato listinná oddělení: habsburské rodinné listiny, lotrinské listiny, nizozemské a turecké listiny. Počet všech těchto listin odhaduje P. Kletler na 70.000 a sám lituje, že oddělení listin nemá dosud nového, jednotného repertoria.

P. Kletler, probíraje podrobně dějiny a provenienční složení jednotlivých větších listinných fondů, a to vídeňského „Schatzgewölbe“, archivů inšpruckých, „Schatzgewölbe“ ve Štýrském Hradci, a archivu ve Vídeňském Novém Městě, archivu solnohradského, wolfsbergského (Wolfsberg v Korutanech, kde do roku 1759 byla residence bamberských statků v Korutanech), upozorňuje zároveň na způsob doplňování listinného fondu odevzdáváním listin z registratur jednotlivých zeměpanských úřadů. Tak odevzdalo roku 1754 Direktorium in publicis et cameralibus listiny ze své registratury státnímu archivu a stejně učinila státní kancelář roku 1771 a roku 1811. Z říšské kanceláře přišly listiny roku 1807 a spojená dvorská kancelář odevzdala některé listiny až roku 1823. Konečně dlužno upozorniti, že státní kancelář a později ministerstvo zahraničních záležitostí až do roku 1918, a opět později rakouský spolkový úřad (Bundeskanzleramt) odevzdával své důležité listiny (státní smlouvy) archivu do úschovy. Uherské listiny, z nichž některé byly již roku 1787 odevzdány uherské dvorské kanceláři a další část byla roku 1927 vrácena maďarské vládě, obsahují — jsou ovšem dnes uvedeny v obecné řadě a nikoliv zvláště — jen z ne-

patrné části (něco přes dvacet listin), trosky bývalého uherského korunního archivu. V této souvislosti přichází P. Kletler také ke krátkému rozboru českého korunního archivu (strana 109—115), jehož známé dějiny, zvláště extradiční za Rosenthala a navrácení listin roku 1921 zase do Prahy krátce popisuje. Zajímavé jest, že uvádí, že mezi listinami, vydanými roku 1921, jsou listiny, které prý nepatří mezi listiny českého korunního archivu. K těmto listinám — nehledě prý k lucemburským rodinným listinám — počítá listiny z braniborského archivu Lucemburků a hlavně listiny z archivu říšského. Všechny tyto listiny vypočítává. Jest s podivem, že tento nový názor zastávají — jak se zdá — vídeňští archiváři teprve roku 1938, zatím co roku 1921 souhlasili, aby tyto listiny byly vydány podle provenienční zásady bývalé republiky Československé.

Polský říšský archiv, jehož některé části po třetím dělení Polska přišly rovněž do vídeňského dom., dvor. a státního archivu, byly roku 1932 vydány opět býv. Polsku, stejně jako roku 1920 dostala Jugoslavie listiny z archivu dubrovnického a splitského a roku 1919 resp. 1921 a 1928 Itálie listiny tridentské a brixenské. Listiny republiky benátské dostaly se již roku 1866 opět do Itálie. Z listin lotrinských, jež přišly do dom., dvor. a státního archivu již roku 1765 po smrti císaře Františka, byla část, hledící k vnitřním a zahraničně-politickým dějinám starého lotrinského státu, vydána roku 1926 Francii, zbytek — asi 350 listin — tvoří samostatnou řadu.

Kromě originálů jest uložena v dom., dvor. a státním archivu také sbírka opisů listin, jež vznikla již za časů Rosenthalových a byla odtud stále doplňována asi až do roku 1880. Obsahuje opisy listin jak z vlastního archivu, tak i z cizích archivů v celkem 69 krabicích. Další speciální sbírka státních smluv, tisků a opisů obsahuje 109 fasciкул tisků od roku 1548 a 23 fasciкly opisů od roku 1314.

K oddělení listin připojuje P. Kletler ještě soupis sbírek pečeti (otisků a odlitků) a typářů. Největší a nejcennější jest sbírka pečeti „Smitmerova“ (zemřel r. 1796), kterou archiv zakoupil roku 1818. Má asi 12.000 otisků pečeti. Druhou pozoruhodnou sbírkou jest sbírka Sava-ova (sfragistik Karl v. Sava, zemřel roku 1864) asi o 8.800 kusech, jež roku 1927 přešla z musea umění a průmyslu ve Vídni do dom., dvor. a státního archivu. Menší sbírky jsou Eduarda v. Thümen (1.000 kusů), Handel-Mazzettiho (3.000 kusů) a Bedřicha Jaspéra (2.000 kusů).

Sbírka originálních typářů jest velmi početná, neboť byly do ní odevzdány veškeré typáře všech dvorských i jiných sta-

řích rakouských úřadů po rozpadu rak. uherské monarchie. Nyní pracuje se v dom., dvor. a státním archivu podle návrhu bývalého ředitele tohoto archivu dra O. Mitise na sbírce všech rakouských pečeti (otisků i fotografií) od doby nejstarší až do roku 1300.

Oddělení rukopisné (strana 135—291) zpracoval dr. Fritz Antonius. Rukopisné oddělení dom., dvor. a státního archivu ve Vídni, stejně jako listinné oddělení tohoto archivu, vzniklo z pořádacího principu, uplatňovaného ihned při založení dom., dvor. a státního archivu, který vzal za základ vnější znaky archiválií. Tento princip, rozlišovati listiny, rukopisy a akta, uplatnil se i při inventarisaci a ukládání archivních fondů. Oddělení rukopisné není tudíž organicky vzrostlým archivním tělesem, nýbrž sbírkou ručně psaných a vázaných knih, jež byly spojeny a k sobě přiřazeny podle zkušeností z praxe vzniklých, bez zřetele na provenienční zásadu a obsah jednotlivých svazků. Také uložení rukopisů, jak nyní jest provedeno, odpovídá spíše knihovnickému uložení než uložení archivnímu. Jednotlivé svazky řadí se totiž podle velikostí a nikoli podle vnitřní jejich spojitosti a příslušnosti. Cena i oprávněnost takovéto neorganické sbírky byla vždy, a zvláště po vítězství provenienčního principu, pro každý archiv problematická, a tak i ředitelství dom., dvor. a státního archivu ve Vídni pomýšlelo často na to, jednotlivé rukopisy spojit podle proveniencie a přiřadit, resp. uložit je tam, kam by provenienčně patřily. Než obsáhla práce, jež by tím byla vznikla, začasto i naprostá nemožnost, zjistiti původní provenienci, způsobila, že rukopisné oddělení se stále udržuje v téže formě, jak vzniklo.

Kromě jednotlivých neb neurčitelných proveniencí má rukopisné oddělení dom., dvor. a státního archivu ve svém fondu knihy, jež jsou vyňaty téměř ze všech fondů dom., dvor. a státního archivu. Katalogisaci sbírky zahájil O. Lorenz a ke konci ji dovedl v. Böhm, jehož knižně vydaná práce „Die Handschriften des k. u. k. Haus-, Hof- und Staatsarchivs, beschrieben von Constantin Edlen von Böhm, Wien, Braumüller 1873“, spolu se „Supplementum“ (1874) platí vlastně až podnes, i když nastaly změny odevzdáním některých rukopisů při provádění archivních rozluk s nástupnickými státy, a i když se uložení rukopisů od té doby změnilo. Rukopisy po Böhmově katalogu do sbírky rukopisů uloženy, jsou zachyceny v tak zvaném „Supplementissimum“ (Archivbehef 448 a, b, 449). V době soupisu souhrnného inventáře obsahuje rukopisná sbírka dom., dvor. a státního archivu celkem 1954 inventarisovaných jednotek ve 2469 svazcích.

F. Antonius, v intencích celého díla, pokusil se jako prvý

o přesné určení provenience jednotlivých svazků. Došel k závěru, že jednotlivé rukopisy patří provenienčně do skupiny archiválií říšských, do archiválií, převzatých ze „Schatzgewölbe“, dvorské komory, rakouské dvorské kanceláře, státní kanceláře, dvorské válečné rady, kabinetu, archivů dvorních úřadů a konečně i domácích, dvorního a státního archivu ve Vídni (rukopisy prací úředníků tohoto archivu). Ze zemských úřadů přišly sem rukopisy ze Štýrského Hradce, Inšpruku, Dolních Rakous, Čech a Uherska. Několik rukopisů jest i provenience rakouských patrimoniálních-dominikálních úřadů. Dále jsou tu rukopisy, patřící do belgického, lotrinského a benátského archivu. Do provenience církevních úřadů patří rukopisy biskupství, na příklad bamberského, basi-lejského, brixenského, z Kolína nad Rýnem, Pasova, Solnohradu, atd. a rukopisy klášterní a kostelní. Značná část rukopisů přišla do domácího, dvorního a státního archivu z pozůstalosti různých osob na příklad Bořkova Collectanea, jež byla vydána roku 1923 býv. Československu, sbírka Kollárova, ředitele dvor. knihovny † 1783, jež byla však vydána Maďarsku, (pro slovenskou historiografii zpracovala Kollárovy rukopisy dr. Marie Jeršová-Opočenská), sbírka Nosticova, Straky z Nedabylic, rady českého oddělení dvorské komory, jež zemřel roku 1755, a jiné.

Poslední oddělení o němž ještě pojednává třetí svazek souhrnného inventáře, obsahuje archivy klášterní. Soupis jest prací Dra Walthera Latzkeho (strana 296—679). Tuto velmi obsírnou stať zahajuje W. Latzke zvláštní studií o vlivu zeměpanské moci na církevní statky a jmění od XIII. až do konce XVIII. století v níž dochází k závěru, že převzetí klášterních statků, jak se stalo skutkem za Marie Terezie a Josefa II., nebylo v očích původců flagrantním porušením práva, ani revolucí proti stávajícím poměrům, nýbrž pouze vyvrcholením staletí trvajícího vývoje. Panovníci nechtěli tím vytvořití církvi nepřátelský čin. Zeměpáni pozdního středověku založili kláštery a vybavili je bohatým majetkem pozemkovým, panovníci XVI. století snažili se zachránití klášterní majetek před obecnou zkázou klášterního zřízení, dávali pozemkový majetek přísně spravovati a odevzdávali jej novým řádům opět sesílené a v protireformaci bojující církve. Absolutistický stát ze sklonku XVIII. století neviděl již v klášterích, jež byly zastaralé a pro něj bezcenné, schopného strážce a udržovatele náboženství a měl za svou povinnost ustanovití pro tyto úkoly nové činitele, státní orgány a zcela do nadstavby státu včleněný světský klerus.

Klášterní archivy měly před zrušením klášterů dvojí ráz, jež se projevoval i v uložení archiválií. S málo výjimkami měly

veškeré tyto archivy stejné složení, neboť pozůstávaly vždy z archivu prelatury a z hospodářského archivu. Archiv prelaturní býval v podstatě archivem listinným, obsahujícím listiny zakládací, privilegia zeměpanská, církevní, papežů i biskupů, listiny o rozmnožení statků klášterních, dary a koupi, a listiny o církevních, patronátních právech a odkazech, klášteru učiněných. Od XVI. století přicházela k tomu korespondence opatů, listy profesní a testamenty konventuálů, a konečně kopíře a archivní repertoria. Tato část archivní — vlastní klášterní archiv v užším slova smyslu — byla uložena v klausuře, buď v opatství neb v kostele, spolu s klášterními poklady. Mimo to, od XVI. století, vznikla v kanceláři hospodářské správy registratura, v níž se zrcadlila hospodářská správa majetku klášterního a jeho práva vrchnostenská. Byly to především hospodářské účty, spisy hraniční, akta, týkající se procesů se sousedními panstvími, akta patrimoniální soudní pravomoci, urbáře, spisy sirotčí, pozůstalostní, daňový katastr, kostelní patrimoniální spisy, kostelní účty, zeměpanské patenty atd.

Oba archivní prvky měly jeden společný rys: konservatismus, daný povahou majitele, t. j. kláštera, který nedovolil, aby cokoliv se ničilo, i když věc sama nemohla již sloužití přítomným potřebám. Tak zachovaly se spisy o zaniklých právech, staré obligace, zaplacené listy výpůjční, dávno proplacené účty atd. Při tom byl listinný archiv zpravidla výborně urovnán, opatřen inventáři a signaturami. Někdy také archiv hospodářský byl v dobrém pořádku. Klášterní správa spatřovala v archivu vždy nejen obraz uplynulého vývoje, nýbrž i zásobník a stráž všech práv, jimiž klášter vládl.

Z tohoto ocenění vyplývá také jistá péče, již věnovala zeměpanská moc klášterním archivům ještě před zrušením klášterů, která však bohužel se projevila v pramalé míře právě při jejich zrušení. Státní správa při zrušení klášterů opustila - zajisté pod vlivem nových hospodářských teorií - starý hospodářský klášterní systém, podle něhož bylo hospodářským základem obhospodařování pozemků nebo jejich propachtování za naturálie, a přešla k novému systému fondovému. Podle tohoto systému bylo základem hospodaření dobré uložení hotového jmění, na němž se měla vybudovati materiální základna nového uspořádání církevního života. A tak vytvořila z latifundií a pozemkového panství jesuitů t. zv. studijní fond, a z pozemkového majetku klášterního náboženský fond. Stalo se tak rozprodáním statků, při čemž státní správa dávala nabyvateli podle staré zvyklosti také části starého archivu. To vedlo přirozeně k rozdrobení archivů. Tento vývoj byl zvláště zhoubný v Dolních Rakousích, zatím co více konser-

vativní guberniální byrokracie ve Štýrském Hradci, v Praze a Brně postupovala vůči klášterním archivům mírněji.

Jest s podivem, že v době zrušení klášterů neprojevil o osudy klášterních archivů vůbec zájem tehdy již organisovaný domácí, dvorní a státní archiv ve Vídni, jemuž by se snad bylo podařilo leccos získati. Více agilnosti v tomto směru projevil ředitel dvorní knihovny, Gottfried van Swieten, který ihned po zrušení klášterů s podporou dvorské kanceláře získal pro dvorní knihovnu, a tak vlastně zachránil, velmi cenné části klášterních archivů, mezi nimi též jesuitika z Čech i Moravy. Domáci, dvorní a státní archiv projevil zájem o klášterní archivy až za ředitele Hormayra, jemuž se skutečně v letech 1811—1813 podařilo zachrániti ještě leckteré tou dobou již roztroušené zbytky. Opět to byla Praha, kde našel největší pochopení a odvezl z ní ještě neméně než 766 listin z nejrůznějších českých zrušených klášterů. Z gubernia v Brně získal ještě 53 listin. V pozdějších dobách starali se jednotliví ředitelé domácího, dvorního a státního archivu již pečlivěji o osudy rozrušených klášterních archivů v Rakouskouherské monarchii, a skutečně podařilo se jim ještě mnoho zachrániti a uložití v tomto archivu. Úbytek z fondů vznikl teprve po převratu r. 1918, kdy věci české provenience byly podle ustanovení t. zv. Pražské úmluvy z 18. května 1920 odevzdány bývalému Československu a také některé ostatní cizí provenience byly vydány nástupnickým státům.

Dodatkem k povšechnému pojednání o klášterních archivech připojil W. Latzke také pojednání o zvláštních fondech domácího, dvorního a státního archivu, zvaných „Klášterní akta“ (Klosterakten), „Klášterní rada“ (Klosterrat) a „Kamerální administrace“ (Kameralladministration). Tyto tři fondy vznikly ze starého archivního oddělení „Geistliches Archiv,“ které bylo zcela umělé, nesourodé, a jež bylo r. 1937 rozděleno na nové celky, které alespoň se snaží, pokud to lze, zachovávat princip provenienční. Akta klášterní obsahují vlastně trosky klášterních archivů, zvláště z Dolních Rakous (112 fasciklů a 108 knih). Akta klášterní rady obsahují spisovou zůstalost této instituce, jež byla zřízena pro dolnorakouské země císařem Maxmiliánem II. r. 1568, a podřízena přímo říšské dvorské kanceláři s úkolem vésti dozor nad finančním hospodářstvím klášterů i far, přezkoumávat účty prelátské, starati se o věci pozůstalostní, o věci řeholního kleru a mítí dozor nad nemovitým majetkem cizích klášterů na půdě Horních a Dolních Rakous. Mimo tyto povinnosti in temporalibus hleděla se klášterní rada zmocniti také funkcí in spiritualibus, totiž disciplinárního a presentačního práva na zeměpanské fary. R. 1629 byly

veškeré tyto funkce přikázány dolnorakouské vládě, kde pro ně byl r. 1781 utvořen církevní departement (departement C). K tomuto fondu patří též spisy dolnorakouské komise pro zrušení klášterů z r. 1782. Spisy fondu kamerální administrace týkají se administrace zrušených a státem převzatých jezuitských velkostatků v Dolních i Horních Rakousích (1774—1775), dolnorakouské hospodářské zprávy zrušených jezuitských dominií (1776—1782), administrace dolnorakouských jezuitských statků (1775—1776), dolnorakouské administrace státních statků (1787—1830), dolnorakouské kamerální administrace (1782—1786) a hornorakouských obdobných úřadů (1785—1813).

V druhém díle (str. 398—616) své obsáhlé práce o klášterních archivech v domácím dvorním a státním archivu ve Vídni uveřejnil W. Latzke řadu monografií o osudech jednotlivých klášterních archivů a archiválií. Povětšinou jde o monografie, k nimž nebylo dosud předběžných studií ani tištěných pramenů. Již z toho se vysvětluje, že jednotlivé monografie — jest jich celkem 15 — nejsou stejně obsírné a vyčerpávající. O úplnosti rozhodoval zachovaný materiál. Než i tak lze seznati, že v dějinách klášterního archivu se zrcadlí vlastně dějiny kláštera vůbec. A poněvadž v klášterních dějinách se odrážejí opět dějiny celé země, lze říci, že stopy veškerých politických i duchovních jevů rakouské historie od XIII. do XVIII. století, a ve přeneseném smyslu každé historie také jinde, jsou patrný též v dějinách každého jednotlivého klášterního archivu. Podrobně zpracoval W. Latzke dějiny těchto klášterních archivů: Aggsbach, Ardagger, Gaming, Imbach, Korneuburg (augustiniáni), Kremže (jesuité), Mauerbach, sv. Hypolit, Tulln, Vídeň (jesuité, Collegium Academicum, noviciát, klarisky [Königskloster], augustiniánky u sv. Vavřince) a rytířský řád sv. Jiří v Millstadtu. Při tom v jednotlivých těchto archivech zjišťoval provenienční celky.

Poslední třetí díl Latzkeovy práce (str. 617—679) obsahuje inventáře klášterních archivů, uložených v domácím, dvorním a státním archivu ve Vídni. Tato část jest vlastně nejdůležitější pro cizího badatele, jenž se chce obeznámiti s materiálem, který jest v domácím, dvorním a státním archivu uložen, a usnadňuje mu vykonati mimo archiv valnou část heuristické práce.

Poněvadž klášterní archivy, uložené v domácím, dvorním a státním archivu, jsou z valné části archivy listinovými, jsou inventáře ponejvíce soupisem listin, při nichž autor vždy poznamenal, v kterém archivním repertoriu tu kterou listinu dlužno hledati. Jednotlivé listiny jsou uváděny v chronologickém pořadí. Kromě listin zaznamenává však W. Latzke také klášterní ruko-

pisy, pokud jsou uloženy v domácím, dvorním a státním archivu, především stará archivní repertoria, kopířáče a registraturní knihy, při čemž poukazuje na inventář sbírky rukopisů domácího, dvorního a státního archivu. Konečně připojuje také seznam spisů, pokud se z jednotlivých klášterů zachovaly. Pokud mu to bylo možno, uvádí též, kde třeba hledati další materiál k dějinám toho kterého kláštera, takže vlastně vykonal zde pro jednotlivé budoucí badatele téměř celou heuristickou práci pro monografie klášterů.

Z dolnorakouských klášterních archivů inventarisoval takto tyto archivy: kláštera v Aggsbachu (kartusiáni, listiny z let 1287—1745), v Ardaggeru (proboštství, listiny z let 1192 až 1743), v Dürnsteinu (kanovnícký augustiniánský klášter, listiny z let 1391—1449), v Gammingu (kartusiáni, listiny z let 1291—1753, celkem 452 listiny), v Imbachu (klášter dominikánek, listiny z let 1267—1742), v Kirchbergu am Wechsel (klášter augustiniánek kanovnic, listiny z let 1351—1742), v Korneuburgu (klášter augustiniánů eremitů, listiny z let 1305—1779), v Kremži (jesuitské collegium, A. jesuité spolu s Lengfeldem a Winkelbergem, listiny z let 1332—1757, B. Weindlinghof (Ebersberg), listiny z let 1247—1598, C. Neidegg—Greiss, listiny z let 1313—1603), v Lilienfeldu (cisterciáci, listiny z let 1111—1422), v Mauerbachu (kartusiáni, listiny z let 1266—1759), v Dolní Ranné (klášter Paulinů, listiny z let 1396—1685), ve Sv. Hypolitu (klášter kanovníků augustiniánů, listiny z let 1284—1762), v Tullnu (klášter dominikánek, listiny z let 1204—1752), ve Vídni (Himmelpforte, klášter augustiniánek kanovnic, listiny z let 1267—1752, Jesuité, Collegium Academicum, A. karmelitáni „am Hof“, listiny z let 1348—1558, B. klášter klarisek u sv. Anny, listiny z let 1302—1568, C. klášter cisterciánek St. Bernhard in Poigreich, listiny z let 1269—1581, D. Collegium Academicum, listiny z let 1420—1742, jesuité, noviciát, listiny z let 1340—1754, jesuité, řeholní dům, listiny z let 1106 až 1715, Kahlenberg, kamaldulský klášter, listiny z let 1638—1718, klášter klarisek — Königskloster — A. Erla, klášter benediktinek, listiny z let 1196—1583, B. Ybbs, klášter cisterciáček sv. Ducha, listiny z let 1301—1565, C. Kirchbach, farní kostel sv. Mikuláše a Griezbach, farní kostel sv. Mikuláše, listiny z let 1468—1772, D. Königskloster, listiny z let 1582—1779, klášter augustiniánek kanovnic u sv. Jakuba, listiny z let 1326—1761, klášter augustiniánek kanovnic u sv. Vavřince A. klášter dominikánek u sv. Vavřince, listiny z let 1331—1782, B. klášter sv. Marie Magdaleny, klášter augustiniánek kanovnic, listiny z let 1335—1530), ve Vídeňském Novém Městě (jesuitské collegium sv. Leopolda,

listiny z let 1649—1679, klášter karmelitek, listiny z let 1666 až 1667, klášter paulinů, A. Provincialát, listiny z let 1337—1671, klášter paulinů, listiny z let 1481—1699). Z církevních archivů jsou uloženy v domácím dvorním a státním archivu ve Vídni ještě následující církevní archivy v Dolních Rakousích: archiv biskupství ve Vídeňském Novém Městě A. Farní kostel P. Marie, pozdější katedrála (listiny z let 1298—1756), B. klášter dominikánů ve Vídeňském Novém Městě (listiny z let 1365—1529), C. klášter dominikánek tamtéž (sv. Petr „an der Sperre“, listiny z let 1301—1428), D. fara Lichtenwörth (listiny z let 1387 až 1515), fara Eggenburg (listiny z let 1325—1724), fara v Gars (listiny z let 1282—1535), proboštství ve Spitz (listiny z let 1695—1750), „Windhagsche Stiftung“ (listiny z let 1530 až 1742), španělský dvorský špitál sv. Jana ve Vídni (listiny z let 1777—1778). Z Horních Rakous jsou dochovány klášterní archivy pouze z Baumgartenbergu (klášter cisterciácký, listiny z let 1208—1559), Mondsee (klášter benediktinský, pouze Codex traditionum z IX. a X. stol., ostatní zachované archiválie jsou uloženy v hornorakouském zemském archivu) a z Puppingu (klášter františkánů, zachovala se pouze akta od polovice XVII. století). Ze Štýrska zachovalo se pouze několik málo listin z let 1282—1417 z kláštera sv. Lambrechta (klášter benediktinský). Z Korutan jsou zachovány klášterní archivy z Arnoldsteinu (benediktinský klášter, listiny z let 1456—1457), Ebendorfu (klášter augustiniánských kanovníků, listiny z let 1220—1601), z Millstattu (A. Millstatt, klášter benediktinský, od r. 1469 sídlo řádu sv. Jiří, listiny z let 1122—1588, B. kanovníci ve Vídeňském Novém Městě, listiny z let 1428—1467, C. proboštství Wörth (Werdsee), listiny z let 1278—1522), z kláštera „St. Andrä im Lavanttal, Maria Loretto (klášter dominikánek, listiny z let 1668—1755), z kláštera sv. Pavla v Lavanttal (klášter benediktinský, listiny z let 1145—1755) a z Viktringu (cisterciácký klášter, listiny z let 1190—1484).

Z Kraňska jsou zachovány tyto církevní archivy: Freudnitz (Freudenthal, Bistra, klášter kartusiánů, listiny z let 1257—1742), Lublaň (jesuitské Collegium A. kartouzský klášter v Pletriach, listiny z let 1304—1595, B. Lublaň, klášter františkánů, listiny z let 1449—1520, C. Lublaň, jesuitské Collegium, listiny z let 1592 až 1751), Michelstetten (Veleselo), (klášter dominikánek, listiny z let 1163—1753), Minkendorf (Mekine, klášter klarisek, listiny z let 1287—1761). Z Tyrol jsou zachovány pouze archivy z kláštera dominikánek ve Fuldeppu (listiny z let 1299—1484) a z Inšpruku, z kláštera servitek (listiny z let 1612—1770). Konečně

z Vorarlberska jsou zachovány tyto církevní archivy: Bregenz-Thalbach (klášter terciátek, františkánek, listiny z let 1479 až 1780), Mehrerau (klášter benediktinský, pouze kopíře z XIII. a XIV. století) a Valduna (klášter klarisek, listiny z let 1388 až 1743). — *ouš.*

Mitteilungen der preussischen Archivverwaltung. Heft 26. Übersicht über die Bestände des Geheimen Staatsarchivs zu Berlin-Dahlem. 3. Teil, X.—XI. Hauptabteilung. Von Reinhard Lüdi ke. Leipzig 1939. Stran I—XI, 1—195.

Poslední svazek přehledu fondů státního archivu v Berlíně-Dahlemu¹⁾ obsahuje popis desátého a jedenáctého hlavního oddělení tohoto archivu. Tímto svazkem jest ukončen přehled fondů státního archivu, s jehož publikací se začalo roku 1935. Desáté hlavní oddělení, jež zpracoval Reinhard Lüdi ke, obsahuje státní archiv provincie brandenburské a říšského hlavního města Berlína. V podstatě jsou to archiválie, vzniklé z působnosti nižších a nejnižších státních úřadů, jež měly své sídlo v Berlíně nebo v brandenburské provincii, a jejichž spisová pozůstalost — jelikož nebylo zvláštního státního archivu pro brandenburskou provincii — byla uložena částečně v tajném archivu, a částečně v tajném ministeriálním archivu, kteréžto archivy byly roku 1874 spojeny. Spojení těchto spisů do zvláštního oddělení provinciálního archivu bylo nařízeno regulativem státního archivu ze dne 1. července 1881. Regulativ — pořízený z iniciativy tehdejšího ředitele státních archivů H. v. Sybela — vstoupil v platnost v únoru 1883. Podle něho měly veškeré jednotlivé fondy v nově upraveném oddělení míti značku Prov. Br. (Provinz Brandenburg) a celé oddělení mělo míti 16 repositur (rep. 1. Registratur des Oberpräsidiums der Provinz Brandenburg, 2. der Amtskammer, der Kurmärkischen Kriegs- und Domänenkammer, und der Regierungen zu Berlin bzw. Potsdam, 3. der Neumärkischen Kriegs- und Domänenkammer und der Regierung zu Frankfurt a. O., 4. der Neumärkischen Regierung und des Oberlandesgerichts zu Frankfurt a. O., 5. der Untergerichte, 6. der Landratsämter, 7. der Domänenämter, 8. der Städte und Dörfer in der Provinz Brandenburg, 9. des Johanniter-Herrenmeisters und seiner Behörden, 10. der Stifter und Klöster, 11. der übrigen Korporationen der Provinz Brandenburg, 12. des Oberhofbauamtes, 13. der Münze zu Berlin, 14. der Eisengießerei zu Berlin, 15. der

¹⁾ O prvních dvou svazcích viz referát v ČAS, ročník XIII.—XIV. 1935—1936, strana 246—252.

Förstereien der Provinz Brandenburg, 16. veškeré brandenburské místní historie se týkající jednotlivé kusy). Průběhem doby vzrostl však počet repositur na 51.

Pro české dějiny lze ze spisů, uložených v desátém hlavním oddělení, upotřebiti velmi málo. Jest to pochopitelné, neboť obsahují spisy místních instancí, které neměly vztahů k zahraničí a neřešily otázek politického, nýbrž povětšinou pouze lokálního významu. Proto důležitost tohoto oddělení se stanoviska českého historického badání lze spatřovati pouze v tom, že jeho spisů by se v určitých případech dalo užiti k sledování osudů jednotlivých osob, které se vystěhovaly do brandenburské provincie a tam působily, při čemž vešly jakýmkoli způsobem ve styk s lokálními úřady.

Zde by přicházelo v úvahu Prov. Br. Rep. 2., vláda v Postupími, jež má od roku 1809 také policejní spisy z brandenburských měst a krajů, spisy judičiální, uložené v repositoriu čtvrtém (obere Gerichtsbehörden in der Provinz Brandenburg, komorní soud v Berlíně [18.—19. století], v Küstrinu, vrchní zemský soud ve Soldinu a Frankfurtě nad Odrou, apelační soud ve Frankfurtě nad Odrou, vrchní soud v Prenzlau), dále rep. 5., jednotlivé nižší soudy, a to městské (jsou uloženy abecedně podle sídla soudu, materiál obsahuje hlavně městské knihy z 18. a 19. století), justiční úřady (jsou to zvláštní justiční úřady, zřízené roku 1770 vždy jeden pro několik dominií), soudy patrimoniální (převážně 19. století, méně z 18. století), soudy krajské, zřízené nařízením z 2. ledna 1849, jež trvaly do roku 1879, kdy na jejich místo přišly tak zvané „Amtsgerichte“ a konečně těchto úředních soudů. Veškeré tyto soudní úřady jsou uloženy abecedně podle sídla soudu. Také registry krajských úřadů, starších do roku 1805 a mladších úřadů zemských radů, „Landratsämter“ od roku 1815, opět abecedně urovnané, mohou sporadicky přinésti něco pro české personálie a pro rodová badání.

Téměř zcela pro nás nezajímavé jsou registry krajských výborů a pokladen rentovních úřadů a zbytky registratur místních samosprávných úřadů.

Za to archivy církevní, klášterní a kostelní mohly by snad v sobě chovati zprávy o české náboženské emigraci v sedmnáctém a osmnáctém století. Repositorium čtyřicáté obsahuje archivy konsistoriální, a to konsistoře berlínské (kde je uložen materiál od 17. století a kde pod superindententurou Friedrichswerder jsou spisy o českém neboli betlémském kostele, a kostele Moravských Bratří), dále konsistoře küstrinské (19. století), konsistoře panství Forsten, magdeburské konsistoře v Halle (16.—18. století),

konsistoře saské markrabství Dolní Lužice v Lübben (17.—19. století), hraběcí solmské konsistoře v Sonnewalde (17.—19. století), panské konsistoře v Sorau (17.—19. století) a konsistoře wittenberské (17.—19. století). Z ostatních věcí dlužno ještě upozorniti na archiv berlínské státní vysoké školy pro hudební výchovu, kde jsou uchovány personálie od devatenáctého století.

Poslední jedenácté hlavní oddělení tajného státního archivu v Berlíně-Dahlemu obsahuje sbírku map státního archivu pro provincii brandenburskou a říšské hlavní město Berlín. Toto oddělení zpracoval státní archivář dr. Friedrich Granier. Obsahuje asi 5600 rukopisných map od osmnáctého století. —*ouš.*

Giulio Battelli: Lezioni di Paleografia. — Pont. Scuola Vaticana di Paleografia e Diplomatica, Città del Vaticano 1936, v. 8°; str. X+229.

Kniha Battelliho, podávající, jak již názvem naznačuje, znění autorových přednášek na papežské paleograficko-diplomatické škole při archivech vatikánských, poučuje o rozsahu a způsobu, jak se nyní paleografii na řečené škole vyučuje. Ze srovnání s příručkou prvního profesora vatikánské školy, Isidora Cariniho „Sommario di Paleografia ad uso della Pontificia Scuola Vaticana“ (4. vyd., Roma 1889) vysvitá, jak souběžně s rozkvětem paleografických studií a nesmírným pokrokem, jež v posledním padesátiletí učinily, rozšířen a prohlouben byl program školy. Předmětem paleografického kursu, trvajících jeden rok, jest výlučně jen paleografie latinská, omezená však nadto jen na písmo knihové a časově do sklonku XV. století, kdy rukopisný kodex — vlastní předmět studia — vytlačen byl knihou tištěnou. K písmu listinnému, které je podrobněji probíráno v kursu diplomatickém v rámci rozboru vnějších známek listinných, přihlíží se zde jen potud, pokud jeho tvary měly vliv na vývoj jednotlivých druhů písma knihového. Zvláštní pozornost věnována je naproti tomu ornamentální a miniaturní výzdobě rukopisů, nikoliv však s hlediska výtvarného a umělecko-historického vývoje, nýbrž zejména jako kritickému prostředku, přispívajícímu platně k určení doby a místa vzniku příslušného rukopisu, které je ovšem předním cílem vědecké paleografie.

Hlavním předmětem knihy je vylíčení vývoje latinského písma, resp. jednotlivých písemných druhů do konce XV. století. Výklady o vývoji studií paleografických s výčtem nejdůležitější bibliografie, o látkách psacích, tvaru rukopisů, písarském náčiní a inkoustech omezeny jsou jen na nejnútnejší míru; vyplňují

pouhých 25 stran (8—32). Při rozboru jednotlivých písemných druhů přidružuje se Battelli jednotného schematu: nejdříve vykládá o vzniku příslušného písma, pak o jeho rozšíření s vytčením nejdůležitějších středisek písarských, dále určuje jeho celkový ráz i zvláštnosti, pokud jde o typické písmeny, zkratky, spřežky, interpunkci, pravopisné odchylky a pod., poučuje podrobně o vývoji písemného druhu, od prvých počátků k době rozkvětu, úpadku a zániku s vytčením známek, stanovených jednotlivými badateli a umožňujících bližší časové vrácení nedatovaných rukopisů, a posléze o jejich ornamentální výzdobě a miniaturách.

Zdůrazňováním úzkého vztahu mezi kulturními podmínkami doby i prostředí na jedné a mezi vznikem a rozvojem jednotlivých písemných druhů a písarských středisek na straně druhé, jakož i soustavným přihlížením k širším politickým a kulturním souvislostem vůbec řadí se Battelli mezi stoupence školy Traubeovy a Schiaparelliho, následuje v tom svého učitele a předchůdce na Vatikánské škole, P. Brunona Katterbacha O. F. M., jehož památce svou učebnici, opírající se o jeho podnětné přednášky, vděčně připisuje. Battelli přejímá i Katterbachovo rozdělení vývoje latinského písma ve tři období, jež odpovídajíce velkým obdobím evropské vzdělanosti, přihlížejí současně i k změnám vnějších podmínek knižní výroby; rozlišuje tak: 1. písma ve střediscích římské vzdělanosti, 2. písma ve střediscích středověké vzdělanosti a 3. písma doby nové. Římské období, sahající až do VIII. stol., zahrnuje písma kapitální, obě římské kursivy, unciálu a polo-unciálu. Období středověké, objímající vývoj od VII. do XIV. stol., rozděluje na dobu velkých opatství (do XII. stol.), kdy písarská kultura byla soustředěna v kláštorech a jejich školách, jejichž produkty jsou t. zv. písma národní, předkarolinské minuskuly a okrouhlá (karolinská) minuskula, a na dobu velkých universit (XIII. a XIV. stol.), kdy do popředí vstupují řemeslné dílny písarské, zřizované při universitách; písmem této doby je písmo gotické, kdežto výtvozem doby nové, zahájené hnutím humanistickým a renesančním, je písmo humanistické. I když proti tomuto rozdělení a označení jednotlivých období možno míti — a opravdu byly již vneseny — jisté námitky (zejména pokud jde o karolinskou reformu, již se tím — ovšem jen zdánlivě — odnímá význam epochální, a o písmo gotické, jehož jméno se v něm zcela ztrácí a které nebylo podmíněno rozvojem universit), přece vystihuje, tuším, poměrně nejlépe vývoj latinského písma v rámci dějin kulturních.

Battelliho obraz vývoje latinského písma jak v celkové linii, tak i pokud se týče původu a vývoje jednotlivých druhů písem-

ných, shoduje se v podstatě s nástinem, který jsem r. 1934 uveřejnil v Ottově Slovníku naučném nové doby (III. 2, str. 1072 až 1081). Mohu se proto omezit jen na několik stručných poznámek. Písmo unciální, jehož původ je paleografy různě vykládán, považuje Battelli za výraz nové římské kultury, nikoliv již jen stroze latinské, nýbrž universální, jak se projevila za vlády Diokleciánovy. V oddílu, věnovaném t. zv. písmům národním a předkarolinským minuskulám, bylo by podle mého mínění vhodnější jiné uspořádání písem; začíná-li Battelli minuskulami, užívanými v severní a střední Itálii, a končí-li písmem insulárním, není to, tuším, dosti logické. Insulární písmo již svým původem liší se od ostatních souvěkých písem: vyvinulo se z písma polounciálního, kdežto všechna ostatní z minuskulní kursivy; proto mělo by být položeno na místo prvé, hned za polounciálu. Naproti tomu italské předkarolinské minuskuly předcházejí vývojově bezprostředně karolinské minuskule právě tak, jako různé mladší typy knihového písma merovejského a souvěké s nimi minuskuly, vytvořené v různých pisařských školách říše francké; proto bylo by nepochybně přirozenější, pojednat o nich až za písmem visigotským a beneventským, které jsou — podobně jako písmo insulární — svéráznými projevy odlišných kulturních oblastí, a před písmo, užívanými na území dnešní Francie, Německa a Švýcarska, kde se všude uplatňovala snaha po vytvoření nového písma knihového ustálených písemných tvarů, vedoucí k vzniku okrouhlé minuskuly.

Knize Battelliho lze vytknouti jistou neúměrnost: výklady a rozborů písem t. zv. římského období a doby předkarolinské jsou mnohem podrobnější nežli výklad o okrouhlé minuskule a písmu gotickém. Je to však vada, společná většině paleografických příruček, podmíněná ostatně z větší části látkou samou a v Battelliho případě i vědeckým zaměřením paleografického kursu na Vatikánské škole, jehož časové omezení do konce XV. stol. nedovoluje mu, aby sledoval mladší vývoj gotického písma, takže o německém písmu kurentním, které je vlastně posledním stupněm vývoje latinského písma, se vůbec nezmiňuje. Podobná neúměrnost jeví se i ve výkladech o miniaturě: miniatury doby karolinské a otónské probírány jsou mnohem podrobněji (rozebírají se — s vytčením charakteristických znaků a hlavních výtvorů — školy trevírská, dvorská, remešská, metská, tourská, franko-saská, korbijská, fuldská, svatohavelská, reichenavská, řezenská, solnohradská, jakož i školy severo- a střeđoitalské a katalánské) nežli miniatury doby gotické, kde vedle italských škol (bolognské, florentské a lombardské) přihlíží se jen k Francii a Anglii, a doby humanistické, kde se omezuje dokonce výlučně jen na italské

školy florentskou a ferrarskou. Souvisí to ovšem i s rozdílným významem miniatury staršího a mladšího středověku pro časové a místní určení vzniku rukopisu, s kteréhožto hlediska, jak jsem uvedl, jsou miniatury na Vatikánské škole především studovány.

Předností Battelliho učebnice, psané jasným a přístupným slohem, je, že přihlíží i v podrobnostech v nejširším možném rozsahu k příslušné odborné literatuře, kterou uvádí pod čarou a jejíž výsledky shrnuje a zpracovává v ucelený obraz. Svě výklady, vyznačující se důkladností, propracovaností a přehledností, doprovází Battelli čtyřiceti účelně volenými ukázkami různých písem v přirozené velikosti s příslušnými přepisy, v nichž zůstalo však, žel, několik tiskových chyb. Jest jen litovati, že z úsporných důvodů bylo opuštěno od reprodukcí typických ozdobných iniciálek a miniatur, jež byly by ještě podstatně zvýšily praktickou cenu Battelliho knihy, která svou vnitřní hodnotou i účelným podáním řadí se nepochybně k nejlepším učebním knihám středověké latinské paleografie.

Zdeněk Kristen.

Vincenzo Federici: *La scrittura delle cancellerie Italiane dal secolo XII al XVII. Fac-simili per le Scuole di Paleografia degli Archivi di Stato.* — Roma, P. Sansoni, MDCCCXXXIII. — 2 voll., 4°: Testo, pag. XV + 83; Tavole I-CXIV.

Federiciho publikace vytkla si dvojí úkol: jednak po způsobu velkého dvousvazkového anglického díla Johnson-Jenkinsonova (*English Court Hand 1066—1500 a The later Court Hand from the XVth to the XVIIth Century*, Oxford 1915 a Cambridge 1927) zachytiti na vybraných ukázkách vývoj listinného a kancelářského písma, užívaného v italských kancelářích panovnických, městských a notářských od XII. do XVII. století, jednak nahraditi pro italské poměry nepostačující faksimilové publikace Prouovu a Steffensovu a státi se tak sama učebnou pomůckou faksimilovou pro paleografické školy, zřízené při státních archivech italských. Aby však učinila plně zadosť tomuto poslání, byl autor nucen, přihlížeje k předepsané učebné osnově, rozšířiti svou publikaci časově zpět až do doby římské a věcně i na některé ukázky písma knihového, takže název publikace, vystihující její prvotní úkol, nekryje se nyní vlastně s jejím rozsahem a obsahem.

Na 114 pečlivě provedených a chronologicky seřazených tabulkách, z nichž je 15 dvojitých, podává Federici 124 ukázky různých písem z doby od r. 59 po Kr. až do r. 1685. Z písem doby římské zastoupeny jsou po jedné ukázce tři různé druhy nápisové (epigrafické) kapitály (quadrata, actaria a rustica), oba druhy

knižní kapitály (quadrata a rustica), majuskulní kursiva (voskovou tabulkou pompejskou — tab. I.), římské písmo kancelářské (císařským reskriptem z V. stol. — tab. VIII.), unciála a polounciála, a dvěma ukázkami minuskulní kursiva (známým dopisem Vitalovým, původu patrně egyptského — tab. IV., a olověnou tabulkou s proklínacím nápisem římského původu, paleograficky značně zajímavým, z předělu IV. a V. stol. — tab. V. 1). T. zv. písma národná jsou předvedena ukázkami jak písma knižního tak i listinného. Písmo anglosaské zastoupeno je skotským rukopisem z 2. pol. XII. stol. (tab. XXXVII.); písmo visigotské dvěma minuskulami, z nichž jedna je italského původu (lucký Liber pontificalis — tab. XVI.), a jednou kursivou (listinou krále Ordogna I. z r. 860 — tab. V. 2); písmo beneventské autografem montecassinského kronikáře Lva Ostijského (tab. XXIX.), ukázkou písma původu dalmatského, jež je shodné z t. zv. typem barským (tab. XXXI.) a kursivní odrůdou v notářské listině nocerské z r. 1035 (tab. XXVII.); severoitalská polokursivní minuskula rukopisem „Židovských starožitností“ Josefa Flavie z kláštera bobbijského (tab. XII. 1) a jihofrancouzská polokursiva známými homiliemi Avitovými (tab. IX.), v nichž Schiaparelli vidí první dosud známý doklad písma merovejského, jež Federici předvádí snímkem zakládací listiny severoitalského kláštera Novalesy z r. 726 (tab. XIV.). Z jiných písem listinných, vyvinuvších se z minuskulní kursivy a jež Federici označuje povšechně jako „novou kursivu“ (corsiva nuova), zastoupeny jsou po jedné ukázce ravenská kursiva (papýrem z r. 591 — tab. X.), římská kuriála (tab. XX.), písmo římských skriniářů (tab. XXVIII.), neapolské curialesco (tab. XXII.), lombardská kursiva (notářskou listinou comskou z r. 807, i obsahově zajímavou — tab. XIX.) a lucká kursiva notářskou listinou z r. 995 (tab. XXIII.), v jejímž písmu doznívají ohlasy visigotské minuskuly a ohlašují se některé nové prvky, uplatnivší se pak v dalším vývoji; lucká písařská škola by si proto, jak Federici doporučuje, zasloužila zvláštního podrobnějšího studia, jež by navázalo na známou práci Schiaparelliho. Předkarolinské minuskuly italské předvedeny jsou z písařských škol bobbijské (tab. XII. 2), veronské (tab. XIII.) a lucké (tab. XVI. — Liber pontificalis), kdežto francouzské jen dvěma typy korbijanskými: ab-typem (tab. XVIII.) a typem Maurdravnovým (tab. XV.), který je některými badateli (Ph. Lauer) pokládán, byť ne zcela oprávněně, již za příklad okrouhlé minuskuly karolinské. Tato zastoupena je t. zv. Alcuinovou biblí z římské knihovny Vallicelliana z 2. pol. IX. stol. (tab. XXI.) a ukázkou z tradičních knih brixenských (tab. LXXX.), kterou Federici klade do 2. pol. XIV. stol., jež však podle písma náleží

do 1. pol. stol. XII. Pro okrouhlou minuskulu XII. a počátku XIII. stol. užívá Federici názvu „přechodné minuskuly“ (minuscologia di transizione) a kromě marginálních zápisů v zmíněných již tradičních knihách brixenských z r. 1276 (tab. LXXX.) předkládá její ukázky v notářské listině z Ranzana u Parmy z r. 1160 (tab. XXXIV. — vzácný případ užití knihového písma v listině notářské!) a v svérázném typu listiny aostské z r. 1191 (tab. XXXV.). Pokud jde o písmo gotické, podává Federici vedle ukázek gotických minuskul francouzské, anglické a španělské (tab. LXXXVI. 1—3) čtyři ukázky gotické minuskuly italské (z Benátek, Pisy, Terstu a Říma — tab. XLIX., LIX., LXIV. a XCII.), které takřka zcela postrádají pro písmo gotické typických lomených tahů, jimiž se naproti tomu vyznačuje až nadsazené písmo bollatické, jehož ukázku, bulu Innocence XI. z r. 1685, zobrazuje poslední tabulka (CXIV.). Gotickou kursivu předvádí Federici na dekretu z kanceláře milánských Viscontů (tab. LXXII.). Humanistické písmo zastoupeno jest jednak dvěma příklady humanistické minuskuly z florentských škol Poggiovy a Di Mariovy (tab. LXXXII. 1—2), jednak dvěma ukázkami humanistické kursivy italské z Milána a z Říma (tab. CVI. a CXIII.).

Vlastní jádro Federicinho publikace tvoří ovšem 75 ukázek různých italských písem listinných, notářských a kancelářských od XII. do konce XVI. století. Vedle několika listin veřejných, z nichž uvádím alespoň soudní listinu benátského dožete Vitala Michaela I. z r. 1100 (tab. XXX.), privilegium sicilského krále Friedricha II. z r. 1201 (tab. XXXVIII.), potvrzovací bulu papeže Řehoře XI. z r. 1228 (tab. XXXIX.), list sicilského krále Manfreda z r. 1258 (tab. XLV.), dekret milánských Viscontů z r. 1382 (tab. LXXII.), provisi aragonského krále Jana II. z r. 1471 (tab. XCIII.) a dekret císařského místodržícího v Miláně z r. 1544 (tab. CVII.), je tu zobrazeno několik listin notářských (z Benátek, Janova, Terstu, Tridentu, Zadru a j.) i listů soukromých (na příklad dopisy pánů z Correggia z let 1342-44 a generálního vikáře milánského z r. 1347 — tab. LXI. 1—2; vlastnoruční list manželky Amedea VII. Savojského z r. 1387 — tab. LXXIII.; dopis Ludvíka, syna francouzského krále Karla VII., z r. 1451 — tab. LXXXVII. a j.). Největším počtem jsou zastoupeny ukázky z různých register, kopiářů a jiných úředních knih. Z register panovníckých kancelářů podává Federici faksimile z neapolského registra Friedricha II. z r. 1240 (tab. XLI.), z registra Karla I. d'Anjou z r. 1276 (tab. XLVI.), z register vévodů savojských z let 1318 a 1398 (tab. LXV. a LXXVI.), z register milánských Viscontů z let 1395 a 1398 (tab. LXXIV. a LXXV.), z register neapolské kanceláře aragonské

z let 1452 a 1493 (tab. LXXXVIII. a XCVI.) a j. Zejména četné ukázky jsou čerpány z register a jiných úředních knih (statut, snešení, provisí, soudních, komorních, účetních atp.) městských republik a komun italských; uváděti je podrobně, překračovalo by rámeček referátu a proto se omezují jen na výčet míst s udáním počtu faksimilí: Aquileia 2, Benátky 3, Bologna 4, Brescia 2, Fiume (Rjeka) 2, Florencie 4, Janov 2, Lucca 1, Pisa 2, Reggio Emilia 2, Siena 5 a Terst 1. K nim přistupují dále ukázky z různých kancelářských knih vévodských úřadů v Mantově, Modeně a Parmě, místodržitelských úřadů sardinských v Cagliari a sicilských v Palermu, jakož i jeden z papežské komory (liber officium Eugenii papae IV — tab. XCVIII.). Zvláštní skupinu tvoří posléze knihy imbreviatur a protokoly veřejných notářů, zastoupené pěti ukázkami z let 1157—1598 z Janova, Říma (notáři kapitolinští), Turína, Tridentu a Livinallonga u Bolzana (tab. XXXIII., LXIII., XCV., XCVII. a CXII.), z nichž si zvláštní pozornosti zaslouží kniha imbreviatur janovského notáře Jana z let 1154—64 tím, že je již psána na papíře, třebaže tou dobou byl ještě pro knihy veřejných notářů obvyklým pergamenem.

Při výběru ukázek, z nichž jen sedmina (18) byla již jinde reprodukována, veden byl autor zřetelem především paleografickým, chtěje ve své publikaci předvésti různé odrůdy kancelářského písma ze všech krajů Itálie, od Alp až po Sicílii a od Piemontu až k Rjece a Dalmacii. Přihlížeje však zároveň i k učebnému poslání učebnice, určené především pro vědeckou přípravu budoucích úředníků státních archivů italských, snažil se též, aby byly v publikaci zastoupeny zvláště výraznými ukázkami nejdůležitější fondy jednotlivých italských archivů, třebaže z technických příčin nemohl tomuto přání vždy učiniti zadost.

K tabulkám, jež v technicky bezvadném provedení zobrazují předlohy podle možnosti v přirozené velikosti, připojen jest ve zvláštním svazku popis ukázek, seznamující i s povahou a obsahem předlohy (rukopisu, registra a pod.) a s literaturou dosud jí věnovanou, jakož i přepis a paleografický rozbor jednotlivých faksimilí. Přepisům textů byla věnována velká péče: pořídili je většinou přímo na místě úředníci příslušných archivů, z jejichž sbírek byla ukázka vzata, a Federici znovu je všechny srovnal s předlohami a jednotně upravil. Přesto však zůstalo v prepisech následkem přehlédnutí nebo tiskových chyb poměrně ještě dosti omylů, ovšem jen menšího významu, takže lze je zde přejíti mlčením. Při učebném poslání publikace bylo by snad bývalo podle mého mínění účelnější, kdyby rozvedené zkratky předlohy byly v prepisech typograficky vyznačovány. Podobně měla být

v prepisech ponechávána *e caudata* a nikoliv prepisována dvojhláskou *ae*.

Paleografický rozbor jednotlivých faksimilí, nadepsaný „Osservazioni paleografiche“ (str. 69—81), je velmi podrobný a pečlivý. Federici nepřihlíží tu jen k povšechnému rázu, ukazujícím na původ toho kterého písma, nýbrž zjišťuje typické znaky jednotlivých písem a písmen, sleduje při stálém vzájemném srovnávání ukázek ohlasy starších druhů a tvarů písemných v písmech mladších, zjišťuje shodné nebo alespoň podobné tvary v písmech různých písařských středisek a určuje prvky, ohlašující případně další vývoj. Písma téhož druhu, pocházející z jednoho střediska nebo kraje, rozebírá vždy souběžně, aby tím více vystoupily osobité vlastnosti písma jednotlivých ukázek. Výsledky, k nimž dospěl paleografickým rozбором jednotlivých faksimilí, shrnuje závěrem v přehledný nástin vývoje a rázu italských písem kancelářských XII. až XVII. století. Zdůrazňuje, že nelze naprosto mluvit o jediném a jednotném typu kancelářského písma v Itálii, nýbrž o jeho různých odrůdách, které se souběžně vyskytují i v témže městě nebo kraji. Většinou se vyvinuly z písma knihového, jež bylo jednotlivými písaři různě uzpůsobováno potřebám kancelářským, jindy však i z kursivy notářské nebo t. zv. minuskuly obchodní. Zcela ojedinělý a vyjimečný je případ parmský, kde biskupská kancelář v 1. pol. XI. století užívá písma (tab. XXV.), napodobujícího přímo t. zv. diplomatickou minuskulu listin císařských; souvisí to nepochybně s tím, že parmská biskupovna Jindřich, Hugo a Cadalo byli kancléři císařů Jindřicha II. a Konráda II. Částečné ohlasy listinného písma kanceláře císařské a středoevropských kancelářů vůbec lze ovšem zjistiti i v jiných kancelářích italských — na př. v Palermu, Tridentu, Zadru a j. — omezují se však většinou jen na zkracovací znaménko a na prodlužování, případně ozdobování dlouhých dříků. Stejně i listinná minuskula papežské kanceláře, jež Federici pro její celkový ráz označuje jako přímou předzvěst minuskuly humanistické, měla na listinné písmo některých italských kancelářů jistý vliv, zejména pokud se týče mostovitých spřežek *ct* a *st*. Většinou však i listiny jsou psány běžným písmem kancelářským nebo notářským.

Celkem lze říci, že kancelářská písma z oblasti celé Itálie se navzájem od sebe jen málo liší, takže nebylo by ve většině případů možné určití provenienci jen podle písma. Podobné znaky, třebaže i jinak typické, zjistil Federici v kancelářských písmech různých, často i velmi od sebe vzdálených měst; tak na př. charakteristické velké počáteční *i* s malým kroužkem uprostřed dříku je doloženo v Janově a v Cagliari, *e* tvořené dvěma rovnoběžnými

úsečkami v Tridentu a v Modeně, zkracovací znaménko ve tvaru řecké omegy v Římě a v Cagliari a v podobě dvou rovnoběžných čar v Neapoli, Zadru a Benátkách, a pod. Místní typy, odlišné větší měrou od ostatních písem na poloostrově běžných, lze zjistiti jen v Zadru a pak na Sardinii, kde se v písmu cagliarské kanceláře uplatňuje částečně vliv písma španělského, dokonce ještě i s některými vzdálenými ohlasy visigotskými (tab. LXXXIII. a XCHL.). Vliv německého písma projevují některé odrůdy kancelářského písma severoitalského, zejména v Tyrolsku a v Benátsku, kdežto v písmu kanceláře turinské zjišťujeme zase, jak je přirozené, vlivy sousední Francie, které se však částečně projeví i ve vzdáleném Palermu. Francouzským prostřednictvím přešel do některých kancelářských písem italských také anglosaský tvar unciálního *d* s bříškem, tvořeným dvěma tahy, svírajícími ostrý úhel. Tento tvar zjistil Federici v Palermu (tab. LXXXV.), Janově (tab. CIII.) a zejména v rukopise pisánského Costituto z 2. pol. XIV. stol. (tab. LXXVIII.), jehož písmo, odlišné i celkovým rázem, vyznačuje se kromě toho i zcela zvláštním tvarem unciálního *a* v podobě zpět překlopeného *k* (= λ), takže si zaslouží, aby bylo blíže studováno tím spíše, že podobným písmem jsou psány i jiné listiny a statuty pisánské XIV. a XV. století.

Zvláštní pozornost věnuje Federici prvkům, převzatým italskými písmi kancelářskými jednak z písma gotického, jednak z t. zv. obchodní minuskuly (*minuscola mercantile*). Charakteristiku této minuskuly však nikde nepodává, takže nelze přesně říci, jaký druh písma tímto názvem, dnes už celkem neobvyklým (užíval jej Monaci a Paoli), označuje. Jde však nepochybně o písmo, označované nyní pravidelně „italská (nebo florentská) bastarda“ a vyznačující se značně kursivním rázem a osobitými tahy, dosvědčujícími uvolnění z vázanosti tradice písařských škol. Prvky tohoto písma zjišťuje sice Federici takřka ve všech zkoumaných kancelářích, avšak nejhojněji se vyskytují v Toskáně a v Neapolsku. Doporučuje proto, aby kancelářským písmům těchto končin byla po této stránce věnována zvláštní pozornost, poněvadž mohlo by to přispěti k zjištění vzniku „obchodní“ minuskuly, který není dosud zcela objasněn, a upozorňuje při tom na živé kulturní, hospodářské a politické vztahy mezi bankéři a obchodníky florentskými a francouzskými, sahajícími zpět až do XII. stol., a mezi Neapolí a Francií od stol. XIII.

Vliv této „obchodní“ minuskuly na kancelářské písmo projevoval se — vedle přejímání některých tvarů písemných (*a*, *r*, *s*) — zejména i v tom, že se i v kancelářských písmech počíná stále hojněji uplatňovati osobitost písaře tak, že písmo nabývá indivi-

duálního rázu, přecházejíc v písmo moderní. První známky tohoto pozvolného přerodu zjistil Federici v polovině XV. stol. v Sieně (tab. XC.), a s plně vyvinutým osobitým písmem moderním setkáváme se v polovici XVI. stol. ve Florencii (tab. CIX.) a na konci téhož století již i v Bolzanu (tab. CXII.).

Z těchto poznámek, opírajících se o paleografický rozbor faksimilí, je, tuším, zřejmé, jakou cenu má Federicovo publikace nejen pro studium kancelářských písem italských, nýbrž i latinské paleografie vůbec. Je sice pravděpodobné, že další jejich studium, jež nepochybně povzbudí, nejen doplní, nýbrž i opraví některé vývody autorovy, který nemohl přirozeně přihlédnouti k veškerému materiálu italských archivů. Jsem však přesvědčen, že celkový obraz, jak jej Federici nastínil, nedozná již podstatné změny. Je toho zárukou široký rozhled autorův, který se skvěle uplatnil v paleografickém rozboru ukázek a pro něž se můžeme právem těšiti na větší, jím ohlašované syntetické dílo o latinské paleografii.

Zdeněk Kristen.

„Zprávy památkové péče“, roč. I. (1937). Praha, stran 160, in 4°. Památkové péči, soustředěné v V. odboru ministerstva školství a národní osvěty, dostalo se tímto orgánem reprezentačního ústředního časopisu, jenž slouží stejně teorii jako koordinaci veškeré práce, v tento obor náležející. Program časopisu naznačil v úvodním slově v prvním sešitu odb. přednosta V. sekce dr. Zdeněk Wirth, zdůrazniv, kterak již od pol. XIX. stol. činily se pokusy o vydávání ústředního listu konservátorského v Čechách, jež neustaly ani tenkrát, když centralisticky organisovaná památková péče v Rakousku dostala takový orgán ve vídeňských „Mitteilungen der Zentralkommission“. Již „Památky archeologické a mistopisné“, nejstarší archeologický časopis v býv. monarchii, založený r. 1854, počal si klásti takové úkoly, podobně jako později moravský Lehnerův „Metod“, či posléze „Krása našeho domova“. Novému orgánu památkové péče položil Dr. Wirth za úkol: býti tribunou pro řešení problémů konservační práce v přírodě, v oblasti výtvarné i v oblasti památek písemných, kromě toho vésti pravidelné rubriky o památkové legislativě, organizaci, administrativě, personálních, činnosti jednotlivých památkových úřadů, musejních a badatelských ústavů i archivů, odb. společností, spolků a jednot.

Ríjnový sešit ročníku, vyšlý po skonu presidenta Masaryka, věnoval výstižnou studii Masarykovu poměru k ochraně památek, poměru, který nebýval ode všech vždycky hodnocen

kladně. Autorem pojednání jest opět dr. Z. Wirth, jenž sám měl často příležitost osobního styku s někdejšími presidentem pokud šlo o tyto záležitosti. Profesor Masaryk nebyl v praxi nikdy postaven před nutnost řešit podobné úkoly. Teoreticky nahlížel na staré památky jen jako na prameny pro hist. vědu. Masaryk měl odpor k rozcitlivělému romantismu, nechuť k pasivní nostalgii a také štítivost k věcem hmotně nehezkým, k nimž ovšem patří i různé zříceniny. Měl smysl pro krásu, ladnost a úměrnost exteriéru, miloval přímou linii. Tyto vlastnosti „stavebníkovy“ projevovaly se ovšem také v konservačních pracích na královském Hradě, prováděných prof. Plečníkem pro Masaryka-presidenta. K tomu měl president právo a jen tak mohlo vzniknouti třetí hradní nádvoří, nová úprava královských zahrad, nových zámeckých schodů, „bílý dům“, v zahradách a p., takže nyní právem možno mluvit o hradě Masarykově, tak jako známe hrad Přemysla II., Vladislava, Matyáše či Marie Terezie. Bez Masarykovy podpory nebylo by ovšem na Hradě ani Galerie starého umění. Co znamenala Masarykova podpora a jeho, třeba vždy rozumový, poměr k archeologickému výzkumu, o tom svědčí nejlépe jeho peněžitě dary tomuto účelu: Svatovítský chrám 100.000 K, výzkum husitských památek v Táboře 100.000 K, archeologický výzkum Stradonic, Mušova, Děvína, Libušína, Vyšehradu (160.000 K), brněnské „Museum člověka“ 1/2 milionu K, Vlastivědné museum v Bratislavě 200.000 K. Tak Masaryk stal se vlastně největším českým mecenášem archeologie.

Z dalších pojednání zaujme především Dr. V. Wagnera: Dvacetpět let Státního památkového úřadu pro Čechy. V listopadu 1912 zřízeny byly v Čechách dva (český a německý) „Zemské konservátorské úřady“ v Praze, jimž ústřední komise pro ochranu památek ve Vídni postoupila svoji běžnou agendu — podržujíc jen záležitosti zásadní —, jež staly se ústředním orgánem c. k. okresních konservátorů a poradním místem místodržitelství zejména v záležitostech patronátních. Za světové války vykonaly mnoho pro záchranu zvonů a varhan. Zákonem z 29. října 1918 č. 13/18 vznikl z nich „Státní památkový úřad pro Čechy“, jenž měl na deset let práce s řešením otázek, hromadících se v souvislosti s Pozemkovou reformou, odstraňováním soch a pomníků a p. Od r. 1927 naopak začal být vyhledávaným poradcem při rekonstrukčních podnicích stavebních a konservačních, hovičích nově probuzenému smyslu pro starobylost, ale následující období veřejných úspor v letech 1932—37 dokonale brzdilo jeho činnost.

Prof. archeologie na Komenského universitě dr. J. Eisner

v pojednání „Výzkum na hradišti Děvína u Bratislavy“ seznamuje s výsledky prací zahájených sice již roku 1921, ale vedených pak hlavně od r. 1933, kdy Děvín se stal majetkem Slovenského zemského výboru. Na Děvině jsou zjištěny slovanské valy, jichž původ je velmi starý, také na hradním nádvoří objevují se kulturní vrstvy ze starší doby hradištní vedle ovšem základů staveb římských a stop nejstarších sídel neolitických. Pohřebiště na výšině vzniklo teprve v době kol r. 1000 a pohřbivalo se na něm asi 120—150 let. Nejvíce památek praehistorických, nalezených na Děvině, náleží laténu. Zastoupena jsou tedy snad všechna období lidského života od mladší doby kamenné až do dneška.

Z oblasti ochrany památek písemných přináší „Zprávy“ především pojednání Dr. A. L. Krejčíka „Ochrana archivů a registratur velkých statků“, jež podává informativní data o rozsahu výzkumu patrimoniálních archivů na statečích státních, soukromých i nadačních, jež prováděl Státní archiv zemědělský v Praze v letech 1931—36. Navštíveno bylo v těchto šesti letech celkem 615 archivů, z toho 96 na Moravě a 243 na Slovensku. Zprávy o výsledcích výzkumu uveřejňoval ČAŠ, všechny jsou pak badatelům přístupny v Státním zemědělském archivu. Prof. Dr. B. Mendl informuje v článku „Fotografování písemných památek“ o rozsahu pořizování fotokopii pramenů k středověkým českým dějinám (do r. 1526), jež shromažďuje Státní ústav historický. Ve fotografickém atelieru Archivu země České pořizeno bylo k jeho potřebě do konce r. 1936 na 12 tisíc snímků. Z péra téhož historika pochází i článek „Československý ústav historický v Římě“, informující zejména o nové publikaci ústavu „Bolletino dell' Istituto storico cecoslovacco di Roma“, jenž přinesl článek prof. Stloukala „Práce čs. ústavu historického v Římě na výzkumu nunciatur“ a pojednání dr. Zdeňka Kristena o osobní účasti papeže Klementa VIII. v koncipování brevi.

Dr. M. Volf přispěl dvěma informativními články „Převzetí starých knih pozemkových do archivu země České“, v němž podává historii vzniku tohoto deposita státních archiválií v samosprávných zemských archivech v Čechách a na Moravě a informuje pak o rozsahu akce v letech 1935 a 1936, kdy převzaty byly archivem země České pozemkové knihy 146 okr. soudů v počtu větším než 22.000 svazků. Akce ovšem potom pokračovala ještě v letech 1937 a 1938. Druhý článek „Výzkum městských archivů v Čechách“ upozorňuje na současnou akci Archivu země České, kdy v souvislosti s výzku-

mem domácích archivů pro edici „Sněmy české“ v období 1614 až 1620 navštíveno bylo během dvou let neméně než 80 městských a několik šlechtických archivů v Čechách a sepsány zprávy o jejich stavu a opatření.

Témuž předmětu jest věnována také „Zpráva státního archivního inspektora pro Čechy“ (prof. dr. V. Vojtíška), jenž v roce 1936 zakročoval osobně nebo písemně v 15 případech městského archivnictví v Čechách, získal ulehčení osobních úvazků pro středoškolské profesory - městské archiváře, docílil zahájení pořadacích prací v měst. archivu v Sušici, zachránil arcibiskupskému archivu v Rožmitále archiválie, jež dostaly se protiprávně na antikvářský trh a posléze v konservačním atelieru archivu hl. města Prahy dal konservovati 140 svazků starých časopisů Všestudentského archivu.

Kromě těchto větších pojednání o současných „ochranářských“ pracích a akcích poskytují ovšem „Zprávy památkové péče“ bohaté poučení o rozsahu těchto akcí ve svých zprávách o činnosti jednotlivých archivů, ústavů, spolků, korporací archeologických, umělecko-historických, vlastivědných i archivářských. Tak nacházíme tu soustavnou hlídku o opravách památek v jednotlivých zemích býv. Československa, přehled objevů památek v zemi Moravskoslezské za leta 1918—1936, a to v pořadí alfabetic-kém podle míst, výkazy povolených subvencí, přehled návštěvy muzeí, zprávy Památkového sboru hl. m. Prahy, zprávy o valných hromadách památkových spolků a sdružení, zprávu o činnosti Čs. archivní společnosti za r. 1936, resoluce I. sjezdu Čs. historiků o ochraně památek a o výzkumu v cizích archivech. Ve zprávách setkáme se i s výroční zprávou Státního ústavu archeologického o všech výzkumech podniknutých v r. 1936 a jejich hodnocením. Na př. na základě prací na kadaňském Burberku rozhodnuto, že nemůže se jednati o Sámův Vogastisburk. Vedle těchto zpráv zavedeny jsou pravidelné hlídky literární, hledící po výtce k literatuře technické, nikoliv teoretické.

Kromě toho otiskovány jsou všechny zákony a nařízení, týkající se kteréhokoliv druhu ochrany památek. Dále v prvním ročníku nachází se: Zatímní statut Státní galerie o nabyvání, opatrování a kontrole uměleckého majetku. Vládní nařízení o úlevách daní majitelům domů, nacházejících se pod dohledem Památkového úřadu v případě oprav (Sb. zák. a nař. 1936 č. 1.). Statut státní sbírky starého umění z 31. XII. 1936 č. 175.546, min. nár. osv. Výnos min. zemědělství č. 268.486/36-IX/20 ze dne 1. XII. 1936 o péči uložené velkostatkářům o památky za propuštění určité výměry půdy ze záboru (zámecké budovy, zříceniny, parky,

reservace, lesy, aleje, kapličky a sochy, kříže a pomníky, hradiště; jde o ochranu, udržování a přístupnost. Ustanovení musejních inspektorů dekretem min. nár. osv. č. 37.991/35—V/1 ze 17. III. 1937, zvláštní instrukce vydaná okr. konservátorům dne 29. října 1936, velmi podrobná, zabírající dvě dvousloupce strany, tištěné petitem, výnos min. nár. osvěty ze dne 11. června 1937 č. 53.758/37-V/1 o změně zkušebního řádu Státní archivní školy, jímž zavedeny též zkoušky z musejnictví, dějin umění, archeologie a konservace jako části státní zkoušky archivní.

Konečně věnována byla vzpomínka také zesnulému býv. řediteli Státního památkového úřadu pro Čechy dr. Luboši Jeřábkovi, jenž zemřel na odpočinku 7. srpna 1937 v Černošicích.

Podáváje tento přehled obsahu prvního ročníku „Zpráv památkové péče“, pominul jsem všechna pojednání z oboru ochrany památek přírodních; kromě nich ovšem nejvíce článků a pojednání není věnováno ochraně památek písemných, jak mohlo by se zdáti z tohoto referátu, nýbrž památkám výtvarným, tedy z oblasti umělecko-historické, jež ovšem také nespadá přímo v obor našeho časopisu, pročež zmíním se jen o těch, jež mají význam širší. Jest to především obšírné pojednání prof. Josefa Gočára „Stavba státní galerie“, doprovázené plány, průměty i diagramy, dále prof. dr. A. Mendla „Československý historický ústav v Římě“, obírající se rovněž problémy stavby tohoto ústavu ve Valle Giulia v sousedství institutů anglického, rumunského, holandského a rakouského. Z dalších pojednání upozorňuji zejména na Janákovu „Úprava král. zahrady na Hradě pražském“, Prantlovu studii „O geologické stavbě hradčanského ostrohu“, z pojednání věnovaných ochraně památek mimopražských pak zejména Ing. J. Šebka „Oprava věže arciděkanského chrámu v Domažlicích“ a Frant. Matouše vlastní referát o uspořádání krásné výstavy gotické skulptury jihočeské „Gotická sbírka Městského musea v Čes. Budějovicích.“

Stejně rozsáhlý druhý ročník (1938) zahájen jest pojednáním Dr. Otty Plachta „Přerod v musejnictví“. Zásluhou „Mezinárodního ústavu pro duchovní spolupráci“ vznikla r. 1926 zvláštní věda — museografie. R. 1934 konal se první Museografický kongres v Madridu. Musea nejsou — podle definice tohoto sjezdu — pouhá skladiště, kde s větším nebo menším vkusem se vystavují musejní předměty, nýbrž exposice nutno pořádat jen z části musejních předmětů a vybírat podle určitých pravidel. Dle mezinárodní statistiky k tomuto sjezdu pořízené, největší

počet museí měl Sovětský Svaz, potom Francie, Anglie, na čtvrtém místě tehdejší Německo. Uměleckých museí bylo na zeměkouli 20%, historických 37%, přírodovědeckých a technických 20% a smíšených 23%. Největší roční počet návštěvníků vykazalo American museum of naturel history v New Yorku, totiž 1,872.000. V druhém sešitě pokračuje dr. Placht v tomto článku pojednáním „Úkoly a prostředky musejní propagandy“.

S tímto teoretickým tematem souvisejí úzce Zprávy státního musejního inspektora (českého) pro Čechy (dr. K. Gutha) a pro Moravu-Slezsko (Jaroslava Helferta) za r. 1937. Dr. Guth vykonal v tom roce návštěvy ve 20 venkovských městech a shrnuje své poznatky: Při pořádání nutno hledět zásady „non multum sed multa“, každé museum musí vycházet ze zřetelů svého kraje, musí podávat jeho obraz. Stále ještě převládá zřetel jednostranného zájmu musejníka. Konstatuje malé znalosti konservace a mizení profesorů středních škol ze správ museí. Také moravský inspektor — ředitel zemského musea na Moravě — volá po omezení a vymezení pracovního programu jednotlivých museí, prohloubení znalostí konservace, nutnosti inventarisace musejních předmětů, jež ovšem vyžaduje čas a odborné znalosti. Celé museum není v expozici, vedle výstavních sálů, sály skladištní. Nepochopení této zásady způsobuje, že všechna musea si stěžují na nedostatek místa. Expozice střídát. V rubrice „Zprávy“ nachází se v tomto ročníku jednak větší zpráva o XIX. sjezdu Svazu čs. museí, konaném 9.—12. VII. 1938 v Prostějově: Předsedou Svazu zvolen byl ředitel Jaroslav Helfert, místopředsedy Ferdinand Pochobradský z Chrudimě a senátor Antonín Štefánek. Dále řada zpráv z městských museí jako klatovského (dokončilo inventarisaci a vykazuje 123.122 památek hmotné kultury), libereckého, ostravského, nymburského, píseckého, královéhradeckého, žateckého, jež pracovalo 198 dní v roce na archeologickém výzkumu 35 sídlišť, zejména z mladší doby kamenné a kultur laténské a hallstadtské. Státní musejní inspektor pro Slovensko a Podkarpatsko (ředitel dr. Jos. Polák) zaznamenal činnost 36 museí slovenských a dvou podkarpatských.

S historiografií souvisejí především dvě pojednání dra Jaroslava Böhma. První jmenuje se „Prehistorie a přírodní vědy“ a zdůrazňuje potřebu pevnější spolupráce archeologů s geology, ale také nutnost prohloubení geologického výzkumu diluvia za účelem přesnějšího vyjádření poměru spraše a jiných půd ke kolonizaci lidské, poměr stanic lidských k říčním terasám a slovanských osad k svahovým hlinám. Neméně důležitou pomůc-

kou jest však i paleobotanika (složení lesů), ale i chemie (fosfáty v kulturních vrstvách, náhradní fosfáty a železité sloučeniny v kenotafových hrobech) a p. V druhém pojednání „O organizovaný a soustavný výzkum sídlišť“ uvádí potřebu přesné a úplné evidence nálezové. Zatím však o výzkumu sídlišť rozhoduje nikoliv ještě potřeba soustavného vědeckého badání, nýbrž zájem ochránářský. Příliš mnoho provádí se výzkum pohřebišť, ačkoliv standartní pohřebišť není již třeba rozhrabávat, ale málo výzkum sídlišť, chat zapuštěných do země (kulturní jámy), ač z něho lze zjistiti stupeň hospodářských znalostí, technické dovednosti, druh výživy a p. Výzkum nutno však prováděti plošně a ne sondami. Dlužno hledět i k jakosti krycích vrstev, neboť jde o to, zda půda je toho druhu, aby podržovala i jemné otisky, neboť jde o výzkum nejjemnějších podrobností. Znalost v rozpoznávání trvalých a přechodných sídlišť poskytnou zásady vertikální stratigrafie.

Osmý sešit „Zpráv památkové péče“ věnován byl šedesátnám odb. přednosty dr. Zdenka Wirtha. Životní dráhu organizátora památkové péče v býv. Československu vylíčil Kamil Novotný v článku „Zdeněk Wirth v min. školství a nár. osvěty“, Wirthovy zásluhy o český „Soupis památek“ shrnul Em. Poche, Wirthovy počátky v ministerstvu vylíčil Stanislav Sochor, další pojednání vzpomínají zásluhy jeho o starou Plzeň, Kutnou Horu, Slaný, Litomyšl a Čes. Budějovice.

V jednotlivých rubrikách zpráv nacházíme, podobně jako v prvním ročníku, pravidelné hlídky hlášených nálezů v Státním archeologickém ústavě, objevy nástěnných maleb a fresek, soupis objektů chráněných podle zákona o pozemkové reformě, seznam podpor min. školství na konservaci památek, dále zprávy o činnosti různých spolků, zabývajících se obranou a ochrannou starých památek. Zajímavá mezi nimi je zpráva I. Ústavu architektury při české technice v Praze, jež zabývá se velkými urbanistickými problémy českých měst a mimo jiné provádí také ortogonální projekce významných památek pražských. Tu se zrodila také práce dr. Chalupníčka, jež touto metodou dokázal absurdnost projektu pražských fakultních nemocnic na Karlově náměstí.

Z těchto zpráv dozvíme se také, kterým městským archivům min. nár. osvěty v r. 1937 poskytlo subvence. Byla to města: Kolín, Most, Chomutov, Žatec, Hořovice, Sušice, Kutná Hora, Ústí n. L., Domažlice, Čes. Lípa, Plzeň, Cheb, Brandýs n. L., Pacov, Ivančice, Nové Město n. Met., Litovel, Krnov, Lipník, Prostějov, Val. Klobuky, Uh. Brod, Olomouc, Vsetín a

Val. Meziříčí. Dále nacházíme zde zprávu o výzkumu hudebních archivů na Slovensku, jež prováděl prof. Orel a prof. Zagiba. Nalezena byla pozůstalost zakladatele „Spevokolu“ v Tisovci a dříve varhanisty v Košicích a Báňské Bystrici Františka Pecníka, jehož život náležel prvním dvěma třetinám XIX. stol. a jež sám pořídil soupis hudebních památek františkánských klášterů na Slovensku a ve východních Uhrách. O hudebním archivu v Brně informuje prof. Helfert, dále nachází se zde zpráva o činnosti Čs. kulturněhistorické komise ve Vídni, jež právě r. 1937 zorganizovala větší výzkum českých historiků ve vídeňských archivech. Posléze dostává se nám zpráva, že r. 1937 byl zřízen v Liberci „Archiv Sudetských Němců“, jež má shromažďovati pozůstalosti duchovně tvořících sudetských Němců, spisy ze zahraničních archivů a vůbec všechny soubory jinam nezařaditelné.

Ze zákonů a nařízení otištěn jest výnos ministerstva školství a nár. osvěty z 11. února 1938 o školních museích a opatření Stálého výboru Nár. Shromáždění ze dne 27. října 1938 č. 255 Sb. zák. a nař. o ochraně věcí umělecky nebo památkově hodnotných.

Jako v prvním ročníku, tak i v tomto největší počet pojednání a článků věnován byl tematům uměleckohistorickým. Na předním místě nutno tu jmenovati dvě pojednání Vincence Kramáře, věnovaná ústavu, jehož jest ředitelem: „Ze života a potřeb Státní sbírky starého umění“, obsahující zejména zprávu o moderně zařízeném konservačním atelieru, jehož správcem je dr. B. Slánský a „Nová instalace Státní sbírky starého umění“. Protějškem těchto pojednání jest článek Kamila Novotného „Sbírka novodobého českého sochařství v majetku Státní galerie v zámku Troja“, jež v červenci 1938 byla prvně učiněna přístupnou veřejnosti a setkala se s plným jejím pochopením, ač proti Novotného návrhu na umístění tohoto oddělení ve vzdálené Troji, v sousedství zoologické zahrady, byly činěny nejrůznější námitky. O nové instalaci zemské galerie v Brně referuje A. Kutal, o opravách kláštera a kostela v Zlaté Koruně dr. Josef Šebek, o konservaci obrazů z kaple sv. Kříže na Karlštejně dr. B. Slánský, konservaci puklých zvonů svášením místo přeliváním doporučuje Jaroslav Dobrodinský.

V nekrolozích vzpomenu bylo odb. přednosty Jana Dvořáka, spolupracovníka Wirthova, jež zemřel 9. prosince 1938.
Miloslav Volf.

Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung. Unter Mitwirkung von Alfons Dopsch, Lothar Gross, Hans Hirsch, Oswald Redlich, Julius v. Schlosser, Hans Sedlmayr und Heinrich R. v. Srbik redigiert von Wilhelm Bauer und Otto Brunner. 51. Band, 1937 (515 + 1 stran), 52. Band, 1938 (519 + 1 str.).

Dva velmi bohaté ročníky známých MÖIG z historické doby bývalé Rakouské republiky a nyní Východní marky jsou poučné po mnoha stránkách. Z redakce vídeňských profesorů ve třech generacích vypadl až koncem roku 1938 zesnulý Schlosser, emer. prof. dějin umění, avšak obsah zvl. 51. ročníku ukazuje nová jména mladých lidí. Zájmovým okruhem, jak naznačují jména redaktorů i obsah, zůstává tradičně rakouský dějezpýt, středověk a pomocné vědy, přistupuje však viditelně novověk a nové nazírání na dějiny Rakouska, které se stalo konečně součástí Říše. Výrazem skutečné změny, chápané jako odčinění roku 1866, jest úvod 52. roč., věnovaného kromě prvního článku Fichtenauova a posledního Fialova oslavě osmdesátin Oswalda Redlicha, a pojednání redaktora Brunnera o rakouském institutu jako nositeli německé myšlenky. Jde tu tedy o nové otázky a úkoly ideologické a ovšem o normální shrnutí dílčích studií, které odborně posunují poznatky o krůček vpřed. Při rozsáhlé literatuře a skutečnosti, že o většinu otázek bylo zvláště v německé vědě zaváděno nebo že byla probrána, dochází k rehabilitaci vždy ovšem pozměněných starých názorů, nebo k drobnému doplnění, jako ostatně dnes všude. Metodicky známý ale stále důležitý poznatek, právě zde také Hirschem akceptovaný, že vydání nikdy nenahradí zcela originál, jest příčinou, že celá řada mladých lidí opravuje mínění starých autorit a vrací se k originálům nebo aspoň k dnes vyspělé fotografii. Zásada o poplatnosti vědy době jest doplněna německým požadavkem, aby i historie měla vliv na svou dobu a její myšlení. Důležitost obou ročníků a jejich značná cena na naši měnu (200 K ročník) dovolí obšírnější výtah. Ovšem zvláště obšírnější, kde jde o metodickou zajímavost, obecný význam tématu, pomocné vědy, či o souvislost s českou historií.

51. ročník má normální ráz: 9 článků, 8 malých pojednání, 27 recenzí. Fritz Streicher provádí důkaz pravosti důležité, ale podezříváné listiny churského biskupa Tella z roku 765 pro klášter v Disentis. Klášter, založený okolo roku 750, se stal vlastníkem kostelů, pro které zněl mandát Tellova otce Viktora. S. ukazuje rozbořem, že Carta donationis sanctorum jest potvrzení Viktorova mandátu pro 3 kostely, spojené

s novou listinou v celek. Metodicky jest pozoruhodné, že vedle rozboru diplomatického i paleograficky určuje obě části dvojité listiny, zachované pouze ve 2 edicích (Mabillon) a 3 barokních opisech. Vedle chursko-rhaetské latiny původní listiny proniklo do opisu i rhaetské písmo, zvl. ve vlastních jménech. Dvojitost listiny projevuje se v dvojitých formulích, v objektivní stylisaci ve staré a v subjektivní v nové listině. S. udává také lepší čtení. Právně se projevuje tato donace jako náboženský akt (smytí viny Viktorovy na smrti irsko-francouzských misionářů sv. Sigibalda a Placida, nepřímých žáků sv. Kolumbana).

Karl Pivec vídeňský docent středověkých dějin a pomocných věd, uveřejňuje krátký výsek z delší práce o kanceláři Jindřicha V., a to o listinách pro 3 italské kláštery, San Benedetto di Polirone, San Severo in Classe a San Donato in Imola. Paleograficky i diplomaticky určuje (jinak než Sickel a Bresslau) falsa nebo zfalšované listiny, tihnoucí k ochraně kláštera nebo k vyněti z clunijské kongregace. Zajímavý jest případ, kdy množství zachovaných originálů nedovolovalo falsum papežské, takže bylo sáhuto k falsu císařskému pro potvrzení nového majetku.

Jádrem práce Ernst Kantorowicze, nazvané Petrus de Vinea v Anglii, jest nečekané zjištění, že politický list angl. krále Jindřicha III. obyvatelstvu Teana na Sicilii z r. 1257/8, vskutku vydaný a vložený do análů opatství v Burtonu, jest v obecných úvahách závislý na listu P. d. V., to jest na diplomu o jmenování císařských místodržících. Nový jest tedy poznatek o oficielním působení Vineových listů také v Anglii, a to již brzy po Vineově smrti, o nejstarším převzetí jeho diktátu v kancelářích mimocísařských. K. věc zasazuje do rámce předešlého vývoje v Anglii a do politických vztahů sicilisko-anglických po kandidatuře králova syna Edmunda na Sicilii. Jeho článek jest založen na článku N. Denholm Younga (The Cursus in England, 1934), na informacích od D. Y., na edici Th. Rymer Foedera, a na studiu Rolls v Record Office v Anglii, a přináší nové souvislosti. Italská ars dictandi byla v Anglii vždy postradatelná, i když ne neznámá, a hlavně v anglický kancelářský styl nepronikla. Příčina byla v tom, že italská diktamina, na rozdíl od literárních diktamin francouzských, byla spojena s právními formuláři, s notariátem v Anglii neznámým. Proti psychologické věci, důvěře, jak znělo anglické soudobé ohrazení proti notariátu, upozorňuje K. na povahu anglického práva zvykového, consuetudines, a na odpor, do 13. st. trvající, proti pronikání římského práva. (Příčina jest však patrně v anglickém odporu k pompesnímu stylu; „Völkerpsychologie“

nepočíná v 13. st., jak míní K., nýbrž jde, ne-li od antiky, tedy jistě z bible a z křesťanství. Zdá se, že pokud jde o vliv antiky, nevzpomněl zde K. prací Burdachových. Také pro arengy bude třeba vyšetřit vliv, jež měly jistě dictamina principia a moralia.) Skutečnost jest, že se v Anglii nedoplňovaly studia práv a umění diktovati jako v Bologni. Stilus supremus, nástroj zvláště v politických manifestech, neprovázel v Anglii boj zbraní. Jen ve styku s cizinou od konce 13. st. se užívá rytmická prosa. Kursus v Anglii byl znám již před Edvardy, od r. 1240 byl užíván častěji. K. přijímá vývod Denholm-Younga, že Galfridus Anglicus, autor okolo r. 1280 napsané Scientia epistolaris, jest totožný s Gotfriedem z Eversley. Tento Angličan a notář na kastilském dvoře byl současně v anglických službách. Umřel r. 1283 a jsou o něm zprávy teprve od sedmdesátých let, umírá však podle příbuzenských vztahů ne mladý. (Věc zdá se potvrzovat náš Jindřich z Isernie, u něhož jest jmenován Ganifredus Anglicus; Jindřich znal jeho spis, který byl tedy napsán asi před r. 1270. Od Galfrida mohou pocházet i 2 anglické listy u Jindřicha z Isernie.) Sám Petr de Vinea nebyl však v Anglii cizincem. R. 1235 byl v Anglii vyjednávat sňatek Fridricha II. s Isabelou Anglickou a pobíral sám i jeho synovec Jan de V. až do r. 1248 za to od krále pensi, jak K. z Rolls zjišťuje. Dokonce žádal i státní občanství anglické. Důležité však bylo, že Anglie kula s kurií od r. 1256 plán posadit svého prince na sicilský trůn. Ve stycích se Sicilií chtěli se Angličani důvěrně přiblížit Italům i stylem, aby jejich dynastie nepozorovaně zdomácněla na Sicilii. Zvláště druhý list ze čtyř dopisů burtonských, který slibuje výpravu angl. krále na Sicilii r. 1257/8, jest tedy podle diplomu P. d. V., jenž byl předlohou i ve sbírce Ber. z Neapole v Kastilii. Do Anglie se dostaly Vineovy listy asi se sbírkou listů v době sicilské „invase“ do Anglie, a to ve formě delší, která byla již v Itálii zastaralá. Tím se stává i známá shoda sicilských nařízení s proslulým reskriptem Šimona z Montfortu z r. 1264, důležitým pro založení dolní sněmovny, méně záhadná.

Stará, ale zvláště v poslední době na lepším poznání založená tendence, přiřknout díla skoro anonymní některé z historických osobností, projevila se v rovnítku Maji Loehrové, že štyrský rýmující kronikář Otacher jest her Otacher ouz der Geul. Pokus rakouský je o to šťastnější nad Šimákovu podobné odkrytí Dalimila, že může pracovat pěknou řadou listinných dokladů. Štyrská rýmovaná kronika je známým nepřátelským pramenem k dějinám českého panství Přemyslova ve Štyrsku. Se zbraslavskou kronikou ji srovnal Miloš Vystyd v MIÖG 1913, vydána byla J. Seemüllerem v MG. Dt. Chron. V., 1895, ale o životě

autorově kromě jména Otakar nebylo známo nic. Žačka vydavatele Maja Loehr šla za známým zjištěním z kroniky, že Otakar byl ve službách Oty II. z Liechtensteina a v zemském archivu štýrském v šesti Liechtensteinových listinách uvedený her Otacher ouz der Geul se jí jeví býti autorem kroniky. Vývody ze života se vzájemně s autorem kroniky dobře doplňují a kombinace, vyslovené apriorně jako otázka, nacházejí kladnou odpověď v kronice. Otacher z Geulu pocházel z rodu známého od r. 1149 (Stretwich), sám byl druhým synem, asi r. 1265 narozeným, Dětmara z Geulu. Po prvé vystupuje v listině r. 1287, pak o něm 14 let v jeho domově není zpráv. Doba ta je zúžena domněnkou Vystydovou, že byl r. 1297 při korunovaci Václava II. v Praze. Nový pobyt ve Štýrsku přerušil opět r. 1304. L. souhlasí se Seemüllerem, že se zúčastnil Albrechtovy výpravy do Čech. Umírá mezi r. 1319/21 ve věku asi 55 let, aniž by možná kroniku byl dokončil. Vnějšími i vnitřními důvody spojuje obratně L. skladatele rým. kroniky s tímto manem sekovského biskupa a liechtensteinských pánů na Frauenburgu. U Liechtensteinů poznal literaturu dvorskou a Otto jest prvý podporovatel kronikáře, jenž počal psáti z vlastního popudu, ale během skládání se obrátil snad o pomoc na krále Fridricha. Odvážnou domněnkou staví L. pro dobu 1313—17, kdy o něm není zpráv v listinách; autorka se domnívá, že se zúčastnil s Rudolfem z Liechtensteina poselstva Fridrichova pro nevěstu Isabelu Aragonskou (ač prý už dříve se stáhl z politické činnosti!). Cestu si L. ověřuje Otakarovou znalostí západních kronik. Pravdě dosti podobná identifikace s členem na štěstí známého a hojně v listinách doloženého rodu dovoluje autorce v nejcennější části práce určit rodový původ politické tendence kroniky, t. j. ghibelinsky-štaufské tradice už od praděda a vyložit tak četná místa kroniky jako ústní sdělení od otce. (S českého hlediska by se tak mohlo vysvětlit stanovisko Otacherovo k Přemyslovi II.) Článek, který slibuje L. doplnit, spočívá také jen na dojmech, co Otacher popisoval z názoru, ale oba proudy, tendence kroniky a obrys života autora podle kroniky na jedné a život Geulera a rodová tradice na druhé straně se dobře doplňují.

Moderní historik vídeňský, obírající se již dříve šiframi, Franz Stix, uveřejňuje detailní studii, pokud dovoluji skoupé prameny (hl. podle zprávy z r. 1852 býv. oficiála této kanceláře Cobelliho Buol-Schauensteinovi), o dějinách a organizaci vídeňské tajné šifrovací kanceláře od jejího vzniku poč. 18. st. do zrušení r. 1848. Dějiny jedné z kanceláří, vzešlých z politiky 16. a 17. věku a úzce souvisejících s novověkou politikou, nejsou obsahově nezajímavé. Počátky vídeňské kanceláře

jsou nejasné, pravděpodobný organisátor hrabě ze Santa Croce přenesl staré zkušenosti francouzské do Vídně a tak zřízena „tajná kabinetní kancelář“, zvaná v 19. věku tajný šifrovací kabinet, do r. 1812 samostatný, pak u císařského kabinetu. Statuty z 18. st. se nezachovaly. Výborně fungoval za Marie Terezie a Josefa II., kdy určen poměr k poště, pak však nastal úpadek, jen zprávy vyslanců bývaly dešifrovány, ostatní bylo ponecháno náhodě. Zvýšená činnost nastala za Metternicha, zvláště pak v době kongresu, a také vliv policie na šifrovací kancelář se zvětšil. Dne 4. dubna 1848 byla zrušena a bylo zaručeno listovní tajemství. Archiválie kanceláře byly po zrušení rozptýleny, když již dříve byly z obavy několikrát zničeny. V dalších dvou kapitolách probírá S. chod služby a personál. Hlavní prací v Stallburgu bylo otvírání a prohlídka dopisů došlých, procházejících a odcházejících, normální provoz pošty však nesměl býti zdržován. Z jednoho dopisu diktovali až 4 oficiálové čtyřem písařům. Ředitel kabinetu převzal přepisy a poslal je do státní kanceláře. Znalost řečí evropských i orientálních byla při zpracování až 100 podezřelých dopisů denně nutností. Omylů bylo málo (záměna pečeti při opětném zavírání), pracovalo se dobře. Druhou činností bylo odšifrování listů (došlé a vydávané depeše procházely však jiným ústavem, šifrovacím kabinetem) a cizích klíčů. Uplatnilo se nadání úřednictva, rekrutovaného po několik generací z téže rodiny. Na dešifrování měl úředník každý druhý týden volno a za rozluštění klíčů dostával zvláštní odměny. Jest pochopitelné, že výsledky kanceláře byly sdělovány přímo panovníku a že měly vliv na politiku (ve válkách napoleonských, při vídeňském kongresu; nedobrovolný mír s Turky r. 1789 byl uzavřen pod vlivem zachycené depeše pruského krále, který chtěl napadnout císaře). Od r. 1815 byly pořizovány 3 kopie důležitých zpráv: císaři, stát. kancléři, policejnímu prezidentu. Počet personálu byl 3 až 22 při zrušení, celkový příjem služební obnášel přes 21 tisíc zl. V přílohách uvádí S. přehled personálu od r. 1734 a remunerační taxy (50—1000 zl.).

Heinrich Appelt pojednává o nepravých papežských listinách burgundského benediktinského kláštera St. Benigne de Dijon, proslulého reformní činností opata clunijského směru, Viléma z Volpianu, jemuž se podobá v 11. st. opat Jarent. A. sleduje clunijské hnutí v tendencích podvržených papežských listin, domněle ze 7. st., Jana V. a Sergia I. (vyd. Delisle). Mabillonem byly považovány za nejstarší papežské listiny, zachované v originále. Jaffé a zvl. Delisle je zavrhl a určil, že tyto tři ústřížky jsou psány na rubu papyru Jana XV. z 10. věku. Pro špatnou čitelnost užil D. pro edici jejich přepisu v kronice z XI. st. Zápis

v kronice mu byl směrodatný pro určení doby vzniku fals. V XI. st. neměla už listina Jana XV. pro klášter význam. Appelt zkoumá nyní diplomaticky přesně dobu vzniku fals, poněvadž jsou i jako falsa pramenem pro svou dobu. Osvětlují obranný poměr kláštera k burgundským vévodům a přátelský vztah k diocesanímu biskupu v Langres. Výsledkem je určení i další řady listin se týkající: obě nejstarší listiny vznikly okolo r. 1030, jiné 2 listiny domněle Benedikta VIII. byly psány po r. 1066 toutéž rukou jako klášterní listář; podezříváné listiny Řehoře VII. a Paschala II. jsou skutečná spuria, vzniklá mezi r. 1105—1124. Z neznámých důvodů bylo v posledním případě sáhnuto k falsům, ačkoliv mohl opat Jarent pro svůj osobní vztah k oběma papežům dosáhnouti pravých papežských listin, které by byly potvrdily clunijské snahy. Účel všech fals nebyla exemce, nýbrž pojištění práv kláštera na vrůstající předměstí St. Bénigne, jehož staré město patřilo kapeťovským vévodům burgundským. Vévodové však zakotvili od r. 1031 pevně v hradě Dijonu v bezprostřední blízkosti kláštera a tak bylo třeba změnit stav z doby, kdy opat Vilém z Volpianu a biskup Bruno na Dijoně byli přátelé. Snaha kláštera v 11. a 12. věku byla upevnit svoje dobré finanční a hospodářské právo a byla pravou příčinou fals. Jest také dokladem naprostého usku-tečňování clunijského požadavku odmítnout každý světský zásah do majetku kláštera. Studie Appeltova, pomezí kapitola francouzsko německá, založená na edicích a fotografiích, přihlíží k oběma literaturám a jest pěknou ukázkou, jak možno i falsa zhodnotit. Podobná studie pro česká klášterní falsa by byla záslužná.

Metodicky odvážný a stejně sympatický jest první článek o Wolfgerovi z Prüfeningu Heinricha v. Fichtenau, žáka H. Hirsche, profesora dějin a pomocných věd. Školení v dějinách a pomocných vědách dovoluje Fichtenauovi plynule a s duchem spojit rozbor písma se syntésou života klášterního. Vedle známého Bota, mnicha kontemplativního rázu, v benediktinském opatství Prüfeningu v Řezna, konstruuje F. celý obrys čínorodého Wolfgera, knihovníka a archiváře (1130—73), známého dosud z jediného kodexu. Znovu prohlédnutý, třeba již vydaný, materiál vede Fichtenaua k mnohým novým názorům (proti Sickelovi, Wattenbachovi) a na základě vnitřní i vnější kritiky přisuzuje F. Wolfgerovi spisy: Vita Ottonis, Vita Theogeri (MGGG 12), De scriptoribus ecclesiasticis, 2 seznamy knih, založení knihy tradic r. 1140, pokračování v klášterních análech a pravděpodobný diktát některých listin císařských a bamberských biskupů. Snaha usvědčit autora obou „Vita“ svádí F. i k lichému důkazu pomocí obratu „quid multa“. Proti Bretholzovi dovozuje, že arabské číslice nebyly v P.

po své užity; šly patrně z Paříže, ale je zde první návod k jejich užiti. F. zkoumá vliv návodu Prüfeningského na analý řezenské, vedené ok. r. 1200 Hugem z Lerchenfeldu (jehož dcera Walpurga se stala matkou Alberta Behaima). Hugo se nevězil ještě do arabských číslic a upadl opět v užívání římských. Stavba studie, která naznačuje vždy v úseku úkol důkazu, jest jasná, ale sám autor naznačuje pravděpodobnost autorských přiřčení.

Nana Eisenberg, patrně žačka O. Redlicha, se obírá ve studii k historiografii o císaři Leopoldu I. životopisy Leopoldovými v l. 1670—1730 sepsanými a uveřejněnými. Z hlediska dějin německého dějepisceví se dotýká hlavně německých spisů J. B. Mencka a J. E. Rincka a chce je zařadit do duchovní souvislosti. Závěrem jest zjištění, že tyto i četné jiné práce o Leopoldovi nejsou ani historickými pracemi ani biografiemi v našem smyslu; spíše jde o 50 let německého dějepisceví, hlavně od pamětníků pojatého.

Friedrich Walter otiskuje zde přednášku ze správních dějin, proslovenou na schůzi Gesamtverein der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine r. 1937 v Gotě, o Prusku a rakouských reformách Haugwitzových r. 1749. W. hájí reformy proti českému Prokešovu poroku (1926) o popruštění a „zglajchšaltování“ Rakouska poukazem, že „jen starou linií stavovsko-dualistického státu přivedly dále k absolutnímu státu“ a že nenapodobily mechanicky.

V malých pojednáních nás zaujme článek Karl Beera, K otázce autora Reformatio Sigismundi, polemizující s Bartošem. B. vydal r. 1933 v Beiheft zu den Reichstagsakten R. S. neznámého autora, znalého světa laického i duchovního, a hledal původce spisku, s jasnými ohlasy husitství, v kanceláři vév. Viléma Bavorského v osobě Friedricha Winterlingera, notáře basilejského biskupského soudu. F. M. Bartoš určil asi správně křestní jméno v letáku udané za fiktivní a považoval za autora Heinricha von Beinheim (1934). Beer zjišťuje nyní po Bartošovi osobní osudy Beinheima, synovce basilejského biskupa Jana, do r. 1439 oficiála basilejského koncilu, a polemizuje jednak podle hodnocení rukopisů, jednak podle rozporu mezi duchem R. S. a názory bohatého Heinricha, autora též kroniky basilejských biskupů. Také v R. S. samé vidí rozpory, které nemluví pro bystrého Beinheima. Závěrem odmítá Bartošovo přisouzení; otázka autora R. S. zůstává tak otevřena.

V recensích pojednává Srbik na 7 petitových stránkách, po všech stránkách uznale, jak si zvěčnělý historik P e k a ř o v a významu vynucuje, o německém přepracování Valdštýna, přes něž

nebude moci nikdo při této otázce přejít. Srbik, autor knihy Wallensteins Ende (1920), hájí svoje stanovisko autorské a německé polemicky, ale důstojně proti mrtvému protichůdci národnímu i vědeckému. S. vyzvedá zvl. 3 body: spojení s plány českých nadějí, zrada Arnimova a otázka viny. Ne německé plány, ale vedoucí motiv pomsty u Pekařova Valdštýna se jeví Srbíkovi skeptickým pojetím. Také psychologickou otázku výrokem o „nezcela normálním V.“ prý racionalista a pozitivista Pekař nerozřešil. Nejen ctižádost a touha po pomstě vedly Valdštýna, nýbrž tento Čech spojil podle S. českou myšlenku s říšským dobrem. Také Valdštýnovy plány kryly prý se méně s politikou českých emigrantů než chce Pekař. Tam, kde Pekař neracionalisticky přiznává neznalost motivů jednání Valdštýnových (podzim 1632 a podzim 1633), prohlašuje S., že osoba ta není uchopitelná čistě logickými prostředky, a naznačuje její démonství.

Oslavný 52. ročník obsahuje 19 článků, 3 pojednání a 45 recensí (vedle nekrologů o Schlosserovi, o Bretholzovi od Redlicha). Stejně zajímavý jest druhý zahajující článek H. v. Fichtenau o Gerhohovi z Reichersberku; od r. 1132 († 1169) probošt v augustiniánském klášteře v R. v Horních Rakousích, byl tento proslulý publicista a zastánce církve proti světské moci stoupenec Alexandra III. a skutečným předbojovníkem Bernarda z Clairvaux (G. byl také s legátem Guidem v Čechách). F. zkoumá jeho hospodářskou, juristickou a analistickou činnost v nevalně bohatém klášteře, majetku Solnohradu v pasovské diecési, a značně ji oceňuje. V práci, založené na edici (Salzburger Urkundenbuch) a na studiu v Mnichově a Reichersbergu, nemohl se ovšem F. vyhnouti příměru s theologickými spisy Gerhohovými. Českého čtenáře jímá lítost, jaké prameny byly asi u nás v bouřích husitských zničeny a rozptýleny, že nemůžeme si dovolit studii ani třeba o Jindřichu Zdíkovi, vrstevníku Gerhoha.

Politicky houževnatý Gerhoh byl dobrým hospodářským strážcem Reichersbergu ve střehu proti Pasovu. Ke starším přířecím listin Gerhohovi (Mitis, Martin, Gross) přidává F. nové, takže je to téměř polovina všech listin z doby Gerhohovy. Metodicky prokazuje F. autorství diktátu listin srovnáním se spisy Gerhohovými, tedy s látkou nikoliv vnitřně spřízněnou. Pojítka mezi právní listinou a církevně politickými traktáty a dopisy našel F. šťastně v citátech z Písma; při vši všeobecnosti užívání jsou individuální, nejen v užití ale hlavně v příznačném, třeba nepatrném, odchýlení od textu Vulgaty; byly tedy psány z paměti a jsou směrodatné. Vydané listiny, s citáty zvl. v slavnostním textu, ze Solnohradu za Eberharda I., určuje F. za přepracované koncepty Ger-

hohovy, zvl. z l. 1158—62, podle diplomatického diktátu (záviděníhodná možnost srovnání s četnými listinami R. i jiných kancelářů) i paleograficky, a to stejně plynule. Gerhoh měl podíl i na politických listech solnohradských arcibiskupů (pod vlivem sv. Bernarda) ve spolupráci s notářem Rupertem, zvl. ve výzdobě arengy citáty. Gerhoh byl totiž autorem komentářů k žalům. Od Ruperta přejal opět G. zevní úpravu. Rakouský dějezpýt má provedeno označení diktátorů pasovských a solnohradských, věc následování hodná. Podíl Gerhohův na reichersbergské knize tradic je také zjištěn. Více diktoval než psal, takže diplomatické výsledky se nekryjí s paleografickými, avšak F. určuje přímo písmo Gerhohovo v knize tradic, od počátku protokolárně vedené; zde jeho rukou psané zápisy prozrazuje ne styl, nýbrž jazykové drobnosti, a také stejná ruka a inkoust. V části o theologicko-politických spisech (vyd. MG de lite) mohl určit F. jeho autorství nejen podle vydání, ale podle originálu textu. V rukopise určuje koncept a opravy samého autora ze škrtnutých a nedopsaných slov, se zřetelem k střídání pisátka, takže by mohl vyvodit i samu techniku spisování, ne-li tvořivý proces.

Ředitel tyrolského archivu v Innsbrucku a docent rakouských dějin Otto Stolz má dále článek k systematické dějepisných pramenů. Od MG prochází až k W. Bauerovi (1928) a E. Keyserovi (1931) s názory na prameny a navrhuje svoje schéma podle významu jednotlivých druhů pramenů pro poznání minulosti. Trochu stručný a metodicky nepodložený článek má snad, tuším, cenu v aplikaci pro bibliografii a její rubriky čistě zevní.

R. Heubeger, insbrucký prof. pomocných věd a středověkých dějin se ptá, zda byli Germáni v pravěku ve Wallisu. Byli v alpském prostoru a zde domněle od 6. st. před naší erou. Podle latinských pramenů jest třeba klásti Avienovy Tylangii na střední tok Rhôny a domněnka otázky jest stavěna na písku.

Státní archivář salzburský Franz Martin pojednává o řadě solnohradských sufragáních biskupů. Redlichův učitel Ficker uveřejnil řady svědků v královských listinách a M. určuje, prvý to případ, osm biskupů arcibiskupství solnohradského (také Řezno) podle kanonického stáří na synodách od 8. do 16. st. (bez Moravy ovšem), později podle obrazů (erbů) a schematicmů.

Harold Steinacker, profesor všeobecných dějin a pomocných věd v Innsbrucku, podává v přetisku svého článku (španělsky r. 1936) Register a papeže Jana VIII. příspěvek k problému starších register papežských. Hlavně vyvrací třídění Sylva-Taroucy (1931) a minění vydavatele register E. Caspara (MGE VII, 1928), že montecassinský rukopis je věrný opis z register pro

l. 876—882. Sylva-Tarouca stanovil, že listy papežské byly do register zanášeny v typických zkrácených formách (zkrácená adresa, bez salutace, datum různě), z čehož plyne pravidlo, že pravé listiny nemohou být konformní s registry. Starší mínění bylo, že byly zanášeny doslovně, takže texty pozdějších podání mohly vzniknout na základě register. Míněním S-T. by se stala celá řada listin podezřelých; k tomu se vrací Steinacker v zjištění, že protokol byl zapisován libovolně, že pozdější opisy šly hlavně za obsahem. Montecassinský opis není věrným obrazem register. St. zjišťuje statisticky, že protokol byl zkracován obyčejně bez pravidla, bez ohledu na důležitost. Zájem byl zde lokální a školní (artes dictandi, Albericus), opis vznikl za papeže Viktora III. (dřív. opata v M. C. Desideria). Prostředkoval tu ještě neznámý opis, s nímž codex mont. měl být věrný i zevně, jak zřejmo paleograficky. Široké písmo montecassinské, které chtělo zachovat i počet řádek, musilo si vypomáhat zkracováním předlohy kursivní nebo v karolinské minuskule; během práce při tomto zkracování měnil opisovač svůj zájem. Koncepty měly však celý protokol. Závěrem St. tvrdí, že codex montecassinský jest opis opisu; potvrzují to Bedovy listy papežů, vsunuté do jeho Církevních dějin Anglie a psané podle Nothelmova opisu z register. Starší papežská registra podávala pravidlem listy s celým protokolem. Otázka, k níž se dostal Steinacker již r. 1902, vyvolá nesporně odezvu kladnou i zápornou.

Karl Lechner, knihovník dolnorakouské zemské knihovny, sleduje osídlení v dunajské marce (založ. 955) v době karolinské a ottonské. Končiny asi od poč. 7. st. osídlené Slované, za Karla Velikého pojaté do rámce jeho říše, se staly od 9. do 11. st. dějištěm střetnutí slovansko-německého. L. pracuje pomocí různých věd.

Vídeňský docent středověkých dějin a pom. věd Karl Pivec uveřejňuje krátký článek, zajímavý v pojetí, o významu prvé římské cesty Jindřicha V. v l. 1100—1111. Nejde mu o historické vylíčení, nýbrž o zjištění odlišnosti této cesty od jiných cest něm. císařů do Itálie. Ve sporu o investituru neměly trvalosti brutální rukou uchvácené vymoženosti, avšak význam cesty jest v zatažení Anglie do okruhu německé politiky a v metodě politického boje, kterým se tato cesta podobá spíše následujícím dobám Fridricha II., Filipa IV. Francouzského a Ludvíka Bavora než předešlému věku. Ideologicky zaměřená kapitola o přechodném charakteru doby je psána svěže. Výhodiskem pojetí jsou nové názory o německé historii (Brackmann), že přehnané papežsko-církevní názory clunijské měly za důsledek laicisaci světa, přemožení čistého spiritualismu a bojové společenství proti společnému nepříteli.

Profesor dějin a pom. věd Hans Hirsch píše kritickou

poznámku diplomatickou o vnikání německé řeči do listin a o vydávání něm. listin na okraj zvěčnělým germanistou F. Wilhelmem r. 1932 vydaného prvního svazku staroněmeckých listin (1200 až 1282). Vytýká úkol zjistit, jak se kancelářské formule měnily vlivem národní řeči a přiklání se k mínění, že listiny byly ne předčítány nýbrž recitovány.

Karl Beer obchází v článku o branné a soudní organizaci českých okrajových krajín ve středověku hranice Čech od Chodska (aniž by vzpomněl Roubíkovy práce) přes Chebsko (soudní knihy), Loketsko (Schreiber), Trutnovsko (desky manské, vydané Nováčkem) a Kladsko a sledává za králů Jana a Karla IV. zde již hotovou lenní organizaci jako výsledek staršího vývoje, ale tehdy teprve listinně potvrzenou. Účel těchto jakýchsi marek byl vojenský. Když však krvavá dynamika husitských bouří nanejvýš ohrožovala německý život v pohraničí, prolomila si cestu myšlenka národního společenství a došlo k společnému boji s německým sousedstvím proti revolučním vnitřním Čechům. Při organizaci vychází z Neplachovy výtky proti Přemyslu II., že vydal tyto země Němcům.

Alfons Dopsch, Stavovská moc v Rakousku za Fridricha Sličného (1313), se obírá otázkou, s níž měl nepříjemně prakticky co činit již náš Přemysl II. D. přehlédnutím vývoje potvrzuje Stowasserem r. 1921 v pochybnost branou pravdu dopisu Fridricha Sličného Jakubu Aragonskému, nastávajícímu tchánu, z r. 1313, že rakouský kníže nemůže ničeho slíbiti bez souhlasu stavů. Tehdy došlo také ke kratšímu pojetí rak. zemského práva po vzoru privilegia dolnobavorským stavům r. 1311. D. zcela pomíjí srovnat vývoj rakouský s obrazem v jeho rodné zemi a s reversy krále Jana, který by prozradil obecnější tendenci a souvislosti.

E. Klebel sleduje historicko-topograficky ryze rakouskou otázku nápojových daní, zavedených Rudolfem IV. r. 1359, a obvody těchto ungeltů spolu s poměrem k ústřední moci. Po té stránce dlužno doznat, že my nemáme ani mapy panství v Čechách, natož rychet.

Ed. Friess se vrací k staršímu svému tématu a taktéž speciální rakouské otázce železářství. Kosy a srpy, z Rakouska od 14. st. vyvážené byly zakázaným vývozním zbožím ve styku s nepřátelskými státy zvl. s Tureckem, a to až do r. 1741, v 19. věku s Polskem, ježto kosy sloužily za selskou zbraň v povstáních.

Vídeňský docent dějin novověkých se zvl. zřetelem k duchovním dějinám Reinhold Lorenz popisuje podle ceremoniálních protokolů Haus-, Hof- und Staatsarchivu cesty Leopolda I. a kurfiřta Maxe Emanuela v r. 1683. L. upozorňuje na

význam těchto protokolů, odkrývající celou barokní duši tehdejší doby, a jak udává v literatuře nepoužitých. (Jistě jest třeba je vyčerpát také pro české věci, jednají také na př. o korunovacích.) Sám L. z nich podává 3 cesty, také obsah cesty kurfiřtovy do Prahy a popis Prahy. (Různá určení zde od Dra Schreibera, která by se ovšem našla také v Palackého Přehledu nejvyšších úředníků, a na základě, jak udává, dobře založené práce Schürerovy. Sám popis kurfiřtova uvítání a prohlídky Prahy je půvabnou barokní kapitolou, zasluhující plně uveřejnění).

Josef K. Mayr, archivář ve vídeňském dvorním a státním archivu, jedná podle fondu svého úřadu a podle akt moravského gubernia v Brně o přepadení Danelona, kurýra vídeňského anglického agenta Kinga, vypraveného r. 1813 do Ruska. Přepadení, nastrojené jako silniční loupež a provedené v Kostelci na Moravě, bylo nařízeno Metternichem a mělo prokázat spojení Kinga s odbojem v Tyrolích. Podezření ovšem zůstalo a celá věc je příznačná pro předběžnové Rakousko. Metternich byl pak jmenován kancléřem řádu Marie Terezie, moravský gubernátor Lažanský (M. píše Lazanzky) se stal dvorním kancléřem.

Srbík uveřejňuje zajímavý článek o Rankově universalismu a národním vědomí. Skicuje vývoj nazírání Rankova od prvního odmítání Pruska až k jeho pochopení v devíti knihách pruských dějin. Ranke, který předvídal jednotu všech Němců, nezapomínal na Rakousko zvláště jako hlava historické komise bavorské akademie věd a při svých návštěvách archivů ve Vídni. Zvláště uvítal osobní setkání císaře Viléma a Františka Josefa r. 1871. Ve sblížení Německa, Rakouska a Ruska viděl záruku monarchisticko-konservativního systému Evropy (1881). K jedné návštěvě Rankově ve Vídni (1873) se připíná dosud skoro neznámá rozmluva politicky vlivného Ranka s Alf. Vivenotem, rakouským politikem a historikem, jenž její obsah sdělil dopisem Andrassymu. Vivenot byl však přesvědčen o předurčení habsbursko-rakouského vůdcovství celého Německví a nepřál Prusku. Dopis Vivenotův S. otiskuje.

Hlavní redaktor Brunner zasazuje v přehledu dějiny rakouského institutu pro dějezpýt do rámce německé dějepisné vědy, a to od zřízení r. 1854 a velkorakouského pojetí, přes Sickela, Lorenze, Fickera až do nové doby. V cenných rozkladech se obírá poměrem disciplín na ústavě mezi sebou i smyslem rakouských dějin.

Ředitel H. H. u. St. archivu Ludwig Bittner, docent středních a nových dějin, podává podle ruských aktů příspěvek k postoji ruské carské vlády k počínání Kramářovu, a to v osobě

ruského vyslance v Rakousku Svjatkovského. Akta ruská byla vydána v Berlíně r. 1931—36 O. Hoetzschem.

Řada článků z moderních a živých německých dějin jest zakončena středověkou studií diplomatickou Ernsta Fialy o pravosti listiny vév. Fridricha II. z r. 1241 o jeho pasovských lénech.

K roku 1848 se připíná krátké sdělení P. Molische o dopisech hr. Jindřicha Clam Martinice s otisky.

V literatuře jsou recensovány M. Linhartové nunciatury (H. Kramer, celkem kladně, žádá však jen registry) a Kroftův Žižka (vedle spisu Winterova a sborníku Sudetendeutschtum).

Karel Doskočil.

Archiv für Urkundenforschung. XIV. Band. Herausgegeben von Dr. Karl Brandi, Berlin-Leipzig 1936 (471 str.).

Po vzoru proslulých vídeňských MÖG byl založen r. 1908 AUF, který dospěl za redakce profesora university v Göttingen Dra Karla Brandiho r. 1936 ke 14. svazku. Také tento časopis jest věnován v první řadě pomocným vědám historickým a proto rozdělím svůj referát obsahově podle toho, jak jednotlivé tyto vědy jsou v recensovaném ročníku zastoupeny.

Nový názor na vznik listin, jejich formulaci a vztah k formulářovým sbírkám od konce starověku až do pozdního středověku přináší článek W. Johna „Formale Beziehungen der privaten Schenkungsurkunden Italiens und des Frankenreichs und die Wirksamkeit der Formulare“. Autor vychází ze základní definice listiny jako písemného zachycení právního pořízení a sleduje otázku, jak dalece jest listina výtvořem diktátorovým, který buď samostatně koncipuje, t. j. popisuje prostě obsah a průběh právního pořízení, nebo užívá za podklad k své práci právních norem a právních termínů, jakož i náboženských a antických citátů. Na tomto podkladě vzniká nová formulace, která dochází obecného rozšíření dvojí cestou a sice buď vlastní listinou (příjemce vzdálen daleko od místa vydání, listina se dostane do ruky velkému počtu lidí) nebo prostřednictvím písaře, jeho školy a změny jeho působitě. Za názorný příklad prvního způsobu poslouží listina císařská a papežská, jejichž příjemci byli roztroušeni po celém světě, pro druhý příklad lze vzpomenouti proslulé písařské školy ve Sv. Havlu ve Švýcarsku.

To byly tedy prameny, z nichž čerpali diktátoři listin v době, kdy písemnosti vyhotovovali převážně příjemci sami. Na několika příkladech autor ukazuje, jak jednotlivé obraty i celé formule

přecházely z antiky do středověku, cestovaly z Itálie za Alpy a časem se měnily přímo působením listin nebo nepřímo skrze písaře, kteří znali příslušné listinné formulace.

Následující oddíl jest věnován vzájemnému poměru jednotlivých formulí v listinách, zvláště v notářských instrumentech, na jejichž diktát působily mnohem spíše a mnohem častěji skutečné písemnosti podobného obsahu než formulářové sbírky. Ty byly určeny, jak se čte v úvodu k Markulfově sbírce, pro případy jedinečné, postrádající předchozích vzorů, na jejichž koncipování se zpravidla účastnilo právě pro tuto jedinečnost více písařů. Čím více se listin a listů užívalo, tím více nabývali písaři zručnosti v koncipování písemností, takže formulář pak sloužil za pouhý rámeček, který písař samovolně obměňoval. Tím mizí zdánlivý rozpor mezi poměrně velikým množstvím zachovaných formulářových sbírek a malým jejich ohlasem v písemnostech.

Největším přínosem J. práce jest nepochybně skutečnost, že znovu ukázal na to, že ranný středověk jest vlastně i po stránce stylisace písemností pokračováním antiky, a pak, že odvážně, ale nikoliv bez přesvědčujících důkazů se snaží odstraniti domnělou ztrnulost v koncipování středověkých listin a předpoklad bezživotného a doslovného užívání formulářových sbírek při jejich skládání.

Zajímavým příspěvkem ke kritice středověkých formulářových sbírek jest pojednání B. Odebrechta, „Die Briefmuster des Henricus Francigena“. Autor ukazuje tu, že běží o sbírku fin-govaných listů, jimž předchází teoretický úvod a které složil v letech 1121—1124 v Pavii Henricus Francigena. Zvláštní pozornosti zasluhují pouze tři poslední listy (papež Řehoř VIII. císaři Jindřichovi V., město Pavia téměř císaři, list neznámého původce ve věci pověsti o papežské klatbě na Milán vyhlášené), které vznikly nejspíše na základě skutečně vydaných písemností, autorem sbírky však byly pozměněny.

Do říšské kanceláře v 11.—13. stol. nás uvádí článek P. Achta „Studien zum Urkundenwesen der Speyerer Bischöfe im 12. und im Anfang des 13. Jahrhunderts (Speyer in seinem Verhältnis zur Reichskanzlei)“. Slohovým rozбором pěti listin pro špýrský kostel z r. 1090—1104 dochází A. k závěru, že diktátorem všech těch listin byl kancelářský úředník příjemcův. V dalším oddílu se podává důkaz o tom, že ze tří nejstarších listin, vydaných špýrským biskupem Güntherem pro klášter v Maulbronn, jest pouze jediná pravá. Poslední dvě kapitoly poukazují na úzký vztah mezi Špýrem a říšskou kanceláří, v níž bylo ve 12. a 13. stol. zaměstnáno mnoho

příslušníků této kapituly. Mnozí mluví docela o špýrské diplomatické škole, jednodušší výklad jest však ten, že Špýr se těšil zvláštní přízni císařů ze sálské i štaufské dynastie, kteří si odtud vybírali své kancelářské a diplomatické úředníky.

Paleografie jest zastoupena dvěma články. V prvním z nich, patřícím do kryptografie, podává Robert Fuchs zprávu o nálezu instrukce císaře Karla V. pro kardinála Chr. Madruzza ze dne 11. června 1546, který se týká tehdejšího jednání mezi císařem a kurií („Die Instruktion Karls V. für den Kardinal von Trient, Christoph Madruzzo, nach Rom [vom 11. Juni 1546], aus der Geheimschrift ohne Schlüssel entziffert“). O dešifrování tohoto dokumentu, nalezeného v simancaském archivu, se pokusil se zdarem Dr. G. Buschbell z Drážďan, který tu popisuje postup své práce. Pomocí několika málo hlásek, nadepsaných nad první a druhou řádkou textu, podařilo se mu získati 25 značek, jejichž vkládáním na předpokládaná příslušná místa do textu získal všechna další znaménka, celkem 136; takto získaný klíč obsahuje totiž zvláštní značky nejen pro hlásky a slabiky, nýbrž také pro celá slova.

Poté rozebírá A. Mentz v článku „Ein Brief des 9. Jahrhunderts in Tironischen Noten“ list o přepadení jednoho z Adressatových vasalů a dochází k závěru, že běží o kopii, pořizenou písařem, který znal dobře systém tironských not; na základě osobních jmen ukazuje, jak karolinská renesance navazovala na antické vzory, v tomto případě až na Senecu, autora první sbírky tironských not.

Důležité poznatky v oboru středověké chronologie přináší několik kritických poznámek W. Vosse, „Chronologisches“, kde se podává výklad méně obvyklých časových udání („unsinniger Donnerstag“—čtvrtek před Esto mihi, „schmalziger Samstag“—sobota před Esto mihi, „zünstag oder pauern Fassnacht“—úterý po Esto mihi, „äscheriger Mittwoch“—středa po Esto mihi), jakož i různý výklad termínu „Temper-Sonntag“. Autor dále upozorňuje na Halberstadtské horarium, v němž jest zvláštní tabulka, která slouží k vypočtení intervalů, t. j. počtu nedělí a přebývajících dnů, zvaných také někdy „concurrentes“, připadajících na dobu mezi vánocemi a Esto mihi. V témže rukopise jest zachycen také zvláštní způsob určení „claves terminorum“ podle dvou termínů, t. j. 8. ledna a 8. března.

Kritickému rozboru historických pramenů jsou věnovány dvě práce, z nichž obě mají thema, které se nedotýká přímo německých dějin. L. Delfos v kritickém pojednání „Die ‚verschollene‘ Urkunde der Utrechter Union“ podává zprávu

o šťastném nálezu až do té doby „nezvěstné“ listiny Utrechtské unie z 23. ledna 1579, nejdůležitějšího to státoprávního dokumentu k dějinám Holandska. Ze studia osudu této listiny a srovnáním se staršími jejími texty plyne závěr, že nalezená gentská písemnost jest vlastním originálem, kdežto text, označovaný dosud jako A, jest konceptem, který později ve spojení s textem C sloužil za druhý originál, uložený ve spolkovém archivu; odtud se dostal po delším putování do Haagu, kde byl nalezen r. 1753. Jak se octl původní text v gentském městském archivu, není známo.

Článek H. W. Klewitze „*Petrus Diaconus und die Montecassiner Klosterchronik des Leo von Ostia*“ ukazuje na účast Petra Diacona při druhé redakci, klášterní kroniky montecassinské, sepsané opatem Lvem († 1115).

Na hranicích mezi diplomatikou a právními dějinami stojí tři příspěvky k historii středověké diplomacie a vztahu mezi papežským dvorem a světskými panovníky západu i východu. V článku „*Die klösterliche Exemption in Nord- und Mitteleuropa vom 8. bis zum 15. Jahrhundert*“ ukazuje H. Götting na převážně politický ráz této instituce. Před r. 1000 nalézali papežové stejně jako císařové v exempcích účinný nástroj svých politických cílů v boji proti místním duchovním velmožům, za bojů o investituru se obrací exempce také proti císaři, značíc vytržení z říšské bezprostřednosti a přímé podřízení papežskému stolci. Pontifikát Innocence III. znamená vrchol v tomto vývoji, ale rovněž i konec exempční politiky papežské, která od té doby naráží na stále vzrůstající odpor vysokého kleru německého, který nebyl ochoten státi se pouhým nástrojem kuriální politiky. V pozdějších stoletích středověku formy exempčních privilegií ustrnuly a rovněž po stránce obsahové se staly vlastně pouhými projevy zvláštní milosti a zvláštních práv kurií jednotlivým klášterům udělovaných.

Boje místní hierarchie proti papežskému universalismu se dotýká také E. Müller v pojednání „*Der Kampf des Paderborner Domkapitels gegen die päpstlichen Provisionen*“.

Nejzajímavější jest pak třetí příspěvek z pera W. Heinemeyera „*Studien zur Diplomatie mittelalterlicher Verträge, vornehmlich des 13. Jahrhunderts*“. Středověké státní smlouvy byly uzavírány buď přímo mezi panovníky nebo prostřednictvím rozhodčích. Později — a to nikoliv bez vlivu byzantské diplomacie — vysílána plnomocná poselstva, až konečně se dospělo k složitému uzavírání smluv pomocí zplno-

mocněnců. Tento vývoj se odráží také v stylisaci a v druhých písemnostech, z této činnosti vzniklých. Vedle prostých státních smluv, uzavřených a vydaných panovníky nebo rozhodčími (příkladem uvádí autor také smlouvy mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským z r. 1276 a listiny plnomocníků krále Českého a Uherského z r. 1270) nastupuje pak při složitém jednání trojí druh písemnosti: plná moc daná vyslancům, smlouva skrze ně uzavřená a její ratifikace panovníkem.

Čtrnáctý ročník AUF jest tedy věnován po obsahové stránce příspěvkům z pomocných věd historických, příp. právně-historických, časově zde převažují témata středověká a místně věci, které se týkají Německé říše. Nad místní důležitost se však povznášejí jednotlivé příspěvky tím, že ukazují po metodické stránce nové cesty a nové směry, jimiž se především diplomatika může a musí ubírat, aby dospěla k novým poznatkům. Zálibou ve středověkých tématech se neliší recenzoovaný svazek od jiných časopisů podobného obsahu a záleží právě na mladé generaci, aby se pokusila rozšířit přiměřeným způsobem zájem pomocných věd historických i na novější a nejnovější prameny a aby byla nalezena správná metoda pro tuto práci. Také teritoriální omezení na otázky z papežské a císařské diplomatiky souvisí s obecným zjevem, že totiž diplomatika soukromá stojí stále ještě kvalitou i kvantitou daleko za pracemi z obou státních diplomatik. Čeho však postrádáme v tomto ročníku velmi citelně, jsou recenze a zprávy z oboru pomocných věd historických a z archivnictví; ty se najdou v „*Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*“.

Haas.

Deutsches Archiv für Geschichte des Mittelalters, 1. Jahrgang 1937 (603 str.), 2. Jahrgang 1938 (633 str.). Weimar. **Archiv für Urkundeforschung**, XV. Band (Neue Folge I. Band). Berlin 1937—1938.

Výnosem říšského ministra vědy, osvěty a výchovy ze dne 1. dubna 1935 byla změněna „*Zentraldirektion der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*“ v „*Reichsinstitut für ältere deutsche Geschichtskunde*“ s úkolem studovat německý středověk a vydávat historické prameny z té doby. President nově zřízeného ústavu, postaveného přímo pod dozor říšského ministerstva vědy, osvěty a výchovy, jest jako státní úředník odpovědný říšskému ministru vědy, osvěty a výchovy a vykonává dozor nad příslušnými historickými spolky, komisemi a ústavy. V důsledku této nové organizace došlo také na poli publikačním k důležitým

změnám. Hlavním edičním podnikem zůstávají i nadále „Monumenta Germaniae historica“, vedle nichž vydává ústav „Deutsches Archiv für Geschichte des Mittelalters“ na místě dřívějšího „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte“, který má přinášeti vědecké články širšího významu ze středověkých dějin, kdežto speciálním otázkám jest věnován „Archiv für Urkundenforschung“, který vstoupil právě do 15. ročníku staré a 1. ročníku nové řady. Oba časopisy postaveny s počátku pod společnou redakci K. Brandiho z Göttingen, W. Engela z Berlína a W. Holtzmann z Bonnu. Když pak roku 1936 byl jmenován komisařem a později presidentem Říšského ústavu pro starší dějzpyt marburský profesor E. Stengel, ujal se sám redakce 2. ročníku DA, kdežto řízením AUF pověřil jeho osvědčeného redaktora a spoluzakladatele Brandiho. Tak byl položen základ k organizovanému badání o německém středověku, charakterizovaném po stránce politické římsko-německým císařstvím v celém jeho teritoriálním rozsahu, jakož i bojem mezi centralismem ústřední vlády a partikularistickými snahami jednotlivých složek tohoto útvaru, v oblasti hospodářské pak hansou jakožto nositelkou nové hospodářské expanse, která se opírá také o dílo německé kolonisace a která uplatňuje svůj vliv na východ až k Narvě a Kronstadtu. Podle úvodního článku Engelova „Deutsches Mittelalter. Aufgabe und Weg seiner Erforschung“ cílem dnešní německé historické vědy jest podati živé a na širokém pramenném podkladě spočívající poznání středověkého života v uvedeném prostoru po všech jeho stránkách a zachytiti vedoucí nitky jeho vnějšího i vnitřního vývoje s hlediska německého národa a Německé říše.

Po zmíněném již úvodním a programovém článku Engelově následuje přednáška K. Brandiho „Grundlegung einer deutschen Inschriftenkunde“, proslovená na mohučském epigrafickém kursu v červenci 1936. Po metodických poznámkách, v nichž B. srovnává epigrafiku s diplomatikou a paleografií a upozorňuje na shody (oddělení nápisy pravé od padělků, opisy nápisy, podpůrná práce filologická, datování, škola písarská — škola kamenická) i rozdíly mezi nimi (těžkopádnost nápisy a tím pomalejší vývoj, nutnost znáti techniku kamenické práce), podává historický přehled vývoje nápisového písma na území Německé říše. Po několika málo dokladech z pozdní antiky — unciála se v Německu neuplatnila — nastupuje karolinsko-otónská renesance, která podobně jako v paleografii navazuje nikoliv na starořímskou dobu, nýbrž na pozdější římsko-křesťanskou éru. Další století přinášejí ladnější a umělecky složitější tvary, vystřídané

ve 13. stol. gotickým písmem a koncem 14. stol. renesancí, opírající se rovněž o pozdně římskou epigrafiku, až teprve v 16. stol. se v Itálii a později také za Alpami počínají napodobiti starořímské vzory. Tak probíhal vývoj majuskuly, kdežto těžce čitelná epigrafická minuskula vznikla teprve ve 14. věku na německé půdě jako projev nordicko-gotického ducha proti tradiční antické majuskule, stejně jako i prodloužené písmo jest prý výrazem zaalpského němečtví. K článku jsou připojeny čtyři tabulky, které osvětlují vývoj epigrafiky na německé půdě.

Hans Walter Klewitz v článku „Cancellaria. Ein Beitrag zur Geschichte des geistlichen Hofdienstes“ ukazuje, že termín „cancellaria“ se objevuje teprve ve 12. století a že znamená původně souhrn úředních funkcí kancléře, nikoliv kancelář v našem slova smyslu. Chybným pochopením a výkladem tohoto slova povstal problém poměru mezi dvorskou kaplí a kancléřem (capella — cancellaria) a mezi dvorským kaplanem a kancléřem (capellanus — cancellarius). Podrobným rozбором všech zachovaných zpráv od ranného středověku až do 13. věku dochází autor k závěru, že vznik kanceláře nutno hledati v dvorské kapli; trvalé splnutí obou hodnotí archicapellanus a archicancellarius v 2. pol. 9. stol. tento výklad potvrzuje. Přednosta kancléře se tak stávají nositelé předních duchovních úřadů, z jejichž titulu vykonávají své funkce. Tím si také vysvětlíme, proč někteří vysocí úředníci císařské kanceláře brzy z kanceláře mizí, abychom se tam po několika letech s nimi opět sešli. Dvorskí kaplaní, určení k práci v kanceláři, provázeli v určitém pořádku panovníka na jeho cestách a vykonávali svůj úřad pouze v těch krajích, v nichž se nalézala jejich duchovní obročí, neboť ani dvorská kaple neměla v té době ještě pevného sídla. K potvrzení svých názorů si všímá K. také poměrů na ostatních panovníckých dvorech v Evropě, především ve Francii, Sicílii a Anglii, kde zvláště uvádí citát z kroniky o sv. Tomáši Becketovi z 2. pol. 12. stol., kde se nejpodrobněji a nej přesněji vypočítávají povinnosti kancléřovy, jimž se tu dostává souhrnného označení „cancellaria“.

„Die Schenkungen der deutschen Könige zu privatem Eigen“ z péra Dietricha v. Gladisse jest sice především historicko-právní studií, která nás však zajímá po té stránce, že znovu ukázala, jak veliký význam pro zachování středověkých listin, adresovaných soukromým osobám, měly klášterní archivy, do nichž jakožto do míst věrohodných a bezpečných byly ukládány písemnosti soukromých příjemců. Také vlivu právního obsahu listiny na její stylisaci, zvláště v dispoici, jest věnováno na tomto místě mnoho pozornosti.

P. Kehr přináší v článku „Aus den letzten Tagen Karls III.“ na základě dvou listin nové příspěvky k historii konce vlády Karla III. Jest zajímavé, že za tohoto panovníka fungovala až do poslední chvíle jeho vlády nerušeně a podle dřívějších řádů správa země i kancelář. Doplněné datování listiny pro Reichenau, vydané ve Frankfurtu dne 17. listopadu 887, ukazuje, že ještě těsně před svou katastrofou Karel III. vedl v tomto pro něho tak osudném městě důležitá vládní jednání.

V článku „Die Briefe Ratgers von Verona“ podává F. Weigle podrobný diplomatický rozbor 33 listů biskupa Ratgera z Verony, který prožil svůj život v stálých bojích s odpůrci v Itálii a v Německu a zemřel ve vyhnanství r. 976 v Namuru. Jeho dopisy z třicetiletí 937—968 jsou vzácnou, ba vlastně jedinou památkou toho druhu z 10. stol., prozrazující vliv Lutyšské školy slohovým bombastem a rýmovanou prósou, k nimž pak ještě přistupují subjektivní a psychologické reflexe skladatelovy. Způsob zachování Ratgerových listů — buď v konceptech nebo v opisech celé řady rukopisů — odkrývá vznik celé sbírky, jejíž konečnou redakci provedl autor ve vyhnanství na základě své dřívější literární činnosti. S počátku byla myšlena jako politická odpověď Ratgerovým odpůrcům, ale během konečné redakce ustupoval politický motiv stále více do pozadí a nabývala převahy literární složka, takže toto dílo jest zajímavé spíše po stránce literárně-estetické než historické, přibližující se středověkým „artes dictandi“.

K historii drážďanského rukopisu merseburské kroniky Thietmarovy uvádí L. Schmidt („Zur Geschichte der Dresdner Thietmarhandschrift“), že saský kurfiřt August nařídil listem ze dne 17. dubna 1563 merseburské vládě, aby do Drážďan poslala Jiřímu Fabriciovi pro jeho práci na míšeňských dějinách rukopis Dětmarovy kroniky, uložený v merseburské kapitule. Kritickým diplomatickým rozbohem i podrobnou analysou politické situace v 11. stol. dochází M. L. Bulst-Thiele („Ein Brief aus Lorsch“) k závěru, že poslední list wormské sbírky dopisů, vzniklé někdy v třicátých letech 11. stol., pochází až z r. 1065.

Zámecké knihovně Dietrichštejnské v Mikulově, jejíž nejcennější část byla r. 1933 prodána v dražbě v Luzernu, věnuje pozornost K. Christ ve stati „Die Schlossbibliothek von Nikolsburg und die Überlieferung der Kapitulariensammlung des Ansegis“. Úvodem líčí historii této knihovny, patřící k nejznamenitějším ve střední Evropě. Její nejstarší část byla odvezena r. 1645 Svědy ve 48 sudech do jejich vlasti a dostala se

později jako část knihovny královny Kristiny do Vatikánu. Základem knihovny, vydražené v Luzernu, byla soukromá sbírka štyrského svobodného pána Hoffmanna z Grünpüchlu; když se pak tato rodina usadila na Moravě, kde držela statek Janovice, darovala r. 1679 nezletilá dědička tohoto rodu Marie Alžběta rodnou knihovnu svému poručníkovi Ferdinandovi z Dietrichštejna. Nejstarší díl tohoto oddělení pochází z bibliotéky norimberského humanisty Jeronýma Münzera, rodem z Feldkirchu ve Vorarlberku († 1508). Z pozdější doby jest vzpomenouti zvláště důležitého data 1769, kdy Dietrichštejnové získali koupí Paskova také tamní cennou knihovnu. Další osudy této knihovny byly velmi trudné; špatné uložení a naprostý nepořádek způsobily četné ztráty i nemožnost podrobného prostudování. Teprve poslední století přineslo zlepšení, ale k sestavení podrobného katalogu již bohužel nedošlo. V druhé části svého pojednání se zabývá autor vzácným rukopisem z této bibliotéky, který obsahuje Ansegisovy kapitularie a který jest nyní uložen ve státní pruské bibliotéce, jeho popisem, rozbohem a filiací.

Politickému i duševnímu životu na francouzsko-německé hranici před bojem o investuru v 10.—11. stol. je věnována studie Th. Schieffera „Gerhard I. von Cambrai (1012—1051), ein deutscher Bischof des 11. Jahrhunderts“; do středu těchto bojů nás uvádí článek K. Erdmanna „Tribur und Rom. Zur Vorgeschichte der Canossafahrt“, který se zabývá především poměrem mezi německými vévody a Jindřichem IV., jenž po známém rozhodnutí Triburského sněmu pokáním v Canosse se smířil s papežem a zachránil tak svůj trůn proti odbojným knížatům německým, kteří mu hrozili sesazením.

Mezi kritické studie pramenné patří článek P. E. Schramma „Der „Salische Kaiserordo“ und Benzo von Alba. Ein neues Zeugnis des Graphia-Kreises“, který řeší otázku, zda a do jaké míry sloužil t. zv. Salský korunovační řád (vznikl někdy v polovině 11. stol.) za pramen a předlohu biskupovi Benzovi z Alby († po 1085), jehož obdiv a úcta k císaři Jindřichovi IV. zanechaly trvalou stopu v nadšeném panegyriku spíše žurnalistického než historického či literárního rázu, který se řadí do kruhu t. zv. „Graphia aureae urbis Romae“ z doby kolem r. 1030, kterážto literatura jest věnována oslavě římsko-německého císařství a nesena silnou protipapežskou náladou.

Podílem Jindřicha Lva na založení města Lübecku se zabývá F. Röřig, „Heinrich der Löwe und die Gründung Lübeck“, který ve své studii, namířené především proti Hildebrandově knize „Der sächsische Staat Heinrichs des Löwen“,

upozorňuje na zcela obvyklý zjev při zakladatelské a kolonizační činnosti v ranném středověku, že nově založená města děkují za svůj vznik ve většině případů spojení příslušné zeměpanské moci s podnikatelskou činností kupeckých skupin.

Do mnohotvárného života středověkého Brna nás uvádí článek G. Schubart-Fikentscherové „Das Brünner Schöffenchuch. Beiträge zur spätmittelalterlichen Rechts- und Kulturgeschichte“. Jest to v podstatě kritický rozbor brněnské knihy šepmistrů, kterou napsal někdy v pol. 14. stol. brněnský městský písař Jan na základě listin a soudních rozhodnutí v tehdejší městské registratuře uložených. Po rozboru vnějších znaků (popis rukopisu, písmo) jest vylíčeno jednání na městském soudě po stránce formální i věcné, jakož i život středověkého města, jak se zrcadlí v tehdejších právních jednáních. Autorčiny názory se nekryjí ve všem se závěry, k nimž došel prof. Dr. B. Mendl pečlivým studiem nejstarší knihy počtů města Brna z téže přibližně doby pocházející; platí to především o věcech hospodářských a národnostních.

V druhém článku „Zur Chronik Reginos von Prüm“ ukazuje M. Lintzel názorně, jak ohled na politicky vlivné odpůrce donutil opata Reginona Prümského změnit původní text své kroniky, ba docela i celé odstavce vynechat. Na nově nalezený a úplný opis diplomu Jindřicha III. pro jeho ministeriála Rafolda ze dne 10. února 1051 upozorňuje K. Dumrath v pojednání „Zum Diplom Heinrichs II. für den Ministerialen Rafold“; nově nalezenou listinu Fridricha II. z května 1243, již uděluje Rudolfovi a Jindřichovi Schenkům z Varguly hrad Tautenburg, oceňuje H. Stöbe v článku „Eine unbekante Urkunde Kaiser Friedrichs II.“; závěrem otiskuje autor tuto listinu, známou až dosud pouze ze stručné zmínky v notářském instrumentu ze dne 17. ledna 1570, který se týká pozůstalosti Hanse Schenka z Tautenburku.

Druhý svazek DA zahajuje článek E. Klebela „Herzogtümer und Marken bis 900“. Pojmy „dux“ a „comes“ mají různý obsah, který se mění podle doby i podle místa, při čemž důležitá úloha připadá zvláště rozloze a správě jednotlivých marek (Čechy stály ve velmi volném poměru k říši, nebyly vlastně markou, neboť mezi říší a českou sídelní oblastí byl široký pruh lesa). Moc vévodů a hrabat pochází ze dvou zdrojů: kmenový náčelník a pozděně antický vojenský velitel. Za Karla Velikého úřední charakter zesílil, při čemž hrabě jednoho hrabství obdržel vojenskou a správní moc nad celým kmenovým územím; ve starém sídelním území germánských kmenů převažuje správní moc, v nově získaných

ných krajích — markách — stojí v čele markrabě, tedy voják. Karel Veliký buduje tak svou říši spíše pro výboj a teprve jeho nástupci, donucení nájezdy Normanů a j. přejíti k obraně, obracejí zájem k správní složce. Podle toho, jak ta nebo ona složka moci převažovala, zván její představitel comes, dux, marchio, praefectus, ač správní postavení všech osob takto jmenovaných bylo v podstatě stejné.

Stejnou téměř dobou se zabývá K. Schünemann v studii „Deutsche Kriegführung im Osten während des Mittelalters“. Obtíže válečných tažení na východ plynuly ze tří zdrojů: přírodní překážky, rozmnožené uměle vytvořenými překážkami od tamních obyvatel a konečně obtížné zásobování. Nejlepší možnosti výbojů byly dány tokem řek (Havola, Dunaj) nebo horskými průsmyky (do Čech vedly dvě cesty — u Chlumu a u Domažlic). Německý národ však musí prý býti vlastně vděčen přírodě, která zabránila dobytí východní prostor mečem, čímž by byli tamní Němci záhy zmizeli mezi domácím obyvatelstvem; těchto krajin bylo dobyto mnohem jistějším a trvalejším způsobem, t. j. pluhem — německou kolonizací.

K. Jordan věnuje v článku „Der Kaisergedanke in Ravenna zur Zeit Heinrichs IV. Ein Beitrag zur Vorgeschichte der staufischen Reichsidee“ pozornost publicistické literatuře ravenského původu o císařském universalismu a supremátu proti papežským nárokům na sklonku 11. stol. ve spojení se vznikem podvržených privilegií papežů Hadriána I. a Lva VIII. Tato literatura ukazuje, jak se mohly s prospěchem spojit myšlenky antického práva s ideami křesťanství a přirozeného práva v ranném středověku proti pokusům o papežskou nadvládu nad světem,

Politický význam sňatku Jindřicha Lva s Matyldou, dcerou anglického krále Jindřicha II., a podíl Plantagenetů na podporování Velfů v jejich boji o římsko-německou korunu jest osvětlen v pojednání A. L. Pooleho „Die Welfen in der Verbannung“. V dalším článku „König Sigmund und Aragon. Die Bündnisverhandlungen vor der Romfahrt“ ukazuje K. A. Fink na základě listinného materiálu korunního archivu barcelonského (několik nejdůležitějších dokumentů otiskáno v příloze), že jednání mezi králem Zikmundem a Aragonem ztroskotalo na různosti zájmů obou stran; Zikmund se v té době pokouší o římskou korunovaci a proto se snaží o dobré styky s kurii, Alfons Aragonský zase naproti tomu se snaží získati Neapolské království a budovati na tomto základě rodovou državu v Itálii. Článek D. v. Gladisse „Adel und Freiheit im deutschen

Staat des frühen Mittelalters“ jest vlastně kritikou a doplněním stejnojmenné knihy F. Otta, která se pokouší přehledně vylíčit sociální a stavovské poměry v Německé říši v ranném středověku a vysvětliti vzájemný vztah mezi osobní svobodou a držbou půdy nebo výkonem veřejné moci, zvláště u početné vrstvy nižší šlechty.

O. Menzel v drobném příspěvku „Die heilige Liutbirg“ podává důkaz, že poustevnice Liutbirga, která žila kolem poloviny 9. stol. v halberstadtské diecési, nebyla prohlášena za svatou kanonizačním procesem, nýbrž prostě tím, že v 15. stol. dva kompilátoři životopisů svatých pojali do své sbírky také její životopis, vzniklý brzy po její smrti, a její památce vyhradili jeden den v roce. Th. Schieffer přináší na základě doplněného datování jedné neúplně zachované listiny státního archivu v Münsteru nový doklad k holdování, jež přijali Arnulf a jeho syn Ludvík roku 897 v Xanten. („Zu einem Briefe der späten Karolingerzeit“). Boj města Frankfurtu o nezávislost na královských soudech líčí I. Gasse v pojednání „Frankfurts Kampf gegen die Veme nach Urkunden aus dem Stadtarchiv“.

Politikou krále Jindřicha I. Ptáčníka vůči duchovním se zabývá C. Erdmann v článku „Der ungesalbte König“. Jest známo, že Jindřich odmítl r. 919 pomazání na krále, když mu je podle starého obyčeje nabídl mohučský arcibiskup Herigar. Tento skutek, který znamenal opuštění tradice, zachovávané od Pipinovy doby, vysvětluje autor tím, že král, jehož ideálem byl spíše „Heerenkönig“ než „Priesterkönig“, nechtěl vládnouti s duchovními nebo z jejich milosti. Proto také na počátku jeho vlády dvorské úřady, obsazované duchovními — v tom zvláště dvorská kaple a tím i kancelář — byly zatlačeny do pozadí a prakticky vlastně vůbec neexistovaly. Teprve průběhem své vlády se král vracel k tradici svých předchůdců a smiřoval se s vládou duchovenstva. Vyvrcholením těchto jeho snah pak byla chystaná korunovační jízda do Říma, v níž mu však zabránila smrt.

W. Holtzmann líčí v pojednání „Krone und Kirche in Norwegen im 12. Jahrhundert“ boj mezi státem a církví v Norsku, který vypukl teprve ve 12. stol., neboť tato severská země přijala víru Kristovu až kolem r. 1000. Církev nabývala tam vlivu zvláště za dynastických svárů a tu základní důležitosti jest přísaha, kterou složil král Magnus Erlingson r. 1164 při své korunovaci v Bergenu a již se zavázal k poslušnosti římské církvi. Poté následuje rozbor králova výnosu z téhož roku o postavení norské církve ke králi a o jmenování duchovních hodnostářů z pozdější doby; všechny tyto dokumenty jsou otištěny v příloze.

Relikviářová „Čášská koruna“ z dómského pokladu v Cáchách jest předmětem studie A. Huyskense „Die Aachener Krone der Goldenen Bulle, das Symbol des alten deutschen Reiches“. Tato koruna není totožná se starobyloou říšskou korunou, která byla uložena po zániku svaté říše římské národa německého ve Vídni až do připojení Rakouska k Německu. Zmínky zlaté bully Karlovy o insigniích a o korunovaci na německého krále se nevztahují totiž na korunu v Cáchách uloženou, nýbrž tam při korunovaci užívanou. Pro nás jsou zajímavé ty partie H. článku, které jednají o úschově říšských klenotů na Karlštejně v letech 1352—1420, jakož i výklady o vztazích a „nárocích“ českých pánů k římsko-německým insigniím.

M. Becka rozbor Petriho díla „Germanisches Volkserbe in Wallonien und Nordfrankreich“ přináší několik nových myšlenek k spleť otázce národnosti na francouzsko-německém pomezí v ranném středověku („Zur Landnahme der Franken“), podobně jako U. Gmelina článek „Die Entstehung der Idee des Papsttums“ doplňuje Hallerův spis „Das Papsttum. Idee und Wirklichkeit“ výstižnými poznámkami, které osvětlují podíl římského odkazu a germánských myšlenek na vzniku idey papežského primátu a církve panující.

Obratně dále pozornost k 15. svazku „Archiv für Urkundenforschung“. Prvním článkem jest zde pojednání P. E. Schramma „Ordines-Studien II.: Die Krönung bei den Westfranken und den Franzosen“, v němž autor pokračuje v dřívějších studiích o středověkých korunovačních řádech (viz AUF XI., str. 285 a d.), a podrobuje kritice korunovační řady západofranckých, později francouzských králů od Karla Lysého až do konce 15. stol. Také v nich jako ostatně i v jejich vzorech, t. j. nejstarších císařských řádech, převládá moment náboženský nad politickým, jak ukazuje zvláště rozhodující účast remešského biskupa Hinkmara na korunovačním ceremonielu západofranckých panovníků v 9. stol. Pro nás jest zajímavý a důležitý korunovační řád s počátku 14. stol., který podle Cibulkovy studie sloužil také vedle starého Ottonského řádu za vzor známému korunovačnímu řádu českého krále Karla IV. V třetím dílu svých studií se pak Schramm obrací do Anglie („Ordines-Studien III.: Die Krönung in England“) a podává přehled tamních korunovačních řádů od 9. stol. (korunovační řád dcery Karla Lysého Juity, manželky Aethelwulfa, anglosaského krále) až do r. 1937. Korunovační tradice anglická, která se udržela až do současné doby, jakož i bohatá státoprávní literatura od tudorských dob způsobila, že vedle vlastních koruno-

vačních řádů se zachovalo mnoho úředních i soukromých publikací, týkajících se tohoto obřadu, takže jest dnes již velmi těžkým úkolem podati přehledný obraz vývoje a určití, co při jednotlivých korunovacích převzato ze starší doby a v čem se pokročilo dále.

Ústřední postavou článku Nelly Ertlové „Diktatoren fröhmittelalterlicher Papstbriefe“, věnovaného sekretářům a diktátorům papežským od Lva Velikého až po Jana VIII., jest bibliotékař Anastasius, sekretář papežů Mikuláše I., Hadriána II. a Jana VIII., významná osobnost ve vývoji papežské diplomatiky. Slohovým rozбором písemností jím složených dochází autorka k závěru, že sláva, které se těšil Anastasius u svých současníků, nebyla zcela zasloužená. O jeho stylistické a překladatelské zručnosti není potřebí pochybovati, avšak ze skutečnosti, že z listů Hadriána II. a Jana VIII. Anastasiem koncipovaných ve srovnání s dopisy jejich předchůdců na papežském stolci od téhož diktátora neproniká žádná mimořádná znalost řečtiny, vyplývá značná účast samého Mikuláše I. při koncipování písemností jeho jménem vydaných, zvláště v partiích, psaných řeckým jazykem. Věnuje-li se pozornost obsahové stránce dopisů, psaných Anastasiem, objevuje se jejich autor jako muž s průměrnou či spíše podprůměrnou politickou zkušeností a obratností, což ostatně odpovídá neúspěchům, s nimiž se Anastasius sešel při své snaze po dosažení papežského trůnu i při bezvýsledném poselstvu do Neapole. Zvláštní exkurs jest věnován listu císaře Ludvíka II. řeckému císaři Basiliovi I. ze dne 13. srpna 871, z jehož slohového rozboru jasně plyne Anastasiovo autorství.

O nově nalezeném zlomku druhého životopisu Matyldy, manželky císaře Jindřicha I., získaném koupí z vídeňského antikvariátu pro berlínskou státní knihovnu, pojednává K. Christ „Zur jüngeren Vita Mathildis reginae“, na dva zlomky Rathero-va „Excerptum“, nalezené v jednom z friesinských kodexů (nyní v hlavním státním archivu v Mnichově) z 10. stol. a v jednom z kodexů valencienské knihovny z 11. věku, upozorňuje F. Weigle „Zwei Fragmente von Rathers Excerptum ex dialogo confessionali“. Do konce středověku patří obsahem články E. Staedlera „Die Urkunde Alexanders VI. zur westindischen Investitur der Krone Spaniens von 1493“, v němž autor otiskuje neznámý text ediktu papeže Alexandra VI. ze 4. května 1493, jímž veškeré země Kolumbem objevené na východ od Atlantického oceánu se přenášejí jako světské léno církve na španělskou korunu. Tato listina jest ze všech ostatních písemností v té době a o téže věci papežem vydaných zásadní a největší důležitosti.

Oběma pokračovatelům Švábské kroniky z 11. stol. věnuje B. Schmeidler podrobnou studii „Berthold als Verfasser der nach ihm benannten Annalen bis 1080 und das Verhältniss seiner Arbeit zur Chronik Bernolds“, práci, založenou převážně na filologické a stylistické metodě a dokazuje pravdivost názoru, jež vyslovil již před sto lety H. Stenzel, který však později byl Pertzem, Waitzem a Giesebrechtem opuštěn, že totiž prvním pokračovatelem Heřmanovy Švábské kroniky jest Bertold z Kostnice († 1088), který dovedl své vyprávění až do r. 1080, načež Bernold celé dílo zkrátil a pokračoval v něm až k r. 1100. Závěry Sch. jsou zajímavé také po té stránce, že odmítají názor, jakoby většina středověkých kronik byla kompilací neznámých autorů, a naopak ukazuje, že velká syntetická díla jsou téměř vždy tvůrčí prací jediné silné osobnosti. Nebylo by záslužné znovu prostudovati s této stránky druhé pokračování našeho Kosmy?

W. Krallet se zabývá v článku „Die Urkundenfälschungen des Klosters Weingarten“ 18 podvrženými listinami weingartenského kláštera, popisuje na základě kritického rozboru pravých i nepravých listin, jakož i klášterních kodexů, padělatelskou činnost v 13.—14. věku, která s počátku byla nesena myšlenkou zajistiti klášteru hmotný blahobyt a opírala se o klášterní „Libri traditionum“, v druhém období pak sloužila k podepření právní průkaznosti jednotlivých práv kláštera. V padělatelské činnosti weingartenské se zrcadlí také spor mezi Velfy a Štaufy, z kteréhožto boje vyšel klášter jako říšsky bezprostřední. V poslední kapitole dokazuje konečně autor, že weingartenské padělky sloužily za vzor falsátorům listin kláštera sv. Emerama v Řezně v jejich boji proti řezenskému biskupovi.

V pojednání „Empfängerausstellung in der byzantinischen Kaiserkanzlei?“ dokazuje F. Dölger proti V. Mošinovi, že listiny byzantských králů a císařů pro slovanské kláštery byly vyhotovovány nikoliv příjemci, nýbrž že vznikly ve vydavatelské kanceláři, k čemuž vede také kritika vnějších znaků, k nimž Mošin ve svých pracích nepřihlížel.

P. Acht nalezl v knihovně mohučského semináře rukopis 18. stol., který obsahuje seznam dnes již ztraceného kopiáře seligenstadtského kláštera z r. 1480; listiny a listy v něm uvedené lze podle Achtova názoru v článku zde uveřejněném pod názvem „Ein verschollenes Kopialbuch der Abtei Seligenstadt“ pokládati za pravé. Doklad k propagandové literatuře již pro 9. věk přináší rukopis knihovny kolínského dómu, v němž jest zapsáno několik písemností, složených za tím účelem, aby

podporovaly restituční snahy kolínského arcibiskupa Gunthara, sesazeného r. 863 na Lateránské synodě papežem Mikulášem I. Pojednává o nich E. Perels v článku „Propagandatechnik im 9. Jahrhundert“. Jako doplněk k svému článku v DA II. z r. 1938 „Der Kaisergedanke in Ravenna zur Zeit Heinrichs IV.“ ukazuje K. Jordan v studii „Ravennater Fälschungen aus den Anfängen des Investiturstreites“, že padělaná papežská investiturní privilegia z osmdesátých let 11. stol. vyšla z pera neznámého autora, patrně z Ravenny pocházejícího, neboť se v nich zrcadlí tamní místní poměry. To vede k dalšímu poznání, že jiná skupina tří podvržených listin papežů Valentiana III., Řehoře I. a císaře Karla Vel., které polepšují právní postavení ravenského biskupství, pocházejí rovněž z konce 11. věku, ovšem od jiného autora. Tato čilá padělatelsko-propagandistická činnost svědčí o vysokých cílech ravenkého arcibiskupa a protipapeže Wiberta, jimiž sledoval svůj vlastní prospěch i prospěch Německé říše. Článek Irmgard Kothe „Die Instruktionen für die erzherzogliche Regierung in Ensisheim und die Regentschaft in Württemberg 1523 und 1531“ jest důležitým příspěvkem k správním dějinám Elsaska a Württenberska za vlády arciknížete Ferdinanda. V příloze otiskána instrukce pro vládu v elsaském Ensisheimu, jejímž základem byla instrukce pro dolnorakouskou dvorskou radu z r. 1521, se stala vzorem instrukce z r. 1531 pro württenberskou vládu, ovšem se změnami, které odpovídaly místním odchylným poměrům. Tato instrukce, stejně jako i Ferdinandem zřízená württenberská komora, zůstaly v platnosti i po r. 1534, kdy vláda přešla opět do rukou tamního vévody Oldřicha.

Referáty o odborné literatuře a jiné zprávy, zvláště výroční zprávy vydavatelstva „Monumenta Germaniae historica“, jsou otiskovány pouze v DA, nikoliv v AUF, myšleném vskutku pouze jako speciální příloha k DA. Mezi recenzovanou literaturou převládají ovšem díla německá, po nich italská, francouzská, anglická, ze slovanských především polská, ale též ruská. Z naší historické produkce najdeme referát o první části I. dílu Hrubého „Archivum coronae“, kdežto česky psané knihy a články tam zaznamenány nejsou.

Srovnáme-li obsah recenzovaných ročníků obou časopisů s programem, vytčeným a určeným Engelovým úvodním článkem, vidíme, že veškeré téměř práce v nich uveřejněné zapadají do tohoto rámce. Historie Německé říše stojí v popředí zájmu, ale ani na úzké vztahy s Itálií, spojenou státoprávním svazkem římsko-německé říše s Německem, ani na rasově příbuzné národy

a státy (Norsko, Anglie) se nezapomíná. Také Francii, dědičce západofrancké říše, jakož i habsburskému Španělsku jsou věnovány dvě úvahy. Mimo naznačený ideový rámeček přesahuje snad pouze Dölgerova studie z byzantské diplomatiky. Z obsahu jednotlivých článků vyplývá dále nové potvrzení těsného vztahu a veliké důležitosti pomocných věd historických zvláště pro studium ranného středověku, neboť u četných prací (na př. Kehrova o Karlu III.) jest vskutku nesnadné rozhodnouti, zda patří mezi historická pojednání či do oblasti pomocných věd historických. Tato skutečnost jest konečně potvrzena také ještě i tím skutkem, že týž autor uveřejňuje své příspěvky v DA i v AUF, při čemž studie v tomto časopisu jest podkladem či exkursem jeho výpravnějšího článku v DA.

Haas.

Archeion. Czasopismo naukowe poświęcone sprawom archiwalnym. — Zalożone przez Stanisława Ptaszyckiego. Redaktorowie Witold Suchodolski i Wincenty Łopaciński. XIV, XV, XVI. Warszawa 1936, 1937—38, 1938—39. Wydawnictwo Archiwów Państwowych.

Již při referování o třináctém svazku Archeionu konstatovali jsme určité omezení jeho obsahu proti svazkům předešlým. Další svazky 14., 15. a 16. poskytují celkem podobný obraz jako svazek 13. Tímto konstatováním nechceme nikterak říci, že úroveň i okruh zájmu polského archivního časopisu se mění nebo snad zužuje. Jest to spíše konstatování přirozeného vývoje každé odborné revue, která vyčerpavši v prvních svazcích nezbytná úvodní temata rázu programového, informačního a teoretického může dále přinášeti konkrétní podrobnosti o odborné práci rozvíjející se na těchto základech. Stejně, jako tomu bylo ve svazku 13., jádro svazků dalších tkví především v tom, že nám poskytuje pěkný pohled do vlastní práce archivářů polských. V jednotlivých studiích i kratších sděleních můžeme sledovati podrobně řadu otázek, které v dané chvíli zaujaly především pozornost archivního světa polského. Často to bývají teoretické i praktické úvahy, vzniklé na okraji pořadacích prací v jednotlivých archivech, někdy i zprávy o nových nálezech a informace o výsledcích důležitých anket a souborných akcí. Kromě toho téměř polovinu každého svazku zaujímají zprávy o činnosti každého jednotlivého archivu. Oddíl tento rediguje se v ředitelství polských státních archivů (archivní odbor min. osvěty) na základě zpráv podávaných každoročně všemi státními archivy. Uspořádání těchto zpráv má v jednotlivých svazcích již pevně ustálenou formu. Sleduje denní práci

v archivech v několika směrech a sestavuje ji celkem do 4 oddělení a to: A) Pořádání a inventarisace v jednotlivých archivech. B) Změny ve fondech. C) Užívání archivů. D) Vědecké práce státních archivářů.

Kdežto první dva oddíly zaujmou především archiváře polského, oddíl C a D přináší i pozorovateli cizímu nejednu cennou informaci o vědeckém ruchu nejen v polských archivech, nýbrž i v polské historiografii. Každý archiv má svá témata, k nimž poskytuje obsah jeho fondů příslušnou pramennou látku. V přehledu studií pracovaných na př. v hlavním archivu akt dávných ve Varšavě najdeme mnoho temat středověkých i ze stol. 16. a 17. Archiv akt dávných ve Varšavě soustřeďuje kolem sebe zase studium politických dějin století 19. Hospodářská témata převažují ve studii konaných v archivu finančním a t. d. Zajímavé jest též sledovati vědecký ruch rozvíjející se kolem archivů ve Lvově, Krakově a Vilně. Zejména archiv lvovský vykazuje v obou oddílech mnoho důležitých studií.

Zprávám z jednotlivých archivů předepisována jest vždy ještě úvodem stať o činnosti archivního ředitelství, o organizačních i inspekčních akcích, které v daném roce byly podniknuty. I tato sdělení mají již svou ustálenou formu a stále rubriky. Z nich v posledních letech mohou i nás zaujmouti přípravné práce pro průvodce po archiváliích Polska v době rozdělení. Jak známo, má polská historiografie již od r. 1933 spolehlivou heuristickou příručku pro dějiny polské před rozdělením v průvodci Józefa Siemieńskiego, *Przewodnik po archiwach polskich. I. Archiwa dawnej Rzeczypospolitej*. (Vyšel též francouzsky). Polský historický badatel dovidá se z něho především, v kterých archivech může nalézt spisovou zůstalost jednotlivých úřadů a institucí historického Polska. Podobná příručka připravuje se i pro polské dějiny po rozdělení státu. Zachytiti toto období v podobný rámeček jest ovšem daleko obtížnější již tím, že dějiny polského národa rozvíjely se ve třech různých státních útvarech, ve stále organizační nejistotě a pohybu. Kromě toho spisová zůstalost přečetných, stále se měnících úřadů není ještě dostatečně zpracována. Hlavní podíl práce v této akci bude mít ovšem tentokrát varšavský archiv akt dávných, kromě něho i archiv lvovský a vilenský. Archiváře dále ve zprávě ředitelské zaujme ještě sdělení o postupném provádění a výsledcích scelování fondů cestou výměny příslušných částí fondů mezi jednotlivými státními archivy i soukromými knihovnami a konečně málo veselá dosud kapitola o archivních budovách polských.

Celá úprava úřední části polské archivní revue zpravuje různé,

namnoze i šedé výčty, které nezbytně musí obsahovati úřední zprávy, jejich jednotvárnosti, dovede zdůrazniti dovedně hlavní linie archivní práce a činí četbu tohoto oddílu v nejednom bodě velmi zajímavou. Ve svazku 14., vydaném v r. 1936, najdeme zprávy za rok 1935. Zaujímají v tomto, celkem slabém svazku více, než polovinu obsahu. Ve svazku 15., který nese datum 1937—38, umístěna jest zpráva za rok 1936. Svazek 16. s datem 1938—39 přináší zprávy za rok 1937. K nim dále připojeny jsou zprávy o výsledcích provádění spisové a archivní rozluky s Německem a s Rakouskem. Ve svazku 16. rádi uvítáme soupis všech úředníků zaměstnaných ve státních archivech ke dni 1. ledna 1939. Najdeme zde jména nejen úředníků konceptních, nýbrž i pomocných a kancelářských. Poněvadž soupis jest sestaven podle jednotlivých archivů, můžeme si z něho učiniti dobrou představu, jak byly v této době personálně vybaveny jednotlivé archivy. Tak na příklad v archivu Hlavním varšavském jest celkem 11 odborných úředníků, 9 v archivu akt dávných, tolikéž v archivu finančním, 4 v archivu osvětovém, 5 v archivu akt nových. Z archivů mimovaršavských nejlépe jest po této stránce vybaven archiv ve Lvově, má 10 úředníků. Archiv poznaňský uvádí 5 úředníků, vilenský 9 a krakovský 3. Z přehledných tabulek, připojených k tomuto soupisu, dovidáme se, že v lednu r. 1939 bylo ve všech státních archivech polských 79 úředníků odborných a 34 pomocní. Kromě této novinky najdeme ve svazku 16. ještě jiné novum. Jest to zpráva ze lvovského Osolinea. Dovidáme se z ní o novém přírůstku do archivních sbírek tohoto ústavu. Jest jím velký hospodářský archiv fundace hr. Skarbka. Na dalších stránkách úřední části tohoto svazku zaujme nás ještě krátké sdělení o archivních tematech na mezinárodním historickém kongresu, konaném v srpnu r. 1938 v Curychu, zejména pak o činnosti polské archivní delegace na tomto fóru (kongresu zúčastnilo se 9 archivářů polských). Čtouce tuto zprávu nedovedeme si vysvětliti, proč při zmínce o přednášce Prokšově na tomto kongrese jest tento ředitel archivu uveden jako nearchivář. Ve dvou přednáškách, s nimiž polští archiváři přišli na kongres (řed. Dr. J. Siemieński, Dr. Jadw. Karwasińska), bylo jednáno o archivních rozlukách. Polské stanovisko v tomto směru, dané konečně i vlastním zájmem polských archivů stejně jako polské historiografie, jest, aby archivy týkající se určitého teritoria sdílely jeho osudy, a to nevylučující ani spisy úřadů centrálních. Stanovisko to hájil Dr. Siemieński teoreticky a Dr. Karwasińska ukazovala na jeho praktické uplatňování v posledních archivních extradicích.

Poněvadž, jak shora již bylo řečeno, v článkové části Archeionu

nacházíme často studie vzniklé na okraji pořadacích prací v určitém archivu, korespondují tedy nejednou zprávy o určité akci neb práci v daném archivu se studií v části odborné, kde jednotlivé momenty a poznatky jsou širěji rozvedeny. Do skupiny těchto prací můžeme zařadit na příklad ve svazku 14. práci T a d. M a n t e u f f e l a, R e g e s t r a t u r a O k r ę u N a u k o w e g o W a r s z a w s k i e g o II. Jest to další pokračování studie, jejíž první část najdeme ve svazku 13. V referátě o tomto svazku v minulém ročníku tohoto časopisu (str. 264) naznačili jsme již její hlavní obsah. Kdežto v první části sledoval Manteuffel osud spisů předchůdců vrchního úřadu školské správy v bývalém ruském Polsku, přichází v druhé části k vlastní spisové zůstalosti tohoto úřadu. Pozornost jeho soustřeďuje se hlavně k vnitřním změnám v úředním chodu spisů a k jejich registrurní skladbě. Hodně místa věnováno jest zjišťování, jak starý způsob evidence spisů ustupuje novému. Širší zájem může vzbudit i líčení postupu ruštiny do vnitřního úřadování. Cenné jsou i krátké charakteristiky jednotlivých archivářů registratorů, jejich činnosti, vzdělání a úřední svědomitosti. Jako paradox lze uvést, že nynější archivář může vděčiti právě indolenci řady registratorů, že se mu spisová zůstalost ze staršího období dochovala ve stavu novými zásahy jen velmi málo porušeném.

V úřední části, jak v úvodní části o pracích konaných v ředitelství státních archivů, tak zejména v oddělení o nových přírůstcích v archivu aktů nových, mohli jsme si všimnouti, že polské archiváře stále větší měrou zaměstnává otázka přejímání spisů nynějších polských úřadů do archivů. Od r. 1937 musí se jednak ředitelství archivů i jednotlivé archivy, a to nejen ve Varšavě, nýbrž i ve Lvově, Krakově, Vilně, Kielcích a j. stále více zabývatí tímto novým úkolem. V nových, pro všechny polské státní úřady jednotných předpisech o vnitřním úřadování, které byly vydány v r. 1930, jest též pamatováno v rámcovém ustanovení i na ukládání spisů vyřízených, jejich třídění, skartování a konečné odezdávání do archivu. Tyto části nařízení zpracovány jsou na základě dobrozdání archivní rady, která v této věci přišla s iniciativou již v r. 1928. Zavádí se tu u jednotlivých úřadů jakési přechodné stadium, totiž ukládání k běžnému úřadování již nepotřebných spisů do tak zvaných skladnic aktů — my bychom řekli do spisoven. O vedení těchto spisoven i o přípravách ke skartaci v úřadech ústředních i ostatních instancích vydávají jednotlivé resorty na základě těchto rámcových předpisů nařízení podrobnější. A právě tato nařízení mají značný význam pro danou otázku. Ředitelství archivů, kterému úřady tato nařízení předkládají k dobrozdání, věnuje jim velkou pozornost. V jeho zprávě za rok 1937 ve svazku

16. najdeme pěkné přehledné vyličení nynějšího stavu těchto důležitých otázek. Hlavním zájmem archivů, které budou vyskartované spisy přejímati jest, aby skartace se prováděla dobře a jednotně. Ukazuje se stále více potřeba zříditi pro dozor nad skartováním v úřadech místo archivního inspektora. V prosinci r. 1937 byla svolána konference ředitelů archivů, věnovaná skartaci i způsobu přejímání spisů do archivů a ke konci prosince téhož roku probírá podrobně otázky skartace spisů úřadů vojevodských a úřadů I. instance na konferenci ve vojevodském úřadě v Kielcích. Také na archivních kursech, pořádaných archivní sekcí historického spolku varšavského, bylo těmto problémům věnováno několik přednášek, z nichž řada vyšla i tiskem. Některé z nich mohli jsme zaznamenati již v našem referátě o 13. svazku Archeionu. O dalších pracích nacházíme referáty v recensní části svazku 15. Hlavní zájem archivářů soustřeďuje se v tomto ohledu na otázku skartace. K těmto otázkám přináší tedy svazek 15. dva články: A d a m M o r a c z e w s k i, S p r a w a p r z e k a z y w a n i a a k t a d m i n i s t r a c i j r z a d o w e j d o A r c h i w ó w P a Ń s t w o w y c h w ś w i e t l e o b o w i a z u j a c y c h p r z e p i s ó w a T a d e u s z M a n t e u f f e l, B r a k o w a n i e a k t w ś w i e t l e a n k i e t y M i ę d z y n a r o d o w e g o I n s t y t u t u W s p ó l p r a c y U m y s ł o w e j. V prvním probírá Moraczewski podrobně dosud vydaná prováděcí nařízení jednotlivých resortů k rámcovému předpisu o skartaci. Sleduje též, komu v těchto nařízeních jest rozhodování o skartaci svěřováno a kdo a podle jakých kritérií kvalifikuje v úřadech spisy pro skupinu A (spisy, které nutno zachovati) a pro skupinu B (spisy, které po určitých lhůtách možno zničiti). V kritických poznámkách k jednotlivým ustanovením pokládá za nejspolehlivější, aby spisy kvalifikovali úředníci konceptní. Vyslovuje též přání, aby se spisy neodezdávaly do archivu brzo; nejlépe po 25, po případě 30 letech a hlavně se přimlouvá za to, aby skartační předpisy byly daleko podrobnější a věnovaly pozornost konkrétním případům. Zvláště jest to důležité pro úřady nižších instancí, aby zde byl postup stejný. Neméně důležité jest též, aby seznamy spisů, které mají býti zachovány a seznamy spisů určených ke zničení byly pracovány pokud možno podrobně, neboť právě tyto seznamy mají býti pro archiváře podkladem pro konečné rozhodnutí, co se má, zejména ze skupiny B zachovati. Všechny tyto úvahy nemají ovšem pro dnešní praxi v polských archivech akutní význam, a to především z toho důvodu, že se týkají spisů vzniklých až po roce 1930, kdy nové kancelářské předpisy vstoupily v platnost. Spisy ty přijdou do archivů až po letech. V tomto směru věnují polští archiváři v denní praxi zatím hlavní pozornost úředním

spisovnám, kam se spisy ukládají a usilují o to, aby měli větší ingerenci na jejich vedení a na přípravu spisů ke konečnému jejich odevzdávání do archivů. Akutním problémem jest však příprava a odevzdávání do archivu spisů vzniklých před rokem 1930, kdy v jednotlivých resortech i v nižších instancích se spisy vedly podle rozmanitých způsobů. I zde hlavní zřetel soustředěn jest k přípravné práci ve spisovnách.

V druhém článku věnovaném problému skartačnímu rozhlíží se T. Manteuffel na podkladě dat, shromážděných ve známém mezinárodním průvodci po archivech, po skartačních předpisech vydávaných pro státní úřady v jiných státech. Kořist jeho jest celkem skrovná. Podrobnějších a konkrétnějších informací průvodce tento v tomto ohledu poskytuje jen velmi málo.

Ve zprávách o akcích podnikaných ředitelstvem polských archivů mohli jsme si všimnouti, že se v posledních letech věnuje zvýšená pozornost i evidenci archivů soukromých, zejména velkostatkářských. Tak na příklad byly podniknuty kroky na záchranu zbytků archivu hrabat Chodkiewiczů v Młynově na Volyni. Dva úředníci státních archivů byli pověřeni inventarisací archivu rodiny Poniatowských a Potockých v Jabloné u Varšavy. Tento zvýšený zájem se též zračí i v obsahu dalších svazků Archeionu. Jest přirozené, že styk s novým materiálem, který tyto archivy poskytují, dal podnět k řadě úvah teoretických i praktických. Do nich nás zajímavě uvádí v 16. svazku studie Heleny Polackówny, Uwagi o porządkowaniu prywatnych archiwów familijnych. Stanovic na počátku pojem soukromého archivu, ukazuje, že má na mysli především archivy soukromé ve vlastním slova smyslu. Zdůrazňuje dále jejich rozdílné znaky oproti písemnému materiálu úřednímu a chce je proto mítí uložené v knihovnách. Důvod k tomuto umístění hledá i ve zcela jiném způsobu inventarisace těchto papírů. Inventarisaci tu míní založiti na momentech genealogických, při čemž upozorňuje zejména na francouzské vzory. Z nich uvádí v obšírném výtahu také schema, které pro inventarisaci rodinného archivu knížat de Tremoille sestavil archivář Charles Samaran. V tomto ohledu jest ovšem možno sáhnouti i k dobré tradici polské. Schemata inventarisační, sestavená na počátku 19. stol. pro velké archivy na příklad rodu Czartoryských, Sanguszků, Lubomirských a j., poskytují dobrou základnu i pro další pokračování v nové době. Na podkladě těchto schemat, kombinujíc je s uvedeným vzorem francouzským, pokouší se autorka sestaviti základní směrnice pro inventarisaci toho druhu archivů. Zde však překračuje již rámec definice, kterou si pro rodinný archiv postavila na počátku svých úvah.

Zejména v odděleních, kam chce zařaditi písemnou pozůstalost hospodářské činnosti jednotlivých členů rodu, jest její řešení pro všechny, kdož se setkali se spisy toho druhu, velmi nejasné a málo přesvědčivé. Zde základna genealogická ukáže se ovšem velmi úzkou. Vždyť správa majetku, převážně v těchto případech pozemkového, spojená i v polských poměrech v dřívějších dobách s řadou funkcí veřejné správy, vytvořila určitý typ úřadu, jehož vývoj dává dobrou základnu k inventarisaci. V navrženém schematě nerozlišují se také archiválie čistě rodinné od papírů majících původ ve veřejných funkcích určitého člena rodu. V tomto směru našla by polská archivářka vzory daleko blíže, než ve Francii, totiž v našich velikých rodinných archivech, ať již jmenujeme jen archiv treboňský nebo jindřichohradecký a j.

Zvýšený zájem o archivy soukromé ohlašuje dále i další článek ve svazku 16. Archivář a bibliotekář sbírek hrabat Tarnowských, Michał Marczak podává tu pěknou informaci o značně rozsáhlém rodinném i hospodářském archivu hrabat Tarnowských v Dzikově. Uvádí ji velmi zajímavou historií archivu od jeho prvních počátků, sahajících až do pol. století 16. V rámci této zmínky není zajisté místa sledovati do podrobností osudy, někdy značně pohnuté, této stále rostoucí písemné pozůstalosti. Jednu podrobnost nechceme přece jen přejíti. Každého archivního konservátora snad zaujme, že jako záchranného prostředku před zničením nejdůležitějších částí archivů v dobách válečných užito, a to dokonce dvakrát, uloženi jich do sudů a ponoření do rybníčního bahna.

Na okraji inventarisačních prací v klášterním archivu řádu Paulánů v Częstochové vzniklo ve svazku 14. sdělení Kaz. Kaczmarczyka, Egzemplarz częstochowski inwentarza Archiwum Koronnego z roku 1613. Nově nalezený tento exemplář jest vlastně již osmý. Podobný ráz má též další sdělení Zik. Wdowiszewského ve svazku 16. o třech listinách, dosud neznámých, cisterciáckého kláštera ve Wąchocku. Nalezeny byly při inventarisaci soudních spisů z první polovice století 19. A také po předchozí inventarisaci mohl v 15. svazku J. Warežak podati zajímavou zprávu o archivu průmyslového podniku bavlnářského, akciové společnosti Ludwik Geyer v Lodži. Byl to vlastně první zorganizovaný archiv tohoto druhu v Polsku. Ač, jak se z krátké předeslané historie podniku dovídáme, byla továrna založena již v roce 1828, zachovaly se spisy a účetní knihy až od konce let sedmdesátých. Mezeru tu má do určité míry vyplniti zajímavá akce, která chce probádáním úředních i městských archivů shro-

mážditi opisy nejdůležitějších spisů, vztahujících se na tento podnik. Celkem shromážděno již dnes 286 takových opisů.

Další články sledují zase účely informační. Jest to ve 14. svazku článek Juliana Nieće, *Dział rękopisów w bibliotece Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lucku*. Dovídáme se tu několik zajímavých podrobností o sběratelské činnosti nedávno (v r. 1934) založeného vědeckého sdružení na Volyni. V rukopisném oddělení své knihovny shromáždil spolek řadu listin, vztahujících se na dějiny Volyňska. Bylo mu svěřeno i několik významných deposit, jako sbírky musea kn. Ostrogských v Ostrogu mající zvláštní cenu i pro vývoj ukrajinského hnutí. Dále dosti rozsáhlý archiv rodiny Jeło-Malinských z Nowo-Malina, některé zbytky archivů klášterních a části archivů obecních. Kromě toho dovedl si spolek opatřiti i více méně obšírné informace o několika rodinných archivech šlechtických na Volyňsku, zejména o rodinném a hospodářském archivu hrabat Chodkiewiczů v Mlynově.

Informace o archivech v cizině přinásejí v 15. svazku Alexy Bachulski o archivech hospodářských a Tadeusz Manteuffel o Národním archivu ve Spojených státech severoamerických. Bachulski všímá si již předválečného zakládání i činnosti tohoto nového typu archivů v Německu, ve Švýcarsku i Holandsku a jejich dalšího rozvoje po válce. Vzpomíná i našeho archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce a zařazuje do tohoto typu archivů i náš zemědělský archiv. Na tomto místě musíme konstatovati, že, jak lze souditi i z několika jiných zmínek polských o zemědělském archivu, není polským archivářům úkol a zařazení tohoto archivu stále dosti jasným. Při článku Manteuffelově vzpomínáme na obdobnou informaci J. Matouška v posledním ročníku tohoto časopisu, při čemž lze i říci, že článek Matouškův přináší nám dat více a v jasnější formulaci. S užitkem i český archivář si přečte v 16. svazku informaci o organizaci a archivní práci ve Švédsku od Mariana Małowista (*Sprawy archywalne w Szwecji*), a obšírné, na nejnovější archivní literatuře založené zprávy Lucjana Rüssyana o archivním životě v Maďarsku v letech 1933-37. Podobné informace, zejména o maďarské práci na poli archivním, rádi bychom četli i z pera archiváře našeho.

Nabádavým dokladem dobré vzájemné spolupráce jednotlivých archivů a stejně i čilého a podnětného styku archivní práce s akutními problémy polské historiografie jest úvodní redakční úvaha v 15. svazku o výsledcích pracovní konference archivářské, konané v rámci historické konference historického spolku varšavského. Konference byla věnována historii povstání lednového

v r. 1863, jeho příčinám a následkům. Pro archivní sekci této konference připraveny byly referáty o pramenech k této důležité dějinné události, uložených v jednotlivých polských archivech. Úvaha přináší krátkou souhrnnou charakteristiku jednotlivých fondů, vypočítává temata, která mohou býti zachovanými prameny více méně jasně osvětlena a správně též upozorňuje na nebezpečí, které badateli skrývá tento spisový materiál povahy většinou úřední, naplněný nechtí k polskému úsilí.

Rádi dále uvítáme ke konci článkové části 15. svazku dobrou novinku ve dvou polemicky zahrocených člancích W. Hejnosze a St. A. Groniowského o potřebě organizace polských archivářů. Hejnosz zdůrazňuje především vědeckou povahu práce archivářovy a odlišuje ji od práce knihovnickovy. Přimlouvá se proto za samostatnou organizaci archivářů, přičleněnou nanejvýše k Historickému Spolku. Pokud se týče hájení stavovských potřeb archivářských, nadhazuje myšlenku jednotného organizování všech úředníků vědeckých ústavů a zamítá jako jen částečné řešení spojení archivářů s knihovníky. Groniowski naproti tomu v temperamentně koncipované úvaze klade hlavní váhu na momenty stavovské, vytýká řadu společných zájmů i v denní práci archiváře a knihovníka. Zeela zamítá přičlenění k Historickému Spolku a je pro společnou organizaci archivářů a knihovníků. Hejnosz ozývá se ještě jednou v dalším svazku 16. V polemicky zahrocené črtě proti článku ředitele centrální vojenské knihovny Mariana Łodyňského rozebírá šířeji otázku, do jaké míry jsou archivy veřejnými pracovními vědeckými. Ukazuje tu zejména na podstatný rozdíl mezi knihovnami a archivy, který podle jeho mínění tkví v tom, že pro práci v archivu musí býti badatel příslušným způsobem připraven. Klade proto důraz hlavně na tuto přípravu badatelovu, neboť nedostatečná příprava badatelova, i když pracovní tema je rázu vědeckého, musí značně zatížit každý archiv i archiváře, který má takového nepřipraveného pracovníka obsluhovati. Jestliže v zájmu knihoven jest, aby byly pokud možno hojně užívány veřejností — a tímto směrem se řídí i jejich propagační činnost — jest nutno v archivech na tomto poli postupovati s nemalou opatrností a nebáti se klásti důraz na připravený výběr.

Recensní část, ve starších svazcích Archeionu poněkud opomíjená, jest v nových svazcích značně obsáhlá. Ve všech třech svazcích seznamuje polské archiváře F. Pohoreckí postupně s velkým vídeňským archivním dílem *Gesamtinventar des Wiener Haus- Hof- und Staatsarchivs* —. Obšírné jsou referáty J. Stojanowského v 15. svazku o dvou vydaných přednáškách z ar-

chivních kursů věnovaných pracem souvisejícím s přípravami ke startaci. Jsou to Stefan Stosyk, *Przepisy o przechowywaniu akt w urzędach administracji publicznej*, Warszawa. 1936, a Gustav Kaleński, *Prowadzenie składnicy akt*. Warszawa. 1937. Ve svazku 14. v referátě o dvou svazcích nově vydaného katalogu knih městského archivu Lvovského, vydaných Dr. K. Badeckým, přináší též F. Pohorecki řadu zásadních úvah o otázce, do jaké míry při sestavování podobných katalogů jest třeba dbáti zásad provenienčních a jak daleko jest možno se při respektování vžilého starého pořádku od nich odchýliti. Kolem tohoto katalogu hlavně z tohoto důvodu vzniklo ostatně několik zajímavých úvah, z nichž lze na příklad zde upozorniti na kritickou recenzi H. Polackzówny v *Kwartalniku Historycznym* díl 49. V 16. svazku posuzuje znalecky K. Kaczmarczyk dva další katalogy, a to Pohoreckého, *Catalogus Diplomatarum Bibliothecae Instituti Ossoliniani nec non Bibliothecae Pawlikowianae inde ab anno 1227 usque ad annum 1505*. Leopoli. 1937 a Przemysława Dąbkowského, *Katalog dawnych aktów sądowych województwa ruskiego i belzkiego*. Lwów. 1937. Jistě jest zajímavé, že všechna tato tři velká archivní díla vznikla v prostředí Lvovském. Nový, čilý ruch v oblasti archivnictví církevního prozrazuje od roku 1935 zvláštní oddíl tomuto tematů věnovaný v přední polské katolické revui *Ateneum Kapłańskie*. O bohatém obsahu této rubriky v ročnících 1935, 36 a 37 zpravuje nás v 15. svazku referát Kaz. Konarského. Archivnictví církevního týká se též v témž svazku referát W. Łopacińskiego upozorňující u příležitosti připravovaného diecesního musea v Lodži na rozdíl úkolů muzejních a archivních. Ve stručném souborném referátě přináší v 16. svazku Al. Gieysztor zprávu o archivní literatuře francouzské za léta 1933-38.

K vůli úplnosti uvedeme ještě 4 nekrology. Dva ve sv. 14. věnovány jsou historikům: St. Zakrzewskému, který s archivní prací přišel do styku zejména jako editor, a knězi Janu Fijałkovi, profesoru církevních dějin, který sám spořádal ne jeden církevní archiv. V 15. svazku vzpomínají W. Łopaciński a A. Bachulski na přednostu finančního archivu Václava Graniczného a v 16. svazku Tad. Manteuffel na archiváře archivu osvětového a významného historika Litvy Felixe Jakubowského. Zejména tyto posmrtné vzpomínky na archiváře přinášejí pěkný pohled do životních osudů polských archivních pracovníků starší generace. Na konec jest nutno zvláště upozorniti na to, že ke svazku 15. přidán jest in-

dex všech vyšlých patnácti svazků, a to v polském i francouzském jazyce. Poslední list svazku 15. využit jest dobře uvedením všech vycházejících polských historických časopisů. Přinese poučení i čtenáři nepolskému.
Em. Janoušek.

Archivi. *Archivi d'Italia e Rassegna internazionale degli archivi.* Serie II. Anno IV. Roma 1937, stran 280.

Stejně jako v předešlých ročnících (srov. referát v ČAS XIII. až XIV., str. 284 násl.) i v tomto ročníku jsou jednak články, pojednávající o otázkách archivních všeobecně nebo o organizaci archivů italských zvláště, jednak příspěvky, čerpané na podkladě archivního materiálu, zvláště k dějinám umění, jednak posléze zprávy o archivech zahraničních. Z článků první skupiny nejdůležitější jest příspěvek boloňského archiváře Giorgio Cencettiho, *Sull' Archivio come „Universitas rerum“* (str. 7—13), v němž především klade hranici mezi archivem na jedné straně a knihovnou a museem na straně druhé. Tuto otázku neřeší ovšem po prvé, ale některá jeho pozorování jsou nová, třebaže určitá tvrzení, lapidárně formulovaná, jsou poněkud odvážná, lecky i násilná. Pro archiváře je zvláště nové jeho filosofické odůvodňování pojmu „universitas rerum“ i v archivu, jakožto celku nedělitelném a nerozlučitelném. Archiv jest podle něho universitas, t. j. jednota nucená s účely všeobecnými, kdežto knihovna, museum nebo pinakoteka jsou jednotkami dobrovolnými, sestavenými k účelům vědeckým. Tedy krátce to, čemu dnešní všeobecně přijatá theorie archivní říká celek, vzniklý organickou činností na rozdíl od práce sběratelské, snaží se autor podepřítí také důvody a nomenklaturou filosofickou. Stanoví také novou definici archivu, poněkud odchylnou od definice Casanovovy a do jisté míry s ní i polemizující. Archiv podle Cencettiho „je souhrn (complesso, Casanova říká raccolta) aktů vydaných nebo přijatých jednotkou právní nebo jednotlivcem pro dosažení vlastních účelů nebo pro výkon vlastních funkcí“. Autor, jak praví, zúmyslně vylučuje z definice pojem spořádání, poněvadž je prý jednak zahrnut v nutné souvislosti spisů vydaných a přijatých, na druhé straně pak nelze vylučovati z pojmu archivu souhrny, které ještě nejsou té doby spořádány. Nadbytečným zdá se také Cencettimu, aby bylo zdůrazňováno uchování aktů, poněvadž prý prostě podmiňuje definici kde by akta uchována nebyla, nebudou ani archivy. Nepřesným je prý také říkati akty úřední, neboť archiv může vzniknouti i z funkce neúřední, z činnosti obchodní nebo spolkové. To ostatně připouští svou definicí i Casanova. Pokud pak jde o pojmy spořádání a

uchování („ordinata“ a „conservata“), nejsou u Casanovy podmínkou archivu, nýbrž jeho průvodním znakem a účelem, Casanova přímo říká, že je archiv souhrnem, uchovávaným pro dosažení účelů politických, právních nebo kulturních svého původce resp. majitele. Námitku Cencettiho lze prostě také obrátiti. Nebyla-li by akta uchovávána, prostě přestanou být archivem. V dalším zabývá se C. rozdílem mezi archivy veřejnými a archivy soukromými. Ukazuje, že někde nelze naléztí hranici mezi veřejnou a soukromou povahou spisů (na př. jmenování členů rodů ve veřejných funkcích). Bylo by nespravedlivé podle C., aby stát nebo obec uplatňovaly právo získati archiválie, které by ostatně bylo v odporu s principem jednotného nedělitelného archivu; C. říká „vinculo unitario del corpus“. Na druhé straně není zase možno připustiti, aby vlastník měl neomezené právo disponovati spisy, které mají také povahu úřední. Soukromý vlastník archivu může býti ve svém užívání omezen také ochranou, kterou by stát případně poskytoval vědeckým studiím. Vědecká zvidavost nemůže vytvořiti subjektivní právo ani zákonný zájem a nemůže tudíž v přísném výkladu práva naléztí ochranu; ale poněvadž dnes všude jsou opouštěny příliš volné zásady liberalismu a zájem státu překračují omezení právního státu, rozšiřující se stále více na pole sociální, není prý překážky, pro kterou by stejně jako podnikání hospodářské neměla také práce vědecká býti vzata v ochranu a řízení státu. Tato ochrana mohla by podle autora spočívat na třech základních zásadách: a) Aby byl všeobecně uznán sociální zájem na zachování národního majetku archivního, který by byl projeven tím, že by bylo zakázáno rozhvacovati soukromé archivy, které by byly uznány za hodny studia. b) Uplatňování zásady jednotčího pouta archivu, která by zabraňovala dobrovolnému a libovolnému zcizování jednotlivých dokumentů a ponechávala volnost zcizovati archiv jen jakožto celek, pokud budou zachovávány formy veřejného užívání. c) Aby čistý a vědecký zájem badatelů byl pozdvižen na zájem zákonný, aby mohli studovati i v soukromých archivech a aby tím byli jejich vlastníci vázáni, že nemohou odepřiti studium než z řádně odůvodněných příčin.

Tyto zásady, pokud jde o soukromé archivy, souvisí se vzbuzeným zájmem o tyto archivy, jemuž věnoval zvláštní článek prof. Levi v *Archivio storico italiano* a o němž přednášel a uváděl debatu i na prvním sjezdu toskánské vlastivědné společnosti. Cencetti referuje o něm hned v následujícím článku „Il I. Convegno della R. Deputazione toscana di Storia patria e la questione degli archivi privati“. Tento kongres se konal

v dubnu r. 1936 v Arezzu za předsednictví profesora Rodolice, a pojednává o jednotlivých úkolech Deputace, věnoval též větší pozornost soukromým archivům, o nichž měl hlavní proslov zmíněný již profesor parmské university Alessandro Levi. Výklady prof. Leviho vyvrcholily v těchto požadavcích: 1. Je třeba, aby alespoň pro právní účely soukromých archivů byla dána definice archivu, která by nejlépe vyjádřila jeho organickou povahu a odlišila jej od sbírek rukopisů a autografů, pro něž dostačí ochranné normy, stanovené zákony o ochraně památek a knihoven. 2. Aby majitelé soukromých archivů jakéhokoliv titulu byli povinni uvéstí ve známost existenci těchto archivů. 3. Aby péči soukromého majitele byla provedena inventarisace archivu a není-li to majiteli možno, aby tak učinil stát. 4. Inventář takto pořízený budiž závazně uložen u místně příslušného archivu státního. 5. Aby pokud možno byly tyto archivy přístupny, aby nebyl sice majiteli ukládán závazek povolovati v každém případě přístup do archivu, ale aby alespoň odpověděl na žádosti a řádně ospravedlnil případné odmítnutí přístupu; v této věci by spolupůsobily archivy státní. 6. Aby byly dány záruky proti rozchvácení a zničení soukromých archivů, především aby byla zaručena jejich nedělitelnost v jejich celku i v částech. V rozsáhlé debatě, která navázala na referát Leviho i na zprávu archiváře ze státního archivu v Pise Maria Luzzatta o zvláštních podmínkách archivů velikých podniků obchodních, průmyslových i bank, promluvil mezi jinými též soprintendent toskánských archivů a ředitel florenckého archivu Panella. V této debatě dvě myšlenky se opakovaly opětovně a zasluhují proto zmínky. Je to požadavek uvedený již také prof. Levim, aby soukromým držitelům archivů bylo uloženo povolití přístup k písemnostem archivu, druhý pak, aby tam, kde se žádá, aby soukromníci uložili své archivy jako deposit v archivech veřejných, bylo upuštěno od právních formulací a teorií de jure condendo, poněvadž je prý malá naděje na uskutečnění jurisdikčních norem v tomto směru, a aby bylo raději užíváno přátelských dohod, které spíše vedou ke kladnému výsledku. Posléze byla na sjezdu ve věci soukromých archivů přijata tato resoluce: 1. Sjezd Král. deputace pro vlasteneckou historii Toskány se usnáší na přání, aby byla co nejdříve vydána zákonná norma, která by zavazovala soukromé majitele archivu, oznamovati existenci těchto archivů, a která by pak co nejlepším způsobem pečovala o soupis těchto archivů, o jejich uchování a inventarisaci, o publikaci těchto inventářů a o možnost studia v nich se všemi zárukami se strany badatelů. 2. Sjezd žádá, aby byly právně zachovány dispozice archivního řádu o konservaci a inventarisaci archivů místních

korporací a institucí a aby k tomu účelu byl zřízen inspektorát, který by byl svěřen úředníkům státních archivů. 3. Sjezd se obrací s prosbou na církevní úřady, aby s péčí, která byla vždy u církve projevoována, byly uspořádány a zinventovány archivy církevních organizací. Referent (Cencetti) doporučuje v závěru, aby byl dán zákonný podklad pro privátní archivy, který jediný může mít účinek. Od majitelů soukromých archivů lze podle něho žádati spíše jen trpnou spolupráci, než aktivní činnost, která vyžaduje odborných znalostí, jichž není možno na každém požadovat.

Vedle soukromých archivů zajímají italské archiváře v tomto ročníku časopisu také archivy notářské. Podává se tu zpráva o nové reformě archivů notářských (str. 181 a 182), k níž došlo zákonem ze dne 27. října 1937 (č. 1876). Touto reformou nadřazují se okresním archivům notářským (archivi notarili distrettuali) archivy krajové (archivi notarili regionali), které se zřizují ve třinácti střediscích, a to: v Turině, v Janově, Miláně, Benátkách, v Bologni, ve Florencii, v Římě, Neapoli, Bari, Catanzaro, v Palermu, v Catanii, a pro Sardinii v Cagliari. K jednotlivým archivům je přiděleno čtyři až čtrnáct archivů okresních, kterých je celkem 96. Notářských archivů týká se z velké části také článek státního archiváře římského Carmela Trasselliho o otevření tajných testamentů: Sull' apertura dei testamenti segreti (str. 183—193). Podle civilního kodexu italského může býti totiž t. zv. tajný testament uložený u notáře, otevřen při smrti testátorově na žádost toho, kdo o to projeví zájem. Často však pozůstalým nebyla známa existence takového tajného testamentu a na druhé straně zase notář nevěděl vždy o úmrtí osob, které u něho testament složily. Tím se nahromadila u jednotlivých notářů řada těchto tajných testamentů, které zůstávají neotevřeny. Autor klade tři otázky: první, je-li možno tajný testament pokládati po uplynutí určité doby za dokument historický a tudíž za spis veřejného zájmu, za druhé, jaké má být toto období, konečně pak, jak se má postupovati při otevírání tajných testamentů. Prvou otázku zodpovídá bez rozpaku kladně; pokud se týče druhé, uvádí, že ministerstvo vnitřa stanovilo období sto let pro publicitu testamentů, když roku 1936 bylo rozhodnuto v Římě, aby byly otevřeny všechny testamenty od počátku 18. stol. až do roku 1836. Avšak z doby papežského státu známe opatření kardinála Galeazza Marescottiho, který za pontifikátu Klementa XI. jako prefekt zvláštní kongregace pro reformu tribunálů nařídil r. 1702, aby byly otevřeny tajné testamenty starší padesáti let. Autor má za to, že toto období by stačilo i v dnešní době. Pokud se pak týče třetí otázky o postupu, máme dnes zkušenosti ze dvou případů:

uvedený již případ v Římě, kde byly otevřeny všechny tajné testamenty, a druhý případ v Turině, kde bylo stanoveno, aby se otevřely jen testamenty osob známých. Trasselli se přimlouvá za praxi římskou, neboť je-li otevřena jen část testamentů, uchází nám zajisté mnoho materiálu, který i když se netýká osob významných, přece má význam pro kulturní dějiny své doby. Povahy více úřední jsou dvě zprávy, které seznamují s vládními opatřeními, týkajícími se italských archivů; je to především zákon ze dne 19. prosince 1936 o nových normách pro uchování papíru a písemností v úředních dokumentech (str. 3—6), o němž bylo v tomto časopise již zvláště referováno (srov. ČAS roč. XIII.—XIV., str. 390 násl.). Druhý článek *Disposizioni sugli scarti d'archivio* (str. 171—180) zabývá se několika opatřeními, která byla vydána ve dvouletí od listopadu 1935 do listopadu 1937 různými úředními místy a ministerstvy italskými a která vyvolalo úsporné hospodaření papírem v celé Itálii. Jde tu zvláště o nařízení dalekosáhlé skartace v úřadech soudních a v archivech notářských.

Pokud se týče zpráv o jednotlivých archivech italských, je zvláště zajímavý článek soprintendenta archivů neapolských R. Filangeriho, *Il nuovo salone per gli archivi gentilizi nel R. Archivio di Stato di Napoli* (str. 194—197). Je to nová prostorná místnost, vybudovaná v rozsáhlém komplexu bývalého kláštera sv. Severina a Sossia, kde je, jak známo, umístěn archiv neapolský, jeden z největších archivů italských, a to z umělecké sakristie kostela jmenovaných světců. Tato místnost je určena pro deposita starých rodů, které zaujímaly v Neapolsku vysoké úřady, zvláště dědičné, a jejichž spisy zůstaly v rodinných archivech. Filangeri uvádí několik takových významných rodů známých jmen jako jsou Carafa, Caracciolo, Aquaviva a j., a doporučuje, aby uložily své archivy v tomto novém prostředí, kde se jim dává záruka nedotčeného vlastnictví rodiny. Zatím učinila tak kněžna Cellamare z rodu Caracciolo, která tu uložila veliký archiv této důležité jihoitalské rodiny, zahrnující v sobě archiv i jiných zpřízněných rodů a větví. Krásnou místnost archivní, zdobenou starými uměleckými výtvy, měli jsme možnost viděti při dokončování úprav v létě r. 1937. Soprintendent římských archivů Emilio Re přináší (str. 198—205) podle relace Francesca Cartariho příspěvek k dějinám stavby býv. římské university La Sapienza, kterou r. 1660 dokončil papež Alexander VII. vybudováním křídla pro knihovnu, jež má i po něm jméno (Bibl. Alessandrina). Po přestěhování university do nových budov universitní čtvrti stala se Sapienza sídlem státního archivu v Římě. Úředníci tohoto archivu jsou nejvíce přispivateli do této archivní

revue. Ottorino Montenevosi informuje (str. 18—23) o starém komunálním archivu ve Valtopině a o jeho pořádání. Carmelo Trasselli, výše již zmíněný, vrací se znovu (str. 24—25) k aktům civilního tribunálu římského senátora z 15. stol. Jiný úředník státního archivu římského Augusto Fraccacretta pojednává (str. 210—216) o soudních fondech o brigantství v jižní Itálii z let 1862—1866, které jsou uchovány ve státním archivu římském. Další úředník římského archivu Leopoldo Sandri seznamuje s rukopisem latinské bible ze 14. stol. a fondem liturgických kodexů ve státním archivu. Týž autor podává zprávu (str. 206—209) o XXV. národním kongresu královského ústavu pro dějiny Risorgimenta, který byl konán v Římě v první polovině října v akademii sv. Lukáše. Úvodní přednášku o významu Říma v Risorgimentu, což bylo hlavním thematem kongresu, přednesl Gioacchino Volpe. V závěru své zprávy vyzdvihuje referent význam badání v archivech pro dějiny Risorgimenta; účastníkům byla rozdávána publikace o vyšetřování v Consultě pro římskou revoluci r. 1849, vydaná péčí státního archivu římského. Ústav pro dějiny Risorgimenta se rozhodl vydávati registra procesů karbonářů, uložená ve státním archivu v Miláně.

Ze skupiny článků, vztahujících se k dějinám umění, které čerpají z pramenů archivních, nejzajímavější je článek Antonia Roty o finančním hospodářství a úvěrech Michelangelových, nadepsaný „Michelangelo a il Monte della fede“ (str. 27—60); Giuseppe Agnello podává zprávu o katedrále syrakuské a činnosti palermského sochaře Ignazia Marabittiho (str. 63—74 a 127—143), milánským architektem Gerolamem Quadrim zabývá se Costantino Baroni v článku „Aggiunte all' opera dell' architetto Milanese Gerolamo Quadri“ (str. 106—126). Ředitel římské národní galerie Borghese Aldo de Rinaldis otiskuje (str. 218—232) další dokumenty k dějinám této galerie a Giuseppe Ceci přináší několik příspěvků k dějinám neapolských umělců (str. 233—242).

Také v tomto ročníku je připojena bohatá rubrika korespondencí o cizích archivech. Známý informátor o italských archivech v Německu, archivní rada Dr. Jean Lulves seznamuje tu zase opačně italské čtenáře se zajímavou historií státního archivu hannoverského. Ukazuje na jeho rozdělení podle hlavních fondů ze starých knižetství Callenberg a Zelle a zmiňuje se stručně o archivní organizaci hannoverské od roku 1526. Zajímavé je, že hannoverský archiv má svou vlastní budovu již od roku 1712, která rozšířena a přestavěna slouží ještě dnes svému účelu. R. 1728 vydal archivář Melchior Daniel Maier „Verordnung wegen der archivali-

schen Akten Ergänzung und Konservation“. Archivní práce postupovaly však poměrně pomalu, neboť archivářský úřad byl zastáván jen jako vedlejší funkce sekretáře tajné rady. Ještě půl století po tomto nařízení byly nalezeny bedny s archiváliemi v hannoverské zbrojnici. Teprve r. 1775 navrhl sepsání callenberských archiválií pro úřední potřebu archivní sekretář Kestner, více známý svou manželkou, Charlottou Buff, kterou proslavil Goethe ve svém Wertheru. Českého čtenáře zvláště zajímá speciální oddělení archivu, t. zv. Stader Reichsarchiv, t. j. sněška dokumentů, které za třicetileté války sebral švédský válečný komisař a rada Alexander Erскеin na různých místech, zvláště v Erfurtě a v Praze. Tato sbírka byla prý již částečně správou pruských archivů vrácena na původní místa; pražské archiválie, pokud je známo, jsou však ještě v Hannoveru. Archiv má 48.000 originálních listin, z toho asi 30 papežských a okolo 220 listin německých císařů a králů do roku 1439. V dohledné době dostane se tomuto archivu nové budovy. V druhém článku korespondencí jest podrobně otištěna první zpráva státního archivu Spojených států severoamerických ve Washingtoně za léta 1934—1935 (str. 144—166). S tímto archivem seznamuje italské čtenáře v člancích Henry Hag, L'Archivio nazionale degli Stati uniti (str. 100—103), kdežto úřední zpráva v korespondencích jest otištěna v anglickém originálu. V dalším článku korespondencí podává vídeňský archivář Dr. Ludwig Bittner autoreferát o druhém svazku souhrnného inventáře vídeňského státního archivu (Haus-, Hof-, und Staatsarchiv), který vydal r. 1937 za spolupráce několika starších i mladších úředníků archivu (srov. o něm v ČAS XIII.—XIV., str. 227—239 referát Dr. B. Matouše). Také poslední dva příspěvky korespondencí jsou věnovány archivu washingtonskému a státnímu archivu vídeňskému. První z nich otiskuje opět v anglickém originále druhou zprávu státního archivu za léta 1935 až 1936 (str. 242—260), v druhém pak (str. 261—278) podává opět Dr. Bittner zajímavý soupis publikací, které byly vydány v letech 1935—1936 na podkladě a s užitím archiválií jmenovaného vídeňského archivu. Tento obsáhlý soupis, vyplňující 18 stran (str. 261—278), jest rozdělen podle předmětů badání. Z českých prací nalézáme tu Novákova Rudolfa II., Růženy Vackové „Římské historické reliefy“, Bártův spis „Život na staré huti“, Pelikánovo pojednání o Balbinových pomůckách a pramenech a Pilnáčkovu genealogii rodu Podstatzkých z Prusinovic, tedy poměrně málo prací zvláště ze všeobecných dějin politických a kulturních, uvážíme-li bohatství pramenů tohoto archivu právě pro naše dějiny.

S potěšením konstatujeme, že se v tomto ročníku opět objevuje

rubrika recenzí o archivní literatuře italské. Je tu mezi jiným referováno o spise Carla Buraggiho o dvorních archivech v Turíně, který vznikl u příležitosti požáru královského divadla a v němž jmenovaný soprintendent turinského archivu ukazuje na nevhodnost sousedství divadla a archivu. Zmíněná již reforma notářských archivů dala podnět ke dvěma spisům, vydaným nakladatelstvím teramským r. 1937. Jsou to spisy G. Coty, *Archivi di Stato e Archivi notarili* a A. Scarselliho, *La riforma degli archivi*, který se zabývá všeobecně reformou italských archivů.

Vracíme-li se ještě celkově k obsahu nového ročníku této významné italské revue, vidíme, že je to především otázka soukromých archivů, které dnes nejvíce zajímá italské archiváře. Jejich problém neomezuje se však jen na tuto klasickou zemi archivů. I zde chceme se jím zabývat v příštím ročníku zvláštním článkem.

Bedřich Jenšovský.

Bibliothèque de l'École des chartes. Revue d'érudition publiée par la Société de l'École des chartes consacrée spécialement à l'étude du moyen-âge. Paris-Picard: XCIV. (1933), str. 440; XCV. (1934), str. 419; XCVI. (1935), str. 458; XCVII. (1936), str. 481; XCVIII. (1937), str. 448. Paris-Henri Didier: XCIX. (1938), str. 449.

Tato odborná francouzská revue, o níž je v našem časopise po prvé referováno, dosáhla roku 1939 již stého ročníku. Náš referát obsáhne ovšem pro přehlednost toliko posledních šest ročníků za léta 1933—1938. Nejdříve se několika slovy zmíníme o École des chartes, jejímž orgánem Bibliothèque jest. Poučení o ní nalezneme ostatně právě v XCV. ročníku na str. 209—223, kde jsou podle staré publikace, kterou napsal *Alexandre de Saillet*, „Écoles royales de France et l'avenir de la jeunesse“ (1841), vylíčeny osudy tohoto odborného učiliště v prvních letech jeho trvání.

Po zrušení klášterů roku 1789 se brzy ukázal nedostatek odborně vzdělaných jedinců, kteří by pokračovali v práci na monumentálních dílech, jaká vznikala v té době neúnavnou pílí především v kláštorech. A tu přišel Napoleon na myšlenku založit ústav (jak se v článku praví, světské benediktiny), jehož členové by se stejně horlivě ujali prací, namnoze již započatých. Hlavním poradcem Napoleonovým v této věci byl baron Gérando, tehdy sekretář ministra vnitra. Gérando již roku 1807 vypracoval první plán na založení nové instituce. Bylo třeba ovšem podrobnějšího zpracování, které se však protahovalo nepřítomností Napoleonovou i politickými cestami Gérandovými do Itálie a Španělska. Teprve

22. února 1821 byla královským nařízením založena École des chartes. Nařízení to bylo ovšem značně neúplné a musilo být doplňováno novými nařízeními (1824, 1825), až posléze nařízením z 11. listopadu 1829 byla dána definitivní organizace školy, platná v podstatě až dosud.

Kursy na škole, která může mít nejvýš dvanáct žáků, se dělí na dva: kurs základní (cours élémentaire) a kurs diplomatiky a francouzské paleografie. V základním kursu, který trvá rok, se má žák naučit přečíst písemnosti, psané v různých obdobích. Učebné předměty prvního kursu jsou: paleografie latinská, paleografie francouzská a provenčálská, latina, stará francouzština a provenčálština a bibliografie. Věková hranice pro přijetí do tohoto kursu je od 18 do 25 let. Po jeho ukončení vykonají žáci písemnou i ústní zkoušku, sestaví se jejich seznam v pořadí podle prospěchu a předloží ministerstvu veřejné osvěty (Ministère de l'Instruction publique). Ministerstvo pak jmenuje žáky-stipendisty (élèves pensionnaires).

V kursu diplomatiky a paleografie se mají žáci naučiti výkladu různých středověkých dialektů, kritice písemných památek středověkých, zkoumání jejich věrohodnosti a dat. Kurs, který mohou navštěvovati pouze žáci-stipendisté, trvá dva roky. V prvním ročníku se posluchači zabývají především listinami dosud nevydanými. Zkoumají, zda ta která listina nebyla již otištěna, srovnávají originál dokumentu s jeho kopiemi, zaznamenávají varianty a studují rozličné středověké dialekty francouzské. Učebná osnova prvního ročníku zahrnuje kromě francouzské paleografie a latiny též diplomatiku, dějiny veřejné správy, archivnictví a nauku o pramenech. V druhém ročníku pak zpracovávají již samostatné práce z oboru všeobecné historie, dějin průmyslu, historické geografie a konají závěrečné zkoušky z dějin práva, archeologie a nauky o pramenech.

Po celá svá studia na škole mají žáci-stipendisté roční plat 800 fr. Podle nařízení z roku 1829 se za něj mají účastníci prací v Národní knihovně nebo v Národním archivu v Paříži, ale v praxi se toto ustanovení nedodrží. Po ukončení studií se podrobují žáci zkouškám před komisí školy. Po jejich úspěšném vykonání dostávají od ministerstva veřejné osvěty diplom archiváře-paleografa.

V dubnu roku 1839 byl založen vlastní orgán školy, který dostal jméno „Bibliothèque de l'École des chartes“. Je to časopis, určený především pro publikování prací žáků školy nebo jejich absolventů. Vychází dvakrát do roka a každý ročník má průměrně 450 stránek. Každý svazek je rozdělen na několik oddílů. Nejprve jsou vlastní články (průměrně 10 v každém ročníku). Další

oddíl tvoří bibliografie, kde jsou otiskovány referáty o nové historické a archivní literatuře. V části, nadepsané „Nové knihy“ (Livre nouveaux), jsou pak otištěny bibliografické údaje nejnovější odborné produkce, seřazené abecedně podle autorů. Poslední část jsou pak „Chronique et mélanges“ (asi jako naše Zprávy). Tu najdeme výsledky zkoušek v jednotlivých ročnících školy, jmenování archivářů, knihovníků i profesorů, vyznamenání rozmanitými řády a vůbec všechny osobní údaje z kruhů historiků a archivářů. Po té následují v této části nekrology a posléze drobné zprávy, v nichž je čtenář informován o pořadatelských pracích a o organizaci odborné činnosti historické, archivářské a knihovnické ve Francii i v cizině. Rychlou evidenci v každém svazku umožňuje podrobný abecední rejstřík, sestavený podle osob. U každého jednotlivce jsou zaznamenána nejprve všechna jmenování, vyznamenání a pod., pak jeho články a referáty, jimiž do příslušného ročníku přispěl.*)

Mezi články jsou ve značné převaze příspěvky z historie. Z celkového počtu 56 je jich 20, tedy více než jedna třetina. Je to ostatně pochopitelné, přihlédneme-li k podtitulu časopisu a když víme, že vlastním stavovským otázkám archivářským je věnován časopis „Gazette des Archives“ a že problémy archivnictví i knihovnictví se zabývá časopis „Archives et Bibliothèques“.

Léon Levillain a Charles Samaran probírají v článku „*Sur le lieu et la date de la bataille dite de Poitiers de 732*“ (XCIX., str. 243—267) prameny, které se dosud zachovaly o této důležité historické události, a na jejich podkladě pak docházejí k závěrům, kde a kdy byla ta bitva svedena. Léon Levillain (až do roku 1937 profesor vyprávěcích pramenů na École des chartes) se v rozsáhlém článku „*L'avènement de la dynastie carolingienne et les origines de l'État pontifical (749—757)*“, roč. XCIV., str. 225—295, pokouší o přesnější chronologii a výklad složitých a namnoze ještě dnes sporných událostí těchto několika let. O příměří, které bylo uzavřeno dne 23. června 1187 neočekávaně mezi Richardem Lví Srdce a Filipem Augustem, králem francouzským, u Déols (blíže města Châteauroux jižně od Paříže) a o zázraku, který se k tomuto příměří pojí, jak je vyličen v Liber miraculorum, kterou napsal někdy v letech 1194—1200 deolský mnich Jean Agnellus, vypravuje archivář dép. Seine et Marne Jean Hubert v článku, nadepsaném „*Le miracle de Déols et la trêve conclue en 1187 entre les rois de France et d'Angleterre*“ (XCVI.,

*) Podle vzoru Bibliothèque byl i v I. ročníku Časopisu archivní školy podobným způsobem sestavený zvláštní oddíl, nadepsaný „Kronika“. Je škoda, že se od něho v dalších ročnících upustilo, přispěl by jistě k přehlednosti každého svazku.

str. 285—300). Jules Viard, od r. 1928 honorární konservátor Národního archivu, líčí počátek vlády prvního panovníka z rodu Valois na trůně francouzském, Filipa VI. (1328—1350), pocházejícího z vedlejší větve královského rodu, jehož nastoupení bylo příčinou stoleté války mezi Anglií a Francií. Článek Viardův „*Philippe VI de Valois. Début du règne*“ (XCV., str. 259—283) podává podrobný obraz událostí šesti měsíců (únor až červenec) od smrti Karla IV. Sličného dne 1. února 1328 až do slavné korunovace Filipa VI. Témuž panovníku věnoval pak Viard ještě další článek, nadepsaný „*Les projets de croisade de Philippe VI de Valois*“ (XCVII., str. 305—316), v němž vypravuje o jeho přípravách na křížovou výpravu, kterou ještě s několika jinými panovníky hodlal podniknouti v dorozumění s papežem Janem XXII., a opravuje dosavadní názor, že se Filip VI. chystal na výpravu až r. 1336 tvrzením, že ji připravoval již roku 1329. Celé jeho úsilí o výpravu do Svaté země však ztroskotalo ve válce stoleté, kdy musila Francie obrátiti všechny své síly, aby se hájila proti Angličanům. Do sklonku války stoleté spadá článek dnes již zesnulého archiváře dép. Seine-Inférieure Germain Lefèvre-Pontalis, který v letech 1893—1896 otiskoval v Bibliothèque de l'École des chartes studie o různých událostech za obsazení části Francie Angličany a z jehož pozůstalosti byl vydán článek „*Épisodes de l'invasion anglaise. La guerre de partisans dans la Haute-Normandie (1424—1429)*“ v XCVII. roč., str. 102—130, líčící vzbouření několika jednotlivců proti anglickému panství a jeho tragický konec. Eugène Déprez otiskuje šest dokumentů, které našel a opsal před více než třiceti lety v londýnském Public Record Office a které ukazují probouzející se národní uvědomení před uzavřením smlouvy v Troyes r. 1419. Dokumentům je předaslán krátký úvod, který blíže osvětluje tehdejší situaci Francie [„*Un essai d'union nationale à la veille du traité de Troyes*“ (1419)“ XCIX., str. 343—353.] Léon Mirot (od roku 1935 konservátor Národního archivu v Paříži) věnuje v několika článcích pozornost pobytu Italů ve Francii. Tak v článku „*Un conflit diplomatique au XVe siècle. L'arrestation des ambassadeurs florentins en France (1406—1408)*“ v roč. XCV., str. 74—115 podává nejen vyličení zajetí dvou florentinských vyslanců, Bartolomea Popoleschiho a Bernarda Guadalonihho, kteří se vypravili v důležitém diplomatickém posláni k papeži Benediktu XIII. do Avignonu a ke králi Karlu VI. do Paříže, ale i pestrý obraz zápasů severoitalských republik o moc, v nichž se Florencie snažila získati vliv v některém přístavě. O osudech obchodnické rodiny italské, pocházející z Luccy a usídle v Paříži ve XIV. a na poč. XV. stol., nás informuje článek

„*Études lucquoises Forteguerra Forteguerra et sa succession*“ (XCVI., str. 301—337), napsaný na základě materiálu luckého archivu a knihovny (R. Archivio di Stato a R. Biblioteca governativa) a Národního archivu v Paříži (Archives nationales) i širokého aparátu literatury a doprovazený několika dokumenty v příloze otištěnými, vztahujícími se k událostem, v článku vyličeným. Podobného rázu je i jiná Mirotova práce „*Études lucquoises. L'origine des Spifame. Barthélemi Spifame*“ (XCIX., str. 67—81), věnovaný toskánské rodině, ve Francii usdlé, především jednomu z jejích příslušníků Bartoloměji. Tento Bartoloměj Spifame obchodoval nejen textiliemi a šperky, ale byl i bankéřem a směnárníkem. Časem nabytí velikého jmění movitého i nemovitého a měl bankovní domy nejen v Paříži, ale i v Bruggách, Londýně, Avignoně, Bologni, Florencii a j. Vyličení sňatku Karla z Anjou, syna Ludvíka II., vévody z Anjou, s Yolandou Aragonskou v květnu r. 1444 i událostí, které tomuto sňatku předcházely, je předmětem studie archiváře dép. Dordogne (hl. město Périgueux) Guy Duboscq, nazvané „*Le mariage de Charles d'Anjou, comte du Maine, et le comté de Guise (1431—1435)*“ v XCVI. roč., str. 338—366, doprovazené v příloze otištěnými šesti dokumenty Národního archivu a Národní knihovny z let 1431—1473. Octave Morel (r. 1937) zesnulý archivář dép. Ain a knihovnik hlavního města tohoto dép. Bourg) nalezl ve svém archivu dva důležité dokumenty o generálních sněmech savojských z let 1468 a 1490 a na jejich základě podává přesný obraz obou sněmů v práci: „*Les États-Généraux de Savoie sous les régences des duchesses Yolande de France (1468) et Blanche de Montferrat (1490)*“ v XCIV. roč., str. 58—73. Henri Stein, profesor archivní služby na École des chartes a člen její publikační komise (Commission de publication), podává v článku „*Guy Chevrier, sénéchal royal sous Philippe de Bel, maître des comptes sous Philippe de Valois*“ (XCVI., str. 49—62) různé doplňky resp. opravy k dosud známému životopisu tohoto vynikajícího královského úředníka a připojuje šest dokumentů, vztahujících se k vyličeným událostem, s výstižnými registry a proveniencí. Příspěvkem k životopisu feudálního úředníka, senešala Viléma z Combreaux (zemř. 1323), je jiná studie Steinova „*Un sénéchal du XIIIe siècle, Guillaume de Combreaux*“ (XCIV., str. 328—336), doprovazená rovněž čtyřmi v příloze otištěnými dokumenty. Velikou studii „*Un diplomate bourguignon du XVe siècle: Antoine Haneron*“ (XCVIII., str. 283—348) věnoval Stein burgundskému diplomatu a finančnímu poradci Antonínu Haneronovi (zemř. 1493), v mládí posluchači a pak i profesoru university v Lovani. Pestrý jeho život je tu vyličen na základě obsáhlého

materiálu archivního i veliké literatury. Práce je doplněna patnácti v příloze otištěnými dokumenty, sebranými nejen v archivech a knihovnách francouzských, ale i v ústavech belgických, holandských, švýcarských a italských.

Absolvent školy, Američan James Corbett otiskl v XCVII. roč. str. 131—141 zajímavou monografií „*L'alchimiste Léonard de Maurperg (XIVe siècle). Sa collection de recettes et ses voyages*“. V úvodě rozlišuje dva druhy alchymistů, jedny, kteří psali své předpisy lhostejno kam, třebas na okraj knih, obal, desky a pod., a druhé, kteří si pečlivě uschovali své, často za drahé peníze získané recepty. A k nim patřil také Léonard de Maurperg. Tato osoba nás zajímá nejen svým původem, neboť, jak Corbett zjistil na základě českých kronik a annálů v Monumentech Germaniae, Maurperg ležel mezi Moravou a Rakouskem, ale i svými cestami po Evropě a hlavně do Persie, kam se vypravil Léonarde de Maurperg roku 1294 s pražským knězem Bartolomějem, aby objevili tajemství výroby zlata. Pěknou studii o sekretáři vévody Orléanského, Jakubu de Nouvion „*Un ami de Nicolas de Clamanges, Jacques de Nouvion (1372?—1411)*“ otiskuje v XCVI. roč., str. 63—90 president Académie des inscriptions et belles lettres Alfred Coville. Probírá nejprve Nouvionovu universitní kariéru, pak vstup do služeb vévody Orléanského i účast na poselství, které se za papežského schismatu vypravilo k oběma papežům (Řehoři XII. a Benediktu XIII.), z něhož se zachoval pěkný Nouvionův deník. Tak dospívá Coville až k vyličení náhlé smrti Nouvionovy, způsobené buď neštěstím nebo nějakou epidemií. Velice obsáhlou a široce pojatou monografií podává článek profesora filosofické fakulty v Dijoně Barthélemy A. Poqueta du Haut-Jussé „*Le compte de Pierre Gorremont, receveur général du royaume (1418—1420)*“ v XCVIII. roč., str. 66—98 a 234—282. Podnět k této práci daly dva pergamenové svazky účtů, které podal královský výběrčí Petr Gorremont za léta 1418—1420, nalezené v dép. archivu v Dijoně. Článek je rozdělen na 17 kapitol, v nichž autor podává nejdříve povšechný obraz Francie, zmítané nejen válkou s Anglií, ale i vnitřním zápasem o vládu, líčí stav financí a seznamuje nás s Petrem Gorremontem, aby se posléze obíral jeho účty. Probírá podrobně jednotlivé jejich položky a v závěru ukazuje, jak bláhová byla finanční politika Jana Burgundského, který nejprve, aby se stal populárním, upustil od všech daní, tak nutných v době války, a když pak nabytí moci, vypisoval nesmyslné mimořádné daně, aby nashromáždil jmění, a tím značně porušil finanční rovnováhu Francie. V XCV. roč., str. 284—325, vypravuje též autor o Anně Burgundské, dceři Jana Burgund-

ského a manželce francouzského regenta Jana z Lancasteru, vévody z Bedfordu „*Anne de Bourgogne et le testament de Bedford (1429)*“. Charles Samaran, od r. 1933 profesor bibliografie a archivnictví na École des chartes a člen několika odborných komisí, přináší v XCIX. roč., str. 125—131, drobnou práci o kronikáři kláštera sv. Denise, Mathieu Levrienovi, žijícím na sklonku vlády Ludvíka XI. (1461—1483), který zemřel, stav se kardinálem Alexandra VI., roku 1499 v Římě („*Mathieu Levrien, chroniqueur de Saint-Denis à la fin du règne de Louis XI*“). L. Carolus Barré, který roku 1934 absolvoval École des chartes a v l. 1934—1935 byl členem École française de Rome, zabývá se v rozsáhlém článku „*L'ordonnance de Philippe le Hardi et l'organisation de la juridiction gracieuse*“ (XCVI., str. 5—48) soudnictvím, jak bylo uspořádáno nařízením Filipa Smělého (1270—1285) z r. 1281 u několika tribunálů (baillage), probírá podrobně toto nařízení a příčiny, jež k němu vedly, a připojuje nakonec otisk dvou dokumentů, osvětlujících výklad článků z let 1281 a 1283. Archivář dép. de la Somme (sev. Francie, hl. město Amiens), Joseph Estienne, od roku 1938 pověřený přednáškami o městských archivech na École des chartes, ukazuje v XCVII. ročníku, str. 82—90, na základě několika kartulářů, že ve starém francouzském kraji Vermandois (sev. Francie, hl. město St. Quentin) byli již před rokem 1202 královští úředníci, bailli, jejichž jména jsou pak v článku uvedena. „*Trois baillis du roi en Vermandois: Pierre de Villevaudé, Pierre de Béthisy, Guillaume Paté (1197—1200)*“. Článek je doložen třemi přílohami.

Zajímavým příspěvkem k dějinám soudnictví je článek Paul Dupieux, archiváře dép. l'Aube (hl. město Troyes), od r. 1938 jmenovaného archivářem dép. Allier (hl. město Moulins), nazvaný „*Les attributions de la juridiction consulaire de Paris (1563—1722)*“ v XCV. roč., str. 116—148. Je založen hlavně na materiálu zachovaném v archivu seinském (Archives de la Seine) a pocházejícím z doby, kdy obchodní spory rozhodovali t. zv. konsulové, než byl roku 1792 založen obchodní tribunál (Tribunal de commerce). Člen Académie des inscriptions et belles lettres, člen několika komisí při École des chartes a až do roku 1937 profesor správních dějin Gustave Dupont-Ferrier sestavil v rozsáhlé práci, nazvané „*Les avocats à la Cour du Trésor de 1401 à 1515*“ (XCVII., str. 5—81, 374—385, XCVIII., str. 99—145) na základě značného materiálu, zachovaného v Národním archivu v Paříži, abecedně 542 advokáty při královském finančním úřadě (Cour du trésor), identifikoval je a každého z nich poznamenal, kdy řečnil. V celkovém zpracování, které předchází abecednímu

seznamu, řešil otázku předběžného vzdělání těchto úředníků, spočítal, kolik jich za kterého panovníka působilo, poznamenával, kolik z nich zastávalo případně současně ještě další úřad nebo jaké kariéry dosáhli ještě v budoucnosti.

Ojedinelá je veliká práce z historické geografie „*Géographie historique du Velay*“ (XCVIII., str. 17—65), v níž se autor, Étienne Delcambre, archivář dép. Haute-Loire, zabývá geografickým vývojem kraje Velay v jižní Francii. Rozsáhlá tato studie, založená na obšírné literatuře, je pro větší názornost na konci doložena mapou kraje Velay v XV. až XVII. stol. Také dějiny umění jsou zastoupeny toliko dvěma pracemi. Profesor filosofické fakulty univerzity v Caen Émile - G. Léonard přináší pěkný příspěvek k dějinám uměleckých řemesel v článku „*Le trésor de Henri de Navarre*“ (XCIV., str. 74—88), kde otiskuje inventář věcí, které odevzdal královský posel roku 1583 v Brémách pro knížata německá, uložený nyní v Národní knihovně v Paříži. Na základě písemného materiálu italského obchodního domu v Avignoně (tento materiál je dnes uložen v Prato v Toskáně, Archivio Datini) podává Robert Brun, úředník Národní knihovny, v článku „*Notes sur le commerce des objets d'art en France et principalement à Avignon à la fin du XIVe siècle*“ (XCV., str. 327—346) seznam uměleckých předmětů, jimiž se v té době obchodovalo. Jsou to nejen obrazy, ale i ozdobné skříňky, výšivky, čalouny, malované látky, emaily a zboží zlatnické. K článku jsou připojeny jako přílohy (pièces justificatives) některé doklady, otištěné podle originálů jmenovaného již archivu Datini v Prato.

Z literární historie tu nalézáme šest článků. Robert Bossuat, profesor lycea Condorcet, od roku 1937 pak profesor vyprávěcích pramenů na École des chartes, našel zálibu zvláště v Ciceronovi, jemuž za období, o němž je tu referováno, věnoval dva články. V roč. XCVI. (str. 246—284) nalézáme Bossuatův článek „*Anciennes traductions françaises du „De officiis“ de Cicéron*“, v XCIX. roč. str. 82—124 pak studii „*Jean Miélot, traducteur du Cicéron*“. V monografii o biskupu amienském Richardu Gerberoy („*Richard de Gerberoy, évêque d'Amiens*“ v XCIX., str. 268—296) se zabývá Georges Durand hlavně literární činností tohoto hodnostáře a dochází k závěru, že od něho pocházejí rozhodně dvě díla, která se uvádějí, kdežto třetí, rovněž jemu přisuzované, je pochybné. Otázku autorství knihy řeší v článku „*Nicolas Clément est-il auteur de la „Défense de l'antiquité de la ville et du siège épiscopal de Toul?*“ (XCIV., str. 310—316) úředník Národní knihovny v Paříži E. - G. Ledos. Příspěvkem k francouzské literatuře je článek S. Solente, bibliotékařky rukopisného oddělení

Národní knihovny v Paříži „*Deux chapitres de l'influence littéraire de Christine de Pisan*“ (XCIV., str. 27—45), a práce Ch. Samarana, „*Documents inédits sur la jeunesse de Thomas Basin*“ (XCIV., str. 46—57), kde autor doplňuje životopis tohoto historika a poradce Karla VII. a Ludvíka XI., žijícího v letech 1412—1491, supplikami Basinovými k papeži, které mohl Samaran teprve po otevření vatikánských archivů z tamních register supplik opsati a jako dosud nepublikované vydati.

Otázkám diplomatickým je věnováno celkem devět článků. Rozsáhlou studii o listině hraběte Eberharda a jeho manželky Hemeltrudy z 1. února 731, již věnuje opatství Murbach dva kostely, podávají Léon Levillain, Jeanne Vieillard, archivářka Společnosti École des chartes, a Maurice Jusse- lin (archivář dép. Eure et Loire, hl. město Chartres) v článku „*Charte du comte Eberhard pour l'abbaye de Murbach (1er février 731/732)*“ v roč. XCIX. (str. 5—41). Nejprve se tam řeší otázka, zda uvedená listina pochází skutečně z doby, do níž se hlásí, je zkoumán pergamen, jehož bylo užito k napsání, přihlédnuto k datování, ke skutečnostem, v listině uváděným i k formě listiny, po té se probírají ustanovení listiny, podpisy a řeší se otázka místa vydání. Druhá část článku se obírá listinou po stránce filologické, rozebírá ji hláskoslovně, tvaroslovně i větoslovně. Na konci je připojen otisk listiny, její překlad a faksimile.. Profesor Léon Levillain dokazuje ve své práci „*Les diplômes originaux et le diplôme faux de Lothaire Ier pour l'abbaye de Saint-Denis*“ (XCV., str. 225—258) nepravost listiny Lotara I. pro klášter St. Denis, kladoucí se k 21. říjnu 843. Mínění dosavadních badatelů (E. Mühlbacher, Th. Sickel, F. Lot, B. Simson, H. Bresslau, A. Lesort) o pravosti či nepravosti listiny se rozcházela a proto ji autor podrobil novému pečlivému zkoumání. Když jej vnější znaky nevedly k cíli, obrátil pozornost k znakům vnitřním, především k osobě kancléře Hilduina a pak k některým věcným údajům v listině, které neodpovídají stavu, plynoucímu z jiných dokumentů nesporně pravých. A tak dospěl k názoru, že listina je skutečně nepravá a že vznikla pravděpodobně napodobením listiny Lotarovy z roku 848. V příloze pak otiskuje Levillain kromě studované listiny ještě tři jiné listiny Lotarovy. Ke každé je připojen francouzský regist a poznámky o látce psací, velikosti, místě uložení a případném otištění. Diplomatický a paleografický rozbor karolinských listin, jejichž reprodukce vydali Ferd. Lot a Phil. Lauer, podává nám článek sekretáře Výboru historické práce (Comité des travaux historiques) a člena publikační komise Společnosti École des chartes Georges Tessiera „*Diplomata*

Karolinorum. Comparaisons d'écritures“ (XCVIII., str. 5—12), zatím co tíronskými notami na několika písemnostech z doby Karla Holého (z let 846—856) se zabývá archivář Maurice Jusselin („*Notes tironiennes de quelques diplômes de Charles le Chauve*“, tamže str. 13—16). Písemnosti vzešlé z královské kanceláře francouzské z let 1180—1328 jsou předmětem studie výše zmíněného již Georges Tessiera „*Observations sur les actes royaux français de 1180 à 1328*“ (XCV., str. 31—73). Ze tří úkolů, které má vykonat diplomatik, totiž popis písemností, právníkové rozdělení a dějiny kanceláře, splňuje autor toliko první. Rozděluje písemnosti na diplomy, listiny (chartes) a listy (lettres) a každý z těchto druhů pak pečlivě zkoumá jak po stránce vnější, tak po stránce vnitřní. Tak se seznámíme nejen s úpravou pergamenu, linováním, barvou pečeti, různými způsoby jejich přivěšení a písmem, ale poznáme i řeč písemností, jednotlivé formule a způsob datování. V článku „*Études sur le „Registrum Veterius“ et la date de quelques actes de Philippe Auguste*“ (XCIX., str. 42—66) se president Académie des inscriptions et de belles lettres a člen jiných odborných rad a výborů Charles Petit-Dutaillis zabývá vzácnou diplomatickou památkou z doby Filipa II. Augusta (1180—1223), pocházející ze zimy 1204/1205 a uloženou nyní ve Vatikáně. Zkoumá otázku vzniku register, k jejichž založení vedla ne tak myšlenka nahraditi písemnosti, někdy případně ztracené, jako snaha, aby panovník a jeho kancelář měli snadnou evidenci listin, jimi vydaných, a probírá pak jednotlivé druhy písemností (listiny, listy a t. zv. notifications). V druhém oddílu článku zkoumá pak autor chronologii několika dokumentů Filipa II. Augusta. Několik soukromých listů, adresovaných Filipu Gillier (zemřel 1386), správci pokladu v Poitou, a uložených v Národní knihovně v Paříži, otiskuje člen účetní komise Společnosti École des chartes Henri Moranvillé v článku „*Lettres privées adressées à un trésorier de France au XIVe siècle*“ (XCIX., str. 297—312). Vlastní edici předchází stručný úvod o příjemci otištěných písemností. Podobného rázu je i práce archiváře dép. Haute-Savoie Roberta Avezou a výše již zmíněné archivářky Jeanne Vieillard, kteří v XCVII. roč. str. 317—373 otiskli dvacet sedm originál. listů Karla VI. (1368—1422) různým adresátům z let 1395-1418 („*Lettres originales de Charles VI conservées aux Archives de la Couronne d'Aragon à Barcelone*“). Také této edici je předeslán obsáhlý úvod, v němž je probrána politická situace za Karla VI. i vnější znaky publikovaných písemností. Absolventka École des chartes Suzanne Duvèrgé, která roku 1934 obdržela stipendium na studijní pobyt ve Španělsku jako člen školy vysokých

studií španělských (École des Hautes études hispaniques), věnuje ve své studii „*Registres de la chancellerie navarraise au temps de Charles le Mauvais*“ (XCVII., str. 91—101) pozornost čtyřem registrům z doby navarského krále Karla Špatného (1332—1387), která se zachovala jako zárukem přes různé požáry a neštěstí. Zkoumá a popisuje je po stránce vnější i vnitřní. Na konci článku se zabývá ještě dvěma listáři (cartularios). Také Michel François (od roku 1935 archivář Národního archivu v Paříži) si zvolil za předmět své studie „*Albisse del Bene, surintendant général des finances françaises en Italie. Étude de six registres de ses comptes de 1551 à 1556*“ (XCIV., str. 337—360) šest účetních register Albisse del Bene, jehož král Jindřich II. (1547—1559) pověřil vrchním dozorem nad financemi v Itálii, Německu a jiných zemích mimo Francii. Registra pocházejí z let 1551—1556 a velmi zřetelně osvětlují celou politiku Francie za Jindřicha II., hlavně jeho snahu domoci se co možná největšího vlivu v Itálii.

S vlastními články diplomatickými úzce souvisejí příspěvky, v nichž se popisují rukopisy, nebo články, zabývající se edicí textů. A tu se dlužno zmínit především o theoretickém článku absolventa École des chartes Félix Grata „*L'histoire des textes et les éditions critiques*“ (XCIV., str. 296—309). Článek je rozdělen na dvě části: V první se zabývá Grat historií textů. Vytýká dosavadním editorům, že se omezují na pouhou filiaci jednotlivých textů, aniž přihlížejí k tomu, jak vznikly a byly zachovány rukopisy, z nichž se edice pořizuje. Právě této historii textů nutno věnovat zvýšenou pozornost. V druhé části se pak jedná o kritické edici textů. Až dosud se vydavatelé z touhy, aby co nejdříve dospěli k cíli, omezili jen na texty, již dříve vydané, aniž prostudovali množství jiných, které jsou uloženy v knihovnách a archívech. A tu autor zdůrazňuje, že je především nutno prozkoumat rukopisy všech knihoven a při edici přihlídnouti ke všem exemplářům textu. I když se zdá, že se utopíme v množství materiálu, podrobnějším studiem poznáme brzy, že bylo pouze několik prototypů, z nichž byly ostatní texty odvozeny. K tomuto výsledku se dospěje srovnáním variant textů a různých vnějších známek (výzdoba, vnechávky, vsuvky a pod.). Text takto otřesený musí být opatřen rozsáhlým poznámkovým aparátem. Při edici se ovšem musí přihlížeti toliko k původním textům a vyloučiti všechny texty odvozené. Tak může nastat několik případů. Někdy máme jen malý počet textů a tu můžeme přihlídnouti ke všem variantám, ovšem s výjimkou bezcenných pravopisných, které by edici zbytečně zatěžovaly; máme-li střední počet rukopisů (kolem desíti), počínáme si podobným způsobem; máme-li pak větší po-

čet rukopisů, rozdělíme je na rukopisy hlavní, prototypy, a rukopisy odvozené. V poznámkách pak přihlížíme jen k variantám hlavních rukopisů.

Z pořadatelských prací vyplynul článek konservátora rukopisného oddělení Národní knihovny v Paříži Philippe Lauera „*Fragments de comptes royaux des années 1289 et 1290*“ (XCIV., str. 317—327), kde Lauer popisuje a otiskuje nový cenný přírůstek, jímž byla obohacena Národní knihovna, totiž tři zlomky královských pergamenových účtů z let 1289—1290. Archivář dép. Puy de Dôme P. F. Fournier přináší v XCVIII. roč., str. 221 až 233 několik dokumentů z let 1280—1338, osvětlujících život Petra Jacobi a jeho rodiny, nalezených v dép. archivu Puy de Dôme („*Nouveaux documents sur le juriconsulte Pierre Jacobi et sa famille*“). Absolventka École des chartes Françoise Lehoux se zabývá dvěma nekrologiemi z kláštera Saint-Germain des Prés, nalezenými v Národním archivu v Paříži, a srovnává je s ostatními, dosud známými. V příloze pak nekrologia otiskuje a připojuje též abecední seznam osob, v nekrologiu se vyskytujících („*Deux obituaires de Saint-Germain des Prés retrouvés aux Archives nationales*, XCVII., str. 257—304). Clovis Brunel, od roku 1935 ředitel École des chartes (jmenovaný na pět let) a člen několika komisí, výborů a vědeckých institucí, popisuje v článku „*Notice et extrait du manuscrit 1095 de la bibliothèque de Marseille contenant des sermons catalans*“ (XCV., str. 5—30) podrobně rukopis marseillské knihovny, jehož jedna strana je též v příloze reprodukována. Podobného rázu je i druhá Brunelova práce „*Notice du manuscrit 60 de la bibliothèque de la ville de Rodez, contenant entre autres un sermon de saint Vincent Ferrer*“ (XCIV., str. 5—26). Výše již zmíněný Émile-G. Léonard popisuje posléze v článku „*Le Liber amicorum du Strasbourgeois Nicolas Engelhardt (1573—1612)*“ v roč. XCVI., (str. 91—129) jeden ze čtyř rukopisů Národní knihovny v Paříži, nazvaných „*libri amicorum*“. Knihu tu, jakýsi památník, měl štrasburský rodák Mikuláš Engelhardt, který v ní za dlouhou dobu svých studií a pak na cestách (byl ve Witemberce, Vídni i v Uhrách) nashromáždil zápisy (sentence, básně nebo jen podpisy) od nejruznějších osob, s nimiž přišel do styku. A tak kniha obsahuje mnoho jmen známých osobností minulých dob, která autor sestavil na konci svého článku v abecedním pořádku.

Archivní odborníky zaujme drobný článek „*L'incendie du Palais de Justice et la disparition des archives de la Cour des Aides (11 janvier 1776)*“ v roč. XCIV. (str. 89—94), v němž archivář dép. Seine et Oise H. Lemoine vyličil zhoubný požár

justičního paláce v noci z 10. na 11. leden 1776, jemuž podlehl archiv úřadu Cour des aides. Vyšetřením škod požárem způsobených byla pověřena zvláštní komise, která probrala zbylé archíválie ze všech osmi oddělení, na něž byl archiv rozdělen, aby poznala, co se zachovalo a co přišlo nazmar. V některých odděleních zbylo několik kusů, z některých nic. Ztráty byly alespoň z části nahrazeny, a to jednak koupí svazků zručních rozhodnutí Cour des aides, které se zachovaly u soukromníků, získavších je od jiných úřadů, jednak dary a opisováním podle dochovaných originálů. Tak se alespoň z části podařilo znovu vybudovati archiv požárem zničený.

Inventář přírůstků rukopisného oddělení Národní knihovny v Paříži za léta 1932—1935 je otištěn v článku výše zmíněného konservátora tohoto oddělení Philippa Lauera „*Nouvelles acquisitions latines et françaises du Département des manuscrits de la Bibliothèque nationale pendant les années 1932—1935*“ (XCVI., str. 205—245). Přírůstky, jichž bylo celkem 541, jsou rozděleny na rukopisy latinské a francouzské. Ty se opět rozdělují na velký formát a na malý formát, z nichž každý má zase svá vlastní přírůstková čísla. Lauer pak nejprve otiskuje abecední rejstřík všech přírůstků a pak popisuje jednotlivé rukopisy postupně podle přírůstkových čísel způsobem podobným jako známe z našich soupisů rukopisů (Truhlář, Bartoš, Podlaha).

Z paleografie nalézáme toliko jediný příspěvek, totiž článek archiváře Národního archivu v Paříži Jean Mallona „*Remarques sur les diverses formes de la lettre B dans l'écriture latine*“ (XCIX., str. 229—242), pojednávající o různém způsobu psaní písmeny B v staré římské kursivě, doprovobený vhodně sestavenou tabulkou různých tvarů písmene B.

Zajímavou prací z oboru chronologie je článek Josepha Estienne „*Usage du style de l'Annonciation à Arras et à Amiens au début du XIIIe siècle*“ (XCVIII., str. 217—220), v němž autor, archivář dép. de la Somme (sev. Francie, hl. město Amiens), od roku 1938 pověřený přednáškami o městských archivech, zkoumá datování na třech listinách z let 1202, 1204 a 1219; první z nich ukazuje, že bylo užito stylu Zvěstování Panny Marie, kdežto druhé dvě jsou důkazem, že se v nich neužilo stylu velikonocního.

V Bibliothèque de l'École des chartes jsou otiskovány také zahajovací přednášky nových profesorů školy. Tak v XCIV. ročníku na str. 95—115 nalezneme první přednášku nového profesora kursu bibliografie a archivnictví Charles Samarana, kterou pronesl dne 8. listopadu 1933 („*Leçon d'ouverture du cours*

de bibliographie et d'archives de l'histoire de France à l'École des chartes“). Samaran v ní zdůvodňuje, proč byly obě disciplíny spojeny a zdůrazňuje, že není úkolem školy, aby se v ní žáci naučili vše, co ta která disciplína přináší, nýbrž že se jim mají podávat všeobecné theoretické a praktické vědomosti a ukázat metoda, aby si pak každý z posluchačů již sám mohl prohloubiti své vědomosti. V další části své přednášky pak oceňuje Samaran činnost svých předchůdců.

Sekretář École des chartes Charles Perrat, nově jmenovaný profesorem správních dějin na École des chartes, pronesl dne 7. dubna 1937 svoji první přednášku z této disciplíny („*Leçon d'ouverture du cours d'histoire des institutions de la France à l'École des chartes*“, XCVIII., str. 349—367). Nejprve probírá činnost svého předchůdce, dále se zabývá správními dějinami, jak bylo dosud o nich pracováno a zdůrazňuje, jak nezbytné jsou nejen pro archiváře nebo knihovníka, který tak lépe může rovnati fondy, znaje způsob, jakým vznikly, ale i pro jiné učence, kteří při jejich znalosti vyřeší mnohý problém.

Podobného rázu je i zahajovací přednáška profesora lycea Condorcet Roberta Bossuata o vyprávěcích pramenech pro dějiny Francie („*Leçon d'ouverture du cours des sources narratives et littéraires de l'histoire de France à l'École des chartes*“, XCIX., str. 132—150), kterou pronesl dne 1. října 1937. Vymezil nejprve rozsah látky, kterou bude přednášet, ukázal, jak jsou vyprávěcí prameny důležité pro dějepis, shrnul dosavadní činnost svých předchůdců a načrtl program své práce.

Velmi rozsáhlá je rubrika „Chronique et mélanges“, kde jsou kromě zpráv o výsledcích zkoušek v jednotlivých ročních školách, o jmenování, povýšení a vyznamenání jednotlivců z kruhů historických i archivářských také drobnější zprávy o různých organizačních předpisech a nařízeních pro archivy i knihovny, o výstavách a pak vůbec o menších věcech, jejichž vypsání si nevyžaduje většího článku. Jsou to zprávy nejen z ústavů francouzských, ale namnoze informují i o věcech mimo francouzských. Poznámám jen ty nejdůležitější, které mají zásadní důležitost.

Úkoly historie rozvádí a její význam jakožto klíče k přítomnosti zdůrazňuje Louis Halphen v drobné zprávě „*A propos de la réforme de l'enseignement à quoi sert l'histoire*“ (XCIX., str. 210—213). André Artonne podává malou zprávu o organizaci průmyslových archivů v Anglii („*Les bases de l'histoire économique et la conservation des Archives des maisons de commerce en Angleterre*“ (XCV., str. 404—406). O třech sjezdech francouzských historiků, konaných v květnu r. 1937 jednak v Mont-

pellier, jednak v Paříži, informuje zpráva Charles Samarana „*Congrès historiques*“ (XCVIII., str. 213—214), o VIII. mezinárodním kongresu historiků v Curychu nalezneme pak nepodepsaný referát v XCIX. roč., str. 430—431 („*Congrès international des sciences historiques de Zurich*“). A. Vernet objevil v rukopise XIII. stol., uloženém nyní v Národní knihovně v Paříži, zajímavé marginální poznámky, obsahující pokyny pro kopisty, které osvětlují tehdejší praxi zhotovování rukopisů („*Notes à l'usage des copistes*“, XCIX., str. 215—218). Jeho zprávu doplňuje drobný příspěvek Charles Samarana „*De quelques instruments de copistes*“ (XCVI., str. 194—196), v němž jsou uvedeny některé zajímavé pomůcky, jichž užívali pisáři ve středověku k přesnému označení místa, kde skončili ten který den svoji práci. Henri Lemaître poučuje o nově zavedených kursech knihovní služby při knihovně vatikánské („*L'École des bibliothécaires à la Bibliothèque Vaticane*“, XCV., str. 406—409). O papežské Liber diurnus, o závěrečných formulích a slohu papežských listin pojednává obsáhlejší zpráva Georges Tessiera „*Diplomatique pontificale*“ (XCIX., str. 419 až 423). V nepodepsané zprávě „*Diplômes des souverains carolingiens conservés dans les archives et bibliothèques de France*“ (XCV., str. 399—400) je oceněna edice faksimilových otisků listin karolinských panovníků od Ferdinanda Lota a Philippa Lauera. Kromě stručného vyličení začátků École des chartes („*Les origines et les débuts de l'École des chartes*“, XCV., str. 209—223) nalezneme v XCVII. sv., str. 213—224 zprávu o odevzdání řádu čestné legie této školy („*Remise de la croix de la Légion d'honneur à l'École des chartes*“), při kteréžto slavnosti promluvili ředitel školy, president Académie des inscriptions et belles lettres, ministr školství a president republiky Francouzské. Seznam absolventů školy, promocií i bibliografií jejich písemných prací za leta 1921—1936 sestavil Albert Mirot („*Livret de l'École des chartes*“, XCVIII., str. 435).

Zvláštní oddíl v „*Chronique et mélanges*“ tvoří nekrology o činovnících z řad historiků a archivářů.

Rubrika referátů zachycuje nejen soudobou odbornou tvorbu francouzskou, ale i cizí. Z našich publikací je referováno v XCIV. roč., str. 154 Georgesem Tessierem o Heinze Zatschka „*Beiträge zur Diplomatik der mährischen Immunitätsurkunden*“ (Prag 1931), v XCVIII. svazku str. 375—376 pak Charles Samaranem o F. M. Bartoše „*Archivum Taboriense*“ (Tábor 1935). Z ostatních referátů z oboru diplomatiky nás zaujme ocenění biografie Dom Thierry Ruinarta „*Mabillon*“ (Paris 1933) Georgesem Tessierem (XCIV., str. 388—389) a v XCVIII. roč., str.

146—147 referát Louis Halphena o „*Monumenta Germaniae historica. Diplomata regum Germaniae ex stirpe Carolinorum* T. I., fasc. 3...“ (Berlin 1934) a o edici „*Scriptores rerum germanicarum ad usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis editi...*“ (Hannover 1935). Z chronologie zachycujeme referát Georges Tessiera o práci Doma C. Taillefera „*L'abrégé du calendrier*“ (Paris 1932) v XCIV. roč., str. 173—174, z paleografie pak referát Charles Samarana o spise Carl Wehmera, „*Die Namen der gotischen Buchstaben. Ein Beitrag zur Geschichte der lateinischen Paläographie*“ (Halle 1932) v XCIV. roč., str. 387. Archiváře bude zajímat práce Josepha Cuveliera, „*Travaux du cours pratique d'archivéologie donné pendant l'année 1927*“ (Tongres 1933), o níž referuje Georges Bourgin v roč. XCIV., str. 390—391, knihovníky zase referát Henri Lemaître o práci Karl Löfflera „*Einführung in die Katalogkunde*“ (Leipzig 1935) v XCVII. roč., str. 420—421.

V bibliografických údajích, seřazených abecedně podle jmen autorů, zaujmou nás jak práce našich autorů (jako na př. Františka Dvorníka, „*Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*“, Prague 1933 v XCIV., str. 181 a totéž dílo vydané v Paříži 1933, XCV., str. 191 nebo Sokolová Jiřina Dr. „*Obraz krajiny ve francouzských miniaturách gotické doby (1250—1415)*“, Praha 1937 v XCIX. roč., str. 398, tak také spisy francouzských autorů o našich dějinách (jako je na př. Victor L. Tapié „*Une église tchèque au XVe siècle. L'unité des frères*“, Paris 1934 v XCV., str. 198).
Marie Jelínková.

Archives et Bibliothèques. Paris, Librairie Émile Nourry. J. Thiébaud S. Ière année (1935), str. 1—292; IIe année (1936), str. 7—324; IIIe année (1937—1938), str. 7—355.

Nová revue, zasvěcená výhradně archivům, knihovnám a střediskům dokumentace, je zahájena úvodním článkem (I., str. 1), v němž jsou vytčeny její úkoly. Časopis řídí třináctičlenná rada (conseil de direction), složená ze zástupců pařížských a jiných knihoven i archivů, ředitele École des chartes a inspektorů pro archivy a knihovny, a tři ředitelé jakožto zástupci knihoven, archivů a středisek dokumentace. Generální inspektor archivů a knihoven Charles Schmidt rozvádí blíže úkoly nové revue, která má sjednotiti archiváře a knihovníky jakožto jejich společný orgán, v němž jsou probírány jejich návrhy, přání i stížnosti („*Archivistes et bibliothécaires*“, I., str. 2—4).

Celý obsah jednotlivých ročníků je rozdělen na několik od-

dílů. První z nich jsou studie (études), pak jsou zprávy z archivů a knihoven (archives, bibliothèques), další oddíl se zabývá dokumentací (documentation), pak jsou zprávy, věnované vyučování (enseignement), kongresům a společností (congrès, associations), zákonodárství (législation), dále následují nekrology (nécrologie), bibliografie a rozmanité ještě drobnější zprávy.

Přihlédneme nejprve k vlastním článkům. Vidíme sice, že tu mají převahu příspěvky z oboru knihovnictví, ale poněvadž obsahují některé věci zásadní důležitosti, nebude snad zbytečno se o nich alespoň v míře nejstručnější zmíniti i v našem časopise. Několik článků je věnováno problémům knihoven, které se staly v posledních letech aktuální. Tak hned v I. roč. na str. 10—14 poukazuje Henri Cornélis v článku „*Une loi pour l'intelligence*“ na nedostatečné doplňování knihoven a na způsob, jak by se mu dalo odpomoci vhodně organisovanou výměnou a odevzdáváním povinných výtisků státu. O tom, jak se rozrostly povinnosti knihovníků v nové době proti dřívějším časům, poučuje studie Marcela Godeta „*Nouvelles conceptions du rôle des bibliothèques*“ (II., str. 97—101). Podobného rázu je i článek zmíněného již Charles Schmidta „*La bibliothèque et la vie moderne*“ (I., str. 145—152), napsaný u příležitosti II. mezinárodního sjezdu knihovníků v Madridě r. 1935; autor v něm osvětluje nové pojetí úkolů knihovníka, který se nemá zabývat jen technickou stránkou knihovny, ale má mít také pedagogickou průpravu. Místo knihovníka nemá být pouhou sinekurou, kam by si starosta obce dosazoval své politické přátele nebo kam by se dostávali spisovatelé, unavení svou literární činností, kteří by své povinnosti zastávali tak jednou do měsíce, ale má je dostati odborník, mající zájem o svůj obor. Úředník Národní knihovny v Paříži P. Leguay rozbírá v článku „*Bibliothèques et civilisation*“ (II., str. 249—253) německy psanou knihu dánského spisovatele Thyregoda „*Die Kulturfunktion der Bibliothek*“ (Haag 1936), v níž je vyličen vývoj knihoven od jejich počátků (klášterní a vůbec církevní knihovny) až k prvním veřejným knihovnám a do počátku našeho století, a zdůrazňuje převrat, který nastal po Velké revoluci, kdy přibyl knihovnám nový druh návštěvníků, kteří se zabývají ne minulostí, ale přítomností, a žádají odborné knihy. Historický vývoj lidského snažení o obsáhnutí veškerého vědění podal a na rozsáhlé úkoly knihovníka, vzrostlé značnou literární produkcí, poukázal ředitel Státní knihovny v Berlíně Dr. Hugo Andres Krüss v zahajovací přednášce světového kongresu dokumentace. Krüssova přednáška byla s jeho svolením ve francouzském překladu otištěna v III. roč. časopisu, str. 7—12

(„*Comment on domine le savoir*“). Úkolům knihovníka věnoval svou studii i José Ortega y Gasset „*Mission du bibliothécaire*“ (I., str. 65—86). Článek je rozdělen na šest částí. První dvě jsou jakýmsi úvodem, v dalších dvou je podána historická retrospektiva, kdežto nejdůležitější jsou vlastně poslední dvě kapitoly, věnované době přítomné a tím také některým problémům, před které je knihovník postaven. Jsou v podstatě tři. Především se vydává příliš mnoho knih, takže je pak těžko všechny postihnouti. Proto má být vytvořena vhodná metoda bibliografická, která by co možná nejvíce usnadnila evidenci knižní produkce v jednotlivých odvětvích vědy. Druhá chyba je nadprodukce neužitečných knih a na druhé straně nedostatek knih potřebných. Proto bude třeba účelně uspořádati publikační činnost. A posléze jako třetí nedostatek je opět důsledek nadprodukce knih, že si lidé zvykli přejímati cizí myšlenky, jimž ještě namnoze ani dobře neporozuměli, aniž se sami nějakými problémy namáhali. A tu má být knihovník, jak se autor obrazně vyjádřil, „filtrem mezi člověkem a přívalem knih“. Na Ortegovu stížnost na nadprodukcí knih reagoval a s názorem jiného autora, který si naopak stěžuje na nedostatek knih, ji konfrontoval ředitel Národní knihovny švýcarské Marcel Godet („*Développement des bibliothèques et crise du livre*“, III., str. 69—75). Týž autor pojednává v článku „*Rapports des Bibliothèques et de la Documentation*“ o spolupráci knihoven s ostatními středisky dokumentace (III., str. 257—263). V knihovnách narazíme často také na jiný nedostatek, totiž nemožnost zkatologisovati v době co možná nejkratší nové přírůstky, aby mohly být přístupny veřejnosti. A tomu chce odpomoci návrh na zavedení fotografického katalogu knih, jehož autorem je Léo Crozet („*Projet de catalogue photographique*“, I., str. 15—20). Titulní listy knih mají být fotografovány na citlivý papír (bílý na černém), při čemž může být pořízeno až 300 fotografií denně. Katalogisací se zabývá i práce Hermanna Fuchse „*Progrès de l'unification des règles catalographiques*“ (III., str. 264 a d.). Pierre Lelièvre podává ve studii „*Un projet de bibliothèque régionale*“ (III., str. 170—189) instruktivní poučení o tom, jak organisovat jednotlivé městské knihovny, aby co nejlépe sloužily veřejnosti. Jsa sám ředitelem knihovny v Nantes, používá svých jistě bohatých zkušeností k tomu, aby na příkladě nantské knihovny ukázal možnosti i pro knihovny jiné. Zabývá se nejen vlastními úkoly knihovny, ale i věcmi personálními a rozpočtovými. O počátcích knihovny Inguibertine v Carpentras (severových. od Avignonu) a o životě jejího zakladatele Dominika Inguiberta vypravuje její konservátor Robert Caillet v článku „*La Bi-*

bibliothèque Inguimbertaine“ (II, str. 200—204 a 205—206). Nejvyšší bibliotékař městské knihovny v Bordeaux André Masson líčí počátky nejstarší městské knihovny, totiž knihovny v Bordeaux, otevřené roku 1749 (II, str. 192—199). Amédée Britsch, bibliotékař právnické fakulty v Paříži, píše o prvních veřejných knihovnách pařížských koncem XVII. a na počátku XVIII. stol. („*Les bibliothèques à Paris avant 1789*“, II, str. 185—191). Zajímavý příspěvek k životopisu knihovníka abbé Gregoira přináší P. Grunbaum-Ballin („*L'abbé Gregoire bibliothécaire*“, III, str. 76—81). Pěknou vzpomínku na Gabriela Naudé, knihovníka Mazarinovy knihovny (zemřel 1653), napsal a hlavní myšlenky jeho díla, věnovaného knihovním otázkám, rozebral generální inspektor archivů a knihoven, Emile Dacier v článku „*En lisant Gabriel Naudé*“ (I, str. 5—9).

Některé studie jsou takového druhu, že se dotýkají zájmů knihovníků i archivářů, případně i historiků. Tak právě zmíněný Emile Dacier poukazuje na veliké nesnáze, vyplývající z nedostatku odborných termínů, s jakými se setká každý, kdo bude chtít jen trochu podrobněji popsat vazbu starého rukopisu, a upozorňuje na nutnost zavést jednotný slovník všech takových speciálních pojmů („*La description des reliures anciennes*“. „*Semis' ou semé?*“ I, str. 227—233). Archiváře i knihovníky zaujme článek úředníka Národní knihovny v Paříži Emila-A. v. Moé „*La Pecia' dans les manuscrits universitaires du XIIIe et du XIVe siècle*“ (I, str. 153—158), seznamující čtenáře se středověkou praxí písařskou, kdy pro urychlení byla práce na jednom rukopise rozdělena mezi několik opisovačů. Jednotlivé sešity papíru, na něž bylo celé dílo rozděleno, se zvaly „pecia“. Týž autor otiskuje pak na jiném místě (roč. III, str. 161—169) studii „*Les manuscrits à peintures à la Bibliothèque nationale*“, v níž líčí chronologicky vývoj knižní výzdoby v různých druzích knih duchovních (žaltáře, evangeliáře, bible, hodinky) i světských, uvádí hlavní díla, zabývající se rukopisy Národní knihovny, a zdůrazňuje význam, jaký má knižní výzdoba pro celkové poznání doby. Nutnost bedlivého sřezání archiválií před ztrátami zdůrazňuje archivář Národního archivu Léonce Celier v článku „*Fuites*“ (I, str. 157—158). Podnět k této práci mu dal katalog autografů a rukopisných i tištěných dokumentů, vydávaný jedním pařížským obchodníkem, v němž byla mimo jiné nabízena ke koupi celá řada dokumentů z administrativního archivu ministerstva války. A to není jistě ojedinělý případ. Takové rozchvácené archivy se najdou nejen ve Francii, ale i jinde a mají býti výstrahou dnešním archivářům. Jiný archivář Národního archivu v Paříži Georges Bourgin

sleduje ve své studii „*Les dépouilles dispersées*“ (I, str. 234—237) osud korespondence Napoleona s různými osobami, jejíž část je zachována v různých archivech, část však rozchvácená. Osud této korespondence je Bourginovi podnětem k několika námětům, vedoucím ke zjednáni nápravy v tomto oboru. Znovu se vrací k tomu thematu v drobné zprávě „*Pillages d'archives*“ (III, str. 94—95). O článku Jean Huberta a Charles Perrata „*La photographie au service des archives et des bibliothèques*“ (II, str. 7—28) srov. zprávu na str. 418—419.

I ve zprávách o knihovnách a archivech je více příspěvků z knihoven než z archivů. O svých archivech mají referováno tyto státy: Anglie, Čína, Francie, Holandsko, Itálie, Kanada, Maďarsko, Maroko, Rakousko, Spojené státy severoamerické, Střední Amerika, Španělsko, Švýcarsko a Belgie. Jsou to zprávy vesměs zajímavé, poučující o organizační práci v archivech, ale většinou tak speciální a tak lokálního významu, že by jimi byl tento referát příliš zatížen. Lze proto uvést jen ty zprávy, které mají širší význam, a to ještě jen velmi stručně. O praxi při odevzdání spisů od správních úřadů do archivů ve Francii podle nového zákona z r. 1936 informuje zpráva Léonce Celiéra (II, str. 102—107). Jistě i u nás by byl užitečný soupis městských i ostatních archivů, tak jako ve III. roč., str. 109 nalezneme seznam všech departementálních archivů, které nemají sídlo přímo na prefektuře; je spořádán abecedně podle departementů a uvádí přesnou adresu každého z archivů. Podrobnou zprávu o studii Alessandra Leviho o soukromých archivech v Archivio storico italiano, osvětlující italské stanovisko k otázce soukromých archivů, přináší Georges Bourgin (III, str. 103—104). Zajímavý je i přehledný obraz maďarských poválečných archivů se stručným historickým úvodem, tak jak jej vykreslil Etienne Szabo z Budapešti (III, str. 200—204). O tom, jak v občanské válce španělské byly 22. července 1936 ustaveny zvláštní sbory zv. Junty, složené z architektů, archeologů, umělců, archivářů i knihovníků, jejichž povinností bylo v každém městě uložiti na místě bezpečném umělecké památky, archiválie a pod., jimž by případně mohla hrozit zkáza, a jak obtížná byla někde jejich práce, najdeme zprávu od *Tierre Firme* z Madridu (III, str. 105—106).

V oddílu o knihovnách jsou zprávy z těchto států: Anglie, Austrálie, Čína, Finsko, Francie, Holandsko, Indočína, Itálie, Japonsko, Kanada, Německo, Rakousko, Spojené státy severoamerické, Střední Amerika, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Uhry, Vatikán.

O tom, jaké byly dány pokyny k přípravným pracím pro katalog periodik na anglických universitách, dokončené v září

1934, podává zprávu Henri Lemaître (I., str. 94—97, III., str. 278). Týž autor referuje o anglické Národní knihovně pro slepé, která zaměstnává 67 žen. Má nejen knihy psané písmem Braillovým nebo Moonovým, ale i knihy mluvicí, totiž nahrané na zvláštních deskách, které se těší neobyčejné pozornosti (III., str. 205—209). O rozsáhlé reorganizaci pařížské universitní knihovny podává obsírnou zprávu její ředitel Charles Beaulieux (I., str. 165—177), novou budovu knihovny lékařské fakulty v Lyoně popisuje a její názorný plán podává její správkyňě Marguerite Jean (I., str. 91—94), o reorganizaci knihovny medicínské fakulty v Bordeaux stručně informuje zpráva na str. 217—218 (II.). Výše zmíněný již Henri Lemaître věnoval několik zpráv nemocničním knihovnám (II., str. 134—136; 270—271). Z nich vyplývá, jak tato speciální zařízení jsou velmi důležitá. Mají být zásobena knihami rozmanitého druhu (hlavně romány, knihy historické, cestopisy). Služba v nich vyžaduje zcela zvláštní takt k nemocným a absolutní znalost všech knih, aby knihovní úředník mohl případně poradit při volbě knih. Speciální, dosti dlouhý článek napsal Lemaître o knihovnách v nemocnicích pro duševně choré (III., str. 110—115). Ve dnech 8. až 11. května 1936 konán byl také mezinárodní kongres pro nemocniční knihovny (II., str. 75—76, III., str. 312). Stručný náčrt historie italských knihoven v II. pol. minulého století a podrobné vyličení jejich organizace v dnešní době najdeme v italsky psané zprávě Vittoria Cameraniho (I., str. 178—185). O tom, jak je organizována výměna duplikátů v německých knihovnách, nás poučí zpráva Dr. Adolfa Jürgense (II., str. 129—130). Zajímavý referát o moskevském museu dětské knihy podává jeho ředitel J. Mexine (II., str. 279—280). Ze Spojených států severoamerických lze zaznamenati kratičkou zprávu o tom, jak se v praxi provádí filmování novin a promítání těchto filmů (I., str. 192—193).

Ve všech třech ročnících, o nichž je zde referováno, je zvláštní oddíl, zabývající se dokumentací. Dokumentace, její střediska a orgány, to vše jsou nové pojmy, které si teprve v poslední době razí cestu do veřejnosti. Středisko dokumentace je pojem nadřazený pojmu archiv a knihovny, neboť oba ty ústavy jsou pouze jedněmi z orgánů dokumentace. Marcel Godet definuje (II., str. 98) střediska dokumentace jako orgány, které shromažďují a využívají všechny dokumenty, ať je jejich forma jakákoliv, a které vyčerpávajíc časopisy, pořizující repertáře článků a sbírajíc drobné tisky a výstřižky z časopisů nebo fotografie, mohou, majíce mezi sebou informační síť, poskytnouti přesné informace o jakémkoliv předmětu, zvláště časovém, ať národohospodářském, technickém, od-

borně vědeckém nebo literárním. Takovým střediskem je na př. *Francouzská unie orgánů dokumentace*, zal. r. 1932, která má jednak zdomakalovat pracovní metody, jednak učiniti z dokumentace účelnou pomůcku pro vědecký a národohospodářský život. Ze zprávy o bohaté její činnosti (I., str. 104—108) vidíme, že se unie zabývala otázkou formátu papíru, jeho kvality, knihovnami a středisky dokumentace, dále, že pořizuje seznam středisek dokumentace, pořádá různé ankety a j. v. Jiným takovým střediskem je *Dům chemie v Paříži*, v němž se koncentruje dokumentace této vědy, jak o něm vypravuje knihovnice Národní knihovny v Paříži Suzanne Bret (II., str. 158—161). Henri Lemaître informuje o *Vědeckém ústavě pro národohospodářské a sociální badání v Paříži*, vybudovaném podle podobného ústavu v New-Yorku. Ústav má sbírat a pořádat informační materiál pro národní hospodářství. Pořizuje především katalog periodik všech hospodářských knihoven v Paříži, rozdělených na čtyři druhy. Díla ve vlastní knihovně jsou rozdělena na patnáct hlavních skupin, výstřižky z novin do devíti skupin. Některá ze skupin se dělí na další podskupiny (I., str. 46—52). V Haagu je *Mezinárodní ústav pro dokumentaci*, který na oslavu čtyřicetiletí svého trvání uspořádal ve dnech 10.—14. září 1935 kongres v Kodani, jehož se účastnilo 1.300 účastníků ze 13 států, mezi nimi i z Československa. Na programu bylo 45 přednášek o nejrůznějších otázkách z oboru dokumentace (I., str. 99, 197). Dne 13. srpna 1936 uspořádal týž ústav shromáždění, kde bylo diskutováno o úloze dokumentace, o sjednocení jejích method a o prostředcích reprodukce. Ve dnech 16.—21. srpna 1937 se konal v Paříži světový kongres všeobecné dokumentace. Mezinárodní komité tohoto sjezdu, čítající šestnáct členů, bylo složeno z delegátů Francie, Španělska, Ameriky, Italie, Švýcarska, Dánska, Německa, Anglie, Belgie a Holandska. Pracovní plán byl rozdělen na pět skupin: 1. Produkce dokumentů; 2. řadění dokumentů; 3. dokumentární dílo; 4. administrativní a technická organizace; 5. světová síť dokumentace. Každá z těchto pěti skupin se dělila na další podskupiny, případně ještě dále rozdělené (II., str. 224—227). K jednotlivým bodům tohoto programu byly podány resoluce, otištěné ve zvláštní podrobné zprávě o průběhu kongresu (III., str. 125—133). Z drobnějších příspěvků v oddílu dokumentace možno ještě poznamenati studii Vittoria Cameraniho o vývoji bibliografických studií v Itálii (III., str. 220—227) práci A. Dieudonné o bibliografii numismatiky (III., str. 227—232), podnětný příspěvek Dr. A. B. B. o projektu mezinárodního půjčování (III., str. 299—302) a hlavně zajímavý článek Jeana Huberta o moderních přístrojích pro reprodukci vědeckých spisů (III., str.

295—299). Historiky zvláště upoutá zpráva Pierra Carona, ředitele Francouzského archivu, o mezinárodní bibliografii věd historických (III., str. 289—294).

V oddílu o vyučování nalezneme zprávu o kursu bibliotekonomie při knihovně vatikánské z pera Eugena Tisseranta (I., str. 42—46), o škole knihovníků při universitě londýnské (I., str. 194—196), o přípravných kursech pro úředníky veřejných knihoven v Itálii (II., str. 281), o vyučování dokumentaci (III., str. 307—308) a o studiích v Anglii a Spojených státech, v Indočíně, Katalánii, Holandsku a ovšem nejvíce ve Francii.

Vedle referátů o kongresech, které byly uvedeny již v jiné souvislosti, možno zaznamenati ještě referát o II. mezinárodním kongresu knihoven a bibliografie, konaném v Madridě a v Barceloně 20.—30. května 1935 (I., str. 108—116), o VIII. mezinárodním kongresu technického tisku (I., str. 198—199) a o IV. flámském kongresu bibliothekonomie a bibliologie, konaném v Gand 17. a 18. dubna 1936 (II., str. 227—228).

Kromě toho přináší časopis mnoho zpráv z odborných společností, nekrology a jiné příspěvky z oboru knihovnictví nebo archivnictví (na př. o četbě vyškraabaného nebo smytého písma v I. roč., str. 60—61), které ovšem není možno v tomto souhrnném referátě podrobně rozebíratí nebo alespoň zaznamenati.

Marie Jelínková.

Zprávy.

Ze zpráv o městských a místních archivech (pokračování). V letech 1937 a 1938 pokračoval archiv země České v akci pro soustředění všech starých pozemkových knih, které byly založeny a uzavřeny před rokem 1873, kteroužto akci prováděl od roku 1935 na žádost ministerstva spravedlnosti. Stejně jako v letech předcházejících i v uplynulém období prováděli úředníci archivu při návštěvě jednotlivých okresních soudů též prohlídku místních archivů a podávali o nich zprávy. Zajímavější údaje z těchto zpráv byly již v předcházejícím ročníku tohoto časopisu otištěny (srov. ČAS. XIII—XIV., str. 291—311); také tentokrát pokračujeme v uveřejňování některých zajímavých dat, zkušeností a poznatků, získaných při těchto prohlídkách. Zprávy týkají se 39 archivů.

Těchto výzkumných a úředních cest účastnili se zemský vrchní archivní komisař Dr. Zdeněk Kristen (Zkn.) a zemští archivní komisaři Dr. Miloslav Volf (M. V.), Dr. Jan Klepl (Kpl) a Dr. Antonín Haas. Jejich zprávy sestaveny jsou abecedně podle archivů, při čemž je pravidelně uvedeno datum, kdy byl archiv navštíven. Územní změny na podzim roku 1938 působily, že některé z prohlížených archivů jsou dnes mimo hranice naší země, což však nemůže býti překážkou, aby ze zájmu všeobecně archivářského byly i zprávy o nich sem pojaty. *Jský.*

Benátky Nové. — Tento archiv jest prozatím uložen na dvou místech. Mladší registratura se nalézá na obecním úřadě v budově bývalého zámku, kdežto starší písemnosti tvoří část nově zřízeného městského musea, umístěného v okresní budově na náměstí. Správcem musejních sbírek jest inženýr Soukal.

Z městských privilegií se zachovala čtyři, vesměs na pergamenu psaná s přivěšenými pečetmi:

1. krále Matyáše z 8. října 1612 se zmínkou o výsadách, daných městu Fridrichem z Donína, Ferdinandem I. a Rudolfem II.,
2. císaře Leopolda I. ze 26. února 1691,
3. císaře Karla VI. ze 14. srpna 1726,
4. císaře Františka I. ze 17. března 1808.

K nim se druží dvě nadační listiny městského špitálu z r. 1803 a 1804, vydané městskou obcí Novobenáteckou.

Nejstarší cechovní privilegium jest listina pro ševcovský cech z r. 1598, jejímž vydavatelem byl Ferdinand, purkrabí z Donína. Týž cech obdržel další výsady r. 1704 od Gottfrieda ze Schützen a r. 1768 od Jaroslava z Klenového. Mlynářské řemeslo má dvě listiny a sice z r. 1721 od města Mladé Boleslavě a z r. 1727 od Ignáce Zikmunda z Klenového. Smíšený cech městečka Brodčů n. J. jest zastoupen listinou z r. 1748. Cechovní knihy se zachovaly od poč. 18. stol.

Nejstarší pečetidlo pochází s poč. 16. stol.; dal je poříditi Bohuslav z Kunvaldu a na Dražicích.

O listinách novobenáteckých pojednává L. Šnajdr a Č. Novotný v publikaci „Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek“. [19. října 1937.] *Haas.*

Železný Brod. V. J. Nováček našel v září r. 1895 v majetku obce železnobrodské tyto písemnosti: 1. 1725, 25. Oct. v Železném Brodě. Brodští žádají za almužnu na stavbu kostela farního. (Orig. pap.) — 2. 1732, 3. Apr. ve Vidni. Karel VI. stvrzuje privilegia Železnobrodských (8 listů perg. ve vazbě s pečeti). V této listině jest inserováno potvrzení privilegia Železnobrodských Leopoldem I. z 27. září 1695. — 3. 1734, 30. Apr. Praha. Karel Josef hrabě Desfours obnovuje shořelá privilegia města Železného Brodu a osvobozuje je od roboty. (Orig. perg.) — 4. 1750, 16. Febr. ve Vidni. Marie Terezie stvrzuje privilegia Železnobrodských (7 listů perg. ve vazbě s pečeti). — 5. 1783, 11. Jul. Vídeň. Josef II. rovněž (Orig. perg. s pečeti). — 6. 1793, 16. Mai Vídeň. František II. rovněž (Orig. perg. s pečeti). — „Kromě těchto listin má obec Železnobrodská pamětní knihu, kterou založil Josef Umlauf, c. k. setník od dělostřelců. Předmluva je ze dne 15. září 1849. Dr. Fr. L. Rieger dne 18. září napsal do knihy té jako vstup znělku Kollarovu: Pracuj každý s chutí usilovnou atd. Popsáno je 464 listů, na str. 901—924 jsou miscellanea“.

Jak z uvedeného je patrné, jest nejstarší listina až ze stol. 18. (1725) a i v celku jest železnobrodský archiv městský poměrně chudý. Všechny staré písemnosti městské byly odevzdány městskému museu, které jest umístěno v novostavbě městské spojitelný železnobrodské. Valnou část tohoto, po vnější stránce moderně a pečlivě vybudovaného musea, jehož správcem jest říd. učitel Rada, zaujímají památky děkana Hrušky. Mimo 6 listin uvedených ve zprávě Nováčkové jest zachováno v museu i něco starších písemností zejména cechovních, dosud neuspořádaných, většinou však až ze stol. 18. a 19. [24. července 1937.] *Kpl.*

Dobruška. Městské písemnosti dobrušské prohlížel již někdy v letech 1907—1911 Dr. Jiří Schmidt a zpráva o tomto výzkumu publikována v časopise: Mitteilungen des k. k. Archivates I „Aus westböhmischem Stadt- und Pfarrarchiven“ 2. Dobruška. Str. 279. Podle této zprávy, která podává zhruba též soupis starších písemností, byl archiv městský tehda uspořádán a uložen jednak v železné truhlici (listiny) jednak ve skříni (akta) a připravováno bylo zřízení musea. Dnes však tento archiv sporádán není, což podle sdělení místních činitelů bylo způsobeno před odevzdáním správy města do rukou českých v dobách popřevratových. Od té doby se podařilo časem shledati městské písemnosti, které byly porůznu pohozeny. Dnes jsou uloženy tyto archivní památky spolu s jinými novými písemnostmi ve skříni v pracovně měst. tajemníka. Srovnáním archiválií, které mně byly předloženy, s údaji zprávy v MAR I. jsem zjistil, že valná část písemností se zachovala. Nenašel jsem na př. tržní privilegia z r. 1652 a 1794, německý překlad lat. privilegia z r. 1378 a j., není však vyloučeno, že i tyto listiny zachovány jsou, jelikož mi nebylo lze podrobně se seznámiti s neuspořádaným obsahem skříně. Našel jsem však dvě městské knihy z pol. 17. stol., které ve zprávě v MAR uvedeny nejsou. Starý materiál aktový se zachoval jen v ojedinělých zlomcích. Byl jsem ujištěn, že správa města se časem postará o nové spořádání městského archivu i jeho uložení ve zvláštní místnosti. [7. září 1936.] *Kpl.*

Dobruška. Také v tomto městě nenajdeme organizovaný městský archiv a zachovaných starých písemností jest tu poskrovnu. Na městském úřadě jest chováno jen několik hrdelních rozsudků (víme, že písemnosti ty i jině budily svým obsahem nejspíše zájem veřejnosti), od

nichž jsou však uřezány pečeti. I tato drobná skutečnost potvrzuje nám zkušenosť nescetněkrát učiněnou, že neinformované a neorganizované soukromé sběratelství historických kuriosit jest vedle živelních pohrom a neporozumění pro hodnotu starých písemností největším škůdcem starých památek na venkově. Lze však snad z toho čerpati i poučení, že soustavnější poučování širších vrstev v tomto směru případně i akce soustřeďující mohla by i dnes přinésti nemalý užitek, jestliže by se opírala o síť venkovských pracovníků aspoň v nejdůležitějších bodech odborně poučených. — Městské museum dobříšské není nejjednodušší ve srovnání s jinými menšími městy, umístěno je však nedostatečně v jediné místnosti v budově na náměstí vedle radnice; správcem jeho jest ředitel školy v. v. František Tatar, jenž má především zásluhu o vznik musea a soustředění památek. V museu uchovány jsou různé písemnosti cechovní, jak knihy tak akta a nepatrný zlomek aktů městských z doby novější; soupis těchto archiválií však dosud pořízen nebyl. Podle sdělení místních činitelů byla část památek přenesena před časem do musea příbramského, některé staré písemnosti se prý patrně nalézají též v soukromém majetku. [9. prosince 1936.] *Kpl.*

Český Dub (Böhmisch Aicha). O městském archivu českodubském máme dvě poměrně velmi zevrubné starší zprávy, a to: 1. Dr. V. J. Nováčka z června (19.) r. 1899, uloženou v rukopise v archivu země České pod zn. A. V. XXVIII, a 2. K. R. Fischera, otištěnou v časopise „Mitteilungen des k. k. Archivates“, I. Band, 1914, str. 124—126, pod názvem „Inventar des Stadtarchives Böhm.-Aicha“. Z uvedených zpráv jest patrné, že archiv chová celkem 18 orig. městských privilegií z doby 1568 až 1847 (v listině z 26. IV. 1606 jsou inserována ještě dvě nezachovaná privilegia starší z r. 1512 a 1570), řadu městských a cechovních knih rovněž od stol. 16. a nevelký zloмок registratury od 1623. Po jazykové stránce ustupuje v tomto materiálu čeština němčině v průběhu 17. stol. — Archiv městský umístěn jest nyní v budově okresního musea, jehož obětavým správcem jest Václav Havel, učitel ve Světlé pod Ještědem. Písemnosti městské jsou uloženy zčásti v kovové truhlici, zčásti vystaveny, avšak dobře opatřeny proti účinkům slunečního světla i prachu. Jsou sepsány ve starším, dosud však neúplném inventáři, čítajícím na 700 čísel. Tvoří jen menší zlomek všech písemných památek musejních, jelikož největší část musea zaujímá bohatá, zajímavá i dobře uspořádaná pozůstalost Karoliny Světlé a jiné památky na tuto českou ženu, která svým spisovatelským dílem dala Českodubsku duchovní památník nehybnoucí slly. [22.—23. července 1937.] *Kpl.*

Falknov nad Ohří (Falkenau). Městský archiv ve Falknově n. O. uloženo je na radnici v úřadovně městského tajemníka ve vlastní, dřevěné skříni. Jeho správcem je městský kronikář Ant. Gangl, ředitel občanských škol v. v. V archivu, o jehož obsahu poučuje spolehlivě sestavený, na stroji psaný katalog, zachovalo se poměrně dosti listin pergamenových, jež jsou uloženy v chronologickém seřazení v lepenkových krabicích. Nejstarším zachovaným pergamenem je listina Václava IV. z r. 1397, již povyšuje Falknov na město; starší jeho privilegium z r. 1387, potvrzující obci výsady, udělené jí králem Janem a Karlem IV., zachováno je jen ve vidimátu města Kadaně z roku 1553. Z ostatních městských privilegií — vedle konfirmací císaře Zikmunda (1420), Jiříka Poděbradského (1459 a 1460), Vladislava II. (1476), Ludvíka (1522), Ferdinanda I. (1530), Maximiliána II. (1570), Rudolfa II. (1579), Matyáše (1612), Ferdinanda II. (1624),

Leopolda I. (1662), Karla VI. (1737), Marie Terezie (1768), Josefa II. (1783) a Františka II. (1800), dochovaných vesměs v originálech — stačí tu uvést listinu Mikuláše Šlika z r. 1488, již osvobozuje město od roboty proti ročnímu poplatku; pergamen Kryštofa Šlika z r. 1587, udělující měšťanům výsady na vaření piva; privilegium Jana Albina Šlika z r. 1616, kterým potvrzuje městu veškerý jeho nemovitostní majetek proti vzdání se soudní pravomoci, a majestát císaře Františka II. z r. 1834 na dvanáct výročních trhů.

Vedle městských privilegií obsahuje městský archiv řadu listin cechovních včetně cechovních artikulů a listů výučných, dále četné originály starých kupních smluv, křesťanských listů, testamentů měšťanských a j. Aktového materiálu, zejména ze starších dob, zachovalo se naproti tomu jen poskrovnu. — Z městských knih uloženy jsou v archivu kniha soudní z let 1558—1572, několik kopií z let 1573—1584, knihy městských příjmů a výdání z let 1593—1617 a 1637—1748, knihy sirotčí z let 1621—1641 a 1655—1810, kniha patentů z let 1715—1724, radní protokoly z let 1752—1805 (s mezerami), a j. [25. listopadu 1937.] *Zkn.*

Hlinsko. Právem bylo řečeno již r. 1908, že „málo jest okresů v království Českém, jejichž vlastivědnému výzkumu bylo věnováno tolik zřetele, jako v okresu hlineckém.“ Totéž lze říci také o sousedním Chrudimsku. Největších zásluh v tomto směru si získal zajisté Karel Václav Adámek, badatel i jinak dobře známý. Hlinecké okresní museum, založené 1874/5 jest nejstarším dodnes trvajícím ústavem svého druhu u nás a z prvních muzeí v Čechách vůbec. O jeho činnosti lze se částečně poučiti ze 6 svazků „Zpráv Musea okresu hlineckého“, které vyšly v letech 1908 až 1920 za redakce Adámkovy, jakož i z Adámkova staršího „Sborníku okresu hlineckého“ I. (1897) str. 267 a n. Dlužno připomenouti, že vedle musea se zabývá také K. V. Adámek sám již po řadu desetiletí sbíráním rozptýlené látky historicky dokumentární.

Tak možno dnes nalézt v Hlinsku zejména 5 větších uměleckých či přírodních souborů archiválií. 1. Archivní oddělení okresního musea (viz uvedené „Zprávy“ zejména sv. II. a VI.) — 2. Soukromá archivní sbírka K. V. Adámka. Pozoruhodnou látku, pokud zde byla shromážděna před r. 1894, popisuje již Hynek Kollmann ve své zprávě o archivním výzkumu. — 3. Vlastní archiv městský jest naproti tomu poměrně skrovný. Byl dotčen již výzkumem pro diplomatář musejní 1884 (V. Schulzem, viz Čas. Ces. mus. 1907 str. 454) a zhruba popsán K. V. Adámkem v uvedeném I. sv. Sborníku okr. hlineckého str. 296 a n., kde jsou zmíněny také jiné archivy okolní. V květnu r. 1894 našel zde Hynek Kollmann v rámci dotčeného již výzkumu zemského I knihu zvanou „Registra ku přijímání peněz gruntovních v městyse Hlinským“, zal. 1656 a 13 listin. Tři nejstarší z nich jsou z let 1443, 1511 a 1568, 6 listin pochází ze XVII. stol., 4 ze stol. XVIII. Tři z těchto listin (1568, 1762 a 1786) spolu s tržním privilegiem z r. 1728, chovaným dnes v městském archivu skutečském, otiskl v plném znění Adámek pod názvem „Výsady králi českými Hlinsku a Svatce dané“ v I. sv. zmíněných zde „Zpráv“ strana 7—13. Týž uveřejnil také v uvedeném Sborníku I. str. 297 listinu z roku 1443. — 4. V hlineckém archivu farním našel Nováček (viz též cit. Sborník I. str. 303) nejstarší matriky z let 1624 a 1663, nejstarší knihu pamětní z r. 1754 a jednu listinu z r. 1620, již najdeme otištěnou v Adámkových Pamětech o školách hlineckých. — 5. O archivu (registratuře) okresního výboru v Hlinsku, založeném 1865, viz Vlastivědný sborník východočeský VI, 1938, str. 75.

Podepsaný měl příležitost navštívit pouze archiv městský, kde našel všechny písemnosti výše uvedené a zároveň s nimi ještě některé další. Jsou uloženy na městském úřadě v nedobytné pokladně a podle sdělení ředitele městských úřadů nebudou odevzdány okresnímu museu, jelikož jsou na svém místě zcela v bezpečí. [27. července 1937.] *Kpl.*

Hostinné. (Arnau.) Malý, poměrně však starobylý městský archiv v Hostinném nad Labem navštívil v rámci tehdejší výzkumné akce zemského archivu V. J. Nováček 19. září 1895 a pořídil tehdy seznam všech archiválií městských a cechovních do konce 18. stol., které tam našel. (AV XVIII. str. 9—14). Podrobnými registry zachytil úhrnem 32 listin městských a cechovních, až na jedinou vesměs pergamenových. Z nich pochází ze stol. XIV. 6 listin (nejstarší dvě jsou datovány 11. ledna 1377), ze stol. XV. — 5, stol. XVI. — 5, XVII. — 9 a ze stol. XVIII. 7 listin. Z celkového počtu jest psáno 6 listin jazykem českým, ostatní německým. Vedle těchto listin našel tehdy Nováček v archivu celkem 6 knih městských ze stol. XVII.—XVIII. — Dnes jsou archiválie ty uloženy z větší části ve dvou velkých železných truhlicích v kanceláři městského úřadu ve staré budově radniční, celkem dobře opatřeny ve zvláštních lepenkových krabicích, menší část jich jest vystavena v městském museu v téže budově. Srovnáním listin, jež mu byly předloženy, se zmíněným seznamem, zjistil podepsaný, že dnes chybí 9 kusů (a to listiny valdštejnské z let 1554—1581, pak z r. 1653, 1677, 1684). Jelikož byl tou dobou správce musea nepřítomen a podepsaný byl odkázán jen na informace městského tajemníka, lze se snad nadíti, že uvedené písemnosti jsou uloženy v museu na jiném místě. Naproti tomu mimo 6 městských knih uvedených v seznamu našel podepsaný v kovových truhlicích ještě četné jiné knihy městské i cechovní ze stol. XVIII., příručky i jiné písemnosti vesměs mladšího původu (protokoly rady, knihy patentů, popisy hranic, knihy různých cechů a pod.), jimiž byl archiv od návštěvy Nováčkovy rozmnožen.

Podle Nováčkovy zprávy: „Ve farním archivu jsou matriky od roku 1638, řada jejich je nepřetržená. Knihu pamětní založil r. 1753 farář Karel Ludvík Unterlechner (1753—78), Series possessorum 1359—1765. Jiných archiválií tu není. — Klášter františkánský má knihu: Archivium conventus Arnaviensis ad b. Mariam immaculatam, již založil 1687 Fr. Bernard Sannig.“ [23. října 1936.] *Kpl.*

Hostouň na Šumavě (Hostau). V městském archivu hostouňském proveden byl výzkum již v roce 1914 či 1915 prof. Jiřím Schmidtem a podrobná zpráva o tom uveřejněna v časopise: Mitteilungen des k. k. Archivrates II. Band. Wien 1916, str. 313—319. Před několika lety byl pak tento archiv, obsahující též četné listiny ze stol. 16. a 17. psané jazykem českým, s podporou ministerstva školství a národní osvěty odborně sporádan prof. Václavem Miškovským a dnes jest z nejlépe sporádaných malých archivů městských, které podepsaný navštívil. Archiv uložen jest ve zvláštní místnosti vedle městského úřadu; listiny (každá zvlášť opatřena obálkou a signována) jsou ve zvláštní truhlici, akta, knihy a pomůcky ve skříní.

Odborně sestavený inventář má tato oddělení: Sign. I A 1—9 Stadtprivilegien (privilegia českých panovníků od r. 1587—1793. — I B 1—42 Gemeinde-Urkunden (1603—1800). — Sign. II B 1—64 Urkunden für die Bürger und Dorfbewohner (1613 — Konec 18. stol.). — C 1—8 Stadt- oder Amtsbücher (nejstarší kniha „Gedenkbuch“ založ. až 1. I. 1727). — D 1—15

Alte Registratur oder ihre Reste (celé fascikle z 19. stol.). — E 1—157 Archiv-Bibliothek (Různé právní příručky, Roth, zákoníky a pod.). — F 1—4 Siegelstöcke (nejstarší až z r. 1850). — G 1—88 Baupläne. — Po povšechné prohlídce lze říci, že inventář shoduje se celkem s podrobnými údaji zprávy v časopise výše uvedeném.

Děkanský archiv v hostouňský rovněž navštívil svého času prof. Schmidt. I tu stav, který podepsaný našel, se shoduje zhruba s jeho údaji. Nejstarší matrica č. I. začíná rokem 1653 (nikoliv 1656, jak uvedeno ve zprávě). Zmíněná fundační kniha z r. 1634 jest od fol. 65 zároveň prvním dílem knihy pamětní (rovněž od r. 1634). Mimo tuto knihu jest tu ještě starý inventář. Akta dosud neuspořádaná a uložená ve zvláštní skříni jsou podle sdělení p. děkana až z doby mladší. [11. září 1936.] *Kpl.*

Humpolec. V Humpolci není zřízen zvláštní městský archiv: na městském úřadě uložena jest jen novodobá městská registratura od 50tých let XIX. stol., kdežto všechny listiny a starší písemnosti byly odevzdány do městského musea, jehož správcem je ředitel Jos. Kopáč. Městská privilegia humpolecká nezachovala se tu v úplnosti. Začínají listinou krále Vladislava II. z 24. února 1483, potvrzující městu výsady, udělené mu Zikmundem, zejména dva výroční trhy. Z téhož roku je i potvrzení městských výsad a práva odúmrtí od bratří Jetřicha, Bohuslava a Vlachene z Leskovce. Z dalších konfirmací městských výsad uloženy jsou v museu originály listin Zdeňka Trčky z Lípy a na Orlíku z 1559 Sept. 28, Kryštofa Karla z Roupova z 1588 Febr. 15 a císaře Leopolda II. ze 1791 Jun. 6. Úplněji se zachovala trhová privilegia: Ferdinanda I. na třetí výroční trh z 1562 Aug. 11, Marie Terezie na týdenní trhy středeční z 2. ledna 1755, Josefa II. potvrzení všech dosavadních trhů z 1785 Dec. 2, a Ferdinanda V. na čtvrtý trh výroční ze 14. května 1848.

Četně jsou zastoupeny i listiny cechovní. Potvrzení cechu krejčovského a postřihačského výše zmíněnými bratry z Leskovce ze 16. února 1462 jest vůbec nejstarší listinou v Humpolci zachovanou. Cech soukenický má tu jednak potvrzení svých privilegií císařem Leopoldem I. z r. 1660, jednak potvrzení cechovních artikulí Marií Terezií z 19. července 1755. Vedle řady listů výučních a jiných listin a knih cechovních jsou v museu uloženy i různé listiny soukromé a to nejen z Humpolce, nýbrž i z okolních měst (Německého Brodu, Heralce, Ledče, Červené Řečice a j.). Zvláštní zmínky zasluhuje posléze i bohatá sbírka cechovních pečetidel. [12. července 1937.] *Zkn.*

Chotěboř. Archivní výzkum byl zde proveden r. 1884 pro diplomatář musejní archivářem V. Schulzem (viz Časopis Čes. Musea 1907, str. 454) a v květnu 1898 H. Kollmannem pro český zemský archiv. Z podrobné zprávy Kollmannovy (uložené v rukopise v archivu země České o zn. A. V. XXVI) vidíme mimo jiné, že nejstarší v originále zachované privilegium městské jest až z doby tereziánské (r. 1748). Listina tato obsahuje však potvrzení celkem devíti výsad starších a to z let: 1331 (dvě), 1361, 1387, 1454, 1464 (dvě), 1477 a 1692. Pak jsou tu ještě konfirmace Josefa II. z r. 1784 a Františka II. z r. 1796, v opise z poč. 19. stol. listina vydaná Mik. Trčkou z r. 1510 a v orig. jiná listina z r. 1728. Z tereziánského privilegia, jak upozorňuje Kollmann, jest patrné, že Chotěboř byla po nějakou dobu městem královským a také věnným. Skutečnost ta ušla Čelakovskému v jeho edici privilegii měst královských. Mimo to chová tento poměrně chudý archiv zlomky dvou knih městských ještě ze stol. 16., několik listin (z r. 1605, 1665, 1667) a knih (až

ze stol. 18.—19.) cechovních a dvě knihy kůru literátského (1775 a 1784).

Písemnosti uvedené ve zprávě Kollmannově jsou uloženy dosud v městském museu, které jest tohoto času umístěno v přízemní klenuté místnosti v budově radnice, i se zápisky a spisy zesnulého býv. správce musea C. Houby, o nichž podrobněji se lze poučit ve zmíněné zprávě starší, kde najdeme také zprávu o starých písemnostech chovaných tehdy na zdejším zámku Dobřenských z Dobřenic. — Nejstarší (v úplnosti nezachovaná) kniha městská, označená Kollmannem jako „Zlomky knih trhů domovních“ s nejstarším zápisem z r. 1574, byla v době pobytu podepsaného v Chotěboři svěřena právě ke konservaci archivu hl. města Prahy. — Některé mladší písemnosti městské zej. knihy a tištěné pomůcky (schematismy a pod.) nebyly dosud svěřeny péči musea a jsou uloženy v malé místnosti v I. posch. radnice. Stará registratura městská zachována není; starší její část sdělena byla podle sdělení správce musea požárem města r. 1833, mladší patrně později. [26. července 1937.] *Kpl.*

Chrudim. Městského archivu chrudimského se dotkl již výzkum pro diplomatář musejní r. 1889 (viz Čas. Čes. musea 1907 str. 456) a pro český zemský archiv (viz A. V. LIII., zpráva tato bohužel není úplná). Nadto však máme zevrubný jeho popis uveřejněný tamním býv. archivářem prof. Ceňkem Floriánem ve „Zprávách kuratoria Průmyslového musea pro východní Čechy v Chrudimi“ a to v XVIII. Zprávě za rok 1911 str. 42—48, XIX. za rok 1912 str. 35—41 a ve XX. Výroční zprávě za rok 1913 str. 29—31. Novější poučení z pera téhož zasloužilého badatele najdeme v „I. Zprávě vlastivědného musea pro východní Čechy v Chrudimi za léta 1921—1924“ (Chrudim 1925) str. 17—19. Podle této zprávy „archiv má četné a ohromné mezery, jež způsobily jednak bouře válečné (Svédové r. 1643), jednak neuvědomělost a bezcitnost k minulosti; zvláště r. 1788 prodáno z archivu 14 centýřů 87 a půl libry papíru do papírní stoupy za 53 zl. 34 a 3/4 kr. a konečně ještě v II. pol. XIX. stol. prodána jeho část obchodníku, který poctivě zůstal dlužen“. Přesto jde o archiv poměrně rozsáhlý a významný a péči, jež mu byla jeho ochotnickým, odborně však plně kvalifikovaným vedením věnována již po několik desetiletí, lze označiti za vzornou. Mimo jiné rozepsal na př. zmíněný archivář městský mnoholetou práci látku městských knih od nejstarších časů do r. 1683 do tří podrobných rejstříků: časového, jmenového a věcného pořizovány jsou přepisy z pramenů cizích a vyvíjeno jest úsilí, aby vlastní fondy, pečlivě inventarisované, byly všemožně doplňovány dary atd. Městský archiv chrudimský se proto osvědčuje jako živě zařazený, sloužící potřebám města, jehož známou kulturní tradici potvrzuje neméně než rozvinuté chrudimské musejnictví (zal. 1892). Tak mohlo býti odtud již vytěženo poměrně mnoho, zejména pro poznání starého místopisu Chrudimi a okolí, jak svědčí četné práce K. V. Adámka, Čeňka Floriána, Ferdinanda Pochobradského a jiných badatelů. Nemálo látky z tohoto archivu bylo již uveřejněno. Tak na př. v Katalogu jubilejní zemědělské výstavy chrudimské v článku „Z hospodářských dějin chrudimského okolí“, v různých drobnějších statích zejména v Časopisu pro dějiny venkova a leckde jinde. V posledních letech pak ve „Vlastivědném sborníku východočeském, který od r. 1923 vydává Vlastivědné museum chrudimské za redakce Karla V. Adámka. Netřeba snad připomínat, že publikace ta svou odbornou úroveň daleko vyniká nad průměr našich vlastivědných sborníků venkovských. Ačkoliv stísněn, jest archiv ten uložen bezpečně ve skříňích a regálech v klenuté místnosti v budově musea. Listiny i akta jsou uloženy ve zvláštních krabicích. [30.—31. července 1937.]

O stavu archivu v poslední době lze se ještě poučiti ze zcela stručných referátů archiváře Františka Růžičky ve dvou zprávách nazvaných: „Z činnosti Vlastivědného musea pro vých. Čechy v Chrudimí v roce 1937“ str. 9—10, v roce 1938 str. 10—11. Z poslední zprávy lze uvést jako ukázkou záslužné činnosti sběratelské, že r. 1938 čítala sbírka plakátů 1872 kusů.

Účelem těchto poznámek jest podati zcela povšechnou evidenci o archívech našich měst venkovských, pokud se s nimi úředníci zemského archívu mohli — vesměs jen zcela letmo — seznámiti při přejímání starých pozemkových knih a výzkumu pro edici Sněmů českých. Proto jest se spokojiti zde po výtce odkazem na výše uvedené uveřejněné již zprávy o městském archívu chrudimském. Naproti tomu dlužno připomenouti, že zmíněný Vlastivědný sborník východočeský přinesl již řadu dosti zevrubných a poučných zpráv o různých archívech východočeských, které lze v této souvislosti zaznamenati. Jsou to: K. V. Adámek: Archiv městského musea v Litomyšli (předtím popsán Josefem Stěpánkem ve Výroční zprávě Litomyšlského gymnasia za rok 1889), Vlastivědný sborník východočeský I (1923) str. 81—90, Jan V. Diviš: Archiv města Hefmanova Městce III (1929) str. 105—109, K. V. Adámek: Archiv zámecký na Rychmburce IV (1929) str. 183—187, týž: Archiv obecných a měšťanských škol v politickém okrese vysokomýtském V (1934) str. 170—186 (zprávu o tom viz ČAS XIII./XIV., str. 395-6), týž: Archivy okresního výboru a obcí v okrese hlíneckém roku 1915 VI (1938) str. 75—78 a téhož autora: Archivy městský, živnostenského společenstva a školní ve Svatce, tamže str. 78—79. *Kpl.*

Janovice Uhlířské. Stejně jako v jiných městech byly i v Uhlířských Janovicích odevzdány všechny starší písemnosti včetně městských privilegií do musea, takže na radnici kromě staré knihy pamětní z poč. XVIII. století uložena jest jen novodobá městská registratura (od 2. pol. XIX. stol.). Jiná pamětní kniha, počínající 2. čtvrtí XVIII. stol., chována jest na děkanství.

Okresní museum, pro něž se staví nová budova na náměstí, zahrnuje vedle bohatých sbírek národopisných, archaologických a numismatických též sbírku listinného materiálu. Ve vitrinách je vyloženo devět pergamenových listin, z nichž sedm se týká Uhlířských Janovic a dvě Čestína (Čestina Kostela). Z městských privilegií janovických čtyři obsahují potvrzení městských výsad s případným jejich rozmnožením — jsou to confirmace Jana Václava ze Sternberka (1692 Nov. 25), Anny Amabilie hrab. z Götzů, roz. ze Sternberka (1713 Apr. 20), císaře Karla VI. (1783 Dec. 17) a Marie Terezie (1747 Jun. 13) — kdežto ostatní tři jsou trhová: Josef II. k dvěma výročním trhům, jež potvrzuje, připojuje dva další (1788 Aug. 11), František I. jednak stvrzuje čtyři výroční trhy (1828 Oct. 16), jednak svoluje k záměně týdenního trhu dvěma novými výročními trhy (1830 Jun. 24). Trhová jsou rovněž dvě privilegia Čestína Kostela: Rudolfa II. z 28. ledna 1579 a Františka I. na tři výroční trhy z 4. listopadu 1825.

Aktový materiál, uložený v lepenkových krabicích, je pozůstatkem starých patrimoniálních a obecních registratur, které péčí musea byly zachráněny. Rozdělen je podle patrimonií a každý kus opatřen je vlastním číslem, při čemž číslování je průběžné pro celý fond. Obsah tvoří smlouvy trhové a svatební, kvitance a obligace, obecní počty a pod., a bude zpracován v listkovém seznamu, o němž se právě pracuje. Jednotlivá oddělení jsou: panství Jindice (č. 1—337), panství Rataje (č. 388—410), město

Uhlířské Janovice (č. 411—483) a panství Kácov, Sázava a Šternberk (č. 484—559). Zvláštní skupinu tvoří akta cechovní, vyplňující několik krabic a rozdělená ve dvě oddělení: na spisy povahy všeobecné a osobní doklady.

Z jiných archiválií v museu uložených lze ještě vytknouti starou knihu pozemkovou panství křesetického pro obec Žišov a Mitrov z r. 1650, t. zv. Mannschaftsbuch panství ratajského z r. 1794, několik robotních rejstříků téhož panství a j. [17. července 1937]. *Zkn.*

Jičín. Staré písemnosti jičínské uloženy jsou, pokud podepsány mohl zjistiti, na dvou případně třech místech. 1. Nejstarší resp. po vnější stránce nejpozoruhodnější část archiválií jest vystavena v museu musejního spolku v Jičíně v budově městské spořitelny ve vitrinách jedné z výstavních místností. Jsou částečně majetkem musejního spolku, částečně obce jičínské, která je musejnímu spolku svěřila do opatrování. O jejich uložení lze poznamenati, co platí o písemnostech uložených tímto způsobem vůbec: jsou ohroženy slunečním světlem a prachem. 2. Ostatní starší písemnosti jsou deponovány v pracovně v téže budově. Jelikož kustod tamního musea a správce sbírek prof. v. v. A. Martinek, chovající klíče od této místnosti (jakož i od výstavních vitrin), nebyl právě v Jičíně přítomen, nemohl se podepsány přesvědčiti bliže o stavu a uložení archiválií. Proto také možno zde podati jen zprávu zcela povšechnou. 3. Na městském úřadě v budově radnice jest pak uložena mladší část městského archívu — písemnosti ze stol. 19. Také zde, jako v některých jiných našich městech jsou archiválie tyto jistě neprávem zanedbávanou popelkou, neboť zachycují tvář období velkých převratů sociálních a hospodářských, jichž jistě žádné město nebylo ušetřeno. Písemnosti ty jsou uloženy v naprostém nepořádku společně s registraturou dosud užívanou v malé místnosti, kam jsou odkládány i různé předměty jiné.

Obsah jičínských musejních sbírek archivních jest částečně patrný z tištěného „Katalogu archívu a knihovny musejního spolku v Jičíně“ z r. 1905 (str. 132) sepsaného J. M. Jakubičkou. Již tehda byl tento umělý celek nemálo rozsáhlý i pozoruhodný. Vedle jičínských písemností městských i cechovních byly sem soustředěny zlomky archívů jesuitského a kartuziánského, privilegia města Brandýse nad Orlicí a jiné. Lze se nadíti, že od r. 1905 byly sbírky ty ještě rozmnoženy. V úvodu zmíněného katalogu praví autor „ještě nyní nejsou všechny archiválie v museu uloženy. Velkou část má p. Ferd. Menčík, kustod c. k. dvor. knihovny ve Vídni. Až budou časem obci vráceny a museu v opatrování svěřeny, pak bude nutno katalog tento doplniti a opravit“. Zda se tak vskutku stalo, není mi známo. Podle sdělení pana předsedy musejního spolku byly další archiválie před časem svěřeny spolku obci jičínskou; z které doby a jakého rázu jsou tyto nově získané písemnosti, p. předsedovi však známo nebylo.

Již z tohoto zcela letmého pohledu jest patrné, že archiválie jičínské zasluhovaly by větší péče a pozornosti, odpovídající jejich rozsahu a významu, jakož i starobylosti kdysi krajského města, zdůrazňujícího dnes právem pohnutou svou historií. Tak na př. písemnosti vystavené ve vitrinách bylo by třeba spon lepenkovými deskami chrániti před účinky slunečního světla. Zejména však bylo by žádoucí spořádání zmíněných mladších písemností městských a lepší jejich uložení, jakož i soustředění všech písemností a jednotné jejich archivní zpracování podle moderních zásad archivní nauky. Běží ovšem o úkol nemalý, jistě daleko složitější, než v těchto rádkách mohlo být naznačeno. Proto zdá se býti

v tomto případě zvláště naléhavé, aby péče ta svěřena byla zvláště trvale zaměstnané síle odborně školené, jež by časem mohla dospěti i k zpracování nového zevrubného katalogu ovšem s hlediska provenienčního pojetého. Katalog ten, vydán na světlo, by pak mohl býti neklamným svědectvím vážného, v duchu moderních potřeb chápaného zájmu venkovského města o svou minulost. [16. října 1935.] *Kpl.*

Jilemnice. V rámci tehdejšího archivního výzkumu zemského našel již Dr V. J. Nováček v září r. 1895 na jilemnické radnici (zprávu o tom viz A. V. XVIII. v archivu země České) některé písemnosti městské a cechovní. Z písemností městských bylo to především 5 orig. privilegií (příp. konfirmací) tržních: Rudolfa II. z 1596, 19. III., Josefa I. z 1709, 19. IV., Marie Terezie z 1747, 27. II., Josefa II. z 1782, 13. II., Leopolda II. z 1790, 29. V. a Františka I. z 1825, 12. VI., pak stanovení mezníků obce jilemnické z let 1688, 1693 a 1745, seznam platu robotního 1702 a dvě knihy městské: „pamětní“ založ. roku 1637 a kniha protokolů rady z r. 1789. — Z písemností cechovních: dvě listiny (z r. 1683) a 3 knihy různých cechů založené v letech 1738, 1752 a 1778. Od té doby přibýlo do tohoto, jak patrně, velmi chudého archivu několik málo pozoruhodných archiválií jiných, takže dnes mimo privilegium Rudolfovo jest nejstarší listina městská z r. 1644 a cechovní památky počínají rokem 1658. — Jak bývá obvykle v menších městech, archiv městský zde samostatně organizován není a všechny staré písemnosti jsou přímou součástí zdejšího pečlivě vedeného musea městského. Museum to sídlí od několika let v klenuté místnosti se zamřížovanými okny v přízemí radnice na náměstí a jeho správcem jest ředitel v. v. Metelka.

O vrchnostenském archivu býv. zdejšího panství se zmiňuje A. L. Krejčík „Příspěvky k soupisu archivů velkých statků“, Praha 1929, str. 60 a 11—12. Podle této zprávy byla registratura jilemnická v jádru převezena do zámku libčanského. Dnes, jak se podepsaný při jiné příležitosti přesvědčil, jest uložena na Hrádku u Nechanic. V Jilemnici našel podepsaný v budově důchodu u zámku pouze asi 20 knih zádušních počtů od roku 1781 a něco aktového materiálu rovněž mladšího původu, což vše slouží prý dosud potřebám úředním (viz o tom u Krejčíka).

Ve zdejším archivu farním, jak zjistil již Nováček, jest nejstarší matrika až z r. 1765 (starší prý shořely r. 1788), pamětní kniha farní pak založena byla r. 1836 [20. listopadu 1935.] *Kpl.*

Jirkov (Görkau). Všechny jirkovské archiválie až do r. 1850 včetně městských privilegií byly podle sdělení městského kronikáře A. Hennricha odevzdány jako deposit do městského musea v Chomutově, takže kromě novodobé registratury zůstal na městském úřadě jen zarámovaný originál erbovního listu, uděleného Jirkovu dne 26. dubna 1588 Jiřím z Karlewitz, děkanem míšeňským a kanovníkem magdeburským. Seznam archiválií deponovaných v Chomutově nebyl mně pro nepřítomnost vládního komisaře přístupný. [23. listopadu 1937.] *Zkn.*

Kamenice n. L. V Kamenici n. L. není vlastně městského archivu, ač jsou zde velmi cenné městské archiválie. Nacházejí se té doby v kabinetě měšťanské školy, neboť jich opatrovníkem jest její ředitel v. v. Václav Škorpík. V přízemních dvou malých místnostech školy jest také zárodek městského musea, nedávno založeného a vybaveného hlavně cechovními

památkami. Bohatá sbírka antických a středověkých mincí, kterou městu odkázal P. A. Kolář, bývalý vychovatel dětí arcivévodky Frant. Ferdinanda d'Este, jest ve skřínce v tělocvičné budovy. Městská rada bohužel nemá prý pro podobné věci vůbec pochopení.

V kabinetě měšťanské školy nacházejí se tyto městské listiny v originále:

1464. IV. (pondělí před sv. Jiřím). Měšťan Jan Šálek postupuje špitálu poslední vůlí rybník řečený Smíchov.

1465. VI. 15. (V den sv. Víta.) Jan ze Stráže dává měšťanům Kamenickým právo svobodně kšaftovati. (Orig. pap. s peč. přítěš.)

1487. III. 10. Král Vladislav II. dává městu Kamenici n. L. dva jarmarky a to první pátek v postě a v úterý před Nanebevstoupením Páně. (Orig. perg. maj. pečť v dřevěném pouzdře přivěšená na hedv. nitích, avšak silně poškozená.)

1638. VIII. (v pátek po Nanebevzetí P. Marie) Jakob Heinrich Paradies z Eschaidé potvrzuje městu privilegia a svobody, jichž nabylo od předešlých vrchností. (Orig. perg. s přivěš. pečeti.)

1639. I. 13. Purkmistr a rada města Kamenice n. L. potvrzují artykule cechu soukenického.

1695. I. 7. Leopold I. na přímluvu Esaijáše z Hartigu, nové vrchnosti kamenické, vrací městu jeho staré svobody a práva, propadlá pro vzpouru proti bývalé vrchnosti Martinovi de la Saga. (Orig. perg. na způsob knihy s maj. pečeti v pouzdře přivěšenou.)

Dále nacházejí se tu potvrzovací privilegia městských trhů na perg. pod maj. pečeti a to Ferdinanda III. z r. 1652, Karla VI. ze 7. IV. 1740, Marie Terezie z 19. IX. 1747, Josefa II. z r. 1782 a Františka II. z r. 1798.

Z městských knih dlužno na prvním místě jmenovati.

Městský kopiář z r. 1561 jenž obsahuje v opisech některé městské listiny od pol. XV. stol. Vedle výše vypočtených, zachovaných v orig. jsou to ještě:

1465. VI. 24: Jiří z Poděbrad uděluje městu jarmark na den sv. Máří Magdaleny.

1484. IV. 23. Jan z Šelmpěrka postupuje městu rybník pod malou Včelničkou.

1495. IV. 2. Jan z Šelmpěrka potvrzuje městu starší jeho svobody.

1497. VI. 29. Jan z Šelmpěrka postupuje městu Kamenici vybírání cel na silnici, jež dosud bylo jeho právem.

S. d. (1486—1505) Vlachen z Leskovce, Johanka z Borkovic a Jan z Leskovce potvrzují kamenickým starší jejich privilegia od předešlých vrchností.

Kopiář obsahuje na posledních listech záznamy o různých usneseních rady městské před r. 1560; poslední zápis týče se požáru r. 1560 na Boží Hod svatodušní, způsobeného bleskem. Kromě tohoto kopiáře nalezeno bylo dosud pouze několik hospodářských knih a inventářů z konce XVIII. st.; není však vyloučeno, že při větší blahovůli městské rady a bedlivějším pátráním nalezeny by byly ještě jiné městské archiválie. [4. srpna 1937.] *M. V.*

Kdyně. Městský archiv neexistuje. Na městském úřadě nachází se sice samosprávná registratura, ale ta tvoří ještě součást městského úřadu a nikdo dosud neprojevil o ni zájem. Město má několik pergamenových privilegií, která za mé návštěvy byla u místního kniháře p. Šlajse, který měl na ně pořídit krabice. Jsou všechna zapsána obšírnými re-

gesty v „Obecní kronice“, jejímž autorem jest dnes již zvěčnělý sokolský pracovník Emil Tšída, který v historické části kroniky snažil se zaznamenati vše, co kde o Kdyni a jejím okolí bylo napsáno. Kronika sahá až do r. 1929. Od té doby v ní ještě pokračováno nebylo. Poznámel jsem si stručné registry všech zmíněných privilegií:

1. 1637 listopad 30. Ferdinand III. potvrzuje městysu Nové Kdyni svobody, které mu dala 24. prosince 1624 bývalá jeho vrchnost Jan Filip Kratz ze Scharfensteina. (Orig. perg. 8 fol. s majest. přivěšenou pečetí, v kožené vazbě hedvábním potažené.)

2. 1671 october 20. Jan August hrabě ze Solmsu, dědičný pán na Rýzemberku, Koutě a Záhořanech potvrzuje kdyňská privilegia. Svědci: Jan Leopold Schirdinger, Filip hr. Stadion, Fridrich Jaroslav Hora z Ocelovic. (Orig. perg. 5 fol. s 3 přivěšenými pečetmi.)

3. 1710 červen 15. Jiří Jindřich sv. pán Stadion, pán na Chodském hradě, Koutě a Rýzंबरce potvrzuje kdyňská privilegia. Svědci: Jan Leopold Schirdinger, Filip hr. Stadion, Fridrich Jaroslav Hora z Ocelovic. (Orig. perg. 6 f. s 3 přivěšenými pečetmi.)

4. 1784. II. 26. Josef II. potvrzuje svobody městyse Kdyně, které byl kdysi potvrdil jeho předek Ferdinand III. (Orig. perg. s majestátní pečetí.)

5. 1787. července 16. Josef II. uděluje Kdyni tržní právo, nadává jí týdním trhem a několika jarmarky. (Orig. perg. s maj. pečetí přivěšenou.)

6. 1795. květen 29. František II. potvrzuje rozšířené svobody městyse Kdyně. (Orig. perg. s maj. pečetí přitřtěnou.)

7. 1725. říjen 28. Cechmistr a starší cechu ševcovského dávají artykule tovaryšskému pořádku. (Orig. perg. s cech. pečetí přivěšenou na modré stuze v dřevěné misce.) [24. září 1937.] M. V.

Lanškroun (Landskron). — Dokladem špatné péče o archivalie ještě na počátku 20. stol. jest městský archiv v Lanškrouně. Jestliže podle zprávy J. Pažouta z r. 1895 se nalézal tento archiv celkem sporádaný ve skleněné skřini v městské kanceláři, byl poté vystěhován do přízemní místnosti bývalého kláštera, nyní zámku. Teprve přede dvěma lety se ho ujalo nově založené „Heimattmuseum“ a odborný učitel Julius Jaschensky znovu srovnává zpřeházené archivalie, vlhkem poškozené. Protože tento archiv sahá svým obsahem hluboko do středověku, upozorním na nejdůležitější listiny a knihy v něm chované, při čemž základem mně bude podrobná zpráva adjunkta zemského archivu Českého J. Pažouta z r. 1895, uložená v archivu země České.

Z listin, složených dnes v kartonových krabicích, uvádím tyto:

1. 1459, Nov. 22. Lanškroun. — Zdeněk z Postupic uděluje Janu Pivcovi a Janu Kašnovi dědinu Hyveršar (Überschaar) po odběhlém Pavlovi Trpigarovi z Lanškrounského předměstí. — Jazyk český. Orig. perg., čtyři pečeti přiv.: a) Zdeňka z Postupic, b) Jana z Postupic, c) Jana Líčka z Paseky, d) Kunše z Olbramovic.

2. 1464, Jan. 9. Olomouc. — Jiří z Poděbrad, král Český, uděluje městu Lanškrounu výroční trh na den sv. Urbana. — Jazyk lat., Orig. perg., pečeť přiv. ztrac.

3. 1464, Jan. 8. Olomouc. — Král Jiří potvrzuje směnu, jíž Zdeněk Kostka z Postupic za obec a pastviště, na němž dal udělati rybník, postoupil městu Lanškrounu k obecnému pastvišti dědiny a luka ode dvora Lanškrounských kněží, řečeného Krunwald. — Jazyk český. Orig. perg., pečeť krále Jiřího přiv.

4. 1493, Oct. 15. Litomyšl. — Bohuš a Jan Kostkové bratří z Po-

stupic činí s městem Lanškrounem „frejmark“ na rybník městský a na městiště pod rybníkem; k tomu jim přidávají milost vybíratí bečkovně od okolních křemářů, platy z masných krámů a z nových stavenišť. — Jazyk český. Orig. perg., dvě pečeti přivěšené.

5. 1498, Febr. 8. Budín. — Vladislav II., král Český, potvrzuje předchozí smlouvu. — Jazyk český. Orig. perg., pečeť krále Vladislava II. přiv. pošk.

6. 1507, Mai 21. Budín. — Král Český Vladislav II. dává městu Lanškrounu clo a mýto ve vzdálenosti poloviční míle kolem města. — Jazyk český. Orig. perg., pečeť krále Vladislava II. přivěšena.

7. 1507, Aug. 10.—13. (v úterý před sv. Tiburcím). Pardubice. — Vilém z Pernštejna uděluje Lanškrounským právo odúmrti a volného nakládání s majetkem. — Jazyk český. Orig. perg., tři pečeti přiv.: a) Viléma z Pernštejna, b) Anny z Postupic, c) Markěty z Postupic.

8. 1509, Mart. 5. Praha. — Král Vladislav II. uděluje lazebnickému cechu v Čechách rozmanité výsady. — Jazyk český. Orig. perg., přiv. pečeť Pražských lazebníků. (Falsum.)

9. 1514, Febr. 20. — Vojtěch z Pernštejna uděluje všem vesnicím Lanškrounského panství právo volně nakládati s jejich majetkem. — Jazyk český. Orig. perg., pečeť V. z Pernštejna přiv.

10. 1514, Jul. 25. — Týž propouští Lanškrounským odúmrt. — Jazyk český. Orig. perg., pečeť přiv. ztrac.

11. 1514, Oct. 4. — Vladislav II. povoluje Lanškrounským týhodní trh každou sobotu. — Jazyk český. Orig. perg., pečeť Vladislava II. přiv. pošk.

12. 1517, Mart. 29. Budín. — Král Český Ludvík povoluje městu Lanškrounu, aby týhodní trh byl přeložen se soboty na úterý. — Jazyk český. Orig. perg., pečeť krále Ludvíka přiv.

13. 1518, Apr. 28. Lanškroun. — Vojtěch z Pernštejna slibuje Lanškrounským, že nemusí platiti více než osm kop gr. čes. šosovného z města i z předměstí. — Jazyk český. Orig. perg., pečeť V. z Pernštejna přiv.

14. 1518, Mai 19. Lanškroun. — Vojtěch z Pernštejna převádí část robot Lukovských a Damníkovských na peněžité dávky. — Jazyk český. Orig. perg., pečeť přiv. ztrac.

Z pozdější doby připomínám privilegium Ferdinanda I. z 9. září 1538 na třetí jarmark, potvrzení městských privilegií Maxmiliánem II. ze dne 12. dubna 1570, Rudolfem II. z 22. dubna 1580, všechny na pergamentu a v českém jazyku, jakož i německé konfirmace, vydané Karlem VI. r. 1739, Marií Terezií 1762, Josefem II. 1784 a Františkem II. 1793.

Listin, vydaných Lanškrounskými pány Pernštejny a Liechtenštejny městu, jest více než deset a jsou napsány až do 2. pol. 17. stol. v českém jazyku.

Nejstarší městská kniha pochází z roku 1487, po ní následuje druhá z r. 1535 a třetí z 1562 (tato obsahuje písemnosti, zasílané lanškrounskou městskou radou do českých měst), knihy rozdílů sirotčích od r. 1574, knihy rukojemské z r. 1579 a j. v., všechny s českými zápisy až do 60tých let 17. stol. Z nejnovější doby pochází „Memorabilienbuch der Stadt Landskron“ ve dvou dílech, počínající rokem 1836. [11. června 1937.] Haas.

Libáň. Staré písemnosti městské jsou uloženy na městském úřadě v staré kovové truhlici, jak tomu bývá nejčastěji v těch městech, kde nebylo dosud zřízeno museum. Zachováno jest několik městských privilegií a dvě knihy městské. Nejstarší z písemností jest privilegium

krále Maxmiliána, dat. úterý po sv. Trojici r. 1574, jimž byla Libáň povýšena na město. Z téhož roku jest tu také privilegium tržní. Obě tyto nejstarší písemnosti jsou bohužel valně poškozeny a těžko čitelné, text jejich jest však zachycen v mladších prepisech. Mimo uvedené jest tu chováno dále privilegium Oldřicha Desid. Pruskovského z Pruskova, dat. v pátek Sv. tří králů r. 1606 a obvyklé mladší konfirmace (ve formě knižní); Karla VI. z r. 1738 a 1739 a Františka I. (1808). Městské knihy jsou zachovány, jak již uvedeno, pouze dvě, a to poměrně mladší a významu nevalného: Kniha nařízení krajského úřadu z r. 1718 a Kniha městských práv z r. 1819. — Mladší registratura, pokud pisatel mohl zjistiti, až snad na nepatrné zlomky zachována není. Archivní výzkum zemský v rámci akce z let devadesátých zde proveden nebyl; pro evidenci lze však poznamenati, že před nedávnem navštívil tento, jak z uvedeného patrné, chudý archiv městský archivní inspektor prof. Dr. V. Vojtišek, když sem zavítal k oslavě rodáka libáňského prof. Josefa Emlera. [19. října 1936.] *Kpl.*

Lípa Česká (Böhmisch Leipa). Město Česká Lípa se stará vzorným způsobem o své archyvalie. Zřídilo trvalé místo městského archiváře (který spravuje také městské museum a městskou knihovnu) a zakoupilo pro nejstarší písemné památky moderní železné skříň. Celý archiv — s výjimkou několika málo kusů v museu vystavených — jest uložen v přízemních suchých místnostech radničních. Již r. 1894, kdy jej navštívil H. Kollmann, byl pěkně uspořádán, v kterémžto dobrém stavu se udržel až do současné doby. Zásluha o to patří v první řadě nynějšímu jeho správci, prof. K. J. Bienertovi.

Listinný materiál sahá až do konce 14. stol. a obsahuje několik desítek písemností, jichž jest do r. 1526 celkem 18:

1. 1381, březen 23. — Hynek Berka z Dubé uděluje městu Lípě práva, jichž užívá Žitava. — Jazyk něm. Orig. perg., čtyři přív. peč., jedna ztrac.

2. 1384, květen 25. — Hynek Berka z Dubé povoluje obyvatelům města Lípy vybírat poplatky z vaření piva a jiné dávky. — Jazyk lat. Orig. perg. bez pečeti; falsum z konce XVI. stol.

3. 1388, červenec 25. — Nadační listina městské rady pro kaplana Mariánské kaple blíže hřbitova. — Jazyk lat. Orig. perg., přív. peč.

4. 1389, pros. 17. — Hynek Berka z Dubé se vzdává úroků ze vsí „Tyffendorf“ a „Straze“ ve prospěch nadání, učiněného městskou radou na pět mší. — Jazyk lat. Orig. perg. dvě pečeti přív., jedna ztrac.

5. 1409, srpen 14. — Týž se vzdává jiného platu ve stejný prospěch. Jazyk lat. Orig. perg., pečť přív. ztrac.

6. 1423, listopad 27. — Vilém z Ronova potvrzuje privilegium ze dne 23. března 1381. — Jazyk něm. Orig. perg., pečť přív. ztrac.

7. 1457, červen 24. — Král Ladislav potvrzuje městská privilegia a povoluje výroční trh na den sv. Markéty. — Jazyk lat. Orig. perg., pečť přív.

8. 1471, leden 21. — Bratří Berkové z Dubé potvrzují dřívější všechna městská privilegia. — Jazyk něm. Orig. perg., dvě pečeti přív., osm schází.

9. 1487, leden 6. — Tomáš Blekta z Útěšovic se přiznává k dluhu panu Mikuláši z Plavna. — Jazyk něm. Orig. perg., dvě pečeti přív.

10. 1493, pros. 3. — Bratří Berkové z Dubé odpouštějí městu Lípě jednorocní berni, místo níž Lípští se zavázali platiti po šest let dávku z vaření piva. — Jazyk český, pap. kopie.

11. 1502, červenec 28. — Bratří Berkové z Dubé potvrzují městská privilegia. — Jazyk něm. Orig. perg., čtyři pečeti přív.

12. 1507, srpen 31. — Další potvrzení městských privilegií pány Berky z Dubé. — Jazyk něm. Orig. perg., tři pečeti přív.

13. 1508, březen 8. — Jiří Berka z Dubé uděluje měšťanům lipským právo volného nakládání s majetkem. — Jazyk český. Orig. perg., přív. pečť.

14. 1508, červen 12. — Nadání téhož pro kostel v Č. Lípě. — Jazyk lat. Orig. perg., tři pečeti přív.

15. 1509, srpen 11. — Jan z Vartenberka potvrzuje dřívější výsady. — Jazyk něm. Orig. perg., jedna pečť přív., dvě ztrac.

16. 1509, říjen 2. — Král Vladislav II. potvrzuje městu veškerá privilegia. — Jazyk něm. Orig. perg., pečť pošk. přív.

17. 1512, říjen 21. — Zikmund z Vartenberka konfirmuje městská privilegia. — Jazyk něm. Orig. perg., pečť ztrac.

18. 1514, květen 21. — Markéta z Koldic odevzdává svým synům, páním Berkům z Dubé, vesnici Dobronov. — Jazyk něm. Orig. perg., dvě pečeti přív., dvě ztrac.

Z habsburské doby pocházejí konfirmace městských výsad od Ferdinanda I. z r. 1556, Rudolfa II. z 1581 (obě v českém jazyku), Ferdinanda II. z 1636, Leopolda I. 1660, Marie Terezie 1750, Josefa II. 1785 a Františka II. 1796. Další písemnosti vydali městu jeho pánové a sice Zikmund Berka z Dubé r. 1560, Jan z Vartenberka 1573 a 1593, Albrecht z Valdštejna 1628, Isabella Kateřina z Valdštejna 1652, Karel Ferdinand z Valdštejna 1684, jakož i Kounicové 1654, 1660, 1696, 1721, 1725 a 1771.

Nejstarší městská kniha, „Der Stadt Leipa Gedächtnissbuch“ v jazyce německém vedená, pochází z r. 1461, druhý díl z 1524. Z pozdější doby sluší uvésti „Liber criminalium“ z r. 1571, „Altes Urkundenbuch“ od r. 1612 a „Gerichtsprotokoll“ z r. 1641, dále purkmistrovské účty od r. 1576, špitální účty od 1580, kostelní účty od 1585, radní protokoly od 1683, „Töpfergasser-Gerichtsbuch“ od 1639, jakož i Hankou pořízený opis „Kronik der Stadt Leipa“ od m. Jana Kriescheho (nar. 1570) se zápisy od konce 16. stol. až do r. 1621, jejíž originál jest uložen v Národním museu v Praze. [14. října 1937.] *Haas.*

Litomyšl. Litomyšlský městský archiv jest uložen spolu s musejním archivem v městském museu, umístěném v budově bývalé piaristické koleje. Oba archivy uspořádal v letech 1927—1930 prof. Dr. Zdeněk Nejedlý, který pořídil k veškerému materiálu podrobný inventář. Na základě jeho práce uveřejnil nynější ředitel městského musea a správce archivu J. Zďárský podrobný článek o archivu v 1. ročníku „Věstníku městského musea v Litomyšli“ z r. 1931.

Celý archiv, který se nalézá ve skříních a zasklených vitrinách a jehož pergameny jsou uloženy v tuhých krabicích, listiny pak v pevných deskách, jest rozdělen v oddělení pergamenů, listin a knih.

Nejstarším pergamenem jest privilegium Přemysla Otakara I. ze září 1226 pro klášter litomyšlský (otiskeno ve Friedrichově Codexu, díl II., str. 289, č. 289). Pak následuje listina z 25. března 1263, kterou Přemysl Otakar II. uděluje litomyšlskému klášteru rozmanité výsady pro jeho město pod klášterem ležící, jakož i bulla Klimenta V. z r. 1305, jíž se potvrzují tamnímu klášteru všechna práva i svobody, dřívějšími papeži udělené. Z dalších listin zasiňuje zmínky několik písemností, vydaných litomyšlskými opaty a biskupy ze 14. stol., které se týkají většinou práv městu udělených. Radu královských privilegií zabývají teprve až

listiny Václava IV. z r. 1401 a 1407, po nichž následuje konfirmace krále Ladislava z r. 1454, písemnosti Vladislava II. 1474, 1490, 1512 a 1514, Ludvíka 1524 a potom potvrzení a nové výsady od každého téměř krále z rodu Habsburského. Z ostatních listin připomínám zejména písemnosti Vavřince Toulovce 1407—1408, Půty z Častolovic 1422 (v české řeči), pánů Kostků z Postupic od 1442, Haugvice z Biskupic 1557, pánů z Pernštejna od 1570, z Lobkovic od 1626 a Trautmannsdorfů od 1652, v jejichž listinách poprvé přichází němčina místo dosavadní latiny nebo češtiny.

Oddělení listin a listů papírových, čítající na 20.000 kusů, počíná přibližně rokem 1400 a dělí se ve skupinu A—dějiny města a B—jednotlivé domy, obory, ústavy a osoby. V každé skupině jsou pak zase další pododdělení buď chronologická nebo věcná. Do skupiny A byla zařazena také novější registratura a jiné písemné památky až do r. 1920.

Konečně v třetím oddělení, obsahujícím více než 10.000 knih, jest nejdůležitější oddíl A—knihy z městského archivu a dary, do něhož patří pergamenový „Liber memorabilium“ se zápisy od 14.—19. stol., kniha městských zápisů z let 1402—1486, rovněž na pergamentu psaná, „Liber inscriptionum“ od r. 1440, knihy poručenské od 1492, knihy zápisů lidí vesnických od 1545 a j. v. [9.—10. června 1937.] *Haas.*

Maršov nad Úpou (Marschendorf). Městský archiv tohoto města neexistuje vůbec. Podle sdělení starosty města byly staré písemnosti obecní zničeny zcela velkou povodní roku 1897, kdy velká část budovy obecního úřadu byla odplavena a s ní i veškeré písemnosti. Touto povodní utrpěla i část starých pozemkových knih, jak se lze přesvědčiti. Písemnosti od r. 1897 tvoří živou registraturu. Po tomto roce byla založena též pamětní kniha obecní, kterou vede i chová toho času kronikář města učitel Josef Tippelt ve Vítkovcích. — Patrimoniální archiv maršovského panství uložen jest v tammní zámku, patřícím nyní velkostatkáři Černinovi. Podle sdělení pokladníka velkostatku Rudolfa Cejnara tvoří jádro archivu staré „Schöppenbücher“, z nichž nejstarší jest kniha albetická z r. 1558. Knihy ty jsou prý dobře spořádané a uchovány; uloženy jsou v soukromých místnostech pana velkostatkáře, který byl toho času nepřítomen. Podepsanému nebylo proto lze do nich nahlédnouti. Mimo to v úřední budově se chová mladší registratura panství od zač. 19. stol. až z doby Aichelburků a Černinů. Lze připomenouti pro evidenci, že podrobný výzkum tohoto archivu provedl před časem úředník archivu ministerstva zemědělství Dr. E. Janoušek v rámci soupisové akce tohoto ústavu [22. listopadu 1935]. *Kpl.*

Nasavrky. Soustavný starší výzkum archivní si všiml Nasavrck již r. 1884 (pro diplomatů viz Čas. Čes. musea 1907 str. 454) a pak r. 1894 v květnu, jak uvádí zpráva uložená v archivu země České pod zn. A. V. VII. Podle této zprávy bylo tehdy při úřadě obecním pouze jediné tržní privilegium císaře Františka I. z r. 1812. — Podepsaný našel na městském úřadě vskutku jen uvedenou listinu a mimo to pouze dvě knihy příjmů a vydání z r. 1858 a 1861 jako poslední trosky obecního archivu, jinak jen písemnosti nejmladší. Jako příčina této naprosté chudoby jest uváděn jednak požár městečka, zejména však okolnost, že malý městyň neměl placeného tajemníka či písaře městského. Úřední agenda vyřizována byla starosty v soukromých bytech a tak registratura asi celá zašla. Místním občanům, pokud podepsaný měl příležitost zjistiti, není známo, že by kdo ve městě písemnosti městské v soukromém majetku uchovával. Poučení o místních dějinách obce bude proto nutno hledat ze-

jména ve vrchnostenském archivu zdejšího panství, který však v Nasavrčkách uložen není.

Uvedená zpráva o starším výzkumu zemském se zmiňuje o archivu farním, jehož součástí jsou především matriky avšak až od r. 1786 a Pamětní kniha založená r. 1855 a obsahující dějiny farní od založení kostela r. 1786. — Podle sdělení místního faráře se na tamní farní jiné než uvedené staré písemnosti nenacházejí. [28. července 1937]. *Kpl.*

Nymburk. V zdejším archivu městském, sahajícím svými privilegii zpět až do středověku, proveden byl již r. 1877 V. Schulzem výzkum pro diplomatů (viz Čas. Čes. musea 1907 str. 452). Dnes jest archiv uložen v městském museu, sídlícím ve zvláštní přízemní budově a spravovaném musejní společností v čele s odb. předn. v. v. Dr. h. c. E. Zimmlerem. Archiv městský je spořádán podle věcných hledisek a jeho inventář je pořizován. Vystavené písemnosti jsou chráněny deskami před účinky slunečního světla, s kterýmžto jednoduchým avšak důležitým opatřením se leckde jinde nesetkáváme. Vystaveno jest především několik pergamenových listin z doby Karla IV. až Ludvíka Jagellovce. — Zhruba polovinou 16. věku (rokem 1545) počíná souvislá řada různých městských knih, mezi nimiž jest i jedna kniha smolná. Naproti tomu registratura městská zkáze neušla, ačkoliv podle sdělení Dr. Zimmlera mladší její část ležela, pokud ještě paměť sahá, na půdě radnice a byla prodána co makulatura. Pouze prof. Hoblovi se podařilo prý zachránit jen něco málo z těchto písemných památek. Dnes archiv chová zbytky městské registratury teprve od konce stol. 18. [14. května 1937.] *Kpl.*

Počátky. Literatura: Zprávy městského musea v Počátkách č. 1—3 z r. 1915—17.

První zmínka o počátečním archivu je z roku 1675: Tomáš Pešina z Čechorodu, rodák počátecký, píše spolu s děkanem Vitem Bernardem Loutkovským, že se počáteckým ztratila za válek švédských privilegia, která viděl, když je měli uložena v kostelním sklípku.

V XVIII. stol. v městských účtech je zmínka o pořízení skříně pro archiv městský (asi 1785) a od zřízení magistrátu se vedla řádně registratura, jež se zachovala v dobrém pořádku — jak knižní tak spisová. Má 2 systémy: První je osmičlený (běžný: publicum, politicum) zdá se však, že v platnost nevešel a drželo se jen dělení na politica judicialia a dělaly se svazčky číslo 1—100, ponechávající řazení podle podacího protokolu. Tak vedena až do správní reformy 1850, po r. 1850 odpadávaly judicialia, ale chronologické svazky politica jdou až do r. 1918.

Nyní zvláštní registraturní řád:

Deset hlavních oddělení 1—10.

Pododdělení s velkými písmenami.

V nich dle let: 1. Správa obce, 2. obecní věcné, 3. obecní osobní, 4. obecní majetek, 5. zdravotnictví, 6. soc. péče, 7. školství a osvěta, 8. policie, 9. zemědělství, 10. přenesená působnost.

Systém zaveden byl nynějším městským tajemníkem, který je moravským rodákem a působil v moravské samosprávě.

Staré knihy městské.

1. Nejstarší městská kniha z roku 1519 je v Národním museu v Praze. Další dle stáří je z roku 1569 a nese titul „Registra sirotčí“ obsahuje však i zápisy kontraktní a cesse (č. i. 1.)

Č. i. 2. je z pol. XVII. a je to kniha svatebních smluv i jiné kontrakty, která se jmenuje „Knihy purkrechtní rychterní, do nichž se veliké paměti pokládají a znamenají mají“, založ. r. 1651 VIII. 24. Zal. Jan Pešina písař radní (bratr Tomáše Pešiny) na domě nyní čp. 15 (F. X. Navrátila) Svatební smlouvy od r. 1651 zvláštní oddělení (do 1787) ke konci seznam „železných krav“ ještě 1817.

Sírotčí ze XVI. stol. (asi 1576) bez desek a pokračování od r. 1638 (bez titulu). Další sírotčí z let 1667—1693. Dále Liber obligationum z let 1736 až 1785 a kontribuční kniha 1769—1771. Protokoly magistrátní 1791 (až do r. 1849). Opis berní roly panství Hornocerekevického. Paměti Huňáčkovy (kaplan-historiograf Počátek, poč. XIX. stol.

Městské knihy ze stol. XVIII. a XIX. — celkem 266 svazků. Nařízení a patenty 9 svazků 1825—1838, Podací protokoly a rejstříky 14 svazků 1796—1915, Knihy policejní 14 svazků od r. 1829, Městské hosp. a finance od 1857—96 66 svazků, Knihy účetní pomocné 23 svazky od 1836—94, Knihy počtů kostelních a špitálních, chudé kassy, školního fondu 19 svazků od r. 1794—1873, Podací protokoly in judiciali a 43 svazky 1798—1850, rejstříky aktů, Protokoly o sezení městské rady in judiciali 1788, 54 svazky, Soudnictví nesporné, 7 svazků 1791—1850.

Současný městský archiv vznikl v době Národopisné výstavy. R. 1892 z popudu starosty Jana Brdlika jmenována byla městskou radou čtyřčlenná komise z měšťanstva (Jakub A. Jindra, Jan Holub, PhMg Dominik Navrátil a František Navrátil), jejímž úkolem bylo postaratí se o sestavení městského archivu. O celkovou úpravu archivu získal si nejvíce zásluh pozdější min. rada dr. Eiselt z Klimpely a PhMg Dom. Navrátil, jenž rozepsal do zvláštních sešitů jednotlivé domy uvnitř městské ohrady na základě starých městských knih a tak pořídil vlastně rukopisnou topografii náměstí (nyní v držení F. X. Navrátila). Současným rozhodnutím založeno r. 1892 také městské museum a spojeno s archivem v jednu správu. R. 1913 na místě PhMg Dom. Navrátila stal se archivářem a správcem musea odb. učitel Boh. Kučera, nyní inspektor státních škol v Jindř. Hradci a od roku 1922 je městským archivářem a správcem musea F. X. Navrátil, v jehož nepřítomnosti úřaduje jeho strýc p. Barthel, ředitel Obč. záložny na odpočinku.

Inventář městských privilegií jest otištěn ve Zprávách městského musea č. 3 z r. 1917. Nejstarší orig. městské privilegium jest privilegium Jindřicha IV. z Hradce na svobodné kšaftování z r. 1504, ale jest bez pečeti, další z r. 1508; nejst. panovnické Ferdinanda I. z r. 1556. V městském museu byl berní správou deponován Josefský katastr pro celý soudní okres počátecký, jehož uložení u zmíněného úřadu nevyhovovalo. Dále jsou tu uloženy cechovní archivy, sahající rovněž do XVI. stol. Největší soukenický, dále krejčovský, pekařský s mlynářským, kamenický, rajcech (Reihezech = truhláři, tesáři, zámečníci atd.) a zlo-mek archivu cechu řeznického.

Státní inspektor pro Čechy vymohl r. 1935 městskému museu podporu min. nár. osvěty ve výši 1.000 K, z níž opatřena skřín a krabice. [3. srpna 1937.] M. V.

Příbram. V městském archivu příbramském byl proveden výzkum pro diplomatův Josefem Emlerem již r. 1876 (viz zprávu o tom v Čas. Čes. musea LXXXI, 1907 str. 451 a Pam. arch. X. 1878, str. 805). Dnes jest archiv ten uložen v sousedních budovách radnice a městské spořitelny na čtyřech místech: ve dvou sklepních místnostech, na půdě, ve spisovně a v museu. Největší část písemností jest ve sklepe. Jsou

to převážně akta a knihy ze 17. až 1. pol. 19. stol. Řada listin začíná zde prý rokem 1550, knihy 1680. Na některých fasciklech jsou patrné stopy starého věcného uložení archivu; několikerym pozdějším, neodborným a vždy nedokončeným pořádním byl však vnesen zmatek do tohoto velkého množství archiválií, takže se v něm dnes nikdo z místních činitelů nevyzná. Nad to jsou archiválie ty ohroženy vlhkem a plísní. — Podobný stav vládne patrně na půdě (prach, saze), kam (stejně jako do spisovny) podepsaný uveden nebyl. Jest prý tam rovněž spousta starých písemností jednak v regálech, jednak volně poházených, ponejvíce z 19. stol., z části prý také starších. — V dosti bohatém museu městském jsou pak uloženy v poměru k celku jen nečetné archiválie starší, příp. nápadné svými vnějšími znaky, zejména privilegia městská a cechovní. Pokud mohl podepsaný zjistiti, nebyly ani tyto písemné památky zvlášť spofádány a sepsány, nejsou však aspoň tak ohroženy, jako ostatní převážná a zajisté neméně důležitá část zdejšího archivu. — Za těchto okolností nemohl si ovšem podepsaný v krátké době svého pobytu v Příbrami opatřiti jakoukoliv podrobnější evidenci o obsahu tamního městského archivu. Ačkoliv písemnosti starší 18. stol. byly prý z valné části zničeny kdysi požárem věže, přece se zachovalo v Příbrami — ve srovnání s většinou našich měst venkovských — ze staré registratury městské značné množství spisové i listinné látky, a to jistě svérázného historického významu. Dosavadní uložení, uspořádání i současná péče o tyto památky není však dostatečná a stav ten bude se patrně zhoršovat, jestliže v dohledné době nebude postaráno o důraznější nápravu.

Rozsáhlý horní archiv v Příbrami jest uložen v budově banských úřadů na náměstí, převážně sice rovněž v místnostech sklepních, zdá se však bezpečnějších než na radnici. Část archiválií starších jest pak deponována v nedobytné pokladně v kanceláři pokladníka příp. v horním museu. Písemnosti jsou uloženy vesměs podle původního věcného rozdělení. Po odchodu pečlivého archiváře zdejšího, horního úředníka Brumeisena nebyl archiv, zdá se, nijak porušen a i dnes jest registraturní úředníky s porozuměním a pečlivě spravován. Celkový inventář všech zdejších fondů podepsanému předloženo nebyl, přesto však lze povšechně označiti stav významného tohoto archivu za uspokojující.

Mimo několik soukromých, pietně prý uchovávaných sbírek jsou v Příbrami ještě dva větší archivy, na jejichž prohlídku podepsanému při sotva jednodenním jeho pobytu nezbylo již času. Archiv kláštera řádu redemptoristů na Svaté Hoře a archiv příbramského vikariátu. Podle sdělení PhC Jana Janši, který na obou místech pracoval, jsou oba archivy bezpečně uloženy. — Archiv svatohorský jest nadto pečlivě uspořádán a katalogisován (naposled Mik. Samoylovým) a v opisech z doby jezuitské z 1. čtvrtiny 18. stol. lze tu prý nalézti i četné listiny středověké. S archivem souvisí klášterní museum, kde jsou chovány také archiválie zvlášť nápadného obsahu či formy. — Archiv vikariátní podle udání PhC Janši chová až písemnosti z doby pobělohorské. Písemnosti 17. a 18. stol. zachovány jsou zlomkovitě, z 19. stol. pak v poměrné úplnosti. [10. prosince 1936.] Kpl.

Rokytnice nad Jizerou (Rokitnitz). Podle sdělení starosty města byly kdysi požárem staré radnice (dnešní budova okresního soudu) zničeny všechny staré písemnosti městské až na t. zv. „Schöppenbuch“, jehož zápisy počínají 17. VII. 1598 a končí r. 1803 (261 fol.). Kniha je vázaná, dobře uchovaná a uložena jest na starostenském úřadě v 1. poschodí nové radnice. Zato jest zde zachována mladší registratura městská poměrně v úplnosti a po-

řádku od pol. 19. stol. až do dneška, a to jak akta (od r. 1850) tak pomocné knihy a příručky (zákoníky). Rokytníci navštívili již r. 1895 Dr. V. J. Nováček, avšak ve zprávě o tom (viz AV. XVIII.) nenalzáme vůbec údajů o městských písemnostech. Podle této starší zprávy jsou zachovány na faře rokytnické, kterou pisatel neměl příležitost navštívit, matriky od konce stol. 17. (1696) a jiné památky ze stol. 18. [21. října 1936.] *Kpl.*

Semily. Nejstarší semilskou písemností městskou, dnes v tamním archivu chovanou, jest až tržní privilegium Josefa I. z r. 1709, o něco málo starší jsou zde čtyři písemnosti cechovní vesměs z roku 1699. Celkem nalezl zde podepsaný pouze 15 písemností městských a cechovních obvyklého místního rázu (podrobně jsou popsány již ve zprávě V. J. Nováčka z r. 1895 viz A. V. XVIII.), pak 9 kusů různých pečetidel a razítek městských i jiných a 1 feruli. Archiválie tyto jsou uloženy v kovové truhlici na městském úřadě. Podle sdělení měst. tajemníka leží mimo to na půdě radnice ještě dvě bedny zcela nespořádaných písemností mladších asi z 19. století (jsou tu prý i úplně Havlíčkovy Národní Noviny).

Dlužno však připomenouti, že několik archiválií, zaznamenaných již ve zprávě Nováčkové, podepsanému předloženo nebylo (opis katastru města Semil 1713, nedatovaná smlouva s J. K. Gottwaldem o dodání nových hodin a zejména 4 knihy příjmů a vydání městečka Semil z let 1700—1855). Mimo to v obsáhlé poměrně monografii „Paměti města Semil a okolí“ od Františka Mizery (I. vyd. v Praze 1887, II. značně rozšířené posmrtné vydání v Semilech 1930, str. 280) uvádí autor ještě různé jiné písemnosti městské a cechovní, při nichž výslovně odkazuje pod čarou na „archív městský“. Archiválie tyto při návštěvě podepsaného v městském archivu chovány však nebyly a nenašel je zde ani V. J. Nováček již r. 1895, jak patrně z jeho výše uvedené zprávy. Podle mínění měst. tajemníka mají četné tyto nezářené, při chudobě semilského archivu poměrně významné písemnosti dosud dědici uvedeného dějepisce a archiváře městského F. Mizery, který zemřel r. 1924. Lze ještě připomenout, že podle sdělení tajemníka dědici tyto se již před delším časem odstěhovali ze Semil do Českých Budějovic.

O archivu semilského děkanství viz odkazy v knize Mizzerové. Podle zprávy Nováčkovy začínají zdejší matriky rokem 1682 a pamětní kniha farní byla založena r. 1757 [22. října 1936.] *Kpl.*

Slaný. O bohatém archivu města Slaného, uloženém v přízemní, téměř sklepní místnosti radniční budovy, podal zprávu již roku 1902 Dr. J. B. Novák a v poslední době vyšel tiskem i jeho stručný inventář. Nejstarší městské privilegium v originálu zachované pochází až teprve od Ferdinanda III. z r. 1650, kdežto památku na starší písemnosti zachovala pouze konfirmace městských listin, pořízená r. 1654 na smečenském zámku. Z druhé poloviny 17. stol. a z doby pozdější pochází pak řada originálních listin pánů Bořitů z Martinic, jimž bylo město zastaveno po Bílé Hoře (Jiří Adam 1651 a 1685, Bernard 1685, Bernard Adolf 1717 atd.). Z císařských listin, vydaných městu, uvádím privilegium Marie Terezie z r. 1746, Josefa II. 1782 a Františka Josefa I. 1884 (obnovení titulu král. města). Ostatní listiny, listy a akta od druhé pol. 15. stol. až do konce 19. věku jsou uloženy ve fasciklech a rozděleny podle historické ceny na dvě řady, celkem chronologicky uspořádané.

Z městských knih zaslouží pozornosti knihy smluv a kontraktů od r. 1443, knihy radní od r. 1561, knihy smluv svatebních od 1563, knihy

rozmanitých městských počtů od 1568, cechovní artikule od 1568, registra želenského záduší od 1558 a zvláště 8 knih „Notulářů listů poselacích“ z let 1580—1638, které obsahují písemnosti, posílané městskou radou královským úřadům, stavům i městům. Protože mnohé z nich obsahují cenné, ba jedinečné zprávy, bylo z těchto knih, jakož i z prvé řady fasciklů městských písemností pořízeno několik set přepisů pro ediční potřeby archivu země České.

Jest opravdu litovati, že tak cenný archiv nemá vlastního archíváře. Opatruje jej nyní svědomitě Vladimír Slunečko, ředitel obecných škol a městský kronikář. [5. listopadu 1937.] *Haas.*

Sobotka. Archivu města Sobotky, uloženému v I. patře staré radnice na náměstí, dostalo se odborného rozvrhu a zinventování právě před 150 lety. Z roku 1787 pochází totiž „Inventarium aneb sepsání archivu při magistrátu města Sobotky“, pořízené Raimundem Solcem, „téhož času radním a sousedem města Sobotky“. Ten rozdělil veškeré písemnosti do několika věcných oddělení a opatřil je červenými signaturami. První skupinu tvoří „pamětní věci“, t. j. městská privilegia, výpisy z desk, kvitance a jiné listiny, celkem 217 kusů. Po nich následují hrdelní examina, civilní procesy, cis. král. missivy, intimáty, nařízení kraj. úřadu a j. v. Od té doby však bylo mnoho písemností ztraceno neb zničeno, zvláště požárem z 20tých let minulého století. Tak na př. z 13 privilegií, zaznamenaných Solcem, zbylo pouze sedm. Zachované listiny uvádím v chronologickém pořádku:

1. 1497, jul. 15. — Jan ze Šelenberka, nejvyšší kancléř království Českého, uděluje svému městečku rozmanité výsady, především právo odúmrti. — Jazyk český, perg., tři pečeti přivěš. utrž.

2. 1498, aug. 24. Budín. — Vladislav II., král Uherský a Český, povyšuje na žádost Jana ze Šelenberka, nejvyššího kancléře království Českého, městečko Sobotku na město a uděluje mu erb (na privilegium vymalován). — Jazyk český, perg., pečet přivěš.

3. 1582, mart. 11. — Kryštof st. z Lobkovic potvrzuje Soboteckým všechna jejich práva a svobody. — Jazyk český, perg., tři pečeti utrž.

4. 1601, sept. 21. — Oldřich Felix z Lobkovic potvrzuje dřívější milosti, povoluje vaření piva a uděluje další výsady. — Jazyk český, perg., pečet přivěš.

5. 1684, maii 13. Kosmonosy. — Heřman Jakub Černín z Chudenic vidimuje Soboteckým listinu Humprechta Jana Černína z Chudenic ze dne 13. dubna 1679, potvrzující listinu Polyxeny z Lobkovic ze dne 31. října 1629, jakož i listinu obce města Sobotky z 23. března 1638, které se týkají městských práv, především šenku vína. — Jazyk český, perg., pečet přivěš.

6. 1740, dec. 12. Vídeň. — Marie Terezie konfirmuje městu Sobotce privilegium Rudolfa II. ze dne 27. května 1580 a Heřmana Jakuba Černína z Chudenic ze dne 13. května 1684. — Jazyk něm., perg., pečet přivěš.

7. 1783, dec. 15. Vídeň. — Konfirmace Josefa II. — Jazyk něm., perg., pečet přivěš.

K nim se připojuje ještě z doby po r. 1787:

8. 1796, mai 21. Vídeň. — František II. potvrzuje Sobotce veškerá práva a výsady. — Jazyk něm., perg., pečet přivěš.

Z cechovních písemností se zachovalo pouze pergamenové potvrzení artikulů cechu krejčovského, vydané Oldřichem Felixem z Lobkovic 17. února 1603. Na pergamenu jest napsán dále zhost ze dne 4. února 1654, který vydala obec města Jičina Jiříkovi, synu Václava Vorla, perni-

káře a souseda jičínského, jakož i listina převora a podpřevora kláštera sv. Tomáše na Menším městě Pražském o zaplacení dlužných 650 zl. paní Anně Koberové z Draumen ze dne 24. dubna 1778.

Ostatní písemný materiál, svázaný do fasciкулů a opatřený šolcovými signaturami, není starší než s počátku 18. stol.

Nakonec upozorňuji ještě na „Památník Soboteckých a okolních rodáků“ z r. 1882, kde v článku „Děje města Sobotky“ otiskuje J. V. Černý některá privilegia buď v celém znění nebo alespoň ve výtahu. [16. října 1937.] *Haas.*

Stod (Staab). Někdy v letech 1928—1929 zřízeno bylo ve Stodě na radnici museum, kamž přeneseny staré písemnosti městské, chované dříve na městském úřadě. Archiválie ty jsou dnes umístěny jednak po stěnách (zarámované) a ve vitrinách třetí místnosti, jednak ve skříní v druhé místnosti musejní. Podle zprávy o archivním výzkumu zemském, provedeném zde r. 1893 (viz A. V. II) Jul. Pažoutem, bylo tehdy chováno na městském úřadě celkem 16 písemností, a to: 4 privilegia městská v jazyku českém z let: 1550, 3. června, 1631, dvě z r. 1661, 3 obvyklé konfirmace (1747, 1785, 1793), 5 listin cechu tkalcovského (1583, 4. dubna, dvě z r. 1630, 1706 a 1764) vesměs na pergamenu, jakož i 4 moderní opisy listin z let: 1235, 1243, 1272, 1315, pořízené F. Tadrrou, t. č. skriptorem universitní knihovny v Praze. — Uvedené archiválie cechovní i Tadrrový přepisy podepsané neviděl, není ovšem vyloučeno, že památky ty chovány jsou v museu na jiném místě, jež mu nebylo přístupno. Naproti tomu sneseny byly do musea četné archiválie další, jež ve zprávě r. 1893 uvedeny nejsou, a to zejména 2 městská pergamenová privilegia (kláštera chotěšovského z 20. IV. 1637 a Karla VI. ve formě knižní). Dále četné písemnosti různých cechů (kovářského a kolářského, zbrojářského, truhlářského a bednářského a j.) ze stol. 17. a 18., několik městských knih ze stol. 17.—19., něco málo aktové látky mladší a různé staré právní příručky (opisy obnoveného zřízení zemského, deklaratorií a novel a pod.) Dlužno připomenouti, že podepsané konal povšechnou tuto prohlídku v době nepřítomnosti správce musea, který měl klíče od vitrin, takže jeho zpráva není patrně úplná. — Podle uvedené zprávy o výzkumu z r. 1893 jest ve st o d s k é f a ř e zachována nejstarší matrika od r. 1661. [9. září 1936.] *Kpl.*

Turnov. Přehledné poučení o městském archivu turnovském najdeme již ve 3. ročníku Českého časopisu historického 1897 (str. 177 až 181), pak v občasných referátech vycházejících ve „Zprávách musea turnovského“, zejména ve zprávě osmé za léta 1907—1920 (str. 23—30) vesměs z pera Prof. J. V. Šimáka. Městský archiv turnovský s přidruženými tam písemnostmi cechovními byl až do r. 1780 pečlivě odborně spořádán a katalogisován J. V. Šimákem, který z něho již také mnoho vytěžil a pro veřejnost zpracoval v četných svých statích, zejména pak v „Příbězích města Turnova nad Jizerou“. Jest to archiv poměrně bohatý, stejně jako museum již r. 1889 založené, jehož jest součástí. Na rozdíl od většiny ostatních našich měst jest tu zachována také mladší registratura městská ve značné úplnosti. Před nějakou dobou musel být archiv přestěhován a toho času jest umístěn pouze provisorně v přízemní místnosti turnovského musea. [21. července 1937.] *Kpl.*

Horšovský Týn (Bischofteinitz). Z bohatého městského archivu zdejšího čerpal již r. 1880 prof. Strnad pro diplomatář (viz Václav Schulz

„Zpráva o výzkumu archivů pro diplomatář musejní v letech 1875—1906“, Cas. Ces. Musea 1907 str. 452); další zprávu, zachycující stav archivu někdy v letech 1907—1911, najdeme v časopise „Mitteilungen des k. k. Archivrates I. 1914, str. 277—279 z pera G. Schmidta. Již z této povšechné stati vidíme, že městský archiv horšovskotýnský chová hojný listinný materiál již dobou Karla IV. počínajíc (ze stol. 15. a 16. jest tu na 20 originálních listin) a poměrně značné množství ostatních písemností městských i cechovních, že však již tehda ani jeho uložení ani uspořádání nebylo dostatečné. — Také současný jeho stav jest po této stránce neutěšený; archiv dosud nebyl spořádán a podepsanému nebyla také předložena nějaká pomůcka, jež by umožňovala podrobnější orientaci v jeho obsahu. Listinný materiál jest umístěn na radnici v místnosti u pudy, sloužící zároveň za skladiště jiných památek, určených pro budoucí museum (na př. praehistorické nálezy doby bronzové, cechovní a jiné památky). Listiny uloženy jsou zatím v truhlách, zcela bez pořádku. Mladší část registratury zhruba od poloviny stol. 17., dosud zcela neprobádaná, uložena jest v policích podél stěny v zasedací síni radnice. Mimo to, podle sdělení městského kronikáře a archiváře odb. učitele Theodora Taubera, jest ještě 7 beden tohoto mladšího materiálu uloženo ve sklepe. Zmíněný městský archivář, jenž se teprve před třemi týdny s patrným zájmem ujal svého nemalého úkolu, pokládá získání nových dostatečných místností za první krok k žádoucí nápravě.

Ze starého arciděkanského archivu zdejšího se zachovala pouze arciděkanská kronika, založená r. 1498 magistrem Mikulášem z Budějovic, psaná latinsky, česky a německy a obsahující zejména zápisy různých platů. Aktový materiál jest podle sdělení p. arciděkana zachován až asi z doby Josefa II. — Horšovskotýnský archiv vrchnostenský a archiv tamního kapucinského kláštera, neměl podepsané příležitost navštívit. [10. září 1936.] *Kpl.*

Velvary. Městský archiv ve Velvarech spolu s městským museem uložen jest v bývalé radnici, nyní soudní budově. Museum má místnost větší, světlou, archiv je v zadní úzké a tmavé komoře, jejíž okno hledí do zvonice děkanského kostela. Obě místnosti svému účelu nevyhovují, neboť neumožňují další vývoj obou kulturních podniků. Archiv vedle řady městských knih ze XVI. a XVII. stol. a několika listin, mezi nimiž jsou tři papežské indulgence z 2. pol. XVII. stol., obsahuje asi 15 metr. centů aktů ze XVII. až XIX. stol., neuspořádaných, převázaných motouzy a narovnaných na policích od země až do stropu. V devadesátých letech minulého století aspoň část byla srovnána zemřelým lékařem dr. R. Čermákem a pořízen k ní stručný inventář, z něhož je patrné, že archiv byl rozdělen v pět hlavních oddělení, v nichž archiválie opatřeny byly značkami podle místního uložení (skříní a paprsků). V oddělení I. byla akta ze styku s úřadem nejv. purkrabství (městská vrchnost), s úřady krajskými a Českou komorou, dále kniha přísah úředníků, registra šosovní, důchodů různých podniků městských, ale též akta o obecních statech. Sem zařaděna i akta o jednotlivých rodech velvarských, erbovních a šlechtických rodinách, jich kšafy a akta pozůstalostní. Pod II. nacházely se knihy městské, svatební a starých ortelů od r. 1540, radní manuály od pol. XVII. stol., exhibitní protokoly a městské paměti ze stol. XVII. (asi M. Jana Jiřího Galli). Pod III. byly věci školní, církevní, vojenské a cechovní, IV. patenty a tiskopisy a V. znovu obecní hospodářství.

Od té doby však spořádání bylo porušeno, fascikly, označené jen ložní, ale nikoliv hlavní signaturou, přeházeny, mnohé signatury vůbec

zmizely, takže moje zkouška vyznati se podle inventáře v bohatém fondu, měla výsledek negativní. V malé tmavé místnosti nebylo by také možno veliký aktový materiál spořádati, neboť nebylo by tu proň místa. Kromě zmíněného fondu jest zde několik truhlic s cechovními archiváliemi; ani k nim není soupisu. Správcem archivu jest bratr zesnulého lékaře dr. R. Čermáka, vrchní soudní rada v. v. Josef Čermák, správcem musea paní Růžena Gollová, choť místního lékaře. Paní Gollová jeví snahu o nápravu, jejímž prvním předpokladem ovšem jsou nové místnosti, neboť dosavadní nestačí.

Z městských knih zaslouží širší pozornosti tyto: 1. Kniha trhových smluv od r. 1551, jež potřebuje nutně konservace. 2. Liber memorialium et contractuum I. z počátku XVII. stol., v níž jsou obsaženy zápisy o jednání sněmů z let 1608 a 1609. [21. října 1937.] *M. V.*

Vildštejn (Wildstein). Ve Vildštejně není zřízen městský archiv — všechny starší písemnosti vzaly totiž za své při velkém požáru r. 1810, kdy takřka celé město lehlo popelem. Rozptýlena je však z největší části i novodobá registratura, takže podle sdělení městského tajemníka je ztracena na př. i listina o povýšení Vildštejna na město z prosince 1905; zachovala se k tomu jen stvrženka o podání děkovného telegramu... [26. listopadu 1937.] *Zkn.*

Votice. Město Votice nemá archivu. Na městském úřadě chová se jedenáct městských privilegií, tři staré pečetní typáře a malý výběr aktů z doby předjosefinské. Zachována jsou tato privilegia: 1541. XII. 14.: Ferdinand I. na žádost Burjána z Votic a na Voticích dává městečku výroční trh ve čtvrtek před květ. nedělí. (Orig. s poškozenou maj. peč.) 1549. IX. 3.: Burján z Votic dává měšťanům právo svobodně se vystěhovati. (Vidimus tábořské rady z r. 1579). 1556. IV. 24.: Kryštof Skuhrovský ze Skuhrova, nový pán města, propouští měšťany i podsedy z odumrtí a dává jim omezenou svobodu kšaftovati. (Vidimus tábořské rady z roku 1579.) 1588. X. 16.: Štěpán Jiří ze Šternberka potvrzuje všechna privilegia dřívějších vrchností. (Orig. perg. s peč. vystavovatelovou a dvou svědků pánů z Řičan, ostatní odpadly). Zachována jest též ve vidimusu tábořském z r. 1589. 1597. I. 17.: Rudolf II. dává votické vrchnosti právo vybírati clo na hlavní silnici. (Orig. perg.). 1599. III. 16.: Rudolf II. potvrzuje privilegium Vladislava II. z r. 1488 na úterní týdenní trh. (Orig. perg.). 1601. I. 11.: Johanka Hrzánová ze Sulevic potvrzuje Voticům jejich privilegia, zejména privilegium Štěpána Jiřího ze Šternberka. (Vid. města Benešova 1601. IV. 24. s pěkně zach. pečeti). 1605. I. 6.: Kašpar Kaplíř ze Sulevic potvrzuje předešlá městská privilegia. (Vid. m. Tábora 1609). 1618. IV. 28.: Pavel Nosterský Kaplíř potvrzuje městská privilegia. (Orig. perg. s jedinou zach. pečeti svědka Smila Vostromířského). 1621. VIII. 5.: Nový pán města Sezima z Vrtby povoluje, aby Votičtí složili mu pouze slib věrnosti a poslušnosti a nikoliv pravého člověčenství. (Vid. m. Tábora 1635). 1654. VII. 8.: Purkmistr a celá obec stvrzují, že býv. jejich vrchnost, Štěpán Jiří z Šternberka, měl právo vybírati clo na silnici vedoucí městem. (Orig. pap. s přitištěnou městskou peč.).

Dále zachován akt, týkající se žádosti města o král. potvrzení privilegií i s rozhodnutím vládkyně Eleonory z 10. července 1711, že musí vyčkatí nastolení nového císaře, podobná žádost královně Marii Terezií, v níž jsou inserována i privilegia nyní již nedochovaná, totiž Oldřicha Skuhrovského z 30. IV. 1574 a Ferdinanda z Vrtby z 3. XII. 1711, balík spisů o poplatcích z jarmarků placených krajskému úřadu v 2. pol. XVIII.

stol., akt o sporu s Frant. Josefem Vratislavem z Mitrovic o odvádění peří a švestek r. 1816 a jiných ještě asi třicet rozptýlených aktů z konce XVIII. stol. Zachované dva typáře městské pečeti pochází ze stol. XVII.; jeden datován 1669, třetí je pečeti rychtářskou z téže doby.

Archiválie městských cechů uloženy jsou v okresním museu, jež umístěno jest v domě u děkan. kostela, nejstarší ze stol. XVII. Mezi nimi je také gruntovní kniha načeradská z r. 1604. Museum je malé, má něco zbraní a mincí; cechovní korouhve a renaissanční soška sv. Václava potřebují odb. konservace. Správcem jeho je ředitel měšťanské školy p. Habart. [27. července 1937.] *M. V.*

Vysoké nad Jizerou. V tomto městě nebyl dosud organisován archiv městský a Vysoké jest vůbec chudo na staré písemnosti. Skutečnost tato byla zaviněna požárem, který r. 1834 zničil valnou část města. Ve vzpomínkovém sborníku „Kde se bělí Krkonoše“ Vysoké nad Jiz. 1834—1934 uvedeno jest na str. 34. svědectví obecní „Pamětní knihy“ o této neblahé události: „Šofela také stará dřevěná radnice, která stála tam, kde je dnes zahrada „U Lantverů“ (čp. 69) a v ní mnoho pro vysokou historii cenných dokumentů. Jen nemnoho věcí bylo zachráněno a není vyloučeno, že i z věcí, které tu dosud jsou, mnoho bylo u jednotlivých obecních funkcionářů v uschování. Je jisto, že všude jinde i v soukromých domech také šofely různé památné věci, které by sloužití mohly za pramen k dějinám Vysokého, různé písemnosti rázu rodinného, majetkového i veřejného, mnoho starých památných knih, nářadí, domácího zařízení, skla, porculánu, šatstva a pod. A v tom, nehledě k ohromné a na ty doby velmi bolestné ztrátě majetkové, spočívá smutný a škodlivý význam této hrozné pohromy pro naše město: kulturní ztráta je nedocenitelná a nenahraditelná!“

Vysoké navštívil již r. 1895 v rámci tehdejší výzkumné akce zemského archivu Dr. V. J. Nováček, avšak, jak ve své zprávě (viz A. V. XVIII.) uvádí, byly tehdy všechny archiválie vysocké odeslány na výstavu národopisnou a seznam jejich pořízen nebyl. Podle této zprávy jsou na tamní faře zachovány matriky od r. 1695.

Z městských písemností se zachovala především „Pamětní kniha městská“ zal. r. 1612. Pak privilegia městská a privilegia a artikule cechovní od zač. 18. stol. Registratura městská od r. 1834 jest zachována jen částečně. Písemnosti jsou uloženy v městském museu, které sídlí ve škole sousedící s městským úřadem na náměstí. Část jich jest vystavena ve vitrinách, část pak uložena v kovové bedně. Odborně dosud sporádány nebyly. [21. listopadu 1935.] *Kpl.*

Žacléř (Schatzlar). Také v tomto městě nenajdeme organisovaný městský archiv. Podle sdělení starosty města a městského tajemníka byly prý nejen písemnosti patrimoniální, nýbrž i městské uloženy původně (t. j. pokud jejich paměť sahá) na žacléřském zámku. Když asi před padesáti lety byl zámek přestavován, byly písemnosti tyto jednak spáleny, jednak prodány místním obchodníkům jako makulatura. Starosta města sdělil podepsanému, že ještě sám jako chlapec sbíral tyto papíry, jestliže se v nich jednalo o nějakém zajímavém předmětu (na př. rozsudky a pod.). Nenašel se však nikdo, kdo by tyto rozptýlené trosky později sebral a uchoval, jak se někdy stává jinde. Zachovalo se a uloženo jest dnes na radnici pouze několik obvyklých tržních privilegií a některé písemnosti cechovní od pol. 17. stol. Městská pamětní kniha jest až z doby nejnovější. [23. listopadu 1935.] *Kpl.*

Další zprávy o prohlídkách patrimoniálních archivů na Moravě. Již v VIII. ročníku tohoto časopisu upozornil Dr. Em. Janoušek na pozoruhodnou akci zemědělského archivu — soustavný výzkum patrimoniálních archivů, o jehož výsledcích pak v dalších ročnících podával podrobnější zprávy. Od r. 1936 i podepsaný účastnil se této akce na Moravě a o výsledcích tohoto soustavného výzkumu podává tyto další zprávy:

Roku 1936 vykonal jsem přehledky v kraji přerovském a uhersko-hradištském, kde bylo prohlédnuto celkem 29 velkostatků. Byla to bývalá panství a statky: Bílovice u Uher. Hradiště, Biskupice u Luhačovic, Bojkovice-Světlov, Branky u Val. Meziříčí, Březolupy, Brod Uherský, Brumov, Bystřice pod Hostýnem, Divnice, Holešov, Hrádek-Slavičín, Hradiště Uherské, Loučka u Val. Meziříčí, Luhačovice, Lukov, Malenovice, Moštěnice Horní, Napajedla, Nezdenice, Rožnov, Říkovice, Strážnice, Troubky, Veselí n. M., Vizovice, Vsetín, Zborovice, Zdounky a Zlín. Třebaže bylo v této moravské oblasti shledáno několik zachovalejších archivů, přece jen v poměru k rozsáhlosti území i významu šlechtických držitelů těchto panství jeví se výsledky těchto přehledů spíše jako paběrky než předpokládaná zeň. Vždyť na 9 velkostatech (Branky, Březolupy, Brumov, Hrádek-Slavičín, Loučka, Říkovice, Troubky, Zborovice a Zlín) se nezachovaly vůbec žádné archiválie a na dalších 17 panstvích zbyly z patrimoniálních registratur více méně rozsáhlé trosky.

Solidněji zachované a uspořádané jsou v tomto kraji pouze tři archivy, a to ve Strážnici, Veselí na Moravě a na Vsetíně.

Strážnický archiv částečně uspořádal insp. Leopold Nopp tím způsobem, že vybrané spisy a listiny chronologicky roztřídil, zapsal je do inventáře v časovém pořadí a pořídil k nim i jmenný a věcný index. Takto uspořádaná část archivu strážnického obsahuje cenné pergameny a písemnosti od počátku 15. století. Referuje o nich podrobně v publikaci „Archivalien zur neueren Geschichte Oesterreichs“ na str. 542—57 Dr. Bretholz. Nopp bez jakéhokoli zřetele k provenienciálnímu principu všechny vybrané archiválie rozdělil chronologicky a uložil je ve zvláštních skříních v zámecké knihovně. V této uspořádané části najdeme nejen prameny k dějinám panství strážnického, nýbrž i zbytky archiválií bzeneckých (bzenecké panství bylo teprve r. 1917 připojeno ke Strážnici) a statku Velká. Knižní archiválie, obsažené v Noppově inventáři, uloženy jsou v železných truhlicích v hlavní části knihovny. Z cennějších knih nutno uvést především urbář panství strážnického a statku Velká z roku 1617, urbář bzenecký z r. 1604, další urbář bzenecký z r. 1639, urbář statku Horní Moštěnice z r. 1639, sirotčí knihu obce Zvolenova (dnešní Petrov) z r. 1601, jakož i četné pozemkové a viniční knihy panství strážnického a bzeneckého, počínaje od r. 1600. Zde najdeme i rukopis několika svazkové Historie strážnického gymnasia z let 1775—86, testamentní knihu města Bzence z r. 1727 a 1753, knihu přísah pro všechny zaměstnance panství bzeneckého z r. 1696, jakož i archiválie rovněž magnisovského panství Eckersdorfu v Kladsku. Vlastní registratura hospodářská spolu s účetními knihami a doklady od konce století 18. není dosud uspořádána a je uložena v místnosti zv. Aktenzimmer v I. poschodí starého zámeckého traktu. I tento oddíl hodlá majitel dáti odborně uspořádati.

Archiv panství Chorinských ve Veselí na Moravě uspořádán byl z části ještě před válkou insp. L. Noppem stejným způsobem jako strážnický. Má věcný a jmenný index chronologicky sesravený a obsahuje písemnosti od počátku 17. stol. Vedle spisů, týkajících se panství Veselí n. Mor., jsou tu i spisy o statech Brumové a Hošťálkové u Vsetína.

Najdeme zde i popis vsetínského panství z r. 1666, instrukci pro hosp. úředníky panství strážnického z r. 1798, urbář panství Veselí z r. 1732, popis téhož panství z r. 1745, dále písemnosti, pojednávající o panství Sádek u Třebíče (popis panství Sádek u Třebíče z r. 1810, instrukci pro úředníky z l. 1730 a 1785 a stížnosti sádeckých poddaných z r. 1769). Dlužno připomenouti, že insp. Nopp stejně jako ve Strážnici ani ve Veselí neuspořádal všechny archiválie, nýbrž pouze ty, které podle jeho zdání měly velkou cenu. Proto zůstalo mnoho velmi důležitých starých spisů hospodářských od počátku 17. století neuspořádáno. Archiv jest uložen v zámeckém přízemí a bylo by velmi záhodno získati některého historika z tohoto kraje, aby napravil nedostatky uspořádání Noppova.

Registratura v setínského Thonetova panství jest uložena jednak ve vsetínském museu, jednak byla ve 14ti bednách v říjnu 1913 převezena Dr. A. L. Krejčíkem do zemského archivu brněnského. V Brně uložené spisy jsou většinou chronologicky srovnány a pocházejí z konce 18. a z první polovice 19. století. Vedle toho převezeno bylo do Brna přes 100 kusů starých map z let 1752—1813. V brněnském zemském archivu jest uloženo i vsetínský urbář z r. 1663, jehož opis si pořídili Vsačtí pro své museum, ve kterém byly uloženy všechny archiválie, které v r. 1913 nebyly převezeny do Brna. Kusé tyto zlomky chronologicky uspořádal a do kartonů uložil prof. Josef Válek z Hovězí-Bařin u Vsetína, který pracoval zároveň i na pořizení evidenčních pomůcek. Takto uspořádané archiválie vsetínské uloženy jsou ve skříní v zasedací síni na radnici vsetínské (v I. poschodí). Mezi vsetínskými archiváliemi najdeme i urbář z r. 1717 pro obec Hovězí a dále Viléma Fernanda „Chronik der Herrschaft Wsetin“, jejíž opis vsetínského museum věnovalo stát. archivu zemědělskému. Popis panství vsetínského z r. 1666 nalezneme v archivu panství Veselí na Moravě. To je letmý přehled obsahu tří nejzachovalejších panských archivů v tomto kraji. Nyní si všimneme, v jakém stavu se zachovaly staré písemnosti na ostatních velkostatech v přerovském a uhersko-hradištském kraji.

Zbytky archivu Boos-Waldeckova panství vizovického uloženy jsou ve vizovickém zámku v rohové místnosti ve II. poschodí. Z druhé polovice 18. století zachovaly se tu tři originální pergameny, jež jsou uloženy ve zvláštních plechových krabicích. Ve Vizovicích zachoval se velmi cenný urbář z r. 1585 pro město Vizovice a obec Lípu, Zádveřice, Rakovou, Lutoninu, Ublo, Lhotsko, Bratřejov, Pozděchov, Prlov, Senínku, Jasenou a Želechovice. V tomto urbáři zvaném „Lejstra důchodní panství vizovického obnovená a přepsána za držení urozeného pána Artleba z Kunovic a na Brodě Uherském a korigovaná od Michala Šplíchala Žilinského z Žiliny při čase Sv. Šimona a Judy 1585“ jsou přepisovány dodatky až do r. 1617. Další urbář vizovického panství zachoval se tu z r. 1660. Vedle toho najdeme zde z let 1779 až 80 četné mapy, v jejichž rozích jsou nakresleny zajímavé obrázky. Tak na mapě zvané „Grundriss der Herrschaft Wisowitz“ (rok neudán), kterou nakreslil Karel Vilhelm v. Matolay, inženýr aboliční komise robotní, nalezneme velmi zajímavý výjev, představující slavnost zrušení roboty na panství vizovickém. Na této mapě jest i zachycen vizovický zámek. Na jiných mapách objevují se zdařilé kresby Valachů v pastýřských krojích, jež mohou býti dokladem k příslušným studiím národopisným. Vizovického archivu použil lékárník J. Čizmář ke své práci: „Dějiny a paměti města Vizovic“ (v Brně 1933).

Panství holešovské, které Václav Eusebius, kníže z Lobkovic prodal r. 1650 Janovi hraběti z Rotálu, zůstalo v držení tohoto rodu až

do r. 1763, kdy připadlo dcerám Františka Antonína hraběte z Rotálu. R. 1770 převzala celé panství Marie Barbora, provdaná hraběnka Erdödy. Když její syn Karel hrabě Erdödy r. 1833 poručil Holešov své dceři Barboře, provdané hraběnce Bruntálské z Vrbna, přišel Holešov do vlastnictví hrabat z Vrbna, kterémužto rodu patří dosud.

Z patrimoniální registratury holešovské zachovaly se bohužel jen trosky, svázané podle obsahu do několika fasciкул. Z doby rotálské zbylo tu několik svazků dokumentů rodinného rázu, jež uloženy jsou bezpečně s ostatními archiváliemi ve zvláštní skříni v přízemní klenuté místnosti zámku, kde zároveň jest umístěn i důchod velkostatku. Velmi zajímavé zprávy o věcech uherských obsahuje zvláštní fasciкул spisů z let 1640—1670. V plechových krabicích uloženo je tu dále 40 pergaménových listin ze 17. a 18. století. Poněvadž manželka Jana Zikmunda, hraběte z Rotálu, Maxmiliána, byla rozená kněžna z Liechtensteinu, zachoval se tu také opis testamentu Adama z Liechtensteinu z roku 1712. Z doby hrabat Erdödyů zůstala zde korespondence Marie Barbory hraběnky z Erdödy z let 1786—90, jež svědčí o jejich literárních pokusech v jazyku francouzském. Z doby vrbnovské zachována jest v Holešově část spisů, pojednávajících o rozsáhlém dědickém procesu vrbnovském (začal roku 1842) s přčetnými staršími přílohami. Vedle toho uložili Vrbnové v Holešově i starší své písemnosti, pokud se týkají dřívějšího jejich majetku rodového. Jsou to především vrbnovské spory z druhé polovice 17. století a rodinná korespondence vrbnovská z konce 18. stol.

V holešovském archivu nalezneme i spisy z let 1840—52, týkající se prodeje panství hořovického a radnického. V zámecké knihovně umístěné v I. patře zámku založen jest mezi knihami také urbář panství holešovského z r. 1774 zajímavý tím, že u jednotlivých poddaných jsou připojeny známky o jejich chování. Holešovský archiv spolu s knihovnou spravuje prof. František Ripka, jenž zastává zároveň i místo sekretáře majitele panství. O důležitějších pramenech holešovského archivu zmiňuje se Dr. Bretholz v publikaci: „Archivalien zur neueren Geschichte Oesterreichs“, str. 533—4.

Velkostatek Lukov, který po smrti své manželky Lukrecie Nekšové z Landeka zdědil Albrecht z Valdštejna, za stavovského povstání zabral Jan Adam z Víckova, který tu zůstal pánem až do r. 1637. Roku 1713 koupil Lukov Jan svob. pán z Rotálu, od něhož r. 1721 lukovské panství získal Jan Frydrych svob. pán Seilern, jehož rodu patří dodnes. Lukovský archiv, na jehož písemnostech registraturní značky dokazují, že byl kdysi uspořádán, jest uložen ve zvláštní místnosti v I. patře nad bývalými konírny. Nyní se majitelka panství postarala o jeho částečné uspořádání. Zachovalá část lukovské patrimoniální registratury začíná teprve koncem 18. století. V rodinném archivu Seilernovském uloženém v lukovském zámku najdeme „Urbarium der Gemeinde Lukow et Witowa vom Jahre 1724“.

Vedle shromážděných četných listin rodinného obsahu chová majitel Lukova též několik svazků velmi zajímavých opisů instrukcí Marie Terezie a knížete Kounice pro rakouského vyslance v Anglii Kristiana Augusta Seilerna z let 1752—61.

Zbytky rožnovského archivu uloženy jsou v feditelské kanceláři ve správní budově velkostatku, náležejícího Vítkovickému hornímu a hutnímu těžištvu. Před časem byly složeny do 25ti krabic a sepsány ve zvláštním inventáři, který na svém štítku má sice nápis, že spisy v něm zapsané pocházejí z let 1853—1900, ale najdeme tu jako priora založeno mnoho spisů starších aneb jejich opisy. Zvláště se tu zacho-

valo 5 ručně kreslených a pěkně kolorovaných místních plánů, zachycujících kartograficky Valaško a přilehlý k němu pruh Slovenska r. 1721. Podle sdělení správce velkostatku byly některé archiválie rožnovské uloženy též při feditelství podniku ve Vítkovicích. Kromě toho 3 pergamény a několik městských listin bylo dáno do rožnovského musea.

Z archivu panství Nový Světlov zbyly pouze účetní a hospodářské knihy z konce 18. a 19. století, jež jsou majitelem velkostatku dobře opatrovány.

V Malenovicích u Zlína kromě starých map od r. 1785 mají pouze několik fasciкул hospodářské korespondence z první pol. 19. stol.

Třeboze obecní statek města Uher. Hradiště nepatří mezi velkostatky zabrané, přece i zde byla vykonána přehlídka. Uhersko-hradištský statek neměl vlastní správy, spravovala jej městská rada a proto písemnosti hospodářské uloženy jsou mezi ostatními spisy, souvisejícími se správou města. Listiny z let 1257—1867 byly dobře uloženy v tresoru kanceláře městského tajemníka a pořízen k nim podrobný inventář (je v něm zapsáno 145 inventárních čísel). Ostatní archiválie nalezneme v neuspořádaném stavu v sousední budově nad bio „Redutou“ vedle městské knihovny. Zde jsou zachovány městské knihy teprve z konce 17. stol. Ze starších knih městských jest nejzajímavější pamětní kniha purkmistrů Uher. Hradiště z let 1672—87, dále matrika měšťanská z roku 1682, popis hranic z r. 1689, Litterae annuae Collegii S. J. Hradistií ad annum 1730—67 a urbář uhersko-hradištský z r. 1678.

Zdounky, jež v l. 1635—73 patřily jezuitské koleji kroměřížské, teprve v r. 1906 připadly dnešnímu vlastníku, rodu Strachwitzů. Zbytky staré zdounecké registratury hospodářské od 18. století, jsou naprosto nespořádané uloženy v klenuté místnosti vedle kanceláře správy velkostatku a zasloužily by, aby byly v zájmu místního badání historického alespoň částečně spořádány.

K dějinám panství bilovického zachovaly se jen prameny, jež opatruje řed. Al. Kašík v Březolupcích. Jsou to spisy, týkající se sporu o bilovické lesy z l. 1777—1856, u nichž jest jako příloha uložen i urbář bilovický z r. 1628.

Registratura hornomoštěnická uložena jest v kroměřížském zámku a její spisy vesměs neuspořádané pocházejí teprve z 19. století.

Starší písemnosti hornomoštěnické nalezneme v archivu strážnickém, kde jest uložen i urbář mostěnický z r. 1639.

Archiv napajedelského panství byl svého času zachráněn Skopalíkem do obecního archivu záhlinického. V brněnském zemském archivu mají napajedelský urbář z r. 1658.

Patrimoniální registratura panství Uherského Brodu jest uložena částečně v místním museu. Najdeme zde uherskobrodská Registra horenská z l. 1540—66, sirotčí rejstříky z r. 1576—1638, urbář ořechovského statku (součástí to panství brodského) přeepsaný r. 1695 a j. spisy. Vedle toho v kounicovském archivu, převezaném ze Slavkova do zemského archivu brněnského, uloženy jsou v 56 krabicích spisy, týkající se panství Uher. Brodu, chronologicky spořádané od roku 1645. V témže archivu brněnském najdeme též urbář panství uherskobrodského z r. 1643.

Archiv panství luhačovického a k němu přináležejícího statku biskupického je v zámku Lomnici u Tišnova (viz dále následující zprávu o lomnickém archivu).

Z Bystřice pod Hostýnem byl archiv převezen do Milotic u Kyjova.

Z uvedené bilance přehlídek na Přerovsku a Uherskohradištsku vy-

svítá, že místním historikům zbylo v tomto kraji poměrně velmi málo pramenů k vypsání jeho dějin.

V roce 1937 pokračoval jsem v přehlídkách na Moravě, a to v kraji znojemském a jihlavském, kde prohlédnuto bylo celkem 38 velkostatků. Ani zde výsledky tohoto výzkumu nebyly uspokojivé. Na 11 velkostatků (Biskupice, Budkov, Dukovany, Fryšava, Hor. Kounice, Vel. Meziříčí, Mikulovice, Police, Nové Syrovice, Višňové a Želetice) nezachovaly se žádné starší písemnosti. Tam, kde se zachovaly alespoň trosky z bývalých patrimoniálních registratur, málokde jsou bezpečně uloženy a ještě řidčeji jsou uspořádány. Tak jevišovický archiv najdeme ve věži kostela velmi obtížně přístupný, zbytky přímětického a milfronského archivu, kde by mohly být i nějaké zmínky o Prokopu Divišovi, budou teprve zásluhou znojemského archiváře Auera uspořádány, plavečská registratura je uložena sice v bezpečí, ale potřebovala by odborníka, aby ji dal do pořádku. V zoufalém stavu byla nalezena patrimoniální registratura na Hradišti sv. Hypolita u Znojma, kde v archivu měli kurník; v Budčí cenné archiválie ohrožovaly myši, které tu nadělaly mnoho škod stejně jako v Sádku. V Lechovicích měli archiv ve stáji na zemi, v Bohuticích v zahradním domku a v Hrušovanech na zámecké půdě, kam špatnou střechou na archiválie přšelo. Poněvadž ve všech případech bylo velmi přísně zakročeno proti takovéto nevážnosti k starším spisům, jejichž význam v budoucnu bude stále stoupat, přispěly tyto prohlídky alespoň k odvrácení hrozící zhouby. Zároveň se podařilo vzbudit u vedoucích úředníků nebo vlastníků velkostatků porozumění i pro nutnost uspořádání archiválií. Podrobné informace o tomto jednání jsou uvedeny v jednotlivých zprávách. Tak bude uspořádána registratura statku tvoříhrázkého, uložená v dominikánském klášteře ve Znojme, stejně slíbil i majitel hrušovanského zámku, že dá uspořádati archiválie dosud naházené po zámecké půdě. Důkladného zpracování by si zasloužil velmi cenný a bohatý archiv v Telči, jakož i archiv ve Žďáru na Moravě. Jaroslavický a moravsko-krumlovský archiv jsou již zhruba uspořádány. Odborně pořádný je archiv města Znojma, který má svého vlastního archiváře.

Nejrozsáhlejším archivem na jihozápadní Moravě jest archiv v Telči, jenž právem patří k nejcennějším panským archivům na Moravě. Souvisí to mimo jiné i s okolností, že telecké panství náleželo mocným rodům, jejichž statky měly pokročilou administrativu a tím i lépe vedené kanceláře než na statcích drobných. Tak v r. 1339—1604 náležela Telč pánům z Hradce, načež sňatkem přešla v držení rodu Slavatů až do roku 1691. Toho roku dostala se Telč do majetku hrabaty Liechtenštejnů z Kastelkornu, až r. 1796 ji zdědil Leopold hr. Podstatsky-Lichtenštejn, kterémužto rodu patří telecké panství dodnes.

Archiv telecký uložen je v klenuté místnosti v I. poschodí starého zámeckého traktu. Leč toto uložení není definitivní a po skončení nynějších adaptací v zámku bude archiv přestěhován do přízemní klenuté místnosti ve středním traktu, neboť dnešní archivní místnost má v klenbě trhliny. Vedle vlastních archiválií je zde uložena také část zámecké knihovny, v níž velmi efektně působí krásně vázaná kompletní Krünitzova sbírka. Je značnou škodou, že telecký archiv, který má četné originály pergamenů od r. 1530 (jsou z části vystaveny zde ve zvláštní vitrině), není dosud odborně zpracován. Nejstarší a nejcennější archiválie složeny jsou jen bez jakéhokoliv systému v drobných a větších fasciklech, na nichž označen jest obsah spisů. Teprve po přestěhování bude archiv odborně uspořádán.

Správce archivu je kastelán Vincenc Kalina. Z cennějších starých

knih zasluhují pozornosti urbáře teleckého panství z l. 1582, 1654 (opis originálu uloženého v městském archivu) a 1717. Vedle toho je zde zachována pamětní kniha s názvem „Léta Páně 1571 založeny jsou tyto knížky, v nichž se poznamenávají všechny změny a freimarky, což se s lidmi činí za zátopu buď rybníkův nebo jiná oprav na panství teleckém pro budoucí paměti“. K tomu druží se popisy teleckého panství z r. 1720 a 1752. I z rodinných archiválií majitelů panství zbyly zde trosky a najdeme zde jen spisy o liechtenštejnském paláci ve Vidni, fideikomisní spory liechtenštejnské, spor Lucie hr. Sternbergové, roz. Slavatové, s Fr. Karlem z Liechtenštejna roku 1691, spisy o rozdělení slavatovských statků Telče, Kunžaku, Strmilova, Slavonic, Jindřichova Hradce, Kardašovy Rečice, Zirovnice a Bystřice v r. 1694, dílčí knihu liechtenštejnskou z r. 1611, spory o převzetí Jindřichova Hradce r. 1689, korespondenci Maxmiliána Liechtenštejna z l. 1506—11, dědicovou dohodu Liechtenštejnů s Fuggery od r. 1600, korespondenci hr. Aloise Podstatského z let 1752—4 a korespondenci hr. Pavla z Liechtenštejna s regentem pernštejnským Niklasem z l. 1637—1647 (fol. 203). Kromě toho zachovala se tu celá sbírka opisů listin od roku 1366 pořízených většinou v jindřichohradeckém archivu. I nedaleké Slavonice mají zde četné doklady o svých privilegích z l. 1574—1726, k nimž patří také instrukce pro město Slavonice z r. 1675. Jsou tu také cenné zprávy o založení jesuitského domu v Telči r. 1654 a o dolech v Dolní Vodě z let 1713—6. Velmi zajímavý a dobře uspořádaný je hudební archiv o 270 inv. číslech, který je tu uložen ve zvláštní skříní. Rovněž registratura ústřední pokladny s účetními knihami od pol. 19. století je srovnána chronologicky.

Telecký archiv obsahuje také mnoho cenných pramenů i k dějinám jiných statků a panství. Tak se tu zachovaly účty pro panství Veselíčko z 19. stol., Studená-Kunžak od r. 1800 (pro statek Studenou jsou tu také spisy z 18. stol.), spisy bludovské od r. 1610 (mezi nimi inventáře bludovského zámku z l. 1682 a 1685), spisy týkající se Pernštejna (výnos panství pernštejnského z r. 1695), spisy o statku Krumpíř z roku 1697 (porovnání mezi Michalem Adolfem a Michalem Ferdinandem, hrabaty Althanoými), spisy o sporu s panstvím Písečné z r. 1674, urbář statku Borovné z l. 1709—47, popis panství Sádek z roku 1713, instrukce pro Želetavu z r. 1720, spisy o panství Stráž pod Ralskem od r. 1660, rejstřík desátků pro panství Batelov z r. 1757, spisy o jesuitské fundaci jindřichohradecké z l. 1596—1608, trhová smlouva o prodeji panství Dalešice 1614, smlouva teleckého panství s klášteřem Nová Říše z roku 1638 a zprávy o hřebčíněch ve Smrkovicích a v Kladrubech z r. 1724.

Teleckého archivu použil již P. J. o s. a n k o t ke své práci „Dějepis města Telče“ a na starých urbářích najdeme poznámky jindřichohradeckého archiváře P. Fr. Teplého.

Poměrně vzácně zachovaný archiv má statek Tvoříhráz, náležející od r. 1500 znojemským dominikánům.

V Tvoříhrázi samotné sice nemají starších písemností, za to však v archivu znojemského klášteřa dominikánského najdeme mnoho cenných pramenů k historii tohoto statku a k němu přináležejících obcí Tvoříhráze, Ratišovic a Morašic. Archiv tento byl prvně uspořádán r. 1734, jak o tom svědčí „Inventarium archivii conventus Sete Crucis Znojemensis erectum 1734“. Pořídil jej Dominik Stehlík, jenž všechny archiválie rozřídil do skupin označených písmeny A—Z a inventarizované spisy uložil do příslušných příhrádek v nádherně vyřezávaných barokních skříních, určených k trvalému uložení archiválií. Do tohoto

starého inventáře byly připisovány přírůstky až do r. 1756. Nový inventář pochází z r. 1901, ale není ničím jiným než inventářem bez jakéhokoli zřetele na obsah spisů. Stalo se to patrně proto, že rozházené archiválie byly bez ohledu na obsah spisů dávány do příhrádek archivní skříně, jejichž obsah byl pak zapsán do inventáře. Nyní podle sdělení nového probošta P. Augustina Scherzera bude archiv znovu věcně uspořádán a budou k němu pořízeny evidenční pomůcky.

V archivu najdeme zprávy o hospodaření na tvoříhrázkém statku již od 16. století, jakož i spisy ilustrující patrimoniální agendu od 17. stol. — Z důležitějších knih nutno uvést „Registra purkrechtní vsi Tvoříhráz“ z l. 1686, urbář obcí Tvoříhráze, Morašic a Ratišovic z r. 1727, horenskou knihu pro vinice při vsi Džbánících spolu s řádem pro viniční hory. Pro dějiny hospodářské a poddanské velmi cenným pramenem jest „Instructorium oeconomicum sive observationes generales et particulares oeconomicas Durlosensem (tvoříhrázkou) concernentes“, ke kteréžto instrukci bylo použito i starších pramenů z klášterního archivu. Práce tato, kterou r. 1740 sepsal Ondřej Mendl, se zachovala ve 3 exemplářích. Jeden její opis byl získán pro státní archiv zemědělský v Praze. Z téže doby pocházejí urbáře pro všechny tři obce statku tvoříhrázkého, na jejichž titulních listech nalezneme od Ondřeje Mendla perem zachyceny pohledy na zmíněné vsi.

Z dalších knih zaslouží si pozornosti „Liber terminalium lapidum“ z r. 1739, „Silvarium oder Waldbuch von Durloss“ z r. 1741 a instrukce pro správce v Tvoříhrázi z r. 1804. Cenné tyto prameny by si zasloužily, aby byly vědecky zpracovány.

Dostí rozsáhlá, ale méně zachovalá a neuspořádaná je registratura panství žďárského. Žďárský zámek, jehož dnešním vlastníkem je velkostatkář Kinský z Chlumce, choval kdysi ústřední registraturu dietrichštejskou. Svědčí o tom nápisy na policích ve třech archivních místnostech, které již po dlouhá léta jsou v prvním poschodí naproti kanceláři velkostatku. Žďárské panství totiž r. 1826 koupil od náboženského fondu, který vlastnil Žďár po zrušení starobylého zdejšího kláštera v r. 1784, Frant. Jos. Dietrichštejn-Pruskov-Leslie. Třebaže se ke žďárskému archivu zachovalo několik repertářů, jejichž signatury souhlasí se značkami na spisech, přece archiv není dnes podle nich uspořádán a proto bylo by třeba provést zde odborné práce pořádací. Spisy pocházejí většinou teprve od r. 1784, ač mezi nimi najdeme také starší priora. R. 1794 byla vydána pro komorní panství žďárské registraturní instrukce a pořízen „Hauptelenchus zur K. K. Staatsherrschaft Saarer Oberamts Registratur“. Další repertáře jsou již z doby dietrichštejské. Ve žďárském archivu zachovaly se též spisy o hutích v Ranské u Polné. V pokladně důchodu mají též fascikl dokladů o škodách, způsobených napoleonským vojskem. Ředitel velkostatku inž. Bakesch projevil ochotu podpořiti někoho, kdo by se uspořádání archivu ujal.

Nejvýznamnějším archívem jihomoravským jest městský archiv ve Znojme, umístěn v budově býv. jezuitské koleje. Má v I. poschodí 2 skladištní místnosti klenuté, suché a světlé, jakož i pracovnu pro archiváře Jos. Auera, jenž stále zdokonaluje uspořádání archivních fondů a pořizuje k nim evidenční pomůcky. Tak uspořádal všechny městské knihy, jejichž katalog vydal tiskem r. 1930. Vedle toho připravuje věcný i jmenný rejstřík ke staré registratuře z l. 1785—1850. V rukopise jsou připravena regesta všech městských listin z l. 1281—1850. K městu Znojmu patří dva statky, horní a dolní. Hoření statek tvořily obce Castohostice, Čtidružice, Sřeflová a městys Bližkovice. K statku dole-

nímu náležely: Citonice, Kuchařovice, Mansberk, Novosady, Nový Šaldorf, Plenkovice, Starý Šaldorf, Vrbovec, Žerůtky a městys Olbramkostel. Proto i ve znojemském archivu městském lze naléztí zajímavé zprávy k dějinám zemědělským, jmenovitě pak prameny pro kroniky výše uvedených obcí. Jsou to nejen pozemkové a sirotčí knihy z těchto obcí, nýbrž i hojně účetní písemnosti, jež svědčí, jak město hospodařilo na svých statech.

Z dalších jihomoravských archivů zasluhuji pozornosti archiv jaroslavický a moravskokrumlovský. Jaroslavické panství, náležející říšsko-německému hraběti Dr. Vilému Spee, má archiv, počínající většinou teprve od 18. století, uložen v přízemní místnosti zámku, vedle kateřanova bytu. Police archivní rozděleny jsou na pravidelná oddělení, jež zakryta jsou lepenkovými deskami sklápěcími. V nich srovnány jsou podle čísel příhrádek archiválie svázané podle obsahu do fasciklů. Obsah příhrádek je tento: 1. Patronat. 2. Schule. 3. Ehe u. Religion. 4. Stiftungen. 6. Bau. 7. Zunft. 8. Cameralgefälle. 9. Grenz und Stritte. 10. Grundzerstückung u. Ansiedlung. 11. Gerechtsame u. Streit. 12. Robot u. Abolition. 13. Assecuranz. 14. Vorspanne. 15. Cataster. 16. Extrasteuer. 17. Wasserstreit. 18. Gemeinde. 19. Feuerlösch-Polizei. 20. Tausch u. Pacht. 21. Gubernial-cirkularien. 22. Protocolle. 23. Protocolle. 24. Kon-skriptionen. 25. Schwere Polizeiübertretungen. 26. Wanderpässe. 27. Criminalia. 28. Militare. 29. Landwehr. 30. Invaliden. 31. Kreisamt. 32. Sanität. 33. Recrutierungen. 34. Gerichtsbarkeit. 35. Politische Streitigkeiten. 35.—8. Miscellen. 39. Obrigkeitliche Verfügungen. 40. Gemeindefrechnungen. Ve zvláštních nečíslovaných příhradách jsou uloženy účty a oddělení „Judicielles“. Z knih pozoruhodné jsou knihy svatebních smluv z l. 1719—1802 a protokol o hranicích šatovských z r. 1676. Evidenční pomůcky se žádné nezachovaly. Třebaže toto uspořádání archivu nevyhovuje, přece umožňuje alespoň částečnou evidenci ve spisech této dosti zachovalé patrimoniální registratury.

Archiv moravsko-krumlovský uložený ve vysoké místnosti v I. poschodí do nádvoří zámku je v uspokojivém stavu. Zasloužil se o to bývalý zámecký sklep mistr Jindřich Weber, který od roku 1922 nepřetržitě zdokonaluje uspořádání archivu. Všechny spisy, začínající r. 1627, chronologicky roztrídil až do r. 1923. Ve stejném chronologickém pořadí srovnány jsou i knihy. Ze zajímavějších knih nutno uvést opis z r. 1641 starého („uralten“) českého urbáře, přeloženého do němčiny pro obce Krumlov, Rakšice, Bedrovice, Lišnice, Hostěradice, Trstěnice, Prosiměřice, Rouchovany a Ivančice. Vedle toho se tu zachoval urbář olbramovický z r. 1643, opsaný r. 1651. V obou urbářích vyskytuje se mnoho českých názvů. Velmi pěkně ve vázaných knihách zachovaly se tu i starší týdenní zprávy hospodářské, k nimž pořízen byl i zvláštní repertář. Vedle vlastní registratury krumlovské je zde uložen archiv inspece liechtenštejských statků z let 1660—1842. Této inspekci podléhala panství M. Krumlov, Budkov a Velké Losiny. Spisy vzniklé z úřadování inspece jsou uspořádány podle zvláštního repertáře. Zachovaly se tu také repertáře budkovské z l. 1853—88, ale spisy k nim chybějí. V Krumlově zachovalo se i dosti pergamenových listin a starších map, rovněž dobře p. Webrem opatrovaných.

Zato ve velmi špatném stavu byly shledány archivy panství Sádek, Jevišovice a Lomnice u Tišnova.

Sádecké panství, náležející rodině Chorinských, má velmi zajímavé a cenné archiválie naházené ve starých policích, a to v klenuté místnosti v I. poschodí starého neobydleného zámeckého traktu. Pochá-

zejí od konce 17. století. Byly tu nalezeny také rukopisy univerzitních přednášek s poč. minulého století, jako na př. přednášky prof. Waldingera z r. 1808, nauka o operacích podle přednášek prof. Hunczovského ve Vídni, přednášky prof. Stohla o horečce, přednášky o patologii koní, „Verzeichniss oder Erkenntnis des Pferde — Alter vom. prof. Pessina“, přednášky prof. Schmieda o očních nemocech a j. Sádecký archiv byl kdysi uspořádán, jak to dosvědčují registraturní značky na spisech, ale repertář se tu žádný nezachoval. Zbyla tu vedle účtů a spisů od 17. století také sbírka patentů a nařízení od pol. 18. století. Mezi starými účty nalezl jsem sirotčí registra panství osovského a rojetínského z l. 1699 a 1704. Některé archiválie sádecké jsou uloženy též v archivu ve Veselí na Moravě.

Patrimonijní registratura panství jevišovického, k němuž patřil také statek Slatina, uložena jest zásluhou starosty jevišovického pana Špalka jako majetek musejního spolku ve věži jevišovického kostela, a to v původních policích, ve kterých byl archiv umístěn ve starém zámku jevišovském. Podle repertářů z l. 1756 a 1798 lze souditi, že tato registratura byla uspořádána, ale dnešní její stav jest žalostný. Spisy uloženy jsou bez jakéhokoli pořádku a odpočívají tu od r. 1897 pod silnou vrstvou prachu, ač se starosta Špalek po léta snaží získati k jejich uspořádání některého místního odborného učitele. Zároveň tu najdeme starou truhlici mlynářského cechu jevišovického s cechovními písemnostmi od r. 1699. Z jevišovického archivu byly odvezeny do zemského archivu v Brně urbář panství jevišovického z r. 1628, dále 7 pozemkových knih ze 17. století, spisy o hraničních sporech, hospodářský řád z r. 1746 a privilegia jevišovická.

Archiv lomnického panství, náležejícího hraběcí rodině Serényi, umístěn je ve světlé, suché a klenuté místnosti přízemní v nádvoří zámku.

Na několika čtverečních metrech jsou tu bez jakéhokoli uspořádání v policích i na podlaze narovnány starší patrimonijní spisy od pol. 18. stol. spolu se spisy a účetními písemnostmi z novější doby. Starší spisy představují pouze trosky rozsáhlého někdy archivu lomnického a luhačovického. Poněvadž na spisech nenajdeme registraturních značek a protože ani v archivu nezachoval se žádný repertář, je patrné, že archiv dosud nebyl vůbec pořádný.

Tím jsme vyčerpali skromný počet větších archivů na jižní a jihozápadní Moravě a zbývá jen zmíniti se o dalších drobných archivech v této krajině Moravy. Jsou to zbytky (od konce 18. stol.) registratury statků Milfronu a Přímětic, uložené v zámku Kravsko u Znojma, skromné trosky registratury v Lechovicích (od 40. let minulého století), zanedbaný archiv v Hradišti Sv. Hypolita, obsahující spisy a dosti úplné zbytky patentů od konce 18. stol., archiv budečský, jehož spisy, týkající se panství Budče, Budiškovice a Mor. Budějovic počínají od roku 1829 (ze starších zachoval se tu pouze fascikl, v němž jsou i starší listiny kláštera Louky u Znojma od konce 15. století) a konečně zbytky registratury plavečské (účetní a hospodářské knihy od 18. století).

Na budkovském zámku zbyla jako jediná stopa po zdejších archivu „Registra purkrechtní panství mladoňovského, obnovená jsou 1651“. Druhá purkrechtní kniha panství budkovského uložena je v moravskobudějovickém museu.

V Bohuticích u Mor. Krumlova měli zbytky archivu uloženy v zahradní budově. Proto byly odtud cennější kusy, jako viniční kniha bohutická z roku 1655, pozemková kniha téže obce z roku 1637, dále Liber monasterii Cromloviensis ze 17. století a repertář registratury

z r. 1798, vybrány a odevzdány majitelce pí. A. Seydlové se žádostí, aby je uložila na bezpečnějším místě. Rovněž ostatní zbytky archiválií slíbila majitelka alespoň vhodněji umístiti na příhodnějším místě.

Z uvedených zpráv je patrné, jak je nutno co nejhorlivěji zachraňovati ohrožené archiválie, jejichž evidence je zvláště nyní velmi prospěšná nejen historikům, nýbrž i přecetným zájemcům, hledajícím doklady o svých předcích. Proto nutno vysloviti politování, že urychlené provádění soustavného výzkumu patrimonijních archivů na Moravě bylo již roku 1938 znemožněno úspornými opatřeními, a doufati, že v této velmi naléhavé kulturní akci bude v nejbližší době intenzivně pokračováno.

Josef Nožička.

Nestor českých archivářů, čestný člen a první předseda Archivní společnosti, **PhDr. h. c. František Mareš**, zemřel dne 12. února 1939 ve vysokém věku 88 let v Třeboni. Jihočeský rodák (nar. v Bavorově) působil s nepatrnou přestávkou po celý svůj dlouhý život v jižních Čechách ve službách schwarzenberských, jsa od r. 1873 déle než půl století úředníkem významného historického archivu v Třeboni. Mareš byl z prvních českých absolventů vídeňského Ústavu pro rakouský dějepis a byl spolu s F. Tadrrou, prvním českým zemským badatelem, který r. 1887 vstoupil do archivů vatikánských. Osobě tohoto významného archiváře a historika, jenž ve svém kmetském věku a tichém třeboňském zátíší spojoval nás ještě jako poslední žijící pamětník s dobou Františka Palackého a Konstantina Höflera, bude věnován v příštím svazku zvláštní článek z pera nástupce jeho ve Schwarzenberských archivech, Dr. Antonína Markuse.

Jenšovský.

Dne 8. srpna 1937 zemřel v Kroměříži archivář olomouckého arcibiskupství **Dr. Antonín Breitenbacher**. Rikáme-li archivář, je tím řečeno málo, neboť Dr. Antonín Breitenbacher za svého patnáctiletého působení v Kroměříži ve správě arcibiskupských vědeckých sbírek vybudoval ve skutečnosti několik souřadných vědecky založených institucí. Měl k tomu dobré předpoklady nejen odbornou erudici jako málokterý duchovní správce, ale i úzkostlivě vyvinutý smysl pro pořádek. Rodák z moravského Slovácka (narozen v Jarošově u Uherského Hradiště dne 12. února 1874), věnoval se po gymnasijských studiích na přání své matky bohosloví a byl vysvěcen na kněze r. 1896. Jeho výborný prospěch ve studiích způsobil, že již jako mladý kněz se stal prefektem v arcibiskupském semináři a na gymnasiu v Kroměříži. Tehdejší arcibiskup olomoucký Dr. Kohn dbal toho, aby profesori na církevních učilištích nabýli odborné kvalifikace. Byl proto mladý Breitenbacher poslán r. 1898 na universitu do Innsbrucku, aby tam studoval dějepis a zeměpis. Breitenbacher měl tu možnost poslouchati v té době vynikající profesory historie, známého historika papežů Ludwiga Pastora a pozdějšího profesora vídeňského ústavu dějepisného a známého odborníka v pomocných vědách historických Ottenthala. Breitenbacher se však nespokojil jen těmito přednáškami a navštěvoval i praktická cvičení archivní, jako by již tušil své příští poslání. Roku 1903 dosáhl aprobae pro vyučování dějepisu a zeměpisu a byv v říjnu téhož roku promován doktorem filosofie, doplnil pak svou kvalifikaci ještě ve Vídni, získav u slavného Vatroslava Jagiče aprobae z jazyka českého. Působil pak na arcibiskupském gymnasiu kroměřížském jako profesor dějepisu a zeměpisu až do roku 1922. Zatím však svěřil mu již r. 1915 arcibiskup Dr. Bauer správu arcibiskupské knihovny, a když zemřel arcibiskupský archivář, známý cyrilometodějský badatel František

Snopek, odevzdal arcibiskup Stojan roku 1921 Dr. Breitenbacherovi též správu archivu, které se ode dne 1. ledna 1922 nový správce věnoval definitivně a také výhradně, opustiv své povolání středoškolského učitele. O tom, s jakou horlivostí a s jakou pílí se ujal správy archivu a co v něm vše učinil, svědčí nejlépe jeho obsáhlé, často originálně psané zprávy, které občasně otiskoval v našem časopise (srov. ČAS IV. 1926, str. 145—163; ČAS VI., 1928, str. 198 až 202; ČAS VII. 1931, str. 133—138; ČAS IX/X. 1933, str. 368—375; ČAS XIII/XIV., 1938, str. 368—375). Sám jsa literárně činný, podporoval všestranně badání v archivu sobě svěřeném a v citovaných zprávách netajil se radostí, jestliže mohl zjistiti úspěšný výsledek badání některých návštěvníků v archivu. Z vlastních prací Breitenbacherových buďtež tu uvedeny jeho první práce, vzniklé za studií insbruckých a psané německy pro Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens: „Über die Quellen und die Glaubwürdigkeit des Granum catalogi praesulum Moraviae“ (sv. VI. 1902) a „Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zur Anerkennung des ausschließlichen Wahlrechtes der beiden Domkapitel“ (ibidem VIII. 1904). Speciálně zabýval se pak dobou biskupa Stanislava Pavlovského, jemuž věnoval dvě práce, otiské v Časopise Matice moravské: „Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem“ (roč. XXX. 1906) a „K dějinám reformace moravského kleru za biskupa Stanislava Pavlovského“ (roč. XXXI. 1907). Jakmile se však stal archivářem, jsou všechny jeho práce věnovány archivu a příbuzným sbírkám. Dlužno tu především jmenovati „Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži“ (vyšly r. 1925 a 1927), informační článek o hudebním archivu kolegiálního kostela sv. Mořice v Olomouci (Časopis Vlasteneckého spolku musejního 1930) a o hudebním archivu kostela P. Marie v Kroměříži (tamže r. 1931). Společně s profesorem Evženem Dostálem připravil a vydal katalog arcibiskupské obrazárny kroměřížské (1930).

V první zprávě, kterou otiskl v našem časopise o svých pracích v arcibiskupském archivu, napsal Dr. Breitenbacher, že je jeho snahou, aby tento archiv „byl vybudován na vzorný vědecký ústav, jak to vyžaduje moderní doba“. Při pořadatelských pracích rostly však staré úkoly a vznikaly nové, takže pilný archivář předstihl ještě své nejlepší plány. Z materiálů, které se hromadily při pořádání a pro něž nebylo místa v archivu podle přesných zásad archivních, rostlo rychle samostatné museum, jež je zárodkem arcidiecézního musea v kroměřížském zámku. A tak archivář, který v prvních zprávách nařkal na neutěšený stav dědictví, které převzal, mohl na sklonku — žel předčasném — svého působení podávati zprávu o osmi samostatných vědeckých sbírkách, jež takřka vyrostly pod jeho rukama. Jsou to archiv, knihovna, hudební archiv, museum, sbírka mincí a medailí, sbírka soukromých korespondencí, sfragistická sbírka a obrazárna. Poslední zprávu v našem časopise četli čtenáři již po smrti autorově. A tak do radosti, která je tu pocítována z vykonané práce, mísí se smutek nad předčasným odchodem pilného pracovníka. Ti pak, kdož znali Dr. Breitenbachera osobně — a řada mladších historiků měla možnost poznati ho krátce před jeho smrtí na historickém sjezdu v Praze — zachovají v dobré paměti typickou a svěráznou postavu vlasteneckého kněze — učence.

B. Jenšovský.

Zemský archivář a býv. řed. zemského archivu **Hynek Kollmann**, který zemřel dne 22. června 1938, patřil oné skupině historiků, poměrně nečetné, která spojovala starou generaci Tomkovu a Gindelyho s mlad-

šími žáky, odchovanými již v seminářích Gollově a Rezkově. Zvláště však byl Kollmann žákem profesora a archiváře Josefa Emlera, u něhož pracoval též v archivu hlav. města Prahy, a to bylo patrně také příčinou, že mladý profesor historie (narodil se dne 31. července 1864 v Hradci Králové), který býval též vědeckým žákem Gebauerovým, dal roku 1888 přednost archivním pracím a archivní dráze před povoláním středoškolského učitele. R. 1888 pracoval ve státním archivu v Bratislavě, studuje tu především archiv olešnický. A o následujících prázdninách vykonal z podnětu Společnosti Národního musea výzkum v některých městských a obecních archivech ve východních Čechách. Ale jeho další práci vědecké dalo směr rozhodnutí zemského výboru z února r. 1890, kterým Kollmann na návrh Historické komise zemské byl vyslán do Říma, aby tu převzal další výzkum v registrech papežských. Kollmann také skutečně připravoval nejprve bohemika z register papeže Řehoře XI. (1370—1378), aby je vydal v zemské publikaci Monumenta vaticánských. Ale jeho práce v Římě dostaly nový směr, když na přání ředitele zemského archivu Antonína Gindelyho, který si velmi vážil prací Kollmannových, získal po intervenci zemského maršálka přístup do vzácného archivu Kongregace de Propaganda fide. Zde pracoval pak jako jeden z prvních badatelů, kterým se dostalo tohoto vyznamenání, po několik studijních období a když roku 1903 opouštěl posledně Řím, mohl s uspokojením prohlásiti, že z tohoto důležitého archivu výtěžena jsou všechna bohemika až do roku 1800 v počtu kolem 14.000 prepisů. Kollmann, kterého přivedla do archivu stopa po korespondenci kapucína Valeriána Magniho, seznámil českou vědeckou veřejnost s archívem Propagandy dvěma články, z nichž první vyšel v Časopise českého musea již r. 1892, druhý pak v prvním svazku Zpráv Českého zemského archivu roku 1906. Brzy potom, jakmile se Historická komise zemská z výtěžku Kollmannova badání přesvědčila o veliké důležitosti vyčerpaných zpráv, navrhla zemskému výboru, aby tyto zprávy byly vydány ve zvláštní publikaci „Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas bohemicas illustrantia“. Vydání této publikace bylo ovšem svěřeno Hynku Kollmannovi, který připravoval první díl, jenž má obsáhnouti léta 1622 až 1626 a rozsáhlý úvod o archivu a písemnostech Propagandy. R. 1923 vyšla první část prvního dílu, přinášející dukomenty z let 1622—1623 a v prvním výročním měsíci Kollmannova úmrtí vydán byl rozsáhlý úvodní svazek publikace, připravený ještě úplně i s rejstříkem zvěčnělým vydavatelem.

Třebaže jméno Kollmannovo bude v análech české práce vědecké spojeno především s monumentálním podnikem výzkumu a edice akt Propagandy, nelze nevpomenouti na těchto místech jeho činnosti archivářské. Hynek Kollmann stal se adjunktem Českého zemského archivu dne 1. července 1893, tedy na počátku éry ředitele Františka Dvorského, charakterisované právě v období Národopisné výstavy r. 1895 a v letech následujících velikým plánem soustavného výzkumu městských a venkovských archivů v Čechách. Možno bez nadsázky říci, že lvi podíl na pracích tohoto výzkumu připadl právě Hynku Kollmannovi. Jsa nadán mimořádnou, časem až pedantickou akribií ve všem svém podnikání, prováděl Kollmann také tento výzkum se vzácnou pečlivostí a jeho podrobné zprávy, uložené v archivu země České, jsou podnes pro mnohé venkovské archivy české jediným nebo nejlepším jejich soupisem. Z edičních prací Kollmannových možno tu ještě uvéstí vydání listin brozanských z let 1482—1515 v XVIII. svazku Archivu českého a z jeho činnosti organizační dlužno se zvláště zmíniti o působení v redakci Ottova slovníku naučného, kam mezi jiným napsal též heslo o archivu. Není

dosti známo, že právě tento příspěvek, vyšlý roku 1890, jest z prvních našich příspěvků archivní literatury. A již proto zaslouží zvěčnělý archivář, který od svého odchodu ze zemského archivu do výslužby v roce 1920 žil téměř po dvě desetiletí v ústraní, vzdálen všeho ruchu vědeckého i života společenského, aby mu bylo i v našem časopise věnováno těchto několik řádek.

B. Jenšovský.

Ve zvěčnělém arcibiskupském archiváři Františku Tischerovi, († 19. ledna 1939) ztrácí Archivní společnost obětavého a horlivého člena a česká věda historická tichého a nenáročného pracovníka. Záslužné činnosti Tischerovy v oboru archivářském a na poli vědeckém bylo vzpomenu to v tomto časopise u příležitosti jeho šedesátin (viz ČAS IX.—X., 1931—1932, str. 347). Žel, že příliš záhy po té připadá nám smutný úkol rozloučiti se s ním navždy. František Tischer se narodil dne 23. června roku 1872 v Jindřichově Hradci, kde jeho otec — významný pracovník historický — vedl správu Černínskému archivu. Archiv jindřichohradecký a patrně i činnost otcova upoutaly záhy Tischerovu pozornost k historii. Zájem Tischerův o historii patrně způsobil, že brzy po ukončení studii bohosloveckých byl roku 1898 jmenován archivářem arcibiskupským, kteroužto funkci pak zastával déle čtyřiceti let. V době, kdy se ujímá správy arcibiskupského archivu, počíná Tischer uveřejňovati své první studie historické. Kromě starších studií, věnovaných Pelcovi (Musejník 1902) a Paprockému (Musejník 1905), všímá si Tischer především rodného Jindřichova Hradce a otázek, úzce spjatých s dokumentárním materiálem, v tamním archivu Černínskému chovaným. Jindřichovi Hradci věny jsou „Paměti fary jindřichohradecké“ (z roku 1908), „Po stopách jindřichohradeckých rodin šlechtických a erbovních“ (Casopis spol. přátel starozitnosti XXXII.), „Urbá probošství jindřichohradeckého“ (Sborník hist. kroužku XXII.), „Katalog jesuitského gymnasia v Jindřichově Hradci od založení do konce XVII. věku (SHK XXIII.), „Pamětní listiny v bání nového altánu čili rondele v zahradě zámku jindřichohradeckého“ (SHK XXV.); z archivu jindřichohradeckého vzaly svůj vznik kromě „Životopisu Jindřicha III. z Hradce“ a „Paměti Jana jindřichohradeckého“ též „Korespondence Jáchyma z Hradce“, „Dopisy hejtmana Štátného z Pleší k panu Jáchymovi z Hradce“ (Věstník Společnosti Nauk r. 1903), „Dopisy Sylvie Černínové“ (VKČSN r. 1908), „O vzniku Slavatových Pamětí“ (Musejník 1902), „Slavata po defenestraci“ (ČCH XXVIII.), „Eugen Karel hrabě Černín z Chudenic“ (CSPS XXXI.) a j. v. Z poradatelské činnosti Tischerovy v archivu arcibiskupském vzešla nejrozsáhlejší jeho edice „Dopisy konsistoře podobojí z let 1610—1619“ (3 svazky, v Praze v letech 1917—1925). K archivářské činnosti Tischerově pojí se i četné studie z náboženských dějin, a to „K dějinám sporu arcibiskupův Pražských o právo metropolitní nad biskupy Olomouckými v XVI. století“ (VKČSN r. 1906), „Ze zápisů sekretáře kardinála Harracha Jiřího, Nefestýna z Koberovic“ (Musejník 1906), „Uvedení řádu Kapucínů do Čech okolo roku 1600“ (VKČSN r. 1907), „Pod obojí v jižních Čechách“ (SHK XXVI.), „Ze života kněží pod obojí 1614—1619“ (CSPS XXXIII.), „O náboženském hnutí na Opočensku r. 1732“ (Sborník Pekařův 1930), „Příspěvek k dějinám censury za arcibiskupa Antonína Brusa“ (Listy filologické XXXII.) a j. v. Válkou třicetiletou se zabývají studie „Zápisky k českým dějinám 1642—1652“ (Musejník 1906) a „Generál Zikmund Myslík z Hirsova“ (z r. 1916). Letmy tento výčet studií a edic Tischerových ovšem ani zdaleka nezachycuje veškeré jeho činnosti literární. Sem bylo by nutné zařaditi ještě množství článků příležitostných i řadu hesel, otisknutých v Podlahově Bohovědném

slovníku. Kromě činnosti spisovatelské dlužno však vzpomenouti i Tischerovy činnosti archivářské. Na sklonku svého života jal se pořádati (jak bylo zde uvedeno již ve Vojtiškově vzpomínce z r. 1932) i archiv řádu augustiniánů u sv. Tomáše na Malé straně a pořídil i diplomatář tohoto řádu. V kruzích českých historiků i archivářů bude Tischerova vždy vědecké vzpomínáno a želeno jeho skonu; tím pak, kdož ho znali, jmenovitě členům Archivní společnosti, nevymizí nikdy z paměti postava ušlechtilého kněze a skromného duha, horlivého účastníka všech podniků Archivní společnosti pořádaných a obětavého spolupracovníka, ochotného přiložiti ruku k dílu všude tam, kde toho je potřeba. O. Bauer.

Prof. Pekař a archivy. Prof. Dr. Josef Pekař, který zemřel dne 23. ledna 1937, nebyl sice výkonným archivářem, ale svými pracovními tematy a svými zájmy dostal se brzy do úzkého styku s archivy a nejen sám vytěžil z archivů cenné dokumenty, kterých dovedl jedinečným způsobem využití ve svých pracích, ale přispěl i nemálo k známosti některých dosud zanedbávaných archivních fondů. Vzpomeňme jen jeho základních prací o českých katastrofách a průbojných kapitol v „Knize o Kostí“, v nichž po prvé ukázal na důležitost dokumentů, které se zdály nezajímavými a v nichž dovedl z řady cifer vyvoditi nejzajímavější důsledky pro hospodářské i pro politické dějiny. Již jako student mladoboleslavského gymnasia přihlásil se tehdejšímu správci městského archivu, prof. Frant. Barešovi ke spolupráci o pořádání archivu a jak sám uvedl ve svých vzpomínkách, brzy ho zájem předsáhl. Když na universitních studiích v Praze hledal podporu pro pobyt mimo domov, pomýšlel také na písařské práce v Českém zemském archivu. Připravuje se pak vědomě na vysokoškolskou kariéru, zabýval se za svého pobytu na německých universitách plánem, že se bude, nemaje po svém návratu vyhlídek na pevné umístění, ucházeti o zemské stipendium pro výzkum v archivech vatikánských. Kdoví, jak by se byl asi změnil další postup Pekařových studií, kdyby byl r. 1893 obdržel zemské stipendium do Říma mladý doktor Josef Pekař a ne suplent Viktor Prochaska. Jestliže však neměl prof. Pekař možnosti většího výzkumu v archivech zahraničních, podnikl vbrzku rozsáhlé heuristické práce v archivech domácích. Při svých pracích o Albrechtu z Valdštejna a o Černínech na kosteckém panství seznámil se dokonale s archivy hrabat Černínů v Jindřichově Hradci, kde prodlél řadu měsíců a nedávno vydaná jeho korespondence s prof. Gollem z tohoto studijního období ukazuje zajímavé postřehy i zájmy Pekařovy o archivní práci, jak z povolání tak badatelské. S archivem jindřichohradeckým seznámil se tak, že své zprávy o něm z let 1900 až 1901 mohl vydati jakožto samostatný příspěvek v publikaci Komise pro novější dějiny Rakouska „Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs“ o názvu „Das Archiv zu Neuhaus“. Také ve svých seminářích zdůrazňoval prof. Pekař vždy archivní výzkum a ukazoval na důležitost bohatého materiálu zvláště z XVIII. stol., neopomněl však zároveň poukázati na nebezpečí, jaké skýtá toto bohatství někde až přílišné, takže mu badatel podlehne. Těžce nesl, když se studenti obávali přijímatí temata ze správních dějin doby tereziánské a josefínské právě ze strachu před výzkumem archivním. Dlužno ovšem přiznati, že zájem prof. Pekaře o archivy byl spíše badatelský než archivářský, jak jest ostatně pochopitelné při jeho pracovní metodě. Ale jak již bylo řečeno, i tak zasloužil se prof. Pekař o naše archivy a nehledě ani ke zmíněnému článku archivářskému, již vzbuzený zájem o spisy a fondy úředních míst

XVII. až XIX. stol. opravňuje, aby prof. Pekaře bylo vděčně vzpomenuť i v tomto odborném archivním časopise. *Jský.*

Archivářská jubilea. Náš časopis vychází opět se značným zpožděním, vztahuje se na leta 1937 a 1938, což lze vysvětliti nejen mimořádnými poměry veřejnými, ale také, a to snad ještě spíše, úzkým okruhem spolupracovníků, na které je časopis odkázán a kteří jsou přetížení jinými závazky a pracovními úkoly. Toto zdržení je také příčinou, že jubilejní vzpomínky v našem časopise jsou již při vyjití namnoze zastaralé. Ale tato nepříjemná stránka věci nás nemůže na druhé straně odraditi od příjemné povinnosti, abychom i s touto výhradou nevzpomněli jubilea zasloužilých archivářů a vážených kolegů. Dne 5. září 1937 dožil se sedmdesáti let ministerský rada a ředitel archivu ministerstva vnitra v Praze Dr. Ladislav Klicman, který r. 1934 téměř po čtyřicetileté službě odešel na zasloužený odpočinek. Ředitele Klicmana zvláště jako pracovníka v dějinách husitských a vydavatele I. svazku Monument vatikánských vzpomněl v našem časopise u příležitosti jeho šedesátých narozenin jeho přítel univ. prof. Dr. Václav Novotný (roč. V., str. 186 násl.), jeho činnost jako správce největšího státního archivu v Praze ocenil jeho nástupce Dr. Jaroslav Prokeš v člancích k dějinám tohoto archivu ve Sborníku archivu ministerstva vnitra, o nichž bylo tu referováno v loňském svazku (str. 213 násl.). Také druhého, o něco málo staršího sedmdesátníka P. Františka Teplého (nar. 5. února 1867) bylo vzpomenuť v našem časopise při jeho šedesátinách Dr. Františkem Roubíkem (roč. V., str. 189 a násl.); že tato šedesátka nezanechala stop v čílosti a svězesti P. Teplého, je svědectvím bibliografie jeho prací za posledních deset let, v níž vedou čtyři objemné svazky Dějin města Jindřichova Hradce, doplněné vydání dějin volyňských a několik desítek drobnějších článků a prací k dějinám zemědělským. Pečlivou bibliografii prací archiváře Teplého sestavil Dr. Josef Pelikán a vyšla v souboru článků, které za redakce Dr. Josefa Kliša vydala k sedmdesátinám P. Františka Teplého Společnost přátel starožitností (v Praze 1937, str. 75). Archivářské činnosti a povahy jubileantovy dotýkají se zvláště články Dr. Josefa Kliša „Zlaté srdce pana archiváře“, Dr. Jana Muka „Archivář Teplý a Jindřichův Hradec“ a archiváře Františka Navrátila „Pozdrav z třeboňského archivu“.

O deset let mladším jubileantem, dnes však již také o tři leta starším, jest Dr. Adolf Ludvík Krejčík, narozený dne 14. června 1877 v Dobrovici u Mladé Boleslavě, který po absolvování pražské university a vídeňského Ústavu pro rakouský dějepis dlel v letech 1899 až 1900 a 1904 a 1905 jako člen rakouského historického ústavu v Římě a zabýval se tu především registry papeže Pia II. V letech 1901—1909 působil jako adjunkt Schwarzenberského archivu v Třeboni a dalších deset let 1909—1919 byl úředníkem zemského archivu moravského v Brně. R. 1919 se stal prvním ředitelem a organisátorem tehdy nově zřízeného Čs. státního archivu zemědělského, v jehož čele stál až do svého odchodu na odpočinek r. 1937. V té době byl též ředitelem ústřední knihovny Zemědělské akademie v letech 1925—1931, kde rovněž uplatnil svůj organisáční talent. Vedle zmíněného již thematicu o registrech Pia II. pro česká Monumenta vatikánská zabýval se Dr. Krejčík zvláště osobou Tomáše Pešiny z Čechorodu a v poslední době uveřejnil několik příspěvků k dějinám hospodářským, zvláště též o archivech hospodářských. V časopise rodopisné společnosti, jejímž byl po několik let také úřadujícím místopředsedou, uveřejnil cenné informační články pro rodopisné badatele.

Všem uvedeným jubileantům dostalo se o jejich výročích ocenění jejich významné historické i archivní práce a redakce Časopisu archivní školy připojuje na tomto místě i své upřímné blahopřání. *Jský.*

* * *

Z archivní školy v Praze. Ve školním roce 1936/37 byl v činnosti III. ročník VII. kursu školy, na němž konány byly přednášky podle dekretu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 25. září 1936, č. j. 124.387/36-V/1 (srov. zprávu v ČAS XIII.—XIV., str. 356). Všechny osm žáků tohoto ročníku se přihlásilo ke státním zkouškám archivním a podalo v předepsaném čase domácí práce, jak to vyžaduje zkušební řád školy. Jednotliví žáci podali tyto práce: ThDr. Václav Bartůnek: „Nejstarší matriky některých farností pražských“; Dr. František Beněš: „Nuncius Placido de Marra a jeho postavení za sporu Rudolfa II. s králem Matyášem“; ThDr. Vojtěch Bucko: „Archiv kapituly dómu sv. Martina v Bratislavě“; Dr. Václav Daviděk: „Poddanství na Spálenopoříčsku od války třicetileté do osvětských reforem“; Dr. Karel Doskočil: „Codex epistolaris Jindřicha z Isernie“; PhC. Marie Jelínková: „Rektor university Karlovy a jeho pravomoc“; JUC. Marie Kořínková: „Pražská správa. Obecní reformy v XVIII. a XIX. stol.“; Dr. Rudolf Schreiber: „Die Stellung des mittelalterlichen Elbogener Landes zu Böhmen“.

Přihlízejíc k nové osnově školy, pozměnilo ministerstvo školství a národní osvěty dekretem ze dne 11. června 1937 č. j. 53.758-V/1 ustanovení § 12. zatimního zkušebního řádu pro státní zkoušky archivní (srov. výnos min. školství a národní osvěty ze dne 22. května 1923, č. 20.377-IV. Věstník MSANO roč. V. str. 403) tak, že při ústních zkouškách jsou zkušebními předměty: 1. středověká paleografie, 2. novověká paleografie, 3. všeobecná diplomatika středověká, 4. všeobecná diplomatika novověká, 5. československá diplomatika, 6. archivnictví, 7. dějiny veřejné správy v zemích českých v novověku, 8. prameny dějin československých, 9. základní pojmy právní a hlavní prameny práva římského a kanonického, 10. dějiny práva v zemích českých, 11. speciální kurs dějin umění a archeologie historické, 12. musejnictví, 13. česká numismatika, 14. konservace archiválií, 15. konservace předmětů musejních. Zkouška z předmětů uvedených sub 8., 9., 10. a 11. se promíjí kandidátům, kteří měli při konečné zkoušce závěrečné z těchto předmětů prospěch aspoň dobrý. Týmž dekretem jmenovalo ministerstvo pro státní zkoušky absolventů VII. kursu archivní školy tuto zkušební komisi: 1. Dr. Gustava Friedricha, profesora Karlovy university a ředitele archivní školy, předsedou zkušební komise a zkušebním komisařem pro všeobecnou diplomatiku středověkou. 2. Dr. Jana Morávka, vrchního odborového radu archivní služby v ministerstvu školství a národní osvěty, místopředsedou zkušební komise. 3. Dr. Václava Vojtíška, profesora Karlovy university, ústř. radu a ředitele archivu hlavního města Prahy, zkušebním komisařem pro středověkou paleografii, pro českou diplomatiku a pro konservaci archiválií. 4. Dr. Františka Roubíka, docenta Karlovy university a odborového radu archivu ministerstva vnitra, zkušebním komisařem pro novověkou paleografii a všeobecnou diplomatiku novověkou. 5. Dr. Jaroslava Prokeše, profesora Karlovy university, min. radu a ředitele archivu ministerstva vnitra, zkušebním komisařem pro prameny dějin českých a slovenských. 6. Dr. Bedřicha Jenšovského, zemského vrchního archivního radu a ředitele archivu země České, zkušebním ko-

misařem pro archivnictví a pro dějiny veřejné správy v zemích českých v novověku. 7. Dr. Jiřího Cvetlery, docenta Karlovy university a advokáta v Praze, zkušebním komisařem pro základní pojmy právní a hlavní prameny práva římského a kanonického. 8. Dr. Václava Vaněčka, docenta Karlovy university, zkušebním komisařem pro dějiny práva v zemích českých a na Slovensku. 9. Dr. Karla Gutha, docenta Karlovy university a ředitele Historicko-archeologických sbírek Národního musea v Praze, zkušebním komisařem pro musejnictví a konservaci musejních předmětů. 10. Dr. Jana Květa, docenta Karlovy university a adjunkta Historicko-archeologických sbírek Národního musea v Praze, zkušebním komisařem pro speciální kurs dějiny umění a historické archeologie. 11. Dr. Gustava Skalského, docenta Karlovy university a správce numismatického oddělení Národního musea v Praze, zkušebním komisařem pro českou a slovenskou numismatiku. Písemné zkoušky státní konaly se dne 23. a 24. června 1937, ústní pak dne 26. června 1937. Podrobilo se jim všech osm žáků, z nichž Dr. Karel Doskočil, PhC. Marie Jelínková a Dr. Rudolf Schreiber s prospěchem velmi dobrým, Dr. František Beneš, PhC. Václav Davídek a JUC. Marie Kofínková s prospěchem dobrým a Dr. Václav Bartůněk a Dr. Vojtěch Bucko s prospěchem dostatečným.

Podle rozhodnutí ministerstva školství a národní osvěty ze dne 14. července 1937, č. j. 58.093/37-V/1 R otevřen byl ve škol. roce 1937/38 I. ročník VIII. kursu státní školy archivní a zároveň týmž dekretem svěřeny přednášky I. ročníku těmto docentům: Středověká paleografie prof. Dr. Gustavu Friedrichovi. 2. Chronologie prof. Dr. Gustavu Friedrichovi. 3. Sfragistika, heraldika a genealogie prof. Dr. Václavu Vojtíškovvi, řediteli archivu hl. města Prahy. 4. Staročeština a slovenština prof. Dr. Emilu Smetánkovvi. 5. Středohornoněmčina prof. Dr. Josefu Jankovi. 6. Středověká latina prof. Dr. Bohumilu Rybovi. 7. Přehled dějin umění výtvarných Dr. Janu Květovi, docentu university Karlovy a adjunktovi Národního musea v Praze. 8. Kurs středověké archeologie prof. Dr. Josefu Schránilovi. Poněvadž se prof. Dr. Emil Smetánka vzdal přednášek v tomto kurse, svolilo ministerstvo školství a národní osvěty dekretem ze dne 19. října 1937, č. j. 139.709/37-V/1 R, aby přednášku o staročeštině a slovenčině konal Dr. František Oberpfalcer, soukromý docent pro českou a slovenskou gramatiku na universitě Karlově. K přijímacím zkouškám přihlásilo se 11 kandidátů; přijímací zkoušky podle § 4. stanov školy ze dne 2. září 1919 č. 34.837 byly konány ve dnech 6. a 8. října 1937. Jako zkušební komisaři fungovali při nich podle dekretu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 14. července 1937 č. j. 58.092/37-V/1 R prof. Dr. Bohumil Ryba pro jazyk latinský, prof. Dr. Josef Janko pro jazyk německý, doc. Dr. František Oberpfalcer pro jazyk český, lektor Jan Pecháček pro jazyk maďarský a ředitel archivu ministerstva vnitra prof. Dr. Jaroslav Prokeš pro dějiny československé a základní poznatky historické geografie. Z 11 přihlášených kandidátů vyhovělo všem podmínkám přijímací zkoušky šest kandidátů, kdežto třem dalším byla povolena opravná zkouška z jednoho předmětu podle § 4. odst. 5 stanov, jeden odstoupil během zkoušky a jeden prokázal prospěch nedostatečný. Když pak dva z kandidátů vykonali dodatečně s úspěchem uvedenou opravnou zkoušku, byli podle dekretu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 29. listopadu 1937 č. j. 166.989/37-V/1 přijati za řádné žáky VIII. kursu: 1. Dr. Emil Hradecký, 2. JUC. Jan Mrklovský, 3. PhC. Rudolf Ohlbaum, 4. PhC. Josef Polišenský, 5. PhC. Václav Pubal, 6. PhC. Oldřich Říha,

7. PhC. Bedřich Stern, 8. PhC. Jaroslav Vávra. PhC. Rudolf Ohlbaum byl posluchač filosofické fakulty německé university v Praze, všichni ostatní posluchači nebo absolventi české university Karlovy. Dodatečně přihlásil se k přijímací zkoušce hospitant školy RNDr. Rostislav Rajchl a když po svolení ministerstva tuto zkoušku vykonal, byl přijat za řádného žáka VIII. kursu podle výnosu ministerstva školství a národní osvěty ze dne 3. května 1938 č. j. 737/38-V/1, resp. podle dekretu téhož ministerstva ze dne 15. prosince 1938, č. j. 177.087/38-V/1.

Závěrečné zkoušky I. ročníku VIII. kursu konaly se ve dnech 17. až 20. června 1938. Sedm z uvedených žáků vykonalo zkoušku s úspěchem, takže byli přijati za řádné žáky II. ročníku. JUC. Jan Mrklovský se nemohl z důvodů soukromých ke zkoušce dostavit a v listopadu r. 1938 z těchto důvodů ohlásil vystoupení ze školy. V téže době opustil školu, přesídliv z Prahy, Dr. Ohlbaum. Dr. Rajchl vykonal pak v listopadu 1938 po zkouškách přijímacích též závěrečné zkoušky I. ročníku. V II. ročníku VIII. kursu ve školním roce 1938/39 bylo tudíž zapsáno ve škole sedm řádných žáků, a to: Dr. Emil Hradecký, Josef Polišenský, Václav Pubal, Dr. Rostislav Rajchl, Dr. Oldřich Říha (doktorem byl prohlášen dne 16. prosince 1938), Bedřich Stern a Jaroslav Vávra.

Knihovna školy čítá koncem roku 1938 celkem 3.350 svazků.

Dr. Jenšovský.

Z Historického ústavu v Praze. (Za léta 1936—1938). Toto tříletí přineslo ústavu hned na počátku bolestnou zrádu. 2. července 1936 zemřel v Brně místopředseda komise ústavu, profesor Masarykovy university Dr. Bohumil Navrátil, jenž jako osvědčený vydavatel historických pramenů i organizátor dějepisných prací na Moravě stál u kolébky ústavu a podporoval vytrvale jeho rozvoj. Při rozmanitých jednáních ozýval se jeho hlas, připomínající vysoké cíle a přísná měřítka vydavatelské činnosti. Jako sám dovedl vždy hleděti k tomu, aby zájmy celonárodní spojil se zvláštěními potřebami Moravské země, byl i prostředníkem spolupráce mezi ústavem a Historickou komisí při Matici Moravské. „Knihy počtů města Brna z let 1343—1365“, jež vyšly r. 1935, byly společnou publikací Historické komise a ústavu; prof. Navrátil sám jako revisor tisku obětavě spolupůsobil při této publikaci. — Na místo profesora Navrátila byl místopředsedou komise ústavu zvolen univ. prof. Dr. František Hrubý a komise byla doplněna jmenováním nového člena Dr. Jindřicha Šebánka, profesora Masarykovy university v Brně. Po tomto doplnění byla komise složena takto: univ. prof. Dr. Gustav Friedrich, předseda, univ. prof. Dr. František Hrubý, ředitel Zemského archivu v Brně, místopředseda; členové: vládní rada Dr. Bedřich Jenšovský, ředitel archivu země České, univ. prof. Dr. Jan Kapras, univ. prof. Dr. Vladimír Klecanda, univ. prof. Dr. Kamil Krofta, t. č. ministr zahraničí, univ. prof. Dr. Jaroslav Prokeš, ministerský rada a ředitel archivu ministerstva vnitra, univ. prof. Dr. Jindřich Šebánek, univ. prof. Dr. J. V. Šimák, univ. prof. Dr. Josef Šusta, univ. prof. Dr. Václav Vojtíšek, ředitel archivu hlav. města Prahy.

Práce ústavu v tomto tříletí pokračovaly celkem podle směrnic již dříve stanovených a snaha se obracela zejména k tomu, aby bylo co nejvíce uskutečněno z rozsáhlého programu, vytýčeného druhým ředitelem ústavu J. B. Novákem. Počet publikací ústavu byl rozmnožen třemi novými. R. 1937 vydala Dr. Blažena Rynešová třetí svazek „Listáře a listináře Oldřicha z Rožmberka“, shrnující látku z let 1446—1448 o 543 kusech, z nichž více než polovina jest otištěna po prvě. Ježto Oldřich

z Rožmberka měl význačný podíl na tehdejších politických dějích v Čechách, přináší i tento svazek edice nejen poznatek dříve vůbec neznámých nebo vrhá nové světlo i na události dříve známé (jednání o smír Táborských s králem Friedrichem a Rakousy, jednání o uznání kalicha od kurie a o potvrzení arcibiskupa Rokycany atd.). Téhož roku 1937 dokončila Dr. Milena Linhartová druhou část edice „Epistulae et acta Antonii Caetani“ (Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592—1628, Tomus IV.) Objemný svazek o více než 500 stranách podává korespondenci papežského vyslance Antonia Caetaniho a jeho pověřence Felixe Milentia z prvních pěti měsíců roku 1608. Poznáváme tu podrobně papežskou politiku v době řezenského sněmu a počínajícího rozbroje mezi císařem Rudolfem a jeho bratrem Matyášem. Ježto papežský nunciatus byl předním činitelem v zápase náboženských stran, jest tento svazek edice důležitým příspěvkem k dějinám období před vydáním Rudolfova Majestátu. Nunciatusův zájem se neomezoval jen na vlastní země české, nýbrž obracel se i k řešení náboženských a politických otázek v říši, v Uhrách i jinde, pročež edice, vycházející jakožto společná publikace Historického ústavu a Českého historického ústavu v Římě, jest vydávána latinsky jako český příspěvek mezinárodní historické vědě. Téhož roku 1937 vyšel posléze první svazek „Slovenského archivu“ vydávaného společně Učenou společností Šafaříkovou v Bratislavě a Historickým ústavem v Praze. Prof. V. Chaloupecký tu vydal „Středověké listy ze Slovenska“, totiž listiny psané jazykem národním na Slovensku až do r. 1490, kdy smrtí Matyáše Korvína a vytvořením trvalé personální unie mezi Českou korunou a zeměmi uherského království končí podle Chaloupeckého slovenský středověk. „Středověké listy ze Slovenska“, čítají více než 200 kusů, z nichž skoro polovina, téměř sto listů a listin, jest tu v plném znění otištěno po prvé. Edice byla také nazvána „Jiráskovo Bratrstvo v dokumentech“, ježto nemalou částí této sbírky jsou dopisy českých válečníků, kteří se v neklidných dobách patnáctého století dostali do tehdejších Horních Uher a zaujali tam významné postavení. Arci Chaloupeckého zájem se obracel ku všem písemnostem psaným tehdy na Slovensku česky či, jak Chaloupecký praví, jazykem národním, neboť český jazyk jest v těchto písemnostech zabarven dialektickými prvky. I královské listiny se vyskytují ve sbírce Chaloupeckého, neboť uherská královská kancelář vydávala za Matyáše Korvína také české listiny, což jest tím pozoruhodnější, že v té době maďarština nebyla ještě pokládána za dosti vhodnou k takovému účelu. Chaloupeckého „Středověké listy ze Slovenska“ byla první publikace, již Historický ústav rozšířil svou činnost na východní polovinu státu.

Všechny jmenované publikace vyšly roku 1937, r. 1938 již nevyšla publikace žádná. Byly obtíže finanční a působila i tíha všeobecných poměrů, jež nutila vůbec podrobiti revizi celkový vydavatelský program ústavu. Závažný krok k tomu se stal již v říjnu 1936, kdy komise ústavu podstatně omezila program edice Desk zemských království Českého a na návrh prof. Klecandý bylo usneseno vydání v plném znění jen první kvaterny jednotlivých serií, kdežto další kvaterny budou vydávány v účelných regestech.

Edice těchto prvních kvaternů byla svěřena ser. I. (trhové) Dr. A. Vavrouškové, ser. II. (památné) prof. Dr. Vladimíru Klecandovi, ser. III. (zápisné větší) prof. Dru Jaroslavu Prokešovi, ser. IV. (zápisné menší) arch. radovi Dru Václavu Letošníkovi, ser. V. (půhonné) prof. Dru Rudolfo Rauscherovi, k 1. svazku I. serie bude přidán všeobecný úvod, který napíše předseda komise prof. Dr. Gustav Friedrich. Zásady dalšího

vydávání desk vypracuje subkomise: prof. Dr. Gustav Friedrich, prof. Dr. Jaroslav Prokeš, prof. Dr. Václav Vojtíšek. Ježto i za tohoto omezení bude vydávání desk jen pomalu pokračovati, bylo s povděkem uvítáno, že na návrh ředitele archivu ministerstva vnitra prof. Dra Prokeše byla zahájena důkladná konservace nejvíce ohrožených kvaternů a komise zvláštním memorandem podporovala návrh prof. Prokeše, aby nejstarší zachované kvaterny byly ofotografovány a jen ve fotografiích předkládány badatelům. Originály budou takto lépe chráněny a mimo to mohou fotografie býti náhradou originálů, jestliže by časem přese všechnu péči něco z tohoto vzácného pokladu české starobylosti vzalo za své.

V téže schůzi komise ústavu v říjnu 1936 byl také omezen program edice „Archivum coronae regni Bohemiae“. Oproti rozsáhlejším úmyslům prof. V. Hrubého bylo usneseno uzavřít edici rokem 1437. Avšak v tomto časovém rámci má býti edice provedena, při čemž nebude dbáno jen toho, zda listiny se zachovaly v archivu České koruny, nýbrž aby v edici byla v plném znění otištěna všechna základní látka k dějinám českého státu. Zatím pracuje na dokončení I. svazku (do r. 1346) Dr. Otakar Bauer. Z jiných publikací ústavu chýlí se ke konci druhý svazek edice Desk dvorských (druhé knihy půhonné); vydavatel prof. Dr. Gustav Friedrich již před časem vytiskl vlastní texty, takže zbývá jen rejstřík a úvod. Vydávání „Listáře a listináře Oldřicha z Rožmberka“ bylo po třetím svazku zatím zastaveno, neboť bylo třeba vydavatelku Dru Blaženu Rynešovou uvolnit zcela pro veliký úkol, který jí připadl po zemřelém prof. V. Hrubém, totiž dokončení V. svazku Regest (1346—1355). Podle usnesení komise z 30. října 1937 svěřeno Dr. Rynešové také vydání VII. svazku (1364—1370), kdežto VIII. svazek (1371—1378) zpracuje Dr. Anna Vavroušková. Další pokračování Regest nebude následovati v přesném časovém sledu, Doby krále Václava IV. zvláště druhá polovina (po roce 1400), kdy historika opouští Reichstagsakten, skýtá mnoho nesnází. Proto komise rozhodla zahájit vydávání Regest Václavových tímto rokem. Tento svazek Regest vydá prof. Dr. Jaroslav Prokeš, kdežto Dr. Roubík, jenž kdysi r. 1923 byl také získán pro přípravné práce pro Regesta doby Václavovy, se již r. 1926 úkolu toho pro jiné závazky vzdal. Naproti tomu se počítá s účastí Dr. Mileny Linhartové, která arci jest zatím zaměstnána při vydávání edice nunciatur.

V prvním období ústavu, kdy se počítalo s rozvinutím rozsáhlé a rychlé vydavatelské činnosti, bylo podniknuto mnoho studijních cest po domácích i zahraničních archívech s úzce vymezenými úkoly opatření látku pro speciální ediční úkol.

Nenahlé zkušenosti vedly však k tomu, že od r. 1936 změněn byl tento postup a shledáno účelnějším vyčerpatí látku venkovských archívů pokud možno jediným zájezdem a shromažďovati ji v ústavě ve fotografických snímcích. Přispěla k tomu také návštěva p. Watsona Dawse z rady učených společností severoamerických na podzim r. 1936 a mimo to podařilo se pro plán soustavného fotografování venkovských archívů zaujmouti nejen odborné kruhy (na I. sjezdu Čsl. historiků v květnu roku 1937), nýbrž získati k tomu účelu podporu význačných úředních činitelů jak v ministerstvu školství tak v kanceláři prezidenta republiky, takže z prostředků bývalých presidentů republiky byla k tomuto účelu poskytnuta i peněžitá podpora. Takto byly r. 1936 ofotografovány v klášteře osekém listiny z let 1206—1400 a v Teplé listiny z let 1197—1553, roku 1937 v městském archivu v Chebu listiny z let 1266 až 1399 a v městském archivu v Plzni listiny z let 1292—1526; podobně se stalo r. 1937 v Českých Budějovicích, Domažlicích, Horažďovicích, Klatovech, Roky-

canech a ofotografována byla i Žilinská kniha, jež byla zároveň péčí ústavu odborně konservována. R. 1938 se pokračovalo v Čes. Krumlově (Krummau, schwarzenberský archiv), Jindř. Hradci (černínský archiv a městský archiv), N. Hradech (Gratzen, buquoyský a městský archiv), Bratislavě (františkánský a městský archiv), Nitra (kapitulní archiv) a Trnavě (městský archiv). V archivech českých prováděli výzkum úředníci ústavu, fotografoval fotograf Fotoměřického ústavu Josef Štěpánek. Ve jmenovaných slovenských městech byl na návrh prof. Dr. Václava Chaloupeckého svěřen výzkum Doc. Dru Rudolfu Holinkovi a Dru Alexandru Húščavovi. Takto bylo pro sbírky ústavu historického získáno za tři leta 12.000 fotografií listin. Mimo to se pokračovalo i ve fotografování bohemik v cizině a také z některých domácích archivů a knihoven byly vypůjčeny větší rukopisy do Prahy a tu ofotografovány.

Stav úřednictva se v uplynulém třiletí podstatně nezměnil. Koncispistka Dr. Anna Vavroušková byla v květnu 1936 jmenována komisařkou správní osvětové služby a kancelářská pomocnice Ludmila Šnorková v červenci 1938 oficiantkou. Jako vědecká pomocná síla (volontér) byl ústavu v lednu 1936 přidělen Dr. František Beneš, jenž však koncem roku 1936 z ústavu vystoupil a jeho nástupcem se stal Dr. Oldřich Říha. Další pomocnou silou ústavu byl do března 1938 prof. Leodegard Wenzel, přidělený z akce pro podporu nezaměstnané inteligence, po jehož odchodu byl v říjnu 1938 ústavu přidělen PhC Jaroslav Vávra.

Archivy, pomocné vědy historické a organizace historické práce na prvním sjezdu československých historiků, konaném ve dnech 3.—6. května 1938 v budově filosofické fakulty Karlovy university v Praze, byly zastoupeny několika přednáškami. S vlastní archivní přednáškou o organizaci archivnictví a archivů v Československu, kterou v první den kongresu odpoledne přednesl ředitel archivu mjnisterstva vnitra prof. Dr. Jaroslav Prokeš, seznámili se čtenáři Časopisu archivní školy v širším jejím znění podrobně z jejího otištění ve XIII./XIV. ročníku tohoto časopisu str. 3—38 a není tedy třeba znovu se k ní vraceti. V kratší debatě, která přednášku provázela, dotazovali se účastníci na některé podrobnosti archivního zákona, tak zvláště, je-li v něm počítáno s bezpečnou konservací filmů a jaké bude rozdělení kompetence mezi archivy a knihovnamí pokud se týče archiválií, chovaných ve větších knihovnách. Bylo také poukázáno z kruhů slovenských historiků na neutešený stav některých slovenských archivů rodinných, jejichž části jsou roztroušeny po okresních úřadech a po museích. — O stavu a úkolech československého badání o pomocných vědách historických pojednal ve své přednášce profesor Masarykovy university Dr. Jindřich Sebnánek. Jeho hlavní zájem platil diplomatice a paleografii, ale zmínil se i o sfragistice a heraldice, o chronologii i genealogii. Prof. Sebnánek vyzdvihl zvláště, jak vlivem působení ředitele Dr. Jana B. Nováka na archivní škole je pěstována také diplomatika novověká a jak kolem univ. prof. Dr. Václava Vojtíška se sdružují pěstitelé diplomatiky městské. V debatě stěžoval si Dr. Kristen na to, že se paleografie u nás pěstuje jen spíše jako pomocná věda diplomatiky, a přimlouval se za to, aby studium paleografie bylo spojeno také s vývojem miniatury a aby se přihlíželo ke studiu vzájemných kulturních souvislostí a vlivů při vývoji písma. Pokrok vidí v nové osnově archivní školy, kde byly zařazeny přednášky o knižní výzdobě. Doc. Dr. Jan Květ navrhol vydání učebné knihy epigrafiky a archiválií Dr. Emanuel Janoušek i knihovnik Dr. Václav Cejchan žádali, aby rozsah pojmu věd pomocných se přizpůsobil a rozší-

řil podle potřeb nové historiografie, uváděli nauku o novinách, o soukromé korespondenci, mluvili o moderním materiálu aktovém i o heuristických potřebách pro dějiny hospodářské a novověké. — Přednáška bývalého ředitele zemského archivu v Brně a profesora Masarykovy university Dr. Františka Hrubého o historických publikacích a edicích souvisela úzce i s pracemi archivními a byla proto po nejedné stránce zajímavá zvláště pro archiváře. Prof. Hrubý konstatoval především přesun zájmu edičního od středověku k novověku, ale zároveň ukázal na další změny v organizaci publikační práce, která právě souvisí s novými úkoly našich archivů. Archivy čím dále tím více jsou zahrnovány úřední agendou a jsou tak odvolávány od velikých edic, které jsou jejich programem. Referent vyslovuje proto na jedné straně požadavek, aby byl vypracován ediční program pro publikace novověkých pramenů a pro nové úkoly ediční vůbec, na druhé straně pak žádá ustavení komisí, které by navrhly celkové organizování práce, při čemž by bylo žádoucí, aby velikým archivům zůstala zachována jejich tradice a činnost ediční. S přednáškou prof. Hrubého souvisel úzce i další referát prof. Dr. Bedřicha Mendla o organizaci vědeckých ústavů domácích, z něhož rovněž byla patrna velká účast archivů na dosavadní organizaci práce vědecké. Bolesti, na něž upozornil Dr. Hrubý, jsou již delší dobu pocítovány nejen našimi archiváři, ale i vědeckou veřejností, která se již netrpělivě dožaduje rychlejšího tempa v pokračování některých starých zvláště významných edic. Ukázalo se to i v debatě, která byla společná po obou předcházejících referátech. Archivní úředníci ukázali v ní na to, jak zvláště popularisace národní historie a zvýšený zájem o dějiny míst i o rodopis přivádějí nové badatele do archivů a zaplavují archivy dotazy. Na nesoustavnost a nedostatečnou evidenci ediční práce, i pokud je opatřována ústavy veřejnými, bylo již častěji poukazováno, a právě redakce Časopisu archivní školy před časem snažila se přispěti k nápravě tím, že z podnětu Čs. archivní společnosti otiskla přehled publikačních prací, porízený péčí historického ústavu na základě zpráv jednotlivých institucí, vydávajících prameny k českým dějinám (srov. ČAS roč. XI, str. 195—215). — O potřebě historického výzkumu vídeňského pojednal na sjezdu přední účastník někdejších prací českých archivářů ve vídeňských archivech, archivní rada Dr. Karel Kazbunda, a o organizaci historického výzkumu v Římě a jeho programu promluvil ředitel archivu země České Dr. Bedřich Jenšovský. I jejich přednášky byly doprovoveny podnětnou debatou. Všeobecnějšího rázu byla přednáška o ochraně památek, kterou proslul ředitel umělecko-historických sbírek Národního musea Dr. Karel Guth a poměru archivů a museí dotkla se přednáška ředitele městského archivu plzeňského Dr. Fridolína Macháčka o organizaci museí a sbírek. Z debaty po přednáškách o výzkumu v cizině a o ochraně památek, posléze uvedených, vyšly resoluce, z nichž alespoň první, která zapadá do programu tohoto časopisu, budíž zde otištěna: „Zpomalení badatelských prací v Římě a ve Vídni v posledních několika letech brzdí další vývoj výzkumu pro československou historiografii eminentně důležitého. Jest třeba sjednatí neodkladně nápravu, abychom v mezinárodní soutěži výzkumné nebyli zatlačeni na místo podřadné. Poněvadž zhoršené poměry československého výzkumu v cizině byly zaviněny v prvé řadě nedostatkem finančních prostředků, které stát na tento účel dával k dispozici, upozorňuje první sjezd československých historiků na nebezpečí, které by zde mohlo vzniknouti také zájmům státním, a obrací se na rozhodující veřejné činitele s naléhavou žádostí, aby zahraníčnímu výzkumu v Římě a ve Vídni věnovali náležitou péči jak

mravní, tak zejména i hmotnou. Necht' se zejména postarají o náležité vybudování historických ústavů v Římě a ve Vídni. Sjezd československých historiků upozorňuje též na nutnost organisovati a prohloubiti na základě vzájemnosti výzkum v archivech budapeštských, pro dějiny Slovenska nepostradatelných. Oddalováním by mohly vzniknouti odborným zájmům československým škody v budoucnosti nenahraditelné.“ *Jský.*

VIII. mezinárodní kongres věd historických v Curychu, který se konal ve dnech 28. srpna až 3. září, spadl do doby vrcholného již napětí politického v Evropě a vliv této mezinárodní situace byl patrný nejen na počtu a zastoupení účastníků z jednotlivých zemí, nýbrž i na celém rázu jednání. Proti poslednímu VII. kongresu ve Varšavě v roce 1933, o němž referoval v tomto časopise Dr. Jan Morávek (srov. ČAS XI, str. 65—76), bylo již celé uspořádání kongresu daleko méně okázalé, postrádalo slavnostních oficiálních recepcí a návštěv a bylo vedeno v mezích skromnějších, jak bylo opětovně vlídnými švýcarskými hostiteli zdůrazňováno. Z 1206 přihlášených účastníků dostavilo se na kongres 770; z toho bylo 147 domácích, 623 cizích. Delegation historiků z tehdejšího Československa byla tentokrát dosti početná, čítajíc 31 členů historiků českých i německých, a také se důstojně reprezentovala v pracích kongresových, neboť z 250 přednášek bylo 13 prosloveno historiky českými (9 Čechů a 4 Němců). Kongres byl zahájen ve starobylém gotickém kostele sv. Petra slavnostními projevy zástupců švýcarské vlády, předsedy Výkonného výboru švýcarského prof. Hanse Nabholze a předsedy mezinárodního výboru historického Harolda Temperleye. Přednášky se konaly v budově spolkové techniky curyšské a byly rozděleny v 16 sekcí. Na tomto místě zajímají nás přednášky sekce třetí, která byla věnována pomocným vědám historickým, archivům a organizaci historické práce vědecké. V této sekci bylo přihlášeno 14 přednášek, prosloveno 12. Z těchto dvanácti dvě byly českých historiků. Prof. Masarykovi university v Brně Dr. Jindřich Šebánek přednášel o moderních falsech historických a jejich zjištění, zabývá se zvláště známými falsy moravského historiografa Bočka (srov. jeho článek v Časopise Matice moravské r. 1936), ředitel archivu ministerstva vnitra prof. Dr. Jaroslav Prokeš přednášel o zásadách připravovaného zákona na ochranu písemných památek v tehdejším Československu (hlavní osnova přednášky je čtenářům tohoto časopisu v podstatě známa z článku v minulém svazku). K oběma přednáškám se připjala debata, již v prvním případě uvedl profesor vídeňské university Dr. Hans Hirsch, v druhém případě ředitel vídeňských archivů Ludwig v. Bittner. Z ostatních přednášek o pomocných vědách historických byla zvláště zajímavá přednáška právě zmíněného profesora Hirsche o methodách a problémech diplomatiky. Hirsch dovodil, že po prvním období diplomatických studií, které bylo zahájeno slavným Sicklelem a vedeno jeho žáky a které je možno označiti za právně historickou éru diplomatiky, přichází nyní období druhé, kdy se diplomatik musí zabývat také otázkami filologickými a kdy znovu dochází svého významu středověká latina. Kdežto úkolem prvního období bylo prostudovati staré listiny pro nejstarší ústavní dějiny v době ranného středověku, kdy ještě nemáme vlastních právních pramenů, druhému období připadá úkol oceniti význam slohových cvičení a diktátů středověkých. V závěru své přednášky vyznal se prof. Hirsch z optimistického nazírání na příští úkoly a výsledky diplomatiky, které mohou však býti uskutečněny za předpokladu, že na diplomatiku nebude pohlíženo jen jako na pomocnou vědu historickou, nýbrž jako na samostatnou disciplínu, k čemuž vytvořil

možnosti již Sichel. Vatikánský učenec jesuita Wilhelm Peitz vrátil se ve své přednášce k starému sporu o původním poslání významné památky papežské kanceláře, Liber diurnus, tvrdě, že tu nejde o nějakou školskou pomůcku, nýbrž o skutečný soubor formulářů, užívaných v papežské kanceláři již od dob nejstarších. Jeho vznik podle Peitze sahá do dob předkonstantinovských, již ve III. stol. máme tak zprávy o organisaci papežské kanceláře. Jak známo, většina německých historiků hájí mínění, že tu jde o pouhý formulář z doby kolem X. stol. a tímto pochybnostem dal výraz v debatě prof. Hirsch. V poslední době obrací se proti mínění Peitzovu zvláště profesor v Bratislavské university Santifaller. (Srov. na př. jeho pojednání v 49. ročníku Mitteilungen vídeňského ústavu pro dějepis r. 1936 a jeho stati „Neue Forschungen zur älteren Papstdiplomatik“ z r. 1938. Profesor budapeštské university Dr. Imre Szentpétery promluvil o dnešním stavu diplomatických studií v Maďarsku, která, jak zdůraznil, věnují se především listinám domácím, teprve v druhé řadě listinám papežským a císařským. Za přední povinnost pokládají maďarští diplomatik, aby připravili množství listinného materiálu, chovaného v archivech, pro vědecké použití. Značná část listin jest již sice vydána, často ovšem ve vydáních dnes málo uspokojujících, nadto však ještě velká část leží v archivech neuveřejněna. Přednášející přiznal, že na nějaké kritické vydání všech středověkých listin, které by vyplnilo řadu svazků, není toho času ani pomyslení. Tuto edici může však zatím nahraditi kritické zpracování regest, které již započala Uherská akademie věd. Souběžně s kritickým zpracováním listin pracuje se o dějinách maďarských kancelářů na podkladě originálů. Sám přednášející shrnul výsledky dosavadního badání v maďarské knize o diplomacie (Magyar Oklevéltan), kterou vydal r. 1930. Jiným úkolem badání jest zjištění význam, jaký měla kancelář ve vládě, ve správě a v kulturním vývoji středověkého Maďarska. I na tomto poli pracují maďarští historici. Všeobecně o vydávání pramenů k dějinám národním pojednal ve své přednášce ředitel ústředního státního archivu v Tartu Dr. Otto Liiv. Profesor mnichovské university Franz Delger věnoval pozornost listině byzantských císařů, pokud je výrazem jejich politických názorů. Tento výraz projevuje se nejen v obsahu, nýbrž často i vnější formou.

Vlastním otázkám archivním věnovali pozornost vedle zmíněné již přednášky Prokšovy zvláště archiváři polští, z nichž ředitel varšavských archivů Josef Siemiński pojednal o zásadě respektu fondu a o jejím použití v otázkách mezinárodních a Dr. Jadwiga Karvazińska o vydání archivů ve smlouvách východoevropských (La remise des archives dans les traités de l'Est européen), počínajíc již v polovici XV. stol. smlouvou mezi Polskem a řádem německých rytířů. Ředitel vídeňských archivů prof. Ludwig v. Bittner promluvil o souhrnném inventáři vídeňského státního archivu (Haus-, Hof- u. Staatsarchiv), kterýžto inventář jest jeho oprávněnou chloubou, a snaží se proto, aby s jeho zásadami seznámil i archivní veřejnost. Ředitel publikačního oddělení v Národním archivu washingtonském S. J. Buck pojednal o službě v tomto archivu se zřením k historickým studiím a Miss Gladys Scott Thomson načrtla obsah rodinných archivů anglických. Ohlášené přednášky bukureštského profesora Pierra Panaitescu o vydávání pramenů v Rumusku a profesora lvovské university Karla Malczyńskiego o severských vlivech na polskou listinu ve XIII.—XIV. stol. odpadly.

Archivářský stav byl však na kongresu daleko více zastoupen, než by se zdálo z účasti v třetí sekci, zvláště v přednáškách o archivech.

Zejména delegace francouzská měla mezi sebou velmi četné archiváře a jak již z podaného přehledu patrně, i zástupci jiných národů byli zastoupeni také ve značném počtu svými archiváři. I delegace československá měla většinu archivních odborníků. Sám vedoucí delegace profesor Dr. Václav Chaloupecký byl též archivním inspektorem a kdysi výkonným archivářem; bývalým archivářem jest i zástupce v mezinárodním komitétu věd historických prof. Dr. Karel Stloukal, z dalších přednášejících prof. Dr. Jindřich Sebének a prof. Dr. Otakar Odložilík. Také doc. Dr. Gustav Skalský, který ve čtvrté secei přednášel o numismatice a studiu cen (Les conditions numismatiques de l'histoire des prix), vyšel z archivní služby. Z aktivních archivářů byli přítomni ředitel archivu ministerstva vnitra Dr. Jaroslav Prokeš, ředitel archivu země České Dr. Bedřich Jenšovský; dále z archivu země České docent Dr. Josef Matoušek a býv. archivářka Dr. Věra Jenšovská, z archivu hlav. města Prahy Dr. Miloš Kratochvíl; z německých účastníků z Čech byl býv. archivářem prof. Dr. Gustav Pirchan, aktivním Dr. Kurt Oberdorffer. Ředitel státního archivu curyšského Dr. Anton Largiadèr uvítal účastníky kongresu jako předseda antikvářské společnosti curyšské. Státní archiv v Curychu připravil u příležitosti kongresu cennou a poučnou výstavku důležitých archiválií, k níž dalo vhodný podnět též sté výročí trvání archivu, připadající na rok 1937. Dr. Largiadèr vydal k tomuto jubileu pěkně vypravenou publikaci „Das Staatsarchiv Zürich 1837—1937“ (celkem 42 strany), v níž seznamuje s dějinami archivu, pojednává o jeho postavení v dnešní době a podává přehled dosavadní literatury o archivu. Tato literatura jest již dosti četná, jakož vůbec čeští archiváři mohli se podívat velkým svazkům inventářů a popisů švýcarských archivů, které viděly na výstavě historické literatury, uspořádané u příležitosti kongresu. Jubilejní knížka archivu je doprovázena 16 tabulkami reprodukce listin i zařízení archivu. K reprodukováným listinám podán jest podrobný popis v poznámkách. Vlastní zařízení archivu jest zvláštní, archiv totiž jest umístěn v bývalém kostele, rozděleném do několika pater; zde jsme tedy dále.

Jský.

Na jiném místě tohoto časopisu je referováno o důležité archivářské příručce, která má informovat o archivech v nejrůznějších státech, Guide international des archives. Také u nás bylo vydáno několik takových **informativních příruček archivních**, jak o jednotlivých archivech, tak i souhrnných o celém našem archivnictví. Kromě knížky „O našich městech a patrimoniích“ (Praha 1934), která má články o několika našich archivech, je to především souhrn článků, které otiskoval Dr. Bohuslav Matouš v časopise „Prager Rundschau“ (1935) a které měly poskytnouti souborný a výstižný přehled o všech našich archivech, určený především pro informací cizích vědeckých pracovníků.

V prvním z těchto článků se autor zabývá našimi státními archivy („Die Staatsarchive in der Tschechoslowakei“, str. 185 až 202). Začíná největším a nejdůležitějším z nich, archivem ministerstva vnitra (dřívejším archivem místodržitelství). Po stručném nastínění jeho historie vypočítává a popisuje jednotlivé jeho fondy. Nezapomíná ani na jeho publikační činnost (Sborník archivu ministerstva vnitra). Po té obrací pozornost k druhému státnímu archivu, totiž k archivu ministerstva zahraničních věcí. Archiv ten obsahuje materiál po 14. listopadu 1918, kdy začalo svoji činnost provisorní naše národní shromáždění. Archiválie z doby světové války až do 14. listopadu 1918 patří do Archivu národního osvobození. Velmi důležitý je

i Ruský zahraniční archiv historický, který chová velmi cenný, namnoze jedinečný materiál hlavně pro dějiny ruské revoluce. Vedle toho je při archivu i t. zv. Ukrajinský kabinet. Pěkně vyličen je také obraz Archivu národního osvobození, který vznikl r. 1919 při Českém zemském archivu, kde zůstal až do založení Památníku osvobození, kam byl přestěhován roku 1929. V roce 1919 byl založen ještě jiný státní archiv, totiž archiv ministerstva zemědělství, vlastně archiv zemědělský. Jeho počátky sahají ovšem až k roku 1904, kdy bylo v Českém zemském archivu založeno zvláštní oddělení pro agrární dějiny. Popsav nejdůležitější fondy tohoto archivu, zmiňuje se autor stručně i o dvou dalších resortních archivech, archiv ministerstva železnic a archiv ministerstva pošt a telegrafů. K menším státním archivům patří archiv Pražského hradu a archiv Karlovy university. Fondy obou z nich popisuje autor v poslední části svého pojednání o státních archivech.

Druhý Matoušův článek je věnován zemským archivům („Die Landesarchive in der Tschechoslowakei“, str. 252—262). Svě ličení začíná autor archivem země České (založ. r. 1862). Stručně uvádí jeho dějiny, povinnosti, které mu byly v instrukci uloženy, a jména ředitelů. Po té jsou vypočteny jeho fondy od nejnovějšího archivu korunního až k nejmenším sbírkám a depositům. Poslední odstavec se zabývá publikační činností archivu. V druhé části nalezneme informaci o moravském zemském archivu v Brně, založeném již r. 1839. Jeho fondy jsou v podstatě dvojího druhu: Spisový materiál státních úřadů, jaký je v Čechách ukládán v archivu ministerstva vnitra, a písemnosti zemských úřadů samosprávných. Podle tohoto rozdělení vypočítává tedy autor fondy moravského zemského archivu, k nimž patří také velmi cenné sbírky umělecké a deposita. V r. 1928 byl zřízen jako samostatný ústav Zemský archiv slezský v Opavě, jehož fondy se rovněž rozdělují na dvě skupiny: Archiv stavovský a registratura zemských úřadů, počínajíc 18. stol., k níž patří i katastr. Oba tyto druhy zároveň s menšími fondy autor podrobně popisuje. Další partie je věnována Krajiniskému archivu v Bratislavě. Tento archiv, založený r. 1928, má od českých a moravských archivů odlišný charakter, vyplývající z historického vývoje Slovenska, ušetřeného válek husitských i hrůz války třicetileté. Slovenský krajiniský archiv je složen z archivů několika dřívějších žup nebo komitátů, z nichž některé vznikly již v první polovině 16. stol. I jinak obsahuje krajiniský archiv cenné prameny, důležité pro dějiny i vývoj řeči na Slovensku. Poslední část Matoušova článku pojednává o archivech na Podkarpatské Rusi. To byla jediná země, kde se odehrála část bojů za světové války. Projevilo se to také v jejích archivech, z nichž některé utrpěly veliké ztráty. Nejdůležitější jsou župní archivy v Berehově, Užhorodě a Velké Sevljuši.

Nejpestřejší obraz skýtá třetí článek, kde se autor obírá většími či menšími, ale stejně důležitými archivy duchovenskými, archivy soukromými a městskými. („Die geistlichen, privaten und städtischen Archive in der Tschechoslowakei“, str. 355—372). Svě ličení začíná farními archivy, obsahujícími hlavně matriky a farní pamětní knihy. Po té se zabývá archivy biskupství a arcibiskupství, jejichž písemný materiál se rozděluje v podstatě na tři skupiny: Především jsou to památky, plynoucí z písemného styku biskupství, případně arcibiskupství, s úřady jim nadřízenými nebo podřízenými. Do druhé skupiny patří písemný materiál, týkající se přímo biskupství, resp. arcibiskupství (personální spisy a pod.), třetí skupina posléze obsahuje materiál, související se

správou biskupských (arcibiskupských) latifundií. Takovým duchovenským archívem je pražský arcibiskupský archiv, obsahující cenný, byť i místy zlomkový materiál pro náboženské dějiny. Kromě orig. listin jsou nejdůležitější visitační seznamy, popisy diecési, zpovědní seznamy a acta haereticae pravitatis. Za důležitější ještě pokládá Matouš archivy olomouckého biskupství, které se dělí na arcibiskupský archiv v Kroměříži, archiv kapitulní a konsistoriální.

Poněvadž Slovensko, které podléhá církevní svrchovanosti maďarských arcibiskupství, nemá žádných církevních archivů, přistupuje Matouš k popisu archivu biskupství řeckého ritu v Užhorodě. Třebaže nejstarší písemný materiál tohoto biskupství je roztržěn v kapitule v Bratislavě a v Ostrihomi a vlastní archiv začíná až od r. 1775 a obsahuje archiválie od 17. a 18. stol. až po naši dobu, přece je to nejdůležitější archiv pro poznání církevního života na Podkarpatské Rusi.

V dalším oddílu se zabývá autor klášterními archivy, které přesto že utrpěly mnohdy nenahraditelné škody, přece chovají vzácný materiál, bedlivě střežený péčí konventů. Z nejdůležitějších klášterů, které mají cenné archivy, možno uvést tyto: Benediktinské v Břevnově, Rajhradě, Broumově a Svätém Beňadiku n. Hronom, premonstrátské na Strahově, v Teplé, v Nové Říši na Moravě a v Jasově na Slovensku (zde by bylo možno doplnit i premonstrátský archiv v Želivě), cisterciácké v Oseku a Vyšším Brodě, augustiniánský konvent v Praze a v Brně, minoritský v Krumlově, dále Křížovníků s červenou hvězdou v Praze, maltézský a kapucínský rovněž v Praze. Na Podkarpatské Rusi se k nim druží basilitský klášter v Užhorodě.

Na Slovensku a na Podkarpatské Rusi měly podle zvláštních privilegií určité osoby nebo instituce jako personae credibiles, loca credibilia právo býti při některých právních jednáních a vydávati o nich listiny. Časem počala si tato loca credibilia vésti úřední protokoly, které se zachovaly až dodnes. Na celém Slovensku a Podkarpatské Rusi je šest archivů takovýcho „loca credibilia“, a to v Bratislavě, Nitře, Báňské Bystřici, Spišském Podhradí, Jasině a Leleši.

Velmi důležité jsou šlechtické archivy, o nichž se dočteme na dalších stránkách článku. Je to především největší z nich a největší soukromý archiv u nás vůbec, Schwarzenberský archiv v Třeboni. Obsahuje archiv pánů z Rožmberka, pak švaberský archiv a posléze archiv Schwarzenberků, kteří drží Třeboň od r. 1660. Archiv je rozdělen na několik oddělení a má zvláště důležitý materiál pro české dějiny 14. a 15. století. Druhý Schwarzenberský archiv je v Krumlově. Archiv druhé linie Schwarzenberků na Orlice skýtá zvláště cenný materiál pro dějiny francouzských válek (1792—1815). Svým bohatstvím se důstojně řadí k třeboňskému archivu Černínský archiv v Jindřichově Hradci. Také tu nalezneme archivy všech rodů, které se v Jindřichově Hradci vystřídaly (páni z Hradce, Slavatové a Černínové z Chudenic). V archivu jindřichohradeckém nalezneme zvláště cenný materiál pro dějiny třicetileté války. Značné ceny jest i Lobkovicův archiv v Roudnici. Skládá se rovněž ze tří rodových archivů (Lobkovicové, Pernštejnové a Liechtensteinové) a nejdůležitější jeho památky jsou pro politické dějiny Čech v letech 1598 až 1677. Také druhá linie Lobkoviců má svůj archiv v Hořině, s důležitým materiálem pro dějiny druhé poloviny minulého a začátek tohoto století. V Nových Hradech, kde se vystřídali Rožmberkové, Svamberkové a posléze páni z Longueval-Buquoy, je archiv, obsahující kromě písemnosti, týkající se uvedených tří rodů, i mnoho cenných dokumentů pro

dějiny války třicetileté, sedmileté a válek tureckých. Metternichové mají svůj archiv v Plasích, důležitý pro politické dějiny Rakouska. Další šlechtické archivy, jichž je celá řada, podává autor v přehledu.

K soukromým archivům patří i archivy musejní, které vznikají činností sběratelskou a dary. Nejdůležitější z nich je archiv Národního musea v Praze a pak archiv Slovenské muzeální společnosti v Turč. sv. Martině. Dále jmenuje autor několik vysloveně soukromých archivů rozmanitých společností a institucí.

Poslední část Matoušova třetího článku je líčení městských archivů. Na prvním místě je pojednáno o archivu hl. města Prahy (založ. 1851), pak o archivu města Brna, Bratislavy, Chebu, Plzně, Budějovic a o mnoha jiných, které mají odbornou správu.

Na konci každého ze tří článků je odborná literatura, vztahující se k jednotlivým druhům našich archivů. Z ní je patrné, jakou plní autor vynaložil, aby podal přehledný a při tom pokud možno důkladně informující přehled o všech našich archivech. Některé maličkosti (na př. Julius Pažout uveden jako by byl ředitelem Českého zemského archivu po Antonínu Gindelym nebo opominutí příručky „O našich městech a patrimoniích“ ve výčtu literatury) nemožou nikterak zmenšit význam svědomité a nadmíru záslužné práce autorovy. Jel.

V poslední době se setkáváme s tím, že přednostové nebo úředníci archivů, případně jiných příbuzných ústavů zpracovávají přehledy fondů s určitého hlediska, informují o dosavadních, již vykonaných pracích a o tom, co bude třeba ještě uskutečnit. Pro dějiny zemědělské bylo tímto způsobem pojednáno o třech našich ústavech. Ředitel archivu ministerstva vnitra Dr. Jaroslav Prokeš otiskl ve Věstníku Československé akademie zemědělské (roč. XII., str. 329—334) článek „Prameny k dějinám českého novodobého agrárního hnutí v Archivu ministerstva vnitra“, v němž vypisuje hlavní prameny pro novodobé dějiny zemědělské, uložené v našem největším archivu, a vytyčuje hlavní úkoly novodobých agrárních dějin. O tom, jaké možnosti dává agrárním historikům ediční práce Historického ústavu i pomocný a přípravný materiál tam uložený, informuje býv. ředitel tohoto ústavu Dr. Bedřich Mendl ve stati „Prameny k agrárním dějinám v rámci činnosti Státního ústavu historického“ (Věstník Československé akademie zemědělské XIV., 1938, str. 74—76). Posléze pak v témže ročníku zmíněného časopisu (str. 527—529), pojednal ředitel archivu země České Dr. Bedřich Jenšovský o bohatých a jedinečných fondech tohoto archivu („Prameny k zemědělským dějinám v archivu země České“). V širěji pojaté přednášce, tištěné ve Věstníku Československé akademie zemědělské, roč. 13, str. 44—55: „Prameny ke studiu zemědělských dějin“ pojednal Dr. Václav Černý o významu archivů velkostatků, hospodářských společností a pod. pro agrární dějiny. Povšechnou informaci o archivech a knihovnách se zřetelem k zemědělským dějinám poskytuje stať „Odborné zemědělské knihovny, archivy a některé veřejné knihovny se zemědělskou literaturou“, kterou otiskl v Zemědělské ročence 1938 ředitel Ústřední zemědělské knihovny Čs. akademie zemědělské Ing. Dr. Jan Bošтік.

Pro potřebu vlastivědy byly tímto způsobem probrány zatím jen fondy archivu ministerstva vnitra. Úkol ten plní obsáhlý článek býv. úředníka tohoto archivu Dr. Františka Roubíka „Vlastivědné

prameny v archivu ministerstva vnitra v Praze" (Časopis společnosti přátel starožitností XLV., 1937, str. 49—57). Jel.

Novější literaturu o archivu hlav. města Prahy, (srov. zpráv ČAS XIII/XIV, str. 393—5) doplňuje přednáška Dr. Gustava Friedricha „O významu a bohatství archivu hlav. města Prahy“, otištěná v publikaci „Staroměstská radnice a její památky. Čtyři přednášky k oslavě 600 let Staroměstské radnice“ (Samosprávná knihovna hlav. města Prahy sv. XIII, v Praze 1938, stran 101). Objasniv pojem archivu a registratury a vylíčil pestré osudy městského archivu od jeho počátků ve XIII. a XIV. století až k zřízení samostatného archivu roku 1851 a dále až do doby nejnovější, autor ukazuje, jak velký význam měl tento archiv pro naši historii. Jsa sám po více než 46 let pravidelným hostem městského archivu, prof. Friedrich vypočítává i ostatní slavné představitele naší vědy historické, kteří z bohatých pramenů archivu čerpali materiál pro svá díla. Význam archivu ještě stoupal spojením se dvěma semináři pomocných věd historických a činností publikační. Také jeho úřední agenda je dosti obsáhlá. Bohatou činností vykazuje i konservační dílna, spojená s fotografickým atelierem a dílnou knihařskou. Na dalších stránkách seznámí se čtenář s bohatými fondy archivu od městských privilegií, právních a cechovních listin přes sbírku rukopisů, knih městských cechovních a pozemkových, právních rukopisů a protokolů samosprávných sborů až k vlastní úřední spisovně. K nim se pojí i sbírka pražských vyobrazení a plánů, sbírka pečetidel a pamětních mincí. Zvláště cenná je posléze i bohatá knihovna archivu, která kromě mnoha odborných děl má zejména také značně úplnou sbírku pražských novin. Svůj článek zakončil Friedrich přáním, aby městský archiv mohl v budoucnu uchovávat jen doklady šťastné a pokojné tvořivosti. — V rámci oslav šestistého výročí Staroměstské radnice uspořádal městský archiv v Clam-Gallasově paláci zdařilou a pečlivě uspořádanou výstavu památek na vnější i vnitřní změny radnice, na vývoj městské samosprávy a na události, jichž středem Staroměstská radnice byla. Přesto že výstava připadla do plného léta, těšila se čilému zájmu široké veřejnosti. Jel.

Archiv pražského hradu vydal jako první číslo svých publikací Jana Morávka „Nově objevený inventář rudolfinských sbírek na hradě Pražském“. (Zvláštní otisk z „Památek archeologických“, skupina historická, nové řady roč. II. 1932, III. 1933 a IV./V. 1934/1935.) Str. VIII. + 34. — Správce archivu Pražského hradu dr. Jan Morávek seznámil doslovným otištěním rukopisu nově získaného koupí r. 1931, který je majetkem archivu Pražského hradu, veřejnost s novým inventářem bohatých rudolfinských sbírek z r. 1619, pořízený, jak praví vydavatel v stručném úvodě, „odbojnou vládou českých stavů ještě před nastoupením Bedřicha Falckého na český trůn“. Soupis rudolfinských sbírek, chovaných kdysi na hradě Pražském, byl znám dosud jednak z inventáře datovaného koncem r. 1621 v rukopise Národní knihovny vídeňské č. 8196, jednak z akt vídeňské dvorské komory, odkudž byl r. 1905 vydán tiskem H. Zimmermannem. Dr. Morávek srovnal pečlivě texty obou rukopisů a v úvodě vedle vylíčení, jak došlo k prvému zinventování Rudolfovy pokladnice a jeho uměleckých sbírek vůbec, podal výstižně rozdíl v obou seznamech po stránce obsahové. Dr. Morávek dochází k závěru, že některé skupiny sbírek popisuje inventář z r. 1621 obsírněji, jiné však zase popisuje podrobněji inventář nově objevený. Oba se však v podstatě obsahově kryjí, z čehož usuzuje dr. Morávek, že změny a ztráty postihly umě-

lecké poklady Rudolfovy v době mnohem pozdější než v době vlády stavovských direktorů, jak se za to mělo, nebo v době po bitvě bělohorské. V. K. — J.

O archivu Národního musea v Praze vyšel informativní článek Jaroslava Charvátá, Das Archiv des Nationalmuseum in Prag [Slavische Rundschau, roč. 8 (v Praze 1936), str. 173—176]. — Mezi sbírky Národního musea patří také archiv tam chovaný, vzniklý rovněž umělou sběratelskou činností, která určuje i ráz jeho uspořádání. Kromě několika archivních fondů, chovaných v celku (na př. archiv Sternbersko-Manderscheidský, patrimoniální registratura Litomyšlská, zlomky písemných pozůstalostí některých státních a veřejných úřadů) jest celý jeho obsah rozdělen chronologicky podle vnějších znaků. Oddělení A a B tvoří pergamenové listiny, kdežto papírové písemnosti jsou rozděleny jednak podle míst — značka F, jednak podle jednotlivých šlechtických rodů — H. Skupina E obsahuje staré tisky a do oddělení D zařazeny v časovém pořadí všechny ostatní písemnosti. Zvláštní skupinu tvoří rukopisy, sbírky pečetidel, pečetních odličků, znaků a j., genealogická sbírka Vratislava z Mitrovic, sbírka autografů a pečetidel od Josefa Hlávky, části pozůstalostí Rybčkovy, Palackého a Rojkovy; jako depositum Dra B. Riegra ml. se tam chová bohatá a vzácná korespondence jeho děda Dr. Frant. L. Riegra a jiných členů rodiny; další deposit je registratura panství Sv. Jan pod Skalou a j. — Původně byl archiv spojen s knihovnou a teprve Palacký jej samostatně organizoval a určil také jeho program, totiž sbírat materiál pro český diplomatů, z kterého činnosti vznikla objemná sbírka prepisů z rozmanitých archivů. Ačkoliv tedy není možné posuzovatí musejní archiv s moderního hlediska provenienčního, zůstává přece důležitým a sverázným článkem v organizaci naší historické práce. Haas.

Městské museum v Litomyšli užívá vhodně svých výročí, aby seznámovalo veřejnost s činností a sbírkami tohoto významného ústavu kulturního města východních Čech. Jako k 40letému výročí svého trvání vydalo r. 1931 I. svazek svého Věstníku (srov. ČAS IX.—X. str. 380—382), tak i k desátému výročí musej ve vlastní budově (1928—1938) vydává nyní jeho ředitel Josef Žďárský „Věstník městského musea v Litomyšli“, vyzdobený několika zdařilými ilustracemi musejních interieurů a podobiznami dvou zasloužilých jeho pracovníků. Věstník, neveliký rozsahem (čítá 42 stran), uvozuje článek Josefa Žďárského, Dějiny musea — deset let ve svém, který v hlavních rysech líčí první pokusy o vznik musea dávno před r. 1880 (rok založení musea), úpornou snahu o uskutečnění myšlenky jeho založení, sbírání vzácných památek a rozmanitých darů, získávání příznivců museu, aby mohlo býti vybaveno také po stránce hmotné, provisorní instalaci sbírek v bývalé budově škol reálných až po dnešní pěkné uložení v budově bývalého gymnasia piaristického, která k musejním účelům byla zakoupena městskou radou v Litomyšli dne 26. února r. 1926. Od té doby resp. od konce adaptace této budovy r. 1928 sídlí městské museum pod vlastní střechou a nejen svými sbírkami (v museu uložen je také městský archiv litomyšlský, část Trautmannsdorfského archivu patrimoniálního a archiv místního biskupství, srov. o tom zprávu v ČAS IX.—X. str. 380—382), nýbrž i bohatou činností kulturní (pořádá přednášky, výstavy a pod.) je vděčným místem hojných návštěv z kruhů domácích i zahraničních. „Památky dvou musejních pracovníků Qui-

dona Šimka a Antonína Tomíčka“ věnován je druhý článek Věstníku, jehož autorem je profesor Dr. Josef Páta. Quido Šimek, zámožný litomyšlský obchodník (zemřel r. 1933), byl pilným sběratelem rozmanitých vzácností a své celoživotní sběratelské dílo odkázal muzeu, kterému zaplnilo celý jeden sál. Na tomto místě mimo řadu rozmanitých předmětů povahy čistě musejní zajímají nás vlastní Šimkovou rukou psané a kreslené kroniky bohatého obsahu a vzácného významu pro místní dějiny města Litomyšle. Antonína Tomíčka, proslulého litomyšlského historika-laika a člena musejního kuratoria vzpomíná Josef Páta neméně vše, oceňuje jeho pilnou práci heuristickou v oboru vlastivědném a kulturním, a vzpomene-li, co nám zachoval cenného dosud nezpracovaného materiálu ve svých bohatých lístkových kartotékách, litujeme s autorem upřímně jeho skonu v r. 1935, který mu nedopřál darovati veřejnosti své dějiny selského lidu na Litomyšlsku, kterýmžto tématem se zabýval po celý život. Drobným článkem o královské střelbě do terče (Viktor Kamil Jeřábek, Slavná vzpomínka) a úvahou Vojtěcha Vaňka, nazvanou „Museum, památky, tradice“ spolu s výčtem dárců peněžitých a věcných darů muzeu je Věstník uzavřen. Kdo poznal z osobní návštěvy pěkné museum litomyšlské na hradbách v těsném sousedství starobylého zámku a zažil opravdu hluboký dojem v útulném prostředí nejkulturnějšího střediska staré Litomyšle, zejména v oddělení archivním a literárně-historickým s památkami na Boženu Němcovou, Aloise Jiráska, Terezu Novákovou, Dobromilu Rettigovou a j., musí městskému muzeu v Litomyšli přát i do druhého desetiletí nové instalace hojnost zdaru. *V. K. — J.*

O archívech velkých statků nalezneme stručné poučení v článku bývalého ředitele Čs. státního archívu zemědělského Dr. Adolfa Krejčíka „Pozemková reforma a archívy velikých statků“ (Pozemková reforma, XVIII., 1937; též jako zvláštní otisk). Autor vypravuje nejprve o počátcích našeho popřevratového archivnictví, o zřízení Čs. státního archívu zemědělského a o úkolech, které musel tento archív vykonati v souvislosti s prováděním archivní a spisové rozluky v ústředních úřadech vídeňských v letech 1920—24. Jiná veliká úloha, která připadla zemědělskému archívu, vyplynula z § 33 náhradového zákona ze dne 8. dubna 1920 č. 329 Sb., který stanovil, že pozemkový úřad, který převezme při provádění pozemkové reformy celé statky, má převzít i archívy a registratury patrimoniální a hospodářské správy, s výjimkou písemností rodinných, které měly zůstat v držení vlastníků s podmínkou, že bude umožněno studium knih a listin, majících všeobecně historický význam. Provádění tohoto zákona se dalo na různých panstvích různým způsobem. V souvislosti s ním musil Čs. státní archív zemědělský uskutečnit soustavnou přehlídku všech archívů a registratur, omezenou s počátku jen na Čechy (1931—1933) a teprve později rozšířenou postupně na území Moravy a Slovenska (1934—1936), která ještě není skončena. Na podkladě podrobných zpráv o prohlídkách, podávaných jednotlivými úředníky, které jsou uloženy v zemědělském archívu a k nimž je připojen vždy návrh na další ochranu patrimoniálních archívů, bude teprve možno po dohodě s příslušnými úřady učiniti potřebná opatření. Na konci článku je připojena přehledná tabulka prohlídek archívů a hospodářských registratur velikých statků v letech 1931—36, z níž je patrné, kolik statků bylo prohlédnuto, kolik z nich má archívy a hospodářské registratury, kolik z nich je nemá a kolik procent archívů a hospodářských registratur bylo ztraceno. — Tímtež thematem, jako článek Krejčíkův, zabývala se i práce Antonína Markuse „Archívy a registratury na zabra-

ném velkém majetku pozemkové“, otištěná ve III. roč. ČAS (1926), str. 1—12. Dr. Emanuel Janoušek seznamuje pak již v několika ročníkách ČAS čtenáře s výsledky prohlídek patrimoniálních archívů, podáváje o nich podrobné zprávy. *Jel.*

Prameny k dějinám Slovenska ve státním archívu v Pešti a ve Vídni. Historik, zabývající se studiem slovenských dějin, najde sice nejvíce materiálu ke svým pracem v župních, městských, panských a církevních archívech (pokud se ovšem zachovaly), ale musí obrátit svou pozornost i k ústředním archívům v Pešti a ve Vídni. V Pešti mělo sídlo místodržitelství, jehož registraturu opatruje nyní státní archív v Pešti. Tam zachovány jsou prameny nejen k uherským dějinám politickým a správním, nýbrž i hospodářským (bernictví, stanovení cen, zemědělství, řemesla, komunikace a obchod), sociálním (úprava poddanských poměrů v 18. a 19. stol.) a kulturním (církevní dějiny a školství).

Pro starší slovenské dějiny má zvláště významné prameny sbírka starých urbářů uherských, začínající již od 16. stol. Podrobné indexy k této sbírce umožňují přesnou evidenci a rychlé vyhledání urbářů. Bylo by záhodno alespoň z tohoto fondu vypsat i všechny urbáře, týkající se slovenského území a rozmnožen je tyto údaje poskytnouti předním našim archívům. V pešťském státním archívu jsou uloženy i mnohé rodinné archívy šlechticů, vlastnicích své statky na Slovensku. I v nich jsou prameny k dějinám slovenským vůbec a zvláště pak příslušných velkostatků.

Leč i ve vídeňském domácím, dvorním a státním archívu je hojně pramenů k dějinám slovenským v oddělení „Hungarica“. I o těch by si měli slovenští archiváři a historikové opatřiti důkladnou evidenci.

Jos. Nožička.

Knížka Dr. Luigi Enrico Pennachiniho „Elementi di Archivistica“ (Roma, Signorelli 1937), str. 148., jest určena především žákům paleografických a archivních škol, které jsou konány při státních archívech italských, jakož i těm úředníkům, kteří při ustanovovacích zkouškách u různých úřadů musí též prokázati znalosti o archívech. Jest to tedy příručka nejen svým drobným formátem a úpravou, ale i celým založením. Neřeší nových problémů archivních ani nepodává podrobné historie archivní, nýbrž na podkladě značné odborné literatury italské, zvláště posledního spisu Casanovova, vykládá hlavní pojmy archivní a seznamuje s dnešním stavem, opírajíc se tu především o základní archivní zákon italský ze dne 2. října 1911. V prvních dvou kapitolách vykládá definice archivní nauky i archívu, v dalších mluví o soustředování spisů, o jejich různé povaze, o pracích pořadatelských, zdůrazňuje tu vždy teorii provenienční, pojednává stručně o konservaci a úchově archiválií, o pravidlech skartačních, o pořizování katalogů a indexů a posléze o publikaci aktů. Po této všeobecné části jsou další oddíly, počínajíc kapitolou X., věnovány již přímo poměrům italským. Zde nalezáme poučení o dvou speciálních typech archívu, t. j. o archívech notářských a o provinčních archívech státních, jejichž úprava byla posléze provedena r. 1932, o archívech církevních se stručným přehledem vývoje archívů v Itálii a posléze o italském zákonodárství archivním. Z cizích archívů zmiňuje se v kapitole XV. jen velmi stručně o archívech španělských, francouzských a belgických. V závěru příručky podána jsou stručná informační data o jednotlivých archívech italských, zvláště státních. Z uvedených čísel vidíme, jaké ohromné bohatství chovají

italské archivy. Stačí uvést jen, že státní archiv v Neapoli má v oddělení zrušených klášterů na 30.000 pergamenů, že archiv v Cavě má jich 40.000 a známý archiv kláštera montecassinského dokonce 130.000, že státní archiv florencký má v t. zv. archivu diplomatickém 142.000 středověkých pergamenů, že regály státního archivu janovského, vyplňující 80 místností, zabírají 3.690 čtverečních metrů plochy atd. Tyto stati nejsou jednotné; archivům jihoitalským na př. jest věnováno více pozornosti než velikým archivům severoitalským. Svému účelu tato knížka, kterou napsal archivář z praxe (autor je ředitelem ve státních archívech), patrně dobře vyhoví.

Jský.

Archivy a vyučování dějepisu. Touto otázkou se zabývá A. Oinas v 5. čísle publikace ústředního archivu estonského z ročníku 1937 (str. 112—119). Zprávu o tom podává E. L. (sl. E. Lejour) v Archives, bibliothèques et Musées de Belgique (tom. 14, str. 129—131). Profesori historie na středních školách (a o ty tu jde) přibírají s rostoucí oblibou k vyučovacími prostředkům též historické prameny. Studium pramenů vzbuzuje větší zájem o předmět, ale podle autora nemůže k tomu stačiti jen edice nebo kopie, nutno jíti k originálu. Styk s pramenem v originále teprve opravdu podchytí a zaujme. Dosud navštěvovalo obecnstvo archivy buď při občasných výstavách nebo aby prohlíželo skladiště. Profesora vystřídá pak ve výkladě archivář, který ovšem nezná ani úroveň ani zájem návštěvníků. S hlediska archivního doporučuje autor návštěvu archivů obecnstvem, aby se ukázala cena archivů i potřeba ochrany památek, zvláště papírů rodinných. Při návštěvě depotů vidí návštěvník jen masy archiválií bez znalosti náležitě souvislosti, prohlíží jen hřbety a nápisy na nich, odnáší si jen povrchní dojem. Nutno tedy dáti přednost návštěvám výstav; zde jest již určitý výběr pramenů. Jest ovšem nesnadné pořádati takové výstavy často; i ony však se obracejí spíše k širokému obecnstvu než ke školám. Doporučuje tedy autor, aby se organizovaly výstavy v archívech se zvláštním zřením k potřebám žactva; při tom je však „conditio sine qua non“ účast profesorů. Mají spolupůsobit na výběr exponátů a předběžně se s nimi sami seznámit. Druhou podmínkou je přímý styk žáků s vystavenými listinami (přepisy těžkých textů, čtení listin a pod.). Takové výstavy se ovšem doporučují podle autora jen pro vyšší třídy středních škol. Výstava necht se omezit jen na menší počet listin. Autor hned uvádí příklady ze státního archivu estonského. Resumuje, že nelze upřít, že organizace takových výstav je nesnadná, ale není neproveditelná. Výsledky jsou prý prospěšné pro archiváře i pro profesory. — V našich poměrech a po některých zkušenostech již u nás učiněných sotva by se asi něco podobného s hlediska archivářského i s hlediska středoškolských praktiků doporučovalo, i kdyby šlo třeba jen o dvě nejvyšší třídy středních škol. Žáků, kteří mají zvláštní zájem o historii, a to takový, že by případně i v oktávě chtěli čísti již staré listiny, jest malé procento a tento zájem bylo by zajisté snáze ukojiti a podchytiti ojedinele než v hromadné vycházce.

Jský.

O užití fotografie v archívech a knihovnách pojednává studie Jeana Huberta a Charles Perrata „La photographie au service des archives et des bibliothèques“ (Archives et bibliothèques IIe année 1936, str. 7—28). Článek je rozdělen na tři části. V první z nich seznámí se čtenář s rozmanitými způsoby fotografie (fotografování na desky, na film nebo na citlivý papír) a o každém z nich najde podrobně poučení stejně jako o některých základních předpokladech pro

správné fotografování (fotografovaný předmět v poloze horizontální, použití automatické spouště a pod.). Druhá část nás informuje o různém užití fotografie v archívech a knihovnách. Tak na př. ve Spojených státech severoamerických některé knihovny neuchovávají noviny, nýbrž je filmují a badatelům pak místo originálu promítnou film příslušného textu (srov. str. 358). Ušetří tím značně místa a při tom takový film je podle mínění autorů trvanlivější než noviny, tištěné na papíře střední jakosti. Jinak lze užití fotografie k pořízení katalogu v knihovnách (srov. výše referát o Archives et Bibliothèques). Fotografie pomůže také chrániti vzácné archívalie, neboť místo nich bude možno zájemcům půjčovati jejich fotografie. Fotografiemi archiválií si budou moci archivy také značně rozmnožit své vlastní sbírky. Autoři uvádějí ovšem také potíže, na jaké naráží toto všestranné použití fotografie a jimiž se zabývá třetí část jejich článku. Je to především vysoká taxa, která se musí za fotografování zaplatit a o jejíž odstranění autoři usilují. Celý článek vyznívá snahou, aby se fotografii dostalo co možná největšího rozšíření. — Mnohé přednosti fotografie jsou sice nepopíratelné (rychlost, věrné zobrazení rukopisu a pod.), na druhé straně však si musíme uvědomit, že s ní nejsou dnes ještě tak dlouhé zkušenosti, abychom mohli vědět, jaká bude v budoucnosti její trvanlivost; v některých případech vždy bude dána přednost přepisům před fotografiemi, jako na př. pro styk se zájemci, kteří nejsou znalí čtení starých písem a jímž je proto nutno pořizovati moderní přepisy. Také editor se sotva obejde bez přepisů, neboť nemůže poslati na př. do tiskárny středověký text, plný rozličných zkratek.

Jel.

Ústav patologie knihy (L'Istituto di Patologia del Libro) byl otevřen v Římě dne 4. června 1938. Ústav byl zřízen z podnětu Národní akademie Lineei a profesora Alfonsa Galla, nynějšího ředitele, jakožto orgán ministerstva národní výchovy, aby studoval knihu po všech stránkách její fyzické podstaty a aby napravoval a pokud možno již předcházel škody, které knize mohou způsobiti čas, vlhko, hmyz a jiní škůdci. Vyrostl z restaurační dílny, zřízené r. 1929 z podnětu Národní akademie dei Lineei ministerstvem v opatství Grottaferrata. Nyní je umístěn v bývalých universitních ústavech fyziologickém a botanickém ve via Urbana. Při ústavě je zřízeno museum, které čítá přes 600 předmětů, dokumentujících vývoj psacích látek, papýrem počínajíc; jiný oddíl ukazuje škody, které způsobila knihám zemětřesení, v dalším pak jsou vystaveny knihy postižené rozkladem látek bakteriologickými procesy nebo zachycené hmyzem, jakož i ukázky regálů úplně rozežraných červotočem, knihy poškozené při požárech (na př. turinské knihovny r. 1904) a pod. V přízemí jest též restaurační dílna, při níž jest i obrovský fotografický aparát Alophos Alfa, krychle to o šířce několika metrů, kam vchází operatér brankou. Aparát zvětšuje malé fotografie až do průměru jednoho metru nebo zase naopak velké zmenšuje. V prvním patře jsou dvě chemické laboratoře, oddělení optické fyziky pro ultrafialové paprsky a další oddělení pro biologii a mikrobiologii, jež vesměs vedou jednotliví profesori. V zahradě jest vystavěna středověká papírna se soudobými primitivními nástroji. V hořejších patrech budovy jest odborná knihovna, zkušební síň s mikrofotografickým projektořem a fototéka, obsahující reprodukce různých zařízení knihoven. Archiváře zaujme tu zvláště oddělení faksimilií, kde se soustřeďují snímky všech italských kodexů, které vznikly před rokem 1000. Podle zprávy ústavu půjde asi o tisíc kodexů, které budou fotografovány ve třech kopiích, z nichž jedna bude uložena v ministerstvu, jedna v Národním ústavě bibliografickém (Centro nazionale di informazioni biblio-

grafiche) a třetí bude odevzdána majiteli kodexu, ať už jde o ústav nebo osobu. V ústavě samém bude uložena deska nebo film a faksimile v jednotném formátě. Ústav má tedy dvojitý účel: theoreticko-badatelský i prakticky conservační. Podrobnější zprávu o tomto ústavě otiskuje ředitel Gallo v revue „Accademie e Biblioteche d'Italia“, roč. XII., str. 342 a násl. — Český badatel čte s určitou mírou zájvosti zprávy o tomto skvěle vybudovaném a dotovaném ústavě, umístěném ve třech budovách a zaujímajícím asi padesát místností, ale srovná-li se zprávu podrobněji to, co vykonají naše obdobné dílny v měřítku ovšem mnohem skromnějším při některých našich větších archivech, přistupuje k tomuto pocitu i oprávněná dávka hrdošti.

J. Skly.

Lotyšský dějepisný ústav. Zákon o lotyšském dějepisném ústavu (Latvijas vestures instituts) přijatý ministerskou radou dne 14. ledna 1936 a uveřejněný v úředním věstníku „Valdibas Vestnesis“ dne 17. ledna 1936 stanoví, že nový ústav jest samostatnou státní vědeckou institucí se sídlem v Rize, podřízenou bezprostředně ministerstvu školství. Jeho účelem jest badání o lotyšských dějinách od prvních počátků až do doby nejnovější. Prostředky na udržování ústavu poskytuje stát. Po založení Lotyšské akademie věd přejde ústav do její správy. Ústav zahájil svou činnost tím, že vyzval jak instituce tak i soukromé osoby, aby jemu nebo státnímu archivu odevzdávaly písemnosti, památky, dopisy, fotografie a j. materiál, mající vztah k lotyšské historii. Ústav pečuje jak o soupis tak i o opisování pramenů lotyšských dějin v cizích archivech a knihovnách; vydává historické časopisy, pracuje na odborném názvosloví, pořádá přednášky, výstavy, sjezdy, výpravy atd. V čele ústavu jest ředitel a čtyři místopředsedové, administrativní práce vykonává generální tajemník a správce jednotlivých oddělení. Ústav má členy řádné a dopisující. Navazuje styky s příbuznými institucemi jak domácími tak zejména zahraničními, vyměňuje s nimi svoje odborné publikace, jež dává zdarma svým členům a spolupracovníkům. Členy dějepisného ústavu pro lotyšskou starou historii byli jmenováni: prof. Dr. E. Balodis a prof. Dr. Petr Šmit; pro středověké lotyšské dějiny: prof. Dr. August Tentolis, prof. Dr. A. Švabe, prof. Dr. Arnold Spekke a prof. Dr. Robert Vipper; pro nové dějiny Lotyšska: soukromý docent Jan Berzinš a generál Martin Penikis.

J. Morávek.

Matrikami pražských kostelů zabývá se v několika člancích Dr. Václav Bartůnek. Tak v Časopise Rodopisné společnosti v Praze, roč. IX./X. (1937—1938), str. 83—91, věnuje svůj článek úmrtní matrice fary sv. Martina z let 1660—70, chované nyní v archivu farního úřadu Nejsvětější Trojice v Praze II. Vylíčením stručně dějiny kostela sv. Martina, obrací pozornost k vlastní matrice. Popisuje ji po vnější stránce a pak probírá jednotlivé údaje v ní uvedené: příčinu smrti zemřelých osob, místo úmrtí, poplatky za zvonění při pohřbu, povolání nebožtíků a konečně poznámky o zaopatření svátostmi umírajících. K článku je posléze připojen abecední seznam osob v matrice uvedených. Z celého článku Bartůnkova je patmo, jak cenným a důležitým pramenem pro poznání života našich předků jsou matriky. — Stejněho dojmu nabudeme také z několika jeho článků, otiskovaných v Časopise Společnosti přátel starožitnosti. V roč. XLV. (1937), str. 41—46, se pojednává o nejstarší matrice fary sv. Petra na Poříčí, která obsahuje zápisy z let 1639—1657 a 1666, a to jednak křestní, jednak oddací. Také nejstarší matrika týnské fary v Praze (roč. XLV., str. 84—88)

z let 1613—1635 má zápisy křestní i oddací. Pouze pro jeden druh zápisů byla křestní matrika z roku 1623 farního úřadu P. Marie před Týnem za léta 1623—1624 (XLV., str. 136—140) a oddací matrika fary svatomašské v Praze z roku 1595, do níž se zapisovalo až do roku 1632 (XLV., str. 136—140; XLVI., str. 58—61, 119—121). Také ve všech těchto člancích podává Bartůnek popis matrik, vyzdvihuje zvláště některé důležité údaje v nich a formule a hlavně připojuje vždy abecední seznam všech jmen, která se v matrice vyskytují.

Matrikám solnickým věnoval Stanislav Dvořák práci „Jmenný obsah nejstarších matrik solnických. 1602—1735“ (Časopis Rodopisné společnosti IX./X., str. 17—26). Podobným způsobem jako Bartůnek předesílá nejprve vylíčení náboženských poměrů v Solnici a výčet farářů i kaplanů. Po té přistupuje k vlastnímu popisu obou nejstarších matrik solnických, první z let 1662—1712, která obsahuje zápisy křestní a úmrtní, a druhé z let 1685—1735, v níž jsou zápisy křestní, oddací i úmrtní. Na konci článku připojil i Dvořák abecedně sestavený seznam farníků.

Podobného rázu je i článek Františka Novotného „Nejstarší prostějovská matrika (1622—1664)“ (Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané, roč. XIV., 1937, str. 108—116). Matrika ta má tři díly a obsahuje zápisy svatební, křestní i úmrtní. Je důležitým pramenem pro poznání života Prostějova za války třicetileté. Jména farníků, v matrice obsažených, sestavil Novotný rovněž na konci svého článku v abecedním pořádku.

K pracím o matrikách možno připojiti i studii Antonína Fröhliche „Nejstarší farní matrika v Oseku“ (Záhorská kronika 1935—1936).

Jel.

Chronologicky sestavenou řadu regestů **zachovacích a výhostních listů** archivu města Počátek z let 1629—1670 a 1693—1793 otiskl a jejich význam pro rodopis a místní historii zdůraznil počátecký archivář František Navrátil v práci „Zachovací a výhostní listy v archivu města Počátek“ (Časopis Rodopisné společnosti IX./X., str. 13—16).

Jel.

Nečetné české literatury sfragistické dostalo se velmi cenného přírůstku. Zaslouhou Františka Beneše vychází u nás první souborný atlas českých pečeti („Pečeti českého duchovenstva“, „Pečeti české šlechty“, „Pečeti měšťanů“), vydávaný od roku 1937, a to vlastním nákladem autorovým. Díla toho bylo u nás velmi potřebí, neboť starší příručky sfragistické jsou již namnoze zastaralé a nevyhovují zejména po stránce technické moderním požadavkům, kladeným na vhodnou reprodukci pečeti. Autor nám sice posud nevyšvětil, jakým způsobem hodlá prováděti svůj vydavatelský program, ani nám nenaznačil celkového rozvržení svého záslužného díla, nicméně z osmi svazků (o 19 sešitech), posud vydaných, je patrné, že svůj atlas pečeti založil vpravdě velkoryse a na širokém podkladě. Jde mu především o pečeti české, k moravským zatím vůbec nepřihlíží. Z podtitulu „Do válek husitských“ na obálce „Pečeti českého duchovenstva“ vyplývá, že autor asi zamýšlí vésti první období svého edičního podniku až do revoluce husitské. Dalekosáhlý ten plán zasluhuje dojísta vši úcty, uvážíme-li, jaké množství pečeti české šlechty i duchovenstva chovají pouze naše domácí archivy. — Lze si proto opravdu jenom přát, aby vydavatel, který vzal na sebe úkol téměř nad síly jedincovy sahající, byl také s to veliké dílo své v plném rozsahu dokončiti. Popisy vzorně reproduko-

vaných pečeti provádí Beneš velmi pečlivě; udává přesné rozměry pečeti, popisuje podrobně obraz i legendu. Jeho údajů může s prospěchem užití sfragistik, historik umění i epigraf. Pro snazší orientaci uživateli uvádí vydavatel v čele každé tabulky skupinu, o níž jde, jakož i přesné označení popisované pečeti. Z pečeti duchovenských jsou vyhrzeny sešity, posud vydané, cisterciákům a johanitům. Z pečeti cisterckých, vydaných v letech 1937 a 1938, jde o pečeť Jana, opata sedleckého (z roku 1358), o pečeť konventu kláštera plaského (z roku 1341) a o pečeť abatyše ženského kláštera v Pohledu (z r. 1332). Z johanitských pečeti jsou zastoupeny dvě pečeti pražského velkopřevora Havla z Lemberka, a to velká pečeť z r. 1347 a menší pečeť z roku 1355, dále pečeť komtura pražské komendy Jindřicha z Prahy (z r. 1341), pečeť komtura strakonické komendy Jana z Prahy z roku 1356, jakož i pečeť konventu strakonické komendy z roku 1356. Z deseti sešitů pečeti české šlechty, vydaných v letech 1937—1939, všimá si pět sešitů pečeti pánů z Rožmberka (Janovy z roku 1356, Joštovy z roku 1355, dvou pečeti Oldřichových z r. 1356 a 1357 a Petrovy z roku 1355), tři sešity (z roku 1939) podávají pečeti pánů z Lipé (Jindřichovu z r. 1316, Jindřicha mladšího z r. 1386 a Pertoltovu z roku 1345), sešit, vyhrzený pečetem šlechty z kraje chrudimském, přináší pečeť Vesela z Krakovan z roku 1325, sešit, určený pečetem české šlechty v kraji čáslavském, uvádí pečeť Oldřicha z Lichtemburka z roku 1310. Pečeti měšťanů podává zatím toliko jediný sešit, vydaný roku 1937, který přináší vyobrazení pečeti kutnohorského měšťana Štěpána Pirknera. Konče svoji stručnou zprávu o Benešově edici, nemohu než vysloviti přání, aby ve vydávání díla bylo stále a rychleji pokračováno, k čemuž je především potřebí opravdového porozumění pro záslužný podnik ten v nejšířších vrstvách naší veřejnosti.

O. B.

Wilhelm Karl Prinz von Isenburg, Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten. Band I.: Stammtafeln zur Geschichte der deutschen Staaten; Band II.: Stammtafeln zur Geschichte der außerdeutschen Staaten (Berlin 1936). — K. v. Isenburg, docent berlínské university, přikročil k vydávání genealogických tabulek panovníckých rodů evropských od počátku středověku až do nejnovější doby, opíraje se o starší práce podobného rázu, především o známé tabulky Voigtel-Cohnsovy. Po stránce obsahové nepřináší však mnoho nového, ba zdá se, že autor nedoplnil ani díla svých předchůdců poznatky z novější literatury. Na nedostatky v tabulkách německých panovníckých rodin bylo již poukázáno v „Historische Zeitschrift“, sv. 155 z roku 1936, str. 329 a d., na tomto místě chtěl bych však upozorniti na oddíl, pojednávající o genealogii našich Přemyslovců, kterýžto panovnícký rod je zařazen do I. dílu, kde na třech tabulkách (č. 23—25) se uvádí rozrod českých knížat a králů od knížete Bořivoje až do Ludvíka Jagella. Jako prameny uvádí autor pouze německá díla Bachmannova a Bretholzova, avšak žádné české. Tím se stalo, že vedle celé řady chybných dat (na př. Otta I. Moravský † 1087, nikoliv 1086, Markéta-Dagmar † 1213 a nikoliv 1212) opakuje staré Bachmannovy omyly, plynoucí z Bočkovy padělatelské činnosti (příkladem uvádím Boleslava, domnělého syna knížete Bořivoje II.; viz V. Novotný, České dějiny I. 2., str. 533) a nepřihlíží k novým výsledkům, které se snaží objasniti spleť rodové otázky Přemyslovců na přelomu XII. a XIII. stol., což platí zvláště o potomstvu Přemysla Otakara I. Přes tyto nedostatky jest však Isenburgova práce zajímavým pokusem o přehledné zpracování daného tematu a poslouží zajisté pro první a povšechnou informaci.

Haas.

Publikací **Výrobní technika papíru a její vývoj** od Františka Zumana obohacena byla naše odborná literatura o užitečnou pomůcku, kterou s prospěchem bude moci použítí také studující i badatel v oboru pomocných věd historických a jež proto zasluží, aby byla zaznamenána v tomto časopise. Práci (psanou původně pro Slovanskou knihovnědu), čítající 84 stran a oživenou 31 soudobými obrázky, vydal s podporou I. a V. odboru Masarykovy akademie práce Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce v Praze 1937. Autor shrnul tu jádro svých, v tomto směru u nás zajisté jedinečných znalostí cizí literatury i domácích látky pramenné do původní studie, vhodně k našim poměrům i potřebě zaměřené. Výčet 11 kapitol poučí zhruba o rozvrhu i obsahu práce. Od výkladu o stavbě papíren, papírnické surovině a jejím zpracování (kapitola 1—3), přešel autor k popisu stoup, holendru i dalšího zařízení papírny (kap. 4—6), 7. kapitola jest věnována formám a vložkám, další tři výrobnímu postupu, klížení a hlazení a úpravě papíru pro obchod, poslední pak „O nových strojích a vynálezech“ převratu, který způsobila v papírnické moderní technika. — Ve vývoji papírnickví byly podle autora rozhodujícími změny: 1. ve strojním zařízení na výrobu drti, 2. ve vlastní výrobě papíru a 3. v surovinách. V prvním směru rozlišuje období tři: první, kdy se surovina zpracovává stoupami, v druhém ke stoupám přibývá holendr (vynalezen byl někdy v druhé polovině 17. století a u nás o prvním slyšíme k r. 1710) a třetí, kdy stoupy zanikají zcela. — Ve vlastní výrobě papíru vytyčuje období dvě, a to výrobu „ručního“ papíru nabíráním látky na síto nesené rukama a výrobu strojního papíru, při níž je síto posunováno strojem. Myšlenka výroby nekonečného papíru vznikla ještě ve století 18. (1799) a uskutečněna po prvé ve Francii kolem r. 1801. V Čechách začal pracovati prvý, patrně však jednoduchý stroj r. 1829 v Bubenči, strojní výroba papíru začíná se šířit u nás v letech třicátých a čtyřicátých. — V použití surovin lze pak sledovati zhruba periody tři, a to: 1. zpracování hadrů, 2. hadrů s přidáváním látek náhradních, což můžeme sledovati již od druhé poloviny století 18., vydatněji však až kolem poloviny století minulého, 3. v posledním čtvrtstoletí pak hadry opuštěny téměř zcela a jako surovina převládla celulósa. — Lze připomenouti, že připojený seznam Zumanových prací z dějin papírnickví čítá již na 50 hesel.

Rok před „Výrobní technikou“ vydal Archiv pro dějiny průmyslu od téhož badatele „Posázavské papírny“ (str. 120, 7 vyobrazení v textu a XXX tabulí). V této studii pokračuje Zuman metodou známou nám z většiny dřívějších jeho statí v podrobném popisu staré české výroby papíru, tentokrát z údolí Sázavy a jejích přítoků, jako vždy s příkladným úsilím heuristickým. Nespokojuje se totiž jen studiem materiálu archivů pražských, nýbrž soustavně vyhledává i venkovské archivy farní, městské i vrchnostenské. Vydatně při tom těží také ze starých knih pozemkových, čímž zajisté pomáhá objevovat nedoceněný význam tohoto bohatého pramenného zřídla pro naše hospodářské dějiny. Jak známo (viz ČAS XIII.—XIV. str. 193—194, jakož i zmíněný již seznam Zumanových prací na konci obou recenzovaných publikací), zvláštní pozornost věnuje Zuman filigránům. Také v této knize najdeme na 30 tabulích více než 100 jejich reprodukcí, z nichž leckteré dosud neznáme. Tak vedle hospodářského dějepisu a vlastivědy může ze Zumanovy píle těžit i naše novodobá diplomatika. — Množství poměrně cenných údajů přináší „Posázavské papírny“ stejně jako ostatní obdobné práce Zumanovy také našemu badání rodopisnému.

Kpl.

JUDr. Stanislav Jurásek: Pět set let finanční prokuratury v Praze (1437—1937). Praha 1937, str. 78. Autor pokusil se podat na základě dosavadní literatury přehledný obraz vývoje úřadu královského prokurátora, resp. později zemské finanční prokuratury v Praze. Po základní studii Demelové nepřináší Juráskova práce nových poznatků, třeba pojata jest metodicky rozdílně. K Demelovu stanovisku, že úřad prokurátorský, vzniklý jmenováním Jana z Rabštejna r. 1453, byl úřadem novým, se širší kompetencí než byla kdysi kompetence Zikmundova komisaře „devolutionum regalium“, autor se výslovně nevyjádřil, ač z titulu práce samé plyne, že s ním nesouhlasí. Odmítnutí názoru Demelova mělo být autorem zdůvodněno, neboť Demel mínění své opírá o velmi závažné svědectví, totiž o stížnost stavů na volebním sněmu v Kutné Hoře r. 1471, v níž stavové výslovně pravi, že úřad prokurátorský „vedle starého práva vysazen není a za krále Vladislava slavné paměti začal a prve nikdy nebýval“. A stavové r. 1471 byli sami ještě živými pamětníky konce Zikmundovy vlády. Palackého „Přehled současného nejvyšších důstojníků“ z r. 1832, kterýž užil autor k své tabulce pořadí prokurátorů, neposkytl mu dnes ovšem již informaci úplnou. Tak na př. v letech 1605—1606 vynechává v pořadí prokurátorů Václava z Kalistě. Pokud jde o kompetenci prokurátorovu, poskytl by leckteré doplňky také Čelakovský v „Úřadu podkomořském“, nebo Zdeněk Kristen „Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava“, kteréž spisy v svém přehledu pramenů autor neuvádí. Podobně také nezmiňuje se o Klierově „Českém bernictví pohusitském“, které rovněž dotýká se kompetence královského prokurátora ve věcech berních, zejména pokud šlo o berní resty, jichž vymáhání stavové někdy přímo zákonem odkazovali české komoře. Autorem nakreslený obraz vývoje prokurátorského úřadu ukazuje, že jeho růst dál se ve shodě s hlavními etapami vzniku odbornického státního ústrojí v starém českém státě a potvrzuje, že každý úspěch královské moci nad stavy měl vždy za následek zesílení byrokratického principu ve státní správě. *M. Volf.*

Anton Michel, Papstwahl und Königsrecht. Das Papstwahl-Konkordat von 1059 (München 1936, 228 str.). — Profesor theologické fakulty ve Freisingen podává v této práci důkaz, že autorem známého usnesení o papežské volbě z roku 1059, t. zv. „Decretum in nomine Domini“, jest kardinál Humbert a Silva Candida a nikoliv Hildebrand, pozdější papež Řehoř VII. Autor podrobuje nejdříve kritickému rozboru samotný dekret, provádí novou filiaci zachovaných textů, srovnává listinu s písemnostmi, které pocházejí zcela určitě z pera Humbertova a dochází k závěru, že také u ostatních výnosů Mikuláše II., které se rovněž týkají papežské volby, lze předpokládati Humbertovo autorství. Po filologicko-diplomatickém rozboru, který upomíná na Blaschovy práce o základací listině pražské university, přistupuje Michel k druhé části své studie, v níž hodnotí dekret po theologické stránce a určuje jeho skutečný historický význam. Závěrem sleduje otázku, zda a pokud se při jeho stylisaci uplatnily názory předchozí doby, kde se objevují nové myšlenky a dochází k poznání, že také s ideového hlediska jest tato důležitá listina plodem Humbertova ducha, neseného reformními myšlenkami XI. stol. *Haas.*

V. Eichstädt, Die bibliographische Erschließung der deutschen politischen Flugschriften (Zentralblatt für Bibliothekswesen, Jahrgang 53, Heft 11, S. 609—625, Leipzig 1936). — Na důležitost letáků jako

historického pramene a nutnost jejich podrobného a přehledného soupisu upozornil poprvé r. 1863 J. Droysen. Aktualita, popularita a publicita jsou jejich charakteristickými znaky, neperiodicita je liší od novin. Letákovou literaturu lze sledovati již od nejstarších dob, avšak teprve vynález knihtisku přispěl k jejímu plnému rozvíti v 16.—17. stol. Absolutismus přinesl značné omezení této produkce, až teprve francouzská revoluce, uvolnění censury, sociální a národnostní kvašení v 19.—20. stol. způsobily nový rozmach. Po historickém přehledu přistupuje autor k důležité otázce jejich přesné katalogisace a upozorňuje na hlavní prameny, z nichž poznáváme letákovou literaturu. Na prvním místě uvádí bibliografie, ovšem právě v tomto úseku většinou neúplné a nedokonalé. Také knihovní katalogy nevyčerpávají zpravidla celé bohatství, nýbrž podávají většinou pouze celkovou charakteristiku letákových sbírek a konvolutů. Více materiálu přináší soudobá literatura s četnými citáty a odkazy, což ostatně platí také o historických zpracováních, a to spíše monografických než povšečných. Konečně posledním, velmi vydatným, ale dosud málo využitým pramenem jest aktový materiál, zvláště poliční, který obsahuje v přílohách zkonfiskované letáky, jakož i ty písemnosti, v nichž byla zachycena reakce, vyvolaná letákovou činností u jednotlivců i u veřejných úřadů a korporací. Přesné katalogisaci však vadí také vlastní povaha letákové literatury, totiž její anonymita, skutečnost, že vyplynula z potřeby situace a okamžiku a konečně rozptýlení po všech možných knihovnách a v náhodně vzniklých soukromých sbírkách. Proto jest nutné při jejich soupisu poznamenati vedle titulu nebo incipitu místo nálezu a uložení, místo a datum vydání, jakož i autora, u anonymních a nedatovaných spisů pak ještě prostředí a společenskou i politickou třídu, z nichž leták nejspíše vyšel, jakož i podmínky, za nichž vznikl. K této práci se musí ovšem spojití knihovník s historikem. Přehled dosud vykonané práce na tomto poli a uvedení literatury bibliografické i odborné ukončuje tento zajímavý a hutný článek, který se snaží řešiti úkoly a problémy, s nimiž se musí vyrovnati každý, kdo se obrací událostmi posledních čtyř století.

V témže ročníku rozebírá P. Lehmann v článku „Blätter, Seiten, Spalten, Zeilen“ (str. 335—361 a 411—442) na základě velikého množství prostudovaných rukopisů otázku vzniku paginace, foliace, kolumnace (kolumna = původně jednotlivé listy, z nichž papyrusový svitek slepen, pak sloupce písma na téže stránce), ukazuje na stopy těchto označení již v antickém Řecku, Římě a v Egyptě a zakončuje svou studii poukazem na středověkou zvyklost uváděti vedle složky, paginy nebo folia a kolumny také ještě číslo řádky, v níž se nalezá příslušný zápis. *Haas.*

Z Archivní společnosti. O činnosti Čs. archivní společnosti za r. 1937 podal na valné schůzi r. 1938 jednatel tuto zprávu: Poslední valná hromada Společnosti byla konána dne 7. května 1937 s přednáškou Dra Jos. Dostála na téma: „Schottky v Čechách v l. 1828—1832“. Z voleb vzešel tento výbor: Předseda: Dr. Jan Morávek, místopředseda: Dr. Bedřich Jenšovský, jednatel: Dr. Frant. Roubík, pokladník: prof. Dr. G. Pirchan, členové výboru Dři: V. Černý, Janoušek, Kazbunda, Macháček, Prokeš, Werstadt. Náhradníci: Bauer, Pešák, M. Volf, Matouš, revizoři účtů: Perlik, Tischer, Bergl.

V minulém správním období přihlásili se a byli přijati tito noví členové: Dr. Václav Čejchan, Dr. Heribert Sturm, městský archivář v Chebu, Dr. Václav Davídek, koncipista čs. stát. archivu zemědělského, Dr.

Jan Pachta, koncipista archivu ministerstva vnitra, sl. PhC. Marie Jelínková, absolventka státní archivní školy, Dr. Artur Zechel, koncipista archivu ministerstva vnitra, a Doc. Dr. Rud. Schreiber. S nimi má Společnost nyní 95 členů. Zemřel člen Společnosti Dr. Ant. Breitenbacher, arcibiskupský archivář v Kroměříži. Společnost zastupoval její jednatel na pietním večeru, uspořádaném k uctění památky zemřelého spolkem kroměřížských krajanů.

Archivní společnost konala v minulém správním období 1936—1937 celkem osm schůzí, z nichž některé byly spojeny s přednáškami o tématech, souvisejících s organizací archivnictví a s pomocnými vědami historickými. Dne 15. října 1937 byly konány dvě přednášky. Ředitel archivu ministerstva vnitra prof. Dr. Jar. Prokeš podal v přednášce s titulem „Jan Hulakovský, archivář českého gubernia“, výstižné vylíčení života a působení tohoto archiváře z předběznové doby. Přednáška byla v rozšířeném znění publikována v XI. svazku „Sborníku archivu ministerstva vnitra“. Dr. Jan Pachta v přednášce „Dánské archivnictví“ nastínil v hutném přehledu vývoj a organizaci dánského archivnictví v minulosti i přítomnosti. Přednáška byla otištěna v Časopise archivní školy. Dne 17. prosince 1937 byla konána přednáška Dra Ant. Haase na téma „Archiv pražské university“, přinášející zajímavé zprávy z minulosti tohoto důležitého středověkého archivu. (Rozšířená přednáška je otištěna v tomto ročníku Časopisu.) V rámci přednáškového cyklu, který uspořádala za své návštěvy v Praze sekretář pařížského Národního archivu Georges Bourgin, přednášel pan Bourgin dne 4. března 1938 francouzsky také na členské schůzi Společnosti na téma „Vývoj a organizace Národního archivu v Paříži“. Rovněž tato přednáška bude otištěna v Časopise archivní školy. Po přednášce byl improvizován za účasti p. Bourgina zdařilý přátelský večerek na jeho počest. Výsledkem předběžného jednání komise pro transkripci a vydávání starých českých textů byla přednáška Doc. Dr. Frant. Oberpalcera „Jak prepisovati staré české texty“, v níž přednášející podal teoretický výklad o vývoji českého jazyka v minulosti, připojiv řadu praktických typických ukázek a navázav na tento výklad i návrh pravidel pro transkripci ve vydávání těchto textů. Archivní společnost má v úmyslu prodebatovati v transkripční komisi ještě podrobněji návrhy těchto zásad, dohodnouti se o jejich konečné redakci s významnějšími vědeckými ústavy a společnostmi, majícími v programu ediční práci a výsledek této dohody pak publikovati tiskem v příručce, která by kromě transkripčních a edičních pravidel obsahovala z pera Doc. Dra Oberpalcera i stručný přehled vývoje českého jazyka od nejstarší do nejnovejší doby. Nepochybujeme, že tato praktická příručka přijde velmi vhod všem, kdo mají co činiti se starými českými texty. Pro letošní valnou hromadu byla pak získána přednáška Dra Ot. Bauera na téma: „Z osudů Svatováclavského archivu“.

Pokud jde o další činnost společnosti v minulém období, dlužno uvést, že byly podány žádosti ministerstvu školství a národní osvěty a českému zemskému výboru za udělení přiměřené subvence Společnosti. V otázce zastoupení Společnosti ve Federaci historických společností východní Evropy byla od tehdejší Československé historické společnosti vyžádána informace o jejím zásadním stanovisku k účasti českých a slovenských historických spolků a vědeckých ústavů v této federaci. Podle výsledku této informace zařídí pak Společnost svůj další postup.

Ministerstvo školství a národní osvěty oznámilo Společnosti konkurs, vypsáný presidiem zemského úřadu v Brně na obsazení místa úředníka archivní služby v 6. platové stupnici při zemském archivu v Brně.

Národní radě badatelské byl zaslán vyplněný dotazník pro chystaný soupis českých a slovenských vědeckých ústavů a společností.

O programu a činnosti komise pro transkripci a edice starých českých textů byla již učiněna zmínka. Doufáme, že příštího roku bude možno zakončiti činnost komise vydáním zmíněných pravidel a příručky. Pokud se týče činnosti komise pro soupis hudebních památek v Čechách, nepostoupily přípravné práce ještě tak daleko, aby bylo možno podati konkrétnější návrh v tomto smyslu. Rámcový program akce přislíbil vypracovati prof. Dr. Vlastimil Blažek. Bylo v zásadě usneseno rozšířiti komisi o zástupce jiných korporací, zabývajících se podobným programem, a pozvati k jednání komise zejména zástupce Radiojournalu, který má rovněž v programu sběr hudebních památek v Čechách. Bude úkolem příštího výboru, aby také tuto otázku přivedl do stadia realizace.

Z běžné spolkové agendy možno uvést, že výbor Společnosti projevil soustrast k úmrtí archiváře Dra Ant. Breitenbachera a Dra Josefa Volfa a blahopřál jednak polskému tovaryšstvu historickému ve Lvově k oslavě 50tého výročí jeho trvání, jednak k životním jubileím některých svých členů, jako ředitele Dra Ad. L. Krejčíka, min. rady Dra Ladislava Klicmana, prof. Dra Frant. Hrubého, prof. Dra Rud. Urbánka, prof. Dra Karla Stloukala, vrch. rady Dra Frant. Šteidlera, Doc. Dra Karla Kazbundy a Dra Jar. Werstadta; členů výboru bylo kromě toho vzpomenuť i zdařilými společenskými večírky dne 24. ledna a 19. března 1938, jichž se zúčastnil velmi značný počet členstva Společnosti a jež vyzněly velmi upřímně. Kromě toho zúčastnila se Společnost svými delegáty různých podniků a oslav, k nimž byla pozvána, jako na př. 75 let Spolku pro dějiny Němců v Čechách (Verein für die Geschichte der Deutschen in Böhmen) a oslav 600letého trvání Staroměstské radnice. Také I. sjezdu čs. historiků zúčastnili se členové Společnosti velmi značnou měrou zvl. v organizační sekci, kde přednášel zejména Dr. Prokeš o organizaci čs. archivnictví a archivů.

Z programu, jež nebylo možno pro různé překážky uskutečniti v tomto minulém období, dlužno uvést přislíbené přednášky prof. Dra Jar. Prokeše o definici archivu, prof. Dra Jos. Dobiáše „Bohemica v zahraničních archivech“, min. rady Dra Jar. Papouška o tiskových archivech, archiváře Dra Frid. Macháčka o spolkových, zejména sokolských archivech a Dra Mil. Volfa o zkušenostech z městských archivů v Čechách. Zbývá také vykonati projektovanou vycházku k prohlídce kartotéky Ústřední sociální pojišťovny a snad i zájezd do Roudnice, které nebylo rovněž možno v minulém období uskutečniti.

Různé, výborem nezaviněné překážky způsobily že Společnost nemohla v minulém roce provésti všecken program, který si pro toto správní období vytkla. Prosíme proto naše členstvo za prominutí a přejeme novému výboru do další činnosti mnoho zdaru. Je také naší povinností vzdáti srdečný dík všem, kdož jakýmkoli způsobem podporovali výbor Společnosti v jeho činnosti.

Dr. Roubík.